Teodoras
NARBUTAS

LIETUVIŲ *tautos* ISTORIJA

Teodoras
NARBUTAS

LIETUVIŲ *tautos* ISTORIJA

PENKTAS TOMAS

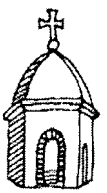

VILNIUS MINTIS 2001

UDK-947.45.01
Na-162

Versta iš:

Dzieje narodu Litewskiego
przez Teodora Narbutta.
Tom piąty: od śmierci Gedymina do bitwy nad Worsklą.
Wilno: nakładem i drukiem
Antoniego Marcinowskiego,
1839.

Redaktorių kolegija:

E. ALEKSANDRAVIČIUS, R. GRIŠKAITĖ, Z. KIAUPA,
A. TYLA, N. VĖLIUS, V. VISOCKAS

Dailininkas ALFONSAS ŽVILIUS

Iš lenkų kalbos vertė
ONA SLAVĖNAITĖ

Specialioji redaktorė *REDA GRIŠKAITĖ*
Redaktorė *ELEONORA BUDZINAUSKIENĖ*

© Vertimas iš lenkų kalbos,
Ona Slavėnaitė, 2001
© Vertimas iš lotynų kalbos,
Asta Krakytė, 2001
© Vertimas iš vokiečių kalbos,
Darius Stankevičius, 2001
© Įvedamasis straipsnis,
Vytenis Almonaitis, 2001
© Įvedamasis straipsnis, paaiškinimai,
papildymų vertimas,
Reda Griškaitė, 2001
© Dailininkas Alfonsas Žvilius, 2001

ISBN 5-417-00826-5

MINTYS PENKTĄJĮ „LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJOS“ TOMĄ UŽVERTUS

Penktasis „Lietuvių tautos istorijos“ (toliau – LTI) tomas buvo baigtas rašyti 1837 metų sausio 20 dieną. Bent jau tokią datą Teodoras Narbutas nurodė pratarmėje. Įdomu pažymėti, kad ketvirtosios LTI dalies įžanginis žodis parašytas 1836 metų kovo 15 dieną[1]. Taigi, jei atmesime parengiamuosius darbus, penktasis tomas buvo parašytas labai greitai, maždaug per dešimt mėnesių.

Penktoji LTI dalis buvo išspausdinta 1839 metais, kai veikalo leidyba Antano Marcinovskio dėka jau buvo įsivažiavusi. Iki to meto T. Narbutas jau spėjo sulaukti ir pritarimo, ir kritikos. Pavyzdžiui, didelis to meto autoritetas Vilniaus universiteto profesorius Ignotas Danilavičius pagrįstai suabejojo kunigaikščio Rimgaudo istoriškumu[2]. Ši kritika vertė jį būti atsargesnį, geriau įsigilinti į šaltinius, įsiskaityti į kolegų istorikų darbus, tačiau negalėjo bent kiek ryškiau pakeisti T. Narbuto pažiūrų, koncepcijų ir pagrindinės nuostatos – uoliai aukotis ir skirti jėgas atminimui šios „nuostabios, didžios ir nelaimingos lietuvių tautos“, kuriai istorikas priskyrė ir save[3]. Žodžiu, penktasis tomas buvo tik vienas iš istoriko kasto tautos patriotiškumo šulinio rentinių. Jis negalėjo skirtis ir labiau nesiskyrė nuo kitų nei forma, nei dydžiu, nei sandara.

---

[1] *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – V.: Mintis, 1997. – T. IV. – P. 47.

[2] *Griškaitė R.* Leidėjai ir skaitytojai (įvadinis straipsnis) // Ten pat. – P. 31–33.

[3] Šaurai. 1842. IX. 15 (27). T. Narbutas S. Daukantui // Simono Daukanto raštai: Laiškai Teodorui Narbutui. Parengė Reda Griškaitė. – V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. – P. 281.

Visos anksčiau istorikų paminėtos ir įvadiniuose iš naujo leidžiamų pirmo – ketvirto tomų straipsniuose pažymėtos T. Narbuto tekstų savybės daugiau ar mažiau pasireiškė ir penktojoje LTI knygoje. Vis dėlto kiek pasikeitę šaltiniai, pats aprašomasis laikotarpis (nuo Gedimino mirties iki XIV a. pabaigos) sąlygojo, kad vienos tendencijos pasireiškė stipriau, o kitos – silpniau. Apie tai ir verta kalbėti. Antras dėmesio nusipelnęs dalykas – istoriko Vytauto Berenio apibūdinta situacija, jog vietoj įprastų konstatavimų, „ką ir kaip" rašė Teodoras Narbutas, vertėtų pereiti prie klausimo, „kodėl jis taip rašė?"[4]

Pirmoji mintis, kuri ateina į galvą užvertus penktąjį LTI tomą – kokia milžiniška teksto apimtis! Vos didesniam nei šeši dešimtmečiai laikotarpiui skirta knyga, kurią įdėmiai perskaityti reikia dviejų gerų dienų. O juk mūsų tradiciškai gana išsamia laikomoje Zenono Ivinskio „Lietuvos istorijoje" šiam tarpsniui skirtus puslapius gali perbėgti per kelias valandas. Neabejotina, kad pirmiausia tai sąlygojo pagausėję šaltiniai, kuriuose, T. Narbuto žodžiais, „atskleisti kai kurie įvykiai suteikė galimybę išsamiau juos išdėstyti"[5]. Antras dalykas, kad šiame tome buvo nagrinėjamas laikotarpis, kai „po ilgo nuovokaus Gedimino viešpatavimo Lietuva tapo tankiai gyvenama, galinga, turtinga gynybos priemonių, sūnūs jai buvo duoti didvyriai ir narsūs gynėjai"[6]. Turint omenyje, kad vienas svarbiausių T. Narbuto tikslų buvo parodyti tautai jos didybę senovėje, Algirdo–Kęstučio laikai tam labai tiko. Didelę tomo apimtį sąlygojo ir tikrai platus T. Narbuto akiratis. Jis stengėsi apimti visą buvusios LDK erdvę, daug dėmesio skyrė įvykiams Podolėje, Voluinėje, Lietuvai priklausiusiose rusų kunigaikštystėse. Apibūdinama padėtis ir kaimyniniuose kraštuose – Lenkijoje, Maskvos kunigaikštystėje. Aprašydamas totorių

[4] *Berenis V.* Teodoras Narbutas ir jo „Lietuvių tautos istorija" // Kultūros barai. – 1993. – Nr. 1. – P. 78.

[5] Žr. šio leidinio p. 61.

[6] Žr. šio leidinio p. 93.

istoriją, autorius mintimis nutolsta net iki Azijos platybių. Atrodytų, kad *tautos* istorijai toks požiūris per platus. Tačiau valstybę taip pat sukūrė tauta, ir buvusi LDK didybė – geras pasididžiavimo šaltinis lietuviams. Kartu pažymėtina, kad T. Narbutas rašė tada, kai tebevyravo senasis tautos supratimas, ir „lietuviai" – buvusios LDK piliečiai – gyveno kur kas plačiau nei siekė lietuvių kalbos arealas. Baigiant pasamprotavimus apie LTI penktojo tomo teksto apimtį, reiktų pridurti, kad rašant taip *plačiai,* nebeliko laiko skverbtis *giliai.* T. Narbutas turėjo dirbti „laikydamasis griežtai nusistatyto plano". Jei jis nebūtų buvęs toks suspaustas, tikėtina, kad dalies klaidų ir netikslumų būtų išvengta. Tačiau tuomet LTI būtų buvusi ne devynių (faktiškai – dešimties), o tik kelių tomų istorija.

Antrasis pojūtis, kuris apima skaitant šį veikalą – mintis, jog vartai Viduramžių kroniką. Toks pat teksto skirstymas į skyrelius, įvykių aprašymas pamečiui, didelis dėmesys karo veiksmams, pilių apgultims, žinių apie socialinę, ekonominę krašto padėtį stygius. Už šio išorinio vaizdo glūdi svarbesnis dalykas – autoriaus santykis su šaltiniais. Jau daug kartų akcentuota, kad T. Narbutui kaip romantikui būdingas, mūsų požiūriu, nepakankamai kritiškas požiūris į juos. Bet tai dar ne viskas. Gal kiek per griežtai šiuo klausimu yra pareiškęs Juozas Jurginis: „T. Narbutui tebegaliojo viduramžiška tiesos samprata. Bet kokia kada nors užrašyta ar pasakyta žinia apie pažiūras, tikėjimus ir ypač apie dievus ar herojus jam yra šventa tiesa"[7]. Toks požiūris sutapo su noru apimti visumą. Taigi, radęs Vygando Marburgiečio kronikoje plačius 1390 ir 1394 metų Vilniaus pilių šturmo aprašymus, kuo smulkiausiai juos pateikė; rankraštinėje Lietuvos (Bychovco) kronikoje radęs skyrelį apie keturiolikos vienuolių pranciškonų nužudymą, vėl sąžiningai jį perkėlė į LTI. Kartu su perimta informacija į

[7] *Jurginis J.* Lietuvos krikštas. Feodalinės visuomenės socialinės ir kultūrinės raidos studija. – V.: Mokslas, 1987. – P. 30.

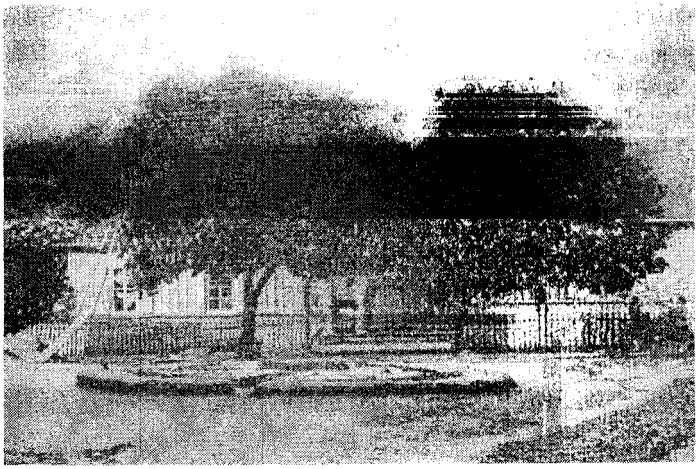

Šaurų dvaro gyvenamieji namai (XX a. ketvirtasis dešimtmetis)
Čia buvo parašyta *Lietuvių tautos istorija*
Nuotrauka iš Rapolo Mackevičiaus monografijos
Teodoras Narbutas (1939)

T. Narbuto tekstą (jam pačiam nejaučiant) persikėlė ir jo naudotiems šaltiniams būdingos savybės, sąlygotos laiko ir erdvės, kuriose jos susiformavo. Taip, pavyzdžiui, nuosekliai remdamasis rankraštine Lietuvos (Bychovco) kronika, T. Narbutas perėmė ir jos tendenciją sureikšminti Goštautų vaidmenį Lietuvos istorijoje (§ 1267, 1288 ir kt.) Matyt, ne kas nors kitas, o Jonas Dlugošas ir juo rėmęsi autoriai paskatino penktajame LTI tome iškelti karalienės Jadvygos vaidmenį Lietuvos krikšto akcijoje ir kituose įvykiuose. Ji vaizduojama „be galo žavi, maloni, patraukli, išmintinga“[8], o kai ji mirė, „lietuviai nuoširdžiai apraudojo jos mirtį, kaip geradarės, atgaivinusios jų tautos kultūrą krikščioniško tikėjimo kelyje“[9]. Iš vokiečių kronikų T. Narbutas perėmė labai išpūstus kariuomenių, kautynėse žuvusių

[8] Žr. šio leidinio p. 419.
[9] Žr. šio leidinio p. 510.

karių skaičius. Kita vertus, pasakytina, jog negalima T. Narbuto laikyti pernelyg nekritišku. Vokiečių kronikininkai, jo nuomone, kartais „iki nesąmonių nusipaisto“[10], „kryžiuočių nuostoliai kronikose yra perdėm sumenkinti“[11], kronikos „įpratusios nesėkmes nutylėti“[12]. Apie Vygandą Marburgietį autorius atsiliepia: „dažnai nedovanotinai šališkumu sergantis“[13], o Simonas Grunau vienoje vietoje net pavadintas „gandonešiu“[14]. Motiejus Stryjkovskis taip pat kartais painiojasi bei klysta (§ 1371, 1429), ne visada galima pasitikėti ir J. Dlugošu (§ 1300, 1344). Žodžiu, „kronikininkai, *tarsi* specialiai teisybę gražindami“, mus klaidina, „tačiau, lyginant šaltinius, ji išryškėja“[15].

Vertinant T. Narbuto santykį su šaltiniais, įdomu pažvelgti į problemą ir kitu aspektu, tai yra pasiaiškinti, kuriuos šaltinius šis istorikas laikė ypač svarbiais ir patikimais. Taigi svarbiausias atramos taškas, be abejonės, yra Bychovco kronika – „mūsų vedlė, kaip seniausias šaltinis ir tiesiausiu keliu vedanti į tiesą“[16]. Teigiamai vertinamas ir „Prūsijos kronikininkas Lukas Davidas, iš visų kronikininkų pats teisingiausias ir labiausiai nešališkas“[17]. Kaip apie kur kas patikimesnes nei J. Dlugošas, autorius atsiliepė apie rusų kronikas, „daugiau ir smulkesnių, ir išsamesnių žinių turinčias“[18]. Reiktų pridurti, kad kai kurie šaltiniai, be kurių šiandien sunku įsivaizduoti XIV a. vidurio – antrosios pusės studijas, T. Narbutui buvo sunkiai prieinami. Nerandame penktajame tome nuorodų į Hermano Vartber-

---

[10] Žr. šio leidinio p. 198.
[11] Žr. šio leidinio p. 153.
[12] Žr. šio leidinio p. 436.
[13] Žr. šio leidinio p. 579, paaiškinimą 224*.
[14] Žr. šio leidinio VIII priedą (p. 548).
[15] Žr. šio leidinio p. 439.
[16] Žr. šio leidinio p. 339.
[17] Lukas Davidas 1573–1582 m. parašė dešimties tomų „Prūsijos kroniką“.
[18] Žr. šio leidinio p. 230.

giečio, Jono Posilgiečio, Detmaro kronikas, Torunės analus. T. Narbutas, rašydamas penktąjį LTI tomą, taip pat plačiai rėmėsi atitinkamą laikotarpį nagrinėjusiais kitų šalių istorikais. Daugiausia nuorodų į devyniatomės „Prūsijos istorijos" (1827–1838) autorių Johaną Foigtą *(Johannes Voigt)* ir į dvylikatomės „Rusijos valstybės istorijos" (1816–1829) autorių Nikolajų Karamziną. Deja, kaip ir vertindamas šaltinius, T. Narbutas per daug pasitikėjo šiais istorikais, neįvertino, kad jie Lietuvos istorijoje turėjo savų interesų. Štai N. Karamzinui rūpėjo išryškinti Lietuvoje stačiatikiškąjį pradą, ir taip iš jo į LTI buvo perimti teiginiai, kad Algirdas ir Jogaila buvo priėmę stačiatikių krikštą (§ 1300, 1361). J. Foigtas buvo palankus Vokiečių ordinui, bet aiškindamasis 1361 metų įvykius T. Narbutas apie jį sakė: „ponui Foigtui pirmiausia esame dėkingi už tiesos spindulius, nes jo nenuvalkiotomis mintimis ir protingais tyrinėjimo darbais, kaip per visą istorijos aprašymą, taip ir šiuo būtent atveju, savo pasakojimuose rėmėmės"[19]. Vis dėlto besąlygiškai J. Foigto, N. Karamzino ir kitų istorikų teiginių T. Narbutas nepriimdavo, prie progos ir padiskutuodavo (§ 1234, 1339, 1414).

Pristatomam LTI tomui būdingi keli bruožai, kuriuos jau buvo išryškinęs Alvydas Nikžentaitis, aptardamas ketvirtąją veikalo dalį[20]. Pirmiausia tai pasakytina apie toliau puoselėjamą „seiminės" Lietuvos įvaizdį. Taigi po Algirdo mirties „į Vilnių iš visos valstybės sukviesti kunigaikščiai ir aukštieji didikai įprasta tvarka surengė tautos seimą, vadovaujamą Kęstučio ir Liubarto"[21]. Seimas esą buvo sušauktas ir kai didžiuoju kunigaikščiu tapo Kęstutis (§ 1319), ir 1387-aisiais (§ 1368), ir

---

[19] Žr. šio leidinio p. 139.

[20] *Nikžentaitis A.* Kelios pastabos dėl Teodoro Narbuto XIII a.–XIV a. pirmosios pusės Lietuvos istorijos sampratos (įvadinis straipsnis) // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV. – P. 5–15.

[21] Žr. šio leidinio p. 235.

1398-aisiais (§ 1456) bei kitų svarbių įvykių proga. Į seimą, T. Narbuto nuomone, rinkdavosi kunigaikščiai, didikai ir aukštieji bajorai (§ 1368). Šalia seimo minimas ir senatas, arba taryba prie didžiojo kunigaikščio (§ 1361, 1366). Kyla klausimas – ar T. Narbutas tikrai pasidavė vėlesnių šaltinių įtakai ir įtikėjo, kad XIV a. Lietuvoje galėjo egzistuoti seimas? Abejotina. Greičiau čia veikė noras parodyti senąją Lietuvą kaip dorą ir teisingą, tokią, kokią verta prisiminti ir kokios verta siekti.

Penktajame tome lieka ryški „unijinė" tendencija. 1385-aisiais, T. Narbuto nuomone, buvo sudaryta „šventa dviejų didžiųjų tautų – lietuvių ir lenkų – sąjunga"[22]. Autorius priekaištauja Jogailai, kad pasidalijęs valdžia su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu padarė klaidą, ateityje „buvo priverstas pamatyti dviejų tautų vienybei kilusį pavojų, kam tik Vytauto mirtis tegalėjo sukliudyti"[23]. T. Narbutas, jau rašydamas apie XIV a. pabaigą, vartoja Žečpospolitos (Respublikos) sąvoką (§ 1407). „Unijinė" tendencija pasireiškia ir kitais atvejais (§ 1397, 1457, 1461). Tokia pozicija iš pirmo žvilgsnio sunkiai derinasi su pabrėžtinu T. Narbuto patriotizmu. Tikėtina, kad bent iš dalies ją veikė naudoti šaltiniai, bet kartu tenka sutikti su nuomone, kad čia atsispindi Lenkijos–Lietuvos valstybės tradicijų aplinkoje susiformavusios asmenybės požiūris.

Svarbiausi penktojo LTI tomo veikėjai (kaip ir ketvirtojo) – Lietuvos didieji kunigaikščiai. Ne visi jie apibūdinami vienodai. Itin neigiamai vertinamas Jaunutis – „ištižęs", „menkysta protu ir širdim", „blogai motinos išauklėtas"[24]. Iš kur tokia panieka? Matyt, iš noro visiškai pateisinti Kęstučio ir Algirdo organizuotą perversmą. Juk kad ir kaip ten būtų, valdžia buvo užimta jėga ir tai sunkiai derinosi su T. Narbuto kuriamu senosios Lietuvos –

---

[22] Žr. šio leidinio p. 341.
[23] Žr. šio leidinio p. 366.
[24] Žr. šio leidinio p. 66, 83.

teisybės karalystės įvaizdžiu. Visai kitaip, labai teigiamai, istorikas aprašo Kęstutį (§ 1307), o Algirdą tiesiog liaupsina: „visais būdo bruožais buvęs pranašesnis už brolius, ypač buvo kuklus gyvenime, darbštus, veiklus, narsus, gilaus proto, gerai išmanantis valdžios reikalus; mielai bendravo su išmintingais žmonėmis, tarnavo visa širdimi atsidavęs visuomenės labui; buvo svetingas, tauriadvasis, toleruojantis religines nuostatas“[25]. Toks apibūdinimas šiandien skamba labai naiviai ir neįtikinamai, bet užtenka prisiminti, kiek panašių žodžių buvo pasakyta apie didžiuosius Lietuvos kunigaikščius Lietuvos Respublikos (1918–1940) metais. Žodžiu, norint, kad tautos istorija atrodytų didingai, reikėjo didingų asmenybių – idealų. Juk individui sunkiau paimti pavyzdį iš istorijos apskritai, lengviau – iš istorinės asmenybės.

Istorinis vyksmas „Lietuvių tautos istorijoje“ suskaldytas į trumpučius poskyrius ir kartais sunku atskirti, ką autorius laiko svarbiu, o ką antraeiliu dalykais. Vis dėlto pagrindinį penktojo tomo akcentą jau įvade išryškina pats T. Narbutas – juo laikomas Lietuvos krikštas. Istoriko žodžiais, tai „lūžis“, po kurio „pasikeitė pati tauta ir jos gyvenimas“[26]. T. Narbutas labai apgailėjo pagoniškąją senovę, pažymėjo, kad, beatodairiškai naikinant senosios kultūros paminklus, „tautos istorija patyrė neapsakomų nuostolių“[27], tačiau apskritai krikščionybės įvedimą vertino ramiai, kaip neišvengiamą dalyką. Be kita ko, buvo pastebėta, kad po krikšto lietuviai „savo įbroliams lenkams švietimu, menais ir ūkio verslais ėmė prilygti“[28]. Taigi, perskaičius pirmuosius LTI tomus, galėjo susidaryti T. Narbuto – griežto pagoniškos Lietuvos apologeto – įvaizdis, o dabar jį galima pakoreguoti.

Penktajame tome, kaip ir ankstesniuose, T. Narbutas padarė šimtą ir dar vieną klaidą – neteisingai Lietuvos didžiaisiais

[25] Žr. šio leidinio p. 84.
[26] Žr. šio leidinio p. 61.
[27] Ten pat.
[28] Ten pat.

Teodoro Narbuto antkapinis paminklas Nočios bažnyčios šventoriuje 1938 metai. Nuotrauka iš Rapolo Mackevičiaus monografijos *Teodoras Narbutas* (1939)

kunigaikščiais vadino Manvydą ir Skirgailą, blogai datavo pirmąjį Algirdo žygį į Maskvą, „atrado" du Vytauto sūnus ir t. t. Vis dėlto būtent šiame tome išryškėja ir kitas dalykas, jog svarbiausi istoriniai įvykiai – Algirdo ir Kęstučio atėjimas į valdžią, mūšis prie Strėvos, Kauno pilies apgultis, Butauto sąmokslas, mūšis prie Rūdavos, Algirdo mirtis, Dovydiškių ir Dubysos sutartys, Jogailos karūnavimas ir Lietuvos krikštas, Vytauto atsitraukimai pas kryžiuočius, Salyno sutartis, Vorsklos kautynės – datuojami ir aprašomi iš esmės teisingai! O juk tai visas nagrinėjamo laikmečio Lietuvos istorijos karkasas. Turint omenyje sąlygas, kuriomis gimė LTI, tokiu rezultatu tenka net šiek tiek stebėtis. Apie didelį T. Narbuto profesionalumą byloja ir faktas, kad iki šios dienos sunkiai istorikų įkandamas riešutas – Žemaitijos politinė padėtis Lietuvos valstybėje –

kramtomas gana sėkmingai. T. Narbutas pažymi, kad po krikšto žemaičiai nebuvo „aiškioje Skirgailos valdžioje“, „verčiau norėjo būti pavaldūs Vytautui“, o faktiškai „tapo tarsi atskira federacine respublika“[29]. Panašiai (ir vėl iš esmės teisingai) Žemaitija apibūdinama 1397 m. įvykių kontekste (§ 1450). Pažymėtina, kad T. Narbutas puikiai suvokė, jog aprašomu laiku sudaromos sutartys turėjo teorinį ir praktinį aspektus. Štai, apibūdinęs Salyno sutartį, jis pažymėjo: „kryžiuočiai Žemaitiją gavo tiktai popieriuje“[30]. Žodžiu, penktojo tomo analizė rodo, kad būtų labai neteisinga vertinti T. Narbutą tik kaip tautos dvasios žadintoją. Savo profesionalumu jis lenkė ne vieną amžininką.

XIX a. ketvirtąjį dešimtmetį parašytas T. Narbuto veikalas ilgiems laikams liko svarbus lietuvių patriotizmo šaltinis. Ne vienas nacionalinio atgimimo laikų veikėjas yra prisipažinęs, kad jo pasaulėžiūros susiformavimui turėjo įtakos ir „Lietuvių tautos istorija“. Naudojantis proga, reiktų pabrėžti, kad šią funkciją LTI vaidino ir sovietmečiu. Toji iš pirmo žvilgsnio niekam nebereikalinga „seniena“ (ypač pirmasis jos tomas) buvo žinoma, skaitoma ir nagrinėjama ne vien istoriografiniu požiūriu. Ką gi, palyginti su sovietiniais vadovėliais, Lietuvos istorija čia buvo aprašyta gerokai plačiau, o kai kuriais atvejais – ir objektyviau. Aišku, kiekvienam darė įspūdį LTI apimtis, taip pat T. Narbuto ir jo šeimos narių biografijos. Tokio domėjimosi (o kartais ir žavėjimosi) T. Narbutu išraiška galima laikyti įsimintiną istoriko gimimo 200-ųjų metinių minėjimą Vilniaus universiteto Istorijos fakultete 1984 m. lapkričio 23 d. Sausakimša didžiausia fakulteto auditorija, šiek tiek „eretiškos“ tiems laikams kalbos (R. Batūros, P. Dundulienės, A. Kulakausko, R. Ramanausko, V. Berenio, šios įžangos autoriaus ir kt.) – visa tai darė įspūdį ir kėlė universiteto „sargų“

---

[29] Žr. šio leidinio p. 376.

[30] Žr. šio leidinio p. 497.

susirūpinimą. Beje, kai kurie šio vakaro prelegentų apibendrinančio pobūdžio teiginiai vėliau buvo net cituojami[31]. Istorijos fakulteto studentai-žygeiviai, „Aitvaro“ bendrijos nariai 1984-aisiais pagerbė T. Narbutą savaip – kelias dienas pažliugusiais rudeniniais keliais nuo Eišiškių pro Šaurus klampojo iki Nočios, kad uždegtų žvakę ant istoriko kapo.

Šiandien mes vėl iš naujo „atrandame“ T. Narbutą. Ir pagaliau pirmą kartą lietuvių tautos istorijoje jam skiriamas pakankamas dėkingumo ženklas, jo įžymiojo veikalo leidimas lietuvių kalba.

Vytenis Almonaitis

---

[31] *Batūra R.* Lietuvos istorikas Teodoras Narbutas // Mokslas ir gyvenimas. – 1988. – Nr. 3. – P. 26–28. Antano Kulakausko tada pareikštas teiginys, jog „nacionalinio atgimimo apyaušryje Teodoras Narbutas *davė tautai atmintį*“, tikrai vertas dėmesio.

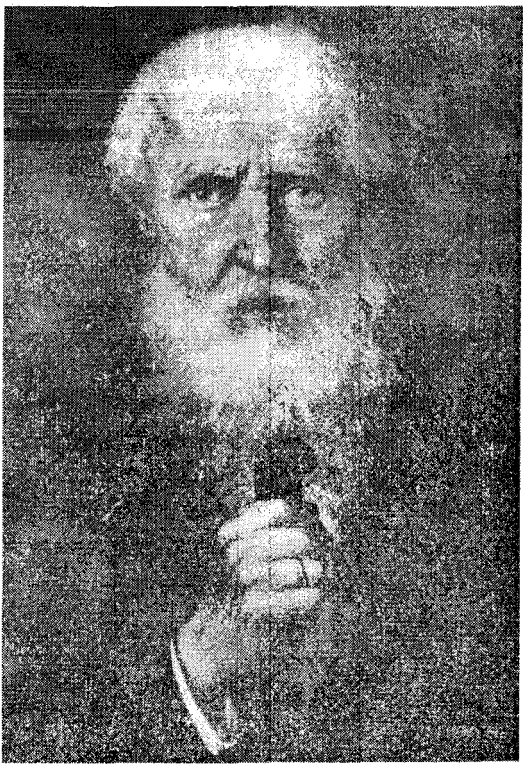

Teodoras Narbutas paskutiniais gyvenimo metais
Iliustracija iš Rapolo Mackevičiaus monografijos
Teodoras Narbutas (1939)

PENKTASIS „LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJOS“ TOMAS: NUO GEDIMINO MIRTIES IKI MŪŠIO PRIE VORSKLOS

Išminčius nieko nepaliko rašalinės dugne

Servantesas

Penktojo LTI tomo rašymo istorija, kaip ir visa kita, kas yra susiję su Teodoro Narbuto kūrybos „virtuve“, mums vis dar yra ir, manau, bus paslaptis. Suprantama, turime šio įtempto darbo rezultatą – spausdintą tekstą, o tai ir yra didžiausia vertybė. Tačiau šiandien to nepakanka – komplikuotas T. Narbuto – istoriko kelias (beje, sudėtingesnis už Narbuto – kario ar Narbuto – dvarininko kelią) verčia mus ieškoti toliau ir giliau, už tų lygių juodų raidžių eilučių. Taigi, ką žinome? Tik tai, kad penktojo tomo pratarmė buvo parašyta 1837 metų sausio 20 (vasario 1) dieną Šauruose. Pati knyga išleista 1839 metais, kaip ir kiti LTI tomai – Antano Marcinovskio spaustuvėje. Prenumeratorių sąraše, paskelbtame penktajame knygos puslapyje, buvo vos keturiolika pavardžių: Pamūšio-Gruzdžių klebonas Ernestas Pranciškus Bytautas (*Bitowtt*), užsisakęs pirmuosius penkis tomus, Vilniaus katedros kanauninkas Baukevičius (*Bowkiewicz*), panorėjęs tik penktojo LTI tomo, poručikas Čižas (*Czyż*), užmokėjęs už penktąjį ir šeštąjį tomus, titulinis vyskupas, Vilniaus katedros prelatas ir kavalierius Kazimieras Dmochovskis (*Dmochowski*), užsisakęs penktąjį tomą; Aurelijonas Dmochovskis (*Dmochowski*), prenumeravęs penkis pirmuosius tomus, prelatas, Kameneco katedros kancleris, viceoficiolas ir kavalierius Mikalojus Gorskis

(*Górski*), užsisakęs penktąjį tomą, kolegijos regentas Jonas Hutaravičius (*Hutorowicz*), panorėjęs tik penktojo tomo, Podolės Kameneco diecezijos ir Besarabijos katalikų vyskupas, kavalierius Pranciškus Borgija Lukošius Mackevičius (*Mackiewicz*), užsiprenumeravęs tik penktąjį tomą, Minsko gubernijos maršalka, tikrasis valstybės tarėjas, komandoras ir kavalierius Oštorpas (*Osztorp*), užsisakęs visą veikalą, Raseinių ribų teismo sekretorius Juozapas Paulavičius (*Pawłowicz*), panorėjęs visų penkių pirmųjų tomų, valstybės tarėjas ir kavalierius Polinskis (*Poliński*), užsisakęs pirmuosius šešis tomus (gal turimas omenyje Vilniaus universiteto matematikos profesorius Mykolas Pelka-Polinskis?), Julijonas Pomarnackis (*Pomarnacki*), pageidavęs tik penktojo tomo, Svedų klebonas Juozapas Ruseckas (*Rusiecki*), užsiprenumeravęs penktąjį tomą, Volkovysko apskrities teismo prezidentas Jonas Zaviša (*Zawisza*), norėjęs penktojo tomo. Taigi LTI prenumeratorių (kartu ir jos rėmėjų) sąrašas pasipildė vos šešiomis pavardėmis, nes kanauninkas Baukevičius, prelatas K. Dmochovskis, viceoficiolas M. Gorskis, regentas J. Hutaravičius, vyskupas P. B. L. Mackevičius, J. Pomarnackis, klebonas J. Ruseckas ir prezidentas J. Zaviša pirmuosius keturis tomus buvo užsisakę ir anksčiau. Vadinasi, LTI populiarumas, nors ji ir buvo pripažinta Peterburge (T. Narbuto veikalas imperatoriui buvo įteiktas 1839 metų birželio mėnesį), pakilo tik šiek tiek – turint omenyje, kad pirmųjų prenumeratorių sąraše (kaip žinome, viso veikalo prenumerata buvo paskelbta prieš pasirodant ketvirtajam tomui) buvo trisdešimt vienas asmuo. Be abejonės, šis faktas labai nuliūdino ne tik LTI autorių, bet ir jos leidėją: kiekvienam tomui išleisti reikėjo nemenkos sumos, o, užbėgant už akių, reikėtų pasakyti, kad laukta pagalba iš Peterburgo taip ir neatėjo: 1841 metų gegužės mėnesį, taigi išleidus visus devynis tomus, A. Marcinovskis kreipėsi į tuomet Vilniuje viešėjusį švietimo ministrą Sergejų Uvarovą, prašydamas finansinės paramos. Jis rašė: „Anuomet [tai yra 1839 metais.

– *R. G.*] Jūsų Aukštoji Prakilnybė teikėtės apie šį veikalą atsiliepti palankiai, nurodęs jo naudingumą, ir Tamstos tarpininkaujamas Jo Didenybė Imperatorius teikėsi priimti šią knygą iš jos autoriaus. Kaip leidėjas drįstu nuolankiai prašyti, kad Jūsų Aukštoji Prakilnybė maloningai teiktųsi globoti šį veikalą, kuris nusipelnė turėti savo vietą bibliotekose. Išeikvojęs savo menkas lėšas šiam leidiniui, iš niekieno negaudamas pašalpos, neįsigijęs jos ir iš prenumeratorių, aš tik dėl šios beviltiškos savo padėties leidžiu sau trukdyti Jūsų Aukštąją Kilnybę šiuo savo prašymu, o dėmesys jam bus didelė geradarystė man, žmogui, išlaikančiam didžiulę šeimą"[1].

Taigi *nil novi sub sole* – finansiniai sunkumai lydėjo ir šį, penktą iš eilės, LTI tomą. Tačiau ir žinant, kad pinigai, ypač leidyboje, lemia beveik viską, nesinorėtų akcentuoti vien tik jų. Juolab, kad iš rankraštinio T. Narbuto palikimo susidaro įspūdis, kad A. Marcinovskis iš pagarbos T. Narbutui (konfliktas tarp jų prasidėjo tik apie 1844 metus dėl vadinamosios Bychovco kronikos leidimo) stengėsi kuo mažiau jaudinti istoriką finansinėmis problemomis. Kitais žodžiais tariant, puikiai suvokdamas T. Narbuto darbo sudėtingumą, norėjo sudaryti jam kuo idealesnes sąlygas. Betgi palikime A. Marcinovskį ir jo sunkumus ir nors akies kraštelių, tai yra tiek, kiek leidžia šaltiniai, žvilgtelkime į T. Narbuto darbo kabinetą.

„Istorija – šventas dalykas..."

Kiekvieno naujo LTI tomo pasirodymas pareikalaudavo milžiniškų dvasinių ir fizinių T. Narbuto jėgų. Iš tikrųjų 1835 metais išspausdinamas pirmasis tomas, 1837 metais – antrasis,

[1] 1841. V. 18 (30). A. Marcinovskio laiškas S. Uvarovui / Dielo kancieliarii ministra narodnogo prosvieščienija: O podniesienii Iego Vieličiestvu sočinienija otstavnogo Kapitana Narbuta, pod nazvanijiem „Drievniaja istorija litovskogo naroda". Načato ijunia 8 dnia 1839 goda // Rusijos valstybinis istorijos archyvas (Sankt Peterburgas). – F. 735. – Ap. 2. – B. 107. – L. 8–9.

1838 metais – trečiasis ir ketvirtasis, 1839 metais – penktasis ir šeštasis, 1840 metais – septintasis ir aštuntasis tomai, o 1841 – paskutinis, devintasis, tomas. Patys karščiausi turėjo būti 1838–1840 metai, kai vienas po kito buvo parašyti ir išleisti net septyni tomai (1840 metų pradžioje Cenzūros komitetui buvo atiduotas ir paskutinysis tomas, spaudoje pasirodęs 1841 metais). Nereikėtų užmiršti ir kito reikšmingo fakto – T. Narbutas, vildamasis, kad kada nors bus ir antrasis LTI leidimas, nuolat koregavo ir pildė jau išspausdintus tomus. Tiesa, kol kas tik parankiniame, darbo, egzemplioriuje. Mūsų dienas pasiekė ir penktojo tomo parankinis egzempliorius, kuriame šio straipsnio autorei pavyko surasti net devyniasdešimt devynias pataisas ir teksto papildymus. Visos šios korektūros yra šiandieniniame lietuviškame leidime, spausdinami ir jų teksto paaiškinimai, todėl neverta ilgiau prie jų apsistoti. Vis dėlto reikėtų kai ką paryškinti, ypač tai, kas nebuvo akcentuota anksčiau. Taigi norėtųsi atkreipti dėmesį į vieną smulkmeną – penktojo tomo *epigrafą* (beje, 1839 metais jis nebuvo išspausdintas, T. Narbutas ketino juo papildyti antrąjį šio tomo leidimą). Kaip matome, tai ištrauka iš visiems gerai žinomo veikalo – Migelio de Servanteso Saavedros *(Miguel de Cervantes Saavedra,* 1547–1616) „Don Kichoto". Mintis pasvarstyti apie šį epigrafą ir apskritai apie tokių įrašų paskirtį T. Narbuto LTI kilo rengiant spaudai penktąjį tomą, nors, kaip žinome, epigrafais istorikas ketino papildyti visus LTI tomus (pirmajame knygos leidime jų nebuvo). Kaip ir anksčiau, taip ir šį kartą, aptardami šią iš pirmo žvilgsnio beveik nereikšmingą LTI detalę, netikėtai randame galimybę prisiliesti prie slapčiausių T. Narbuto minties vingių. Taigi pradėkime nuo pradžios – nuo šio tomo epigrafo.

Kaip rodo mums žinomas rašytinis T. Narbuto palikimas, epigrafai jam buvo labai reikšmingi, ypač vėlesniuoju kūrybos laikotarpiu. Kaip galime įsitikinti pavartę parankinį LTI egzempliorių ir jau išspausdintus keturis pirmuosius tomus lie-

tuvių kalba, kartais istorikas neapsiribodavo vienu įrašu – pasirinkdavo jų net keletą. Taigi penktąjį tomą T. Narbutas palydėjo ne Ignoto Krasickio „Osijano giesmių“ ištrauka ir ne fragmentu iš „Pono N“ (be abejonės, savo paties) eilėraščio, ne Homero „Iliados“ eilutėmis (pirmajame tome), ne sena gavenda ir ne savo paties patarle (antrajame tome), ne Švedijos karaliaus Gustavo Adolfo posakiu (trečiajame tome), ne žodžiais iš seniausio Lenkijos kronikininko Martyno Galo (kitaip – Galo Anonimo) veikalo (ketvirtajame tome), ne savo laiku garsaus Pranciškaus Ksavero Chominskio mintimis (šeštajame tome), ne Martyno Belskio kronikos citata (septintajame tome), ne Kastelno (*Castelnau*) veikalo fragmentu (aštuntajame tome) ir pagaliau – ne Nikolajaus Karamzino mintimis (devintajame, paskutiniajame, tome). Kaip jau sakiau, tai sakinys, tiksliau jo fragmentas, iš T. Narbuto taip mėgstamo ir vertinamo Servanteso. Neslėpsiu, būtent šio garsaus ispano pavardė davė pretekstą ilgėliau sustoti prie minėtų reikalų. Juolab, kad Servanteso „Don Kichotas“ – tai ir gana įdomi T. Narbuto biografijos dalis. 1840 metų pradžioje, kai jau buvo cenzūruojamas paskutinis milžiniškų jėgų pareikalavusios LTI tomas, T. Narbutas išgyveno vieną didžiausių krizių savo gyvenime. Kaip jis sakė viename to meto laiške, rašydamas Lietuvos istoriją buvo išeikvojęs visas savo moralines jėgas ir tuo metu nebepajėgė dirbti jokio panašaus darbo[2]. Iš tikrųjų istoriją kuriam laikui atidėjo į šalį. Netikėtai pačiam sau rado ir vaistą – kaip tik tuomet po ranka ir pasitaikė Servanteso „Don Kichotas“, kilo idėja jį išversti. Istorikas kaipmat įsitraukė į darbą. Jau buvo galima pagalvoti ir apie leidėją, kai netikėtai T. Narbutas sužinojo itin nemalonią naujieną – „Don Kichotą“ į lenkų kalbą jau išvertė buvęs Vilniaus universiteto,

---

[2] Plačiau apie tai skaitykite: *Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas // Simono Daukanto raštai: Laiškai Teodorui Narbutui. – P. 17–19.

o dabar Dvasinės akademijos literatūros profesorius Leonas Borovskis. Konkurentas buvo labai rimtas – T. Narbutas suvokė, kad negali prilygti Moljero vertėjui. Vis dėlto Servantesas T. Narbutui buvo reikalingas – istoriką ramino jau pats vertimo procesas. „Servantesas mane smagino, smagina ir domina, teikia pramogą ir gaivina, – rašė viename to meto laiškų savo geram bičiuliui gydytojui, Vilniaus medicinos draugijos bibliotekininkui Anicetui Renjė. – Ir pats nežinau, kaip mano protas, kai verčiu, ima juoktis, *ir aš tarytum įgaunu moralinių jėgų analizuoti, suvokti, tirti, įminti amžių praeitį* [paryškinta mano. – *R. G.*]"[3]. Taigi Servantesas T. Narbutą ne tik ramino, ne tik linksmino, bet ir vertė susimąstyti, tyrinėti, ieškoti analogijų su praeitimi.

„Istorija – šventas dalykas, nes jai privalu skelbti tiesą, o kur tiesa – ten Dievas, nes Dievas yra tiesa..."[4]. Kodėl būtent šią Servanteso mintį T. Narbutas pasirinko penktojo tomo epigrafu? Ar šie žodžiai mus tikrai „įveda" į minėto tomo problematiką? Juk, kaip sako aiškinamieji žodynai, epigrafas – trumpas užrašas (dažniausiai kūrinio ištrauka), pateiktas prieš literatūros ar istorijos kūrinį arba jo dalį *kaip įžanga*. Kodėl būtent tokią įžangą pasirinko T. Narbutas LTI tomui, skirtam vienam dramatiškiausių Lietuvos istorijos laikotarpių – Algirdo ir Kęstučio valdymui, Vytauto ir Jogailos tarpusavio kovoms? Į šį klausimą galėsime atsakyti (jeigu apskritai į jį galima atsakyti) tik vienu būdu – bent trumpam prisiminę paties Servanteso svarstymus apie istoriją. Taigi „Apie juokingą pošnekį, vykusį tarp Don Kichoto, Sančo Pansos ir bakalauro Samsono Karasko", tai yra pašnekesį apie *Istoriją*. O kadangi mums labai svarbu prisiminti ir paties Servanteso rašymo manierą, tokią priimtiną T. Narbutui, pateiksime net porą šio pokalbio fragmentų. Štai pirmasis:

[3] Ten pat. – P. 19.

[4] *Migelis de Servantesas Saavedra.* Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis. – T. II. – V.: Vaga, 1997. – P. 33. Iš ispanų kalbos vertė Valdas Petrauskas.

Nors vardu ir Samsonas, bakalauras ūgio buvo nelabai didelio, bet užtat labai didelis šelmis, gymio gana blausaus, tačiau proto be galo guvaus. Šis dvidešimt ketverių metų jaunikaitis buvo apskrito veido, kumpanosis ir plačiaburnis, o tai sakė jį esant pašaipaus būdo ir linkusį krėsti sąmojus ir pokštus; toksai jis ir pasirodė vos išvydęs Don Kichotą, nes beregint puolė prieš jį ant kelių ir sušuko:

– Jūsų didenybe, viešpatie Don Kichote Lamančieti, meldžiu malonės išbučiuoti jums rankas, nes, prisiekiu šventojo Petro apsiaustu, kuriuo vilkiu, nors esu gavęs tik keturis pirmuosius šventimus, jūsų malonybė esate vienas garsingiausiųjų klajojančių riterių, kada nors gyvenusių ar gyvensiančių šios žemės karalystėje!

Teesie palaimintas Sidas Hamadas ben Inhalis, surašęs jūsų didžių veikalų istoriją, ir teesie triskart palaimintas tasai atgodus vyras, kuris pasirūpino išversti ją iš arabų į mūsų kasdienę kastilų kalbą, idant visiems mums akys atšvistų.

Don Kichotas paprašė jį atsistoti ir paklausė:

– Vadinasi, manoji istorija tikrai surašyta, o sudėjo ją toksai išminčius mauras?

– Šventa teisybė, viešpatie, – atsakė Samsonas, – ir galvą duodu, jog šiuo metu jau atspausta daugiau nei dvylika tūkstančių knygų. Jeigu netikite, paklauskite Portugaliją, Barseloną ir Valensiją, kur ji spausdinta, ir netgi plinta gandai, kad ji spausdinama Antverpene, – man dingojas, jog veikiai nebus tokios tautos, kuri neskaitys jos savąja kalba.

Į tai Don Kichotas atsakė:

– *Doringam ir įžymiam žmogui didžiausias džiaugsmas girdėti, kad, jam dar gyvam esant, spausdinto žodžio dėka jo geras vardas skamba įvairių tautų kalbomis. Aš sakau: geras vardas, nes priešingu atveju šimtąsyk geriau mirti* [Čia ir toliau paryškinta mano. – *R. G.*].

– Jeigu jau išėjo kalba apie gerą garsą ir gerą vardą, – tarė Samsonas, – tai jūsų malonybė pranokstate visus klajojančius riterius, nes tiek mauras savo kalba, tiek krikščionis savąja pasistengė kuo vaizdžiausiai nupiešti jūsų malonybės šaunumą, didžią drąsą pavojaus akimirką, sugebėjimą ištvermingai

grumtis su negandais ir kantriai kęsti tiek bėdas, tiek skausmą, žaizdoms atsivėrus, jūsų malonybės tokios platoniškos meilės neprilygstamajai damai donjai Dulsinėjai Tobosietei santūrumą ir tyrumą.

– Kaip gyvas nesu girdėjęs neprilygstamąją damą Dulsinėją vadinant *donja*, – staiga įsiterpė Sančas Pansa, – ji vadinama stačiai neprilygstamąja dama Dulsinėja Tobosiete, *tad istorija čia klysta.*

– *Tai neesminis skirtumas*, – atrėmė Karaskas.

– Aišku, neesminis, – pritarė Don Kichotas, – tačiau sakykite man, jūsų malonybe pone bakalaure, kuriems mano žygdarbiams toje istorijoje skiriamas didžiausias dėmesys?

– Šiuo klausimu esama skirtingų nuomonių, – atsakė bakalauras, – kaip kad esama ir skirtingo skonio žmonių. Vieniems daro įspūdį nuotykis su vėjo malūnais, kuriuos jūsų malonybė palaikėte Briarėjais ir milžinais, kitiems – su milo veltuvais; kas žavisi susirėmimu su dviem kariaunomis, kurios vėliau pasirodė besančios avių bandos, kas – susitikimu su laidotuvių procesija, vykstančia Segovijon; vieni tvirtina, jog visus kitus nuotykius pranoksta katorgininkų išvadavimas, kiti – jog nė vienam jų neprilygsta susidūrimas su dviem milžinais benediktinais ir grumtynės su narsinguoju biskajiečiu.

– Sakykite, pone bakalaure, – staiga įsiterpė Sančas, – ar istorija mini jangiečių nuotykį, kada mūsų gerasis Rosinantas įsigeidė dangiškų migdolų?

– Išminčius nieko nepaliko rašalinės dugne, – atsakė Samsonas. – Viską apsakė ir viską suminėjo, netgi aprašė, kaip gerasis Sančas kūliais vertėsi apklote.

– Apklote aš nesiverčiau kūliais, – atrėmė Sančas, – tiesa, ore verčiausi, ir kur kas ilgiau nei būčiau norėjęs.

– *Mano supratimu, – tarė Don Kichotas, – jokia pasaulietinė istorija negali apeiti savų negerovių, o ypačiai tokia, kuri tiria riterių žygius, – juk nevalia aprašinėti vien tiktai sėkmes.*

– *Šiaip ar taip, – atsiliepė bakalauras, – kai kurie istorijos skaitytojai sako, jog būtų tik džiaugęsi, jeigu autoriai būtų nutylėję bent jau dalį tų nesuskaitomų smūgių, kurie daugelį susirėmimų stačiai pylėsi ant pono Don Kichoto.*

– Istorija negali nukrypti nuo tiesos, – tarė Sančas.

– O galėtų kai ką apeiti vardan teisingumo, – prieštaravo Don Kichotas, – nėra ko aprašinėti tokių įvykių, kurie nei nusižengia istorinei tiesai, nei jos iškraipo, bet užtat gali pažeminti herojų skaitytojų akyse. Vargu ar galima pridėjus ranką prie širdies tvirtinti, jog Enėjas buvo toks dievobaimingas, kokį jį piešia Vergilijus, o Odisėjas toks išmintingas, kokį jį rodo Homeras.

– Be abejo, – sutiko Samsonas, – bet poetas – tai viena, o istorikas – visai kas kita. Pasakodamas arba apdainuodamas įvykius, poetas gali juos vaizduoti ne tokius, kokie jie buvo iš tikrųjų, o tokius, kokie turėjo būti, tačiau istorikui privalu parodyti juos ne tokius, kokie turėjo būti, o tokius, kokie jie buvo iš tikrųjų, be to, nieko nei pridėti, nei atimti[5].

Paryškinau tas mintis, kurios, be abejonės, buvo svarbios ir T. Narbutui – apie tai sako ir ką tik cituoto laiško A. Renjė eilutės. Ta amžinoji istoriko objektyvumo problema akcentuojama ir visuose T. Narbuto tekstuose, kiekviename LTI tome. Taigi, kaip taikliai pasakė Servantesas, istorikas – ne poetas. Ir šiais žodžiais, regis, pasakyta viskas. Objektyvumas, objektyvumas ir dar kartą objektyvumas, sakė T. Narbutas. „Datos mūsų patikrintos lyginant su dokumentais, įvykių seka – su kritiką atlaikiusiais šaltiniais“, – deklaravo ir penktajame tome[6]. Taip, kaip jau ne kartą sakiau, T. Narbutas kartais nukrypdavo nuo nuoseklaus įvykių dėstymo, jo žodžiais tariant, padarydavo „ekskursus į nuošalę“, nes „kiekvieno žmogaus gyvenime yra minučių, kai pasiduodama silpnumui“[7]. Būtent už šias silpnumo valandas istoriką labiausiai ir kritikavo jo priešininkai – tiek amžininkai, tiek palikuonys, matyt, įdėmiai neįsiskaitę į jo tekstus (Galbūt ateis metas, kai šie „nukrypimai“ ir bus įdomiausios LTI vietos?). Tačiau T. Narbutas vis dėlto

[5] Ten pat. – P. 28–31.

[6] Žr. šio leidinio p. 66.

[7] Žr. šio leidinio p. 271.

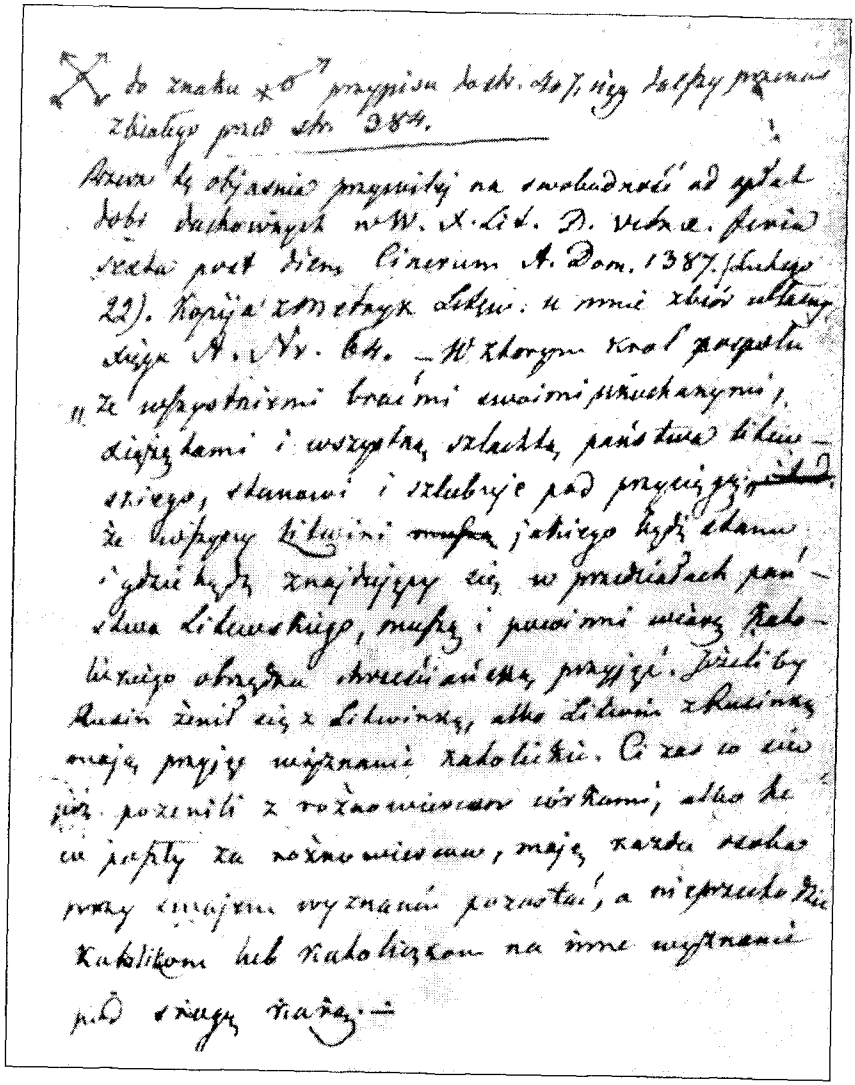

Įklija parankiniame LTI V tomo egzemplioriuje (p. 416–417)

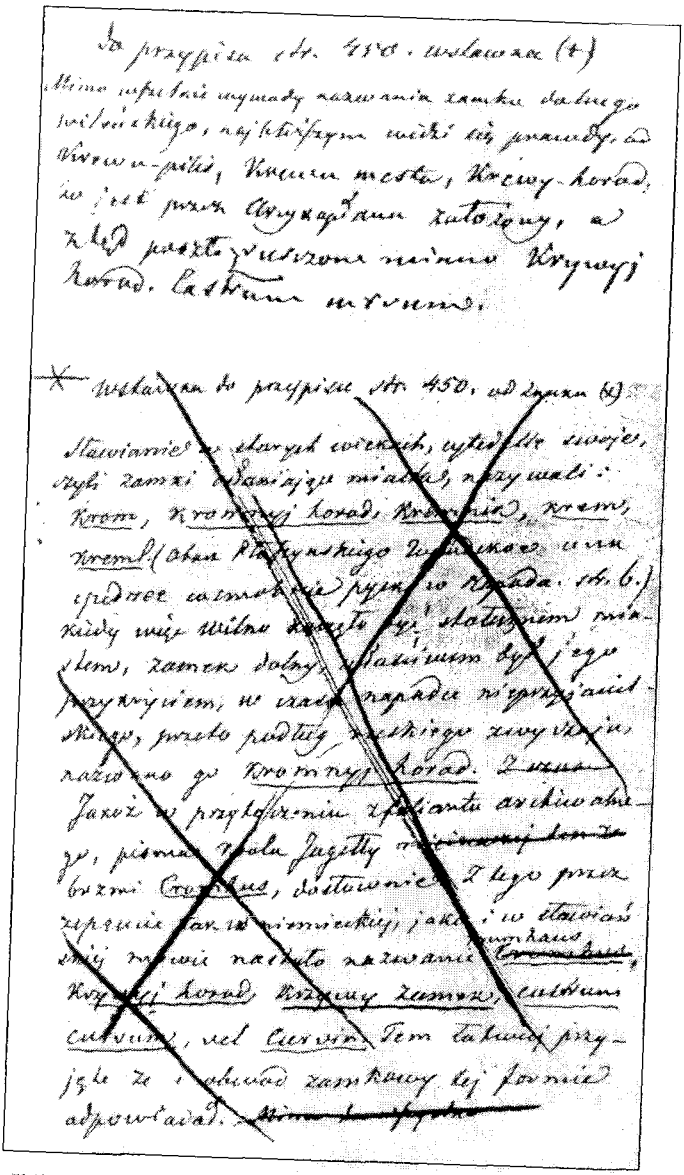

Iklija parankiniame LTI V tomo egzemplioriuje (p. 544–545)

retai leisdavo sau tokią prabangą, tai yra prabangą būti ne istoriku. Prabangą būti poetu. Nes, kaip jis sakė ir šiame tome, „nevalia praleisti daugelio įvykių, kad ir kokie nuobodūs jų aprašymai pasirodytų, jei jie turi įtakos politinių tautos įvykių raidai, rodo jos galią nuolatiniais pasipriešinimais, narsiais įžymių asmenų poelgiais“[8]. Servanteso manymu, nuo to priklauso geras istoriko vardas (kaip netrukus perskaitysime kitame „Don Kichoto“ fragmente, „istorikus, melu operuojančius, priderėtų deginti ant laužo lygiai kaip pinigų klastotojus“). O T. Narbutui jis buvo labai svarbus. Šis nuolat deklaruojamas nešališkumas vertė aprašinėti ne tik šviesiąsias tautos gyvenimo valandas; jis įpareigojo iškelti į viešumą ir nesėkmes, ydas – ne tik priešų, bet ir pačių lietuvių. Taigi tuometinės dvasios tamsybės, ydų – pirmavimo, godumo ir užsispyrimo – matė ir tarp lietuvių, ir tarp jų priešų. Būtent dėl to kartais pareikšdavo iš pirmo žvilgsnio net „eretiškų minčių“. „Vokiečiai, – rašė penktajame tome, – per daug išpuikę, per daug vienuoliškam godumui pasidavę; lietuviai – *per daug tėvynę mylintys* [paryškinta mano. – *R. G.*] ir nepasitikintys svetimšaliais“[9]. Negi ir šis tautos bruožas priskirtinas trūkumams?

Bet štai ne mažiau įdomus diskusijos, tai yra pašnekesio tarp Don Kichoto, Sančo Pansos ir bakalauro Samsono, tęsinys:

> – Vienas šios istorijos trūkumų, – toliau kalbėjo bakalauras, – tai novelė „Neapdairus smalsuolis“, be reikalo autoriaus įterpta, ir ne todėl, kad ji prasta pati savaime ar prastai parašyta, – stačiai ten ji atrodo ne vietoje, nes nieko bendra neturi su jo malonybės pono Don Kichoto istorija.
>
> – Lažinuosi, jog tas šunsnukis sutaisė tokį jovalą, kad tik juokis ir voliokis, – įsiterpė Sančas.
>
> – *Tokiu atveju, – tarė Don Kichotas, – pasakysiu, jog mano istorijos autorius anaiptol ne išminčius, o koks neišpruses*

[8] Žr. šio leidinio p. 219.

[9] Žr. šio leidinio p. 130.

niektauza, ir kibo ją rašyti ant nuomonės, be jokio išmanymo – atseit kas išeis, tas ir bus, kaip toksai Orbanecha, dailininkas iš Ubedos, kuris paklaustas, ką piešiąs, atsakydavo: „Kas išeis". Nupiešė jis kartą gaidį, bet šitaip prastai ir tokį nepanašų, jog apačioje prireikė dar didelėmis raidėmis prirašyti: „Čia gaidys". Matyt šitaip išėjo ir su mano istorija – kad ją suprastumei, prireiks komentarų.

– Komentarų neprireiks, – atsakė Samsonas, – ji tokia aiški, jog nesudaro jokių keblumų. Vaikai ją ryte ryja, jaunimas skaito, suaugę supranta, o seniai giria; žodžiu, visokio luomo ir rango žmonės ją graibstyte graibsto ir skaito, ir atmintinai moka, o vos užmato kokį sunykusį kuiną, iškart šaukia: „Antai Rosinantas!" Bet uoliausiai įgulę skaito ją tarnai. Nerasite tokio ponų namo, kad prieškambaryje nesimėtytų „Don Kichotas". Tik vienas jį padeda, kitas stveria, tie plėšia jį vieni kitiems iš rankų, o tie prašo paskolinti.

Trumpai drūtai, ši istorija – smagiausia ir nekalčiausia pramoga, kokia ligi šiol apskritai man žinoma, nes visoje knygoje nė su žiburiu nerasite nė vieno bent kiek nepadoresnio posakio ir nė vienos minties, kuri nebūtų katalikiška.

– Kitoniškai rašyti – vadinasi, rašyti ne tiesą, bet melą, – tarė Don Kichotas, – ir istorikus, melu operuojančius, priderėtų deginti ant laužo lygiai kaip pinigų klastotojus. Tik niekaip nesuprantu, kas paskatino autorių griebtis novelių ir pasakojimų apie pašalinius žmones, jeigu jis turėjo šitiek medžiagos apie mano žygdarbius, – matyt, jis vadovavosi priežodžiu: „Ar šieną, ar šiaudus ėstum, kad tik nepadvėstum".

Ir tikrai vienų mano godų, ašarų ir dūsavimų, gerų ketinimų ir užmojų pakaktų, kad išeitų storesnis ar bent jau tokio pat storumo tomas, kokį sudarytų krūvon sudėti visi Tostado veikalai.

Tiesą pasakius, pone bakalaure, mano supratimu, reikia būti didelės nuovokos ir brandaus proto, kad galėtum rašyti istorijas ar apskritai kokias knygas.

Tik didžiam talentui skirta laidyti sąmojus ir rašyti šmaikščius dalykus. Pats protingiausias asmuo komedijoje – tai juokdarys, nes dėtis kvailiu gali ne bet kas.

Istorija – šventas dalykas, nes jai privalu skelbti tiesą, o kur tiesa – ten ir Dievas, nes Dievas yra tiesa, bet vis dėlto esama žmonių, kurie kepa knygas kaip blynus.

– Nėra tokios prastos knygos, kurioje nebūtų ko nors gera, – įterpė bakalauras.

– Be abejo, – sutiko Don Kichotas, – bet dažnai taip nutinka, jog žmonės savo raštais pelnytai užsikariauja ir pasiekia didžią šlovę, bet visai ją sužlugdo ar bent jau iš dalies praranda, kai tik įninka juos spausdinti.

– O priežastis šit kokia, – tarė Samsonas. – Kadangi spausdinti veikalai peržiūrimi iš lėto, lengvai atsiskleidžia jų trūkumai, ir kuo rašytojas garsesnis, tuo nuodugniau jis esti nagrinėjamas. Žmonėms, pasižymėjusiems talentu, didiems poetams, garsingiems istorikams visados ar bent labai dažnai pavydi visi tie, kurie su pasimėgavimu ir ypatingu malonumu pliekia kitų kūrybą, nors patys nėra išleidę pasaulin nė vienos knygos.

– Tuo nėra ko stebėtis, – pritarė Don Kichotas, – daugelis dvasininkų nesugeba nė žodžio pasakyti užsilipę į sakyklą, bet užtat sugeba kuo puikiausiai pastebėti kitų pamoksluose, ko vienam trūksta, o kitam per daug.

– Sutinku su jumis, pone Don Kichote, – tarė Karaskas, – bet aš norėčiau, kad šitie kaltintojai būtų nuolaidesni ir ne tokie smulkmeniški ir kad neskaičiuotų, kiek dėmelių temdo dergiamo veikalo skaistumą, nes jeigu *aliquando bonus dormitat Homerus,* tai tegu jie pagalvoja, kiek laiko jis praleido be miego, idant šviesų jo kūrinį temdytų kaip galima mažiau šešėlių. Ir galbūt tos jų peikiamos dėmelės – tai ne kas kita, kaip apgamai, kartais itin paryškinantys veido grožį.

Tad ir sakau, jog didūs pavojai gresia tam, kuris atiduoda spausdinti knygą, nes visiškai neįmanoma parašyti tokio kūrinio, kuris patiktų kiekvienam skaitytojui ir kiekvieną patenkintų[10].

Kai kurias čia pasakytas Servanteso personažų mintis būtų galima pritaikyti ir T. Narbuto istorijai. Kaip ir kiekviena kny-

[10] *Migelis de Servantesas Saavedra.* Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis. – P. 32–34.

ga, LTI turi tarsi dvi istorijas – savo rašymo istoriją ir savo vertinimo istoriją. Kaip žinome, abi šios istorijos – labai komplikuotos. Viena, kaip jau minėjau, susijusi su alinančiu intelektualiu darbu, kita – su stipria ir dažnai nepagrįsta kritika, dėl kurios T. Narbutas išgyveno ne vieną sunkią akimirką. Ir Servanteso, ir T. Narbuto laikais, kaip ir šiandien, žmonės buvo ir yra tokie patys – visuomet egzistavo pavydas, melas, intriga, kuri gimdė kitą intrigą – ypač mokslo, literatūros pasaulyje. Tiesa, paprasti skaitytojai T. Narbuto veikalą sutiko labai entuziastingai: „vaikai ją ryte rijo, jaunimas skaitė, suaugę suprato, o seniai gyrė“[11]. Tačiau, kaip sakė tas pats Servantesas, neįmanoma parašyti veikalo, kuris patiktų *visiems*.

Taigi T. Narbutas ir „Don Kichotas“. Regis, tai ne tik įdomi LTI autoriaus biografijos smulkmena. Tai ir ne vienas sutapimas. Servanteso laikų Ispanija, XVI amžiaus vidurys, ir T. Narbuto laikų Lietuva – XIX amžiaus vidurys. Tuomet Ispanija, pasiekusi galybės viršūnę, jau artėjo prie neišvengiamo politinio ir socialinio kracho. Tačiau istorijos paradoksas – būtent tuomet, pačiu niūriausiu Habsburgų imperijos laikotarpiu, liepsnojant inkvizicijos laužams, čia neregėtai suklestėjo literatūra – prasidėjo vadinamasis Aukso amžius. Panašiai ir Lietuvoje, tai yra buvusiose LDK žemėse, praėjus lygiai keturiasdešimčiai metų nuo valstybės praradimo ir ketveriems metams nuo 1830 – 1831 metų sukilimo numalšinimo parašomas pirmasis LTI tomas, Lietuvoje suklesti istoriografija, o ir apskritai literatūra lenkų kalba. Sakydama „suklesti“, turėjau omenyje, kad istorija tarytum išsiveržia iš mokslininkų kabinetų ir universiteto auditorijų – T. Narbutas buvo pirmasis, parašęs daugiatomę, taigi išsamią istoriją, suprantamą ne tik siauram intelektualų ratui. Be to, istoriją, kurios autorius svarbiausiu uždaviniu sau kėlė objektyvumą (kaip jis tai įgyvendino, jau kitas klausimas). Nes, anot Servanteso, pats baisiausias

[11] Ten pat. – P. 32.

istoriko trūkumas – rašyti „kas išeis“. Manyčiau, kad tokios nuomonės buvo ir T. Narbutas, nes, kaip skaitome šio tomo pradžioje, istorija – nelyginant šventas dalykas. Šventas – nes turi skelbti tik tiesą. Kad ir kokia karti ji būtų.

Jogaila, arba naujos Lietuvos kokybės pradžia

Iš tikrųjų, ieškodamas tiesos, T. Narbutas itin gilinosi į istorines asmenybes – ar tai buvo vokiečių riteriai, ar lietuvių kunigaikščiai. Kaip rašė šio tomo pratarmėje, tuo svarbiu lietuvių tautos istorijos laikotarpiu jį domino ne tiek valstybės politika ir karo įvykiai, kiek kabineto politika ir asmenybių apibūdinimai. Iš tikrųjų penktajame LTI tome itin gausu garsių Lietuvos istorijos veikėjų. Tai – Jaunutis, Algirdas ir Kęstutis, Skirgaila, Jogaila ir Jadvyga; tai Vytautas ir didieji Kryžiuočių ordino magistrai: Liudolfas Kionichas Vaitcanas, Dusmeris Arfbergas, Henrikas Kniprodė, Konradas Ciolneris Rotenšteinas, Konradas Jungingenas, Konradas Valenrodas; tai ir Livonijos ordino magistrai Burhardas iš Dreilėbeno, Gosvinas Herikė, Arnoldas Fitinhofas, Robinas Elcas, Venemaras Brugenojė. Ir vienoje, ir kitoje pusėse T. Narbutas matė ir ydų, ir privalumų. Kita vertus, buvo ir svarbiausi šio tomo veikėjai, tiksliau – asmenybės, kurias T. Narbutas dėl tam tikrų priežasčių išskyrė iš kitų. Nuosekliai perskaičius visą knygos tekstą, akivaizdu, kad iš vienos pusės daugiausia istoriko dėmesio pelnė kontroversiškasis kunigaikštis Jogaila, o iš kitos – ne mažiau ginčų sukėlęs magistras Konradas Valenrodas. Tiesa, negalėčiau pasakyti, kad T. Narbutas per mažai rašė apie Algirdą ar Kęstutį; kad nepakankamai įvertino Vytautą. Atvirkščiai, šiame tome visi jie turi reikšmingą savo vietą. Dar daugiau – Vytauto politikai T. Narbutas paskyrė visą kitą, tai yra šeštąjį, tomą. Tačiau jie nebuvo *pagrindiniai* šio tomo veikėjai, tiks-

liau jie T. Narbutui buvo įdomūs tik kaip asmenybės, paruošusios dirvą Jogailos politikai. Net kunigaikštis Algirdas T. Narbutui visų pirma buvo svarbus tik kaip valdovas, parengęs Lietuvoje *revoliuciją* (būtent šį terminą vartojo istorikas), kurią vėliau įvykdė jo sūnus Jogaila.

Be jokios abejonės, svarbiausia priežastis, dėl kurios T. Narbutui taip rūpėjo Jogailos asmenybė, buvo ta, kad būtent su juo pirmą kartą taip ryškiai pasikeitė Lietuvos kokybė (Beje, reikėtų akcentuoti ir tai, kad Jogaila istoriką domino visų pirma tiek, kiek jis buvo susijęs su Lietuvos reikalais. Jau pradėdamas pasakojimą apie šį kunigaikštį T. Narbutas labai ryškiai atsiribojo: „Apeisime šiuose raštuose Vladislovo Jogailos reikalus, susijusius vien su Lenkijos, kaip tos tautos istorijos dalimi“[12]). Būtent Jogailos laikais „atsirado šventa dviejų didžių tautų – lietuvių ir lenkų – sąjunga“[13]. Ir ne tik tai. Būtent tuomet Lietuva tapo krikščioniška. „Religijos pasikeitimas valstybėse visada yra lūžis“, – rašė T. Narbutas penktojo tomo pratarmėje[14]. Būtent šis lūžio laikotarpis istorikui ir buvo įdomiausias. Antroji priežastis, dėl kurios T. Narbutas sutelkė dėmesį į Jogailą – šio kunigaikščio asmenybės daugiaprasmiškumas, jos „nelygumai“. Kaip jau minėjau, LTI autorius Jogailoje matė daug kontroversijos. O tai jam, kaip ir kiekvienam istorikui, buvo ypač įdomu. Tiesa, ne mažiau prieštaravimų jis rado ir Vytauto asmenyje, tačiau tikrai jų neieškojo Algirdo ir Kęstučio charakteriuose, jų politinėje veikloje. Susidaro įspūdis, kad T. Narbutas apie Algirdo ir Kęstučio laikus rašo kaip apie kažką „šventa“; kaip apie kažką, kas turi tiesioginį ryšį su gražia legenda, Aukso amžiumi, kitaip tariant, mitologija, senais gerais laikais. Štai kelios tokios istoriko mintys. „Nė vienas iš Gedimino sūnų, – svarstė T. Narbutas, – nebuvo

[12] Žr. šio leidinio p. 350.
[13] Žr. šio leidinio p. 341.
[14] Žr. šio leidinio p. 61.

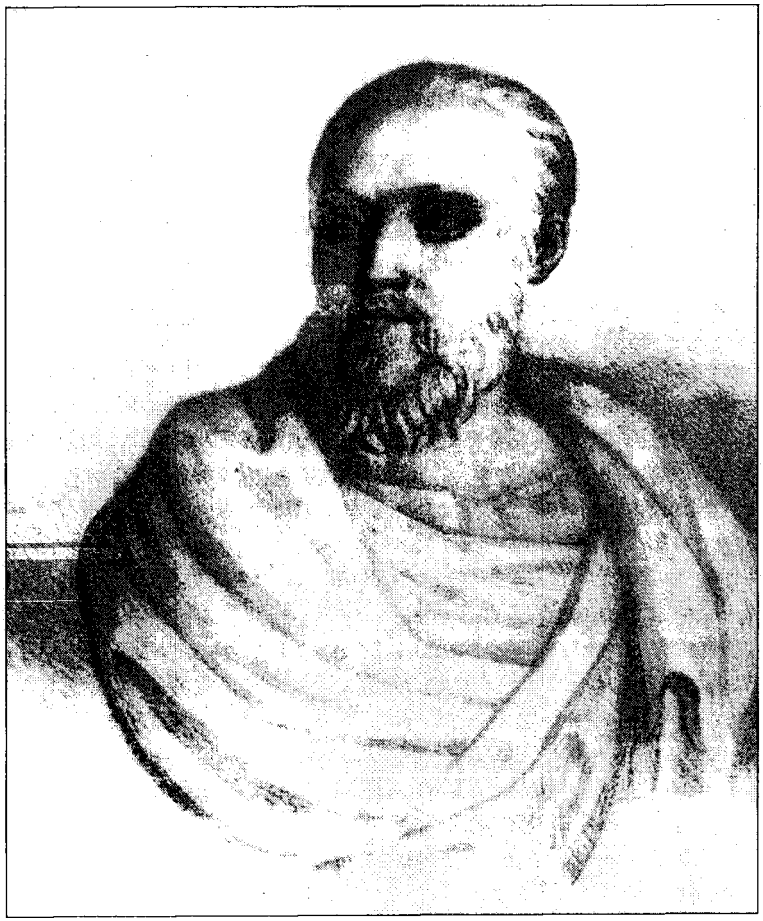

Vladislovo Jogailos portretas
Išspausdintas Mykolo Balinskio monografijoje *Vilnius*
(pirmasis tomas, 1836), pagal marmurinį biustą,
saugotą Vilniaus medicinos – chirurgijos akademijoje

Vladislovo Jogailos atvaizdas
Išspausdintas Aleksandro Pšezdzeckio monografijoje *Jadvygos ir Jogailos namų gyvenimas* (1854), pagal antkapinį paminklą Krokuvos Vavelyje
Maksimilijono Fajanso litografija

tinkamesnis už Algirdą tapti to didžio žmogaus įpėdiniu: istorikai sutartinai pripažįsta, kad visais būdo bruožais buvęs pranašesnis už brolius“[15]. Apie tą patį Algirdą: „Apskritai puikiais Algirdo viešpatavimo metais Šiaurės Europa atsikvėpė gyvendama santarvėje, gerovėje, palaimoje, nes tas didvyris savo kardą pakabino šių dievybių šventovėje“[16]. Arba štai tokie žodžiai: „Didysis kunigaikštis Algirdas, Šiaurės kraštų kariauninkų Nestoras, dėl išmintingo nuosaikumo, žmoniškumo, tolerancijos, ne mažiau kaip ir dėl karo veiksmų pelnė šlovę ir daugelio žmonių prieraišumą, kuriuos džiugino įsigalėjusia taika ir kuriuos valdė teisingumo žiūrėdamas, senoviniu būdu“[17]. Kęstutis šiuo požiūriu nusipelnė dar didesnio T. Narbuto palankumo. Visų pirma istorikas akcentavo nesavanaudišką jo prisirišimą prie Algirdo, kas tuomet, jo žodžiais, ir išgelbėjo Lietuvą. Taigi Kęstučiui T. Narbutas negaili patoso, jo entuziazmas tikrai beribis. Net galima teigti, kad, piešdamas šio kunigaikščio portretą, T. Narbutas peržengė nerašytus istoriografijos (tegul tai bus ir romantinė istoriografija) reikalavimus. Štai vienas pavyzdys. „Kad ir kaip ten buvo, – sakė istorikas, – laidotuvių aukuras paskutinį kartą toje ugniavietėje pagerbė garsiausią Lietuvos karžygį, žmogų visais požiūriais iš tikrųjų didį, kurį puošė visą gyvenimą jį lydėjusi tėvynės meilė, kario gabumai ir tauri dora [...] Šių pastarųjų žodžių, tarsi netyčiomis iš po mano plunksnos išsprūdusių, nebrauksiu iš savo tautos atsiminimų knygos; tegu pasilieka vietoj gėlių, pamestų ant užmiršto kapo, priglobusio palaikus kankinio, didvyrio“[18]. Arba tokia išvada: „Išauklėtas savo protėvių tikėjimo dvasia ir griežtai jo laikęsis, dora, riterio elgesiu, išmintim ir išsiauklėjimu buvo pralenkęs savo lai-

[15] Žr. šio leidinio p. 84.
[16] Žr. šio leidinio p. 127.
[17] Žr. šio leidinio p. 209–210.
[18] Žr. šio leidinio p. 275–276.

ką bei artimuosius“[19]. Taigi Kęstutis „rūpinosi krašto gerove, puikiai žinojo jo galimybes“[20], jis „neapsakomai vertino garbę ir mylėjo tėvynę“[21]. Dar daugiau – „per visą Kęstučio gyvenimą matome jį griežtai laikantis duoto žodžio, ir tai pripažįstame būdingiausiu jo charakterio bruožu“[22]. Apskritai visas Gedimino sūnų valdymo laikotarpis itin idealizuojamas. „Lietuva tapo tankiai gyvenama, galinga, turtinga gynybos priemonių, sūnūs jai buvo duoti didvyriai ir narsūs gynėjai“, – rašė T. Narbutas[23]. Šias LTI eilutes tikrai galėtume cituoti kaip klasikinės romantinės istoriografijos pavyzdžius. Suprantama, jos lietuviško varianto. Regis, šiuo požiūriu T. Narbutą pralenkė tik Simonas Daukantas.

Ir čia kaip kontrastas netikėtai piešiami kiti istoriniai portretai – Jogailos, Vytauto, Skirgailos. Iš tikrųjų Algirdas ir Kęstutis istorikui tėra tik pagarbos verti protėviai, seneliai, o šie kunigaikščiai – nauji, „šiuolaikiški“ herojai, kuriuos galima analizuoti, vertinti, kritikuoti. Dėl to jų portretai daug spalvingesni, tikresni. Kaip jau sakiau, tuo požiūriu būdingiausias – Jogailos paveikslas. Rašydamas apie šį kunigaikštį, istorikas siekė būti itin objektyvus. Taigi iš pradžių T. Narbutas konstatavo, kad Jogaila, kaip Lietuvos didysis kunigaikštis, o vėliau ir Lenkijos karalius, turėjo kuo geriausių ketinimų – „nuoširdžiausiai norėjo siekti gėrio abiem tautoms, karščiausiai trokšdamas įvykdyti savo pažadus“[24]. Tačiau ilgainiui Jogaila padaręs labai daug klaidų. T. Narbuto nuomone, viena didžiausių jo politinių klaidų – Skirgailos paskyrimas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Nors T. Narbutas sutinka, kad Skirgaila „savo prieraišumu, kario nuopelnais ir atsidavimu brolio reikalams daugiau už visus buvo vertas pas-

[19] Žr. šio leidinio p. 276.
[20] Ten pat.
[21] Žr. šio leidinio p. 277.
[22] Žr. šio leidinio p. 105.
[23] Žr. šio leidinio p. 93.
[24] Žr. šio leidinio p. 351.

tarojo padėkos ir didelio pasitikėjimo“, vis dėlto reziumuoja, kad Skirgailos paskyrimas buvo „pražūtingas Lietuvai“ ir „kiek neapgalvotas“[25]. Šią savo mintį istorikas pagrindžia tokiais žodžiais: „Nustatydamas didžiojo kunigaikščio valdymą, metė nesantaikos obuolį, pasėjo pavydą tarp brolių kunigaikščių, išleido iš rankų savo paties interesų ramstį ir paruošė dirvą savo tėvynės nelaimėms, kurios ją iš tiesų pastatė ant bedugnės krašto“[26]. Jogailos ir Vytauto paveiksluose blogąsias savybes vis dėlto nusveria gerosios, o apie Skirgailą to pasakyti negalėtume. „Pastarasis didysis kunigaikštis, – rašė T. Narbutas, – įnikęs į pramogas, medžioklę, puotas ir dažnai galvą pametęs smarkiai belėbaudamas, buvo visiška priešingybė Vytautui“[27]. Dar daugiau – Skirgaila buvo persisėmęs neapykanta, o ir apskritai – niekingo būdo. T. Narbuto manymu, būtent dėl šių Skirgailos savybių buvo neįsivaizduojamas taikus jo ir Vytauto sugyvenimas. Jogaila, remdamas Skirgailą, padarė vieną didžiausių savo politinių klaidų.

Taigi, nepaisant teigiamo Jogailos, kaip dviejų tautų vienytojo ir naujos religijos skleidėjo, vaidmens, T. Narbutas į jį žiūri kritiškai, kartais – labai kritiškai, net „antijogailiškai“. „Geras, žmoniškas, minkštaširdis, dosnus, – sakė T. Narbutas apie Jogailą, – tačiau silpno būdo, trūko jam pasitikėjimo karo dalykuose, dvejojo priėmęs sprendimą; klausydavo patikėtinių patarimų, netgi dėl tingumo nesigilindamas į juos, lygiai kaip ir be užsidegimo; nepaprastai džiaugėsi atitrauktas ir nuo darbo kabinete, ir nuo vadovavimo kariaunai; betgi neturėjo ir laimės iš karto pataikyti rinkdamasis žmones, tų paslaugų vertus, juk monarchams dažniausiai siūlosi asmemys, ne visada nuopelnais bei talentais didelių aukštumų pasiekę, o sėkmės lydimi dvariškiai arba favoritų įsiūlytieji“[28]. Dar daugiau – taip

[25] Žr. šio leidinio p. 350, 366.
[26] Žr. šio leidinio p. 366.
[27] Žr. šio leidinio p. 378.
[28] Žr. šio leidinio p. 242.

gyvendamas šis kunigaikštis padarė nepataisomą žalą valstybei. „Jogaila, – rašė istorikas LTI penktajame tome, – stovėjo ant savo norų slenksčio: santaikoj gyvenant su kaimynais leisti laiką prabangioje tuštybėje; nė kiek nepaisė, kad savo dėdę kunigaikštį [Kęstutį. – *R. G.*] aukojo įnirtingų šalininkų labui, tuo artindamas liūdną garbės ir tėvynės pražūtį"[29]. Vargu ar tuometiniu įsivaizdavimu (turiu omenyje T. Narbuto epochą) būta didesnių nuodėmių. Kaip didžiausią nusivylimo Jogaila išraišką T. Narbutas pateikia faktą apie Kęstučio, taip pat nepatenkinto Jogailos politika, sumanymą įkurti Naująją Lietuvą kokioje nors svetimoje šalyje. Apskritai toks kritiškas požiūris į Jogailą to meto istoriografijai nėra būdingas. Gal išskyrus tik tą patį S. Daukantą, kuris rašė: „Jogaila nesirūpino nei galybe, nei garbe Lietuvos, jis dūmojo Lietuvą mažinti, jo širdyj ne totoriai, bet kryžokai jo prieteliais buvo, kurie jam padės gentis žudyti už Lietuvos šmotelį. Jogaila buvo žmogus, kaip tariamas, pats nieko nesumanąs nei karėj, nei ūkėj, piktais žmonėmis ir melagiais apklėstas, kurie, jam pasiklodami, nieko kito nenorėjo, kaip tiktai patys įturtėti, davė rodas nedoras, kuriais jis, kaipo nieko neišmanąs, sekė ir klausė. Jo nedora motina vedė jį už rankos su nedorais rodnaisiais, nieksai tarp jų apie reikalus Lietuvos nesirūpino..."[30]. Žinome, kad S. Daukanto ir T. Narbuto interpretacijos pagrindiniais Lietuvos istorijos klausimais sutapo, tačiau iš čia pateikto fragmento matome, kad kartais mūsų garsusis istorikas būdavo „aštresnis" ir už LTI autorių.

Vytauto, Jogailos ir Skirgailos portretai piešiami kaip kontrastas Algirdo ir Kęstučio paveikslams, o kaip priešingybė pačiam Jogailai pateikiamos Jadvygos ir Vytauto charakteristikos. Tiesa, Vytauto atžvilgiu T. Narbutas stengiasi būti kuo objektyvesnis, o Jadvygą labai idealizuoja. Apskritai ryškių

[29] Žr. šio leidinio p. 254.

[30] *Daukantas S.* Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje // *Daukantas S.* Raštai. – T. II. – V.: Vaga, 1976. – P. 549.

moterų paveikslų LTI beveik nėra. Tačiau šis, penktasis, LTI tomas kiek kitoks – jame mes matome ir Birutę, ir Jogailos motiną Julijoną Tveriškę ir, žinoma, karalienę Jadvygą, kuri pelnė daugiausia T. Narbuto palankumo. „Ši karališkosios giminės mergina, – sakė istorikas, – be nuostabaus grožio, nestokojo didžios išminties, nuovokos ir širdies gerumo; tiesa, ji mylėjo austrą Vilhelmą, tačiau meilė tautai, kurios karaliene ji tapo ir pačios tautos pasirinkimu, ir kaip sosto paveldėtoja, didis žmoniškumas, susietas su Dievo meile, nugalėjo širdies jausmą, pirmą kartą patirtą, nes Jogailą pripažino esant vertą jos aukos ir visa širdim prie jo prisirišo“[31]. Taigi didžiausia Jadvygos vertybe pripažįstama jos meilė ir pareiga tautai; tautai, už kurią ji buvo atsakinga. Į pirmą vietą iškeliama pareiga kraštui, o ne asmeniniai jausmai. Apskritai tokia T. Narbuto traktuotė nebuvo originali. To meto literatūroje, taigi ir istoriografijoje, nuolat buvo pabrėžiamas nesavanaudiškas Jadvygos elgesys ir jos auka valstybės interesų vardan. Šiuo požiūriu Vytauto portretas tikrai įdomesnis, ir šiame tome (kaip jau sakiau, jo paveikslui skirtas kitas, šeštasis, LTI tomas) istorikas išdėstė ne vieną mintį, kurią būtų galima akcentuoti. „Vytautas, – viename iš paskutiniųjų šios knygos paragrafų sakė T. Narbutas, – priešingai, prarado lietuvių pasitikėjimą ir meilę, kurios jau niekad tokios didelės ir nebeatgavo. Nepaisant visų jo labai vertingų savybių, per nelaimes jis įgavo tarsi atšiaurumo, nepatiklumo; buvo jis karys, iš mažens tiesiog pratinęsis vadovauti ginkluotiems žmonėms, užtat išsiugdė per didelį autokratiškumą, tautoje nepriimtiną, kuris tik stovyklose tiko“[32]. Arba štai tokia pastaba: „Juk Vytautas, trokšdamas valdžios ir didybės, ateičiai buvo toliau užsimojęs: jis norėjo tapti karaliumi...“[33]. Iš ką tik cituotų eilučių aišku, kad T. Narbutui

[31] Žr. šio leidinio p. 340–341.

[32] Žr. šio leidinio p. 408.

[33] Žr. šio leidinio p. 495.

Vytautas – tragiška asmenybė, kurios neigiami bruožai (anot istoriko, pati nepatraukliausia Vytauto savybė – polinkis į vienvaldystę) visų pirma išryškėjo dėl nepalankių aplinkybių, o ne dėl asmeninių – paveldėtų ar išugdytų – savybių. Taigi reziumuojant galima pasakyti, kad Jogailos asmens charakteristika pateikiama labai įdomiai – tarytum kitų veikėjų (Kęstučio, Vytauto, Skirgailos, Jadvygos) fone. Nuo to ji tampa dar ryškesnė, dar įdomesnė ir problemiškesnė, kaip, beje, ir Vytauto portretas. Šią T. Narbuto rašymo manierą galėčiau pavadinti „dvigubo kontrasto" metodu. Tik šiandien negalėčiau pasakyti, ar istorikas tai darė sąmoningai, ar tai buvo tiesiog atsitiktinumas, paskatintas šaltinių, kuriais jis naudojosi.

Bet grįžkime prie pagrindinės penktojo LTI tomo problematikos, kuri, kaip jau ne kartą sakiau, plėtojama būtent per Jogailos portretą, šio kunigaikščio santykius su kitais to meto politikos veikėjais. Visų pirma – prie Lenkijos ir Lietuvos unijos reikalų. Negalėčiau pasakyti, kad T. Narbutas šiuo klausimu yra labai iškalbingas. Galbūt tokį santūrumą lėmė gana vienareikšmis istoriko požiūris: šios sąjungos idėja buvo pažangi, ji padėjo abiem valstybėms išlaikyti savo savarankiškumą. LTI penktajame tome randame ir šios nuomonės iliustraciją, tai yra minčių, kurias būtų galima pavadinti gražia T. Narbuto sentencija. Taigi istorikas sakė: „nepriklausomybė ir valia būti laisviems nuo svetimos įtakos yra brangiausia kiekvienos valstybės privilegija, o juolab Lietuvos, visad buvusios laisvos ir niekam nepriklausančios (*że niepodległość, niezawisłość od obcego wpływu, jest najdroższym przywilejem każdego państwa, a tem bardziej Litwy, zawsze wolnej i niepodległej nikomu*)"[34]. T. Narbutas prieštarauja (tiesa, labai atsargiai) nuomonei, kad unija su Lenkija pakenkė lietuvių garbei ir pagarbai, kurią jie buvo pelnę pasaulyje (tokią nuostatą

[34] Žr. šio leidinio p. 477.

tuomet platino kryžiuočių diplomatai). Antra vertus, pripažįsta, kad daugiausia naudos turėjusi Lietuvos sąjungininkė Lenkija: „Būdama nepriklausoma nuo Lietuvos ir dar su ja, tokia stipria, sąjungoje, galėjo būti tikra savo savarankiškumu“[35]. Tačiau apskritai Jogailos politika laimėjo – nepaisant asmeninių šio kunigaikščio trūkumų ir klaidų, jis vis dėlto sugebėjo tapti pažangos simboliu. Taigi, nors Vytautas T. Narbutui ir patrauklesnis, nugalėtoju tapo Jogaila – būtent jis sugebėjo atnešti Lietuvai tą naują kokybę. Dar daugiau – T. Narbutas manė, kad Vytautas suvokė pralaimėjęs. Ypač po Vorsklos, kai šis kunigaikštis, „numaldytas nepalaužiamos Aukščiausiojo valios“, susitelkė į Lietuvos vidaus gyvenimą: „Tuomet, jau nebegalvodamas apie karaliaus karūną, paniro į savo valstybės vidaus reikalus“[36].

Dėl Algirdo ir Kęstučio parengtos, o Jogailos įvykdytos revoliucijos pasikeitė pati tauta ir jos gyvenimas. Tačiau ne tiek, kiek buvo tikėtasi. Toji tauta, kaip rašė T. Narbutas penktojo tomo pratarmėje, „vis dar dairėsi į praeitį, dar poetines godas apie dievus mintyse godojo, vaizduotėje puoselėjo romantiškas svajas“[37]. Įdomu, kad „romantikas“ T. Narbutas apie šias romantiškas godas rašė be didelio entuziazmo. Atvirkščiai, tarytum gailėjosi, kad Lietuva taip pamažu ėjo europinės civilizacijos link. Taigi šiandien jau galime kalbėti ir apie T. Narbuto Lietuvos viziją, kurią trumpai apibūdintume taip: tai šalis, gyvenanti santarvėje, gerovėje ir palaimoje (jas, kaip jau citavau anksčiau, istorikas vadina dievybėmis), valdoma išmintingo valdovo, kuris laikosi savo tautos papročių, bet yra tolerantiškas, atviras naujovėms, kitų šalių pasiekimams. Kaip galėjome įsitikinti ir iš šio, penktojo, LTI tomo, pastaroji aplinkybė T. Narbutui buvo itin svarbi. Nei Jogailos, nei Vytauto T. Narbutas neišdrįso pavadinti idealiais valdovais. Kartais net atrodo, kad

[35] Žr. šio leidinio p. 539.

[36] Žr. šio leidinio p. 510.

[37] Žr. šio leidinio p. 61.

jo idealas – pačių geriausių šių dviejų kunigaikščių savybių sintezė.

Taigi T. Narbuto pateikta Jogailos charakteristika įdomi visų pirma dėl savo įvairiaprasmiškumo. Nereikėtų užmiršti ir kito svarbaus fakto – LTI autorius puikiai valdė plunksną ir sugebėjo nupiešti tikrai įtikinamą šio valdovo portretą. Kaip jau ne kartą sakiau, Jogailos asmenybė ir jo veikla yra dėkinga medžiaga kiekvienam tyrinėtojui. Bet T. Narbutą galėtume priskirti prie tų istorikų, kuriems pavyko ne tik įtikinti, bet ir sudominti skaitytojus. O tai, kaip žinoma, padaryti nėra lengva. Kaip pavyzdį paimkime beveik tuo pat metu, kaip ir LTI penktasis tomas, pasirodžiusią Mykolo Balinskio „Vilniaus miesto istoriją", tiksliau – pirmąjį jos tomą (beje, knyga buvo išspausdinta toje pačioje A. Marcinovskio spaustuvėje)[38]. Knygoje nemažai dėmesio yra kreipiama į Jogailos politiką, taigi ir į šio kunigaikščio portretą. Tačiau M. Balinskio tekstas akivaizdžiai skiriasi nuo ką tik plačiai cituotų T. Narbuto fragmentų. Štai nedidelė jo ištrauka. „Po to, kai sosto atsisakė Algirdas, – rašė „Vilniaus miesto istorijos" autorius, – kai jo jaunasis sūnus Jogaila dar tėvui gyvam esant tapo Lietuvos valdovu, joje ėmė krikti feodalinės visuomenės, kurią iki deramos tvarkos sugebėjo privesti Gediminas, pagrindai. Galingesnieji vasalai grasė apriboti didžiojo kunigaikščio valdžią. Dėl šios priežasties Jogailai kilo mintis sujungti visus artimiausius lenus į vieną valstybę ir dar kartą susilpninus feodalizmą ateityje sustiprinti vienvaldystę. Labiausiai jam, didžiajam kunigaikščiui, trukdė senasis Kęstutis – tiek savo kaip dėdės autoritetu, tiek mūšiuose įgyta šlove, bet labiausiai – rūsčiu ir savavaliu charakteriu; taigi sutelkė visas savo jėgas, kad visų pirma atsikratytų dėdės, kaip artimiausio, nes Trakuose gyvenančio, kaimyno"[39]. Kaip matome, skiriasi ne tiek

[38] *Baliński M.* Historya miasta Wilna. – T. I: Zawierający dzieje Wilna, od założenia miasta aż do roku 1430. – Wilno: drukiem A. Marcinowskiego, 1836.

[39] Ten pat. – P. 30–31.

pats istorijos įvykių interpretavimas, kiek dėstymo stilius, rašymo maniera. Labai svarbų vaidmenį M. Balinskio tekste vaidina nauja istorinė terminija, kuri nedažnai aptinkama T. Narbuto kūryboje. Taip M. Balinskio darbas tampa įdomus tik profesionalams. Suprantama, kiekvienas istorikas turi savo rašymo manierą, savo metodą, įgalinantį savo mintis perteikti skaitytojui – nesvarbu ar tai būtų kolega, ar paprastas pilietis. Tačiau akivaizdu ir kita – ne kiekvienas istorikas gali rašyti „lengvai", tai yra taip, kad jo tekstai būtų prieinami ir plačiajai auditorijai (istorijos faktų tikslumas ir jų pagrįstumas nekvestionuojamas). T. Narbutas tai mokėjo daryti. Šia prasme Jogailos portretas priskirtinas prie geriausiai rekonstruotų istorinių portretų. Dar daugiau, metams bėgant T. Narbutas mažai ką keitė – nors atsirado naujų šaltinių, naujų archyvinių duomenų, antrajame penktojo LTI tomo leidime turėjo išlikti pirminis Jogailos portreto variantas – net tuomet, kai 1854 metais pasirodė garsi ir tuomet labai populiari Aleksandro Pšezdzeckio monografija „Jadvygos ir Jogailos namų gyvenimas"[40]. T. Narbutas šią knygą studijavo, jos faktais pildė savąjį, parankinį, LTI egzempliorių, bet nieko nekeitė *iš esmės*. Ši aplinkybė rodo tik viena – liko patenkintas tuo, ką buvo parašęs beveik prieš dvidešimt metų. O tai pasitaiko labai retai, ypač tarp istorikų.

Konradas Valenrodas, arba... „kaip dabar reikia būti lape, kad ilgainiui taptum liūtu"...

XIX šimtmečio, o ir šiandienos Lietuvos istorikų darbai nelepina mūsų ryškiomis pagrindinių „anos pusės" veikėjų, tai yra žymiausių vokiečių riterių, abiejų ordinų didžiųjų magistrų, charakteristikomis. Suprantama, daug paprasčiau,

---

[40] *Przezdziecki A.* Życie domowe Jadwigi i Jagiełły. – Warszawa: w drukarni „Gazety Codziennej", 1854.

o ir maloniau rašyti apie savo tautos ir savo istorijos veikėjus. Antra vertus, akivaizdu ir kita – nors ir varginantis, toks darbas duoda daug naudos. Kaip jau buvo minėta, T. Narbutas priskirtinas prie tų literatų, kurie nevengė kalbėti ir apie lietuvio širdžiai (taigi ir plunksnai) ne itin malonius faktus. Galbūt taip darė dėl mano minėto „dvigubo kontrasto" metodo, galbūt – todėl, kad apeiti tuos istorijos momentus buvo tiesiog neįmanoma. Bet kuriuo atveju akivaizdu, kad penktajame LTI tome kartu su lietuvių kunigaikščių paveikslais piešiami ir vokiečių riterių portretai. Jau buvo minėta ir tai, kad išskirtinio istoriko dėmesio susilaukė ne kas kitas, o kontroversiškasis magistras Konradas Valenrodas. Suprantama, labiausiai šį vardą išgarsino T. Narbuto amžininkas Adomas Mickevičius, kuris šiuo istoriniu veikėju susidomėjo dar anksčiau nei LTI autorius: poemą „Konradas Valenrodas" (poetas ją pavadino istorine sakme) parašė 1825–1827 metais (pirmasis jos leidimas pasirodė 1828 metais Peterburge). T. Narbutas prie šios temos ilgėliau sustojo vos ne dešimtmečiu vėliau, 1837–1838 metais. Taigi, žinant šiuos faktus, negalime nepaklausti: ar tuomet labai garsaus A. Mickevičiaus kūrinio siužetas, poeto pateikta Konrado Valenrodo charakteristika padarė kokią nors įtaką LTI autoriui, jo koncepcijai? Suprantama, vargu ar kada nors galėsime tiksliai atsakyti į šį klausimą – neturime ir vargu ar kada nors turėsime kokių nors apčiuopiamų įrodymų. Tačiau, manau, kad šiandien yra puiki proga palyginti šių dviejų romantikų sukurtus vieno istorinio veikėjo portretus. Tiesa, kai kas gali paprieštarauti: ar apskritai galima lyginti šias charakteristikas – juk viena priklauso *poetui*, o kita – *istorikui*, tai yra viena – grožiniam kūriniui, o kita – istorijos (taigi ir mokslo) veikalui? Manyčiau, kad galima. Juk tuomet būta minimalios ribos tarp to, ką mes šiandien suprantame kaip grožinį kūrinį ir to, ką mes vadiname istorijos darbu. Tiesa, su vienu nedideliu skirtumu –

poetas buvo (ir yra) labiau kotiruojamas už istoriką („poetas – žynys“, – sakė tas pats A. Mickevičius), tai yra ne kiekvienas istorikas gali tapti poetu, bet dažnas poetas, ypač romantizmo laikais, buvo ir istorikas. Jau niekas neabejoja, kad toks istorikas buvo ir poetas A. Mickevičius.

„Konradas Valenrodas“ yra, ko gero, daugiausiai diskusijų sukėlęs (jos tebesitęsia ir šiandien) A. Mickevičiaus lyrinis kūrinys. Reikia manyti, kad poetas laukė tokios reakcijos. Galima net teigti, kad toks ir buvo A. Mickevičiaus sumanymas. Tai rodo jau pats šiam kūriniui pasirinktas epigrafas, *motto* (apie epigrafo paskirtį šiame rašinyje jau buvo daug kalbėta), tai yra garsioji Nikolos Makiavelio citata: *Dovete adunque sapere, come sono due generazioni da combattere... bisogna essere volpe e leone* („Privalote žinoti, kad kovoti galima dvejopai... reikia būti lape ir liūtu“)[41]. Iš tikrųjų diskusijos kilo vos pasirodžius šiai poemai. Amžininkų vertinimai buvo įvairūs. Bet kol kas palikime juos nuošalyje ir per daug nesigilindami nei į šios istorinės sakmės idėjinę pusę, nei į jos literatūrinę interpretaciją, pažvelkime į „istoriškiausią“ jos dalį – komentarus. Štai jų fragmentas. A. Mickevičius rašė:

> Šią savo sakmę pavadinome istorine, nes veikiančiųjų asmenų charakteriai ir visi svarbesnieji joje suminėti įvykiai yra atvaizduoti pagal istoriją. Ano meto kronikos, kurių mus tepasiekė tik nuorašų dalys, ne kartą turi būti papildytos spėjimais, kad iš jų galėtų būti sudaryta bent kokia istorinė visuma.
>
> Nors, atkurdamas Valenrodo istoriją, leidau sau šiokių tokių prasimanymų, tačiau tikiuosi pateisinsiąs juos panašumu į tiesą. Pasak kronikų, Konradas Valenrodas nebuvo

---

[41] *Mickevičius A.* Konradas Valenrodas // *Mickevičius A.* Eilėraščiai. Poemos.– V.: Vaga, 1987. – P. 119. Iš lenkų kalbos vertė Vincas Mykolaitis-Putinas.

kilęs iš įžymios Vokietijos Valenrodų giminės, nors dėjosi esąs jos narys. Jis buvęs pavainikis. „Karaliaučiaus kronika“ (Valenrodo biblioteka) sako:„Er war ein Pfaffenkind“ [„Jis buvo kunigo vaikas“]. Apie to keisto žmogaus būdą skaitome įvairių ir prieštaringų nuomonių. Didesnioji kronikininkų dalis prikaišioja jam puikybę, žiaurumą, girtavimą, atšiaurų elgesį su valdiniais, menką tikėjimo uolumą ir net neapykantą dvasininkams:„Er war ein rechter Leuteschinder“ [„Jis buvo tikras žmonių ėdikas“] (Valenrodo bibliotekos kronika). „Nach Krieg, Zank und Hader hat sein Herz immer gestanden; und ob er gleich ein Gott ergebener Mensch von wegen seines Ordens seyn sollte, doch ist er allen frommen geistlichen Menschen Grauel gewesen“ [„Jo širdis visada ilgėjosi karo, nesantaikos ir vaidų; ir nors, atsižvelgdamas į savo priklausomybę Ordinui, jis turėjo būti Dievui atsidavęs žmogus, tačiau kėlė visų tikrai pamaldžių dvasininkų pasibjaurėjimą“] (Davidas Lukas). „Er regierte nicht lang, denn Gott plagte ihn inwendig mit den laufenden Feuer“ [„Jis valdė neilgai, nes Dievas jį kankino vidine ugnimi“]. Antra vertus, ano meto rašytojai pripažįsta jam didelį protą, narsą, taurumą ir tvirtą būdą; iš tiesų be tokių retų savumų nebūtų galėjęs išlaikyti valdžios dėl visuotinės neapykantos ir pralaimėjimų, kuriuos Ordinas patyrė jo dėka.

Dabar prisiminkime Valenrodo elgesį. Kai jis paėmė į savo rankas Ordino valdžią, buvo gera proga kariauti su Lietuva, nes Vytautas žadėjo pats vesti vokiečius į Vilnių ir dosniai už jų pagalbą atsilyginti. Bet Valenrodas delsė pradėti karą ir, dar blogiau, atgrasino Vytautą ir taip neapdairiai juo pasitikėjo, kad tas kunigaikštis, slapta susitaikęs su Jogaila, ne tik pasitraukė iš Prūsų, bet pakeliui, lankydamasis kaip bičiulis, vokiečių pilis degino, o įgulas naikino. Taip nepalankiai susidėjus aplinkybėms, reikėjo atsisakyti karo arba jį pradėti labai atsargiai. Didysis magistras skelbia kryžiaus žygį, švaisto Ordino iždą pasiruošimams (5 000 000 markių [Klaida: Kocebiu nurodo 5 00 000. – *vertėjo pastaba*], apie milijoną vengrų auksinių, – anais laikais didžiulė

suma) ir traukia į Lietuvą. Būtų galėjęs paimti Vilnių, jei nebūtų sugaišęs laiko puotaudamas ir laukdamas naujų pastiprinimų. Atėjo ruduo; Valenrodas, palikęs stovyklą be maisto ir didžiausioj sumaišty, traukėsi į Prūsus. Kronikininkai ir vėlesnieji istorikai negali atspėti tokio staigaus išvykimo priežasties ir neranda pagal ano meto aplinkybes jokio pateisinimo. Kai kurie Valenrodo pabėgimo priežastimi laikė pamišimą. Visi čia suminėtieji mūsų herojaus charakterio ir elgesio prieštaravimai gali būti suderinti, jeigu spėsime, jog jis buvo lietuvis ir įstojo į Ordiną, norėdamas jam atkeršyti. Iš tiesų jo valdymas sudavė kryžiuočių galybei didžiausią smūgį. Sakysime, kad Valenrodas buvo tas pats Valteris Štadionas, sutrumpindami tik keliolika metų laiką, trukusį tarp Valterio išvažiavimo iš Lietuvos ir Konrado pasirodymo Marienburge. Valenrodas mirė 1394 m. [Iš tikrųjų 1393 m. – *vertėjo pastaba*] staigia mirtimi. Keisti įvykiai sekė jo gyvenimo pabaigą. „Er starb, – pasakoja kronika, – in Raserey, ohne letzte Ohlung, ohne Priestersegen. Kurz vor seinem Tode wütheten Stürme, Regengüsse, Wasserfluthen; die Weichsel und die Nogat durchbrachen ihre Dämme... hingegen wühlten die Gewässer sich eine neue Tiefe da, wo jetzt Pillau steht" [„Mirė pamišęs, be paskutiniojo patepimo, be kunigo palaiminimo. Prieš pat jo mirtį siautė audros, liūtys, potvyniai: Vysla ir Nogatas sulaužė savo užtvankas, o vandenys prasigraužė sau naują vagą tenai, kur dabar Piluva"].

Albanas, arba, kaip jį kronikininkai vadina, – daktaras Leanderis fon Albanus, vienuolis, vienintelis ir neatskiriamas Valenrodo draugas, nors dėjosi esąs pamaldus, pasak kronikininkų, buvo eretikas, stabmeldys, o gal net burtininkas. Apie Albano mirtį nėra tikrų žinių. Vieni rašo, kad jis paskendo, kiti – kad slapta pasitraukė arba tapo šėtono nuneštas.

Kronikas citavome daugiausia iš Kocebiu veikalo „Preussens Geschichte", „Belege und Erläuterungen". Hartknochas, vadindamas Valenrodą „unsinnig" [bepročiu], labai mažai apie jį teduoda žinių[42].

[42] Ten pat. – P. 737–739 (autoriaus paaiškinimai).

Taigi negalime sakyti, kad A. Mickevičius nesistengė sukurti savo poemos istorinio fono – rašydamas tekstą kartu studijavo ir aprašomą epochą. Kaip ir ankstesnėje poemoje, „Gražinoje“, poetas deklaravo, kad norėjęs įvykius pavaizduoti „pagal istoriją“, ieškoti „istorinės visumos“, vengti bet kokių prasimanymų. Tačiau krenta į akis ir kita – vis dėlto šį kartą A. Mickevičius nebuvo toks „istoriškas“. „Konrado Valenrodo“ komentarai nepalyginamai mažesni už jo pirmosios (beje, gana nedidelės) istorinės poemos „Gražina“ komentarus. Daug mažiau ir nurodytų šaltinių. Tai tik Johanas Foigtas, Kristupas Hartknochas ir Augustas Kocebiu, jų darbuose cituoti šaltiniai. Šį kartą poetas nesigilino į senus rankraščius, neieškojo jų privačiuose ir viešuose archyvuose. Tokį A. Mickevičiaus „neistoriškumą“ nesunku paaiškinti, ypač žinant šios poemos sukūrimo istoriją. Trumpai tariant, ne istorija rūpėjo poetui rašant „Konradą Valenrodą“ – apie tai jau užsiminiau kiek anksčiau. Dar mūsų amžiaus trečiajame dešimtmetyje Stanislavas Civinskis labai taikliai pažymėjo: „Mickevičiuje mums krinta į akis du ypatingi bruožai: nuolatinė dvasinė poeto kaita (tokia intensyvi, kad iš tikrųjų galima kalbėti ne apie jame vykstančią evoliuciją, bet apie tikras revoliucijas) bei beveik visiškas autoriaus susitapatinimas su pagrindiniais savo poezijos herojais“[43]. Taigi svarbiausias veikėjas šioje poemoje buvo pats Adomas Mickevičius. Konradui Valenrodui poetas davė tų bruožų, kuriuos norėjo matyti arba matė savyje. Šiame herojuje – ir tuometinės paties A. Mickevičiaus problemos. „Gražinoje“ poetas į istoriją žiūrėjo kaip į šventovę, o „Konrade Valenrode“ leido sau ir „pažaisti“ su ja. Apskritai susidaro įspūdis, kad komentarai parašyti tik todėl, kad „taip reikėjo“.

---

[43] *Cywiński S.* Sto lat walki z Konradem Wallenrodem (odbitka z czasapisma „Źródła mocy“. – Nr. 4). – Wilno, 1928.

Betgi grįžkime prie svarbiausios mus dominančios problemos, tai yra ryšio tarp šios A. Mickevičiaus poemos ir penktajame T. Narbuto LTI tome sukurto Konrado Valenrodo paveikslo. Kaip jau sakiau anksčiau, amžininkai „Konradą Valenrodą" vertino įvairiai. Iš pradžių reakcija, ypač literatūros kritikų, buvo labai neigiama. Tiek tuometinėje korespondencijoje, tiek spausdintose recenzijose A. Mickevičiaus poemai buvo prikišama realizmo stoka ir pernelyg didelė idėjinės prasmės aktualizacija. Požiūris į „Konradą Valenrodą" pasikeitė tik prieš pat 1830–1831 metų sukilimą – tuomet, atvirkščiai, imta entuziastingai žavėtis pagrindiniu šio kūrinio herojumi. Deja, tai truko neilgai – tuoj pat po sukilimo pralaimėjimo poema vėl atsidūrė aštrios kritikos ugnyje. Dar daugiau – tapo nuolatinių paskvilių objektu. Buvo ironizuojama, kad net apie patį aršiausią renegatą ir kolaborantą galima sakyti: „Nebūk jam toks griežtas, nes jis – Valenrodas". Pats Julijus Slovackis valenrodiškumą įvertino kaip „išdavystės metodą"[44]. Taigi šis A. Mickevičiaus kūrinys sukėlė įvairių interpretacijų ir tapo daugybės kontroversijų šaltiniu[45]. Kitais žodžiais tariant, jis buvo priimamas ne kaip literatūros ar istorijos, bet visų pirma kaip politinis idėjinis kūrinys. Šiandien tyrinėtojai bemaž vieningai mano, kad taip atsitiko todėl, kad komentuojant poemą buvo daroma viena esminė klaida – visos anuometinės nuomonės rėmėsi paviršutiniškų, pažodiniu kūrinio skaitymu, nemėginant suvokti pagrindinės kūrinio idėjos. Dar blogiau – toną tokiam poemos

---

[44] Plačiau apie tai skaitykite: *Mickiewicz A.* Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i prusskich. Wstęp i komentarz napisał Marian Ursel. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, 1988.

[45] Pastaruoju metu valenrodiškumo problema susidomėta ir Lietuvoje. Plačiau apie tai skaitykite: *Beresnevičiūtė H.* Lietuvos visuomenės elito politinės nuostatos ir laikysenos carinės valdžios atžvilgiu 1815–1831 // Metmenys. – 1997. – Nr. 73. – P. 140–160.

skaitymui davė ne kas kitas, o senatorius Nikolajus Novosilcevas, kuris A. Mickevičiaus tekste visų pirma įžvelgė strateginę užduotį anuometiniam jaunimui – kaip „dabar reikia būti lape, kad ilgainiui taptum liūtu“ („vergo ginklas – tai klastos“, – sakė A. Mickevičius). Panašus buvo ir to meto skaitytojų vertinimas.

Be jokios abejonės, T. Narbutas, ėmęs gilintis į didžiojo magistro Konrado Valenrodo valdymo laikus, suprato, kad šį kartą turi būti itin skrupulingas ir objektyvus – žinojo, kad visi LTI skaitytojai norom nenorom lygins jo sukurtą (tiksliau būtų pasakyti – rekonstruotą) Konrado Valenrodo paveikslą su garsiosios A. Mickevičiaus poemos herojumi, galbūt net skaitys tarp eilučių, negalvodami, kad tai tik „grynoji“ istorija, o ne poeto sukurtas, nors ir istoriškas, herojus. Galbūt todėl visos penktajame LTI tome pateiktos Konrado Valenrodo charakteristikos labai lakoniškos ir, žinoma, paremtos šaltiniais. Štai trys T. Narbutui būdingi magistro Valenrodo vertinimai. *Pirmasis*: „Žmogus išmintingas, ištikimas tiesai, pašėlęs karys ir darbštuolis, kadaise perdėm žiaurus, veiklus eidamas pareigas ir geranoris žmonėms, religijai gan abejingas, užtat nemėgęs naudos neduodančios veiklos; nepalankus dvasininkams, pilnas puikybės, besimėgavęs prabanga ir pobūviais, perdėm išlaidus ir į senatvę pamėgęs stipraus gėrimo taurę išlenkti. Niūrus draugijoje ir bjauraus veido. Galiausiai galima pasakyti, kad jis vienas tiek iššvaistė turtų, kiek dešimtys jo pirmtakų per didelius vargus būtų gebėję sukaupti; juk, be naudotų atsargų iždė, jo valdymo laikais buvo renkami dideli mokesčiai ir duoklės. *Tai ir ką dar apie jį papasakosime vėliau, galima pripažinti istoriškai teisingais dalykais, visa kita priskirtina prie anekdotinių pasakojimų* [paryškinta mano. – *R. G.*]“[46]. *Antrasis*: „Joks didysis magistras nebuvo nieko panašaus

[46] Žr. šio leidinio p. 400.

padaręs, jokios riterių ar valdovų iškilmės negalėjo lygintis, kaip kad nė vienas iš ruošusiųjų vaišes būdo savybėmis neprilygo Valenrodui, kurio polėkis, šėlsmas ir atžagarumas vienuolio pašaukimui artėjo prie beprotystės ribos“[47]. Ir *trečiasis*: „Mirtis Konradą Valenrodą ištiko visai nelauktai, paankstinusi nutraukti jo gyvenimo giją. Tačiau ordinui ir kraštui, kuriuos jis nuskurdino savo neapsakomu išlaidumu, – tinkamu laiku“[48]. Taigi, nepaisydamas kai kurių gana reikšmingų teigiamų Konrado Valenrodo bruožų, T. Narbutas vis dėlto akcentuoja neigiamas šio magistro savybes. Kaip jau buvo sakyta, šiam istorikui tai nebuvo būdinga – net vaizduodamas ne itin patrauklius Lietuvos istorijos veikėjus, jis, siekdamas nuolat deklaruojamo objektyvumo, jų veikloje stengdavosi įžvelgti ir teigiamų momentų. Beje, ir šiame tome galima rasti tokių pavyzdžių. Štai taip T. Narbutas rašė apie Kryžiuočių ordino didįjį magistrą Liudolfą Kionichą Vaitcaną, jo valdymą: „Karo nesėkmės vadus užgula liūdesiu, sukelia graužatį, jų širdis juolab prislėgia didesnis skausmas, nes visuomenė panašiais atvejais paprastai nesielgia teisingai, juk ji nesigilina į aplinkybes ir nenori aiškintis, kodėl vadas rinkosi tokias priemones, ką numatė, ir visa tai apsvarstęs, rengė savo planus. Be abejo, buvo nepagrįstų priekaištų didžiajam magistrui, – jis pasirinko geriausias priemones; kad visas žygis vyko nesėkmingai, nors didelių nuostolių jokiu būdu neturėta, ypač kryžiuočių – ar būtų galima tai paaiškinti žmogaus valia?“[49] O štai sakinys apie kryžiuotį Zigfridą Dahau: „Tasai, kuris tiek gero kraštui, ordinui ir žmonėms padarė, buvo didis dvasia, apsišvietęs, sąžiningas ir savo laikmetį pralenkęs“[50]. Net sunku

[47] Žr. šio leidinio p. 404.
[48] Žr. šio leidinio p. 432–433.
[49] Žr. šio leidinio p. 80.
[50] Žr. šio leidinio p. 132.

patikėti, kad taip rašoma apie priešo stovyklos herojus. Tik ką cituotas fragmentas labai primena T. Narbuto entuziazmą vertinant kunigaikštį Kęstutį (prisiminkime: „Išauklėtas savo protėvių tikėjimo dvasia ir griežtai jo laikęsis, dora, riterio elgesiu, išmintim ir išsiauklėjimu buvo pralenkęs savo laiką bei artimuosius“[51]). Apskritai labai gražiai T. Narbutas atsiliepia apie daugumą aukštųjų ordino pareigūnų. Dėl to dar keistesnis atrodo toks neigiamų bruožų akcentavimas Konrado Valenrodo portrete. Iš tikrųjų šis didysis magistras valdęs taip blogai, padaręs tiek klaidų, kad net jo mirtis buvusi „tinkamu laiku“. Toks T. Narbuto griežtumas ne tik stebina, bet ir kelia įtarimą, kad istorikas taip elgėsi sąmoningai. Ne be reikalo tik ką cituotame T. Narbuto penktojo tomo fragmente, Konrado Valenrodo charakteristikoje, paryškinau vieną sakinį, kurio pabaigą dar kartą pakartosiu: *„kita priskirtina prie anekdotinių pasakojimų“*. Betgi, kas tas „kita“? Juk visus svarbiausius tuometinį pasaulį šokiravusius magistro Konrado Valenrodo bruožus – jo puikybę, girtuoklystę, žiaurumą, bedievystę, pamišimą – istorikas paminėjo. Taigi pagrįstai peršasi mintis: ar tik tie anekdotais vadinami pasakojimai nebus A. Mickevičiaus pateikti svarstymai apie lietuvišką Konrado Valenrodo kilmę? Ar nebus tai užuominos apie paslaptingą šio didžiojo magistro bičiulį – vienuolį Albaną? Pagaliau – poeto spėjimas, kad Konradas Valenrodas buvo ne kas kitas kaip Valteris Štadionas, 1359 metais pagrobęs Kęstučio dukterį, prievarta ją apkrikštijęs ir uždaręs Moguncijos (Mainco) vienuolyne?

Taigi T. Narbuto sukurtas Konrado Valenrodo paveikslas ne tik išsiskiria iš kitų jo pateiktų abiejų ordinų magistrų portretų, bet ir prieštarauja A. Mickevičiaus sukurtam paveikslui (tiek poemoje, tiek iš dalies ir jos komentaruose).

---

[51] Žr. šio leidinio p. 276.

Nors abu literatai naudojo panašius šaltinius, savo tekstuose jie akcentavo visai priešingus magistro Valenrodo bruožus („Ne vien darbais dėl Ordino galybės, / Tauria šlove jo apgaubta jaunystė", / Jį puošia ir krikščioniškos dorybės: / Kuklumas, neturtas ir vientulystė", – taip apie Konradą Valenrodą sakė A. Mickevičius[52]). T. Narbuto ir A. Mickevičiaus vertinimai nesutampa *ir smulkmenose* (pavyzdžiui, dėl didžiojo magistro mirties aplinkybių), ir *iš esmės* (pavyzdžiui, LTI autorius nemanė, kad Konrado Valenrodo „valdymas sudavė kryžiuočių galybei didžiausią smūgį"[53]). A. Mickevičiaus iškelta lojalumo (kai kurie tyrinėtojai ją vadina dvigubo lojalumo problema), tai yra lojalumo jį išauklėjusiam ordinui ir kraujo ryšio su lietuvių tauta problema, T. Narbuto apskritai nenagrinėjama. Dar daugiau – LTI autorius tarytum polemizuoja su poetu. Tiesa, tai daro labai subtiliai. Deja, šiandien tikrai negalėsime atsakyti į vieną, galbūt net svarbiausią, klausimą: *ar tikrai tokia buvo istoriko Teodoro Narbuto nuomonė*? Galbūt poveikį jo istorinei koncepcijai (nors ir netiesiogiai) vis dėlto padarė tuomet vyravusi neigiama nuomonė apie A. Mickevičiaus poemos herojų? Be to, svarstant šią problemą nereikėtų užmiršti ir kito svarbaus momento – oficialus valdžios, taigi ir cenzūros, požiūris į „Konradą Valenrodą" buvo ir liko neigiamas. Kitais žodžiais tariant, tuomet A. Mickevičiaus poema buvo tokia garsi, kad T. Narbutui reikėjo elgtis kaip tam N. Makiavelio „Kunigaikščio" herojui: būti ir lape, ir liūtu. Ir dar – kaip jau sakiau, lyginant su „Gražina", A. Mickevičius „Konrade Valenrode" tam tikra prasme pažeidė savo paties deklaruotą istoriškumo principą (poetas mėgdavo sakyti, kad jį erzina karaliai, kurių nebuvo istorijoje, ir šalys, kurių negalima rasti žemėlapyje), tai yra šio kryžiuočių magistro por-

---

[52] *Mickevičius A.* Konradas Valenrodas. – P. 125.

[53] Ten pat. – P. 737 (autoriaus paaiškinimai).

trete sutalpino daugelio anuometinių vokiečių riterių bruožus: ir jau minėto Valterio Štadiono, ir Vinriko Kniprodės, ir tikrojo Konrado Valenrodo. Taigi galbūt T. Narbutas, polemizuodamas su A. Mickevičiumi, pagaliau grąžino mums *autentiškąjį* Konradą Valenrodą?

„...sunkiausia rašyti apie Lietuvą – Lietuvoje"

Vargu ar padėjęs paskutinį tašką penktajame LTI tome T. Narbutas buvo visiškai patenkintas savo darbu. Be jokios abejonės, žinojo, kad ne viskas pavyko – dar liko nepaaiškintas ne vienas painus istorijos faktas, ne kiekvieną savo mintį ar hipotezę galėjo paremti nuoroda į šaltinį. Bet, kaip žinome, savo istorijai T. Narbutas nekėlė pernelyg didelių reikalavimų, manydamas, kad jos uždavinys – tik skatinti rašyti kitus, išsamesnius, darbus. Ir vis dėlto buvo padaryta ne taip jau mažai – sukurta visuma, rekonstruotas, nors ir nevisiškai, vienas sudėtingiausių Lietuvos istorijos laikotarpių. Kaip jau sakiau šio rašinio pradžioje, šiandien labai nedaug galime pasakyti, *kaip* buvo rašoma T. Narbuto LTI, taigi ir penktasis jos tomas. Tiesa, kai kurias savo mintis išdėsčiau, tačiau jaučiu, kad tai tėra tik nuotrupos to, kas buvo. Tokia jau negailestinga toji istorija, paliekanti mums tik nedidelę, paprastai net neesminę, informaciją. Todėl galime sakyti, kad istoriko darbas – tikrai nedėkingas užsiėmimas. Jį lydi amžina abejonė ir netikrumas. Ir ne tik. Šis darbas yra susijęs ir su grynai materialiais dalykais – ne paslaptis, kad istorijos knygai parašyti (jau nekalbant apie jos išleidimą) reikia nemažų lėšų. Taigi nepakanka vien talento ir gerų norų. Tačiau bene sunkiausias etapas – istorinės medžiagos, šaltinių, kaupimas. Jis reikalauja ne tik lėšų. Turi būti fiziškai tvirtas ir... užsispyręs. Visa tai galėtume pavadinti istoriko darbo specifika. Apie darbo sunkumus T. Narbutas

nevengė kalbėti savo korespondencijoje, kai kas atsispindi ir pačioje LTI. Ypač po to, kai šis veikalas sulaukė ir ne vieno kritiško vertinimo. Ir vis dėlto apie to laikotarpio Lietuvos istoriko (ne tik T. Narbuto) darbo „virtuvę" žinių ne tiek jau ir daug, tiksliau – jos labai išbarstytos, atsitiktinės. Kol kas to meto praeities tyrinėtojo darbą daugiausia įsivaizduojame iš klasikinio pavyzdžio – alinančio S. Daukanto darbo šaltame Senato archyve Peterburge. Tačiau geriau paieškoję rastume ir daugiau įtikinančių pavyzdžių: tai ir tas pats įvairių fizinių negalių (taip pat ir kurtumo) kankinamas LTI autorius, tai ir nuolat su nepritekliais ir išoriniu spaudimu susiduriantis Ignotas Onacevičius; tai ir iš vieno miesto į kitą su savo brangiausiais istorijos dokumentų rinkiniais keliaujantis Ignotas Danilavičius, ir tiesiog fanatiškai šiam pomėgiui pasišventęs ir dėl to netekęs brangiausio – regėjimo – Mikalojus Malinovskis... Net Juozapas Ignotas Kraševskis, kurio rašytojo ištvermė, darbštumas, optimizmas ir produktyvumas stebina ir šiandien, tiesiogiai patyręs istoriko darbo skonį, negalėjo nuslėpti savo nuostabos. Štai 1840 metais išleistame antrajame monografijos „Vilnius" leidime (taigi beveik tuo pat metu kaip ir penktasis LTI tomas) rašė:

> Sunku net apsakyti, kiek turėjau problemų, kiek išlaidų ir nemalonumų, ieškodamas medžiagos, knygų ir rankraščių; galbūt tie, kurie skaitys jau išleistą knygą nelengvai patikės, kiek ji kainavo autoriui. Juk tai buvo tikrai varginantis užsiėmimas – rinkti senovės nuotrupas, klijuoti jas į vieną visumą ir dar iš to sukurti ką nors gera, tvarkinga. Ne vieną kartą reikėjo ištyrinėti su nepaaiškinamu užsispyrimu nuo žmonių akių užsisklendusius vienuolynų archyvus, ordinų bibliotekas, įsiklausyti į padavimus, kurie vienas kitam prieštaravo ir dažnai klaidino; ne vieną kartą reikėjo veltui belstis, prašyti; maldauti leidimo suteikti informaciją, susitikinėti su pavydžiais bibliofilais, kurie iš tolo parodę ką nors įdomaus kuo greičiau po užraktu slėpdavo; kartoju:

reikėjo grumtis su pavydu, kvailumu, niekuo nepagrįsta knygų ir archyvų savininkų bei administratorių baime ir vos ne versti juos, kad panorėtų būti naudingais [paryškinta mano. – *R. G.*]. Tiesa, atsirado daug šviesių ir naudingų žmonių, kurie stengėsi man padėti (jų vardus paminėsiu atskirai, cituodamas šaltinius), tačiau lyginant su pirmaisiais jų buvo nedaug[54].

Štai tokios buvo garsiojo J. I. Kraševskio mintys. Jos gana vaizdžiai iliustruoja, kaip buvo dirbama – tuomet, pačiame praėjusio šimtmečio viduryje. Galbūt rašytojas kiek sutirštino spalvas, tačiau bendra atmosfera pavaizduota gana gerai. Taigi, be jau mano minėtų sunkumų, anuometiniam istorikui iškildavo ir kitų, ne mažesnių problemų, kurias bendrai galėčiau apibūdinti kaip geranoriškumo stoką. Be jokios abejonės, rašydamas LTI jas išgyveno ir T. Narbutas: gausi jo korespondencija rodo tą patį, ką viešai pareiškė J. I. Kraševskis. Bet šie laiškai byloja ir apie ką kita – po to, kai buvo parašyta LTI, jos autoriui atsivėrė ne vienos privačios kolekcijos turtai. Tiesa, ne visi šių rinkinių savininkai norėjo būti viešai paminėti (galbūt saugumo sumetimais, galbūt – dėl specifinių nerašytų tos aplinkos žmonių gyvenimo taisyklių), tačiau akivaizdu, kad piliečių entuziazmas gerokai padidėjo. Nepasikeitė tik bendra situacija, kurią galėtume pavadinti specifinėmis istoriko, dirbančio Lietuvoje ir tyrinėjančio to krašto istoriją, problemomis. XIX amžiaus pradžioje, ypač pirmaisiais jo dešimtmečiais, padaugėjus Lietuvos istorijos tyrinėjimų, jos išryškėjo kaip niekuomet anksčiau. Bene pirmieji apie šias problemas viešai prabilo Dionizas Poška ir Ignotas Onacevičius. D. Poškos mintis jau aptarėme kiek anksčiau ir kiek

---

[54] *Kraszewski J. I.* Wilno od początków jego do roku 1750. – T. I. – Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1840. – S. XIV–XV.

kitame kontekste[55], todėl šiandien kiek ilgiau sustokime prie Vilniaus universiteto profesoriaus I. Onacevičiaus svarstymų, juolab, kad vėliau visa tai jau privačiai jis pakartojo ir korespondencijoje T. Narbutui[56]. Taigi dar 1826 metais pratarmėje antrai iš eilės Jono Albertrandžio rankraščių publikacijai[57] I. Onacevičius rašė, kad tiek Vilniaus universiteto, tiek bažnyčių ir vienuolynų bibliotekose yra sukaupta labai mažai Lietuvos istorijos šaltinių. Be to, turtingesni Lietuvos piliečiai neturi nei pomėgio, nei poreikio rinkti medžiagą, susijusią su šio krašto praeitimi (kaip išimtį profesorius paminėjo tik tą patį D. Pošką ir grafą Jokimą Liūtaurą Chreptavičių). „Seniausios Lietuvos Metrikos knygos, – toliau sakė I. Onacevičius, – tas svarbiausias krašto istorijos šaltinis, dingo prie Varnos, o vėlesniosiomis iki šiol niekas nesinaudojo. Gaisrai, kurie Vilniuje kilo ne vieną kartą, tai yra 1530 metų kovo 2 dieną, 1610 metais, 1655 metų rugpjūčio 9 dieną, pagaliau – 1748 metų birželio 11 dieną, sunaikino daugybę krašto istorijai priklausiusių paminklų; tokio pat likimo sulaukė ir po vaivadijas išbarstyti archyvai. Nelaimingojo Jono Kazimiero laikais, išvežus archyvus į Karaliaučių, Smolenską ir Švediją, Lietuva patyrė iki šiol nepataisomą nuostolį. Vargana Lietuvos Klėja veltui ieško mecenato – nesvarbu, ar tai būtų privatus asmuo, ar korpo-

---

[55] Plačiau apie tai skaitykite: *Griškaitė R.* Apie „Lietuvių mitologijos" genezę // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. I (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas). – V.: Mintis, 1998. – P. 50–52.

[56] Plačiau apie tai skaitykite: *Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas. – P. 25–28.

[57] Pirmąją Jono Albertrandžio rankraščių publikaciją I. Onacevičius išspausdino dar 1822 metais, taip pat Varšuvoje: Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego królów Polskich. Wyjęte z rękopismów Albertrandego Biskupa Zenopolitańskiego. Przez Żegotę Onacewicza, professora historyi przy Uniwersytecie Wileńskim. – Warszawa: w drukarni Zawadzkiego i Węckiego, 1823.

racija; skausminga šaltinių stoka verčia ieškoti jų pas kaimynus. Be Dlugošo, Strijkovskio, Kojalavičiaus, reikia peržiūrėti Prūsijos, Livonijos ir Rusios kronikas, tai yra Voluinės, Pskovo ir Naugardo, kuriose yra svarbios Lietuvos istorijai medžiagos. Ne mažiau reikšmingi šaltiniai – Dregerio ir Dogelio diplomatiniai kodeksai, Pulavų biblioteka, slaptieji kryžiuočių archyvai Karaliaučiuje, Lietuvos Metrikos knygos Peterburge, vidurinių amžių užsienio archyvas Maskvoje, pagaliau – seniausių giminių, save kildinančių iš Gedimino, rankraščių rinkiniai. Neturint lėšų ne taip lengva prie tų šaltinių prieiti arba juos įsigyti"[58].

Taigi bendra padėtis apibūdinta labai tiksliai. Dar daugiau – susidaro įspūdis, kad vargu ar rasime kitą kraštą, kuriame būtų taip sudėtinga dirbti istorikui. T. Narbutas buvo vienas iš tų, kurie savo kailiu patyrė visus šiuos sunkumus. Ir net geriau negu bet kuris kitas galėjo patvirtinti, koks teisus buvo I. Onacevičius sakydamas: „sunkiausia rašyti apie Lietuvą – Lietuvoje" (orig.: *najtrudniej w Litwie pisać o Litwie*)[59]. Galbūt tai ir buvo pati svarbiausia priežastis, dėl kurios T. Narbutas, vos baigęs paskutinįjį LTI tomą, griebėsi kito milžiniško sumanymo – skelbti Lietuvos istorijos šaltinius.

Reda Griškaitė

---

[58] Panowanie Kazimierza Jana Alberta i Alexandra Jagiellończyków królów Polskich i w. książąt Litewskich. Wyjęte z rękopismów Jana Albertrandego Biskupa Zenopolitańskiego. Wydał Żegota Onacewicz, professor statystyki i dyplomacyi w Uniwersytecie Wileńskim. – T. I. – Warszawa: nakładem i drukiem A. Brzeziny, 1827.

[59] Ten pat. – P. II.

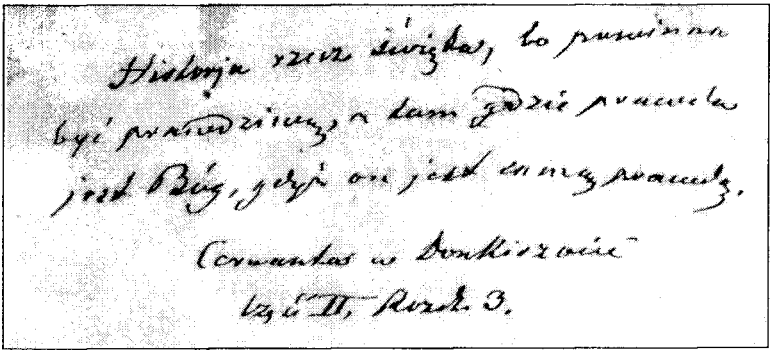

Autografas epigrafo, kuriuo Teodoras Narbutas papildė tekstą, rengdamas spaudai antrąjį LTI V tomo leidimą

Historya rzecz święta, bo powinna być prawdziwą, a tam gdzie prawda, jest Bóg, gdyż on jest samą prawdą...

Cervantes. Don Kiszot

(Istorija – šventas dalykas, nes jai privalu skelbti tiesą, o kur tiesa – ten ir Dievas, nes Dievas yra tiesa...

Servantesas. Don Kichotas)*.

PRATARMĖ

Šis tomas neapima ir pusės laiko tarpsnio, palyginti su aprašytuoju ankstesniajame, kadangi šaltiniuose nuodugniai atskleisti kai kurie įvykiai suteikė galimybę išsamiau juos išdėstyti. Tyrinėjimų nauda man netgi pranoko lūkesčius, jie parėmė mano darbą, tad daugelį aplinkybių, labai svarbių, pavyko papildyti, kai kurias išaiškinti ar, užmaršties skraistę praskleidus, istorijos arenon ištraukti. Tačiau ir taip daug kas liks vien tik norais, juk vienus dalykus išsiaiškinus, dažniausiai prireikia ieškoti kitų, numanomų iš anų, kuriuos pavyko surasti.

Religijos pasikeitimas valstybėse visada yra lūžis, keičiantis daugelio dalykų būvį: pas mus jis pridarė neapsakomai daug žalos istorijos paminklams, juk kai buvo sudaužyti dievų altoriai, nors juos reikėjo išsaugoti kaip atminimą, kai išniekinimui buvo atiduoti stabai, simboliai, įrašai, iš atminties buvo ištrinti mitai, visad paremti istorine tikrove, žodžiu, visa, kas seniau buvo šventenybė, paniekos dėme buvo paženklinta – kas čia neįtikėtino, kad tautos istorija patyrė neapsakomų nuostolių? Po tos revoliucijos, kurią parengė Algirdo viešpatavimas, o šio sūnaus pastangomis ji vyko, pasikeitė pati tauta ir jos gyvenimas. Betgi tauta sulig tuo nauju būviu, tarsi jaunystėn grįžusi, leido jaunatvės metus, ir amžiaus didvyrio, Didžiojo Vytauto, poveikio dėka greitai brendo: netgi savo įbroliams lenkams švietimu, menais ir ūkio verslais ėmė prilygti. Tik vis dar dairėsi į praeitį, dar poetines godas apie dievus mintyse godojo, vaizduotėje puoselėjo romantiškas svajas; Žemaitijos gilumoje netgi nebuvo paliovę degti aukurai saviesiems dievams. Nei kryžiuočių viešpatavimas, nei valstybės sostinės, nei didžiūnų

giminių pavyzdys nepajėgė ištrinti iš atminties tų fantazijos pilnų godų: vien tiktai laikas ir pašėlusios pastangos ilgai viešpatavusių Vytauto bei Jogailos galutinai nulėmė jų virsmą krikščionimis. Šiame tome, greta politikos ir karo įvykių, kurie istorijos panoramoje labiausiai krinta į akis, stengiausi kuo sodriau paryškinti aplinkybes, žinomas ar numanomas tautos gyvenime; netgi siekiau, teisingai apibūdindamas, aprašyti įžymiųjų asmenų charakterius, kabineto politikos subtilumą ir visą, sakyčiau, mechanizmo veiklą, skirtingai įtemptomis spyruoklėmis ir skirtingai vairuojamo pagavios žmonių išmonės, o vis dėlto – Aukščiausiosios išminties, Karalių Karaliaus ir tautų Tėvo maloningosios rankos valdomo.

Šiaip ar taip, tas laiko tarpas, nors tik šešiasdešimt septynerius metus aprėpiantis, yra itin reikšmingas Lietuvos istorijoje, kaip laikotarpis lūžio, apie kurį ką tik kalbėjome. Skaitytojas įvertins, kiek į jį reikėjo įdėti triūso, ko ir negailėjau, tą rodo aprašymų platumas; netgi pačiam reikia nemažai gaišti ir vargti, kai noriu papildyti pastabas, tyrinėjimus, samprotavimus ir išvadas apie dalykus bei žmones, istorijos arenon išvestus, tuo, ko sau neleidau daryti anksčiau, laikydamasis griežtai nusistatyto plano. Netgi daugelį dalykų religijos klausimais, išdėstytų pirmajame tome, reikia susieti su įvairiais to laikotarpio aprašymais, kad papildyčiau žinias apie krikščionybės skleidimą, kurių čia kartoti aš negalėjau, kad nebūtų tas pats du kartus pasakojama, nors ir taip ton nuodėmėn, būdingon įvairių žinių rinkėjams, teko ir man, reikalo spiriamam, ne kartą įklimpti.

Šis tomas baigiamas paskutiniaisiais XIV amžiaus metais, būtent nuo to laikotarpio Lietuvoje politiniai įvykiai pasuka kita linkme; apie tai kitas, o iš eilės šeštasis, tomas maloniojo skaitytojo dėmesiui.

Teodoras Narbutas

Rašiau Šauruose
1837 metų sausio 20 dieną

Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas
Portretas iš senųjų Krokuvos graviūrų rinkinių,
pagal Aleksandrą Gvaninį *(Europos Sarmatijos aprašymas,* p. 25)
Juozapo Ozemblovskio litografija

LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA

Devintoji knyga

* * *

I skyrius

MANVYDO IR JAUNUČIO VIEŠPATAVIMAS

. . . . . .

1188

Pastabos. Jau anksčiau parodėme, kokia nepatikima senuosiuose metraščiuose yra laikotarpio prieš Gedimino mirtį chronologija; be to, daugelis aplinkybių, susiklosčiusių iškart po jo mirties, kronikininkams prasprūdo pro akis. Aiškių trūkumų Lietuvos kronikoje yra jau prieš Dlugošą, joje net apie to monarcho mirtį terasime trumpą užuominą, perrašinėtojo įbruktą be jokios datos ar atskiro aprašymo, kaip kad paprastai tokiais atvejais pastebėdavome kituose šaltiniuose[1]. Prūsijos kronikininkai, rašydami apie šį laikotarpį, yra lygiai tokie pat aplaidūs, tik nurodo daugiau teisingų detalių, kurios mūsų

[1] *I rozdelivšy ich* (t. y. sūnus. – *T. N.), sam počestno umre*. Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 32*.

autorių darbuose arba nenurodytos, arba atspindėtos netinkamai; datos mūsų patikrintos lyginant su dokumentais, įvykių seka – su kritiką atlaikiusiais šaltiniais.

1189

1339 m.* **Didysis Lietuvos kunigaikštis Manvydas.** Sulig Gedimino mirtimi Prūsijos istorijoje kaip aukščiausiąjį Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vadą randame vieną iš jo sūnų – vokiečių jis netgi Lietuvos karaliumi, tai yra didžiuoju kunigaikščiu, buvo laikomas. Jo vardo – *Orthmannowitz*, išlikusio Grunau veikale, iš kur turėjo būti paėmęs Lukas Davidas[1], vis dėlto neįmanoma susieti nei su Jaunučiu, nei su kuriuo kitu Gedimino vaiku, – tik su Manvydu. Panašu, kad tas kunigaikštis, savo šeimoje vyriausias, nors buvo gavęs skirtinę valdą Karačeve ir Slonime, prieš tėvo mirtį turėjęs Žemaitijoje į kovą su kryžiuočiais vesti karius, tad jis pirmagimio teise buvo aukščiausiojo tautos titulo paveldėtojas. Nors, tėvo nurodymu, Jaunučiui su motina privalėjo atitekti Vilnius, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė, o kartu su juo ir valdžios vairas. Betgi Manvydo, kaip kariuomenės vado, rankose buvo daugiau valdžios negu kad galėjo turėti ištižęs Jaunutis, ir, kaip įsitikinsime vėliau, žmogus visiškas menkysta protu ir širdim, kad gebėtų atėjus momentui pasipriešinti vyriausiajam broliui, kuris, valdydamas Kernavę, turėjo progos sušaukti aukščiausius tautos didikus ir, jų tarpininkaujamas, įgyti didžiojo kunigaikščio titulą.

---

[1] *Luc. David.* – B. VI. – S. 145. Kodėl Manvydas vokiečių buvo vadinamas *Orthmannowitz*, atspėti sunku. Šis vardas paplito nuo Grunau veikalo, dažniausiai pateikusio klaidingus vardus. Tik turėjo būti priežastis, dėl ko Manvydas buvo žinomas kažkokiu panašiu į šį vardu, kilusiu ar nuo kokio jo poelgio, ar nuo vardo, prisiimto per pagonių apeigas, ar nuo kokios valdos.

1340 m. Vaidai su kryžiuočiais. Manvydo mirtis. Metraštininkai sutaria[1], kad, siekdama atkeršyti už didžiojo kunigaikščio mirtį, visa tauta griebėsi ginklo; kariauno vadu stojo Manvydas, arba, kaip vadina Prūsijos kronikininkas, – *Orthmannowitz.* Pulkai iš visų valstybės kraštų traukė į Kauną, ir visas septynetas Gedimino sūnų prisiekė atkeršysią kryžiuočiams. Ta kariauna siekė keturiasdešimt tūkstančių žmonių; iš jų dalis buvo pasiųsta į Kuršą išžvalgyti Livonijos kryžiuočių; pagrindinės jėgos, tvarkinga rikiuote žygiuodamos, užpuolė Bajerburgo pilį ir dalį aplinkinės Žemaitijos, užgrobtos jos šeimininkų. Neaišku vis dėlto, kaip ta pilaitė buvo užimta. Kad taip įvyko, matome iš žygio veiksmų, nes kariauna greitai dviem būriais pajudėjo į Prūsiją: vienas patraukė į Ragainę, iš kurios žygiuodamas žvalgų dalinys atsitiktinai užklupo tenykštį komtūrą Teobaldą Polį ir Tilžės vietininką Bėbę Transdeną, kuriuos kartu su žmonėmis, prie jų buvusiais, sumušė. Kitas būrys, apsimetęs neva žygiuojąs į Mazoviją, netikėtai įsibrovė Prūsijon, net iki Dringforto prasiveržė, kur pridarė daug žalos ir taip pat, kaip ir pirmasis, be kliūčių, su grobiu grįžo į savo šalį. Kryžiuočiai, vadovaujami prasto kario, didžiojo magistro Liudolfo Kionicho, ruošėsi pavymui, grasino užpulti Lietuvos žemes, paskui sudarė kažkokią paliaubų sutartį, apie ką smulkiau nėra žinoma[2]. Visa tai įvyko per trumpą Manvydo viešpatavimo laikotarpį. Manvydas tais pačiais, 1340-aisiais, metais dingsta iš istorijos arenos, ir III genealoginė lentelė, tuos pačius metus nurodydama kaip jo mirties datą, patvirtina šią tiesą.

---

[1] *Stryjkowski.* – S. 373*; *Luc. David.* – l. c.
[2] *Luc. David.* – B. VI. – S. 145, 146.

1340 m. Rusios reikalai. Tais pačiais metais mirė ir Marijos Gediminaitės vyras, Mazovijos kunigaikštis Boleslovas; jį kraupiai nunuodijo Lvovo religiniai fanatikai. Šis kunigaikštis viešpatavo gavęs valdžią paveldėjimo teise po tėvo Traidenio mirties, buvo priėmęs Rytų bažnyčios apeigų tikėjimą, kaip ir motina Marija Andrejevna, vėliau grįžo prie katalikiškojo ir rusinus ėmė spausti unijon. Dėl to jis ir buvo nunuodytas. Lenkijos karalius Kazimieras, senelis tėvo linija, vedęs mirusio Boleslovo žmonos seserį, davęs jai prieglobstį, užpuolė Raudonąją Rusią, ir kai rusinai, gavę savo religinių apeigų laisvę, pasidavė, užėmė visą kraštą. Ta išmintinga Lenkijos karaliaus politika įgalino praplėsti valstybę viena nuostabia provincija; be to, jis visiškai priartėjo prie Lietuvos valdų Pietų Rusioje, būtent Voluinės ir Brastos Polesės. Kad ir iš tos pusės laiduotųsi saugumą, ėmėsi taikos sutarties, kurią savo ruožtu Gediminaičiai sudarė dvejiems metams, su Ziemovitu ir Kazimieru, Mazovijos kunigaikščiais, nunuodyto Boleslovo spėjamais paveldėtojais. Lietuvių įgaliotiniai sudaryti taiką su mazoviečiais ir Lenkijos karaliumi buvo Kęstutis bei Liubartas su savo sūnėnais Jurgiu Narimantaičiu ir Jurgiu Karijotaičiu, betgi veikė didžiojo kunigaikščio Jaunučio, taip pat jo brolio Algirdo, Karijoto ir kitų vardu[1]. Per dvejų metų paliaubas abi pusės ne tik laidavo

[1] *Javnuta, Kiejstut, Lubard, Georgius Koryatowicz inducias faciunt cum Casimiro Rege et Ducibus Masoviae Zemovito et Casimiro, pro se et Olgerdo, Coriato et fratribus ad duos annos: per quod tempus rex Leopolensem terram ipsi vero Vladimiriensem, Lucensem, Belzensem, Chelmensem et Brestensem quiete possidere debent. Sed nullas aedificabunt vel instaurabunt arces. Krzemieniec arcem Narymundowicz in sequestro habebit. Non ferent opem alteri contra alteros, sed stabunt arbitrio Hungarorum regi de controversiis* (Jaunutis, Kęstutis, Liubartas, Jurgis Karijotaitis paliaubas sudarė su karaliumi Kazimieru bei Mazovijos kunigaikščiais Ziemovitu ir Kazimieru sau bei Algirdui, Karijotui ir broliams dvejiems metams: per šį laiką Lvovo, Vladi-

žemių saugumą, bet ir privalėjo kivirčų ar piktumų atsisakyti, nesiimdami ginklo, o nesusidorodami namuose – Vengrijos karaliaus teisme spręsti. Abi pusės vis dėlto būgštavo dėl Rusios bajorų, mat garantavo vieni kitiems, kad pilys tose šalyse nebus iš griuvėsių atstatinėjamos, juk ir Lvovo pilį karalius Kazimieras įsakė sugriauti tais laikais[1].

1192

Didysis Lietuvos kunigaikštis Jaunutis. Nors nenurodyti tik ką paminėtos sutarties metai, vis dėlto jie turėtų būti ne vėlesni kaip *1340-ieji***, bent taip reikėtų manyti pagal Raudonosios Rusios užėmimo datą, tad nuo to laiko turime pradėti skaičiuoti Jaunučio viešpatavimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje metus. Kartu su motina jis stovėjo prie valdžios vairo, betgi tėvo ginklo šlovės nepaveldėjo, ko tuometinei valstybei dėl taip susiklosčiusių aplinkybių būtinai reikėjo.

1193

Algirdo reikšmė. Algirdas, nors trečiasis iš eilės brolis, tačiau visus juos pralenkė dvasinėmis ir fizinėmis savybėmis,

---

miro, Lucko, Belzo, Kulmo ir Brastos žemėse jie turės saugoti taiką. Tačiau nestatys ir neįrengs jokių tvirtovių. Narimantaitis turės savo rankose Kremeneco tvirtovę. Neruoš jokių išpuolių vieni prieš kitus, bet stos prieš Vengrijos karalių). *Cromer.* Index Archivi Cracoviensis. MS. – Nr. 375*. Sine data *(Cf.: Naruszewicz.* – T. VI. – S. 91–104).

[1] Tam, kad lietuviai 1300-aisiais metais esą plėšė Mazoviją, kaip kad teigia Dlugošas (p. 1059), neturėdami bent kokių nors paliudijimų, negalime nei pritarti, nei paneigti. Tas žygis turėjo būti rengiamas rugsėjo 8 dieną. Tarp patirtų nuostolių minima esą buvo nukauti septyni kunigaikščiai.

kas pranašavo jam garbingą ateitį ir teikė vilčių tėvynei. Neteisinga būtų manyti, jog Gediminas, būdamas be galo įžvalgus, nebūtų jautęs, kad tokią savybę turi ir jo sūnus; tik, regis, lėmė senuko silpnybė žmonai – sosto paveldėtoju matyti tai, ką ji geidė matyti, būtent, labiausiai pamiltą jauniausią sūnų, o posūnius – su įvairiomis ydomis, dėl kurių jie neteko šios teisės. Tačiau neverta abejoti, kad ši rusinų kilmės kunigaikštienė nebūtų laikiusi vyro savo valioj ir nebūtų padariusi įtakos pakreipdama jo priesakus testamente; dėl to pati su savo sūnumi liko prie valstybės vairo, ką esame nurodę. Po Manvydo mirties niekas nedrįso prieš juos kelti balso. Kunigaikštis Algirdas, nors ir buvo nuolankiai susitaikęs su tėvo valia, valdydamas paveldėjimo teise jo žmonai Marijai atitekusią Vitebsko kunigaikštystės kaimyninę žemę, ir toliau savo tautos buvo aukštinamas, šios pagarbos atošvaistėje ne tik kad valstybės sienos toje pusėje buvo saugios, bet ir ne vienas smulkesnis Rusios kunigaikštis čia slėpdavosi nuo geležinio mongolų jungo. Be kitų, gan reikšminga Smolensko kunigaikštystė dėl savo sąjungos su Lietuva išvengė priklausomybės nuo chano Uzbeko, to Pavolgio Nerono, valdžios. Kol buvo gyvas Gediminas, ši globa buvo pagarboj, bet po jo mirties Rusios kunigaikščiai, pilni pavydo Smolensko kunigaikščiui Jonui, galop pasiekė, kad Uzbekas paskelbė aną maištininku, įsakė ginklu priversti jį mokėti duoklę, ir pasiuntė Tovlubijų su kariais, kartu įdavęs įsakymą Rusios kunigaikščiams, kad burtųsi į šio vado pulkus. Iš tiesų žygis į Smolenską tais laikais buvo žymiausias, juk ne šiaip sau apie kunigaikštystės užpuolimą buvo kalbama, buvo tikimasi, kad ta proga kils karas su Lietuva, antraip, kam gi Tovlubijus būtų būręs tokias didžiules pajėgas, jei tik su vienu, atskirai labai silpnu, kunigaikščiu būtų tikėjęsis turėti reikalų. Be gausaus totorių pulko, didysis Rusios kunigaikštis Jonas Kalita pasiuntė visą savo kariauną, penketas kitų, dalinių, kunigaikščių patys vedė

savo karius. Smolenskas prieš tą didžiulę jėgą negalėjo stoti su jokia kita gynyba, kaip tik pasikliauti savo mūro siena, narsiu sąjungininku Algirdu ir savo sumaniuoju kunigaikščiu. Pastarasis nuvyko derėtis su Tovlubijum, ir jam taip ėjosi, kad toji kariauna, tik tepažvelgusi į galingus Smolensko bokštus, pasuko atgal; papirktas vadas apsiėmė numaldyti chano pyktį, ryždamasis verčiau nukentėti pats negu stoti gero nežadančian mūšin su lietuvių kariauna, kurie totoriams visada būdavo nesėkmingi[1].

1194

1341 m. Algirdo žygis į Možaiską. Taigi Algirdas savo sąjungininkams buvo skydas, užstojantis ne tik nuo totorių, bet ir nuo jų pačių tėvynainių. Riazanės kunigaikštis, Lietuvos sąjungininkas, turėjo kažkokių teisių į Možaiską, kurį grobė ginklu prirėmęs. Tas miestas buvo išlikęs didžiojo kunigaikščio Simono, Jono Kalitos sūnaus, neseniai mirusio, globoj, todėl veržėsi iš Riazanės kunigaikščio valdžios. Algirdas nusprendė sugrąžinti Možaiską savo sąjungininkui. To siekdamas 1341 metų rudeniop su kariauna prižygiavo prie miesto; betgi, radęs stiprią tvirtovės gynybą, tik padegė papilę ir priemiestį. Kunigaikštis Simonas savo pulkų priešakyje išvyko iš Maskvos, tačiau per vėlai: lietuvių plėšikautojai jau buvo padarę savo. Taigi turėjo susitaikyti su svainiu; o pastaroji sutartis įpareigojo, kad lietuvių užimtas Tišinovo miestas būtų paliktas Riazanės kunigaikščio, apie kurio skriaudas buvo kalbėta[2], valdžioje.

---

[1] *Karamzin.* – T. IV. – S. 214, 215; Nikono metraštis. – T. III. – S. 106.

[2] Švč. Trejybės, Nikono ir Naugardo metraščiai *(Karamzinas.* – T. IV. – Pastaba nr. 333). *1341 metų pabaiga pasižymėjo nepaprastai šalta žiema (Nyenstede F. Livländische Chronik. – S. 37; K. E. Napierskio leidimas)*.*

1195

1342 m. Polockiečių vaidai su kryžiuočiais. Iš ankstesnių mūsų pasakojimų (§ 1081) žinome, kad Vainius jau nuo 1307 metų valdė Polocko kunigaikštystę. Šis jauniausias Gedimino brolis buvo priėmęs Rytų apeigų bažnyčios krikščionių tikėjimą, jis turėjo sūnų, pramintą Liubka, o krikščioniškai vadintą Bazilijum. Jaunasis kunigaikštis vadovavo tėvo kariams 1342 metais, kovos su Livonijos kryžiuočiais metu. Juk kai ramų ir teisybę branginusį tenykštį magistrą Eberhardą iš Munheimo pakeitė Burhardas iš Dreilėbeno, žmogus karingas ir trokštantis galybės, ėmė plėstis kryžiuočių užkariavimai Rusiai priklausančiame krašte; dėl to jie Rusios žemių pasienyje pastatė dvejus įtvirtintus rūmus, kitaip sakant, Marienburgo ir Frauenburgo pilaites. Kunigaikštis Vainius nusprendė sunaikinti Marienburgą, pasiuntė savo sūnų su kariauna, kuris* tą tvirtovę smarkiai prirėmė ir padegė papilę; kryžiuočiai betgi narsiai gynėsi, sulaukė pagalbos, tad polockiečiai mūšyje neteko aštuoniasdešimt dviejų vyrų. Vyko tai pirmaisiais 1342-ųjų metų mėnesiais[1].

1196

Rusios reikalai. Ta pati pskoviečius apėmusi svetimų žemių bei nuosavybės grobimo dvasia buvo ir kryžiuočių karo su jais priežastis. To laisvo miesto valdžią turėjęs Aleksandras Vsevolodovičius, regis, Olgos, Algirdo motinos, brolis, gan sėkmingai kariavo su Livonijos vokiečiais, bet prarado jam patikėtą valdžią Pskove; nusišalino nuo visuomeninių reikalų, nuvažiavo į Didįjį Naugardą ir ten, Šv. Pantaleono vienuolyne, gavo būstą. Tuo metu Burhardas iš Dreilėbeno ryžtingai

[1] Ordens Chronik. – Ap. *Mattheus.* – B. I. – S. 778.

išplėtė veiksmus prieš Respubliką, prie Pižvos upės, visai pasieny, įkūrė Noihauzeno pilaitę; įsakė užpulti netgi Rugodivo, arba, kaip dabar sakome, Narvos priemiesčius, kuriuos sudegino. Po to ėmė smarkiai rengtis tolesniems puolimams; tai matydami pskoviečiai pradėjo ruoštis gynybai, kreipėsi į kunigaikštį Aleksandrą, kad skubėtų gelbėti tėvynės, per karo vado kaltę nualintos, arba duotų jiems vietininką, savęs vertą. Senasis karys jau nebenorėjo prie juosmens segtis ginklo, kurį savo ramybės dėlei buvo padėjęs; netgi vietininko neatsiuntė. Kreiptasi į naugardiečius, tie atsisakė padėti, tikriausiai nenorėdami sugadinti savo santykių su vokiečiais. Vėlei meldė Aleksandrą, tuokart jis nurodė savo seserėną, Vitebsko kunigaikštį Algirdą[1].

1197

1342 m. Algirdas padeda pskoviečiams. Pskoviečiai tuojau pat į Vitebską išsiuntė pasiuntinius, juolab noriau, kai pajuto naugardiečių nepalankumą, kuriais pagaliau ir nepasitikėjo, nes kai šie, pastebėję pskoviečius susimokius su Algirdu, jau buvo išruošę pagalbos pulkus, anie naugardiečius pasiuntė atgalios. Pskovo pasiuntiniai, stoję prieš Algirdą, pasakė: „Valdove, esame savo vado ir brolių naugardiečių apleisti, tu gelbėk mus!“ Algirdas priėmė tą pareiškimą ir suskubo išsiųsti kariauną, vadovaujamą kažkokio kunigaikščio Jurgio Vytautaičio; po to ir pats, pasikvietęs brolį Kęstutį, kartu su savo sūnumi Andrium[2] nuskubėjo, stojęs Lietuvos ir Vitebsko pulkų priešakyje. Vytautaitis su Pskovo ir Izborsko žmonėmis buvo pasiųstas į Noihauzeną iššvalgyti, kitaip sakant, paimti „liežuvį“.

---

[1] Pskovo metraštis *(Karamzinas.* – T. IV. – P. 230, 231. – Pastaba nr. 336).

[2] Kronikininkas apie tą Andrių taip sako: *bo biaše jemu imie modlitvennoje, a ješče bie niekreščen.*

Rugpjūčio 2-ąją prie Mekužicos upės susitiko su nemažu vokiečiu daliniu, buvo sumuštas ir, netekęs šešiasdešimties žmonių, pabėgo į Izborską. Tuo metu kunigaikštis Algirdas su beveik visomis savo ir Pskovo kariaunos pajėgomis persikėlė per Velikajos upę, visai nieko nežinodamas, kas atsitiko Vytautaičiui; sustojo įsirengęs stovyklą ir į tą pusę, iš kur buvo tikimasi priešo, pasiuntė žvalgų būrį; netrukus buvo atvesta belaisvių, iš kurių sužinota, kad vokiečiai yra sulaukę gausesnių pajėgų negu buvo tikėtasi; apgulę Izborską ir puolą miestą. Kunigaikštis Algirdas įsakė kariaunai sugrįžti į kitą upės pusę, ką pastebėję pskoviečiai, apimti baimės dėl savo žmonų, vaikų ir namų, leidosi pirmieji; dėl to ir visa kariauna metėsi miestan. Betgi pats kunigaikštis su broliu Kęstučiu, turėdami nedidelį būrį raitelių, per pelkę, vadintą Gramsko, nuvyko iššvalgyti vokiečių pajėgų. Tuo metu Bazilijus, arba Liubka, kunigaikščio Vainiaus sūnus, su kažkokiu kitu kariu, atsiskyrę nuo savųjų, tikriausiai norėdami iš arčiau apžvelgti priešą, neatsargiai papuolė į rankas kryžiuočių žvalgui, po to žiauriausiu būdu kryžiuočių buvo užkapotas. Izborskas, nors buvo visiškai apgultas – priešas net be vandens buvo jį palikęs, vis dėlto Vytautaičio ir jo įsakymus uoliai vykdžiusių rusinų dėka išliko sveikas. Algirdas, perpratęs gerą gynybai pasirinktą būdą, nematė reikalo siųsti pagalbon karių. Dešimtį dienų priešas kovėsi prie Izborsko, pagaliau, kai sužinojo apie Algirdo kariaunos, grėsmę keliančios pagalbos, judėjimą, suprato pastangas buvus veltui, sudegino techniką ir skubiai pasitraukė į Livoniją. Pskoviečiai neišmanė, kaip kitaip parodyti savo dėkingumą, kaip tik dovanoti jam valdžią, kitaip sakant, atiduoti kunigaikščio pareigas, prašė tik, kad pasikrikštytų. Kunigaikštis atsisakė, betgi vietoj savęs kunigaikščiu paliko sūnų Andrių, ir jam, kaip krikščionės motinos vaikui, jau buvusiam katechumenu, leido išpažinti bendrą su jais tikėjimą. Pats grįžo į Vitebską. Dievotieji pskoviečiai, išsirinkę savo valdovu jaunąjį kunigaikštį, atsidavė šventų patronų globai

ir suėjo glaudžiausion sąjungon su naugardiečiais, kadangi nematė patikimesnės gynybos nuo vokiečių[1].

1198

1342, 1343 m. Livonijos karas. Betgi kitaip manė Vitebsko kunigaikštis; jis nusprendė griežtai atkeršyti už pusbrolį Liubką, nužudytą pamynus riterių įstatymus bei žmoniškumą, ir taip sutramdyti riterių, pasišovusių parodyti savo valią jau Šiaurės Europai, puikybę. Suruošė didelį žygį ir savo kėslų neskelbė anksčiau nei kariauna pajudėjo; jį lydėjo kai kurie broliai. Kęstutis atvedė Vilniaus riterius, sūnus Andrius, palikęs vietoj savęs valdytoją, atvyko su pskoviečiais.

1199

Kryžiuočiai apie šį žygį sužinojo tada, kai Algirdas jau buvo jų šalyje. Ordiną apėmė neapsakoma baimė. Livonijos magistras kreipėsi pagalbos į Prūsiją, ir kryžiuočiai buvo priversti duoti atkirtį kartu su visomis ordino pajėgomis. Šiuose karo veiksmuose dalyvavo visi kryžiuočiai, tad net pagalvoti negalėjo apie Lietuvos puolimą iš Prūsijos, nors progų jiems pasitaikydavo[2]. Apie tą karą, nors jis ir užtruko bemaž visą 1342 ir 1343 metų žiemą, smulkesnių žinių istorijoje neišliko. Tuo metu kilo visuotinis estų sukilimas, tad ten pritraukė didesnę dalį ordino pajėgų; ši aplinkybė būtų įstūmusi jį į labai keblią padėtį, jeigu ordinui gelbėti paskelbtas kryžiaus žygis nebūtų su-

---

[1] Pskovo metraštis *(Karamzinas.* – T. IV. – Pastaba nr. 536); Danilavičiaus „Metraštininkas" (p. 164–167); patsai Karamzinas (ten pat. – P. 230, 231).

[2] Ordens Chronik. – l. c.; *Voigt.* – B. V. – S. 17, 18.

skubęs grasinti Lietuvai, dėl ko sėkmės dienos Uždauguvyje baigėsi, nes Lietuvos kunigaikščiai buvo priversti grįžti savo kraštan.

1200

1343 m. Kryžiaus žygis. Neseniai didžiuoju magistru išrinktas Liudolfas Kionichas Vaitcanas ryžtingai įsuko pasirengimo kryžiaus žygiui ratą, tikriausiai paskelbdamas apie liūdnas aplinkybes, susiklosčiusias krikščionims, būtent apie Livonijos karą su Lietuvos kunigaikščiais ir didįjį Estijos sukilimą. Pasišovė padėti Čekijos karalius Jonas, visada pasirengęs prisidėti prie panašių žygių, ir daugelis kitų krikščionių didikų, ypač norėjusių išvengti tuo būtent metu paskelbto, neparankaus jiems, kryžiaus žygio į Turkiją, suskubo burtis į Čekijos karaliaus pulkus ir rinktis Vroclave, iš kur, artėjant žiemai, nuvyko į Prūsiją. Jaunasis Liudvikas, Vengrijos karalius, Karolis, Moravijos markgrafas, Vilhelmas IV, Olandijos grafas, grafas Giunteris Švarcburgas, grafas Henrikas Alenšteinas ir daugelis kitų įžymių riterių vieni patys sudarė dvejeto šimtų raitelių būrį. Ilgai laukę šalčių, pagaliau pulkai patraukė, vadovaujami didžiojo magistro, kuris, pilnas paslaptingų kėslų, atvedė kariauną prie pietinių sienų; paskui staiga pasuko į kairę, perėjo sieną ir, įsiveržęs į Užgirio kraštą, apsupo kažkokią įtvirtintą ir labai stiprią vietovę, be abejonės, Junigedą, Panemunės tvirtovę, kad atsivertų lengvesni keliai į Vilnių. Šioj tvirtovėj buvo įkurdinta daugybė tenykščių bajorų, ir ji buvo ginama nepaprastai narsiai[1].

Kai kariauna veltui eikvojo laiką ir jėgas prie tos, niekada dar nepaimtos, tvirtovės, pasiekė žinia, kad Lietuvos ku-

[1] *Krantz.* Wandalia. – Lib. VIII. – C. 37. – P. 193*.

nigaikščiai Algirdas ir Kęstutis su didžiulėmis pajėgomis įsiveržė į Sambiją, kurią neapsakomai siaubia: esą kaimai sudeginti, žmonės paimti nelaisvėn, miestai ir pilys suvis griuvėsiais paversti. Tuoj pat visa kariauna nutraukė Junigedos apgultį ir leidosi kairiuoju Nemuno krantu pagalbon užpultajai provincijai. Betgi greičiau nei ta kariauna buvo pusę kelio nužygiavusi, atėjo kita žinia, esą lietuviai, apleidę Sambiją, jūros pakrante patraukę į Kuršą ir vėl ėmę pulti Livoniją, likusią be jokios gynybos, kadangi tenykštis magistras tramdė savo paties žiaurumo įnirtintus estus, kurie, savo pyktį maldydami, nemažai vokiečių kruvinai aukai paaukojo[1].

1201

1343 m. Užpuolama Livonija. Apstulbę kryžininkai netrukus gavo žinią iš Livonijos, kad lietuviai iš tikrųjų, peržygiavę per Kuršą ir Semigaliją, subūrė gerokas Žemaitijos pajėgas, persikėlė per Dauguvą, apsupo ir padegė Rygą bei Noermiuleną, pajudėjo Siguldos ir Valkos link, plačiai aplink baisiausiai siaubdami ir žudydami; tikriausiai deginę žmones gyvus, dievams aukodami, ir be gailesčio žudę. Kai kartą vieną pirklelį, vežusį mėsą į Rygą, pagavo, perpjovė pilvą ir, pririšę žarną prie medžio, tol vedžiojo aplink, kol jam išplėšė visas žarnas, kas turėjo būti daroma kaip kažkokios religinės apeigos[2]. Tokie pasakojimai pavojaus metu, kaip įprasta „persūdyti", sukėlė kryžiuočių riterių ir abiejų karalių pasipiktinimą, tad kuo

[1] *Długoss.* – T. I. – P. 1070. Tame kare Livonijos ir Estijos gyventojus painioja su žemaičiais, kuriuos savaip vadina – *Barchones* (?), *Eisckones (Estones), Ossolienses (Osilienses).*

[2] *Arndt.* – B. II. – S. 98*. Nebuvo tokių religinių apeigų, tiesiog civilinė bausmė: mūsų pačių legendos byloja, kad piktadariai, plėšę bites, taip būdavo baudžiami nuo seniausių laikų – vedžiojant aplink avilį ar drevę.

smarkiausiai vertė didįjį magistrą, kad vestų visą kariauną gelbėti Livonijos, taip labai nuskriaustos. Bet jis visai neketino ryžtis tokiam žygiui – ar nenorėjo teikti pagalbos Livonijos kryžiuočiams, vadovaujamiems tuometinio magistro, pernelyg puikybės pilno ir pasitikinčio savo jėgomis, neturinčio didelio noro paklusti aukščiausiajai valdžiai; be to, aršiais poelgiais, nukreiptais prieš dvasininkiją ir pasauliečius riterius, taip pat žiaurumais estams, nereikalingais kivirčais su kaimyninėmis valstybėmis tiesiog savo noru tų nelaimių prisišaukiančio; ar, be to, žinodamas žiemos orų nepastovumą ir jausdamas, kad upėms staiga patvinus grįžimas galėjo būti nepaprastai pavojingas ir pražūtingas, juolab per kraštą, išsidriekusį jūros pakrantėje, tankiai išraižytą upių, labai molingomis dirvomis, dėl ko, be abejonės, netektų daug arklių, vežimų ir visą kariauną užgriūtų badas. Tad verčiau linko siųsti kryžiuočius, kaip kad buvo įprasta, niokoti Žemaitiją. Gal dar turėjo vilties, kad šitaip privers kunigaikščius apleisti Livoniją, karo areną perkelti į savo paties kraštą, ir tuo atveju, jei žiemos šalčiai greičiau pasibaigs, kelias atgalios sutrumpės. Valdovai niekaip neįstengė atkalbėti senuko nuo tų kėslų, mat jam, einančiam aukščiausiojo vado pareigas, netgi nereikėjo aiškinti aniems savo užmačių.

1202

1344 m. Užpuolama Žemaitija. Artėjo 1344 metų pradžia, kai kryžiaus žygio kariai, prie Ragainės persikėlę per Nemuną, įsiveržė į Žemaitijos kraštą, iš tiesų plačia juosta, betgi nebebuvo ko plėšti, kadangi kaimo žmonės, laiku perspėti, išsikėlė iš pavojingų vietovių. Menkas buvo grobis ir mažai belaisvių, be to, dar maisto trūkumas vertė daug laiko gaišti plėšikaujant atokiose vietovėse, tarp Nemuno ir tuometinio Raseinių pavieto. Tuo tarpu staigus atlydys, kaip ir pranašavo

senasis Liudolfas, grėsė greitai patvindysiantis upes, ir visas kryžiaus žygis buvo priverstas skubiai leistis atgal[1].

1203

1344 m. Livonijos užpuolimo sėkmė. Tuo metu žiema Livonijoje buvo kaip reikiant įsigalėjusi, juk nesutrukdė lietuviams tęsti savo žygio. Tiesa, Lietuvos kunigaikščiai, sužinoję apie Žemaitijos antpuolį per kryžiaus žygį, grįžo į Dauguvos kairįjį krantą; betgi netrukus gavo žinią, kad atlydys išbaidė priešus iš krašto. Tad vėl ėmė kieminėti priešo šalyje; nakties metu sekmadienį *(Reminiscere),* per didįjį pasninką, užpuolė Semigalijoje Tervetės kryžiuočių vienuolyną, kur nužudė septynetą ordino brolių ir šimtą šešiasdešimt ginkluotų žmonių. Po to nukeliavo prie *Mituvos**, kur padegė papilę; nuo šios ugnies, kai buvo apimta pilis, gaisre žuvo keletas kryžiuočių ir šeši šimtai įvairių luomų žmonių, šis staigus užpuolimas ir gaisro ugnis, stipraus vėjo plaikstoma, visai sugriovė *Mituvą***, kur gyveno nemažai pirklių; atgulė ten apie tūkstantį žmonių, dalis žuvę gindamiesi, dalis – liepsnose. Po to lietuviai su gausiu grobiu ir daugybe belaisvių grįžo į savo kraštą.

1204

1344 m. Didžiojo magistro liga. Prūsijoje imta skųstis didžiuoju magistru; jis buvo kaltinamas dėl visokeriopos turėjusio būti tokio puikaus, tiek daug žadėjusio žygio nesėkmės; esą dėl jo priešinimosi Čekijos ir Vengrijos karalių valiai ištiko nelaimės Livonijoje ir Semigalijoje; riteriai taip įsismagino su savo priekaištais, kad buvo imta kaltinti išdavyste; kartūs

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 30, 31. Šaltiniai jo nurodyti ir kritiškai įvertinti.

buvo apkalbų žodžiai[1]. Karo nesėkmės vadus užgula liūdesiu, sukelia graužatį, jų širdis juolab prislegia didesnis skausmas, nes visuomenė panašiais atvejais paprastai nesielgia teisingai, juk ji nesigilina į aplinkybes ir nenori aiškintis, kodėl vadas rinkosi tokias priemones, ką numatė, ir visa tai apsvarstęs, rengė savo planus. Be abejo, buvo nepagrįstų priekaištų didžiajam magistrui, – jis pasirinko geriausias priemones; kad visas žygis vyko nesėkmingai, nors didelių nuostolių jokiu būdu neturėta, ypač kryžiuočių – ar būtų galima tai paaiškinti žmogaus valia? Bet prasimanymai apie Liudolfą pasklido taip toli, kad, negalėdamas pakelti jų akibrokštų, susirgo jis kūnu ir dvasia; ilgai buvo apsėstas, galop atsisakė aukščiausiųjų pareigų ir visą likusį gyvenimą būdamas komtūru praleido Engelsburgo vienuolyne.

1205

1344 m. Užpuolama Prūsija. Ne paslaptis Lietuvoje buvo Prūsijoje dėjęsi įvykiai, gana gerai žinomi tarpuvaldžio padariniai, nes Lietuvos kunigaikščiai, vadovaujami Kęstučio, sumanė drąsiu žygiu priblokšti kryžiuočių šalį. To siekdami, su savo raitelių rinktine netikėtai įsiveržę per Mazoviją, užpuolė Rastenburgą, paėmė keturiasdešimt žmonių prie miesto vartų, kuriuos užėmė, pagrobė visą turtą, vyrus, moteris ir vaikus, kiek jų buvo, – visus išsivarė nelaisvėn; pagaliau, sudeginę pastatus, nešini grobiu, grįžo

[1] *Quod castrum (Junigede. – T. N.) cum jam quasi expugnas sent Lutherus Magister fratrum proditorie agens, misit nuncios cum litteris ad Reges prefatos, scribens eis pro auxilio ferendo* (Kai tvirtovę *(Junigede. – T. N.)* jau beveik užkariavo, magistras Liudolfas, ketindamas išduoti brolius, nusiuntė pasiuntinius su laišku pas minėtus valdovus, rašydamas jiems, kad reikia atsiųsti pagalbos). Taip šaukėsi pagalbos Sambijai. *Corner.* Chron. – Ap. *Eccard.* – Lib. II. – P. 1064.

į savo kraštą. Tai vyko praėjus kelioms dienoms po Visų Šventųjų, 1344 metais[1].

1206

1345 m. Žygiai į Lietuvą. Tų nesėkmių įnirtinti kryžiuočiai atnaujino ankstesnį sprendimą, kad kasmet du kartus būtų ruošiami žygiai į Lietuvą – vienas ar du apie Grabnyčias, o paskui per Švenčiausiosios Mergelės Marijos Dangun ėmimą. Turėdamas tokį tikslą, didysis magistras Dusmeris Arfbergas susisiekė su Livonijos provincijos magistru Gosvinu Herike, kad abiejose šalyse vienu metu būtų atlikti parengiamieji puolimo darbai. Tad pulkai iš Prūsijos bei Livonijos susijungė prie Memelio ir įsibrovė į Žemaitijos kraštą, kur, kaip įprasta, niokodami priartėjo prie Jūros upės Aukaimio apylinkėje[2]. Betgi tas užpuolimas kryžiuočiams nebuvo sėkmingas: susidūrė su

---

[1] *Feria quinta in ebdomade animarum* (Ketvirtadienį, per šventas septynių dienų apeigas, skirtas vėlėms). *Wigand* (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 36).

[2] *Nec plures consveverunt in heyme servare reysas quam* (Kai kurie įprato tęsti kovas žiemą). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. IV. – S. 41. *Fratres... in principuis et maioribus sancte Marie festivitatibus, videlicet in die Assumpcionis et in die purificacionis suas huiusmodi invasiones vices seu Resas faciunt et faceruntac communiter et regulariter consueverunt* (Per svarbiausias ir didžiausias Marijos šventes, tokias kaip Dangun ėmimo arba paaukojimo, broliai rengia savo ypatingo pobūdžio žygius, atsakomuosius antpuolius, arba rezas, įprato ir daro tai visi ir reguliariai). Kitoje vietoje: *Fratres... quasi ex quodam lege sive regula annis singulis bis in anno congregatis validis exercitibus armatorum temporibus eis ad hoc negocium magis aptis et accomodis videlicet in mensibus Februarii in yeme et Jullii (? – T. N.) in estate invadebant partes infidelium, nunc istas, nunc allias, excepto quod quandoque propter alia viarum impedimenta ad easdem partes secum dictis exercitibus tranferre non poterunt; quamvis eciam quandoque non solum bis in anno predicta, sed tociens quociens eisdem fratribus placuit vel eciam videbatur, quas quidem invasiones seu vices invadendi huiusmodi in suo sermone Resas vulgariter vocant* (Broliai... tarsi pagal kokį nors įstatymą arba regulą, kasmet po du

stipriu pasipriešinimu, patyrė žmonių nuostolių; nors neturime apie tai smulkesnių žinių, išskyrus dviejų istorikų, viens kito nepažinojusių, Grunau ir Kojalavičiaus, užuominas, taip pat Henenbergeris apie tą žygį yra rašęs, aiškiai priskirdamas prie didelių pralaimėjimų, taigi istorinė tiesa yra mūsų prielaidų pusėje[1]. Kitą antpuolį į tos pačios žiemos pabaigą surengė vokiečiai; griuvėsiai nusidriekė Germedės paviete[2]. Istorikai netgi tvirtina, kad kryžiuočiai, ledu perėję Nemuną, užpuolė Veliuoną, kurią staiga užgriuvę užėmė ir nurodė sunaikinti[3]. Vis dėlto tą kartą patyrė stiprų pasipriešinimą; mūšiai ir nesėkmės, nors mes apie juos smulkiau ir nežinome, tikriausiai buvo, sprendžiant iš to, kad po šių antpuolių kryžiuočiai kiek laiko liovėsi prie Lietuvos priekabiavę, dėl ko istorikai nusprendė, kad buvo sudėti ginklai ir tai buvo patvirtinta sutartimi. Tačiau vėlesnieji kritikai nenori su tuo sutikti, gal jie ir teisūs, juk galėjo tik taip susiklostyti aplinkybės[4].

---

kartus, vasario mėnesį žiemą ir liepos (? – *T. N.*) mėnesį vasarą, surinkę galingas kariuomenes, labai gerai paruoštas ir parengtas tam tikslui, išvykdavo į bedievių žemes, tai į vienas, tai į kitas, ypač kad dėl įvairiausių kelių sunkumų į tas pačias žemes su paskirtomis armijomis persikelti negalėdavo; be to, ilgainiui ne tik du kartus per metus, kaip buvo minėta, bet tiek kartų, kiek patiems broliams patiko arba atrodė tinkama, rengdavo, šituos žygius arba atsakomuosius antpuolius savo kalba paprastai vadina rezomis). Ištrauka iš kryžiuočių teismo su Jogaila Konstanco bažnyčios susirinkime (Slaptasis Karaliaučiaus archyvas). Palyginti tą aplinkybę su § 1121.

[1] *Koiałowicz.* – P. 310; *Henneberger.* Schauplatz. – S. 289. Foigtas tai randa Grunau rankraštyje ir tik todėl ima abejoti.

[2] *Voigt.* – l. c.

[3] *Schütz.* – Fol. 72 *recto.*

[4] *Pauli.* – B. IV. – S. 200; *Voigt,* – l. c. *Apie šias aplinkybes rašo Albertas Argentinietis (Historicorum Germaniae. – P. 131): Temporibus praedictis rex Lithuaniae gentilis, iuuenis et recens* (tikriausiai Jaunutis. – *T. N.*), *tempore ipsius Clementis, fratres Teutonicos Sanctae Mariae in Prussia et Livonia plurimum infestauit, multa Christianorum millia occidendo, et conuersos ad fidem reducendo in perfidiam. Venerunt autem Magistro Ordinis, sequenti anno, scilicet sub anno Dominis MCCCXLV* (1345. – *T. N.*), *in subsidium, reges Hungariae, Bohemiae, Marchio Moraviae filius Bohemi, comes Holandiae, et multi domi-*

* * *

II skyrius

ALGIRDAS – LIETUVOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS

. . . . . .

1207

1345 m. Didžiosios kunigaikštienės Ievos mirtis ir pokyčiai šalyje. Pasikeitimai Lietuvos krašto viduje prasidėjo po didžiosios kunigaikštienės Jevnos *(Jewny)*, arba Ievos**, mirties, ištikusios 1345 metais; naudodamasis jos patronatu, valdžią turėjo didysis kunigaikštis, Ievos sūnus Jaunutis. Betgi jis, iš prigimties būdamas visai ne karys ir, kaip matyti, blogai motinos išauklėtas, silpna ranka laikė valstybės vadžias. Juk istorija nė karto nepristato jo vadovaujančio kariaunai, netgi per paskutinįjį karą Vil-

---

norum. Sed propter desidiam magistri, de eis disfidentis, cum venissent in terram Lithuaniae, et diceretur regem Lithuaniae in Prussiam ex alia parte ingressum, reuersi sunt, et infectu negotio discesserunt. Ob quam desidiam deposito Magistro, alter virilis est substitutus (Minėtais metais, popiežiumi esant Klemensui, stabmeldys, naujas ir jaunas Lietuvos karalius (tikriausiai Jaunutis. – T. N.) negailestingai persekiojo Šventos Marijos teutonų ordino brolius Prūsijoje ir Livonijoje, nužudydamas daugelį tūkstančių krikščionių, o palenktus prie tikėjimo vėl sugrąžindamas į bedievystę. Tačiau kitais, manoma, MCCCXLV Viešpaties metais (1345. – T. N.), pas ordino magistrą į pagalbą atvyko Vengrijos, Bohemijos karaliai, Moravijos markgrafas, Bohemijos karaliaus sūnus, Olandijos grafai ir daugelis kitų valdovų. Tačiau dėl magistro neveiklumo, kilusio iš nepasitikėjimo jais, nes atvykę į Lietuvos žemę ir, išgirdę, jog Lietuvos karalius įžengė į Prūsiją iš kitos pusės, grįžo ir, neatlikę užduoties, išsiskirstė. Magistrą dėl šio neveiklumo atstatydinus, buvo paskirtas kitas, narsesnis).*

niaus pulkus vedė Kęstutis. Dėl to jo autoritetas buvo menkas ir mažai jam buvo rodoma pagarbos tiek savo šalyje, tiek svetur. Laikai betgi reikalavo visai kitokių bruožų valdovo; kunigaikštis, neatsidavęs riterių reikalams, tada vargu ar buvo vertas savo titulo. Šitai žinojo aukštesnieji didikai, suprato broliai. Kęstutis tapo liudytoju, buvusiu arčiausiai įvykių Vilniuje, nes gyveno Trakuose, tik už keturių mylių. Jam pirmajam kilo sumanymas pakeisti valdžią, tikriausiai ne pavydo paakintam, juk būtų savo naudai pakreipęs paties parengtą perversmą. Šiaip ar taip, bet jo minties tiesumas ir karšta meilė tėvynei, parodyta vėlesniais gyvenimo metais, tokius priekaištus atmeta, juolab Jaunučio būdo bruožai, žinomi iš istorijos, pateisina Kęstučio sumanymo dorumą. Tiesa, pastarąjį su Algirdu visada siejo graži draugystė, bet nė vienas iš Gedimino sūnų nebuvo tinkamesnis už Algirdą tapti to didžio žmogaus įpėdiniu: istorikai sutartinai pripažįsta, kad visais būdo bruožais buvęs pranašesnis už brolius, ypač buvo kuklus gyvenime, darbštus, veiklus, narsus, gilaus proto, gerai išmanantis valdžios reikalus; mielai bendravo su išmintingais žmonėmis, tarnavo visa širdimi atsidavęs visuomenės labui; buvo svetingas, tauriadvasis, toleruojantis religines nuostatas. Taigi laimingu tautai reikia pavadinti Kęstučio užmojį, tikriausiai palankiai aukštųjų didikų paremtą, juk nei jis pats vienas, nei brolių padedamas nebūtų įstengęs išplėšti iš Jaunučio rankų skeptro, mažų mažiausiai neišvengdamas didžiulio sąmyšio krašte, jei tauta būtų prieš jį nusistačiusi[1].

1208

1345 m. Jaunutis nušalinamas nuo sosto. Taigi Kęstutis, politinių reikalų spiriamas, slapta susisiekia su Algirdu dėl ketini-

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 33; *Stryjkowski.* – S. 371 *sequ.*

mų užvaldyti valstybės sostinę ir atimti valdžios vairą: buvo sutarta diena, kurią abu kunigaikščiai su kariauna turėjo įžengti į Vilnių. Iš tiesų, atėjus laikui, Kęstutis nakties metu atvyko į miestą ir, tikriausiai su sargyba susimokęs, taip greit užėmė pilį ir tvirtoves, kad Jaunutis tik lengvais drabužiais išbėgęs iš rūmų nusileido nuo pilies mūrų ir neatpažintas vienas pats nusigavo į kalnus, vadintus Tauro[1]. Vis dėlto pavymui išsiųsti žmonės greitai jį, sužvarbusį miške, sučiupo. Kęstutis, nesiimdamas jokio smurto, užlaikė brolį pilyje iki atvyko Algirdas. Jis visai neskubėjo, tik kai sužinojo, kas įvyko, Kęstučio primygtinai kviečiamas, iš Krėvos atkeliavo į Vilnių. Šis kunigaikštis riterių ir aukštųjų didikų būrio priešakyje sutiko jį prie miesto vartų, iškilmingai įvesdino į Gedimino rūmus ir, nepaisant atsisakinėjimų, pagal tautos papročius buvo paskelbtas didžiuoju kunigaikščiu. Tad Kęstutis kalbėjo: „Tu esi vyriausias mūsų šeimos brolis, tautoj pelnęs didžiausią pagarbą, taigi esi vertas eiti aukščiausias pareigas. Aš visad būsiu su tavim ir prie tavęs". Galop buvo sudaryta visų brolių taikos sutartis, įsigalėjo tvirta jų tarpusavio draugystė. Jaunutis atsisakė tėvo jam suteiktos teisės, pripažino aukščiausiąją vyresniojo brolio valdžią; pagal tėvo priesakus ir teisybę, dėl kurios gera valia sutarta, buvo

[1] Tie kalnai stūkso dešinėje pusėje kelio, iš Užupio vedančio į Antakalnį. *Pasakojimą apie Jaunučio užpuolimą iš kažkokio metraščio (gal – atsiminimų) išrašė a. a. Buščinskis (Busczyński), buvęs Lydos apskrities vicemaršalka. Jį radau tarp kitų to garbaus vyro istorijos išrašų, iš jau žinomesnių raštų. Šį rankraštį turėjau galimybę laikyti savo rankose prieš dvidešimt metų. Jame rašoma, kad Kęstutis, susitaręs su Jaunučio favoritu, kažkokiu Ivanka, ar tai Vanka, rusinu, ir šis naktį padėjęs užpulti Vilniaus Žemutinę pilį, kurioje gyveno jaunasis didysis kunigaikštis. Jaunutis sugebėjęs pabėgti į Aukštutinę pilį, tačiau ir ši pasirodžiusi esanti nesaugi, todėl požeminiu tuneliu nusileidęs prie Vilnios krantų ir, ledu persikėlęs per upę, patraukęs į kalnus, vadintus Tauro, Antakalnio link nusidriekusius. Kiek vėliau Kęstutis už to rusino Vankos ištekinęs savo jauniausiąją dukrą, kuri buvo apkrikštyta ir gavo Sofijos vardą. Tasai pats Buščinskis sako, kad, anot kitų duomenų, Vanka buvęs ne Jaunučio, bet Kęstučio favoritas ir buvo kilęs iš rusų kunigaikščių giminės. Būtent jis sugebėjęs įgyti abiejų Vilniaus pilių sargų pasitikėjimą*.*

imta dalytis turtus, žemes, valdas. Jaunučiui kaip dalis buvo skirta Zaslavlio kunigaikštystė[1]. Atskirai betgi buvo sudaryta Algirdo ir Kęstučio broliškos santarvės ir sąjungos tarp jų kraštų sutartis, pripažįstant pirmajam valdžios viršenybę; o tuo atveju, jei bus įgyta naujų miestų ir žemių, jas bus privalu dalytis pusiau. Šitokią sąjungą garbingai išsaugojo iki mirties[2].

1209

1346 m. Narimanto ir Jaunučio emigracija. Betgi ši brolių sąjunga nevisai atitiko Jaunučio norus: jis negalėjo pakelti savo pažeminimo, netgi surado bendrininką, šiuo priešiškumu sutapęs su Narimantu. Nesunku atspėti, dėl ko šiaušėsi Narimantas. Kaip naugardiečių išlaikomas kunigaikštis, ten turėjo savo valdų[3], be to, iš tėvo buvo gavęs skirtinę valdą; betgi priešiškumą sukėlė ne kas nors kita, o tai, kad jis, būdamas vyriausias šeimoje, manė turįs daugiausia teisių į aukščiausiąją valdžią, nors jis, kaip Didžiojo Naugardo kunigaikštis, taigi svetimo krašto, jau turėjo būti nušalintas nuo tėvo palikimo. Kai jiedu netrukus surengė kažkokį maištą, apie kurį nieko smulkiau nežinome, patys buvo priversti apleisti gimtąsias vietas. Išvažiavo abu į Rusią, tikriausiai ieškodami paramos karui prieš Algirdą. Narimantas nuvyko pas totorių chaną Džanibeką*, tačiau buvo pasodintas į kalėjimą, kur praleido nemažai laiko. Išvaduotas Kalitos sūnaus kunigaikščio Jono rūpesčiu, grįžo į Rusią ir ramiai sau apsigyveno Naugarde[4]. O

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 34, 35.

[2] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 29.

[3] Iki 1348 metų Šliselburge gyveno Narimanto vietininkas *(Karamzin.* – T. IV. – S. 237).

[4] Šaltiniai, paimti iš rusiškų metraščių, sutaria sakydami, kad Narimantas per rietynes prarado Algirdo draugystę, kadangi kaip vyresnis turėjo pretenzijų į sostą ir, ieškodamas chano paramos, pateko kalėjiman. Kitas

dėl Jaunučio pasakysime, kad jis su visais savo dvariškiais pirmiausia nuvyko į Smolenską[1]. Tenykštis kunigaikštis Jonas, Gedimino sąjungininkas, iš tiesų galėjo padėti savo numylėtam sūnui, bet nebuvo tiek galingas, kad įstengtų atsilaikyti prieš lietuvių pajėgas, ir jeigu būtų praradęs Lietuvos didžiojo kunigaikščio globą, lengvai būtų galėjęs patekti totorių priklausomybėn, ko tikriausiai baimindamasis, atsakė bėgliui kunigaikščiui toliau nutraukdamas ryšius. Jis nuvyko į Maskvą ir ten užmezgė draugiškus santykius su didžiuoju kunigaikščiu Simonu; galėjo būti taip, kad to kunigaikščio žmona buvo tikra Jaunučio sesuo, Augustė Gediminaitė, vienos motinos pagimdyta. Šiaip ar taip, tą ryšį Jaunutis sutvirtino 1346 metų rugsėjo 23 dieną su visa savo kariauna priimdamas krikštą Jono vardu[2].

1210

1346 m. Vaidai su naugardiečiais. Vis dėlto naujienos neapakino kunigaikščio Simono; jis padarė, ką privalėjo padaryti krikščioniško tikėjimo ir giminaičio labui, bet politiniais sumetimais jam buvo nepatartina kištis į svetimus ginčus tiek, kad galėtų užsitraukti Algirdo ir jo brolio nepalankumą. Jis asmeniškai pažinojo Lietuvos didįjį kunigaikštį ir turėjo jausti jam pagarbą, nes Simonas buvo išmintingas monarchas, nors ir jaunas, tačiau mokantis pats tvarkyti savo kabineto politikos reikalus; tad turėjo apsiriboti ėmęsis draugiškai tarpininkauti

---

šaltinis *(Schloezer.* Gesch. v. Litt. – S. 89*) nurodo, kad iš tikrųjų buvo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, bet viename mūšyje su totoriais pateko nelaisvėn. Kad jį esą išlaisvinęs Jonas Kalita ir apkrikštijęs įkurdino Naugarde, iš dalies yra tiesa, tik per anachronizmus iškreipta.

[1] *Karamzin.* – T. IV. – S. 234.

[2] Ten pat. – Pastaba nr. 340. Daniłavičiaus „Metraštininkas". – P. 68. Šis šaltinis metais vėliau nurodo Jaunučio nuvertimą nuo sosto, tačiau klysta.

taikant brolius. Tačiau Jaunučio siekiai buvo ne tokie, matyt, būtinai norėjo pažeminti Algirdą, ruošėsi karui. Taigi, kai reikalai Maskvoje nesiklostė taip, kaip jo buvo sumanyta, Didžiajame Naugarde pradėjo ieškotis šalininkų tarp laisvų žmonių, nuo seno garsėjusių globa kunigaikščių, nepalankaus likimo persekiojamų. Tie šalies gyventojai, savo sueigoj demagogų paskatinti, su įkarščiu stojo pretendento į Lietuvos sostą pusėn. Ypač iš tų šalininkų garsėjo posadnikas Eustachas Dvorianincevas, kuris, purvais drabstydamas didįjį kunigaikštį Algirdą, pribaudė žmones su ginklu stoti ginti Jaunučio reikalų. Netrūko ir santūrių žmonių, kurie, nors ir nesiūlė atsakyti pagalbos tam kunigaikščiui, bet ir su Algirdu leistis į karus nepageidavo; betgi anoji grupuotė ėmė viršų, jaunimas, pasinešęs kariauti ir besivaikantis pelno, reikalavo karo. Netgi susibūrė pulkai ir patraukė iš miesto, vildamiesi, kad Jaunutis pats atskubės su savo turtais, kuriuos turėtų pažerti savo interesų rėmėjams. Ir iš tiesų, jis jau buvo pakelyje į Naugardą, bet, gavęs žinių iš Lietuvos, grįžo į Toržoką. Tuo tarpu Algirdas, nusprendęs pats numaldyti naugardiečių sambrūzdį, lydimas keleto savo brolių, stojęs gausios kariaunos priešakyje, įsiveržė į Šelonės sritį, priklausančią naugardiečiams, įsikūrė stovykloje prie Pšagos upės žiočių. Iš ten į Naugardą paliepė vykti pasiuntiniui, kuris žmonių sueigoje pasakė: „Įžeidėte Lietuvos didįjį kunigaikštį Algirdą proteguodami jo brolį, maištą prieš tėvynę ruošiantį, kariauną telkiate, ir netgi viešoj sueigoj jūsų posadnikas Eustachas pavadino jį šunimi. Visa tai privertė patraukti į mūšio lauką, stoti prieš jus“. Sueigoj kilo sąmyšis: vieni patarinėjo derėtis dėl taikos, kiti – smurtą smurtu atremti; netgi pasiųsti įsakymai kariuomenei, kad iš anksto žygiuotų, kiti įsakymai sulaikė ankstesniuosius. Tačiau Algirdas nelaukdamas užėmė Šelonę ir Lugą, iš Porchovo bei Opokų paėmė trijų šimtų sidabro rublių išpirką. Jaunučio šalininkai, girdėdami apie tai ir nesulaukę jo su turtais, dingo iš arenos; san-

tūrieji patarinėjo imtis taikesnių būdų, iš stovyklos pasitraukė jaunimas, paaiškinęs, kad esą verčiau išduoti Eustachą didžiajam kunigaikščiui nubausti negu kad leisti pralieti nekaltų piliečių kraują. Tęsiantis pasitarimams, iš stovyklos grįžo Eustacho bendrininkai; jie jautėsi esą apvilti ir buvo kupini pykčio jam; tad, kai išgirdo posadnikui nepalankią žmonių nuomonę, puolė jį ir vidur sueigos mirtinai užkapojo, jo namus ir valsčių apiplėšė. Į Toržoką nusiųstas perspėjimas, kad Jaunutis nedrįstų gyventi respublikos žemėje, o jei priešintųsi šiam sprendimui, įsakyta jį suimti ir išsiųsti į lietuvių stovyklą. Jaunučio ten jau nebebuvo, dingo taip, kad tomis dienomis apie jį niekas nieko nežinojo. Naugardiečių pasiuntiniai pastojo kelią Algirdui, traukiančiam į miestą, priėmė jis atsiprašymus, sutiko draugiškai taikytis, tik su sąlyga, kad naugardiečiai, atsiradus reikalui, teiktų pagalbą prieš kryžiuočius; po to, apdovanoti brangiomis dovanomis, grįžo į savo šalį[1].

1211

1347 m. Prūsijos reikalai. Puolamos Lietuvos žemės. Kai didysis kunigaikštis taip sėkmingai laidavosi aukščiausiąją valdžią, kryžiuočiai, turėdami daug grynų pinigų, surinktų kaip aukos špitolėms, panaudojo juos savo ordino galybei sustiprinti, iš Danijos karaliaus už devyniolika tūkstančių gryno sidabro grivenų (Kelno grivenos svorio) nusipirko Estiją; tad Brandenburgo markgrafas Liudvikas, imperatoriaus Liudviko

[1] Naugardo metraštis *(Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 340); pats Karamzinas (p. 234, 235); Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 169. Jie visai nemini posadniko pykčio Algirdui priežasties, tačiau tai ryškėja iš pačių aplinkybių ir vėlesnių išvadų išsamesniuose šaltiniuose. Apie Narimantą nėra užuominos; matyt, todėl, kad po išvadavimo iš totorių nelaisvės dar nebuvo sugrįžęs į Naugardą.

sūnus, turėjo šiokių tokių teisių į tą kraštą, dėl to, kai jis atvyko į Marienburgą, ordinas jam atsilygino duodamas šešis tūkstančius sidabro grivenų. Tai įvyko 1346 metų rugsėjo 21 dieną. Tačiau markgrafą apėmė noras tarnauti šventajam tikėjimui; dėl to jis kitų metų pradžioje riterių, savo kaštu atvykusių į Prūsiją, būriu vedinas atžygiavo susirengęs dalyvauti įprastiniame Grabnyčių žygyje į Lietuvą. Didysis magistras dosnų poną paskyrė žygio vadu. Tad prieš didįjį pasniką įsiveržė markgrafas į Žemaitiją ir paėmė nelaisvėn kažkokį kunigaikštuką bei tris žymius didikus, kuriuos išdovanojo įvairiems kunigaikščiams. Visi tie dalykai, mūsų ir Prūsijos metraštininkų užmiršti, – tikriausiai kaip nereikšmingi, įdėti Jono Vinterturiečio kronikoje*, aprašyti su tam tikru iškilmingumu[1].

1212

1347 m. Puolamos Prūsijos žemės. Vos tik tai atsitiko ir aukštasis svečias apleido Prūsiją, lietuviai bemat sukėlė didžiausią Prūsijos vidurio žemių paniką. Kunigaikščiai Algirdas ir Kęstutis su nemažomis pajėgomis vasario mėnesį įsiveržė į šalį ir nusigavo net iki Rastenburgo, kaip įprasta, buvo žudoma ir niokojama. Pirmiausia pasuko į šiaurę, į

[1] *Albert. Argent.* Chron. – Ap. *Urstis.* – Lib. II. – P. 139**. *Iverat Marchio Brandenburgensis Prussiam contra gentiles* (Brandenburgo markgrafas iššygiavo į Prūsiją prieš pagonis). Taip pat Jono Vinterturiečio kronika (ap. *Eccard.* – T. I. – P. 1920. – Ad ann. 1347): *Marchio Brandenburgensis, filius senior Ludovici Imperatoris rediit de Lytuania, debellatis ibidem Paganis, ducens secum Regem vel tres Paganorum captivos cum Satrapis suis pluribus, quos, ut fertur, principibus Catholicis diversis distribuit possidendos, qui sui triumphi magnifici sunt evidens testimonium* (Brandenburgo markgrafas, vyresnysis imperatoriaus Liudviko sūnus, grįžo iš Lietuvos, sutriuškinęs ten pagonis, vesdamasis su savimi karalių ir tris pagonių belaisvius su daugybe didžiūnų, kuriuos, kaip pasakojama, įvairiems katalikų vadams išskirstė turėti, šie buvo akivaizdus didingo jo triumfo įrodymas).

Bartos provinciją, net iki Girdavos miestelio, kur buvo apiplėšti ir sudeginti keturi tankiai apgyvendinti kaimai. Po to persimetė pietų link ir apspito Liunenburgo miestą, gerai įtvirtintą, stovintį prie Gubros upės; susidūrę su stipria pilies gynyba, sudegino priemiestį ir bažnyčią. Perėjo kaimus tarp Rastenburgo ir Rioselio, ir visus ten išsidėsčiusius tiesiog lig pamatų sunaikino. Pagrobta daugybė belaisvių, kurių, manoma, buvus dešimt tūkstančių. Tas naikinimas tęsėsi pusantro mėnesio, tad turėjo labai svarbią reikšmę; griuvo kryžiuočių miestai ir vienuolynai, kai kurie visiems laikams buvo sunaikinti[1].

1213

Po šių, tokiu mastu dar niekad nepatirtų, tokių ilgai užtrukusių karinių nesėkmių, kurioms pasipriešinti ordinas neturėjo jėgų, jis buvo priverstas eiti į šiokius tokius sandėrius su didžiuoju kunigaikščiu, siųsdamas į Vilnių pasiuntinius ir, savo ruožtu jų sulaukęs, priimti pasiuntinius Marienburge. Kryžiuočių reikalavimu pradėtos rinkti kažkokios duoklės, dar Manvydo prižadėtos, į ką didysis kunigaikštis buvo priverstas atsakyti, kad nedelsiant per patikimiausius savo žmones atsiųs. Šiaip ar taip, keldamas reikalavimus, didysis magistras tąkart negalėjo būti perdėm atkaklus, žinoma, kai pastebėjo Lietuvos pajėgas, Algirdo rankose labai grėsmingai stiprėjančias, stengėsi, kaip matyti, pakreipti įvykius draugiško susitaikymo link. Jo žvalgai, atvykę kaip pasiuntiniai, turėjo būti susivokę Žemaitiją ruošiant antpuolį į ordino šalis, nes didysis magistras sutelkė ginkluotus žmones ir išdėstė pulkus Nemuno žemupio link. Praėjo nemažai laiko veltui belaukiant, pasiųsti sekliai ir žvalgai nerado jokių pėdsakų,

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 55, 56; *Luc. David.* – B. VII. – S. 4, 5.

rodančių lietuvius žygiuojant, ėmė stigti maisto, artimesni valsčiai smarkiai kentėjo nuo badaujančių kareivių. Tad, kai priežasčių baimintis, atrodė, nebeliko, kryžiuočiai sumanė pasitraukti. Betgi retai pasitaiko karo mene, o dar rečiau istorijoje, taip, kaip kad kunigaikštis Kęstutis su dešimties tūkstančių žmonių kariauna prisiartino prie to paties miesto, kurį sekė kryžiuočiai, visada turintys rinktinių žvalgų, ir taip sparčiai, ir taip slaptai, kad kai tik šie atsitraukė, paleido kariauną ir didysis magistras išvyko į Gdanską, pasirodė Sambijos viduryje. Niokota buvo taip, kaip dar ligi tol niekas nebuvo girdėjęs, juk ta provincija prarado bemaž trečdalį žmonių, pusė gyvenamųjų vietovių buvo palaidota pelenuose; negana to, kryžiuočiai, tarsi paralyžiuoti, nuo savo pilių tik bežvelgė į gaisrus ir žmonių vargus, nedrįsdami nė mažiausio žingsnio žengti, kad apsigintų[1].

1214

1347 m. Prieš Lietuvą irgi kėsinamasi. Dabar suprato didysis magistras Dusmeris, kad tais, priebėgomis ruošiamais, žygiais ordinas niekada neįstengs sugniuždyti lietuvių tautos, o nuolatos skelbdamas jai karą, be abejo, tik sustiprino jos įnirtį ir savo kraštui užtraukė neapsakomą negandą. Todėl nusprendė kartą ir visiems laikams atsikratyti tų nelaimių; dėl to reikėjo sutelkti gausią kariauną, įsibrauti į Lietuvos vidurį ir taip sutriuškinti, jog, jeigu ir nepajungtų ordinui, tai bent jau palaužtų visai, kad nebeturėtų jėgų toliau rengti žygių svetur. Taigi imtasi veiklos visoje krikščioniškoje Europoje, kad kuo daugiau žmonių suburtų kryžiaus žygin kitą žiemą.

---

[1] *Luc. David.* – l. c.; *Voigt.* – l. c.

1215

1347 m. Užpuolama Prūsija. Betgi greičiau nei tie ilgalaikiai pasiruošimai pradėjo naudą duoti, lietuviai vėl nusitaikė gerą progą smarkiai pulti Prūsiją. Spalio mėnesį kunigaikštis Kęstutis keliu palei kairįjį Nemuno krantą įsiveržė į Ragainės sritį, kur tris dienas valsčius buvo plėštas ir siaubtas. Po to skubiai per Girdavos miškus buvo mestasi į Insterburgo sritį, taip pat viską plėšiant; nusigavo į Vėluvą ir be pasipriešinimo šį miestą spalio 6 dieną užėmė, nes gyventojai, jį sudeginę, suskubo pabėgti; neapsakomai viską siaubdami per Vomeną patraukė Alnos upės link, iki Vonsdorfo srities. Kryžiuočių riteris Verneris iš Holando, surinkęs nemažai karingų vyrų, ryžosi pastoti žygininkams kelią. Atkakliame mūšyje buvo nugalėtas, krito vietoje pats, kartu su keturiolika rinktinių karių ir nemažai ginkluotų vyrų; likę gyvi buvo arba paimti nelaisvėn, arba išvaikyti. Kraštas buvo niokojamas apie septynias savaites, jį vargino pražūtingos nelaimės, belaisvių skaičius siekė keliasdešimt tūkstančių; netektis ordinui juolab buvo skausmingesnė, nes matė nevaliojąs atremti lietuvių, pralenkiančių jį kariniais sugebėjimais ir nesuvokiama savo galybe[1]. Iš tiesų po ilgo nuovokaus Gedimino viešpatavimo Lietuva tapo tankiai gyvenama, galinga, turtinga gynybos priemonių, sūnūs jai buvo duoti didvyriai ir narsūs gynėjai, ir jei laimė kitais metais nebūtų nuo jos nusisukusi, neaišku į ką būtų pavirtusi Prūsija.

1216

1348 m. Didysis žygis į Lietuvą. Jau po to įvykio nesigailėjo kryžiuočiai nei pinigų, nei jėgų telkti grobuoniškam kry-

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 59, 60.

žiaus žygiui. Taigi riteriai iš visų Europos kraštų – Vokietijos, Čekijos, Austrijos*, Prancūzijos, Anglijos – sulig 1348 metų pradžia ėmė rinktis į Prūsiją; ginkluoti žmonės plūdo gausiais pulkais. Visi ordino komtūrai atvedė riterius su savo vyresniųjų ženklais. Kariauna siekė per keturiasdešimt tūkstančių ginkluotų vyrų, aprūpintų ginklais ir visais reikmenimis. Tos ginkluotos rikiuotės priešakyje stojo pats didysis magistras, lydimas ordino maršalkos Zigfrido Dahenfeldo, didžiojo komtūro Henriko Kniprodės, ordino drabužininko Liudviko Folkenbergo ir daugelio kitų aukštų pareigūnų. Su neapsakomu įkarščiu buvo nuspręsta atkeršyti lietuviams už visus nuostolius, kurių jie nesenais laikais kryžiuočių kraštuose pridarė. Kai pulkai buvo sutelkti prie Insterburgo, didysis magistras vyriausiojo vado pareigas pavedė maršalkai, kurio pavaduotoju buvo paskirtas didysis komtūro drabužininkas, patikint jam Didžiąją ordino vėliavą su Dievo Motinos atvaizdu. Kariauna sausio 26 dieną, šeštadienį, prieš šv. Povilo atsivertimą, perkirto sieną, persikeldama per Šešupę, pasuko tiesiai Nemuno link, siekdama įsiveržti į Aukštaitiją, kur, per tą upę persikėlusi, tarp Neries ir Nevėžio žiočių, septynetą dienų plačia juosta ugnimi ir kalaviju niokojo. Juk maršalka išleido įsakymą, kad nei amžiaus, nei lyties, nei luomo nežiūrėtų, visus iki vieno naikintų. Buvo persikelta per Nerį šiek tiek aukščiau Kauno ir pasukta siaubti Trakų, Kęstučio sostinės link, o Kęstutis jiems kėlė nežabojamą pyktį. Bet aštuntą dieną pasirodė jėga stulbinantys lietuvių pulkai, didysis kunigaikštis, iš anksto žinodamas apie kryžiuočių kėslus, savo ruožtu buvo ėmęsis pasiruošimo darbų. Suėjo kariaunos iš Vitebsko, Polocko, Smolensko, Krivičių Rusios, Pinsko krašto, Polesės, Voluinės, iš visų tikrosios Lietuvos šalių; kunigaikštis Narimantas atvedė naugardiečius, subūrė savo pulkus Kęstutis ir kiti broliai. Didysis kunigaikštis Algirdas vadovavo pats. Ordino maršalka, pastebėjęs Lietuvos kariauną, mažumą pasitraukė, kad mūšyje užimtų kiek palankesnę padėtį. Už Strėvos upės, tekančios

dabartinėje Trakų apskrityje, kryžiuočiai sustojo prie Žiežmarių, Strėvininkų kaimo link, tikriausiai dešiniuoju sparnu atsiremdami į upės krantą. Lietuviai, kurių pajėgos buvo kur kas gausesnės, patraukė vieškeliu, vedančiu iš Vilniaus į Žiežmarius, vieninteliu tinkamu keliu žygiuoti kariaunai. Vasario antrą dieną, šeštadienį, per pačią Švč. Mergelės Marijos įvesdinimo dieną, susiėjo abi kariaunos. Lietuviai neapsakomai energingai pradėjo susirėmimą; šovinių ir sviedinių kruša aplenkė anų smūgius. Kryžiuočiai, susirėmimo įnirtinti, nejudėdami stovėjo savo pozicijose. Puolėjų įkarštis kas minutę smarkėjo; didysis kunigaikštis, pamatęs ordino vėliavą, besiplaikstančią vidur priešo gretų, sukaupė visas jėgas ją pagrobti: gindami tą šventenybę, žuvo penkiasdešimt riterių, tarp kurių buvo nemažai žymių komtūrų. Betgi būtent šios pastangos ir pražudė Lietuvos kariauną: kai kryžiuočiai, pastebėję vis naujas pajėgas, besispiečiančias jų centran, patraukė savo kairįjį sparną į priekį, kovotojai atsidūrė tokioje padėtyje, kad dešinysis lietuvių sparnas buvo atkirstas nuo kelio, nusitęsusio palei dešinįjį Strėvos krantą, o per visą fronto liniją užnugaryje tęsėsi ši upė, taigi kryžiuočiai ėmė spausti juos žemupio link. Taip priremti lietuviai buvo verčiami trauktis, ir dėl skiriančios upės niekaip negalėdami į savo dešinįjį sparną persimesti, neteko vilties atsilaikyti. Iš kovos lauko tais laikais būdavo pasitraukiama žaibo greitumu; upėje lūžinėjo ledas, kilo sumaištis, juolab smarkiau puolė priešas; nemažai kariaunos žuvo nuo priešo ginklo ar buvo nuskandinta; tarp pastarųjų buvo rastas kunigaikštis Narimantas, kuris buvo sugrįžęs iš totorių nelaisvės, susitaikęs su Algirdu; to kunigaikščio kūną rado kryžiuočiai, pažinę iš kunigaikščio insignijų; tik lietuvių paprašytas, Labguvos komtūras nugabeno palaikus į Veliuoną, kur jie buvo sudeginti su įprastomis apeigomis[1]. Kalbėdami apie lietuvių nuostolius, metraštininkai nurodo aštuoniolika

[1] *Długoss.* – Lib. I. – P. 1086.

tūkstančių žuvusių žmonių; kryžiuočių, be penkiasdešimties ordino riterių, kritusių prie Didžiosios vėliavos, pažymi buvus daugiau kaip keturis tūkstančius. Vis dėlto didžiojo kunigaikščio kariauna nebuvo sumažinusi įtampos, jei būtų buvę kitaip – kryžiuočiai, be abejonės, būtų žygiavę pirmyn ir mėginę užimti Trakus arba Vilnių, tačiau nesiryžo, mat būdami per daug nusilpę po to kruvino mūšio, greitai patraukė atgalios. Matome, kad per Algirdo ūmumą buvo padaryta klaida: pasitikėdamas didesnėmis pajėgomis, neapgalvotai puolė vokiečius, užėmusius patogesnę padėtį, o reikėjo arba pagal *Rimgaudo** taktiką laukti priešo patogesnėje pozicijoje, arba, įvertinant savo jėgas, stengtis jį apeiti ir priversti, kad upė atsirastų anų pačių užnugaryje[1]. Šiaip ar taip, garsas apie pergalę plačiai nuskambėjo po visą Europą. Kryžiuočiams norėjosi ją įamžinti, tad Karaliaučiuje įkūrė vienuolyną vienuolėms, o Vėluvoje – pranciškonams[2].

---

[1] 1812 metų lapkričio mėnesį, prancūzų armijos didžiojo traukimosi metu, ties Žiežmariais prie Strėvos upės vėl buvo mūšis. Platovas, apsupęs Vilnių nuo Merkio upės pusės, siekė perkirsti kelią iš Vilniaus į Kauną bėgančiai visiškai išdrikusiai armijai, tuo tarpu kairiajame Strėvos krante buvo sutelkti pėstininkai, daugiausia vokiečių kariai, kurie kitą dieną, armijai išvykus iš Vilniaus, užlaikė Platovą net tol, kol armija persikėlė per Strėvą. Mūšis truko ilgai, tačiau be didelių abiem pusėms nuostolių**.

[2] Šį paragrafą stengėmės išdėstyti remdamiesi pono Foigto tyrinėjimais (t. V. – P. 60–66) ir savo pačių vietovės iššvalgymais. Danilavičius „Metraštininke", apsirikęs savo apskaičiavimais, šio mūšio datą žymi metais anksčiau (p. 169). *Apie čia minimų įvykių aplinkybes yra rašęs Albertas Argentinietis (Historicorum Germaniae. – Pars II. – Francofurti, 1585): Eodem anno, scilicet XLVIII (1348 – T. N.), de mense Januarij, Magister ordinis Teutonicorum Sueuus, cum XXII milibus, equitum ingressus terram regis Lithuaniae gentilis, sex hebdomadis terram vastauit, quem reuersione, usque ad glaciem fluuij reuertentem, rex Lithuaniae cum XL millibus insequitur, animo eos cum simul ad glaciem venissent, submergendi. At Christiani, qui iam super glaciem partim venerunt reversi de glacie, ad campum iniere conflictum, illosque trudentes pugnaturum circa sex millia submerserunt, et circa duodecim milia occiderunt, vero fugientes ad sylvas Lithuaniae insequuntur. Duo autem regis fratres dum curarunt effugere, arbores ascenderunt: quas cum Christiani succidere velent non posse euadere, ne Christianorum*

1348 m. Puolamos Žemaitijos žemės. Didysis magistras, kiek išlyginęs savo kariaunos nuostolius, patirtus prie Strėvos, visas savo jėgas sutelkė užkariauti Žemaitiją; tačiau tenykščiai gyventojai, iki paskutiniųjų kryžiuočių įkiršinti, nieku gyvu nepasidavė priešindamiesi: žmonės apleisdavo gyvenvietes ir puikiausias sodybas patys palikdavo sunaikinti, kai tik juos pasiekdavo garsas apie besiartinantį priešą; dangindavosi į neprieinamas dykynes. Du kartus maršalka Dahenfeldas 1348 metais leidosi į Žemaitijos gilumą, kartą į Ariogalos apylinkes, tuomet – valsčiaus centrą, būtent mažą provinciją, išsidėsčiusią tarp Aukštaitijos ir tikrosios Žemaitijos; kitą kartą tą pačią provinciją kita linkme perkirto, aprėpdamas savo antpuoliais Gaižuvos ir Paštuvos valsčius, taip pat Pernaravos tvirtovės apylinkes, kur šešetą dienų nežmoniškai blaškėsi; tik visur, be griuvėsių ir lavonų, nieko kito neįstengė laimėti. Tą pačią vasarą, kai kryžiuočiai sulaukė paramos, pats didysis magistras su visomis ordino pajėgomis išsiruošė į dešinįjį Nemuno krantą prieš Ragainę. Pirmas Nemuno keliu vyko maršalka, juk jis pats vadovavo atsarginiams. Kariaunos susitelkė netoliese neseniai žemaičių sugriauto

---

morerentur manibus cum cingulis in ramos arborum se suspenderunt. Christianorum etiam electorum occisi sunt quinquaginta, vel circa (Tais pačiais metais, būtent XLVIII (1348. – T. N.), nuo sausio mėnesio Teutonų ordino magistras Svekas, su dvidešimt dviem tūkstančiais raitelių įžengęs į stabmeldžio Lietuvos karaliaus žemę, šešias savaites ją niokojo, kurį grįžtantį, pasukusį upės ledo link, pasivijo Lietuvos karalius, ketindamas, kai eis per ledą, paskandinti. O krikščionys, kurių dalis jau buvo ant ledo, apsigręžę nuo upės, pasuko į priešais plytėjusį lauką, beveik šešis tūkstančius jų, priverstų kautis, paskandino ir apie dvylika tūkstančių nukovė, nes persekiojo bėgančius į Lietuvos miškus. Be to, du norėję pabėgti karaliaus broliai įlipo į medžius, tačiau krikščionys norėjo juos nukirsti, todėl negalėjo išlipti ir, kad nebūtų nužudyti kryžiuočių rankomis, kardasaičiais pasikorė medžių šakose. Be to, tuokart žuvo ir maždaug penkiasdešimt geriausių krikščionių).

Bajerburgo, siekdamos apsupti Veliuoną, tuo metu labai didelę reikšmę įgavusią tvirtovę, kuri galėjo būti laikoma atrama, padedanti užkariauti tolimesnius kraštus, nusidriekusius palei Nemuną. Tad daug kas priklausė nuo to, ar bus užvaldyta ši pilis; apsupo ją ir visokiausiais būdais mėgino tą pilį užimti; įgula, sudaryta iš tūkstančio penkių šimtų karių, keturias dienas įnirtingai gynėsi, stojusi prieš keliolika tūkstančių siekiančią kariauną ir tų laikų pačių sumaniausių inžinierių karo meno pasiekimus. Galiausiai, kai įgulos vadui buvo pažadėta, jog įgulos gyvybė bus išsaugota, pavyko įkalbėti jį pasiduoti. Atvėrus vartus, vyrai paimti nelaisvėn, jų žmonos ir vaikai nugabenti į Karaliaučių, pakrikštyti ir kaip belaisviai išdalyti Sambijos gyventojams. Tą sėkmę, iš tiesų reikšmingą, ne per daugiausiai įstengta išgarsinti, puikuojantis, kaip ordinui buvo būdinga, tik pataikūnai metraštininkai nesiliaudami ją šlovino; tačiau ordinas tvirtu žingsniu Lietuvos žemėn nebuvo įžengęs. Tikriausiai didysis magistras Dusmeris Arfbergas, būdamas tuo tikras, stengėsi tęsti karą antpuoliais ir žvalgybiniais puldinėjimais, tačiau jie neturėjo tokios reikšmės, kad būtų verti metraščiuose atskirai aprašinėti. Lietuviai savo ruožtu taip pat kelerius metus nieko reikšmingesnio nebuvo sumanę. Todėl tenka spėti, kad 1348 metų pabaigoje radosi sutarčių dėl paliaubų, kurias Grunau ir Šiucas* mini, tačiau klysta dėl datos.

1218

Įvykiai kitoje pusėje. Per pastaruosius trejus Dusmerio valdymo metus su kryžiuočiais susidūrimų nebuvo; taigi didysis kunigaikštis galėjo savo dėmesį ir karo žygius nukreipti į kitą šalį. Betgi prieš tai reikėjo atnaujinti artimesnius ryšius su totoriais; tad tučtuojau, aprimęs dėl kryžiuočių, išleido pas chaną Džanibeką iškilmingą pasiuntinybę, kuriai vadovavo didžiojo

kunigaikščio brolis Karijotas; kiti – Svisločiaus kunigaikštis Simonas ir Zaslavlio Mykolas, Jaunučio sūnūs[1], ketvirtasis pasiuntinys buvo vienas lietuvių didikas, vadintas Aikšu *(Aiktas)*. Bergždi yra Karamzino spėliojimai, kad jie esą prašė paramos prieš kryžiuočius, nes karas su jais jau buvo nutrauktas, Algirdui taip pat užteko proto ir nuovokos, kad vengtų įvesdinti į Lietuvą totorių kariauną, kurios žingsniai, kad ir kaip svarstytum, visados būdavo pražūtingi kraštui, per kurį eidavo. Tuo tarpu didysis kunigaikštis Simonas, viešpataujantis Maskvoje, atsidavęs chano pakalikas, pabūgo tų ryšių, tikriausiai įžvelgdamas sau iš to kokių nemalonumų, paskubėjo nusiųsti savo bajorus į ordą pranešti, kad klastingas stabmeldys Algirdas yra Rusios, totorių vasalės, priešas, taigi ir jiems nedraugas; žodžiu, Simono pasiuntiniai tiek gebėjo pasiekti, kad chanas suėmė lietuvių pasiuntinius ir atidavė Maskvos bajorams. Algirdas, gavęs žinią, užslopino pagrįstą savo pyktį, nusiuntė pinigų išpirkti savo pasiuntinius ir, kad įtikintų neturįs jokių kėslų stoti į karą su didžiuoju Rusios kunigaikščiu bei jo chanu, sudarė taikos sutartį[2]. Išmintingu apdairumu Lietuvos valdovas pelnė neapsakomai daug naudos. Baržos, plukdomos didžiosiomis upėmis į Juodąją jūrą, ir karavanai žemyno keliuose nepatyrė totorių antpuolių. Podolėje ramiai viešpatavo kunigaikščiai Karijotaičiai, ir toji provincija, atrodė, Lietuvai buvo garantuota. Prieš lenkus turėjo neabejotinus sąjungininkus ir norėdamas savo ketinimus giminės naudai galėjo įgyvendinti, kas politiniams ketinimams juolab galėjo suteikti tvirtesnį pagrindą. Palaikė jis draugiškus ryšius su metropolitu Teognostu ir Pietų Rusios

---

[1] Iš to matyti, kad jų tėvas jau buvo susitaikęs su Algirdu, jei tik nebuvo 1347 metais Rusioje miręs – tokių prielaidų yra.

[2] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 171; Švč. Trejybės metraštis *(Karamzinas.* – T. IV. – Pastaba nr. 349); paties Karamzino – p. 240, 241. Kronikininkai iš tiesų nenurodo, kiek Algirdas paskyrė savo pasiuntinių išpirkai, tik iš jų kalbų sprendžiant tenka manyti, kad ta išpirka maža nebuvo, juolab jei prie jos dar pridėsime chanui pasiųstas dovanas.

dvasininkijos aukštuomene, nes anie, vis labiau vengdami vienybės su popiežiumi, verčiau geidė savo tėvynę matyti priklausomą nuo Lietuvos kunigaikščių, palankių jų tikėjimui arba jį išpažįstančių, negu būti Lenkijos karaliaus, kuris, aišku, buvo labiau palankus popiežiui nei metropolitui, valdžioje. Per tuos santykius įvyko naudingos Lietuvai piršlybos: kunigaikštis Liubartas, našlys po pirmosios žmonos Bušės Vladimiraitės netekties, susituokė su Rostovo kunigaikščio Konstantino dukra, Simono dukterėčia. Netrukus po to ir pats Algirdas, jau keleri metai našlys po Vitebsko kunigaikštytės Marijos mirties, vedė Julijoną, Aleksandro Michailovičiaus, Tverės kunigaikščio, dukrą, taip pat Simono giminaitę, nes buvo tikra jo žmonos Marijos sesuo. Metropolitas Teognostas pats palaimino tą santuoką, ir šitaip dėl sesers mirties nutrūkusius giminystės saitus Algirdas atnaujino antrąkart santuokos ryšiais susisiejęs su kunigaikščių, viešpataujančių Maskvoje, gimine. Visa tai vyko dėjosi 1349 metais[1].

1219

1349 m. Lenkai nukariauja Rusią. Ką buvo numatęs didysis kunigaikštis Algirdas, tas ir ėmė pildytis. Lenkijos karalius

---

[1] Didysis kunigaikštis Simonas liko našlys po Anastazijos Gediminaitės netekties, regis, 1347 m., ji mirė kovo 11 dieną, užsivilkusi vienuolės abitą, palaidota Dievo Atsimainymo cerkvėje. Netrukus po to vedė dukrą kunigaikščio Teodoro Sviatoslavovičiaus, kuriam davė Voloką; tačiau, pirmąją naktį ja pasibjaurėjęs, susituokė su Tverės kunigaikštyte Marija Aleksandrovna. Švč. Trejybės metraštis (l. c.) byloja: *Prislal* (1349 metais. – *T. N.*) *Kniaž Liubart iz Velnia svoich bojar k Vel. Kn. Semenu bit čelom lubvi i prositi sestričynu jeho za sebe u Kn. Konstantina Rostovskoho. Kniaz Vel. prijal v lubov jeho čolobitie požaloval i vydal svoju sestričinu v Velyn.* Toliau pasakyta: *Tohož leta Kn. Vel. Olherd prislal posly bit čelom Kn. Vel. Semenu prosit za sebe svesti Kn. Semenovej Kniažny Uliany Kniazi dčeri Aleksandra Michajloviča Tverskoho i Kn. Vel. Semen dolože Teognosta Mitropolita i vydal svoju svest za Olherda.*

Kazimieras, pasibaigus dvejų metų paliauboms (§ 1206), nukreipė savo kėslus prieš Pietų Rusią, kurią jau visą ketino prijungti prie savo karalystės, netgi tą dalį, kurią buvo palikęs Lietuvos kunigaikščiams, kaip kad anksčiau matėme (§ 1191); tik dėl karų su kryžiuočiais, čekais ir totoriais dar delsė – laukdamas tinkamo laiko. Šie, pastarieji, Rusios kunigaikščių pakurstyti ir padedami kai kurių iš Gedimino giminės, nemažai laiko jį užgaišino[1].

Vos tik gavęs aprimti dėl priešų, karalius Kazimieras išvyko anapus Bugo, ir turėdamas priežasčių supykti ant Gediminaičių, su savo kariais įsitvirtino Lucke, Vladimire, Brastoje, šturmu užėmė Kulmo pilį. Kiti miestai, ar lietuvių kunigaikščiams priklausantys, ar dar likę Rusios kunigaikščių kažkokių palikuonių valdžioje, pasidavė nesipriešindami. Tad taip vienu užmoju karalius Kazimieras Voluinę ir Brastos Polesę atkirto nuo Lietuvos vasalinių žemių, smulkiesiems kunigaikščiams palikęs jų valdas, o Liubartui – Lucką; aniems atsakė duoklę ir šie turėjo išsilaikyti iš savo žemės valdų[2]. Tai vyko 1349 metų gegužę ir rugpjūtį, kaip kad teigia Prūsijos istorikas, spręsdamas iš dokumentų[3].

1220

To lenkų antpuolio didysis kunigaikštis Algirdas negalėjo sustabdyti; juk turėjo būti puolama su gausesnėmis negu jo pajėgomis, tad nestojo į mūšio lauką ir tarsi abejingai stebėjo, kaip užimamos žemės, jo vasalinėje priklausomybėje esančios, nes dar nebuvo atėjęs laikas imtis veiksmų toje pusėje. Dėl

---

[1] Dlugošas (p. 1096) mums aiškina, kad totoriai, Algirdo siųsti, užkariavo dalį Podolės, priklausančios Lenkijai.

[2] *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 217, 218*.

[3] *Voigt.* – B. V. – S. 75 (2 nuoroda).

savo politikos slaptumo netgi broliui Kęstučiui neužsiminė apie paveržtą Brastą su kaimynine Polese, palikdamas jį tvarkytis savo paties išmanymu. Tas kunigaikštis dėl šios valdos laikydamas save Lenkijos karaliaus vasalu, troško ją išlaikyti ir kaip įmanydamas ieškojo būdų prieiti prie Kazimiero. Tačiau tikriausiai jam buvo pasakyta, kad apsikrikštytų, jei norįs tapti Brastos valdovu, o tada ne tik tą miestą su visu jam priklausančiu kraštu, bet dargi Lietuvos karaliaus titulą ir visą krikščionišką pasaulį gausiąs pagalbon, kad įtvirtintų savo nepriklausomybę. Kęstutis buvo pasiruošęs sutikti su tuo pasiūlymu, kuo taip sužavėjo Lenkijos karalių, kad jis rašė popiežiui Klemensui VI, pranešdamas, kad esą Kęstutį jau atvertė krikščionybėn, ir jeigu jam būtų suteiktas Lietuvos karaliaus titulas, tikriausiai įstengtų atplėšti jį nuo Algirdo, dėl ko didelė Lietuvos dalis priimtų krikščionybę ir, be abejonės, kiti pasektų tuo pavyzdžiu. Žodžiu, per abejotinus pažadus buvo prieita iki to, kad ir popiežius patikėjo Kęstučio krikšto viltim; todėl ir jo laiško karaliui Kazimierui tonas liudijo apsirikimą; Gnezno arkivyskupui netgi paliepė siųsti į Lietuvą misionierius, o Kęstutį ir jo brolius pagerbė specialiu raštu, ragindamas priimti krikščionybę ir žadėdamas atsiųsti karaliaus karūną[1].

[1] *Magnificat anima nostra dominum* (rašo Klemensas VI karaliui. – *T. N.) quod ipse corda nobilium vivorum Kiejstuti et Germanorum suorum Ducum Lithuanorum tuo cooperante studio etc. Datum apud villam novam Avenionensis dioecesis XVI Kalendas Octobris 1349* (Šlovina mūsų siela Viešpatį (rašo Klemensas VI karaliui. – *T. N.*). Širdis kilmingojo vyro Kęstučio ir mūsų, vokiečių, bei lietuvių kunigaikščių sujungiant Tavo pastangomis ir t. t. Rašyta Naujajame mieste, Avinjono vyskupystėje 1349 Viešpaties metais, 16 dienų prieš spalio kalendas). Ap. *Raynaldo*. – Nr. 23*. Kitame laiške, rašytame Kęstučiui, pasakyta: *Nobilibus viris Kiejstut eiusque Germanis ducibus Lithvanorum. Gaudemus in Domino, quod sicut charissimo in Christo filio nostro Casimiro illustri regi Poloniae intimante percepimus vos coecae paganitis expurgatis erroribus. Quos vos dictos populosque postaquam purificati undae baptismatis nostrae fidei receperitis documenta – intendimus apostolicis communire praesidiis, favoribus prosequi, et auxiliis confovere, vosque ac successores vestros titulo regio insigniisque decorare etc. Datum apud*

1221

1349 m. Susigrąžinama Voluinė. Galėjo netgi būti taip, kad karalius Kazimieras, kažkokių dvasininkų tarpininkaujamas, tiek patikėjo Kęstučio krikštu, ko iš visos širdies geidė, kad, nebematydamas jokio pavojaus, netgi sumažino įgulas Voluinės pilyse, kurios kiek apgriautos negalėjo būti pasiruošusios deramai gynybai. Tad vos Kęstutis į 1349 metų pabaigą, suradęs kažkokią dingstį pulti lenkus, kreipėsi į kai kuriuos brolius, iš kelių pusių apsupo Voluinę ir jų kariaunų pulkai vienu metu smogė lenkų priešakinėms pozicijoms; per trumpą laiką visas tas kraštas iš naujo buvo užvaldytas ir prijungtas prie Lietuvos[1].

1222

1349, 1350 m. Susirėmimai su pskoviečiais. Valstybės šiaurinėje pusėje taip pat prasidėjo neramumai. Kunigaikštis Andrius, Algirdo sūnus, kaip kad matėme anksčiau (§ 1197), buvo Pskovo kunigaikštis, tik neturėjo noro gyventi tame laisvame mieste – būdavo jis Polocke, kur, be didesnės valdžios, turėjo kunigaikščio titulą. Aname mieste valdė Jurgis Vytautaitis, Andriaus vietininkas, vyras įžymus, drąsus ir labai žmonių mylimas,

---

villam novam Avenioniensis dioecesis Anno D. 1349 XIV. Kalen. Octobris (Kilmingajam vyrui Kęstučiui, Tau ir lietuvių kunigaikščiams, vokiečiai. Dėkojame Dievui, kad brangiausiojo Kristuje sūnaus mūsų šviesiausiojo Lenkijos karaliaus tarpininkaujami sužinojome Tave apsivalius nuo aklos pagonybės klaidų. Kadangi Tu ir Tau patikėtos tautos jau esate nuplauti krikšto vandeniu, priimsite mūsų tikėjimo liudijimą – siekiame aprūpinti Tave apaštališkąja apsauga, apdovanoti malonėmis, apsaugoti savo kariuomene, Tave ir Tavo įpėdinius papuošti karališku titulu bei insignijomis ir t. t. Rašyta Naujajame mieste, Avinjono vyskupystėje 1349 Viešpaties metais, 14 dienų prieš spalio kalendas). Ap. *Raynaldo.* – Nr. 24.

[1] *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 225; *Karamzin.* – T. IV. – S. 242.

tikras jų gynėjas nuo Livonijos vokiečių, tykojusių pulti pskoviečius kiekviena proga, be mažiausio preteksto, tik grobio gviešdamiesi. Atsitiko taip, kad 1349 metais, kai Vytautaitis buvo Izborske, vienos cerkvės šventinimo iškilmėse, būtent tuo metu vokiečių grobikai įsiveržė į priemiestį. Narsus vietininkas paėmė ginklą į rankas, gausios savo kariaunos priešakyje išbėgo iš miesto ir žuvo bepliekdamas užpuolikus. Netrukus po šio įvykio jo žmona grįžo į Lietuvą, o pskoviečiai ir toliau spyriojosi nepriimdami Andriaus vietininkų. Tuo įžeidė didįjį kunigaikštį Algirdą, nes jis buvo įsakęs suimti Pskovo pirklius ir konfiskuoti jų prekes, iš jų pačių išpirką paėmė. Kunigaikštis Andrius savo ruožtu ėmė pskoviečius stumti nuo Polocko kunigaikštystės ribų, 1350 metais netgi su kariauna įsiveržė ir užkariavo turtingą Voronačo valsčių[1].

1223

1350, 1351 m. Karas su Lenkija. Iš tikrųjų nėra išaiškinta, kiek kaltas buvo Kęstutis apsirinkant dėl tariamai jo duotos priesaikos priimti krikštą. Metraštininkai, nepaisę kunigaikščių garbės, kaip nekrikštų pagonių, galėjo būti labai nepatikimi teisėjai – visai neteisingai jie smerkė Mindaugą, visai be reikalo su purvais maišė Gediminą, kas nuostabaus, jei ir Kęstutį jiems tuo prilygino. Tačiau nė vienas lietuvių metraštininkas nepamini to paskutiniojo kunigaikščio apsirikimo, ir jeigu taip būtų buvę iš tikrųjų, Lietuvos metraštis, be abejonės, būtų ką nors užsiminęs; todėl mums atrodo, kad daugiausia kalti karaliaus ir kunigaikščio tarpininkai, ar per lengvatikybę, ar neatidumą, ar norėdami įtikti karaliui ir popiežiui, pernelyg skubotai to reikalo griebęsi. Kad ir kaip ten būtų, karalius Kazimieras, atrodo, buvo smarkiai įžeistas, kai ir Voluinė buvo

[1] Pskovo metraštis *(Karamzin.* – T. IV. – Nota nr. 355).

klasta iš jo atimta; todėl turėjo pradėti nuo diplomatinių derybų, per kurias tikriausiai netrūko priekaištų; Kęstutis, užuot atsakęs, surinko lietuvių plėšikautojus ir pasiuntė anapus kairiojo Bugo kranto. Tie atnaujinti antpuoliai buvo smarkiai įgrisę kraštui, kadangi lenkų pulkai, vis dažniau išvaikomi iš mūšio lauko, negalėjo sutrukdyti grobikiškų antpuolių. Pagaliau susirinko gausi kariauna iš Lietuvos, Lietuvos Rusios ir totorių, tikriausiai paprašytų pagalbon, kurią vedė didysis kunigaikštis Algirdas, brolių Kęstučio ir Liubarto lydimas. Pirmasis punktas buvo Lvovas. Tačiau miestas rastas galingų tvirtovių apsuptas ir su stipria įgula, tad negaištant laiko ilgai užsitęsiančiam šturmui, buvo padegti priemiesčiai, apiplėšti ir nuniokoti aplinkiniai kaimai, paimta daug belaisvių ir įgyta grobio, po to patraukta Belzo link, pastarąją pilį užėmė. Po šios sėkmės paimti įtvirtinti miestai: Kulmas, Vladimiras ir Brasta, tiesiog be jokio pasipriešinimo[1]. Reikia pažymėti, kad šis, pastarasis, miestas su didele Polesės dalimi nebuvo valioj Kęstučio, kurį buvo stengiamasi atversti krikščionybėn anksčiau nei grąžinus išplėštą iš jo valdą, ir tai net galėjo būti dingstis nutraukti sutartis, juk jei Kazimieras gera valia būtų atidavęs Kęstučiui Brastą, gavęs jo pažadą, tikriausiai būtų buvę daugiau vilties atversti krikščionybėn; nes per visą Kęstučio gyvenimą matome jį griežtai laikantis duoto žodžio, ir tai pripažįstame būdingiausiu jo charakterio bruožu. Taigi

---

[1] *Albertas Fryzietis (Scrip. Germaniae. – Pars II. – Fol. 159) šią aplinkybę taip komentuoja: Item eodem anno, quinquagessimo secundo, rex Lithuaniae cum auxilio Tartarorum innumerabili, per Russiam (quam quasi destruxit) transiens, animo destruendi Cracouiam, cum rehabuisset fratrem suum Ludouicum captiuum dudum, et cum omnes vicinae terrae ad eius resistentiam properarent, recessit, in pristina perfidia perseuerans (Taigi tais pačiais metais, penkiasdešimt antraisiais, Lietuvos karalius, su nesuskaičiuojamais pagalbiniais totorių būriais žygiuodamas per Rusią (kurią nuniokojo), ketino sugriauti Krokuvą, tačiau, kai išlaisvino savo brolį Liudviką, neseniai buvusį belaisviu, ir dėl to, kad visos kaimyninės žemės skubėjo jam pasipriešinti, atsitraukė ir toliau likdamas bedieviu)*.*

karalius dabar prarado ne tik Voluinę, bet ir Brastos Polesę bei dalį Raudonosios Rusios su Kulmu, be to, patyrė didžiausių nuostolių per plėšikavimą ir niokojimą; negana to, galėjo baimintis ir likusią Rusios dalį būsiant atimtą: juk didysis kunigaikštis tarp tenykščių gyventojų turėjo aršių šalininkų, neapkentusių Romos katalikų vien tik dėl religinio fanatizmo, kuris tais laikais buvo smarkiai įsigalėjęs. Karalius Kazimieras nesiryžo savo kariaunos įvesti į Rusią negavęs kryžiuočių, čekų, pamarėnų ir kitų kaimynų pagalbos, galiausiai sulaukė ir visos Vengrijos karaliaus armijos paramos. Su tomis didžiulėmis pajėgomis, gavęs popiežiaus palaiminimą visiems kovojantiems riteriams, įsiveržė į Voluinę ir pirmiausia prirėmė Liubartą. Kęstutis su savo riteriais paskubėjo broliui pagalbon ir narsiai kovos lauke stojo mūšin, tačiau, stipresnių pajėgų priremti, abu pateko nelaisvėn. Vladimiras užkariautas, Belzas, Kulmas ir visa toji Voluinės dalis, išskyrus Lucką ir Belską, buvo užimta. Liubartą Vengrijos karalius išleido, gavęs žodį, kad duos sutartą išpirką arba pašauktas stos nurodytu laiku ir vietoj, ko, kaip pasakoja lenkų metraštininkai, tasai kunigaikštis neištesėjo. Kęstutis, visados sukrus ėmęsis ką daryti, surado būdą laimingai ištrūkti iš lenkų sargybinių apsaugos[1].

Nors kronikininkai nutyli tų įvykių detales, vis dėlto aišku, kad kryžiuočiai, teikdami pagalbą Kęstučiui, apsiribojo veiksmais ties Lietuvos siena nuo Nemuno pusės; dėl tos priežasties didysis kunigaikštis buvo užsiėmęs stebėdamas savo krašte pavojingą priešą. Ko gero, po Kęstučio pabėgimo buvo sudaryta sutartis su Lenkijos karaliumi ir padalyta Voluinė, juk taip manyti verčia nuo 1351 metų toje pusėje įsigalėjusi santaika, antraip argi Algirdas būtų taip drąsiai

---

[1] *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 223–228. To karo metu lenkų kariauna pirmą kartą turėjo paraku šaudančių patrankų, panaudotų karo lauke *(Mikłaszewski.* Rys hist. Pols. – S. 94, ketvirtasis leidimas)*.

ryžęsis pranešti apie numatytą žygį. Tai įrodo didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo ir jo sūnų dokumentai, taip pat kunigaikščių Jurgio ir Aleksandro Narimantaičių sutartys su Lenkijos karalium Kazimieru Didžiuoju, kuriose buvo numatytos abiejų valstybių sienos Polesėje, Voluinėje ir Podolėje; išvardintos ir aprašytos pilys, priklausančios Liubartui, su sąlyga Brastos Polesę palikti Kęstučio valdomą. Liubarto, kaip turinčio Voluinę, ir karaliaus buvo įsipareigota abipusė pagalba karuose, galinčiuose kilti su bendru priešu. Spręsti ginčus, galinčius kilti tarp abiejų valstybių gyventojų, paskirti taikos teisėjai; užtikrintas tarpusavio valdų nuosavybės neliečiamumas, laikantis senųjų papročių; ankstesnieji susitarimai atšaukti[1].

1224

1351, 1352 m. Karas Podolėje. Pasibaigus karui su Lenkija, Lietuvos didysis kunigaikštis nukreipė savo karines pajėgas Podolės pusėn. Tas kraštas, senovės skitų žemė, patyręs

---

[1] *Olgerdi Ducis Lithuaniae et filiorum eius foedus cum Casimiro Magno Rege Poloniae, et duobus Ducibus Georgio et Alexandro. In quo describuntur fines ditionum et Arces in Volhynia et Podolia, quae ad Lubartum Ducem pertinere debent. Item quod arces in Podlasze Kiejstuti esse debent. Promittunt vicissim inter Regem et Lubarthum auxilia, et Judices deputantur, qui cognoscant de iniuriis. Item cavetur ne alteri alterorum bonis vtantur, fruantur, praeter ueterem consvetudinem, et cassentur vertera pacta* (Lietuvos kunigaikščio Algirdo ir jo sūnų sutartis su Kazimieru Didžiuoju, Lenkijos karaliumi, ir dviem kunigaikščiais Jurgiu ir Aleksandru, kurioje aprašomos valdų ribos bei tvirtovės Voluinėje ir Podolėje, kurios turi priklausyti kunigaikščiui Liubartui. Tvirtovės Polesėje taip pat turi būti Kęstučio. Karalius ir Liubartas žada kiekvienas savo pagalbą karuose, paskiria teisėjus, kurie aiškintų nusižengimus. Taip pat, kad prižiūrėtų, jog nevartos ir nesinaudos vieni kitų gėrybėmis, išskyrus seną paprotį, ir anuliuotų sutartį, jei ši būtų sulaužyta). *Cromer.* Index Archivi Cracov. MS. – Nr. 374.

labai daug permainų, po anų žlugimo buvo sulaukęs savo klestėjimo laikų, gyvenamas slavų ir turintis įvairių pilių; tik dėl pečenegų, poloviečių ir pagaliau totorių antpuolių iš tiesų buvo likęs toks tuščias, kad visame plote tarp Dnepro ir Dnestro tik kur ne kur buvo galima užeiti drėbtinių pirkelių, gyvenamų slavų, kaip liekanų kadaise palei Juodąją jūrą tankiai gyvenusių genčių arba pabėgėlių, atvykusių iš Rusios žemių[1]. Tos žemės, be valdovo, be valdžios ir paliktos tiesiog pačios sau, tik dėl derlingumo ir švelnaus klimato žmonėms patikusios, jau seniau buvo patraukusios didžiojo kunigaikščio Gedimino dėmesį, juk jis prieš keliolika metų savo vaikaičiams, Karijoto sūnums – Jurgiui, Aleksandrui, Konstantinui[2] ir Teodorui, buvo nurodęs siekti įsigyti valdų erdviame Podolės krašte, kartkartėmis perbėgamame totorių duoklės rinkė-

---

[1] Kad Podolę, tikriausiai jos dalį arčiausiai Dnestro, Lenkijos karalius Kazimieras Didysis buvo užkariavęs, liudija Kazimiero Jogailaičio laikų Lenkijos senatorių kalbos seimuose *(Albertrandi.* Panowanie Kazimierza. – T. I. – S. 67, 68*). Tačiau tuo laikotarpiu, apie kurį kalbama, tas kraštas valdovo neturėjo.

[2] Tasai kunigaikštis Konstantinas savo laikais, ko gero, buvęs neeilinis žmogus, jei karalius Kazimieras Didysis kvietėsi jį į Krokuvą, norėdamas sosto paveldėtoju pasiskirti, ko pastarasis turėjo atsisakyti, nes nenorėjo rusų tikėjimo išsižadėti (Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 36). Kojalavičius nurodo 1339 metus (p. 196). Tačiau jo chronologija klaidinga. Karalius Kazimieras buvo dar jaunas, vos trisdešimtuosius metus pradedantis (gimė 1310 metais, *Secund. Kalen. Maii,* tai yra prieš dvi dienas iki gegužės kalendų), nors 1339 metų birželio 28 dieną netekęs pirmosios žmonos Onos, turėjo užtektinai laiko galvoti apie kitas vedybas. Ši klaida galėjo įsivelti dėl to, kad tarsi suvažiavime ar Krokuvos seime 1389 metais karalius savo seserėną Liudviką iš Vengrijos pripažino sosto paveldėtoju tuo atveju, jei neturėtų vyriškos lyties palikuonių. Galėjo tam tikti seserėnas, bet ne svetimas kunigaikštis. Betgi žinoma, kad Santoko seime 1355 metais Liudvikas buvo viešai pripažintas paveldėtoju *(Naruszewicz.* – T. VI. – S. 258). Tad Konstantinas turėjo būti lankęsis Krokuvoje prieš pat tuos metus. Ir, ko gero, pačių draugiškiausių santykių su Lietuva laikais, tikriausiai po 1351 metų. Buvo jis karaliaus Kazimiero giminaitis pagal žmoną Oną, kurios sūnėnu jis galėjo būti.

jų ar periodiškai pasirodančių lupikautojų. Tikėtina, kad ten jau bastėsi gausybė kazokų, turėjusių savas stovyklavietes užslaptintose ir įtvirtintose vietovėse – prieglobstį pabėgėliams ir nuo totorių persekiojimų besislapstantiems žmonėms; jie susivienijo su Lietuvos kunigaikščiais ir dėl to žmonės turėjo šiokią tokią priedangą nuo barbarų priespaudos. Tie kunigaikščiai įkūrė arba atstatė kai kurias įtvirtintas pilis: Smotričių prie to paties pavadinimo upės, Bakotą ant kalno, kur buvo Rytų apeigų vienuolių vienuolynas, domėdamiesi medžiokle buvo iššvalgę senojo Kameneco griuvėsius, atstatė ten pilį. Tačiau totoriai apie 1350 metus savo klajoklių stovyklose patyrė baisią epidemiją ligos, vadintos Juodąja mirtimi; po to užėjo didžiulis badas, dėl ko jie 1351 metais užpuolė Podolę. Kunigaikščiai Karijotaičiai kreipėsi į didįjį kunigaikštį Algirdą, kuris neatsisakė skubėti su gausia kariauna, išvijo totorius iš Podolės ir prie Mėlynųjų Vandenų laimėjo pergalę prieš tris vadus, brolius, vadintus Chadži-bėjumi, Kutlubugu ir Dmitru[1].

Po to nusivijo totorius net iki Krymo lygumų, iš kur grįžo juos nugalėjęs[2]. *Chersoniečiai, nuo totorių priklausomi, buvo priversti stoti mūšin prieš lietuvius. Tikriausiai tai ir buvo lietuvių antpuolio prieš Chersoną, garsios graikų kolonistų įkurtos Respublikos sostinę, priežastis*[3]. Vėliau, kai šitaip buvo pasirūpinta

---

[1] Kojalavičius, taisydamas klaidingą Strijkovskio chronologiją, šią pergalę priskiria 1331 metams. Tačiau rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika, nurodžiusi 1331 metų datą, ima tuos dalykus smulkiai aprašinėti (p. 35–37). Lenkijos istorijos įvykiai šiuo atveju sutampa su kronika ir jos chronologiniais apskaičiavimais: kur tik pažymėti, atlaiko kritiką. *Kai kurie metraštininkai tuos vadukus dar kitaip vadina: Kotlubėjus, Kočibėjus ir Dimetras*.*

[2] To pirmojo Algirdo Krymo karo atminimas išsaugotas Rusios metraščiuose (žr.: *Karamzin.* – T. V. – S. 13. – Nota nr. 12). Strijkovskis (p. 375) supainiojo tuos dalykus su vėlesniais ir privėlė anachronizmų.

[3] *Algirdo žygis į Krymą ir Chersono užėmimas nekelia abejonių, tik data tiksliai nenurodyta – kaip ir visą laikotarpį nuo Gedimino valdymo pabaigos iki Algirdo mirties. Tikriausiai Strijkovskis nesugebėjo jų nustatyti.*

krašto apsauga, didysis kunigaikštis aukščiausiąją savo valdžią pavedė kunigaikščiui Konstantinui Karijotaičiui, įpareigodamas jį patį pripažinti esant viršesnį. Kitiems broliams buvo nurodytos kitos valdos. Jurgis kaip kunigaikštis persikėlė į Valakijos žemę, kur buvo nunuodytas. Teodoras po tėvo mirties, bemaž tuo pat metu ištikusios, paveldėjo Naugarduką. Aleksandras tarnavo karaliui Kazimierui ir gavo iš jo Olesko pilį Vladimiro žemėje. Podolės kunigaikštis Konstantinas greitu laiku mirė. Teodoras po jo mirties perėmė tą kunigaikštystę, tikriausiai su didžiojo kunigaikščio žinia; tačiau ten įsitvirtinęs nebenorėjo būti dėdės valioj, taigi susimokė su Vengrijos karaliumi, kurį pasirinko savo globėju. Algirdas, nebelaukdamas, kol tie ryšiai suvešės, jau antrąkart su kariauna buvo Podolėje ir atsivedė totorių, turbūt po pergalės prie Mėlynųjų Vandenų likusių lietuvių kariaunoj samdytiniais, arba tų, kurie dar prie Gedimino buvo stoję karo tarnybon (§ 1106). Teodoras turėjo stipriau įtvirtinti pilis su įkurdintais valakais: Brėslaują, Sokolecą, Smotričių, Kamenecą, kurias lietuviai vienu kartu užėmė, pastarąsias naktį, tąsyk ir Teodoro vietininkas, vardu Nestatas, buvo pagautas; pats tuo tarpu paspruko pas vengrus, tuo metu valdžiusius Pakutję. Vengrijos karalius visomis išgalėmis puolė prie Teodoro žemės ir, remdamasis popiežiaus donacijomis, pasiskelbė vyriausiuoju Podolės valdytoju. Tuo įžeistas didysis kunigaikštis davė įsakymą Uždneprės ir Padonės totoriams, kurie didžiuliais pulkais, tarsi skėriai, pasipylė po Podolę. Vengrijos kariauna, vadovaujama Andriaus, Septynių miestų žemės vaivados, buvo pakeliui; su didžiojo kunigaikščio vedamąja ji susirėmė tarp Braclavo ir Kameneco; prasidėjo kruvinas ir atkaklus mūšis. Vengrai riterių šaunumu, ginkluote ir taktikos

---

Lietuvių buvimo Kryme pėdsakus dar XVI amžiuje matė Mykolas, vykęs ten su pasiuntinybe: pylimai, pilkapiai, šuliniai, apkasai, stovyklavietės dar buvo vadinami Gedimino vardu (Naruszewicz. Tauryka. – S. 8; Michalonis legatio ad Tartaros; Siestrzencewicz. Hist. de la Tauride. – P. 194, antrasis leidimas).*

gudrybėmis pralenkė kur kas gausesnes savo priešininko pajėgas, pralaužė jų pulkų gretas ir sutriuškino su dideliais nuostoliais abiem pusėms. Totoriai susimetė draugėn ir greitai metėsi Dnepro link, ką pastebėję vengrai šį sambrūzdį palaikė jų baime ir ėmėsi vytis, tačiau įsigavę į tuščią stepę, neturėdami kuo maitintis pačiu nedėkingiausiu metų laiku, užmokėjo už tą skubotumą žirgų ir žmonių netektimi. Tuokart buvo lengva išvyti vengrus iš Podolės ir išsilaikyti įtvirtintose pilyse. Nuo šiol Lietuvai buvo užtikrintas to krašto valdymas. Petras Goštautas buvo pirmasis tenykštis vietininkas, skirtas didžiojo kunigaikščio valia[1]. Teodoras Karijotaitis persikėlė į Vengriją ir gyveno Mukačiove, kur ir graikų apeigų cerkvę pastatydino[2].

1225

1352 m. Smolensko apsauga. Kitoje valstybės pusėje tuo pačiu laiku didysis kunigaikštis Algirdas taip pat užstojo šalis, kurios, vengdamos svetimšalių priespaudos, buvo suėjusios sandraugon su juo. Didysis kunigaikštis Simonas, patyręs kažkokią skriaudą iš smolenskiečių ir jų kunigaikščio, su didžiule kariauna traukė gimiringos žemės siaubti. Algirdas priešpriešiais pasiuntė savo pasiuntinius, kurie sudarė su juo taikos sutartį; nors iš Višegrodo prie Protvos upės, kur lietuvių pasiuntiniai buvo užtikę Simoną, jis dar kiek paėjo, prie Ugros sustojęs pakluso Algirdo reikalavimams. Grįžęs iš to žygio Simonas mirė pačiame jėgų žydėjime, regis, nuo epidemijos, siautusios Rusioje[3].

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – l. c.; *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 240–242.

[2] *Bazyłowicz.* Notitiae fundationis Theodori Kariatoviis pro religiosis Ruthenis in monte Csesnek ad Munkaes (Teodoro Karijotaičio fundacijos rusinams raštas Česneko kalne prie Mukačiovo miesto)*.

[3] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 172; *Karamzin.* – T. IV. – S. 244.

1352 m. Maras. Prieš tą visuotinę Europoje ir visus kitus kraštus apėmusią negandą buvo stebimi neįprasti gamtos reiškiniai: 1351 metais pasirodė labai šviesi ir ryški kometa; paskui, gegužės pradžioje, siaubingos audros padarė baisių nuostolių jūroje ir sausumoje, virto medžiai, miestuose griuvo namai ir bokštai[1]. O galiausiai, 1352 metais, į Lietuvą atslinko Juodosios mirties epidemija. Pasakoja, esą ji kilo Kinijoje, kur išmarino apie trylika milijonų žmonių, po to, prasiautusi Azijoje, per Siriją pateko Graikijon, iš kur genujiečių laivai atplukdė ją į Italiją. Kitu betgi keliu pasiekė Rusią, ten, užnešta totorių, ji jau nuo 1346 metų buvo žinoma. Naugardas, Pskovas, Smolenskas, Lietuva patyrė šią rykštę; tiesiog trečdalis žmonijos išmirė per vieną vasarą; žiemop aprimo ir jau nebepasirodė, nebent kokioje kitoje naujoje šalyje. Liga prasidėdavo nuo gumbo kirkšnyje, kaipmat užpuldavo dusulys ir prasidėdavo vėmimas su krauju, kitą ar vėliausiai trečią dieną ligonis mirdavo nuo gangrenos kūno viduje; kai kuriems šis gumbas pratrūkdavo, ištekėdavo daugybė pūlių, žmogui grįždavo sveikata, tačiau taip atsitikdavo labai retai. Mirdavo dažniausiai jauni žmonės, pačiame amžiaus gražume. Nors ši užkrečiamoji liga ir palikdavo ryškių pėdsakų praretindama kraštą, dėl nepaprasto žmonių prieaugio tai greitai buvo atitaisoma. Atrodė, kad gamta stengiasi atsigriebti už nuostolius savo ūkyje[2].

---

[1] *Schütz.* – Fol. 73; *Luc. David.* – B. VII. – S. 38.

[2] Apie tą ligą, be žinomiausių kronikų, rašė: *Dalin.* Geschichte des Reichs Schweden. – B. II. – S. 384 *sequ.**; *Monfocon***. Monum. de la Monarchie Fran. – T. II. – P. 282; *Schulz.* Gesch. des Osman. Reichs. – B. III. – S. 266; *Gadebusch.* Livl. Jahrb. – B. I. – S. 141*** ir kt. *Šios Rytų imperijos istorikas Kantakuzenas, kurio sūnus Andronikas mirė nuo tos užkrečiamos ligos, paliko smulkų jos aprašymą, kuris rodo, kad tai būta rytietiško maro su kai kuriais papildomais požymiais*****.

Ypatingas, visiškai neįprastas reiškinys stebėtas tais pačiais metais: apie Sekmines gausiai privertė sniego ir daugiau kaip pusmetrio sluoksniu padengė žemę; išsigandę žemdirbiai jau ėmė sielvartauti dėl savo pasėlių, kadangi apie šešias dienas žemė buvo po sniegu. Tačiau po to šiltas lietus ištirpdė sniegą, oras buvo puikus, ir tokie laimingi atėjo metai, kad kuo gražiausio derliaus sulaukta[1].

1227

1353 m.* **Puolama Žemaitija.** *Po tokios virtinės nelaimių Vokietijoje kažkaip atgimė noras kariauti prieš pagonis – Dievo garbei, kaip kad tuomet manyta. Dėl to*** didysis magistras Henrikas Kniprodė po ilgo svetimšalių svečių nesirodymo Prūsijoje 1352 metų pradžioje sulaukė apsilankant Norimbergo burggrafo, Etingeno grafo ir kitų žymių karių, davusių įžadus. Tad, greitomis surinkę nemažą kariauną, patraukė per Užgavėnes drauge su jais į Žemaitiją, kur nusiaubė Gaižuvos, Ariogalos, Raseinių valsčius, net iki Viduklės. Tačiau ūmai užėjo smarkus atlydys, verčiantis skubiai grįžti atgal. Tuo tarpu pasirodė galingi lietuvių kariaunos daliniai. Nebuvo kito kelio kaip tik tas pats, kuriuo jau buvo eita pirmyn, būtent per Paštuvą į Ragainę, kur vietomis buvo visiškai nusiaubta. Reikėjo dukart greičiau skubėti: grobis, belaisviai, atsargos – viskas buvo prarasta. Žirgai krisdavo po riterių balnais arba nuo bado, arba žūdavo brastose; ne geriau ir žmonėms sekėsi, nusigaluota net tiek, kad didysis *maršalka**** Ragainės mūruose vos ne vos tesurinko apgailėtinus nesėkmingo žygio likučius, ir tai tik labai menką jų dalį[2].

---

[1] *Luc. David.* – B. VII. – S. 39.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 91, 92.

1353 m. Puolama Sambija. Didysis kunigaikštis tuo antpuoliu buvo teisėtai pasipiktinęs – surengtas be tikslo, neįvertinant padarinių, tarsi vien tik kaip užmiršto dvejus metus trukusio karo atgarsis, nesuderinamas su žmoniškumu ir abiejų tautų interesais. Laikai skatino formuotis politines nuomones ir toleranciją: imta, kaip žinoma, abejoti dėl nuodėmių už pagonio nužudymą išrišimo, žadėto vienuolynų fanatikų. Tačiau vargas tam, kuris papiktinimą sukelia: *minėtų įvykių išvakarėse**, 1352 metais, šią tiesą patyrė Kryžiuočių ordinas. Greitai šalčiai *vėl sukaustė ledu upes, vėl užšalo pelkės***, atgijo lietuvių troškimas keršyti už neseniai ištuštintus tankiausius gyventojų Žemaitijos valsčius. Didysis kunigaikštis Algirdas stojo gausių pulkų priešakyje, lydimas Trakų kunigaikščio Kęstučio ir jo sūnaus Smolensko kunigaikščio Patirgo[1], kurie pirmomis 1353 metų vasario dienomis kaip amaras taip staiga užplūdo Kuršių įlanką, kad gyventojai neturėjo laiko gelbėtis bėgdami į pilį. Kariauna, atėjusi prie Labguvos, pasidalijo į keturias dalis: viena ėjo išilgai įlankos Šakių apylinkėje, kita prasigavo į Pavandenį, trečioji pietų kryptimi įsibrovė į Kaimių valsčių, pagaliau ketvirtoji traukė išilgai Deimės upės; visur plito įprastos žudynės, niokojimai, grobimai, vien pačių moterų ir vaikų iš Šakių apylinkių septyniasdešimt, iš Kaimių – penketas šimtų sugrūsta į roges ir turtu su turtu bei galvijais išgabenta į

---

[1] Remiantis aktais nėra ko prikišti pono Foigto išvadai, kad esą tasai kunigaikštis turi būti vadinamas būtent – *Patirke,* arba tiksliau – Patirgu *(Patirg),* kadangi toks rašymas lietuvių kalboje turi prasmę, nes atspindi sunkumus ilgais įkalbinėjimais pergalint vaidilutės Birutės kuklumą, mat jis buvo pirmagimis jos sūnus. *Tirg* – per vargus pirktas – ir dabar turi tą reikšmę latvių kalboje. Kad jis buvo Smolensko kunigaikštis, nurodo Vygandas (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 93). Tačiau dar buvo jaunas, kadangi pagal genealoginę lentelę gimė 1339 metais. Turėjo sūnus Aleksandrą ir Joną, kaip kad įrodė ponas Foigtas (t. V. – Pastabos nr. 176, 178, 179).

Lietuvą. Vis dėlto ketvirtajam daliniui, vadovaujamam jauno Smolensko kunigaikščio, blogai ėjosi, nes, kai paėmę ketvertą šimtų belaisvių traukė palei Labguvą, Ragainės komtūras Hėnigas Šindekopas, užkirtęs kelią, iššoko iš pasalos ir su dideliais nuostoliais davė jam atkirtį. Priverstas keisti kryptį, atgalios grįždamas pasuko įlankos link, vejamas įkandin minėtojo komtūro pateko į silpnai užšalusius liūnus, kur prarado nemažai žirgų. Tuo tarpu jo dalinys metėsi anapus Deimės upės, kurios plonas ledas lūžo brastoj, ir patyręs penketo šimtų raitelių nuostolį, persikėlė į kitą pusę[1]. Kunigaikštis Patirgas su žirgu įkrito upėn ir būtų nuskendęs, jeigu pats Šindekopas nebūtų jo išgelbėjęs. Paėmė jaunuolį nelaisvėn, suteikė pagalbą, kad apšiltų ir sustiprėtų, o po kiek laiko grąžino tėvams be išpirkos – vienintelis per visą lietuvių ir kryžiuočių istoriją taurus kryžiuočio poelgis[2]. Tie, kurie iš tų žudynių sprukdami įlankos link galėjo sveiki išsigelbėti, dar mūšyje su besivejančiais patyrė pralaimėjimą; vien tik jo metu keturiasdešimt penki vyrai, neskaičiuojant žuvusiųjų, pateko nelaisvėn; likusieji išsiblaškė ir daugelis paklydo, tad negreit tegalėjo grįžti pas savuosius. Kai kunigaikštis Patirgas po mūšio prie Deimės važiavo per Vėluvą, pastebėjo kūną vieno iš belaisvių, riterio įžymios

---

[1] Ponas Foigtas, kaip nereikėtų, perdeda pergalę prie Deimės, nurodydamas lietuvių nuostolius buvus tūkstantį penkis šimtus žmonių. Šiucas, imdamas žinias iš amžininko Vygando originalo (fol. 74), nurodo penkis šimtus. Sunku patikėti, kad tokioj mažoj upelėj tiek būtų galėję nuskęsti, juk pakaktų paleisti dešimt arklių ledui sulaužyti, o kiti lengvai perplauktų keliolikos uolekčių pločio upę; o dar priduria, esą Deimė iki įlankos užmuštųjų kūnus plukdžiusi; nebent po ledu, kuriuo, kaip ir įlanka, buvo padengta.

[2] *Frater Henningus extraxit Regem* (Patirgą. – *T. N.*) *de flumine Deime et ir rheda letus posuit eum et misit domum, volens Regi Kynstute complacere eo, quod fuit filius et eum ei pro magna presenta presentare* (Brolis Hėnigas ištraukė kunigaikštį (Patirgą. – *T. N.*) iš Deimės upės bei į vežimą jo kūną paguldė ir pasiuntė namo, norėdamas taip įtikti karaliui Kęstučiui, kadangi anas buvo jo brolio sūnus, ir jį, kaip didelę dovaną, padovanoti). *Wigand* (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 95).

giminės, kuris buvo nužudytas neįprastu kankinimo būdu; šio reginio sujaudintas, prašė, kad jam būtų leista tėvų papročiu suruošti laidotuves; gavęs sutikimą, įsakė kūną sudeginti ant laužo[1]; apie kitus tris dalinius pasakytina, kad šie be kliūčių pasiekė savo ir, perėję sieną, grįžo. Po šio žygio įsigalėjo taika, regis, metams[2].

1229

1354 m. Puolama Prūsija. Vos buvo pasibaigusios paliaubos, kai 1354 metais, atrodo, vasario mėnesį, Algirdas ir Kęstutis netikėtai įsiveržė į Rioselio apylinkes ir ten, kaip įprasta, plačiai išplėtė antpuolius. Betgi Varmijos vyskupo karo komendantas Henrikas Obartas ir kitas kryžiuotis Henrikas Kranigfeldas, subūrę draugėn jų pačių sušauktus ginkluotus žmones, leidosi vytis lietuvių, jau begrįžtančių atgalios, stojo mūšin ir su nemažais nuostoliais išvijo juos iš kovos lauko. Pergalė kryžiuočiams, atrodė, jau buvo garantuota, kai lietuviai, susilaikę patogioje pozicijoje, dar kartą stojo mūšin su besivejančiais ir, be to, manevruodami kiek gebėjo, apsupo iš visų pusių kryžiuočių karius, kurie galiausiai buvo visiškai sutriuškinti ar nelaisvėn paimti; tarp pastarųjų buvo abu riterių vadai, vos keletas liko gyvų. Paskui lietuviai, tikėdamiesi smarkesnių vytynių, taip sparčiai

---

[1] Vygando apie šį kankinimą trumpai pasakyta: *Pudibunda fuerunt detruncata* (Gėdingos kūno dalys buvo nukapotos).

[2] Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 95, 96; *Henry de Knighton.* De event Angliae, in Hist. Angl. Scrip. – Lond., 1652. – P. 2604*. Pastarasis autorius, 1351 ir 1352 metams priskiriantis kunigaikščio Lankasterio kelionę į Prūsiją kariauti su pagonimis, be kita ko, sako: *Sed ante adventum suum in Spruciam, treuga per plures annos capta est inter christianos et paganos, quod multum eid splacuit* (Bet prieš jam atvykstant į Prūsiją daugybę metų ten tarp krikščionių ir pagonių buvo taika, o jam tai labai nepatiko). Suklysta dėl datos, nes čia kalbama apie 1353 metų paliaubų sutartį.

pasuko sienos link, kad nemažai sužeistų ar sergančių belaisvių, kurių nebegalėjo su savimi temptis, paliko pakelėje[1].

1230

1354 m. Puolama Lenkija. Būtent tais pačiais metais Voluinės kunigaikštis Liubartas birželio mėnesį surengė žygį į Lenkiją, priėjo prie Haličo, užėmė miestą, nusiaubė daugelį valsčių Raudonojoje Rusioje ir be kliūčių su grobiais grįžo į Lucką. Rugsėjį puolė iš naujo ir net iki Vyslos prie Zavichosto atsidūrė, kur nemažai nuostolių padarė. Grįždamas atakavo Vladimirą, ir užėmė miestą su apylinkėmis, kurias prijungė prie savo valdų[2].

1231

1354 m. Užpuolama Prūsija. Visą vasarą su kryžiuočiais nebuvo turėta jokių reikalų: nė viena pusė nedrumstė ramybės; užtat žiemos metu lietuviai, vedami savo kunigaikščių, įsiveržė grobikaudami net iki Sambijos, aplenkė Karaliaučių ir priėjo iki pat Vartenbergo; po to prisiplėšę sparčiai grįžo į savo kraštą. Kryžiuočiai, neturėdami nei svetimšalių karių, nei narsių riterių, negalėjo sutrukdyti tam siaubimui[3].

1232

Kryžiuočių apsaugos priemonės. Kelerius metus tuo laikotarpiu Lietuva, palyginti su kryžiuočiais, turėjo aiškią persvarą:

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 103, 104.
[2] *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 245.
[3] Ibidem; *Koiałowicz.* Hist. Lit. – Lib. I. – P. 322.

netgi galėjo visai dėl jų nebesibaiminti. Tačiau kryžiuočiai kariavo padedami visos krikščioniškos Europos, remiami veiksmingos popiežiaus globos, todėl turėjo gausybę priemonių ir tuo pavojingesnių, kad galėjo nenuspėjamų veiksmų imtis, kartais pačių drastiškiausių. Tad neklydo didysis kunigaikštis stengdamasis apsaugoti savo sienas nuo užpuolimų, tam panaudodamas belaisvius, kurių nemažai turėjo, ir tenykščius gyventojus, statė tankias užkardas, upių užtvankas, apkasus ir rengė įvairias kliūtis palei visą Prūsijos pasienį. Tam tikru nuotoliu buvo išdėstyti kovos laukai su ten įkurdintais žmonėmis, kurie galėtų atremti pirmąjį priešo smūgį, duoti pavojaus ženklus, nurodyti priešo puolimo kryptį, kad kaimo žmonės būtų budrūs, o pasienio pulkų vadai galėtų pasirengti gynybai. Ta sargybos, gynybos, apsaugos ir pasienio kariuomenės sistema prie Algirdo buvo taip puikiai sutvarkyta, kad padėtis kryžiuočiams toje pusėje buvo labai nepalanki: negalėjo jie nei valkatų, nei šnipų siųsti į Lietuvą, netgi sausuma ryšiai su Livonija buvo nepatikimi. Dėl to turėjo griebtis gudrybių: pirmiausia, jeigu būdavo rengiamasi žygiui į Lietuvą, stengdavosi ruoštis labai slaptai ir nepaprastai atsargiai, kad niekas nesužinotų apie puolimo kryptį, kur turėtų užkardas apeiti; priartėję prie sienos tardavosi ir pagal šnipų pranešimus duodavo nurodymus. Savo laiškuose vartojo sutartinius skaičius, ženklus ir posakius[1].

1233

1355 m. Puolama Lietuva. Didžiajam magistrui Henrikui Kniprodei negalima prikišti didelio noro išnaikinti nekrikš-

[1] Foigtas (t. V. – P. III). Iš savo tyrinėjimų apie tai pateikia tokią žinią: ženklas „ “ reiškia Kuršą ar Livoniją, „ “ reiškia Rusnę ir kitus pagonių kraštus, „ “ reiškia Prūsiją, „ “ – Panemunės pilis. Ženklas „ “, parašytas po datos, reiškia, kad priešas nieko nežino ir t. t. Smulkiau apie šias karo gudrybes skaitykite šio tomo V priede.

tus, kokio dažniausiai buvo apimti jo pirmtakai: galvotas, labai išmintingai valdęs kraštą ir ordiną, daugiau rūpinosi vidaus tvarka ir saugumu nei niekingais avantiūristiniais žygiais. Tik popiežius, Klemensas VI, tikriausiai turėjęs piktumą ant Lietuvos kunigaikščių dėl atstumtos karališkosios karūnos ir nepriimto siūlymo krikštytis, ragino kryžiuočius kariauti su pagoniška Lietuva[1]. Tai paskatino didįjį magistrą ryžtis žygiui 1355 metais, įprastinių žiemos antpuolių laiku, būtent vasario pradžioje. Vadovavo jam ordino maršalka Zigfridas Dahenfeldas, vesdamas gausų karių būrį. Per penkias dienas išnaršė pavietus: Vaikių, Ariogalos ir Medininkų, po to per Ragainę sugrįžo be jokios didelės naudos, nes žmonės visur budriai saugojosi. Vasarą buvo surengtas vasaros meto žygis, panašiai skubant ir panašiai baigęsis. Žiemą Ragainėje imta ruoštis naujam žygiui, kuris nebuvo įvykdytas, nes didžiulis gaisras per Kalėdas tą tvirtovę su visu kuo – žirgais, galvijais ir visokiausiomis atsargomis – pavertė pelenais. Tai labai pakenkė, nes Ragainė tame šalies krašte buvo laikoma atramos punktu ir ten buvo sukaupti žygiams reikalingi daiktai. Tad visas pajėgas prireikė mesti svarbiai tvirtovei atstatyti. Betgi kitais metais, 1356-aisiais, kai dar statybos nebuvo visiškai baigtos, tarp Kalėdų ir Sekminių dar kartą kilęs gaisras galutinai sunaikino pilį. Tasai antrasis atvejis ir žinios iš Lietuvos kryžiuočiams įvarė baimės ir pridarė rūpesčių: kuo skubiausiai puolė atstatinėti pilį; darbai ėjosi taip sparčiai, kad per keturias savaites tvirtovės jau buvo paruoštos gynybai, greitai kilo gyvenamieji ir kiti rūmai. Komtūru paskirtas Kunas Hatenšteinas. Didysis magistras pats atvyko į Ragainę, kad ir Šalavijos tvirtovę, kitaip sakant, senovės Tilžę, iš kurios buvo likę tik griuvėsiai, mat prieš porą metų lietuviai buvo ją sugriovę, būtų imtasi atstatyti. Tos vietovės įtvirtinimų pagrindas turėjo būti gilūs grioviai, kurie tęsėsi pusę

[1] *Raynaldo.* Annal. eccles. – An. 1354. – Nr. 25.

mylios, net iki Ragainės ežero. Apžiūrėdamas šiuos darbus, Henrikas Kniprodė kažkaip susilaužė dešinįjį blauzdikaulį, kas gan ilgai trukdė jam eiti tarnybos pareigas[1].

1234

1354–1359 m. Rusios reikalai. Apžvelgdami Rusios kraštų padėtį tuo metu, pastebėsime, kad reikalai pakrypo visai palankia Lietuvai linkme. Didžiojo kunigaikščio giminės santykiai su tenykščiais kunigaikščiais buvo draugiški, plėtėsi giminystės ryšiai. Borisas Konstantinovičius, Suzdalės kunigaikštis, siekė kunigaikštytės Agripinos, Algirdo dukters, rankos ir 1354 metais ją vedė; savo ruožtu didžiojo kunigaikščio sūnėnas Aleksandras Karijotaitis 1356 metais vedė didžiojo kunigaikščio Simono dukrą[2]. Iki tol buvusios Rusios provincijos, Lietuvos atžvilgiu rytinės, viena po kitos perėjo didžiojo kunigaikščio Algirdo valdžion. Būtent tais metais, kai totorių chanas Džanibekas prarado gyvybę, žūdamas nuo savo sūnaus Berdibeko rankos, ir šis, tikras patrakėlis, iššudęs dvylika savo brolių, įvykdė perversmą ordoje[3], atrodo, susiklostė palankios aplinkybės smulkiems Rusios kunigaikščiams pereiti galingo Lietuvos kunigaikščio vasalinėn priklausomybėn, kad būtų galima išsivaduoti iš totorių duoklės ir išpirkos rinkėjų, kurių didesnė dalis

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 112, 113.

[2] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 175; *Karamzinas.* – T. IV. – Pastaba nr. 377 (tekstas – p. 255). Neaišku, iš kur jis paėmė Karijotaičio vardą – Dmitrijus, tų kunigaikščių buvo tik ketvertas brolių (§ 1224); tas jaunavedys galėjo būti ne kas kitas, kaip tik Aleksandras, nes Jurgis ir Konstantinas jau buvo mirę, o Teodoras buvo išvytas iš šalies. Galėjo taip pat būti, kad Aleksandras, išpažinęs Romos tikėjimą, vesdamas Maskvos kunigaikštytę, priėmė Rytų apeigų tikėjimą pasivadindamas Dmitrijum.

[3] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 176.

buvo Krymo žydai. Smolensko kunigaikštystė, Brianskas ir visas Šiaurės kraštas jau priklausė Lietuvai[1]. Rževas 1356 metais, Tverė ir Možaiskas – 1358 metais gavo kunigaikštį, skirtą Algirdo; tose kunigaikštystėse sukilę gyventojai išvijo jiems skirtus tvarkytojus, tad vienur kitur vyko kruvini susidūrimai. Andrius Algirdaitis, Polocko kunigaikštis, dažnai įsileisdavo į kivirčus su pskoviečiais, kurie jį visad nuvildavo – 1357 metais jie nenorėjo priimti kunigaikščio atsiųsto vietininko Bazilijaus Budvoinos; kitais metais, vadovaujami pačių išsirinkto kunigaikščio, kažkokio Eustacho, ryžosi užpulti Polocko valdas ir apiplėšė jo valsčius; už tai kunigaikštis Andrius juos smarkokai baudė[2]. Didysis Naugardas, nusižeminęs, didžiai vertino draugystę su Lietuva. Bielaja, dalinės kunigaikštystės sostinė, buvo Lietuvos. Mstislavlis ir Rževas, po riaušių sutramdyti, priklausė tiesiogiai jos valdžiai. Smolenskas dėl drąsaus kunigaikščio Jono Sviatoslavovičiaus, užsidariusio tame mieste, priešinimosi taip pat nebuvo iš Lietuvos valdžios išplėštas. Tverės kunigaikštystė, kad ir kiek kartų nepaklusnumą rodė, visad užsitraukdavo plėšikavimus ir tų amžių likimo rykštę[3].

1235

1356 m. Užpuolama Prūsija. Visiškai neaišku, kodėl 1356 metų sausį Prūsija vėl buvo užpulta; tikriausiai, užbėgdami už akių kryžiuočių Grabnyčių žygiui, didysis kunigaikštis Algirdas su Kęstučiu ir Patirgu, nemaža kariauna vedini, prasibrovė net iki Alenšteino ir Gutštato apylinkių, kur apiplėšė septyniolika valsčių bei nemažą grobį išsigabeno. Tas žygis

---

[1] *Karamzin.* – T. IV. – Nota nr. 377.

[2] Karamzino pateiktas Pskovo metraštis (t. IV. – Pastaba nr. 377. – P. 199).

[3] *Karamzin.* – T. IV. – S. 268.

buvo surengtas taip puikiai išmanant karo meną, pažįstant vietoves ir taip sparčiai, kad kryžiuočiai buvo priversti leisti iš panosės išsigabenti didžiulius grobius, nedrįsdami net vydamiesi kiek priremti, matydami, kad ir su visomis ordino pajėgomis nieko neįstengtų padaryti[1]. Veltui ir popiežius spaudė didįjį magistrą kuo greičiau stoti mūšin su pagonimis[2]; negalėjo jis to daryti negaudamas gerokos kryžiaus žygio paramos, kurios tuo metu jokiais būdais nebuvo įmanoma sutelkti. Reikėjo paisyti ir Lenkijos, kadangi iš tos pusės buvo nevisai ramu. Karalius Kazimieras, turėdamas stiprių sąjungininkų, vėl ėmė rodyti nepasitenkinimą ordinu. Pretekstas buvo tai, kad karalius, supykęs ant Algirdo, negalėdamas nieko reikšmingesnio pats vienas prieš aną sumanyti, ne kartą prašė didžiojo magistro paramos kovoje su pagonimis, kreipėsi net į popiežių Klemensą VI. Dėl to būtų galima numanyti priežastį tų popiežiaus laiškų, rašytų didžiajam magistrui, raginančių į karą, apie kurį mes kalbame. Karalius netgi aiškino ordinui, kad Prūsijos prekybos ryšius su Rusia, kuriuos jis užtikrina, saugodamas krovinius Vyslos vandenų keliuose, būtų sunku išlaikyti, nes lietuviai, toli nusigaudami per savo antpuolius, gali lengvai juos sutrukdyti. Kartu pranešė, kad septynetas totorių valdovų yra pasiryžę su gausiu būriu ateiti jam į pagalbą kovoje prieš pagonis, ir kad tie totoriai jau yra dovanomis apdalyti bei pasiruošę atsiliepti, kai tik bus pakviesti. Kad ir jis pats greitu laiku mano žygį prieš Lietuvą rengti, tad savo ruožtu

---

[1] *Wigand.* – S. 286; *Schütz.* – Fol. 74.

[2] Bulė, datuota: *Urgoni Avinion. Dioc. VIII Idus Julii. An. IV* (Urgonas, Avinjono vyskupija, 8 dienos iki liepos idų) (1356 metai. – *T. N.*). Registr. epist. archetyp. – An. IV. – Epist. 536. Rašyta Didžiajam magistrui: *Tu autem et confratres tuos ad religionis observantiam ac bellum dominicum, quod iugitur geritis, apostalicis exhortamus persuasionibus* (Tave ir Tavo brolius apaštališkais įtikinėjimais raginame, kad laikytumėtės tikėjimo ir švento karo, kurį dabar kariaujate). Tikriausiai Klemensas VI negailėjo pamokymų ir kryžiaus žygių skelbėjams, bet krikščionybę buvo apėmęs šioks toks sąstingis.

pasižada, patyręs didžiojo magistro draugystę ir uolų rūpestį, negaišdamas pasiųsti užtektinai karinių pajėgų į pagalbą, kad būtų sutramdytas bendras priešas, antraip visi keliai iš Prūsijos į Rusią bus uždaryti, ir jokiais būdais nebebus įmanoma išlaikyti ryšių. Prie tų prašymų ir bauginimų buvo pridėtas popiežiaus Inocento VI laiškas[1]. Betgi nieko ta diplomatija nedavė. Didysis magistras visą laiką gyveno draugiškai sutardamas su Algirdu, už pastaruosius puolimus negalvodamas kerštauti. Ar buvo užmegzti kokie diplomatiniai santykiai, nežinia, kadangi pėdsakų archyvuose neišliko. Tikra tik tai, kad ir Lenkijos karalius, ir popiežius Henriką Kniprodę įtarė slapta su lietuviais susimokius ir rezgant su jais sąjungą prieš Lenkiją[2].

1236

1356 m. Diplomatija. Šiaip ar taip, bet karaliui Kazimierui buvo susiklosčiusios nepalankios aplinkybės, dėl kurių, tokį kryžiuočių abejingumą regint, jį apniko spėliojimai. Ėmė smarkiau savo priekaištais spirti didįjį magistrą, vėl pradėjo reikšti įvairias pretenzijas; tad buvo prieita prie daugkartinių derybų, tuščių ir visai nieko nereiškusių, tik dar labiau abi puses viena nuo kitos atitolinusių. Pagaliau Brandenburgo markgrafui Liudvikui, vadintam Romanu *(Romanus)*, Kazimiero žentui,

[1] Lenkijos karaliaus laiškas, iš kurio mes paėmėme ištrauką, yra Slaptajame Karaliaučiaus archyve (Formularbuch. – S. 46). Prie jo – popiežiaus Inocento VI laiškas, kuriame, be kita ko, randame: *Quad Carissimus in Christo filius noster Kasimirus rex Poloniae illustris apud vos pro auxilio impendento sibi adversus Litwanos infideles imploraverat...* (Kad brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus, šviesiausiasis Lenkijos karalius Kazimieras, ieškodamas pagalbos prieš bedievius lietuvius, į jus kreiptųsi...).

[2] Anksčiau pateiktame laiške popiežius leidžia suprasti esant tokį įtarimą. Juk Lietuvos sąjungos su kryžiuočiais atvejo Lenkijai reikėtų baimintis labiausiai.

kilo noras imtis tarpininkauti. Parašė jis didžiajam magistrui, šitaip dėstydamas: „Neseniai viešėdamas pas savo uošvį, karalių Kazimierą, buvau liudininku, kaip mane aplankė keturi kryžiuočių vyresnieji, į Dzialdovą atvykę, kurie man paaiškino apie karaliaus santykius, šiuo metu besiklostančius su ordinu; apie visa tai aš pranešiau karaliui ir supratau jį pritariant deryboms. Netgi gavau iš jo įgaliojimą susitaikinti ir susigrąžinti tvirtą draugystę. Jeigu didysis magistras taip pat panorės manimi pasikliauti, mielai prižadu imtis pašalinti nesusipratimus. Juk laukiniai ir nekrikštai lietuviai su rusinais diena iš dienos puola karaliaus valdas kaskart su didesniu žiaurumu ir barbarišku įniršiu ant krikščionių; su karaliumi nutarėm kitą vasarą su visomis mano karinėmis pajėgomis, pasitelkę kaimyninių kunigaikščių kariauną, kurių tik bus tokia valia, kartu su Lenkijos karaliumi surengti žygį kariauti su žiauriais krikščionybės priešais, kad ginklo jėga juos nuo Lenkijos kraštų atstumtume. Dėl to kreipiuosi į didįjį magistrą, kad su visa savojo ordino galia paremtų mūsų žygį kare su tikėjimo priešais, už ką visą gyvenimą jausiuosi esąs įpareigotas būti naudingas ordinui patarimais ir pagalba". Pabaigoje įtikinamai priduria, pareikšdamas tokius žodžius: „Jeigu Jūsų Prakilnybė nesuteiksite jokios pagalbos karaliui ir mums prieš pagonis, nuo ko tegu Dievas apsaugo, taigi turėsime aiškiausių įrodymų, kad Jūsų Prakilnybės tikslais jokiais būdais nesiekiama plėsti ir remti krikščioniškojo tikėjimo, kas mus labiausiai skaudintų. Todėl būsime priversti atsakyti svetimšaliams svečiams, kurie, Jums skriaudą patyrus, skubėtų pagalbon ir per mūsų kraštą norėtų pereiti, jei Jūs atsakysite prašomi bet kokios pagalbos mums, būsime priversti nuo palankumo Jums ir geradarysčių Jūsų labui susilaikyti ir atsakyti jas"[1].

[1] Šis laiškas yra tame pačiame jau cituotame dokumente (Formularbuch. – S. 46; žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 121, 122).

Nėra žinių, kokio būta kryžiuočių atsakymo, žinoma tik, kad markgrafo Liudviko žygis liko popieriuje. Ordinas laikėsi savo neutraliteto, lietuviai ramybės nedrumstė, karalius Kazimieras nuolatos kentė baimę, ieškojo įspūdingų sąjungų: Liudvikas, Vengrijos karalius, kaip seserėnas ir Lenkijos sosto numatomas paveldėtojas, ir Mazovijos kunigaikštis Ziemovitas prisiekė visomis jėgomis padėti. Su imperatoriumi Karoliu sudarė sutartį, kad su visa savų valstybių kariauna ateis į pagalbą gynybai, jeigu karalius būtų kieno nors užpultas; jeigu pats būtų užpuolikas, jam būtų atsiųsta šešetas šimtų šarvuotų riterių. Tokiu būdu karalius, save grėsmingą kaimynams rodydamas, norėjo įtikinti Europos visuomenę, kad esą kryžiuočiai palaiko draugiškus ryšius su lietuviais. Dėl to išsiuntinėjo laiškus į valdančiųjų didikų krikščionių rūmus ir popiežiui, kuriuose įrodinėjo, kad kryžiuočiai, nepaisydami savo pašaukimo, atsako pagalbą lenkams kovoje su siaučiančiomis pagonių plėšikautojų gaujomis, negana to, dar teikia jiems paramą, kad jų padedamas didysis kunigaikštis karaliaus valdose naujų grobių pelnytų; be to, visus didžiuosius kelius, į Lenkiją vedančius, uždarė, o vedančius į pagonių kraštus – pralaisvino. Tai paskatino popiežių parašyti laišką didžiajam magistrui su naujais priekaištais, kuriame, be kita ko, pareikšta, kad nors Šventasis Tėvas neleidžia šmeižti tikėjimo, tačiau dėl kartojamų ir iš įvairių pusių ateinančių žinių iškilo reikalas kuo griežčiau priminti ordinui ir paliepti, kad toliau nedrįstų jokiais sumetimais padėti pagonims skriausti krikščionių, o eiti pagalbon Lenkijos karaliui prieš lietuvius[1].

---

[1] Registr. Litterar. ex archetyp. Innocent VI. – An. IV. – Epist. 356: *Avinion. Calend. Octobr. An. IV* (Avinjonas. Spalio kalendos. Metai IV).

1357 m. Svetimšaliai svečiai Prūsijoje. Ką į tai atsakė didysis magistras, nežinome; tikriausiai nutylėjo ir slapta juokėsi, nes žinojo, kad nei Lenkija, nei popiežius jam nėra grėsmingi; o sąjunga su Algirdu tai dar kartą paliudijama, juk kryžiuočių dokumentuose nėra jokio rašto, užginčijančio tą priekaištą, kurį gavęs Henrikas Kniprodė būtų stengęsis išsiteisinti. Kita vertus, teisybės dėlei reikia pasakyti, kad tai pernelyg neprieštaravo kryžiuočių siekiams, kurie, nors sėkmę siejo su Lietuvos užkariavimo viltimis, kartu karštai troško Lenkijos nuosmukio, kuo jie nepalyginamai daugiau būtų pelnę nei visą Lietuvą užvaldydami; mat iš tiesų pastarasis dalykas negalėjo neįvykti ir būtų įvykęs gana greitai, jeigu tai, kas anksčiau minėta, būtų atsitikę; taigi tokia rūdis įsimetė į ordino politiką, laikui bėgant pragraužė jos spyruokles taip, kad visa nedora jos politikos gudrybė niekais nuėjo. Tik imperatorius, popiežius ir daug krikščionių didikų buvo apimti nerimo dėl ordino sąjungos su pagonimis grėsmės, nors įrodymų tikriausiai niekas neįstengė pateikti, tad nusprendė imtis paskutinio bandymo. Iš sakyklų griaudėte griaudėjo pamokslai, kviečiantys kryžiuočius į Prūsiją; būtent tuo metu Prancūzijos karalius Jonas, mūšyje prie Puatjė anglų paimtas nelaisvėn, sudarė taikos sutartį dvejiems metams, dėl ko gausybė dykaduonių riterių neturėjo kuo užsiimti; taigi jie noriai ėjo į šventąjį karą – prancūzai, anglai, vokiečiai, škotai 1357 metų pradžioje pasirodė Prūsijoje. Prancūzus vedė Barkuno grafas, vokiečiams vadovavo Niurnbergo burggrafas ir kiti garsios kilmės kariai. Didysis magistras negaišdamas ėmėsi žygio į pagonių žemę: surinko savo pulkus ir surengė kryžiaus žygį, vadovaujamą, kaip buvo įprasta, ordino maršalkos Dahenfeldo, kuris per Ragainę patraukė anapus Nemuno. Kariauna, pasiekusi Mituvos upę, siaubė Raseinių pavietą, paskui pietų kryptimi per Subnos ir Galnos valsčius nuvyko į Bisėnos apylinkes. Priešais Veliuoną, ant Nemuno kranto, įsirengė

stovyklą, pavieniai daliniai pasklido po įvairias apylinkes, netgi į Vaikių valsčių. Į stovyklą tempė grobį, kurio apsaugai buvo palikta tik šimtas penkiasdešimt ginkluotų žmonių. Tuo tarpu stiprus lietuvių kariaunos būrys puolė kryžiuočių pozicijas, sumušė sargybinius ir pasiėmė visą stovyklos turtą. Taip užpuolikų kariauna, netekusi vežimų, maisto atsargų ir grobio, buvo priversta greitai trauktis, netgi savų daiktų, žirgų ir žmonių turėdama nemažų nuostolių[1].

1239

1357, 1359 m. Taika. Pagaliau liovėsi kryžiuočių įtarinėjimai, nes krikščionių didikai įsitikino, kad šiais laikais prieš Lietuvą senais būdais nieko rimto imtis negalima, kadangi jai vadovavo išmintingas ir narsus valdovas, remiamas didvyriškų drąsios tautos vadų. Tą kuo aiškiausiai liudija visiškas kryžiuočių atsisakymas ieškoti kokių nors dingsčių. Ir nors nebuvo pasirašyta valstybinių dokumentų, kuriems visuomenės nuomonė būtų prieštaravusi, vis dėlto daugiau kaip dvejus metus buvo tvirtai įsigalėjusi taika, kurios garantas buvo riterio žodžiai, duoti vienų kitiems[2]. Dėl Lenkijos reikalai panašiai susitvarkė, ir buvo likta prie senų sienų, kurių tuomet buvo laikomasi, tai yra: Raudonoji Rusia – Lenkijai, o Voluinė išliko Lietuvai, valdžioje Liubarto, kuris tuo laikotarpiu įkūrė Voluinės Liubarą, atsiimdamas mainus už Lenkijai perleistą Liubartovą – jo taip pat įkūrtą pilį. Apskritai puikiais Algirdo viešpatavimo metais Šiaurės Europa atsikvėpė gyvendama santarvėje, gerovėje, palaimoje, nes tas didvyris savo kardą pakabino šių dievybių šventovėje.

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 125 *sequ.* Taip pat remiantis geografiniais tyrinėjimais.

[2] *Schütz.* – Fol. 75.

1358 m. Sutartis su Mazovija. Kunigaikštis Kęstutis, naudodamasis taikiais laikais, ėmėsi susitarimų su Mazovijos kunigaikščiu Ziemovitu dėl Lietuvos sienos, skiriančios nuo Mazovijos, būtent Gardino pavieto, tuo metu toli išsiplėtusio į vakarus, taip pat dėl Viznos ir Goniondzo žemių, dėl kurių kildavo dažni ginčai. Jie 1358 metų rugpjūčio 13 dieną Gardine, kunigaikščių suvažiavime, kur Kęstutis, dalyvaudamas pats ir atstovaudamas didžiajam kunigaikščiui, taip pat broliai Jaunutis, Karijotas, Jurgis ir kiti[1] sudarė transakcinę sutartį, kurios potvarkiu sudaryta komisija, įgaliota nustatyti stabilią sieną. Lietuvos įgaliotiniai buvo Kęstučio sūnūs Vaišvila[2] ir Patirgas, o prie jų paskirti Lietuvos bajorai – Aikšas, Olizaras ir Vaskonas Kondevičius. Mazovijos: Vikošonas Čerskietis, Mročekas Racionžskietis, Nemira Sochačevskietis, Gotardas Kamenskietis – kaštelionai ir Sochačevo teisėjas Steponas. Jie visiems laikams nustatė Lietuvos sienas su Mazovija[3].

---

[1] *Datum et actum in Grodno feria tertia infra octavas S. Laurentii, an. 1358* (Sudaryta ir surašyta Gardine, trečią šv. Oktavos (aštuonias dienas trunkančių apeigų. – *Vert.*) dieną. Šv. Lauryno diena, 1358 metai). Kęstutis vadina Ziemovitą: *Amicus noster specialis et frater* (Mūsų ypatingas draugas ir brolis). Naruševičius (t. VI. – P. 281) turėjo turėti transakcinį susitarimą su Lenkijos karalium dėl Voluinės, kuris dingo. Čia minėtas kunigaikštis Jurgis buvo Narimanto sūnus.

[2] Vaišvila gyveno iki 1387 metų, nes tais metais karalius Jogaila likusius po ano mirties turtus atidavė savo broliui Skirgailai *(Naruszewicz.* – l. c. – Przypis „e").

[3] Šį ribų aprašymą turime šios komisijos sprendimo ištraukoje, cituojamoje Naruševičiaus (t. VI. – P. 282, 283. – Pastaba „f"): *Primo ac principaliter incipiendo in vulgari a Kamienny brod directe ad Raygrod, et a Raygrod directe eundo per fluvium Meta et a Meta directe per fluvium Bobrza directe ad Targowisko et a Targowisko directe eundo ad uyście Welikey Strugi et eundo per eundem fluvium usque ad verticem rivuli seu fluminis Małey Suchołdy dicti, et vertice eiusdem Małey Suchołdy deorsum eundo per ipsum fluvium directe usque ad fluvium seu rivulum Szprzaśla, et eundo deorsum per eundem fluvium*

1358 m. Derybos. Tuo metu buvo pradėtos diplomatinės derybos, įvairiopai istorikų aiškintos. Mes apie jas papasakosime remdamiesi geriausiais tyrinėjimais. Algirdas, norėdamas visiems laikams apdrausti savo valstybę nuo pražūtingų karų su krikščionimis, ėmėsi derybų su imperatoriumi Karoliu ir dėl to išsiuntė pasiuntinybę, kuriai vadovavo kunigaikštis Kęstutis. Buvo pareikštas noras tvirtos taikos ir sudaryti sutartį su Vokiečių ordino riteriais; apie Lietuvą nupasakota, kad esą didesnę jos dalį sudaro krikščioniškos provincijos, o kiti kraštai, nors žmonės senosios tikybos laikosi, tačiau čia klesti krikščioniško tikėjimo mokymas, o visuotinės tolerancijos dėka ir krikštui priimti nėra jokių kliūčių. Pagaliau nėra kliūčių jungtis su Romos bažnyčia ir tai, kuo lengviausiu keliu einant, su laiku gali duoti rezultatų. Imperatorius karštai griebėsi tų pasiūlymų, paskyrė įgaliotinius – Prahos arkivyskupą Ernestą, Svidnicos kunigaikštį Balkoną ir riterių kryžiuočių Vokietijos provincijos magistrą Volframą Nolenburgą, kurie turėjo atvažiuoti į sutartą vietą, kur norėtų atvykti Lietuvos kunigaikščiai suderinti priešsutartinių susitarimų, ir per Kalėdas Vroclave surengti suvažiavimą, kuriame, dalyvaujant imperatoriui, turėjo būti imtasi įgyvendinti priesakus. Svarbiausia imperatoriaus, atstovavusio krikščionybei, sąlyga buvo, kad Lietuvos

---

directe usque ad Popelewo siedlisko, et a Popelewo siedlisko directe ad Newothinczanszcze ubi finales gades, seu limites terrarum nostrarum et ipsius ducis Semowiti Masoviae concurrerunt et conclusae sunt (Taigi iš pradžių prasideda nuo vadinamojo Kamieny Brodo tiesiai iki Raigardo, o nuo Raigardo einant tiesiai Metos upe ir nuo Metos tiesiai Bebro upe iki Targovisko, o nuo Targovisko einant tiesiai iki Velikaja Struga žiočių, o einant šita upe iki upelio arba upės, vadinamos Malaja Sucholda, aukštupio, ir einant žemyn nuo tos pačios Malaja Sucholda upės aukštupio pačia upe tiesiai iki upės ar Špraslos upelio, ir einant žemyn ta pačia upe tiesiai iki pat Popelevo gyvenvietės, o nuo Popelevo gyvenvietės tiesiai iki Nevotinčancų, kur galiausiai musų ir Mazovijos kunigaikščio Ziemovito žemių ribos arba sienos susieina ir baigiasi).

kunigaikščiai priimtų krikštą. Nežinia, kieno patarimu ir kieno tarpininkavimu buvo prieita prie tų derybų, aišku tik, kad jos buvo labai netikusiai vedamos, ką reiškia jau vien tai, jog pasiuntiniu buvo Kęstutis, vienas iš Gedimino sūnų, tvirčiausiai laikęsis pagonybės. Be abejo, Algirdas ir Henrikas Kniprodė buvo žmonės, iš tiesų pralenkę savo amžių ir pakilę virš jo prietarų, sugebėję imtis kilniausių darbų, žmoniją į laimingą gyvenimą vesti, tačiau tarp jų įsimetė bjaurios pirmavimo, godumo ir užsispyrimo – tuometinės dvasios tamsybės – ydos. Vokiečiai per daug išpuikę, per daug vienuoliškam godumui pasidavę; lietuviai – per daug tėvynę mylintys ir nepasitikintys svetimšaliais. Tad dar daug buvo ydų, kurias reikėjo įveikti ir vienai, ir kitai pusei, kad vienas ar pora suvažiavimų galėtų viską sutvarkyti. Vis dėlto imperatoriaus įgaliotiniai – Prahos arkivyskupas Ernestas ir Svidnicos kunigaikštis atvyko Lietuvon ir tikriausiai vienoje iš Nemuno salų, senu papročiu, įvyko suvažiavimas. Smulkesnės žinios apie tas aplinkybes dingo, tik žinoma, kad kryžiuočiai atkakliai laikėsi savo, ginčydamiesi, kad negrąžins Lietuvai užimtų žemių, tikriausiai dešinėje Nemuno pusėje buvusios Rusnės dalies, taip pat Kuršo ir Žemgalos; lietuviai savo ruožtu priešinosi, kad katalikų tikėjimas būtų priimtas vyraujančiu, tai yra buvo prieš lotynų apeigų krikščionybę. Deja, atkaklumo būta tokio, kad nė viena pusė nenorėjo nusileisti, ir įgaliotiniai, nieko neįrodę, grįžo Vokietijon; prieš pat Kalėdas Vroclave sutiko imperatorių su visais dvariškiais, kurie jų laukė. Imperatorius turėjo būti susikrimtęs dėl nesudarytų sutarčių; betgi nebuvo jis supykęs ant didžiojo kunigaikščio taip smarkiai, kaip kad nusako vokiečių raštininkai, ką liudija tolesni mūsų pasakojimai[1].

---

[1] Šiame paragrafe išdėstytoms detalėms, kurios yra nemaža naujiena mūsų istorijoje, paaiškinti pateiksime šaltinius, iš kurių jas paėmė ponas Foigtas (t. V. – P. 128). Tai yra: *Heinr. Rebdorff.* Annal. – Ap. *Freher.* – S. 450; *Johan. Vitodurani.* Chron. – P. 1874. Ten aiškiai nurodyta sąlyga, kuria sutinkama priimti katalikų tikėjimą – jeigu kryžiuočiai grąžins užimtas Lietuvos žemes: *Quod cum facere recusarent (fratres. – T. N.) Rex Lituaniae aiebat:*

1360 m. Maro epidemija. Nors sutartys ir nebuvo sudarytos, taika tęsėsi be pertrūkių; betgi pastaraisiais metais Lietuvą buvo apėmusi baisi maro epidemija. Nuo 1356 metų ji plito Rusioje, tiesa, kitokiais požymiais pasireikšdama negu Juodoji mirtis, tačiau nepalyginamai pražūtingesnė, kadangi ne taip kaip anoji buvo praeinanti ir pasibaigianti su vasara, bet tikras šėlas, pasižymintis visomis maro ypatybėmis, tikra rytiečių „čiuma"[1].

---

in hoc loculenter comprehendo, quod non meam fidem, ut simulant, sed pecuniam appetunt, et ideo in paganismo perseverabo (Kai (broliai. – *T. N.*) šitai padaryti atsisakė, Lietuvos karalius pasakė: iš to aiškiai suprantu, kad ne mano tikėjimo, kaip vaizduoja, bet pinigų siekia, taigi laikysiuosi pagonybės). Praleisime klaidingą pranešimą, esą tuoj pat po nepavykusių derybų buvo stota mūšin, taip pat esą imperatorius pats buvo atvykęs Lietuvon, kaip kad teigiama *(Andreae Ratisb.* Chron. – Ap. *Eccard.* – Lib. I. – P. 2113). Tačiau Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas „E".– P. 25) yra ši svarbi pastraipa: *By Algald geziten des Konigs vater von Polen geschah is, das der egenante Algard und Kynstod Wytowtis vater lissen yn werbin auch umb eynen frede an keiser Karle, dem got gnade, der leczt starb, das der geböte frede czu halten czwischen dem Orden und Treulanden, sy welden an sich nemmen dy Touffe, do sante der egenante herre keiser ken Littouven durch Prüssen den Erczbischof von Prage Ernestum und den herczog czu der czit von der Swidenicz, dy do czu yn quamen und sy anredten von de touffe wegen, und des Christen gelouben, do verspotten sy sye und belachtin und trebin dorus Ihr getusche* (Algirdo, Lenkijos karaliaus tėvo, laikais atsitiko taip, kad minėtasis Algirdas ir Kęstutis, Vytauto tėvas, taip pat panoro sudaryti taiką su imperatoriumi iš Dievo malonės Karoliu, kuris neseniai mirė. Už taiką tarp ordino ir baltų žemių jie pažadėjo krikštytis. Minėtasis imperatorius pasiuntė į Lietuvą per Prūsiją Prahos arkivyskupą Ernestą ir kunigaikštį, kurie atvyko per Adventą ir ragino juos krikštytis bei priimti Kristaus tikėjimą. Bet šie juos išjuokė ir išvijo). Tokio turinio pasakojimą pagrindiniais bruožais pateikia ir kiti šaltiniai: *Jaeger.* Cod. dipl. – An. 1358; *Sommersberg.* Script. rer. Siles. – Lib. II. – P. 292; *Ludewig.* Reliqu. Manuscr. – B. VI. – S. 385. Tačiau niekur nėra apie imperatoriaus pasiuntinių patirtas pajuokas ir patyčias. Žinoma, tai rodo pastangas kaltę dėl nutrauktų derybų versti lietuviams.

[1] Rusios kronikose randame šios ligos aprašymą: staiga, tarsi peiliu širdin smogtų ar į blauzdą, ar pečius: atrodo, dega viduj ugnis, lūpos krauju

Apie 1360 metus persimetė į kaimyninius kraštus ir Lietuvą, iš kur plito toliau. Rugpjūtį siautė baisios audros, tarsi paslaptingos tokių negandų palydovės, pridariusios nemažai žalos jūroje ir miškuose.

* * *

III skyrius

KRYŽIUOČIŲ KĖSLAI UŽGROBTI LIETUVĄ

. . . . . .

1243

1360 m. Statybų žygiai. Kryžiuočių reikalai pasuko kitomis vėžėmis, kai dievotas, taiką ir dorą mylėjęs Zigfridas Dahenfeldas 1360 metų kovo 12-ąją atgulė karstan. Tasai, kuris tiek gero kraštui, ordinui ir žmonėms padarė, buvo didis dvasia, apsišvietęs, sąžiningas ir savo laikmetį pralenkęs. Didysis magistras Henrikas Kniprodė pasikliovė jo patarimais ir ką tik gero buvo padaręs, laikė tai ano nuopelnu. Žavėjęs ypatingu patrauklumu ir bet kokio sumanymo imdamasis elgdavosi santūriai ir įžvalgiai, tikriausiai būtų įstengęs gražumu įvesti Lietuvoje lotyniškąją krikščionybę, įtvirtinęs ją, jeigu ne vienuolių

srūva, muša šaltas prakaitas, prasideda drebulys, kai kuriuos išmuša dėmėmis ant sprando, strėnų ar pažastyse, kartais kirkšnyse. Baigtis vienoda: ištinka neišvengiama, greita, bet skausminga mirtis. Nei amžiaus, nei lyties nežiūrėdama *(Karamzin.* – T. V. – S. 7, 8).

vyresniųjų užsispyrimas ir didžiojo magistro jiems jausta silpnybė[1]. Tuoj pat maršalka paskirtas Hėnigas Šindekopas, Balgos komtūras, žmogus garbingas ir paprastas, tačiau karo ir ginkluoto atvertėjo fanatizmo apimtas. Bemat pasitaikė proga atnaujinti atvertimą, kas seniai buvo liovęsi, kitaip sakant, skerdynes lietuvių krašte; tad kai atvyko kažkiek riterių iš Vokietijos, vadovaujamų grafo Rudolfo Vertheimo, maršalka vadovaudamas leidosi į įprastą žygį, Nemuno vieškeliu pasiekė net Veliuoną; Lietuvos kariauna nepasirodė, tad „malonius svečius" užėmė plėšikavimais ir tikriausiai įšventinimais į riterius, prieš akis turėdami tos svarbios tvirtovės reginį. Netrukus po to, tai yra apie Sekmines, ir pats didysis magistras, nemažą kariauną vesdamas, Ragainėje persikėlė per Nemuną, patraukė šiaurės kryptim Žemaitijos sienos link ir ten, girios tankumyne, pastatė įtvirtintą pilį, pavadinęs ją Noihauzenu, turėjusią dengti Šalaviją dešiniajame Nemuno krante ir palengvinti Žemaitijos vidurio žemių puolimus. Maršalka su savo daliniu priartėjo prie to paties punkto ir toliau vakarų link, pietinėje nerijoje, prieinančioje iki Nemuno užlajos, arba Aistmarių, pradėjo statyti Vindenburgo pilį. Betgi vos tik ėmėsi tos statybos, gaisras, kilęs per neatsargumą Memelio pilyje, pridarė tiek žalos, kad maršalka buvo priverstas susigrąžinti savo žmones saugoti pastarąją vietovę ir skubiai sutvarkyti taip, kad ji būtų tinkama gerai gynybai[2].

---

[1] Dahenfeldo mirties datą savo tyrinėjimais išaiškino ponas Foigtas (t. V. – P. 133). Ten randame ištrauką iš Vygando: *Post hoc frater Siffridus marschalcus qui in multis oratione promovit, vir multe probitatis et devocionis et sancte vite clausit diem extremum in die S. Gregorii (Papae i. e. 12 Martii)* (Po to brolis Zigfridas, maršalka, kuris iš daugelio išsiskyrė iškalba, dideliu sąžiningumu, pamaldumu ir buvo šventu gyvenimu pasižymėjęs vyras, užmerkęs akis šv. Grigaliaus dieną (Popiežiaus, tai yra kovo 12-ąją). O toliau: *Post hunc ad festum Pasche frater Henningus Schindekop a Magistro electus in Mareschalcum superiorem...* (Po to, prieš pat Velykas, brolis Hėnigas Šindekopas magistro buvo paskirtas didžiuoju maršalka...).

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 134. Mūsų istorikai į tuos metus žiūri per padidinamąjį

1244

1360 m. Sugriaunama tvirtovė. Tuo tarpu didysis magistras gavo žinių, kad karalius Kazimieras netoli nuo Viznos, kryžiuočių žemės, įsakė įkurti tvirtovę ir ją statyti, tad maršalka su kariaunos daliniu buvo pasiųstas ją užpulti. Buvo įsileista į kalbas su statytojais, kurie prisistatė esą Lenkijos karaliaus pasiųsti, tačiau paaiškėjo, kad Lietuvos kunigaikštis Patirgas, rodos, su sūnumi, yra prie šių darbų. Kryžiuočių buvo įsakyta nutraukti statybą, kaip neteisėtai svetimoje žemėje pradėtą. Buvo nenorėta paklusti, bet kai maršalka pademonstravo savo ginkluotę, prie statybos dirbę žmonės ūmai dingo, metėsi anapus sienos savo šalies gilumon; po to pradėti statybos darbai buvo sunaikinti. Kryžiuočiai tuose kraštuose pastatė dvi pilaites, pavadintas Grobynu *(Grebin)* ir Ringiabrasčiu *(Rungenbrust)*. Visa tai, kas čia vyko, nors iš pradžių buvo priskirta Lenkijos karaliui, turėjo būti lietuvių, slapta susimokiusių su karalium, sumanymas, juk ta vietovė nuo seno buvo reikšmingas punktas lietuvių antpuoliuose[1].

1245

1360 m. Antrąkart tais pačiais metais, rudeniop, Prūsijoje pasirodė svetimšaliai svečiai: Otas, pramintas Šauliu, Heseno landgrafas, Henriko Geležinio sūnus, lydimas Fuldos abato, norėjusio kardu, mūšyje su pagonimis, pelnyti Dievo malonę. Visa tai dėjosi būtent tuo metu, kai imperatorius Karolis su kariauna patraukė į kovą su Vartenbergo grafu, vesdamasis

---

stiklą. Strijkovskis vertina kaip didžiulius žygius į Žemaitiją, kurie esą visiškai ją sunaikino. Kojalavičius Kęstutį nelaisvėn ima ir daug kitų pasakėlių pripaisto, apie kurias didesnės vertės šaltiniai nieko nėra girdėję.

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 136, 137.

kartu pulkus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio atsiųstus pagalbon[1]. Tad taip, kai lietuviai savo kraują liejo už krikščionių valdovą, krikščionys ėjo Lietuvon žudyti taikių žemdirbių savo pačių namuose. Žygis pasiekė Veliuoną, ten įsiliepsnojo įnirtingas mūšis, kur krito įžymus riteris Verneris Griunenbergas, maršalkos bendras (adjutantas), prie jo paties strėlės pervertas[2].

1246

1361 m. Karas. Netilo kovų aidai ir vėliau. 1361 metų įvykiai įvairavo, betgi likimas kryžiuočiams ne per daug buvo palankus. Pačioje metų pradžioje Brandenburgo markgrafo, grafo Kacenelenbogeno ir Henriko Feldenco vadovaujamas su gausiais riterių svečiais ir ginkluotais žmonėmis maršalka įsiveržė į Lietuvą. Tačiau gyventojai, laiku perspėti apie šį puolimą, taip išsislapstė po miškus ir pylimais apsaugotas vietoves, kad tą žygį būtume galėję pavadinti vienu labiausiai jiems žalingų, jeigu nebūtų atvykę dideli būriai, atsiųsti iš Prūsijos. Dar į du žygius tais pačiais metais buvo išsiruošęs maršalka – vieną palei Gardiną, kur jam lietuviai sutrukdė persikelti per Nemuną, turėjo grįžti visai nieko nepešęs. Tuo metu kryžiuočių partizanas Sprenceris, kaip žinoma, ištisus metus su savo bastūnų būriu siautė kairiajame Nemuno krante. O į kitą tos upės krantą ordino riteris Šioningenas iš Ragainės dukart rengė žygius, abu kartus grobio prisiplėšė, nemažai belaisvių parsigabeno[3].

---

[1] *Anonym.* Chron. Wirtemberg. – Ap. *Schannat.* Vindem. litter. – Coll. II. – P. 27; *Pfister.* Gesch von Schwaben. – B. II. – Abt. II. – S. 52.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 142.

[3] *Voigt.* – l. c.

1361 m. Kęstutis paimamas nelaisvėn. Neįprastai susiklostė aplinkybės, kai narsus riteris, Rastenburgo konvento valdytojas Henrikas Kranigfeldas sumanė žygį. Tas riteris kartą jau buvo patekęs lietuvių nelaisvėn ir iš jos įstengęs pasprukti. 1361 metais, prieš Kalėdas, pasitelkęs drąsių draugų, tarp kurių buvo Saksonijos kunigaikštis, ordino riteris Albertas; pastarieji, vesdami nedidelį raitelių dalinį, patraukė per Galindos girią norėdami apiplėšti Belsko apylinkes. Tik Narevo upė, smarkiai patvinusi, sutrukdė tęsti žygį. Tad nusprendė vykti į Ekersbergo pilį, stovinčią prie Sniardvų ežero, kur ketino kiek laiko prabūti. Tuo tarpu pasiuntė kryžiuotį Henriką Belerį su žvalgais Liocenbergo link – gal iš ten būtų galima įsiveržti į Lietuvą. Tie žvalgai užtiko lietuvių raitelių pėdsakus – vėliau paaiškėjo, kad yra penketas šimtų žirgų, su kuriais kunigaikščiai Algirdas, Kęstutis ir Patirgas pramogauja medžiodami. Per pasiuntinį tuoj pat buvo duota žinia esą stipri lietuvių kariauna stovyklauja Vobelių *(Wobel)* ežero apylinkėse, o anie raiteliai turėtų būti tų pajėgų apsaugos dalinys. Kol Kranigfeldas telkė arčiau esančius saviškius, Beleris atidžiai stebėjo tą dalinį. Pagaliau suburti kryžiuočių riteriai patraukė smogti lietuvių kariaunai; užsimotas tikslas buvo pernelyg drąsus ir pavojingas, juk nei apie kariaunos skaičių, nei apie išsidėstymą nieko tikro nežinota. Būta netgi susirėmimų palei Milkūnų kaimą. Vieni kronikininkai lietuviams, kiti – kryžiuočiams primeta kautynių pradžią. Iš to aišku, kad lietuviai, gavę žinią apie Belerio žvalgus, ieškojo kryžiuočių raitelių. Šiaip ar taip, mūšis buvo labai aršus, kryžiuočiai kovėsi labai sumaniai bei drąsiai ir kaskart sėkmingiau. Galiausiai, nepaisant narsių kunigaikščių atakų, jų žmonės, kurių krito šimtas trisdešimt, pakriko. Kryžiuočiai neteko tik keturiolikos savųjų. Tuo tarpu kunigaikštis Patirgas, riterio Konrado Hochbergo užpultas, buvo nublokštas nuo žirgo ir ilgai pėsčiomis klampojo, kol jį savieji

išvadavo ir ant kito žirgo užsodino. Kunigaikštis Kęstutis riterio Hankės iš Ekersbergo taip pat buvo nublokštas nuo žirgo ir paties Kranigfeldo paimtas nelaisvėn. Kryžiuočiai, nudžiuginti tokio svarbaus laimikio, suskubo nugabenti kunigaikštį į Marienburgą, kur visų buvo labai džiūgauta, ir padėkai pareikšti suruoštos viešos pamaldos, nes tas įvykis buvo palaikytas ypatingu Dangaus palaiminimo ženklu[1].

1248

1361 m. Kęstučio kalinimas ir pabėgimas. Didysis magistras su savo garbinguoju kaliniu elgėsi labai gražiai, tačiau saugojo jį griežtai – kalinimui paskyrė Marienburgo pilies žemutinio aukšto menę, skliautuotą ir su visokiais saugos įrenginiais, kur tinkamai buvo priimtas: apstatymas, guolis, kilimais išpuoštos sienos; tarnai duoti kokie ir dera aukštam asmeniui. Du riteriai visą dieną nuolat būdavo toje menėje, naktį uždarydavo kaustytas duris. Tuo tarpu didysis kunigaikštis, siūlydamas išlaisvinimo sąlygas, du kartus buvo atsiuntęs pasiuntinius, tačiau ordino taryba jokiais būdais negalėjo su jomis sutikti. Tarnu didžiajam kunigaikščiui buvo paskirtas didžiojo magistro kambarinis Alpas, tai yra Alfas, Adolfas, apkrikštytas lietuvis, kuris buvo pelnęs didelį pono pasitikėjimą. Tas žmogus dažnai lietuviškai įsileisdavo į kalbas su kunigaikščiu ir užiminėdavo jį ką pasakodamas arba klausydavo jo pasakojimų: riteriai, ėję sargybą, nesuprasdavo lietuvių kalbos ir netrukdydavo, tikriausiai kryžiuočiai – ar reikalo spiriami, ar iš smalsumo – taip norėjo išgauti žinių apie kai kuriuos dalykus. Su laiku tarp kalinio ir tarno atsirado tarpusavio pasitikėjimas,

[1] Kojalavičiaus pareikšta nuomonė, sekant Strijkovskiu (p. 402), yra kaip reikiant perdėta ir kritikos neatlaiko. Atsižvelgiau į pono Foigto tyrinėjimus (t. V. – P. 143, 144), Dusburgiečio tęsėją (Supl. – C. XXII. – P. 424) ir savo paties tikrinimus.

prabudo tarno tėvynės meilė ir noras grįžti į gimtuosius kraštus. Prisirišo jis prie kunigaikščio visa širdimi, ir apsvarstę sutarė abu pabėgimo būdus. Menėje, sienos įdubime, nuo pilies apkaso pusės, kunigaikštis pastebėjo po apmušalais esant nišą, kurioje buvo užmūrytas langas. Alpas tuoj atnešė geležinį kaltą, ir kunigaikštis nakčia labai tyliai darbavosi ardydamas mūro sieną; tarnas, kiekvieną rytą tvarkydamas menę, greitai išnešdavo nuolaužas arba sušluodavo pašalin, kol riteriai grįždavo iš rytinių pamaldų. Netrukus landa buvo baigta, sutartas pabėgimo laikas ir valanda. Apie vidurnaktį kunigaikštis pasiruošta virve nusliuogė siena iki griovio ir išėjo vedamas Alpo. Abu, apsivilkę baltus apsiaustus su juodais kryžiais, sėdo ant pabalnotų žirgų, paimtų iš didžiojo magistro arklidžių. Sargas, Alpui vokiškai prakalbus, atidarė vartus tariamiems ordino riteriams, esą vyresnybės pasiųstiems su skubiais pavedimais. Taip jie negaišdami vyko Mazovijos sienos link, pakeliui sutikdami kryžiuočių, kurie juos kaip brolius sveikindavo. Libštate pasiuntė atgal iš didžiojo komtūro paimtus žirgus, šunkeliais nusigavo pas Mazovijos kunigaikštį Jonušą, savo dukters Danutės vyrą, iš kur laimingai grįžo į Lietuvą. Kol pilyje buvo apsižiūrėta ir pastebėta, kad pabėgo kunigaikštis Kęstutis, praėjo nemažai laiko, tad pasiųstieji vytis perdėm susivėlino, kad būtų galėję dar sučiupti pabėgėlius. Netrukus iš Trakų atėjo laiškas, kuriame buvo dėkojama už svetingą priėmimą ir pridurta: jeigu dievų valia jam bus duota pačiupti patį Henriką Kniprodę arba ką kitą iš aukštesniosios ordino vyresnybės, tai pasirūpins paskirti jiems kuo saugiausią būstą. Kronikininkai nesutaria dėl kalinimo trukmės, betgi patikimiausi šaltiniai[1] praneša, kad paimtas buvo šeštadienį prieš Verbų sekmadienį (kovo 12 dieną), o pabėgo per šv. Elžbietos šventę (lapkričio 19 dieną) tad išsėdėjo aštuonis mėnesius ir šešias dienas[2].

---

[1] Dusburgiečio tęsėjas. – l. c.

[2] Visas paragrafas paremtas Foigto tyrinėjimais (t. V. – P. 145–147).

1361 m. Kęstučio žygiai. Vos tik tokiomis nepaprastomis gudrybėmis kunigaikštis Kęstutis išsivadavo iš arešto, ėmė galvoti, kaip atkeršyti už skriaudą. Labiausiai jam, be abejo, rūpėjo sučiupti tą Kranigfeldą, kuris jį buvo paėmęs nelaisvėn. Taip sumąstęs, rinktiniais raiteliais vedinas, išvyko jis į Galindą, kur vylėsi užtikti savo priešą. Visas šis žygis labiau panėši į nuotykinį nei į ryžtingų siekių išankstinį planą turintį žygį. Pirmiausia netikėtai smogė Johanisburgui, kur tvirtovę paėmė šturmu. Aptiko komtūru ten buvusį Joną Koliną, kuris su vicekomtūru būtų išlindėję slaptavietėje, tačiau toje užlandoje jie buvo priremti ir paimti nelaisvėn. Tvirtovę su visais statiniais įsakė sudeginti. Iš ten metėsi į Ekersbergą, tikriausiai tikėdamasis dar ką iš kryžiuočių aptikti. Tvirtovė, tiesa, buvo paimta vienu smūgiu, vis dėlto tenykščio vienuolyno valdytojas Hademaras su ginkluotais žmonėmis spėjo pasitraukti į Gdanską *(Danzig,* Gdanskas – taip kryžiuočių buvo vadinamos prie pilių buvusios išėjimo vietos, kartu sudariusios tam tikros rūšies išorinius įtvirtinimus). Ten kryžiuočiai gynėsi nepaprastai drąsiai, laimėjo laiko ir nakčia įstengė ištrūkti tiesiog iš puolėjų rankų[1].

Išėjęs iš Ekersbergo, kunigaikštis Kęstutis dar ketino pulti

---

[1] Šioje vietoje kronikininkai baisiausiai pripaistė. Ponui Foigtui pirmiausia esame dėkingi už tiesos spindulius, nes jo nenuvalkiotomis mintimis ir protingais tyrinėjimo darbais, kaip per visą istorijos aprašymą, taip ir šiuo būtent atveju, savo pasakojimuose rėmėmės. Jo pastaba (t. V. – P. 147, 148) verta cituoti ištisai: „Apie šiuos įvykius, – sako gerbiamasis istorikas, – kronikose yra įsigalėję juokingiausių pasakojimų, kai kurie iš jų yra patekę į visus, net naujausius raštus, Prūsijos istoriją aiškinančius. Pirmiausia paklausykime Vygando (p. 287): *Post hec Kynstud impugnavit cum paganis castrum Johannis et incineravit usque ad profundum, et notum factum fuit, prefectum et collegam suum se ocultasse in priveta; quare necessarium inpugnant eos capiunt; nomen prefecti Joh. Kollyn; ceterum impugnavit Eckersberge, quod obtinuit, nomen prefecti Hademar, qui considerans potestatem regis fugit ad secretum, de quo se cum aliis viriliter defendit, propellens paganos et*

kurią nors pilį, tikriausiai Rastenburgą, kur, be abejonės, tikėjosi užtikti Kranigfeldą. Gal riteriai iš tos tvirtovės subėgo ir aplinkiniai gyventojai pačiu laiku paskleidė žinią, kad valdytojai iš Bartenšteino ir Rastenburgo girioje, kur buvo įsitaisę gana patogioje vietoje, suspėjo pastoti lietuviams kelią. Vos anie priartėjo ir tikriausiai įsikūrė pailsėti, kryžiuočiai iššoko iš pasalų, su šauksmais puolė stovyklaujančiuosius. Mūšis truko neilgai, nes lietuviai metėsi prie žirgų ir nurūko. Tuo tarpu kryžiuotis

---

plures telis tranfixit et evasit manus eorum (Po to Kęstutis su pagonimis užėmė Johanisburgo tvirtovę ir sudegino ją iki pamatų, be to, tapo žinoma, jog komtūras ir jo bendražygis pasislėpė privačiose valdose, taigi kaipmat užpuola juos ir sučiumpa; kitus užpuola Ekersberge, kur jie buvo įsitvirtinę. Vienuolyno valdytojas buvo Hademaras, šis, suprasdamas karaliaus galią, pabėgo į slaptavietę, iš kur drauge su kitais narsiai gynėsi, atremdamas pagonis, ir, kai paleido daugybę strėlių, jų būrys atsitraukė). Tik įsivaizduoti tegalime, kas iš tų žodžių padaryta; nuostabą keliantis puolimas užimti Gdanską, apie kurį pasakoja Šiucas (l. 75), Dlugošas (p. 1131), Kojalavičius (p. 327), De Valis (t. III. – P. 357), Paulis (p. 208), Bačka (t. II. – P. 158), Kocebiu (t. II. – P. 206) ir kiti. Kas gi yra buvęs tos pasakos pradininkas? Randame ją jau Grunau (traktatas XIII. – D. 2. – § 3) ir juo sekančio Luko Davido (t. VII. – P. 48) kronikose. Netgi senojoje Prūsijos kronikoje (p. 37) jau rašoma: *Of sente Dominicus tag irslugen dy dewtschen zeu Gdancz vil Polen darume das sy offenbar schregen Krakow, Man mynte si wolden dy stad verroten, nach deme das Kynstod aws dem gewennis yngtgind* (Šv. Dominyko dieną vokiečiai prie Gdansko, kurį jie vadina Krokuva, užmušė daug lenkų. Buvo manoma, kad jie nori atiduoti miestą, po to, kai Kęstutis užėmė slaptavietę). Vygandas visą šią mįslę išnarplioja. Ekersbergo tvirtovė buvo užimta net iki slaptavietės *(secretum),* kurią Kęstutis buvo priverstas atakuoti įveikdamas sunkumus. Toks įslaptintas statinys tuometine vietos žmonių šnekta buvo vadinamas *Danzig* (Gdanskas). Taip jis gana dažnai buvo minimas Marienburgo statybos, taip pat kitų ordino tvirtovių, pavyzdžiui, Ragainės, ataskaitose. Šios pastabos tikrumui paliudyti būtų galima pateikti daugybę pavyzdžių; tokios įslaptintos vietos ordino tvirtovėse buvo įrengiamos tikrai visur. Kaip kad ir iki šiol yra išlikę Marienburge, Marienverderyje, netgi Karaliaučiuje, vietovėje, vadinamoje *Danziger Keller* (Gdansko rūsyje). Dėl žinomų priežasčių jos ne tik būdavo už tvirtovės ribų, gan tolokai, jos taip pat būdavo apjuostos patikimais įtvirtinimais, apsaugotos gražios formos brustverais taip, kad juose buvo galima kaip reikiant gintis.

Verneris Vindheimas užpuolė Kęstutį ir ietim nubloškė nuo žirgo, pastarasis tąkart savo ietim partrenkė savo priešo žirgą taip, kad šis krito vietoje ir nuvertė raitelį. Prišoko ginklanešys Mikalojus Vindheimas, kuris kirto kunigaikščiui kardu, tačiau masyvūs šarvai apsaugojo nuo smūgio; nusitaikė smaigaliu, norėdamas durti, kunigaikštis sušuko: „Nedrįsk manęs paliesti!" „Kaip aš neturėčiau mušti pagonio", – atsakė karys. „Eik šalin, aš esu kunigaikštis Kęstutis, arba einam kartu, aš apdalysiu tave turtais". „Mano šeimininkas per penkias valandas man daugiau duos negu kad tu per visą savo gyvenimą", – tarė Mikalojus. Tuo tarpu kunigaikščio žmonės prišuoliavo su žirgu, ant kurio sėdo kunigaikštis ir pasileido bėgti. Bet kitas kryžiuočių ginklanešys, vadintas Jonu iš Ekersbergo, prišokęs į pagalbą Mikalojui, pasivijo Kęstutį ir paėmė nelaisvėn. Vis dėlto šis mūšis kryžiuočiams kainavo nepigiai. Bartenšteino valdytojas greitai mirė nuo žaizdų, vienas kryžiuotis ir devynetas karių krito mūšio lauke. Lietuviai turėjo būti netekę maždaug šimto užmuštaisiais, nemažai buvo sužeista, paimta apie du šimtus žirgų[1]. Vis dėlto, priduria kronikininkas, Kęstutis netruko vėl pabėgti iš nelaisvės. Sunkiai suprantamas dalykas, kad tais pačiais metais du kartus pagautas du kartus būtų galėjęs iš kalėjimo

---

Toks *Danzig* (Gdanskas), be abejo, buvo prie Ekersbergo, į kurį pasitraukė valdytojas su žmonėmis. Vygando kronikos originale, ko gero, buvo, kad Kęstutis, paėmęs tvirtovę, norėjo užimti ir *Danzig* (Gdanską), kur buvo pasislėpusi įgula. Tad šitaip dėl klaidingai suprasto seno žodžio, kuris jau užmirštas, atsirado nuostabą keliantis pasakojimas, kaip esą Kęstutis puolęs Gdansko miestą, apie ką amžininkai Vygandas ir Lindenblatas* nė žodeliu neužsimena. Pagaliau apie šį nesusipratimą jau mini Lukas Davidas savo traktate apie Vygando iš Marienburgo kroniką (p. 8)". Prie to pridursime, kad iš tikrųjų Gdanske per kokią mugę galėjo būti vokiečių su lenkais muštynės, kilusios tuoj pat po Kęstučio pabėgimo iš kalėjimo. Vėlesnis kronikininkas, aptikęs Ekersbergo ataką ir tenykštį *Danzig* (Gdanską), per neapsižiūrėjimą suplakė į vieną ir perpasakojo savaip. Betgi Vygando vertėjas į lotynų kalbą žinojo šio žodžio reikšmę ir išvertė *slaptavietė (secretum)*.

[1] *Voigt.* – l. c.

pabėgti, be to, dar antrąjį kartą lengviau ir greičiau. Iš tiesų Vygandas, taigi liudininkas, prie kurio akių visa tai dėjosi, nekalba, kaip antrąjį kartą išsivadavo, tik aprašo, kas buvo nutikę kareiviui Mikalojui, ir po kunigaikščio paėmimo nutyla; tik tuo baigia, kad po šio paėmimo esą pasitaikė greitai išsigelbėti[1].

Todėl reikėtų manyti, kad tiesiai iš ano rankų ar pats ištrūko, ar šį papirko, kad paleistų. Pastarasis atvejis labiau panašus į tiesą, kadangi šis įvykis kryžiuočiams buvo abejotinas, tik prielaida tebuvo, kuri išliko svetimšalių kronikoje, prie jos pridūrus, kad tai vyko apie šv. Liuciją (gruodžio 13 dieną)[2].

1250

1361 m. Kryžiuočių kėslai. Po šių įvykių kryžiuočiai gana aiškiai suvokė, kad su lietuvių kunigaikščiais būtina arba kariauti, arba sudaryti taikos sutartį. Betgi dėl popiežiaus Inocento VI, labai nusistačiusio prieš lietuvius pagonis, tokia sutartis buvo tiesiog neįmanoma. Tad neliko nieko kito kaip ryžtingai griebtis ginklo ir nusitiesti kelią į valsčius Lietuvos gilumoj, o užuot siaubus Žemaitiją, jau gerokai nuniokotą, prasibrauti anapus kairiojo Neries kranto ir apiplėšti tankiai gyvenamą kraštą, kurio iki šiol jokie užpuolimai nebuvo pasiekę; tad šiuo atžvilgiu ir nauda aiški matėsi, ir krašto galia neišvengiamai susilpnėtų, taigi paskatų, kaskart didesnių, užkariavimų siekiams radosi vis daugiau. Kauno tvirtovė buvo raktas į tikrąsias Lietuvos žemes; stovinti dviejų didelių upių

---

[1] *Hermann Corner.* Chron. Autorius apie tai paliudija, nors pats yra pripainiojęs. Žr.: *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 298, 299.

[2] Dlugošas apie tai gerai žinojo, nes pasakoja (t. I. – P. 1131): *Sed parum provide dum rediret aservatus, iterum Cruciferas fallens, de quo apud eos magni morsus habebantur, captivitatem evasit, et in Lithuaniam pervenit* (Bet kai dar kartą, lygiai taip pat apsukriai apgaudamas kryžiuočius, dėl ko daugelis jų buvo smarkiai išjuokti, pabėgo iš nelaisvės ir į Lietuvą parvyko).

santakoje visada buvo svarbus punktas, viliojantis aną valdyti, masino būdamas reikalingas vėlesniems žygiams. Ordino tarnyboje buvo nuspręsta labiausiai rūpintis, kaip užimti Kauną. Dėl to Ragainės komtūras Henrikas Šioningenas gavo įsakymą, kad surastų gerų šnipų, kurie smulkiai praneštų apie Kauno tvirtovės būklę, taip pat apie įgulą ir visas gynimosi priemones. Jam buvo nurodyta, kad paruoštų laivus plaukti Nemunu aukštyn, techniką, prietaisus, maisto atsargų ir visa kita, ko reikėtų šiam žygiui; netgi tartasi nelaukiant pavasario kilti į žygį, tačiau žiema praėjo tuščiai, kadangi kryžiuočių kariai iš Vokietijos atėjo negreit, tad buvo atidėta iki pavasario.

1251

1362 m. Apgultis ir Kauno užėmimas. Vasario mėnesio pabaigoje tikėjimo vardu sukviesti atvyko kariauninkai, kuriuos vedė Vokietijos kariai iš garsių giminių: grafas Gerardas Firneburgas, grafas Šponheimas, du grafai Hohenloė; buvo taip pat čekų, italų, anglų ir danų. Kariauna telkėsi Karaliaučiuje; labai ankstyvas pavasaris leido greit patraukti į laukus, kur vandenys turėjo nuslūgti. Didysis magistras pats stojo vyriausiuoju vadu, jam pavaldūs ordino maršalka, Žemgalos vyskupas Baltramiejus ir visa aukštoji ordino vyresnybė lydėjo jį šiame didžiuliame žygyje. Pulkai buvo nepaprastai gausūs, gerai organizuoti ir viskuo aprūpinti; daliniai žygiavo su skirtingomis savo vėliavomis, pirma kurių – ordino Didžioji vėliava su Dievo Motinos atvaizdu; prieky jos – visos riterių bendrijos vėliava su šv. Jurgio atvaizdu. Kovo 13 dieną didžioji kariaunos dalis Ragainėje sėdo į laivus; atsargos, prietaisai, ginklai, technika Nemunu plaukė botais[1] su burėmis. Sausuma tad traukė pulkai palei kairįjį Nemuno

[1] Botai – plokščiadugniai laivai, su vienu aukštu stiebu, kitu žemu, nuo neatmenamų laikų plaukiojantys Nemunu net iki Kauno, išlaiko krovinį nuo

krantą, juk tvirtovės toje pusėje negalėjo sutrukdyti, nuo seno arba sugriautos, arba apleistos būdamos, nes Užgirio kraštas buvo visiškai nuniokotas. Priplaukusi iki Kauno, kariauna išsilaipino į krantą, žemiau Neries žiočių buvo nutiesti du tiltai per visą Nemuno plotį, tarp kurių nuleidę inkarus stojo botai. Po to per tris dienas buvo nuniokotos miesto apylinkės ir iššvalgyta tvirtovė: miestas stovėjo Nemuno ir Neries santakoje, nuo upės lig upės, už gilaus griovio, jį juosė mūro siena, gynusi iš sausumos pusės, kur du keliai, kiekvienas upės pakrante, tiesėsi, tarp tų kelių dunksojo kalnai, atskirti pražūtingų tarpeklių ir apaugę tankiomis liepų giriomis; ant Neries kranto, kur mūro siena artėjo prie upės, buvo iškilusi didžiulė penkiakampė pilis, apjuosta aukštomis mūro sienomis, su bokštais, sargybinėmis, palisadais, statinių tvora ir grioviu nuo miesto pusės; didieji vartai kelyje palei Nerį vedė vidun, kiti vartai – sienoje, stovėjusioje priešais Nemuną, nuo kurios kita miesto mūro siena tęsėsi net iki Nemuno; nuo to mūro iki pačios upių santakos driekėsi žemumoje giraitė, dievų garbei skirta; garbingiausioji šventovė stovėjo prie Nemuno, kur vėliau buvo jėzuitų kolegija, šios pėdsakų ir dabar yra išlikę[1].

Kryžiuočiai pamatė miestą esant kuo puikiausiai apsaugotą įtvirtinimų, aprūpintą visomis reikmėmis, ginamą gausios įgulos ir miesto gyventojų. Miestui vadovavo Vaidotas, Kęstučio sūnus, jaunuolis, vos dvidešimties metų tesulaukęs[2], tačiau jo valioj buvo lietuviai ir rusinai, vadai suvis labiausiai patyrę. Turėdami tai omenyje, pradėjo apgultį laikydamiesi didžiausio atsargumo; priešais miesto sieną įsirengė stovyklą nuo upės lig upės, kurią įtvirtino pagal paskutinį inžinerinio meno žodį,

---

šimto iki dviejų šimtų statinių javų, tai yra nuo šešiasdešimties iki šimto dvidešimties tūkstančių svarų. Aukščiau plaukioti negali dėl perdėm sraunios tėkmės, nei į Nerį neįplaukia.

[1] Šis senojo Kauno aprašymas paimtas iš vietovės apžvalgos ir kai kurių šaltinių*. Žr. šių raštų t. IV, priedą XVII.

[2] Pagal III genealoginę lentelę Vaidotas gimė 1342 metais.

kitaip sakant, vokiečių sugalvotus išradimus, kurių Bavarijoje neseniai buvo išmokęs ordino didysis komtūras Baldersheimas. To išradimo, tiesą sakant, ne naujo, pagrindu buvo paimtos dvi tvirtovių linijos, apsaugotos grioviais, palisadais arba, priklausomai nuo vietovės sąlygų, kitais įtvirtinimais; viena jų užstojo puolėjus ištisiniu pylimu iš miesto pusės *(Ligne de contrevallation);* kita, panaši į pirmąją, – iš vidaus *(Ligne de circumvallation);* taip puolėjai patys būdavo tvirtovės viduje[1]. Mūsų metraštininkai pasakoja, kad esą kryžiuočių išorinę liniją supo gilus griovys, per visą ilgį pilnas vandens[2], kas nelabai panašu į tiesą žinant miesto padėtį. Vis dėlto negalima nuginčyti, kad dešiniajame Neries krante jie priešais pilį taip pat buvo išdriekę stovyklą ir ten, nuo Neries iki Nemuno, buvo iškasę griovį, kuris galėjo būti pilnas vandens žemumoje, vos per uolektį pakeltoje aukščiau nei vidutinis vandens lygis. Juk pilis, stovinti taip pat ant Neries kranto, upe galėjo turėti ryšį su kitu upės krantu priešingoje pusėje, be to, ta linija dengė tiltus ir laivus Nemune[3].

Tie darbai, nepaprastai varginantys, buvo atlikti greitai ir kaip dera stropiai; be abejonės, sumanymui vykdyti buvo pasinaudota

---

[1] Šis būdas, apsaugantis puolėjus įtvirtinimais, iš tiesų yra labai senas: pranašas Izaokas* trisdešimt septintajame skyriuje kalba apie tai – esą nėra abejonės, kad pačiais seniausiais laikais buvo naudojami tokio pobūdžio pylimai. Herodotas kontrvalacinių ir cirkumvalacinių** linijų išradimą priskiria Harpagui, Kyro kariaunos vadui, tačiau mokslininkai pažymi, kad egiptiečiai, žydai ir asiriečiai jau kaip reikiant išmanė apgulties meną. Tai galėjo būti užmiršta ir apie XIV amžių Vokietijoje atgaivinta, ką kronikininkai dėl nežinojimo kaip naują išradimą pristatė, taip pat ir Kocebiu (t. II. – P. 207).

[2] *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 302.

[3] Dabartinės Nemuno pakrantės, paplautos abiejų upių, smarkiai pasikeitė. Nemunas labai ardo krantus nuo Šv. Kryžiaus vienuolyno pusės, Neris papilę taip apgriovė, kad kadaise tankiai gyvenamos gatvės – Odminių, Pavilnės bei Vokiečių kampas – buvo visai nuneštos srovės ir atsidūrė dabartinėje upės vagoje, pačios pilies griuvėsių vos maža dalis teišliko. Turiu po ranka Juozapo Macianskio *(Maciański)* Kauno miesto istorijos papildymų rankraštį su pono Laurinavičiaus kritinėmis pastabomis***.

medžiagomis, rastomis priemiesčių namuose, iš apylinkės pasitelkti žmonės, pasišovę padėti. Kaip labai šios atsargumo priemonės ir tas skubotumas pasirodė besą pačiu laiku, paaiškėjo, kai kunigaikštis Kęstutis su gausia kariauna ėmė artėti keliu anapus Nemuno ir bemat pasirodė kita kariauna, vedama didžiojo kunigaikščio Algirdo, atžygiuojančio palei pat Nerį, kurioje šmėkščiojo Rusios gvardija. Šie kariai, nuo dabartinio Šv. Kryžiaus vienuolyno pusės per aukštumas perėję ir susijungę, ruošėsi stoti pagalbon. Vadai, su nuostaba žiūrėdami į kryžiuočių įtvirtinimus kalno papėdėje, kaip ant delno matomus, aptarinėjo jų puolimo būdus[1]. Buvo pradėti atakuoti tie cirkumvalaciniai apkasai, tačiau į juos atsimušus išgaruodavo didžiosios pagalbos karių narsa; tikriausiai tuo pačiu metu buvo ruošiami ir antpuoliai iš miesto užimti kontrvalacinę liniją, tačiau taip pat nesėkmingai. Krikščionys su neapsakomu įkarščiu atremdavo smūgius: per visą kariauną nuvilnijo šūksmas, vienbalsiai pritariant, kad geriau visi mirs vietoje negi šį pagonių lizdą *(Heidenhaus)* paliks nepribaigtą[2]. Po kiek laiko lietuvių kariauna atsitraukė ar tik stebėjo iš toli. Maršalka

---

[1] *Rex quoque Kynstod in perturbato animo cum ingenti multitudine stetit iuxta Mimilam, Algerd similiter cum suis Bayoribus et Smyrdens, prope Norigam et consiliantur et disponant se celeriter, quomodo castrum ab huius modi impugnationibus absolverent* (Taip pat ir labai susirūpinęs karalius Kęstutis su didžiule kariauna stovėjo prie Nemuno, ir Algirdas panašiai su savo bajorais bei smirdais netoli Neries pasitaria ir greitai išsirikiuoja, šitaip tvirtovę nuo tokių užpuolimų išlaisvindami). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 152. Dėl „smirdų", kitaip „smerdų", pasakytina, kad tai buvo pačių seniausių laikų ginkluoti Rusios pasienio žemių kolonistai, juk šis vardas, kilęs iš *sumež naoružennyj**, reiškia ginkluotą pasienio ribą. Pskoviečiai XV amžiuje dar tebeturėjo tokią samdytą kariuomenę *(Karamzin.* – T. VII. – S. 148). Tačiau Rusijoje šis vardas apskritai žemdirbiams prigijo prieš XVI amžiaus pradžią (ten pat. – P. 189).

[2] Šias aplinkybes eilėmis apdainuoja Vygandas *(Schütz.* – Fol. 76 *verso*):

Deselbet sie mitten inne logen,
Das sie von dennen nicht zogen.
Mit nichten volten sie von der Stadt,

Šindekopas vadovavo veiksmams, kiekvienam daliniui paskirdamas darbus, drąsiausius siųsdamas prižiūrėti išorinių apkasų, o tuo tarpu buvo užimta šventoji giria; iš laivų atsigabenta technika, įvairių įmantrių prietaisų, patrankų; buvo technikos, palengvinančios prie mūrų priartėti – medinių bokštų arba tam tikros rūšies kilnojamų pakylų *(rusztowania ruchomego),* skydų priedangoms; kitokios – sienoms griauti, akmenims svaidyti, ypatingų balistinių konstrukcijų, svaidančių degančias strėles ir sukeliančių gaisrą, patrankų, šaudančių paraku, tačiau tik mažo kalibro kulkomis[1]. Kuo puikiausi amatininkai, meistrai, labiausiai įgudę, buvo paimti konstruoti, montuoti ir valdyti tų įrenginių. Pradėta be perstojo, dieną ir naktį, ruoštis

---

Sonder behalten da der Pfad,
Mit Hertzen und mit Sinnen
Cawen das Haus zu gevinnen,
Dorumb sie wolten sterben,
Oder von Gott dar erwerben,
Das sie nicht zügen vonhinnen,
Sie hetten denn zuvor innen,
Cawen das Heyden Haus
(Čia pat jie juos apsupo,
Kad jie nuo jų nepabėgtų,
Nė už ką nesitraukė nuo pilies,
Bet puolė ją,
Stengėsi iš visų jėgų
Užimti pilį,
Todėl norėjo arba mirti,
Arba Dievo malonę pelnyti,
Kadangi jie atkakliai puolė,
Todėl greitai įsiveržė vidun,
Pralaužė pagonių mūrus,
Šaudė ne dideliais akmeniniais sviediniais,
Bet vien tik švininėmis kulkomis).

[1] Lindenblatas (p. 26, 27) sako: *Dennoch woren nicht di grossin steinbüchsen, sunder alleine lothebüchsen* (Nepaisant to, buvo šaudoma ne dideliais akmeniniais sviediniais, o vien tik švininėmis kulkomis). Kad tuo metu Vokietijoje buvo įprasta gaminti didelį kiekį parako, matome Hermano Kornerio kronikoje (p. 1102), kur tas smalsusis dominikonas 1361 metų

pulti miestą. Įgula savo ruožtu kuo drąsiausiai gynėsi visuose punktuose, sumaniai, narsiai ir įnirtingai. Visų pirma Brodnicos vienuolyno riteriai miesto sienoje, priešais savo užimtas pozicijas, pralaužė landą, tačiau naudos iš to neturėjo, tikriausiai dėl to, kad ta landa vedė į vietovę, iš kur nebuvo galima įžengti į miestą ką nors pelnant. Pastatyti du didžiuliai mediniai kilnojami bokštai, vienas – prie pylimo ties Nerimi, kitas – rytinėje miesto dalyje, prieš kurį buvo sustoję kryžiuočiai iš Ragainės: abu bokštai buvo iškilę aukščiau už miesto sieną, kad iš kur kas didesnio aukščio galėtų žudyti žmones, už palisadų stovinčius, ir taip nuvaikę gynėjus, pasiektų sieną, kurią nugriautų. Didysis magistras, grafai, ordino aukštieji pareigūnai, pasiskirstę apgulties darbus, savo buvimu nuolat skatino karius. Atrodo, kad Šiaurės Europa pirmą kartą pamatė tokio plataus masto žygį. Vis dėlto nei tie darbai, nei tie didžiuliai bokštai, nei landa sienoje nė per nago juodymą nesustiprino jų vilčių. Lietuvių kariauna sukiojosi išorinėje pusėje, tvirtovės stovėjo nepajudinamos ir neprieinamos, įguloje sklido triumfo ir pergalės šūksmai; gaišatis puolėjams galėjo būti pražūtinga. Šitai matydamas didysis magistras su savo taryba nusprendė įtempti visas jėgas, kad ką reikšmingo nuveiktų. Pirmiausia užpiltoje griovio dalyje pastatė medines pakylas, tokias ilgas ir aukštas, kad nuo nuleisto žemyn tiltelio buvo galima visa grandine apie šimtą žmonių staiga griūte užgriūti aukščiausią miesto sienos iškilimą; vieną naktį tebuvo galima skirti visam šiam dideliam darbui: paruoštos medžių rietuvės, suneštos į vietą ir pradėtos dėlioti; apsuptieji, bemat supratę kėslus, iškišo per sieną

---

aprašymuose nurodo: *Consistorium urbis Lubicensis incensum est et combustum per neglientiam illorum, qui pulveres pro bombardis sive petrariis parabant* (Liublino miesto rotušė buvo padegta ir pelenais paversta tų, kurie paraką patrankoms arba petardoms ruošė). Pasak pono Kocebiu tyrinėjimų (t. II. – P. 207), iš tų patrankų prie Kauno nebuvo galima daugiau kaip du kartus per dvylika valandų iššauti – tokia dar netobula ta technika buvo.

didžiulius sienojus ir ant jų lynais prikabintais rąstais, kuriuos kilnojo viduje įtaisytais keltuvais, sutriuškino pastatytas gana aukštas medines pakylas. Tuo tarpu Marienburgo technikui, vadintam Markvardu, pavyko taranu sugriauti vieną bokštą, dengusį miesto sieną nuo Neries pusės. Tame bokšte sustatytos svaidyklės, balistos, laidyklės ir šauliai su lankais buvo užstoję priėjimą prie minėtosios sienos, vienos iš lengviausiai užimamų. Kai griuvo bokštas, vokiečiai ir prūsai, būdami saugūs nuo smūgių iš šonų, bemat ėmė veržtis prie sienos. Pilies įgula, pastebėjusi, kad užėmus tą sieną, atsivers priėjimas prie pilies sienos, metėsi pro vartus prie Neries, norėdama sutrukdyti ją užimti. Tačiau atakuojama siena ilgai mėtant į ją akmenimis ir dėl savo pamatų, sužnekusių, kai griuvęs bokštas sudrebino žemę, ką anksčiau minėjome, apačioje jau buvo suaižėjusi. Žodžiu, tą pačią minutę, kai atakuojantieji stengėsi užbėgti už akių antpuoliui, prieš juos ruošiamam, daugiau kaip pusė sienos griuvo ir ketvertas šimtų priešo žmonių žuvo vietoje. Antpuolis buvo nutrauktas, o kryžiuočiai per nuolaužas ir lavonus įsiveržė į miestą, užėmė visą apsauginę juostą ir iš pylimų išvaikė visus gynėjus, tad šie turėjo pasitraukti į pilį. Prieš tai buvo kautasi mieste, buvo kilusios baisios skerdynės ir gaisrai. Ugnis, vėjo išplaikstyta, pasiekė didžiulius sandėlius ir taip ūmai apėmė dalį miesto, kad, be gyventojų, nemažai ir puolėjų, ten patekusių, žuvo liepsnose, būtent vokiečių svečių, o su jais – pulko vadas iš Morungeno, riteris kryžiuotis Jonas Cėna, dvejetas kitų kryžiuočių, Elbliongo būrio karo vėliavos irgi sudegė tame gaisre. Tačiau visa tai neteikė vilčių greitai užimti pilį, juk jau artėjo balandžio 10-oji diena, arba dvidešimt aštuntoji nuo apgulties pradžios[1]; tačiau, pagal taktinius apskai-

[1] Šiucas (l. c.) sako, kad apgultis tęsėsi jau nuo *Reminiscere,* tai yra sekmadienio, kovo 13 dienos, iki *Palmarium,* tai yra sekmadienio, balandžio 10 dienos.

čiavimus, sumanymas nė ketvirtadaliu negalėjo būti laikomas įvykdytas, arba veikiau tik dabar iš tikrųjų buvo pradėtas. Žmonės ėmė niuzgėti, aiškiai buvo jaučiamas nuovargis, tad nebuvo ko veltui gaišti laiko. Todėl ir buvo nuspręsta balandžio 10 dieną, per patį Verbų sekmadienį, iš trijų pusių šturmuoti pilį; tą tikslą turėdami, vyriausiąjį vadovavimą prisiėmus maršalkai, trys kolonos stojo prieš tris pilies sienas. Pirmąją vedė grafas Šponheimas su savo paties vėliava; antrąją, su ordino Didžiąja vėliava, vedė grafai Firneburgas ir Hohenloė; trečiojoje kolonoje, su riterio Jurgio Hertenbergo nešama Šv. Jurgio vėliava, ėjo rinktiniai ordino riteriai su savo maršalka. Tų demonstracijų priedanga vienoje vietoje pavyko užlyginti griovį, kur technikas Markvardas pristūmė didžiulį taraną prie sienos ir ėmė taip pašėlusiai darbuotis, kad mūras bemat didžiuliais gabalais pradėjo kristi. O po to keliose vietose buvo tas pats padaryta; betgi už išgriautųjų visur stovėjo kitos sienos ir kliūtys, neįmanomos įveikti; mėginimai atakuoti tas vietas puolėjams atnešė didesnių nuostolių, ir atrodė neįmanomas dalykas sutriuškinti gynybos priemones. Tuokart Lietuvos kariauna vėl pasirodė prie Nemuno; vis dėlto buvo imtasi pasiruošimo darbų pagrindiniam antpuoliui; kai atvyko kunigaikščio Kęstučio atstovas prašyti didžiojo magistro priimti asmeniško pokalbio, sutikta su tuo, perduoti vienų kitiems įkaitai, laiduotas saugumas, parinkta tinkama vieta; be to, didysis magistras atsivedė ir tris lietuvių riterius iš Kauno pilies įgulos, kuriems leido, jam pačiam dalyvaujant, pasimatyti su kunigaikščiu ir pasikalbėti. Suvažiavus buvo pasikeista ir pasveikinimais: „Pone magistre, – gyvai tarė Kęstutis, – jeigu aš būčiau tvirtovėje, niekados neįstengtumėte jos užimti“. „Kodėl iš jos išvažiavote, kai aš prie jos artinausi?“ – paklausė didysis magistras. „Kadangi mano šalis būtų likusi be vado, o dabartinėmis aplinkybėmis niekas neįstengtų manęs pakeisti“. „Tad gerai, – pasakė didy-

sis magistras, – jeigu jūs norite, aš leisiu jums pasiimti tiek žmonių, kiek manote esant reikalinga. Įeikite į pilį, o aš garantuoju, kad greitai jūs vėl būsite mano svečias Marienburge". „Pone, – sušuko kunigaikštis, – aš esu laisvas, laisvas liksiu visados ir laisvas mirsiu! Jūs turite vilčių dėl apkasų?" „Visai ne, – pasigavo žodžio didysis magistras. Aš įsakysiu juos išardyti, tik duokit man žodį, kad mūsų kova vieno su kitu lems tvirtovės likimą". Kęstutis nutilo, atsigręžė į savo riterius, atvykusius iš Kauno. Vienas jų, rusinas, vardu Mykolas, buvo atsinešęs kažkokį kario naudojamą dėklą, kuriame laikė šaudmenis, kiti du buvo Gelgaudas ir Giniotis, lietuvių bajorai. Jie pasakė, kad nors padėtis ir sunki, apgultieji vis dėlto yra pajėgūs daryti tuos šaudmenis, todėl turi vilties apsiginti. Tuo tarpu didysis magistras, nebeleisdamas tęsti pokalbio, priėjo ir pasakė: „Ar kunigaikštis neturi nieko daugiau mums pasakyti? Tad tegu teikiasi grįžti į savo stovyklą". Ir tuo baigėsi susitikimas[1]. Iš visa ko matyti, kad Kęstučiui ne tiek rūpėjo pasikalbėti su Henriku Kniprode, kiek norėjo pasimatyti su savaisiais iš Kauno įgulos, ko jam nebūtų leista anam pačiam nedalyvaujant. Tiesa, šie nedaug kalbėjo, tačiau atsinešė tam tikrų sutartinių ženklų, kuriais tik saviesiems suprantamu būdu

---

[1] Šio pokalbio sutrumpintas turinys, Vygando eilėmis perteiktas, yra išlikęs pas Šiucą (l. 77 *recto et verso*), ir Kocebiu bei kitų, geriau suvokusių reikalo esmę, yra cituojamas. Smulkiau apie riterius, atvykusius iš Kauno, randame Vygando lotyniškajame vertime: *Interim* (pokalbio metu. – *T. N.*) *quidam rutenus nomine Michael venit de domo adducens mensuram sagittarum vulgariter selpschosse et quidam Bayorum nomine Gilgut Genehutte retulerunt quomodo in castro angustias ferrent magna et sine tedio fabricarent tela etc. sperantes domum defendere* (Tačiau (pokalbio metu. – *T. N.*) kažkoks rusinas, vardu Mykolas, atvyko iš namų, nešdamasis visą ryšelį strėlių, liaudiškai vadinamų *selpschosse* ir atsivesdamas kažkokių bajorų, vardu Gelgaudas ir Giniotis, tokiu būdu tvirtovėje padarė baisią kamšatį ir be paliovos gamino strėles, tikėdamiesi apginti tvirtovę). Vygandas (ap. *Voigt*. – B. V. – S. 157). Kad Kęstutis visą šį laiką kalbėjo vokiškai, turime ne vieną patvirtinantį liudijimą.

galėjo susikalbėti – juk žinoma, kad lietuvių religijoje būta būdų susižinoti ženklais. Tad kunigaikštis Kęstutis turėjo susivokti apie tai, kas dėjosi pilyje, gynėjų troškimus ir tikėjimą gera lemtim. Tačiau lemtis apvylė. Pilies ataka buvo pradėta įtempus visas jėgas, su didžiausiu užsidegimu ir įkarščiu. Du kartus technikas statė aukštus kaip pilies siena pastolius, kad nuo jų būtų galima tvirtovės vidun laidyti degančias strėles, deglus ir smaluotas statines, tačiau darbai nėjosi, įgula įstengė neprileisti prie pilies sienos. Betgi antrą kartą*, kai į pagalbą atėjo drąsūs riteriai – Brandenburgo komtūras ir Karaliaučiaus vicekomtūras, griovys buvo užlygintas, ir mašinos buvo didžiausiomis pastangomis pristumtos prie sienos: veiksmai buvo staigūs ir, kas nuostabiausia, sėkmingi, nes mūras netrukus sugriuvo. Šį reginį lydėjo per visą puolėjų kariauną nuaidėję džiaugsmingi šūksniai. Tuo tarpu ant griuvėsių pasirodė lietuviai, virš galvų iškėlę kardus, prisidengę skydais, remiami ietimis ginkluotų karių, kitoje linijoje sustojusių. Ordino špitolininkas Ortulfas Tryras metėsi prieš juos su kariais iš Brandenburgo, atrėmė antpuolį ir kartu stojo ant angos. Pribėgo ir maršalka, tačiau pastebėjęs, kad landa per siaura viduje ir neįmanoma pralendant plačiu frontu smogti gynėjams, įsakė trimituoti atsitraukimą. Tuo tarpu buvo įtaisyta mašina, svaidanti liepsną it pragaro ugnį; kai lietuviai medžiu užtaisinėjo angą, taikliai mesta ta svaidyklė staigiai įžiebė smarkią ugnį, iš pradžių uždegė pastolių nuolaužas, suverstas į krūvą griuvus sienai, vėliau užgriuvo pati anga, o vėjas, pagavęs liepsną, nubloškė ją į patį pilies vidurį, tad gesintojams nebebuvo kaip prisiartinti prie jos, o tie, kurie dar kovėsi virš landos, buvo ūmios liepsnos apimti, tad ugnyje besiblaškydami tapo jos aukomis. Betgi tas gaisras, per nelaimingą atsitiktinumą kilęs, paženklino paskutines gynėjų valandas. Neįprastai stiprus vėjas po visą pilį išplaikstė ugnį, vienu kartu užsidegė visi statiniai: „Baisus reginys atsi-

vėrė, – pasakoja Prūsijos kronikininkas, – čia aukštai iškilę liepsnos liežuviai, ten griūvantys mūrai, čia puolėjai šturmuoja, ten gynėjai beviltiškoje kovoje su anais ir ugnimi žūsta, čia siaubo ir nevilties riksmai, ten balsai pergalės ir džiaugsmo". Tokioje sumaištyje dalis įgulos metėsi bėgti per vartus, Neries link; betgi priešais juos toje vietoje buvo išrikiuota kolona ginkluotų žmonių, vadovaujamų Ragainės komtūro Henriko Šioningeno, kuri stovėjo nepramušama užtvara, ir vartai vėl užsivėrė. Iš kitos pusės Burhardas Mansfeldas pastojo kelią bėgantiesiems per landą, kur ugnis jau buvo užslopinta, žodžiu, palei pilį išdėstyti daliniai žudė kiekvieną, kuris kokiu nors būdu buvo ištrūkęs iš ugnies. Greitai visas pilies vidus atrodė kaip vienas ištisas laužas, dūmų kamuoliai ir liepsnos raičiojosi lig pat debesų. Galop įgulos likučiai, susibūrę aikštėje prie vartų, jau nebegynė jų. Kryžiuočiai įpuolė ir ėmė žudyti stovinčią koloną; tos skerdynės tęsėsi kiek laiko, kol atbėgo vyresnieji vienuoliai, labiau žmoniškumą gebėję vertinti. Pasidavę – paimti nelaisvėn; jų tebuvo tik trisdešimt šešeri riteriai, tarp savęs priglobę Vaidotą, Kęstučio sūnų. Lietuvių pastarąją dieną buvo prarasta tūkstantis šimtas žmonių, daugiausia, ko gero, ligonių ir sužeistų sudegė namuose. Kiek žuvo nuo apgulties, užsitęsusios dvidešimt penkias dienas, pradžios metraštininkai nesutaria – pasak vienų, du, pasak kitų, – keturi tūkstančiai; labiausiai panašu į tiesą, kad pačių karių, tai yra žmonių, į gynybą įtrauktų, Kaune nebuvo daugiau kaip trys tūkstančiai. Kryžiuočių nuostoliai kronikose yra perdėm sumenkinti arba nutylėti; betgi pagal karinius apskaičiavimus, greta minėtųjų įvykių nurodytus, reikėtų manyti, kad mažiausiai dukart tiek turėtų siekti. Didįjį šeštadienį prieš Prisikėlimą užimta pilis, kitą dieną ant tvirtovės griuvėsių pastatytas altorius ir Sambijos vyskupas aukojo šventas Mišias: krikščionys priėmė Dievo kūno ir kraujo sakramentą, giedodami velykines giesmes, išreiškė padėką

Aukščiausiajam už pergalę[1], pagaliau iš išganytojo *rankų*** gavo sielos palaiminimą[2].

1252

1362 m. Pastabos. Lietuvos kunigaikščiai prarado Kauną – galingą tvirtovę ir labai seną miestą, mūro siena apjuostą, su šventove, dievų stabais, ne tiek dėl kryžiuočių narsos, kiek greičiau dėl savo klaidos, kad neturėjo laivų Nemune ir Neryje, kad atakuodami nesistengė nuolat silpninti priešo linijos išorinėje pusėje. Mano įsitikinimu, pakako Nemunu ir Nerimi nuleisti mažus sielius, prikrautus degalų, kurie, be abejonės, būtų uždegę tiltus, o tuo metu visomis išgalėmis imtis naikinti kryžiuočių laivyną. Tiesa, pasirinktas puolimo būdas, panaudojant cirkumvalacines ir kontrvalacines linijas, Lietuvoje pirmą kartą pritaikytas, turint kelių dešimčių tūkstančių kariauną,

[1] Giesmė, giedota Kaune, prasidėdavo žodžiais: *Christ ist erstanden!* (Kristus prisikėlė!) – baigdavosi eilutėmis įprastinės kryžiuočių dainos žygių į Lietuvą laikais:

Wir wollen alle froelich sejn,
Di Heiden sind in aller Pein,
Kyrie eleison!
(Džiaukimės visi,
Vargas pagonims,
Viešpatie, pasigailėk!).

*1362 metais pirmoji Velykų diena buvo švenčiama balandžio 17 dieną**.

[2] Šį įvykį aprašydamas visą laiką rėmiausi patikimiausiais šaltiniais, kritikų išaiškintais, ypač tai pasakytina apie poną Foigtą. Skaitytojas tikriausiai su malonumu grožėsis čia pridėta (p. 318) iliustracija, vaizduojančia Kauno pilį, kokia ji buvo senais laikais. Piešinys yra kopija seno tapyto paveikslo, pustrečio karto didesnės apimties, visus originalo požymius turinčio ir su įrašu kitoje pusėje, kad priklausė karaliaus Stanislovo Augusto senienų rinkiniams, dabar priklauso vienam tautos istorijos mylėtojui, – nuo jo nukopijuota kuo stropiausiai. Nors man nėra leista viešai paskelbti garbingojo piliečio pavardės, betgi dėl to negalėčiau likti nepareiškęs širdingos padėkos***.

kėlė sunkumų pagalbon atėjusiems; tačiau tai, sprendžiant iš anksčiau minėto, dar nebūtų buvusi neįveikiama kliūtis. Ko gero, reikėtų manyti, kad kokios kitos šalies vidaus aplinkybės, apie kurias kronikininkai nutyli, privertė didįjį kunigaikštį atsitraukti nuo Kauno. Skaudu buvo didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui nuo kalno stebėti tą baisią Kauno pilies pražūtį. Kai tik ji buvo užimta, pasiuntė didžiajam magistrui prašymą, kad pateiktų jam paimtųjų nelaisvėn sąrašą. Laužė senolis rankas regėdamas tiek mažai gyvų išlikusių ir nuo skausmo ašarų sudrėko jo skruostai, nors sūnų rado tarp anųjų[1]. Nieko tikro nežinome apie tolesnį Vaidoto likimą, tarsi kiek laiko pas vokiečius buvo, apsikrikštijo ir sugrįžo tėvynėn. Vėlesni metraštininkai, tiesa, tvirtina, kad, priėmęs krikštą, lankėsi imperatoriaus Karolio IV rūmuose, kad iš ordino gavo Vėluvą, kur baigė savo gyvenimo dienas[2]. Tik ta aplinkybė yra iš Butauto nuotykių per klaidą priskirta, apie pastarąjį bus kalbama vėliau (§ 1261). Juk žinome tikrai, kad Vaidotas turėjo krikščionišką vardą – Andrius, buvo pramintas Kuprium, ir tai tas pats kunigaikštis Andrius, kuris valdė Polocko kunigaikštystę ir kuris vėliau žuvo mūšyje prie Vorsklos[3]. Didysis magistras, velykine puota pagerbęs savuosius, įsakė imtis užlyginti griovius, tvarkyti apkasus ir Kauno pilies liekanas, kuo buvo užsiėmę net iki trečiadienio. Dar kartą buvo aukotos Mišios ant pilies griuvėsių, kariai susėdo į laivus ir padegę tiltus išplaukė. Lietuviai, tiesa, puolė atsarginius būrius, nes istorijoje

[1] Kojalavičius (p. 329) sako: *Quorum (militum qui in praesidio fuerunt) indignam inter flammas flagrantis arcis mortem, nunc etiam vulgaribus neniis populus decantat* (Jų (karių, kurie buvo sargyboje) niekingą mirtį degančio bokšto liepsnose graudžiomis liaudiškomis raudomis dar ir dabar žmonės aprauda). Gaila, kad autorius nepaliko savo raštuose tų gedulo giesmių, jos, regis, jau bus dingusios visiems laikams, nes, kad ir kiek stengiausi, nieko negalėjau apie jas sužinoti.

[2] Acta Boruss. – B. I. – S. 212; *Hartknoch.* Alt. u. Neu. Preuss. – S. 304; *Luc. David.* – B. VII. – S. 55–57.

[3] *Hlebowicz.* Krótki rys życia Witolda. – S. 7*.

liko pėdsakų apie susirėmimus, tik jie, kaip matyti, buvo nieko nelemiantys. Mūsiškiai pasakoja, kad, grįždami nuo Kauno, kryžiuočiai sugriovė Bisėną, Veliuoną[1], dėl ko reikėtų abejoti, kadangi lenkų kronikose apie tai neužsimenama.

1253

1363 m. Puolamos Lietuvos žemės. Po šių laimėjimų, Vokietijoje išgarsintų, kryžiuočiams jau netrūko svetimšalių svečių: dar tais pačiais metais iš Vokietijos atvyko Reino falgrafas Rupertas su daugeliu aukštuomenės riterių. Dėl to didžiajam magistrui buvo lengviau surengti antpuolį į Lietuvą. Šio žygio tikslas buvo Aukštaitija. Maršalka patraukė pirmas, kelią palengvindamas, už jo, įžymių atvykėlių ir Sambijos vyskupo lydimas, nemažą kariauną vesdamas, traukė didysis magistras, davė įsakymą ir Livonijos magistrui Arnoldui Fitingofui, kad su savo riteriais tarp Nevėžio ir Neries prie jo prisijungtų. Pirmiausia keturias dienas buvo niokojamos Ariogalos apylinkės. Po to vokiečiai netikėtai užgriuvo Pernaravos kaimą, netoli kurio turėjo būti Romovės šventovė, ten nemažai žmonių pagauta nelaisvėn, kadangi šis puolimas nebuvo iš anksto numatytas. Tuo metu kryžiuotis Giunteris iš Osterodės, su savo būriu besislapstydamas, viename kaime, apjuostame užkardomis, netoli Labūnavos, aptiko lietuvių kariaunos, negausiu būriu slapčia sekusios priešo judėjimą, pozicijas. Gavęs pranešimą apie tai, didysis magistras išvyko tiesiai į tą stovyklą, naktį apėjo ir sulig aušra taip netikėtai smogė, kad didesnę dalį sutriuškino, o likusius išvaikė. Ta pergale užsigarantavę sėkmę, kryžiuočiai persikėlė per Nevėžį, užpuolė Labūnavos pilį, sudegino, nuvyko prie Žeimių ir ten tą patį padarė. Tuokart, skersai kirtęs visą Žemaitiją,

[1] *Dlugoss.* – T. I. – P. 1134.

atsibeldė Livonijos magistras; Žeimių liepsna jam buvo kelrodė tolumoje, pranešanti, kur turėtų ieškoti didžiojo magistro kariaunos. Susiėję kartu, aptarė, kaip toliau naikinti Lietuvą. Nesujungę kariaunų, kiekvienas savo keliais leidosi krašto gilumon. Prie livoniečių prisijungė nemažai svetimšalių atėjūnų. Didysis magistras pasuko į Svilonių ir Šatijų *(Seten)* valsčius; ten pavyko sučiupti kažkokį pagonių žynį, tikriausiai Signotą[1], kuris, bijodamas mirties, pasirinko verčiau tapti savo krašto išdaviku: vedžiojo vokiečius iš vieno kaimo į kitą, išdavė slėptuves, kur glaudėsi žmonės su savo turtu, taip padėjo iki valiai patenkinti skriaudėjų kariaunos godulį. Tuose kraštuose, niekada anksčiau nepultuose, vokiečiai pasidalijo į keletą būrių ir aštuonias dienas plėšikavo: be minėtų valsčių, nusiaubė Kalantus, Varluvą ir Surminus. Galop per Gaižuvos, Paštuvos valsčius susibūrė kariauna draugėn vienoje vietoje ir su gausiu grobiu, kurį sudarė ir daugybė vaikų bei jaunų moterų, be jokių kliūčių nužygiavo prie savo sienų. Istorija pasakoja, kad po Kauno žlugimo kryžiuočiai galop įsidrąsino visai mažomis gaujomis traukti grobio, kad tiek žmonių iššudė, jog nebūtų įmanoma nurodyti, kiek buvo tų nelaimingų aukų. Visa tai vyko 1363 metų sausį ir vasario pradžioje[2]. Kurlink pasuko magistras Fitingofas, nėra žinoma; tikriausiai jam nepasisekė ir buvo lietuvių nugalėtas, nes jei jam tąkart būtų pavykę, vokiečių kronikininkai nenutylėtų.

1254

1363 m. Kitas antpuolis. Vos tik kryžiuočiai grįžo iš to žygio, atvyko kažkoks vokietis, galingas didikas, vadintas fon Ha-

[1] Pastarasis Vygando lotyniškajame kronikos vertime yra vadinamas *Vir sanctus,* tai yra šventasis vyras*.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 161–163.

nau[1], taip pat nemažai svečių iš Anglijos ir Škotijos. Vadovauti tiems riteriams per didįjį pasninką stojo maršalka. Išeinant kilo vokiečių ir anglų ginčas: kas turi nešti Šv. Jurgio vėliavą. Kryžiuočiai, suprantama, pirmenybę ir garbę pripažino savo tėvynainiams, tad tos riteriškos narsos šventenybę patikėjo riteriui Kunui Hatenšteinui. Kariauna žygiavo tiesiai Gardino link, kur vadovavo kunigaikštis Patirgas. Greitai kryžiuočių kariai pasirodė prie Nemuno, priešais miestą, tasai vadas, nežinia kodėl, pasiuntė gyventojus pasitikti maršalką su duona ir druska, kartu su jais buvo žynių su kryžiais ir visokiais krikščionių simboliais. Svetimšaliai riteriai, nustebinti tokio sutikimo, nedrįso atsisakyti priimti krikščioniško pasveikinimo ir, neturėdami kito preteksto kariauti kaip tik žygį prieš pagonis, su įniršiu iškalbėję, esą kaip nedera kryžiuočiams toks žygis, atsitraukė nuo miesto. Tas sumanymas išgelbėjo Gardiną, tik nepatiko kunigaikščiui Kęstučiui, nes Patirgas persikėlė vadu prie Rusios sienos, tikriausiai į Polesę. Tuo tarpu svetimšalių svečių susigėdęs maršalka nurodė dar kitą žygio tikslą: galvota, kaip nubausti Mazovijos kunigaikštį Ziemovitą už draugiškus santykius su pagonimis. Padėtis susiklostė taip: didysis magistras siaubė Aukštaitiją, kunigaikštis Kęstutis, negalėdamas pasipriešinti jo karinėms pajėgoms, per girias prasigavęs įsiveržė į Prūsiją ir užkariavo Salduvos ir Osterodės apylinkes, kur vyko baisios žudynės ir siaubimas: paimta tūkstantis ir penketas šimtų belaisvių, bažnyčios sudegintos, bažnytiniai indai, religinėms apeigoms skirti, paimti; po to per Naugardo miestą prie Narvos ir Mazovijos dalį, tikriausiai ne be Ziemovito žinios, lietuviai grįžo į savo kraštą; jaunasis Vytautas tame žygyje yra pirmą kartą paminėtas istorijos įvykiuose. Taigi maršalka riteriams įteigė, kad esą Ziemovito poelgis yra didžiausia krikščionių išdavystė, ir nuvedė juos iki Naugardo, užėmė štur-

[1] Ponas Foigtas negali tvirtai nurodyti to asmens, spėja, kad tai turėjo būti Hanau grafas Ulrichas IV.

mu, besiginančius mazoviečius guldyte išguldęs, pačių bajorų – trisdešimt, sudegino pilį, visa nusiaubė, apiplėšė, sunaikino; žodžiu, kunigaikščiui Ziemovitui padarė keturiasdešimt tūkstančių grivenų vertės žalos[1].

1255

Keistais, atrodytų, prieštaringais, bruožais pasižymi didžiojo magistro Henriko Kniprodės charakteris, vieno, labiausiai padėjusio stiprinti Vokiečių ordino Prūsijoje galią ir gausinti jo turtus. Žmogus gerai išauklėtas, geraširdis ir tiesaus būdo, vis dėlto perdėm nepastovus savo politikos taktikoje – tai taiką ir draugišką sąjungą su kaimynais pamėgęs, tai vėl nepaprastai pasinešęs kariauti, grobti, niokoti, plėšti, pamindamas bet kokį žmoniškumą. Betgi visa tai į naudą ordinui – aptraukė jį savitumo šydu, valstybės ir religijos interesais pagražintu; tik tas šydas ainių akims nebeįžiūrimas, atgaivintas netgi veltui, nes mums poveikio nebedaro. Savo valdymo pradžioje ir per visą tą laiką vienintelis bei nuolatinis didžiojo magistro noras buvo ordino turtų gausa, stiprėjimas ir galia, kad ir kokiais būdais būtų siekiamas, nepaisant tiesos, teisingumo, žmoniškumo, kad tik po įprasto ordinui gražaus išorinio vaizdo priedanga būtų galima jį įgyvendinti. Visų pirma savo užmojus nukreipė ordino valdoms išplėsti Lenkijos Karalystės sąskaita. Neapsakomai svarbūs tikslai – Pamarys, Kujavija, Dobrynės apylinkės – tuo metu ne menkniekis; po šių užkariavimų – Pavyslys, netgi iki Būgo žiočių, tarsi pats siūlėsi. Ta proga radosi tariama draugystė su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, mat jėgos buvo sukauptos prieš Lenkiją. Betgi pastaroji savo poste turėjo Kazimierą III, monarchą iš tiesų visais atžvilgiais didį, kuris ne tik gebėjo išsilaikyti, tuo stebindamas amžininkus, kovodamas su savo tautos nelaimėmis,

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 165, 166. 1363 metų vasara pasitaikė labai darganota.

stodamas į grėsmingas karo pozicijas, bet ir pelnyti didelę visų valdovų pagarbą, pripažinimą ir savo siekių paramą. Popiežius Inocentas VI, kaip reta Apaštališkajam sostui, 1363 metais paskelbė visuotinę bulę, kad bet kuris katalikas, gindamas Lenkiją, pasiryžęs dvylika metų su jos priešais kovoti, jei būtų užmuštas, nuo žaizdų mirtų arba būtų suluošintas, gautų visišką visų savo nuodėmių išrišimą[1]. Visiškai aišku, kad kėslai prieš Lenkiją prislopo, todėl reikėjo keisti būdus, kaip siekti savo tikslų. Mes nesigilinsime į didžiojo magistro santykių su Lenkijos karaliumi aprašymus, ankstesnius už tą laikotarpį, apie kurį rašome, arba tuoj pat po jo susiklosčiusius, nes kalbame tik apie tai, kas svarbu mūsų temai. Išrinktasis maršalka Šindekopas pasirodė labai tinkąs naujajai politikai: bemat vėl sukiršino lietuvių tautą, kunigaikščius įtraukė į karus, ir vėl reikalai pasuko ta pačia linkme, kaip ir senosios Prūsijos užkariavimo laikais. Stojus į šį kelią, jau nebuvo galima sukti atgal be didelių nuostolių. Būtinybė vertė eiti toliau arba savo valdas tarp Nemuno ir Vyslos išvysti nusiaubtas lig paskutiniųjų. Šit todėl buvo sudaryta taika su Lenkija, ir amžini kryžiaus žygiai pasuko į Lietuvą. Nors liūdni ir skaudūs Lietuvai buvo įvykiai mūsų pasakojimo laikais, betgi jie nepakirto lietuvių galios; kryžiuočiai laikėsi priverstinės santaikos; netgi vieneriems metams turėjo būti sudarytos paliaubos su Prūsija, o su Livonija visai susitaikyta –

---

[1] *Omnibus Christi fidelibus, qui eidem Regi pro defensione dicti regni contra Lithuanos, Tartaros et alios infideles ac schismaticos auxilium dabunt infra duodecim annos a data presentium computandos, et inibi pro defensione huiusmodi insultum, guerram vel bellum faciendo decesserint seu fuerint vulnerati, si alibi ubicumque de talibus vulneribus decedere eos contingat, suorum de quibus fuerint veraciter corde contriti et ore confessi plenam remisionem peccaminum indulgemus* (Visiems Kristaus ištikimiesiems, kurie dvylikai metų, skaičiuojant nuo šios dienos, suteikia pagalbą šitam karaliui ginant paskirtą karalystę nuo lietuvių, totorių, bedievių ir atsimetėlių, jei ten kovoje mirtų arba būtų sužeisti, arba jeigu kas nors nusidėtų savo kalba, kadangi gina dėl tokių priežasčių sukeltą karą, suteikiame visišką nuodėmių atleidimą). *Raynaldo.* Annal. eccles. – An. 1363. – Nr. 12.

dokumentuose aptinkame pėdsakų, kad su šiuo pastaruoju kraštu, Livonijos maršalkos Vilhelmo tarpininkaujamos, net buvo nustatytos sienų linijos[1].

1256

1363 m. Žygis į Krymą. Kuo aiškiausias šito paliudijimas yra kitas žygis, kurio dėl vietovės tolumo ir priešo galios buvo imtasi nemažą kariauną pasitelkus. Jau iš ankstesnių pasakojimų žinome, kad Podolės kraštas buvo valdomas Lietuvos didžiojo kunigaikščio vietininko. Totoriai dėl savo ordose po Uzbeko mirties prasidėjusių perversmų pradėjo skilti į įvairias valstybes, nepriklausomas viena nuo kitos, turinčias savo chanus. Viena tokia orda užvaldė Dnepro žemupį ir ėmė brautis į Krymą. Tų naujų atėjūnų pasirodymas ir nuolatiniai Lietuvos valdžioje buvusių Podolės kazokų antpuoliai privertė Tauridės krikščionis kreiptis pagalbos į galingą kipčiakų chaną Tochtamyšą, apie 1350 metus, ir nuo to laiko totoriai pradeda nuolatinai įsigalėti Kryme. Tačiau, nepaisant draugiškų šio chano santykių su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu[2], totoriai virto atgrasiais kaimynais: jie, ar kokios būtinybės prispirti, ar įgimtam goduliui pasidavę, ėmė rengti antpuolius į dešinįjį Dnepro krantą ir, pamiršę seną sutartį, puldinėjo Podolę. Kai didysis kunigaikštis Algirdas gavo žinią, kad tenykščiai valdytojai jau nebeįstengia atremti totorių antpuolių, tuojau pat įsakė savo kariams kilti į kovą; kunigaikštį Kęstutį paliko saugoti sienas nuo kryžiuočių, pats patraukė į Dnepro žemupį. Totoriai, išvyti iš Podolės, iš tiesų atsitraukė į kairįjį tos upės krantą,

[1] *Vilhelmi Marschalci Livoniae cum Olgerdo et Kejstuto Ducibus Lithuaniae limitum distinctio 1363* (Livonijos maršalkos Vilhelmo ir Lietuvos kunigaikščių Algirdo ir Kęstučio žemių ribos 1363 metais). *Cromer.* Index Arch. Cracov. MS. – Nr. 375.

[2] *Siestrzencewicz.* Histoire de la Tauride. – S. 344–345.

betgi ten ėmė burtis, tarsi norėdami visomis sutelktomis jėgomis imtis ko reikšmingo. Lietuvos kariauna, neleisdama laiko veltui, prie Borislavo, vienoje vietovėje, išlaikiusioje skitišką upės pavadinimą – Boristenis, persikėlė per Dneprą. Ten kelios totorių ordos stojo mūšin su didžiuoju kunigaikščiu, kuris juos sutriuškino arba išvaikė, ir įkandin jų pėdomis, per Perekopą, nužygiavo į Krymą. Per visą pusiasalį pralėkė ir sustojo prie senojo Chersono mūrų, miesto labai galingo, kurį turėjo būti gynę atkaklūs gyventojai, nes po užėmimo jis buvo sunaikintas. Griuvo amžius atlaikiusios tvirtovės, paimti turtai ir apiplėštos gausios lobių graikų šventovės. Buvo naikinama taip smarkiai, kad tuomet Chersonas virto vien tik krūvomis griuvėsių, kurie vėlesniais laikais buvo panaudoti Sevastopolio statybai, anaiptol jo nepagražinę, kai negrabi ranka puošnius marmurus vertė į gilius griovius ir statė pamatus naujų rūmų, naujo skonio niekam tikusių pastatų. Chersono lobiai, atgabenti Vilniun – turtingos bažnyčių puošmenos ir paveikslai, tauriųjų metalų rėmais, padidino didžiojo kunigaikščio turtus. Totoriai buvo priversti sutikti su sąlygomis, paklusti ir pasiduoti vasalinėn priklausomybėn. Nugalėtojas, kaimynines Azijos šalis nustebinęs savo ginklo galia, triumfuodamas grįžo į savo sostinę[1].

---

[1] Naruševičius apie Tauridę (p. 84), Mykolo Lietuvio tvirtinimų laikantis; *Karamzin.* – T. V. – S. 13; *Castelnau.* Essai sur l' histoire de la Nouvelle Russie. – T. II. – P. 201 *sequ.**. Mūsų kronikose nėra jokių kitų pėdsakų apie tą žygį, išskyrus žinią, kad jis po dešimties metų nuo pirmesniojo, tai yra 1331-ųjų metų žygio, buvo pradėtas, todėl, remdamiesi Karamzinu, galime priskirti jį 1363 metams. Tarp kunigo Lodziatos *(Łodziata)* rankraštinių užrašų**, jau anksčiau mūsų raštuose cituotų, randame: „Didysis kunigaikštis Algirdas Chersono lobiais praturtino savo iždinę. Jo paveldėtojai didesnę dalį cerkvių puošmenų išdalijo Vilniaus miesto cerkvėms: *Ex quorum numere vera Efigies Sanct. Virginis Mariae, in statura qua si stet in facie nuncii Dei Archan. Gabriel. Vidimus nunc gratiis plenae, in Capella PP. Karmelit. supra portam Urbis orientalem, vulgar. ostra. ut docum. patet ex notit. script. dicti Conventi. An. D. 1653. Ad M. D. G.* (Tarp jų – įrėmintas Švenčiausiosios

1257

*1364 m.** **Rževo užėmimas.** Kai didysis kunigaikštis pergalingai priartėjo prie Juodosios jūros, nesutramdomi Rževo bajorai ir gyventojai, tikriausiai puldinėdami kaimyninius kraštus, buvusius lietuvių vietininkų valdžioje, davė progą žygiui į tą miestą. Nežinia, kas jam vadovavo, aišku tik, kad tais pačiais, 1363-iaisiais, metais, Algirdui bebūnant Podolėje, Rževas buvo jėga užbrobtas ir priverstas pasiduoti[1].

1258

1363 m. Per karus su kryžiuočiais sunaikinamos Panemunės tvirtovės. Kuriam laikui Prūsijoje liovėsi svetimšalių atėjūnų lankymaisi, tad kryžiuočiai ir kitus paliko, ir patys buvo palikti ramybėje. Sunaikinę Kauną ir nusiaubę nemažą dalį Aukštaitijos, kryžiuočiai vėl tikėjosi atplėšti Žemaitiją, laukė tik sėkmingo kryžininkų iš Vokietijos žygio. Betgi 1364 metais didysis magistras gavo žinią, kad lietuviai prie Nemuno pastatė naują tvirtovę Virgalio saloje, tai yra prie pačios Nevėžio ir Nemuno santakos, kurią pavadino Naujuoju Kaunu. Tvirtovė tokioje vietoje dar labiau negu senasis Kaunas trukdė kryžiuočių kėslams, kadangi buvo iškilusi prie Nevėžio ir Nemuno ten, kur užsimota pagal tas upes nutiesti sienas, ribojančias užgrobtas naujas žemes. Dirbama buvo įtemptai; per Nemuną, žemiau, nutiestas tiltas, kad vandenys sutrukdytų puolimą; jo galuose pastatyti apkasai ir pakrantėje priedangai išrikiuoti

---

Mergelės Marijos, stovinčios prieš Dievo pasiuntinį arkangelą Gabrielių, atvaizdas. Matome dabar, kupini dėkingumo, tėvų karmelitų koplyčioje virš rytinių miesto vartų, liaudiškai vadinamų Aušros, kaip liudija vienas minėto vienuolyno rankraštinių dokumentų. 1653 Viešpaties metai, per Marijos iš Gvadelupės iškilmes).

[1] Nikono kronika *(Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 12).

kariai. Ta žinia smarkiai sujaudino kryžiuočius; didysis magistras, pasitaręs su savaisiais, tų pačių metų rudenį, lydimas Sambijos vyskupo Baltramiejaus, vesdamasis gausius pulkus, prisiartino prie Nemuno; jų priekyje, tikriausiai kairiuoju Nemuno krantu, žygiavo nemažas kariaunos dalinys, vadovaujamas Ragainės komtūro Henriko Šioningeno. Kariai susėdo į botus ir iškėlę bures nuplaukė prieš vandens tėkmę. Tačiau jiems dar neprisiartinus prie miesto, apsukrusis komtūras, pergudravęs sargybinius, užėmė tiltą per Nemuną, išvaikė darbininkus, ir, kol maršalka iš kito kranto, išlipęs sausumon, atkeliavo, pradėti darbai jau buvo paleisti dūmais. Nedovanotina klaida buvo pernelyg silpna tų darbų priedanga. Kunigaikštis Kęstutis, vėlai gavęs žinią apie kryžiuočių žygį, atvyko su kariauna, greitai sutelkta, tačiau jau po viskam. Naująjį Kauną rado palaidotą po pelenais. Sumojo, kad didysis magistras, turėdamas tokią gausią kariauną, neapsieis nekliudęs Bisėnos ir Veliuonos tvirtovių, tad pasiuntė žmonių šioms vietovėms sustiprinti. Kryžiuočiai visi iki vieno išlipo į krantą ir traukė lietuviams įkandin. Ragainės komtūras apsupo Bisėną, o pats didysis magistras nužygiavo prie Veliuonos. Pirmosios tvirtovės įgula, paraginta pasiduoti, išsiderėjo laiko, per kurį turėtų sulaukti pagalbos, o jei ne – esą pasiduosią ir priimsią krikštą. Komtūras, nudžiugintas tokių sąlygų, nuvyko prie Veliuonos pas didįjį magistrą, kuris sutiko ir netgi įsakė nuo savęs pridėti, kad įgula bus išleista laisva ir saugi, leista arklininkus pasiųsti pašaro, stebėta tik iš tolo. Kai atėjo sutarta diena, komtūras įsakė pakviesti įgulą derybų, tačiau niekas į trimitų garsus neatsiliepė ir vartų bokštuose nepasirodė; priartėjo su kariais – niekas nesiruošė saugoti įėjimo; įsakė pastatyti kopėčias, įžengė vidun ir nerado pilyje nė gyvos dvasios. Įgula, negalėdama gintis ar nepasitikėdama priešu, pergudravo kryžiuočių budrumą, naktį pasprukusi su viskuo, ką tik galėjo išsinešti. Tad neliko nieko daugiau kaip tik sudeginti pilį ir sunaikinti viską iki paskutiniųjų. Veliuona, turėjusi plačiai nu-

sidriekusius įtvirtinimus, gausiai žmonių apgyvendinta, vadovaujama Lietuvos maršalkos Goštauto, su pavaldžiais kitais dviem įžymiais lietuvių didikais – Surminu ir Meteviku, stipriai priešinosi kryžiuočių kariaunai. Dešimtį dienų tęsėsi apgultis ir įvairūs mėginimai užgrobti, po to prasidėjo sklandūs šturmuotės veiksmai. Dvi paras nepaliaujamai darbavosi technika, prižiūrima ordino maršalkos ir špitolininko Ortulfo Tryro. Nors kai kuriose vietose sienos nugriuvo, vis dėlto į kreipimąsi jokio atsako nebuvo gauta. Jau papilė buvo suniokota, priešakiniai įtvirtinimai užimti, kai kryžiuočiai, pasinaudodami stipria vėtra, sukrovę didžiulį laužą, jį padegė ir ugnis vienu gūsiu apėmė visa ką aplink tvirtovę taip, kad aukšti liepsnos liežuviai veržėsi per viršų, sienas, išvartas ir visu įšėliu įsisuko į pilies vidų[1]. Gaisro nebuvo galima greit užgesinti, įgula pateko į baisią padėtį. Tuo tarpu Goštautas iš bokšto ėmė šaukti pagalbos ir atleidimo žmoniškumo vardan. Iškelta sąlyga pasiduoti jų malonei, kryžiuočių vadai davė žodį, ir vartai atsivėrė. Maršalka pats padavė Goštautui ranką, kartu su aukštaisiais asmenimis įsakė nuvesti jį pas didįjį magistrą, prisakydamas, kad jų gyvybė būtų saugoma. Norėjo tikriausiai dar pats gelbėti įgulos likučius, tačiau kryžiuočių kariaunoje prasidėjo sumaištis, žmonės metėsi prie vartų, ir, išlikę gyvi nuo ugnies, papuolė į skerdynes. Tuo metu, tarsi pagauti laukinio įniršio, tie, kurie vedė belaisvius, puolė juos ir visus iki vieno iššudė. Metraštininkai nesutaria dėl to nežmoniško poelgio priežasties: regis, labiausiai tikėtinas dalykas, kad lydėjusieji apiplėšinėjo belaisvius, ir šie, negalėdami to pakęsti, juos bus įžeidę. Maršalka, smarkiai įpykęs, kad sulaužytas jo garbės žodis, reikalavo deramos bausmės kaltiesiems, ką didysis magistras pripažino esant teisingą dalyką, tačiau atidėjo

[1] Prūsijos metraščiuose, tas aplinkybes menančiuose, kalbama apie tos pilies mūrus, tačiau, kai aš žvalgiau tą vietovę, niekur neaptikau mūro sienų pamatų. Pilis tikriausiai stovėjo kitoje pusėje dabartinės bažnyčios, ant kalno, iš trijų pusių nuolaidaus, gilia griova atskirto nuo bažnyčios kapinių.

iki grįžtant savo kraštan, nežinia dėl ko, tikriausiai kaltinamieji buvo ordino riteriai. Vis dėlto dalis įgulos buvo paimta nelaisvėn, dalis išsigelbėjo pabėgdami. Veliuona buvo visiškai sunaikinta[1].

1259

1364 m. Tarpusavio puldinėjimai. Kai iš Lietuvos išsidangino kryžiuočiai, kunigaikštis Kęstutis su gausiu raitelių daliniu tiesiog įkandin jiems įsiveržė į Prūsiją, Jurgenburgo apylinkes, kraštą, priklausantį Sambijos vyskupui, kur daugelis kaimų buvo apiplėšta ir padegta. Begrįžtant tenykščio vienuolyno viršininkas puolė plėšikautojams iš paskos, tačiau veltui. Su žiemos atėjimu, kuri 1364 metais buvo ankstyva ir neįprastai žvarbi, kryžiuočiai, naudodamiesi tuo, vykdė mažus dažnus išpuolius į Lietuvą, stengdamiesi išblaškyti kunigaikščių dėmesį po įvairius punktus. Netgi senu papratimu siuntė gaujas pasienio valkatų, kurie smarkokai buvo įsipykę[2].

1260

1365 m. Karas. Kunigaikštis Kęstutis, iš šnipų sužinojęs, kad kryžiuočių vadas pasišalino iš Angerburgo, pačioje 1365 metų pradžioje, stipriausiems šalčiams užėjus, pergudravęs pasienio sargybinius, netikėtai prisiartino prie to miesto, užėmė tvirtovę, paėmė nelaisvėn įgulą ir užkariavo apylinkes. Tuo pačiu metu Prūsijoje lankėsi užsienio svečiai, tarp kurių buvo grafas iš Anglijos Tomas Varvikas; šių lydimas naujasis Ragainės komtūras Burhardas Mansfeldas su žmonėmis, sutelktais

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 171–173.
[2] Ibidem.

Sambijoje, vadovaujamais tenykščio ordino valdytojo *(Ordens Vogt)* Ridigerio Elnerio, išsiruošė į Ariogalos ir Paštuvos valsčius, iš kur grįžo grobiu nešini. Tačiau bemat po to antpuolio lietuvių buvo suruoštas didžiulis žygis Prūsijon. Keturiomis gausiomis kolonomis, vadovaujamomis Algirdo, Kęstučio, Patirgo ir Karijoto sūnaus Aleksandro, kiekviena sudaryta mažiausiai iš keturių tūkstančių ginkluotų žmonių, įsiveržė į Šalaviją, viską pakeliui sunaikino, net iki Kuršių įlankos, sudegino Splitės ir Kaustritės pilis, taip pat Ragainės ir Tilžės priemiesčius, paėmė nelaisvėn aštuonetą šimtų žmonių, be to, dar nemažai Šalavijos kaimiečių su visomis šeimomis ir turtu savanoriškai persikėlė į Lietuvą, kiti, gavę turto ir gyvybės saugumo laidavimą, su sąlyga, kad nuo namo kas trečias vyras eis į kariuomenę, noriai papildė lietuvių pulkus tos pačios genties kariais. Galop sujungtos kolonos suruošė priešo žemėje iškilmingą dėkojimą dievams; Ragainės panoramoje su iškilmėmis ir aukomis žvėrių ir netgi kryžiuotis, vardu Henzelis Noenšteinas, su visa amunicija ir žirgu buvo sudegintas. Po to be kliūčių grįžo savo kraštan[1].

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 175, 176; *Kotzebue.* – B. II. – S. 212, 213.

* * *

IV skyrius

ALGIRDO VIEŠPATAVIMO PABAIGA

. . . . . .

1261

1365 m. Kunigaikščių emigracija. Kol didysis kunigaikštis buvo užsiėmęs karu su Prūsija, jo sūnūs – Karigaila ir Butautas, Rytų apeigų tikėjimą išpažinę pirmasis Konstantino, antrasis Boriso vardu, abu vienos motinos Marijos, Vitebsko kunigaikštytės[1], – susimokė su kai kuriais lietuvių didikais, kad būtų nuvykta pas kryžiuočius, nutarta išdavikiškai atsikviesti juos į Lietuvą ir paimti aukščiausiąją valdžią arba paimti savo tiesioginėn valdžion kai kuriuos kraštus. Tie kunigaikščiai, tikriausiai ne gero tėvui linkėdami, neturėdami savų valdų, troškimo viešpatauti apimti, nepalankių Algirdui didikų pakiršinti, buvo susitarę su slaptais kryžiuočių agentais, esančiais Vilniuje, juk tuo įtikina išankstinis tikėjimas kryžiuočių parama, kuo visas sumanymas ir buvo grindžia-

[1] Ne visi kronikininkai žino, kas buvo tie kunigaikščiai. Vieni juos laiko Algirdo broliais, kiti – sūnėnais. Pirmojo vardą klaidingai rašo *Surwille, Suriwil,* ką pasigavęs Strijkovskis išvedė į Švitrigailą, o pastarasis kunigaikštis vos vienuolikos metų tebuvo. Vis dėlto Šiucas (p. 79 *recto et verso*) griežtai mums teigia, kad tai buvę tikri broliai, Algirdo sūnūs, Karigaila ir Butautas. Jų rusiškuosius vardus žinome iš kitų šaltinių: Onacevičiaus parengta genealoginė lentelė prie monografijos apie Vytautą*. Taip pat III genealoginė lentelė.

mas. Kad ir kaip ten buvo, didžiojo kunigaikščio vietininkas Vilniuje Dirsunė susekė Butautą rezgant šias pinkles, tad įsakė jį tuoj pat suimti ir uždarė pilies bokšte, gerai saugomame kalėjime, tačiau apie kitus suokalbio bendrininkus nieko neįstengė sužinoti. Šie, slapta susimokę, užpuolė Dirsunės namus, jį nužudė, užėmė Aukštutinę pilį, išvadavo iš kalėjimo bokšto Butautą, šoko ant žirgų ir pabėgo į Prūsiją, kaip ir buvo sutarta per slaptą pasiuntinį. Ten taip pat turėjo saviškių, vadovaujamų vieno iš suokalbio bendrininkų, kuriuos anksčiau buvo išsiuntę medžioklės dingstimi; su šiais suėjus draugėn, pačių aukščiausių asmenų dvi dešimtys atvyko į Insterburgą. Tenykštis valdovas Šioningenas tuoj pat palydėjo juos į Marienburgą, kur, džiaugsmingiems gyventojų šūksmams aidint, didžiojo magistro labai pagarbiai buvo priimti. Susirinko ordino taryba ir buvo nuspręsta su šiais persimetėliais vykti į Karaliaučių. Ten buvo atvykusių aukšto rango svetimšalių svečių, tarp kurių buvo du žymiausi Anglijos grafai – Varvikas ir Obartas. Sambijos vyskupas, dalyvaujant Varmijos vyskupui Jonui, pagal lotynų apeigas suteikė jiems krikštą; po to naujakrikštai, kol išmoks Romos katalikų tikėjimo priedermių, buvo pavesti kunigo globai. Karigaila ir Butautas pareiškė norą vilktis riterio mantijas arba savanoriais tarnauti kariaunoje, tačiau didysis magistras atidėjo tai vėlesniam laikui, kol nauji kėslai prieš Lietuvą bus apvainikuoti pergalės vainiku. Greitai atvyko pasiuntiniai, reikalaudami išduoti pabėgėlius, tačiau, aišku, grįžo nieko nelaimėję[1].

1262

1365 m. Puolama Prūsija. Taip susiklosčius aplinkybėms, kunigaikštis Kęstutis nutarė atkeršyti už tokį nepagarbų savo

[1] *Schütz.* – l. c.; *Kotzebue.* – l. c.; *Voigt.* – B. V. – S. 176–178.

brolio pasiuntinių išvarymą. Netikėtai įsiveržė į Prūsiją, nakčia užėmė Johanisburgą ir deglų šviesoje įžengė į tvirtovę. Visa įgula buvo susispietusi vienoje ankštoje kertėje ir nieko kito kaip tik mirties nelaukė. Ir kaipgi, nes lietuvių riteriai vertė duoti įsakymą, kad vokiečius visus iki vieno iššudytų. Tuokart iš nugalėtųjų išėjęs stoja komtūras Otas, medine koja, riteris, pražilęs stovyklose, randų išmargintas; plėšia jis nuo krūtinės šarvus ir ją apnuoginęs sako: „Kunigaikšti, šit turi auką, atsiduodančią tavo kerštui, įsakyk perverti riterio krūtinę, rumbais nuo žaizdų, kovose gautų, išvagotą, bet atleisk *nekaltiesiems*!*" Kęstutis, sujaudintas amžiumi jam lygaus kario kalbos ir išvaizdos, pabrėžė jo ir savo orumą, pagarbiai ištiesdamas ranką: „Eik, sakau, pas savuosius, narsusis Otai, be to, duodu tau keturis riterius iš įgulos pasirinkti savo nuožiūra, neimsiu iš jūsų išpirkos. Kitiems dovanoju gyvybę!" Žmonės su visu turtu paimti nelaisvėn, pilis ir visi pastatai sudeginti[1].

1263

1365 m. Karo veiksmai prieš Lietuvą. Tais metais kryžiuočiai smarkiai plušo, kaip visad užsimoję siekti savo kėslų prieš Lietuvą; netgi kai Lenkijos karalius Kazimieras aplankė didįjį magistrą Marienburge, sutartyse, su anuo sudarytose, įrašė sąlygą – pagalbą vienų kitiems prieš Lietuvą, kad tų tautų katalikų kunigaikščius, esančius jų globoje, įvesdintų į kraštą, stengiantis suteikti dalinę valdžią kuo didžiausių provincijų[2]. Algirdo sūnūs, įsidrąsinę kryžiuočių pamokyti, jau nebejautė jokios pareigos tėvui ir gimtajai žemei; naujo tikėjimo išpažinimas ir naujos didžios viltys nuslopino jų širdyse šiuos jausmus. Tuo metu kuo skubiausiai buvo rengiamas žygis prieš

[1] *Kotzebue.* – B. II. – S. 214. Šio autoriaus veikalas paremtas faktais.
[2] *Naruszewicz.* – T. V. – S. 318, 319. Taip pat Dlugošo pateikti faktai.

Lietuvą, jame dalyvavo svetimšaliai riteriai, tarp kurių buvo Vladislovas Baltasis, kadaise Gnievo kunigaikštis, savo laikais žinomas avantiūristas[1]. Rugpjūčio viduryje didysis magistras su savo svečiais jau buvo Lietuvoje. Perėję per Gaižuvos valsčių, susilaikė ties Labūnava: užėmė miestą, nusiaubė, o belaisvius pasiuntė Prūsijon. Didysis kunigaikštis jokiais karo veiksmais neatsiliepė, tad šie be jokios baimės žiauriausiu būdu siaubė žemdirbių gyvenvietes. Netoli Labūnavos ordino maršalka užpuolė valdą privataus gyventojo, Patirgo sūnaus, kunigaikščio Kęstučio anūko, vardu Jonas. Šis žmogus, išpažįstantis krikščionybę, patikliai pasidavė kryžiuočių vado malonei, atiduodamas visą savo turtą, kad tik būtų išsaugota jo paties, jo žmonos ir jo žmonių gyvybė, taip pat nesudeginta sodyba. Betgi tas kryžiaus riteris, tas dievotasis vienuolis, barbaras Šindekopas, pamiršo Kęstučio taurumą, parodytą kryžiuočiams Johanisburge, įsakė sukaustyti Joną grandinėmis, visus iki vieno iššudyti beginklius jo žmones ir sugriauti namus. Iš Labūnavos nuvyko į Žeimius, sudegino Kernavę, užsuko į Maišiagalą – pastarasis miestelis irgi buvo sudegintas. Čia pirmą kartą teko susidurti su lietuvių kariauna: Ragainės komtūras Burhardas Mansfeldas, vesdamas priešakinį dalinį, sudarytą iš penketo šimtų raitelių, buvo atkirstas ketverto šimtų lietuvių raitelių, lengvai ginkluotų, kitaip sakant, kazokų. Vis dėlto gebėjo prasigauti iki savųjų, nemažai kazokų paguldęs mūšio lauke. Po to didysis magistras su visa kariauna, sustojusia glaudžiomis gretomis, vėl patraukė Neries link, ėjo į aukštupį, palei krantą ir sustojo prie Vilniaus, įsikūrę stovyklą Šeškinės laukuose. Pilni puikybės žvelgė į jaunąjį Vilnių, stebino juos kalnai, pilys ir plačiai išsidriekęs miestas. Betgi nedrįso bandyti per upę keltis, kitame krante matydami ginkluotus žmones. Turėjo baimintis ir išdavystės, nes ketvertas Butauto parankinių nakčia pabėgo iš stovyklos. Kai gana

[1] Ibidem.

netikėtai iš užnugario pusės pasirodė lietuvių raiteliai, kryžiuočiai juos vijosi net iki Verkių[1]. Po šio įvykio priešas susikrovė savo stovyklos turtą ir vėl palei Nerį, jos tėkmės kryptimi, kilo į aukštupį. Netoli dabartinės Jonavos vienas dalinys persikėlė į kairįjį krantą, kur nusiaubė ir sugriovė valsčių, kronikininkų vadinamą *Sloassen,* tai yra Slavosiais, buvusį netoliese. Kiti daliniai plėšė Kauno valsčių, o paskui Panemunės lygumose, žemiau Kauno, vėl susijungė. Ten buvo atplukdyti laivai, upėse paimti, kurie, sukrovus grobį ir savo turtą, išleisti vandens keliu į Karaliaučių. Likusieji kariai grįžo sausuma, tris savaites užtrukę šalyje[2].

1264

Apie lietuvių pabėgėlius. Tad taip perniek nuėjo pabėgusių kunigaikščių viltys, betgi gebėjo jie pelnyti didesnį pasitikėjimą negu kad galėjo turėti iš pradžių, tik atsidūrę tarp vokiečių. Greitai tad abu Prūsiją apleido. Karigaila turėjo būti per Lenkiją grįžęs į Lietuvą, nes ten jį kiek vėliau pastebime, jau tėvo atleidimą gavusį. Butautas nuvyko į Vokietiją ir gyveno imperatoriaus Karolio IV rūmuose, Lietuvos kunigaikščiu Henriku vadinamas, turėjo šiokį tokį išlaikymą ir dar 1370 metais lankėsi pas imperatorių, o vėliau pas Vengrijos karalių Zigmantą, kur tikriausiai praleido paskutines gyvenimo dienas[3].

[1] Mūsų kronikininkai žino apie tai, nors negeba susieti su šiuo būtent laikotarpiu.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 178–180.

[3] *Voigt.* – B. V. – S. 181. Šis istorikas pažymi, kad visa, ką kronikininkai pasakoja apie Butauto sugrįžimą iš Vokietijos ir apie tariamai kryžiuočių jam iki gyvos galvos dovanotą Vėluvą, yra pasaka, Grunau pasakų kalvėj nukalta ir jokiais būdais negalinti virsti tikrove. Beje, yra dokumentinių įrodymų, kad apie 1369 ir 1370 metus jis dar buvo imperatoriaus rūmuose, kadangi imperatoriaus Karolio IV tais metais pažymėtuose dokumentuose

1265

1365 m. Puolama Prūsija. Vos tik kryžiuočiai išsidangino iš Lietuvos, kunigaikštis Kęstutis rugsėjo mėnesį netikėtai įsiveržė į Bartą. Pirmiausia, rūstį liedamas, užkariavo Nordenburgo apylinkes, po to vogčia priartėjo prie Johanisburgo, kiek atstatyto po pastarojo gaisro. Kryžiuočiai, negalėdami išsilaikyti silpnoje tvirtovėje, pasitraukė prie išeigų, įtaisytų virš vandens ir sustiprintų įtvirtinimais, kaip kad tuomet buvo įprasta, kurie tikriausiai pirmųjų gaisro liepsnų dar nebuvo apimti. Ordino valdytojas Jonas Kolinas nusprendė gintis iki paskutiniųjų; tad lietuviai, paėmę kelias didesnes žvejų valtis, prikrovė jas degalų ir padegę paleido pavėjui į šias vietas. Gaisras įsisiautė, ir riteriai turėjo apleisti savo pozicijas. Iš čia kunigaikštis pasuko Girdavos link, bet kai apsauga iš priešakinių linijų pranešė, jog toje pusėje žmonės, tikėdamiesi antpuolio, bėga į miškus, o kariai telkiasi, kad atremtų priešą, greitai nusuko Angerburgo kryptim ir patraukė savo sienų link[1].

1266

1365 m. Maskvos apgultis. Turtingi karo įvykių 1365 metai mums rūpi ir dėl kitų aplinkybių. Nors ir buvo tiek vargo dėl kryžiuočių, didysis kunigaikštis neturėjo perdėm dėl jų baimintis, jis galėjo imtis „rusiškųjų" reikalų, tarsi menką reikšmę teturinčių, tačiau pareikalavusių kaip reikiant

---

tarp liudytojų aptinkame nurodytą: *Henricus Lithuaniae Dux* (Henrikas, Lietuvos kunigaikštis). *Dumont.* Corps. diplom. – T. III. – P. 71, 79; *Lehman.* Speier. Chron. – S. 322. Ordino kronika byloja: *Ende daerna hilt hy (*imperatorius. – *T. N.) hem als een groot Kristen syn leven lanch* (Viešnagės pabaigoje jis (imperatorius. – *T. N.*) jam, tapusiam krikščionimi, leno teisėmis davė valdyti žemę).

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 180.

jiems atsidėti. Didysis Rusios kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius, vėliau pramintas Doniškiu, savo vienvaldystę Rusioje stiprindamas, prirėmė dalinius kunigaikščius, kitaip sakant, paėmė savo valdžion, siekdamas atsilaikyti prieš totorių smurtą. Šis būdas buvo išganingas bendrai visų jų tėvynei, tačiau ne visų išmanymu geras, šit todėl atsirado priekaištų Dmitrijui; nemažai smulkesnių kunigaikščių, turėjusių žemių Lietuvos kaimynystėje, veržėsi Lietuvos didžiojo kunigaikščio globon vien tik dėl to, kad neduotų totoriams arako, kurio vyriausiasis rinkėjas buvo Dmitrijus. Ta dingstis, tikra ar tariama, susilpnino Rusios vienybę ir davė galimybę ją įveikus triumfuoti galingiems svetimšaliams valdovams. Tuo laikotarpiu, apie kurį kalbame, Rusioje kilo rietenų, paskatintų anksčiau aprašytų priežasčių. Kunigaikščiai, Lietuvos užtarimą turėję, pasiskundė Algirdui, ir šis nuvyko į Vitebską, saviesiems riteriams įsakęs būti pasiruošusiems su pirmąja žinia kilti į kovą. Apsvarsčius reikalus Vitebske, didysis kunigaikštis nurodė Dmitrijui, tikriausiai įsakmiai, su Rusios kunigaikščiais, Lietuvos vasalais esančiais, prisilaikyti nuosaikumo. Tai įžeidė išdidų valdovą – jaunas ir drąsus, tad ir ūmus, išleido pasiuntinius su ypatingu pavedimu tuometinių riterių papročiu. Pasiuntiniai, atvykę iš Maskvos, padėjo prie Algirdo kojų ugnį ir kardą, tarę šiuos žodžius: „Didysis kunigaikšti, Dmitrijus Ivanovičius siunčia jums šiuos ženklus ir liepia pranešti, kad jus aplankys jam tinkamu laiku“. Algirdas riterių papročiu paėmė skiltuvą, įskėlė ugnį ir, atiduodamas uždegtą kempę, pasiuntiniui pasakė: „Paimk šitai ir parodyk savo šeimininkui, kad ir mes Lietuvoje ugnį turime, tad kam laukti tinkamo laiko ir didžiosios pavasario šventės, arba Velykų, kai kiekvienu metu margintu kiaušiniu galima pasveikinti draugą, o priešą – taikliu kirčiu. Aš, tikėdamasis Dievo pagalbos, viliuosi netrukus savo ietį sulaužyti paleidęs ją į Maskvos sieną. Juk ne tas narsus, mano galva, riteris, kuris

pasirenka tinkamą laiką kovai, o tas, kuris kiekvieną minutę gali savo narsą įrodymais paliudyti stojęs prieš savo priešą"[1]. Negaišdami laiko, Lietuvos Žemaitijos ir Rusios kariai bemat traukė stoję rikiuotėn, netgi sąjungininkai suskubo į pagalbą. Voros suko tiesiai į Maskvą. Didysis kunigaikštis Dmitrijus išsiuntė Maskvos bajorų vedamus savo pulkus, kurie susijungė su kunigaikščio Vladimiro Andrejevičiaus, Dmitrijaus pusbrolio, kariauna. Pastojo jie Lietuvos pulkams kelią prie Trostnos upės. Ten per pačią aušrą, 1365 metų lapkričio 21 dieną, lietuviai smogė rusinams. Mūšis tęsėsi trumpai, nugalėtas priešas mūšio lauke paliko nemažai savųjų, tarp kurių buvo daug bajorų. Iš vadų žuvo Dmitrijus Mininas; Hiacintas Šuba buvo smarkiai sužeistas. Ta pergalė atvėrė kelius į Maskvą. Taigi tą pačią dieną ant kalno, iškilusio virš miesto, jau plaikstėsi Lietuvos vėliavos, kurias didysis kunigaikštis pamatė iš Kremliaus, po pamaldų išėjęs iš cerkvės. Tas reginys turėjo sužeisti jaunojo valdovo

[1] Visa ši kalba yra paimta iš Lietuvos kronikos, kur būtų galima suprasti įprastą rusišką paprašymą pasiaiškinti sąmojingai arba juokaujant. Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika taip rašo: *A pryslal k nemu ohon i sablu i davšy jemu* (Algirdui. – *T. N.*) *vedati, što budu v ziemli tvojei po krasnoj vesnie, po tychomu letu. I kniaž Veliki Olherd, vynial s ohniva hubku a kremien i zapolivšy hubku dal poslu a rek tak: daj to hospodaru a povedaj jemu: Što u nas v Litvie ohon jest, že bo on dokazyvajet do mene, chotiačy u mojej zemli byti, po krasnej vesne, o po tychomu letu. A ja dast Boh u neho budu ne na Veliki den, a pocaluju jeho krasnym jajcom, čerez ščyt sulicoju. A z Božeju pomoščeju k horodu jeho Moskve kopie svoje prysloviu; bo ne to valečnik, što času podobnoho valčyt, ale to valečnik koli niepohodo valki, tohdy nad niepryjatelem svoim niepryjazni dovodyt...* (p. 39). Šios išdėstytos kalbos nesupratimas buvo dingstis Strijkovskiui atvesdinti Algirdą prie Maskvos per pačias Velykas, nes nesuprato pasakymo tos pačios kronikos pabaigoj, žemiau nurodyto: *Vedeniy den,* – būtent atvykimo prie to miesto diena, kas reikštų Aukojimo Švč. Mergelei Marijai dieną, būtent lapkričio 21-ąją esančią. Danilavičiaus „Metraštininkas" tą įtikinamai paaiškina (p. 180 ir leidėjo pastaba). Kita data, pirma paminėta, apdairiai priimta kaip nenuginčijama (*Karamzin.* – T. V. – S. 15). Kas pasakytina apie metus, nurodysime vėliau § 1273.

širdį, ypač kai sužinojo apie sumuštą kariauną ir galią Algirdo kariaunos, kuri greitu laiku apsupo visą Maskvą. Buvo stota į derybas ir eita su pasiūlymais visai kitokiu tonu negu prieš žygį. Didysis kunigaikštis Algirdas nepasididžiavo sudaryti taikos sutartį, kokia kad jam atrodė tinkama. Rudens metas ir prasidedantys šalčiai gal neleido imtis tikros apgulties; tais metais Maskvoje siautęs maras galėjo atbaidyti nuovokų karį[1]. Dmitrijus, gausiomis dovanomis draugystės ženklan apdalijęs, pats, pagarbą rodydamas, atvyko nulenkti galvos į Lietuvos stovyklą, buvusią ant kalno, nuo to laiko vadinamo *Poklonna*[2]; ten didieji kunigaikščiai sutartus dalykus patvirtinę įprastais formalumais, padavė viens kitam rankas ir kiek laiko kalbėjosi. Betgi kai Dmitrijus su savo svita ruošėsi atsisveikinti, Algirdas prabilo: „Didysis kunigaikšti Dmitrijau Ivanovičiau, nors padaviau tau kaip draugui ranką, tačiau neišvažiuosiu iš čia pirma nei savo žodį tesėdamas nesulaužysiu savo ieties į Maskvos mūrą, kad ainiai atsimintų, jog Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios didysis kunigaikštis Algirdas sulaužė savo ietį į tavosios sostinės sieną". Po to liepė atvesti žirgą ir abu didieji kunigaikščiai raiti nuvyko į miestą; priartėjus prie vartų, paėmė rankon riterio ietį, pasilenkė sėdėdamas ant žirgo ir trenkė ją į miesto sieną. Po to atsisveikindamas Algirdas Dmitrijui pasakė: „Prašau atminti, kad lietuvio ietis buvo sulaužyta į Maskvos sieną". Vis dėlto per apsilankymą prie Maskvos buvo ir niokota, ir plėšikauta, ir belaisviai imami. Lietuvos kronika tą pasakojimą baigia nurodydama, kad tuokart Algirdo valstybių siena, be abejonės, prie jų priskaitant ir vasalines kunigaikštystes, išsiplėtė iki Možaisko ir Kolomnos[3].

---

[1] Apie tą užkrečiamąją ligą žr.: *Karamzin.* – T. V. – S. 7, 8.

[2] Bent jau buvo toks padavimas apie šio kalno vardą.

[3] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – l. c. Visa, kas čia išdėstyta, yra ja remiantis.

1366 m. Apie Vilniaus pranciškonus. Tuo metu, kai didžiojo kunigaikščio Vilniuje nebuvo, prasidėję įvykiai sukėlė visuotinį sambrūzdį. Jau anksčiau minėjome (§ 1224), kad vienas iš garsios Goštautų giminės buvo Podolės valdytojas, Algirdo paskirtas; dalis, būtent arčiau Dnepro ir jūros, kur labiau Dnestro link, priklausė Lenkijai, čia Lenkijos karaliaus valia valdė Gabrielius Bučackis[1]. Abu valdytojai gražiuoju vienas su kitu, kaip kad ir jų valdovai, sutardami, dažnai matydavosi ir lankydavosi vienas pas kitą. Goštautas pamilo Bučackio dukrą ir prašė tėvo jos rankos. Tačiau šis atsakė, kad laikytų sau garbe turėti žentu tokį garsų asmenį, betgi religijų skirtumas toks didelis, koks yra tarp krikščionių ir lietuvių tautos tikėjimo, kad neleidžia jam sutikti, nebent Goštautas panorėtų tą kliūtį pašalinti pasikrikštydamas. Nedelsė lietuvių krašto valdytojas įgyvendinti šį pasiūlymą: nuvyko į Krokuvą, leidosi amžinųjų tiesų pamokomas ir buvo apkrikštytas Petro vardu. Dėl to ne tik neprarado didžiojo kunigaikščio palankumo, bet dar labiau jį sustiprino: greitu laiku buvo pakviestas į didžiojo kunigaikščio tarybą, nes ėjo jam pavestas Vilniaus valdytojo pareigas. Uolus šventojo tikėjimo rėmėjas Goštautas nusprendė Lietuvos sostinėje atgaivinti pranciškonų misiją, apleistą tikriausiai sąmyšio po Gedimino mirties metu[2]. Taigi dar 1364

---

[1] Gabrielius Bučackis 1360 metais tapo Kameneco seniūnu. Simono Okolskio *(Okolski.* Orbis Pol. – T. I. – P. 9) per spaudos klaidą nurodyti 1260 metai, juk tuo laiku Lenkija apie Podolę nė galvoti negalvojo*.

[2] *1670 metais karaliaus Mykolo privilegijoje, duotoje pranciškonų spaustuvei, yra užuomina, kad tasai įstatymas Lietuvoje egzistuoja jau keturi šimtai dvidešimt metų, tai yra nuo 1250 metų, Mindaugo laikų. Jau anksčiau (§ 1130) parodėme, kad katalikų kunigai nuo senų senovės gyveno Lietuvoje. Gedimino laikais net tie, kurie vertė į katalikų tikėjimą, galbūt trumpai, tačiau buvo toleruojami. Apskritai jie teikdavo tik dvasinius patarnavimus svetimšaliams, vietos gyventojai į juos nekreipė dėmesio. Kitaip su jais pradėta elgtis, kai Goštauto atsikviesti pranciškonai visai atvirai ėmė liaudį versti į katalikų tikėjimą.*

Vienuolių pranciškonų nužudymas Vilniuje
Litografija, kuria Teodoras Narbutas ketino papildyti antrąjį LTI V tomo leidimą (PEĮ. – P. 158-159)

metais ar kiek anksčiau atsikvietė iš Mazovijos keturiolika pranciškonų vienuolių, kuriems paskyrė savo namus su daržu, buvusius toje vietoje, kur dabar bonifratrų vienuolynas ir imperatoriaus rūmai. Pats persikėlė į kitus rūmus, kuriuos turėjo prie Vingrių versmių[1]. Kai tik naujieji tikėjimo mokytojai ėmė skleisti savo mokymą, prireikė didžiajam kunigaikščiui vykti į Vitebską, ir tuoj pat prasidėjo žygis į Maskvą, į kurį ir Goštautas buvo pašauktas, kaip kad byloja Lietuvos kronika. Tačiau bemat, kitais metais, kaip sužinome iš kitų šaltinių, lankėsi Tikocine kažkokiais valstybės reikalais. Tada, pagonių žynių pakurstyti, gyventojai prieš tuos atvertėjus pradėjo maištauti. Susibūrusi minia nusprendė iššudyti pranciškonus; užpuolė jų buveinę, išstūmė septynetą vienuolių ir darže nukirto jiems galvas. Kiti septyni iš vienuolyno suskubo pabėgti ir nusigavo į kalnus, vadintus Tauro, tačiau greitai ten buvo surasti, ant Plikojo kalno, tuomet visai nuožulnaus, prie pat Vilnios prigludusio; buvo prie kryžių prikalti ir įmesti į upę, o žmonės šaukė: „Iš vakarų atėjote, į vakarus sau ir grįžkite" – nes Mazovija yra į vakarus nuo Vilniaus, ir upė plaukia ton pusėn. Tai vyko 1366 metų kovo *6 dieną***. Sugrįžęs Goštautas buvo labai pasipiktinęs tokiu vilniečių poelgiu, skundėsi didžiajam kunigaikščiui, atvykusiam iš Rusios į Vilnių, ir tiek šį įtikino,

---

*Šioje vietoje pirštųsi dar viena pastaba: Lietuvoje nuo seno būta belaisvių – lenkų ir mazoviečių, tarp jų ir kunigų. Šiems galėjo būti leidžiama atlikti religines apeigas savo žemiečiams belaisviams. Žinoma, kai kas galėtų ir paprieštarauti: tai kodėl po Mindaugo mirties buvo persekiojamas, o galop ir visai iš šalies išvytas palaimintasis Vitas, Liubčios vyskupas? Į šį priekaištą galima atsakyti visai paprastai: tasai vyskupas buvo persekiojamas ne tikrojoje Lietuvoje, o Lietuvos Rusioje, tai yra jį persekiojo rusinai, nes būtent jų krašte būta jo diecezijos (Kraszewski. Wilno. – T. III. – S. 304)**.

[1] Vingriai – priemiestis tarp buvusių Trakų ir Rūdninkų vartų, iš ten geriausio vandens šaltiniai plūsta. Lenkiškai *Węgry* – pavadinimas gal kilo nuo to, kad ten Algirdas po Podolės karo buvo įkurdinęs vengrus belaisvius.

kad Algirdas leido jam persekioti ir bausti nusikaltėlius. Buvo surasta penketas šimtų kaltųjų, kurie nubausti įvairiais būdais, daugelis gyvybe užmokėjo. Kitais metais Goštautas vėl atsikvietė į Vilnių pranciškonų, kuriems savo rūmuose prie Vingrių įrengė didesnį būstą ir pastatė Švenčiausiosios Mergelės Marijos mūro bažnyčią smėlingoje vietoje, dėl to pavadintoje Smėlyne[1].

1268

1366 m. Vaidai su kryžiuočiais ir vieni kitų puldinėjimai. Nepaisant tų įvykių, kurie dėjosi Lietuvos valstybės sostinėje, turinčių tokių glaudžių sąsajų su krikščionių kraštais, pranciškonų, pasklidusių po visą katalikiškąją Europą, pastangomis nepaliaujamai buvo skelbiama apie savo brolių kančias, o ta proga pasakojama, kad Lietuva yra valdoma kunigaikščio, iš-

[1] Mūsų aprašymas šiame paragrafe remiasi Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 38, 41, 42). Tiesa, nenurodant datų, tačiau po 1351-ųjų metų tai pateikta. Danilavičius „Metraštininke" aiškiai nurodo pirmojo žygio į Maskvą datą – 1365 metus (nuo pasaulio sukūrimo – 6873 metai). Strijkovskis ir į jį nusižiūrėję daugelis, paminėtinas kunigas Gžibovskis*, nurodydami datą smarkiai klysta ir perdėm atgal nukelia, keturiolikos pranciškonų nukankinimą žymėdami 1333 metais, o juk tie laikai priskirtini Gedimino viešpatavimui, kai Vilniuje buvo pranciškonų ir jie turėjo savo bažnyčią, kaip kad matėme anksčiau (§ 1130), galbūt gyvendami toje pačioje vietoje, kur ir Goštautas juos pirmąjį kartą buvo įkurdinęs. Iš čia atmintin įsirėžę įvykiai 1333 metais buvo sumaišyti su tais, kurie dėjosi prie Algirdo, 1336 metais, tad visa sumaišytų metų seka buvo įdėta minėtojo kronikininko. Lietuvos kronika taip pat verčia mus klaidingai spėti, – gal dėl jos poveikio atsirado ši klaida, – bylodama: *I tot Petr Gaštold najpervej prinial viru rymskuju i do Litvy prines.* O prieš tai nurodo: *A rymskoje viry v Litve nebylo, tolko Ruskaja zamiešalasia.* Ir iš tiesų, tuo laikotarpiu lotynų apeigų krikščionių tarp lietuvių gal ir visai nebuvo, o Goštautas pirmasis atgaivino. Ir aš pirma buvau supainiotas (šio veikalo t. I. – P. 200), dabar to atsižadu.

pažįstančio Kristų, svarbiausiuose miestuose statančio rusų cerkves[1], toleruojančio Romos katalikų tikėjimą, leidžiančio savo sostinėje steigti vienuolynus, pranciškonų vienuoliams nedraudžiančio viešai skelbti žmonėms Dievo žodį, mokyti žegnotis. Tik žmonės esą labai prisirišę prie savojo tikėjimo, žyniai esantys žiaurūs persekiodami atvertėjus. Tas pastarasis įvykis kryžiuočių buvo panaudotas skleisti įprastus šmeižtus, tad daugelis kunigaikščių, netgi pirmaeilės reikšmės, ėjo kovon su jų vėliavomis, manydami užsitarnausią garbę pasaulyje ir Dievo malonę, kovodami su tuo pačiu Lietuvos valdovu, kuris nesigailėjo savo paties valdinių kraujo, bausdamas už krikščionių vienuolių žudynes. Į kryžiuočių kvietimą kovon su pagonių kunigaikščiu atsiliepdami atvyko: Bergo kunigaikštis Vilhelmas ir Julicho kunigaikštis Vilhelmas II, taip pat nemažai žymių didikų iš Vokietijos, iš Anglijos didikai Le Bomonas ir Norcas – visi su ginkluota palyda. Ordino maršalka du kartus vedė juos į pagonių žemę, ir plėšikavo jie tarp Nevėžio ir Dubysos, o ypač buvo nuniokotos Ariogalos apylinkės bei Nemuno pakrantės. Betgi abu kartus lietuvių pajėgos išvijo karius. Kronikininkai nežino tų įvykių padarinių, tikriausiai savo įpročiu nutylėdami krikščionių pralaimėjimus ar kaip kitaip juos dangstydami, sako, pavyzdžiui, kad antrasis žygis nepavyko, nes esą Nemunas pradėjo anksčiau ledus plukdyti ir todėl reikėję suskubti grįžti. Po to maršalka kreipėsi į Kęstutį kviesdamas tartis, kuris, kai tą kvietimą gavo, buvo arčiau nei tas galėjo tikėtis. Juk kai maršalka ir Insterburgo konvento valdytojas buvo Ragainėje, tasai lietuvis karys savo karinėmis išmonėmis gebėjo įveikti pasienio sargybinių budrumą ir visai netikėtai pasirodė ties Insterburgo vartais, būtent tuo laiku, kai anie sėdėjo valgomajame už stalo ir vos suskubo tiltą pakelti. Lietuviai pasigrobė bandas, pievoje prieš pilį besiganančias, ir nemažai

[1] Vitebske, pasak Strijkovskio, kartu su savo pirmąja žmona, kaip kad ir Vilniuje, ką matysime iš tolesnių įvykių raidos, ne vieną cerkvę pastatydino.

riterių žirgų, penkiasdešimt gyventojų iš papilės paėmė nelaisvėn. Vos tik atsakęs į maršalkos kvietimą, Kęstutis stovėjo sutartoje vietoje, drauge su savo tautiečiais riteriais, visi raiti ant žirgų, prie Insterburgo paimtų. Nežinome, dėl ko tartasi, ir kokios buvo tų pokalbių išvados, jų amžininkas kronikininkas Vygandas, pats ordino riteris, perdėm taupus detalėms, ypač toms, kurios mestų šešėlį ant kryžiuočių, užgaudamos juos; tik tą iš jo legendų žinome, kad Insterburgo komtūras, pastebėjęs lietuvius ant eiklių savojo konvento eržilų, tarė: „Sveikinu tave, kunigaikšti, gražaus grobio laimėjus, tačiau niekados to iš jūsų nesitikėjau". O kunigaikštis jam į tai: „Tokie tad šiais laikais dalykai dedasi"[1]. Tikriausiai trumpam buvo sudarytos paliaubos su kryžiuočiais, nes apie jokius karinius užpuolimus tose pusėse per visus 1366 metus nieko negirdėti.

1269

1366 m. Lenkijos karas pietinėje Rusioje. Tai ramybei Prūsijos pusėje kaip atsvara buvo Pietų Rusioje įsiplieskusi karo liepsna. Voluinės kunigaikštis Liubartas, nesitenkindamas valdomis, laiduotomis didžiojo kunigaikščio ginklu ir išprašytu aukštu Lenkijos karaliaus sutikimu, nesiliovė toliau plėšikauti bei užkariauti Rusios kraštų, išlikusių Lenkijos priklausomybėje. Galiausiai buvo prieita iki kraštutinumo, tad karalius su visomis savo valstybės pajėgomis išsiruošė žygin kovoti su neramiu ir godžiu kaimynu. Lenkijos kariauna perėjo per Belsko žemę, priklausančią Jurgiui Narimantaičiui, duotą valdyti jam iki gyvos galvos, kuris išsilaikęs prisiekė toliau būti Lenkijos priklausomybėje, jo teisės nebuvo pažeistos. Kitaip reikalai klostėsi pasiekus neįveikiamojo Liubarto valdas: Vladimiras, Luckas, Oleskas buvo užvaldyti jėga, Kulmo žemė užgrobta, visur jo valdose buvo rengiami išpuo-

[1] Vygandas (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 187, 188).

liai, kas gyventojams nešė pragaištį. Veltui Liubartas su savo kazokais gainiojo anuos, nei stoti į atvirą mūšį, nei apginti įtvirtintų pilių neįstengė. Jokios pagalbos niekaip iš Lietuvos nesulaukė, nes ir nuo savo brolio, didžiojo kunigaikščio, anksčiau nenorėjo priklausyti. Taip lenkų tiesiog iš visur išvarytas, buvo priverstas, tarpininkaujamas didžiojo kunigaikščio Algirdo, eiti į derybas su karaliumi. Lenkijos valdovo taurus nuosaikumas užtikrino Liubartui gan dideles ir tinkamas valdas: Lucko ir Vladimiro žemes, Horodlės, Liubomlio, Tužinsko, Ratno, Košersko ir Vlučimsko pilis su jų žemėmis, valsčius – Stožeką, Danilovą, Zakamenį, Šumską, Ostrogą, Poloną, Mežibožą. Miesteliai – Veltai, Liubiažas, Gorodokas, Kamenis, Melnica – liko Liubartui ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. O Lenkijos Karalystei perleista: Kremenecas, Belzas, Grabovas, Kulmas, Ščebžešinas, Lopatinas su žemėmis, jiems priklausančiomis. Kunigaikštis Liubartas įsipareigojo būti didžiojo kunigaikščio priklausomybėje, kaip ano vasalas, ir kartu išlaikyti tokią tvirtą sąjungą su Lenkijos karalium, kad pašauktas privalėjo kiekvieną kartą su savo kariauna eiti pagalbon kare su svetimšaliais priešais, išskyrus Lietuvą. Savo ruožtu abu valdovai, Lenkijos ir Lietuvos, prižadėjo jam globą ir paramą kiekvienu atveju. Buvo paskirti paribių teisėjai gyventojų, turinčių pasienyje arba abiejose sienos pusėse valdų, ginčams spręsti: Algirdo – Olizaras, Kazimiero – Rapolas, karaliaus kamarninkas, Liubarto – Jonas Moštinskis. Tų teisėjų buveinė buvo Horodlėje, teisiama pagal kiekvienoje tautoje galiojusias teisės normas. Medžioti svetimuose miškuose gyventojams buvo uždrausta, kad tuo prisidengus būriais nebūtų ruošiami antpuoliai į svetimas šalis. Kęstučiui laiduota nuosavybė valdų: Brastos, Kameneco (Lietuvos), Drohičino, Melniko, Belsko, kurios nuo seno, Gedimino valia duotos, jam priklausė. Kobrino pavietas, kitaip sakant, toli išsiplėtęs didžiojo kunigaikščio iždo valsčius, liko Algirdui netrukdomam valdyti[1].

[1] *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 327–331.

1367 m. Kryžiuočiai Lietuvoje statosi Marienburgą. Kryžiuočiai vėl susigalvojo naujų planų Lietuvoje imtis; atrodė, kad jiems tiesiog būtina prie Nemuno, kairiajame krante, Užgirio krašte, ties Aukštaitijos riba, turėti savo tvirtovę, be abejo, todėl, kad per Užgirio dykynes, besitęsiančias tarp Šešupės ir Neries žiočių, čia pat po ranka tvirtovėje turėdami karinių reikmenų sandėlį, lengviau galėtų ruošti antpuolius į valsčius Lietuvos gilumoje. Tiesa, tuo metu jų turėta galinga tvirtovė Jurbarke, užkariautame 1328 metais po Kristmemelio žlugimo (§ 1163), kur buvo laikoma stipri įgula, aprūpinama maisto ištekliais iš Šalavijos valsčiaus – Venkiškių, prie Rusnės buvusio[1]; tačiau ši tvirtovė buvo naudinga grobuoniškų žygių į Žemaitiją atvejais; reikėjo turėti kitą, gerokai aukščiau stovinčią. Tą tikslą turėdamas, didysis magistras Henrikas Kniprodė išsirengė į Lietuvą parinkti vietą, tam reikalui tinkamą. Buvo nusižiūrėtos kalvos, žemiau Kauno, visai palei Nemuną prigludusios, prie skardingo tarpeklio, nuo kurio šlaito atsiveria platus tos upės dešiniojo kranto reginys; padėtis žadanti būti visokeriopai patogi. *Tą tvirtovę pavadino Marienburgu, tai yra Marijos kalnu**. Dabar netoli nuo tos vietos, kiek aukštėliau, yra miestelis, parapijos centras Zapyškis; betgi kalva, ant kurios stovėjo pilis, buvo visiškai suniokota per pavasario potvynius, paplovus vandenims, galinga srove besiveržiantiems tarpekliu į Nemuną; trykštantys ten šaltiniai liudija, kokia tai buvo tinkama piliai vieta[2]. Prieš pra-

[1] Iš Foigto darbų (t. V. – P. 191, 192). Reikia pažymėti, kad senosiose kryžiuočių sutartyse Jurbarkas nėra vadinamas Georgenburgu, kaip kad iki dabar jo vardą vokiečiai rašo, bet *Jurgenburg* arba *Jurgenbork*.

[2] 1810 metais, pavasarį, kalnui slūgstant minėtame tarpeklyje, Zapyškyje, taip atsivėrė sienos kampo pamatai, kad buvo galima pamatyti giliausius pamatus didžiulio statinio, kitaip sakant, sienos, juosusios pilį, stovėjusią ant kalvos, kurią laikui bėgant paplovė tiek patvinęs Nemunas,

dedant darbus pastatytos užkardos, aplink įrengti įtvirtinimai ir praėjimai užstoti ginkluotų žmonių; vyko tai balandžio mėnesį. Ir kaipgi, netrukus lietuviai du kartus buvo užpuolę sargybą, norėdami sutrukdyti statybą, tačiau po įnirtingo mūšio buvo atremti. Tuo tarpu ordino maršalka dešiniajame Nemuno krante nuo vasario pabaigos nuolat sukinėjosi; nuo Neries žiočių pradėjęs, valsčius – Setiną, Slavosius, Pavandenį, Vaslovą, Svinarus, Kalnėnus, Šlavaišuvą netoli senojo Kauno – visus juos nusiaubė. Per tuos antpuolius upės nekaltų žmonių kraujo buvo pralietos, aštuonetas šimtų jaunų žmonių abiejų lyčių paimti nelaisvėn, iki dešimties kvadratinių mylių paversta dykynėmis. Prie nesuskaičiuojamo grobio kronikininkai priskiria dvi didžiules bandas arklių – viena privataus žmogaus Naujajame Kaune – šis miestas buvo užimtas ir sugriautas sveiko akmens nepaliekant, kita priklausė kunigaikščio Kęstučio iždui, paimta Trakeliuose, dešiniajame Neries krante[1].

---

tiek pavasario metu iš lygumų tarpekliu pasruvę vandenys. Tose griuvėsių liekanose buvo rasta lentelė, išlieta iš bronzos, dydžio sulig popieriaus lapo ketvirčiu, kurią 1815 metais apžiūrėjau Zapyškyje pas kleboną Jankauską *(Jankowski)*. Ant jos skaptu buvo išraižytas užrašas, mano nusirašytas, būtent šis:

Salve Regina Celi.
Ao. Dni. M. CCC. LX. VII. IV Cal. Maij.
Ego Frtr. Burchardus de Mansfeld posui
Super hanc tabulam primum lapidem
Castri ad honorem B. V. Marie
Kyrie eleison
(Sveika, Dangaus Karaliene.
Viešpaties metai M. CCC. LX. VII. IV, gegužės kalendos.
Aš, tėvas Burhardas Mansfeldas,
Kaip ši lenta liudija, padėjau pirmą tvirtovės,
Skirtos Palaimintosios Mergelės Marijos garbei, akmenį,
Viešpatie, pasigailėk).

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 192–193.

1271

1367 m. Kryžiuočių žygis. Tų pačių metų rudenį didysis magistras, aukštųjų ordino pareigūnų lydimas, su kariauna išsiruošė į Lietuvą; žygiuota palei dešinįjį Nemuno krantą, kur buvo sumanyta visiškai sunaikinti bet kokius kliuvinius, trukdančius antpuoliams. Eilė atėjo Veliuonai, tiek kartų sugriautai ir vėl atstatytai; deja, ten tuo metu vadas buvo kažkoks didžiulis bailys, nes tik pastebėjęs priešo kariauną, padegė pilį ir pabėgo. Dėl to kryžiuočiai drąsiai užpuolė Ariogalos apylinkes, po ko penkias dienas išsiplėtė ugnimi ir kardu niokodami net iki Naujojo Kauno, tai yra Nevėžio upės žiočių. Pagaliau, prasigavę į didžiąją girią, užėjo ten daugybę pasislėpusių kaimiečių, kuriuos be gailesčio visus iki vieno iššudė. Tik grįžęs į savo šalį, maršalka netruko vėl patraukti pagonių niokoti, prasibrovė iki Naujojo Kauno, greitomis atstatyto, kurį šturmavo, tačiau veltui. Iš ten net iki Nevėžio, aukštupio link, toli išsiplėtė, viską siaubdamas. Priėjo Nerį ir, persikėlęs per tą upę, sudavė smūgį Strėbės piliai[1], paėmė šturmu, iššudė ir sudegino. Po to grįžo anapus Neries ir Šlavaišuvos, o valsčiuje plėtė žiaurius niokojimus ir žudynes. Tuo tarpu Burhardas Mansfeldas, tikriausiai naujosios Marienburgo tvirtovės valdytojas, nužygiavo prie Romainių ir ten nusiaubė[2].

1272

Visos tos kryžiuočių pastangos, su kuriomis buvo imtasi didžiulio užkariavimo plano, nors su įniršiu, žiauriai, ganėtinai įtempus jėgas vykdyto, laimei, galima sakyti, politiniu požiūriu

---

[1] Taip vokiečiai vadino Strėvos upę, tad ta pilis turėjo stovėti prie minėtos upės, gal tai dabartiniai Strėvininkai arba Žiežmariai.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 204, 205.

nebuvo labai reikšmingos, kadangi nieko svarbesnio, kaip tik įkurti Marienburgą, padaryti nepavyko. Tiesa, nepasisekė ir kitai pusei, nieko daugiau, be Naujojo Kauno atstatymo, nepasiekusiai, nesugebėjusiai atremti nei maršalkos atakų, nei įveikti užpuolimų, be abejo, slapta ir skubiai surengtų, nes kryžiuočiai už lietuvius šiuo atžvilgiu buvo gerokai pranašesni – turėjo nuolatinių riterių pulkų, žmonių, gerai išmanančių karo meno dalykus, ir dažnai iš krikščionių valstybių gaudavo paramos – gerai ginkluotų karių. Tuo tarpu didysis kunigaikštis, priešingai, be rūmų kariuomenės, kitos nuolatinės neturėjo. Pagal tuometinius papročius jie greitai susirinkdavo, tačiau visada puolantis priešas laimėdavo laiko ir vos įkandin vejantis galėjo būti persekiojamas, o kadangi gerai pažino vietoves[1], dažniausiai negalėjo būti pavytas. Henrikas Kniprodė buvo žmogus, apdovanotas talentais – laimingas, mitrus, išmintingas politikas; kaimyninėse šalyse turėjo visą pulką šnipų, buvo garsus tarp vokiečių kunigaikščių. Tuo metu jis žinojo, kad Algirdas turi daug nebaigtų reikalų su Lenkijos karaliumi; kai šiuos sutvarkė, visą dėmesį sutelkė į Rusios kraštus Lietuvos rytuose; todėl ir bandė patraukti savo riterius net anapus kairiojo Neries kranto. Tačiau pamatęs nieko daugiau negalįs pasiekti, turėjo liautis rėmęs pavienius išpuolius. Iš tiesų 1367 metais Rusioje tarp Tverės kunigaikščių kilo vidaus karas, įgavęs grėsmingą pobūdį. Tverės kunigaikštis Mykolas Aleksandravičius, nenorėdamas atiduoti valdžios savo priešininkams, be abejo, pasigodėjęs ją išplėsti, manė esant būtina kreiptis pagalbos į didįjį kunigaikštį Algirdą, savo svainį; tad atvyko į Lietuvą ir gavo paramos gausią ir gerai ginkluotą kariauną, su kuria atsiėmė Tverę, grasė karu kaimyniniam kunigaikščiui ir pačiam didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui Ivanovičiui, netgi prieš jo norą pasiskelbė Tverės didžiuoju kunigaikščiu.

[1] Kryžiuočiai Lietuvoje stropiai užrašinėjo visas topografines pastabas, ko pėdsakų iki šiol yra išlikę Karaliaučiaus archyvuose, vadinta buvo – *Wegeweiser,* arba karo kelių į Lietuvą aprašymai*.

1273

1368 m. Užimamas Rževas. Ne mažiau baisūs rusinams buvo Polocko kunigaikščio Vingaudo Andriaus pulkai, kuris, tikriausiai remdamas draugiškų Lietuvai kunigaikščių interesus, 1368 metais surengė žygį į tolesnes Rusios vietas, kur užėmė Chovračo ir Rodeno miestus, ko gero, tai Rudnia Smolensko gubernijoje[1]. Kokie buvo to užėmimo padariniai, metraščiai visiškai nieko neskelbia[2]. Tačiau neginčijama, kad netrukus po to, kai Andrius užėmė tuos miestus, kunigaikštis Vladimiras Andrejevičius, didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus dėdė, išvijo lietuvius iš Rževo[3], užimto dar 1363 metais (§ 1257).

1274

1368 m. Užpuolamos Mazovijos žemės. Metai, kai dažnai būdavo kariaujama, tokia liūdna žmonijai jų raida juolab širdį

---

[1] Nikono metraštis *(Karamzinas.* – T. V. – Pastaba nr. 12); Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 180.

[2] Tai, ką Karamzinas priskiria 1368 metams – Algirdo suruoštą antpuolį į Maskvą, pagal mūsų šaltinius, sugretinus su Danilavičiaus „Metraštininku" (p. 179, 180), kur pateikta remiantis Voskresenijos kronika, vyko 1365 metais. Istorikas net nepastebėjo, kad jo naudoti šaltiniai remia mūsų nuomonę. Jis cituoja Švč. Trejybės metraštį, kuriame apie šį antpuolį pasakyta: *Tol veliko zlo ot Litvy nie byvalo v Rusi, ašče i ot Tatar byvalo; ot Fedorčakovoj rati* (karo, vykusio 1327 metais. – *T. N.*) *do Olherdovoj let 4.* Šitai dar anksčiau, nes pagal tą skaičiavimą turi būti 1332 metai, o ta klaida iš tiesų turėjo netgi Strijkovskį suklaidinti metus apskaičiuojant, nes šis po ranka turėjo Švč. Trejybės metraštį. Jame yra prieštaravimų, kai kalbama apie Algirdo žygį į Maskvą, atsiradusių dėl to, kad tą patį lapkričio mėnesį vyko du žygiai, kas tuometiniams kariams buvo įprastas dalykas; šit todėl suplakė du žygius į vieną per apsirikimą arba klaidingai supratęs savo šaltinį. Danilavičiaus „Metraštininkas" datų atžvilgiu geriausiai pataiko įvairiais patikinimais ir gan ryškiai atriboja žygius vieną nuo kito.

[3] *Karamzin.* – T. V. – S. 14; Danilavičiaus „Metraštininkas". – l. c.

veria, nes mums sunku besusigaudyti apie tuometinę Lietuvos kunigaikščių padėtį, dar sunkiau galime įsivaizduoti, kaip įstengė pakelti darbų vajų karo laikais ir išgyvenimus pavojų, vargu ar vien tik siekiant grobio, gausiai ir su žudynėmis išplėšiamo iš perdėm skurdžių kaimiečių. Iš tiesų nežinome pastarojo kunigaikščio žygio į Mazoviją priežastis, ji, ko gero, neturėtų būti siejama su tenykščiu kunigaikščiu Ziemovitu ar kuriuo nors iš jo giminės; gal tiesiog čia kuo nors dėtas Plocko vyskupas Mikalojus, kuris kažkokiu būdu buvo prisidėjęs prie pastarųjų kryžiuočių antpuolių į Lietuvą, kaip kad reikėtų spėti sprendžiant iš jo santykių su ordinu, kuris buvęs nebuvęs pasirodydavo ir iš vyskupo valdoms priklausančių vietovių, į kurias lietuviai žygių metu kėsindavosi. Gausius pulkus iš Trakų kunigaikštystės, Polesės Briansko, Brastos, Suražo ir Gardino, sutelktus draugėn, Kęstutis netikėtai nuvedė į Mazoviją, užėmė Pultuską, įsakė apiplėšti ir sudeginti; gyventojai pasislėpė pilyje, kuri buvo narsiai ginama, tik po nemažų pastangų buvo padegta. Vyskupo palivarkai ir kaimai prie Pultusko buvo nuniokoti, kunigaikščio ir bajorų – nepaliesti. Po to lietuviai grįžo namo[1].

1275

1369 m. Žygiai ir karai su kryžiuočiais. Praėję metai praslinko be jokių Lietuvai įsimintinų žygių, suruoštų įnirtingų jos priešų kryžiuočių, o kiti, 1369-ieji, išsiskyrė karo audromis. Prieš pat jų pradžią atvyko gausūs būriai svetimšalių kariauninkų, norinčių plėšti ir žudyti pagonis. Naudodamasis ta proga, didysis magistras, patraukęs su savo kariauna, pats stojęs vadovauti, sausio mėnesį nusigavo į Nemuno vagą. Buvo pasiėmęs amatininkų, varstotų ir būtiniausių medžiagų, juk

[1] *Stryjkowski.* – S. 409, 410; *Naruszewicz.* – T. VI. – S. 334, 335.

labiausiai rūpėjo tvirtovė, kurią buvo sumanęs pastatyti dešiniajame Nemuno krante, siekdamas užvaldyti tos upės vagą. Taip žygiuodami, persikėlę per Dubysą, užėjo lietuvius, taip pat stačiusius tvirtovę toje vietoje, kur dabar Vilkijos miesteliukas, vieną stipriausių iš užkertančių kelią palei Nemuną dešiniajame krante. Užpulti darbininkai buvo išvaikyti, statyba suniokota, medžiagos paimtos, kad jas panaudotų numatytai tvirtovei statyti. Vieta jai buvo pasirinkta ant Naujojo Kauno griuvėsių, kuris, nežinia kokiomis aplinkybėmis, prieš kiek laiko buvo sugriautas, nes kronikininkas, kuo aiškiausiai šitą dalyką aprašęs, Vygandas, nurodo, kad visa tai dėjosi dviejų upių santakoje, ir toji nauja tvirtovė buvo pavadinta Dievo Sala – Gotesverderiu[1]; ta vietovė, skalaujama vandenų, nuo seno lietuvių buvo vadinama Virgaliu, vėliau – Naujuoju Kaunu, o sala galiausiai kryžiuočių Gotesverderio tvirtovei žlugus – Salynu, nuo *Sała,* sala, dabar ten išlikęs kaimas, vadinamas Šilainiais *(Szyłany).* Didysis kunigaikštis, tokio kryžiuočių elgesio supykintas, išsiuntė pas didįjį magistrą pasiuntinius, įspėdamas juos, kad liautųsi šeimininkavę svetimuose namuose, esą norėtų žinoti, kas jam suteikė teisę statyti pilis svetimoje žemėje. Henrikas atsakė: „Dėl to, būtent, mes čia atėjome, jei didžiajam kunigaikščiui tai teikiasi kliudyti, laukiame jo". Betgi nepasirodė jokie lietuvių kariai; tvirtovės statyba per keturis mėnesius taip smarkiai pasistūmėjo, kad pačiame jos viršuje per Sekmines buvo iškelta vėliava su kryžiumi ir ji buvo pašventinta. Aprūpinta atsargomis visiems metams, buvo atiduota valdyti komtūrui, vadintam Kunu Hatenšteinu, duota jam dvidešimt ordino riterių, keturiasdešimt rinktinių karių ir nemažas dalinys šaulių lankininkų. Vos keletą mėnesių buvo ramiai

[1] *In Memilam in quodam angulo erigunt domum appelantes eam Gottiswerder in vulgari* (Prie Nemuno, kurio pakraštyje pastatė tvirtovę, pavadindami ją savo kalba Gotesverderiu). Vygandas, Foigto pateiktas (t. V. – P. 208). Kojalavičius patvirtina mūsų nuomonę, įkurdindamas Gotesverderį per mylią žemiau Kauno (p. 336).

pragyvenę kryžiuočiai, kai lietuvių kariauna apsupo Gotesverderį, pasirūpinusi visomis šturmui reikalingomis priemonėmis. Betgi narsi įgula gynėsi penkias savaites, be perstojo, dieną ir naktį, atremdama atakas. Galop, neturėdama jokios vilties sulaukti paramos, buvo priversta atiduoti tvirtovę puolėjų vado malonei. Vos tai buvo padaryta, ir įgula, dovanojus jai gyvybę, buvo išvesta šalies gilumon, tvirtovėje buvo įkurdinti lietuviai, kurių priskaičiuojama trejetas šimtų rinktinių karių, ordino maršalka Šindekopas[1] su didele kariauna atėjo į pagalbą. Sustojęs netoliese ant pakrantės aukštumų, bent tuo pasiguodė, kad pilis nebuvo sugriauta. Tuoj pat ėmėsi šturmo. Taip sumaniai tai atliko – gal įgulos nuovargis buvo kaltas – bet po penkių dienų kryžiuočiai vėl tapo tvirtovės šeimininkais. Kokio likimo susilaukė lietuvių įgula, nieko aiškaus nežinoma – vieni sako, kad esą visi išliko gyvi, turėdami omenyje paimtą nelaisvėn kryžiuočių įgulą, kiti nurodo, kad visi iki vieno buvo iššudyti[2]. Grįždamas atgalios maršalka apsupo Bajerburgo tvirtovę, kurią lietuviai atstatę, vėl savo žmonių ten buvo įkurdinę. Kunigaikštis Kęstutis atvyko pagalbon, bet pamatęs, kad Gotesverderis jau užimtas ir žiauriai susidorota su įgula, patraukė maršalkos pėdomis; pastarojo stovykla buvo taip stipriai pagal cirkumvalacijos taisykles dideliu atstumu įtvirtinta, kad visos pastangos išvyti priešą iš pilies pasirodė esančios beprasmės. Vis dėlto buvo prieita iki vadų derybų. Kunigaikštis atėjo pasipūtęs, vokietis irgi nenorėjo būti už jį delikatesnis; tad išsiskyrė nieko nenusprendę. Bajerburgo įgula, nuolatinių atakų smarkiai priremta, išsiuntė pas kunigaikštį pasiuntinius, prašydama greitai gelbėti. Kunigaikštis ėmė grasinti kryžiuočiams, šie, nesiryždami, tvirtai jausdamiesi dėl savo apkasų, tiek tesiėmė, kad išgriovė vieną sieną, dėl ko tvirtovės viduje buvo galima įplieksti ugnį. Kęstutis, tai iš arti matydamas,

---

[1] *Corner.* Chron. – P. 1115.

[2] Dlugošas (t. I. – P. 1158) vadina jį lenkiškai – *Odrzygłowa.*

pasiuntė trimitininką su prašymu, kad įgulai žmoniškumo vardan būtų leista pasiduoti nelaisvėn. Tačiau išdidusis Šindekopas net atsakymo nedavė, įsakė iššūdyti žmones be gailesčio, jei kuris būtų ugnies išvengęs; tad taip keletas šimtų lietuvių kartu su savo vadu žuvo Bajerburge liepsnose[1]. Po tokio įvykio buvo vėl sugrįžta prie asmeninio kunigaikščio Kęstučio ir maršalkos susitikimo, kurio metu susitarta pasikeisti belaisviais. Skiriantis kunigaikštis pasakė: „Kitais metais, žiemop, aš aplankysiu didįjį magistrą Prūsijoje ir ten paviešėsiu pas jus". Į tai maršalka atsakė: „Būsite mums malonus svečias ir priimtas taip, kaip dera tokiam aukštam svečiui"[2]. Neatsargusis, nesuvokė, kad ta viešnagė bus jam šermenys.

1276

Dar tais pačiais metais didysis magistras išsiuntė maršalką su gausia kariauna į Žemaitiją, anot Prūsijos metraštininko, atlyginti už akiplėšiškus Kęstučio bauginimus. Visa ta kariauna nepatyrė jokio pasipriešinimo, per visą kraštą su ugnimi ir kardu baisiausius žiaurumus sėdama žygiavo. Paskui, iš belaisvių gavę žinią, kad Lietuvos kunigaikščiai telkia stiprią kariauną, užuot žygiavę toliau, netikėtai užpuolė Paštuvos tvirtovę, kam palankus buvo tirštas rūkas. Vadu joje buvo garsus bajoras, vadintas Girdavu. Jis, apimtas kažkokios nesuprantamos baimės, paliko jam patikėtas pozicijas ir, naudodamasis ta pačia migla, nepastebėtas, su nemaža įgulos dalimi, išėjo. Likusieji kiek laiko gynė pilį, galop, priversti pasiduoti, buvo paimti nelaisvėn. Maršalka, sužinojęs apie vado

---

[1] *Wigand.* – l. c.; *Schütz.* – Fol. 80 *verso; Voigt.* – B. V. – S. 209–212. Strijkovskis (p. 410) nurodo buvus devynis šimtus sudegintų žmonių.

[2] *Voigt.* – l. c.

pabėgimą, įsakė jo ieškoti; tuokart žvalgai, buvę palei Nemuną, atsiuntė žinią, kad per upę yra perkėla, kitaip sakant, prieplauka su gynybos bokštais, kur nuvyko Girdavas. Kryžiuočiai bemat patraukė į tą vietą, prie pat įėjimo paėmė du keltus, kuriuos, prikrovę sausų medžių ir degalų, paleido vandeniu pavėjui bokšto link; pastarasis užsidegė. Vadas, pabūgęs pavojaus, kreipėsi į priešus, kviesdamas kalbėtis, ir pasidavė su savo žmonėmis, išgavęs gyvybės laidavimą. Tačiau Šindekopas, norėdamas atkeršyti už žuvusius savuosius, juk, be daugelio kritusiųjų, komtūras Burhardas Mansfeldas ir daugelis kitų kryžiuočių buvo sunkiai sužeisti, įsakė nemažai daliai belaisvių nukirsti galvas[1]. Sugrįžęs iš šio žygio, kai tik prasidėjo žiema ir suskubo įsigalėti šalčiai, maršalka antrąkart patraukė į Žemaitiją, šiame žygyje irgi buvo žiauriausiai niokota ir pamintos žmoniškumo teisės, net tikrosios Lietuvos valsčius buvo pasiekęs.

1277

1370 m. Mūšis prie Rūdavos. Kunigaikštis Kęstutis, tvirtai laikydamasis savo pažado, įkalbėjo didįjį kunigaikštį Algirdą rengti bendrą žygį į Prūsiją. Dėl to buvo sukviesti riteriai iš visų lietuvių valdomų kraštų: lietuviai, žemaičiai, rusinai, ukrainiečiai, net totoriai[2]. Didysis magistras, savo ruožtu, žinodamas Kęstučio būdą ir ypatingą griežtumą laikantis duoto žodžio, dėl visa ko rengėsi karui, tad 1370 metų pradžioje

[1] Vygandas, pateiktas Foigto (l. c.). Dlugošas ir Strijkovskis juo pasinaudojo, tačiau supainiojo su kitu žygiu, tad tokiu atveju išeitų, kad keltai plaukė ledu.

[2] Apie totorius, dalyvavusius tame žygyje, užsimena metraščiai. Jų neturėjo būti daug, tikriausiai ne Mamajaus atsiųsti, kaip kad mano ponas Foigtas, bet jau nuo seno gyvenę Lietuvoje arba pašaukti iš klajoklių stovyklų Lietuvos pajungtame Podolės krašte.

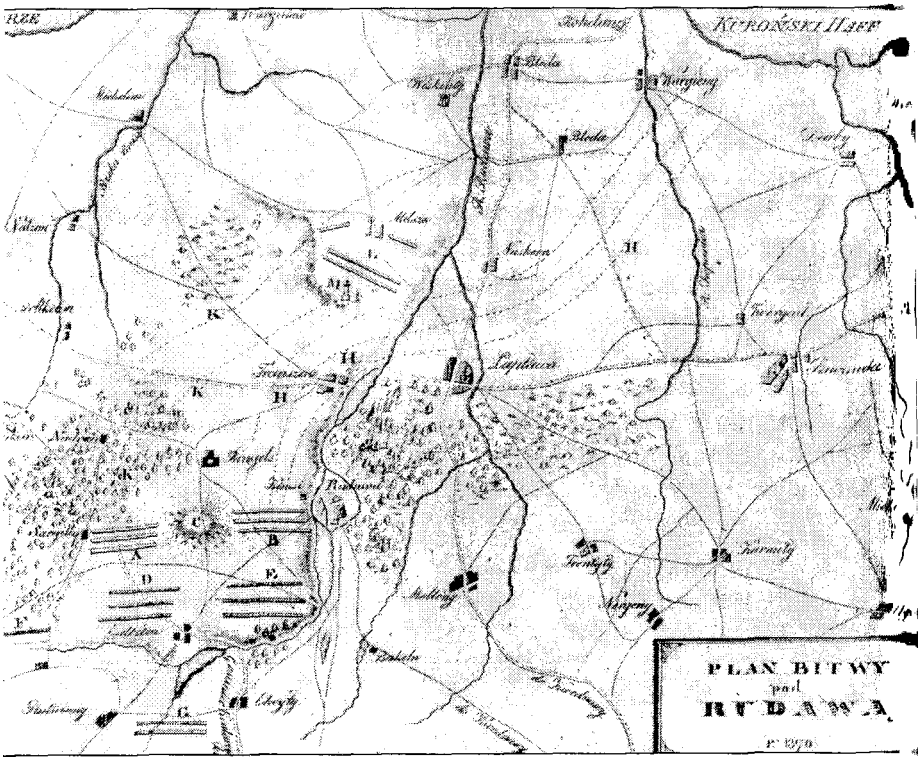

Mūšio prie Rūdavos (1370 metai) planas. Teodoro Narbuto piešinys
l i e t u v i a i: A – Kęstučio dalinys, B – Algirdo dalinys, C – užkardomis sustiprintas vidurys, HHH – Algirdo būrių atsitraukimas, KKK – Kęstučio būrių atsitraukimas, L – antroji Kęstučio pozicija
k r y ž i u o č i a i: D – komandoro Volframo Baldersheimo vadovaujamas dalinys, E – ordino maršalkos vadovaujamas dalinys, F – Kulmo vėliava, G – didžiojo magistro vadovaujamas rezervas, M – kolona, kur žuvo ordino maršalka Šindekopas

abiejose pusėse jau buvo prasidėję pasiruošimo darbai. Prūsijoje stovėjo svetimšalių karių pulkai, iš įvairių pusių buvo telkiami kariai, sušauktas privalomos tarnybos kariaunoje kontingentas, suburti kaimo žmonės, galintys kariauti, žodžiu, ginkluotasi kuo uoliau ir skubiau. Pasienio apsauga buvo padvigubinta. Pirmiausia Ragainės komtūras Burhardas Mansfeldas davė žinią didžiajam magistrui, kad iš savo šnipų sužinojęs apie Lietuvos kariaunos judėjimą plačiu mastu Prūsijos sienos link. Po to pridūrė, kad dviem vieškeliais turi žygiuoti lietuviai, esą kelius taisantys ir kažkokią tvirtovę statantys, kad spėja apie numatomą pagrindinių jų pajėgų įsiveržimą į Sambiją, tačiau nesitiki, jog tai galėtų prasidėti anksčiau negu per Didįjį Pasninką. Kryžiuočiai, turėdami omenyje šiuos pranešimus, subūrė pagrindines savo kariaunos jėgas prie Karaliaučiaus, išsiuntinėjo dalinius į vietas, kurioms galėjo grėsti pavojus, kad, pirmąją žinią gavę, galėtų susijungti pagrindinėje stovykloje. Kai ordino vyresnieji prie Karaliaučiaus davinėjo nurodymus, netikėtai vidurnaktį jie gavo žinią, kad lietuviai jau užpuolė provincijas Prūsijoje ir su neapsakomu smarkumu niokoja plėsdamiesi tolyn. Jie įsiveržė dviem savo armijos daliniais: vienas, vadovaujamas Kęstučio, žygiavo per Galindos girias iš Gardino, netikėtai užpuolė Ortelsburgą, iššudė įgulą ir sudegino tvirtovę, po to, tarsi vienu užsimojimu, skersai kirto visą Prūsiją, sustojo prie Aismarių ir susijungė su kitu daliniu, buvusiu paties Algirdo žinioje, prie kurio buvo Jogaila ir sūnėnas Vytautas. Tas dalinys, įlanka apėjęs kryžiuočių saugomas vietas, sustojo vidur Sambijos anksčiau nei anie galėjo apsižiūrėti, tad jiems pasirodė, kad lietuviai atskriejo vėtros genamais debesimis ir pasipylė toje vietoje tarsi lietus, nes didysis magistras prieš abiem daliniams susijungiant nieko apie tai nežinojo. Dalykas visiškai tikras, nes visuose istoriniuose šaltiniuose vienodai aprašytas, o ir iš tiesų į keistą reiškinį panašus – kaip visą Prūsiją skersai pereiti, sukėlus didžiulį sąmyšį

Ortelsburgo nuniokojimu? Kaip buvo galima apeiti daugybę tvirtovių prie Priegliaus ir kitų upių, kairiajame krante į ją įtekančių? Kirsti susisiekimo linijas, jungiančias Karaliaučių su Marienburgu ir Balga; arba prasmukti pergudravus budrią pasienio sargybą Šalavijoje ir Sambijoje, kad kryžiuočiai stovykloje prie Karaliaučiaus nesusigaudytų apie priešą anksčiau nei šis, susijungus tiems dviem daliniams, dar nebuvo apsistojęs per tris ar keturias nuo ano mylias? Tačiau tokia išmintis, parodyta pradžioje, dėl nevykusių vėlesnių veiksmų ir netinkamų tam aplinkybių nuėjo perniek. Didysis magistras bemat subūrė savo pulkus, ir vasario 17 dieną, sekmadienį[1], su visomis pajėgomis sustojo Kvedenavos kaime, iš kur ant vienos kalvos buvo matoma didžiulė ugnis, lietuvių uždegta. Nė minutės nesvarstydamas maršalka Šindekopos nuvyko apžvelgti lietuvių pozicijų ir netrukus, paėmęs „liežuvį", pranešė, kad lietuvių kunigaikščiai išsidėstė, užimdami tvirtas pozicijas, prie Rūdavos kaimo, tikriausiai nutarę laukti ten susirėmimo. Kryžiuočių kariauna nedelsdama patraukė pirmyn. Lietuvių rikiuotė sustojo tokia tvarka: kairysis sparnas, vadovaujamas Algirdo, sudarytas daugiausia iš rusinų ir totorių, rėmėsi į Rūdavos kaimą. Dešinysis sparnas, kuriam vadovavo Kęstutis, rėmėsi į tankų mišką, dabar vadinamą Kranče Foršto *(Kranzsche-Forst)* giria, kuri ir dalį armijos užnugario dengė. Apie vidurio pozicijas kronikininkai nieko nenurodo, mat jiems karo taktika nebuvo įprastas dalykas; tačiau, iššvalgius vietovę[2], galima daryti išvadą, kad dešinysis sparnas rėmėsi į mišką toje vietoje, kur dabar Zargitės *(Sargitty)* kaimas; Algirdas irgi atsistojo ant kalvos, prieš kurią driekiasi kelias iš Rūdavos į Eselbiteną *(Esselbiten)*, o centras buvo ant smėlėtų aukštumų patikimoje vietoje, kuri turėjo būti apjuosta įtvirtinimų kelyje, vedančiame iš Eselbi-

[1] *Dominica Exurge quare abdormis* (Taigi, šventadienį pakilk iš miego).
[2] Tas vietoves apžiūrėjau 1805 metais.

teno į Ringolsą *(Ringols)* per užkardas ir saugoma lankininkų dalinio; tokios pozicijos sudarė tarsi dvi atskiras armijas, viena nuo kitos atskirtas tvirtove. Kryžiuočiai jokiais būdais negalėjo apsupti tų pozicijų, turėjo netgi pulti atskirais frontais, kitaip sakant, dviem kolonomis, labai suspaustomis gretomis ir prieš akis išsidriekusių lietuvių raitelių apšaudomi iš centrinių pozicijų užkardų. Viena tų kolonų žygiavo dešiniau Eselbiteno kaimo per Ekričių kaimą, kita – kairėn, per Plutvinės kaimą. Lietuvių pajėgos turėjo būti gausesnės nei kryžiuočių – anų buvo priskaičiuojama septyniasdešimt tūkstančių, šių – keturiasdešimt tūkstančių. Gaila tik, kad nei rezervo, nei tinkamo ryšio tarp dalinių nebuvo. Priešais dešinįjį sparną stojo kolona, vadovaujama didžiojo komtūro Volframo Baldersheimo, prieš kairįjį pulkus vedė maršalka. Didysis magistras su rezervu stojo prieš centrą tarp Plutvinės ir Ekričių. Priešakiniai raiteliai, atsiskyrę nuo visų, leidosi į specialų pradėtinį mūšį, kuris truko nuo ryto iki vidurdienio, kaip paprastai permainingos sėkmės lydimas. Apie patį vidurdienį prasidėjo lemiamos kautynės, per kurias kairysis lietuvių sparnas buvo gerokai palenktas; matome, kad kryžiuočių manevrams buvo puikiai vadovaujama ir taip pat vykdoma. Lietuvių dešiniojo sparno, kaip stipriausio, atakos buvo tik apsimestinės, kairiojo – tikros, centras buvo tik stebimas. Greitai, kai tik kairysis lietuvių sparnas ėmė trauktis iš vietos, ko Kęstutis tikriausiai negalėjo iš karto pastebėti, didysis magistras pasiuntė atsarginių pulką paremti maršalkos, ir kairysis sparnas buvo priverstas atsitraukti. Tuo tarpu Kęstučio kariauna nė pėdos neužleido, tačiau jis, matydamas kairiojo sparno atsitraukimą ir naujas kryžiuočių pajėgas su Kulmo žemės vėliava, betraukiančias prieš jį į puolimą, pabūgo būti atkirstas nuo Algirdo, kuris metėsi Labutės link, įsakė trimituoti atsitraukimą ir su visu būriu patraukė į girią, iš kur išsiveržė paremti Algirdo. Tuo tarpu atėjo naktis; jis stojo ano užnugaryje, naktį pastatė

užkardas, rengdamasis dengti atsitraukimą, ir, užėmęs upių slėnius, tarp Tranšavos ir Milšeno ėmėsi vien savo išgalėmis užlaikyti visas priešo pajėgas, su kuriomis maršalka tik praaušus pradėjo įnirtingai veržtis. Tose grumtynėse Šindekopas buvo mirtinai sužeistas į veidą iš lanko paleistos strėlės, tad vos iš mūšio lauko išneštas, pakelyje tarp Milšeno ir Tranšavos kaimų amžiams užmerkė akis, toje vietoje, kur ligi šiol yra stulpo mūro liekanų. Į jį šovė ant žirgo prišokęs lietuvis bajoras, žmogus aukštos kilmės ir kunigaikščių giminės, vardu Vaišvila, būtent tą minutę, kai maršalka, užjojęs ant kalvos, atsmaukė savo šalmo antvožą, kad geriau matytų, žiūrėjo į priekį ir davinėjo įsakymus pagal lietuvių pulkų judėjimą. Po šio įvykio susirėmimai liovėsi, ir lietuviai, nusileidę į užšalusią įlanką, ramiai patraukė savo sienos link[1]. Pergalė atiteko kryžiuočiams; nieko tikro neįmanoma pasakyti apie kurios nors pusės nuostolius ar laimėjimus, taip pat apie kritusiųjų skaičių, nes apie tai teišlikę tik vokiečių kronikininkų, kurie iki nesąmonių nusipaisto, bylojimai. Santūriausieji nurodo lietuvius patyrus nuo penkių iki šešių tūkstančių žmonių netektį; nepriskaičiuojant paklydusių, mirusių nuo žaizdų, juk, be to, čia negalima priskaičiuoti nuskendusiųjų brastose, nes buvo žiema ir šalčių metas, kai įlanka buvo laikoma patikima; iš aukštųjų asmenų, išskyrus Vaišvilą, tikriausiai tą patį, kurį ką tik minėjome, nieko daugiau kritusių nepamini. Kryžiuočių, vien pačių ordino vadovų, žuvo dvidešimt šeši[2] ir apie ketvertą šimtų kito rango riterių[3], apie ginklanešius nieko aiškaus nėra, viskas nutylėta, ką būtų galima tikro pasakyti apie ordino nuostolius kalbant, iš visa ko matyti, jog skerdynės kairiajame sparne iš pat pradžių buvo

[1] Prie šito mūšio aprašymo pridedu vietovės planą, tiksliai nukopijuotą su pažymėtomis kariaunų judėjimo kryptimis (žr. p. 194).

[2] Ordens Chronik. – Ap. *Mattheus.* – S. 782.

[3] Užrašas ant maršalkos Šindekopo antkapio *(Dusb.* Continuator. – C. 25. – P. 426).

didžiulės, kad rytojaus dieną vytynės ėjosi visai nesėkmingai, tad reikėtų manyti, kad mirtis negailėjo ir vokiečių; jų nuostoliai turėjo siekti mažiausiai nuo ketverto iki penketo tūkstančių[1]. Pagaliau, jei lietuvių armija siekė septyniasdešimt tūkstančių, tai pralaimėjimas visai nebaisus, ir tik metų laikas turėjo būti priežastis, privertusi trauktis, juk tokiose pozicijose lietuviams nebuvo galima ilgiau laikytis ar sukti į rytus dėl neapgyvendintų vietovių, pelkių ir jaurų, kurios, vos tik prasidėdavo atlydys, tapdavo nepereinamos[2]. Šiaip ar taip tas mūšis nedavė didelės naudos kryžiuočiams, nebent tik tai, kad, atstūmę lietuvius nuo Karaliaučiaus, išvengė nelaimės, kurią būtų atnešęs to miesto nuniokojimas. Netgi netrūksta nuomonių, jog lietuviai, nors nelaimėjo pergalės, tačiau nemažos naudos iš mūšio prie Rūdavos pelnė: viena, kad ordinas prarado daugelį garbių riterių; antra, kad atsitraukdami išvengė užpuolimų, tad galėjo pakelyje įgytą grobį išsinešti[3].

1278

1370 m. Vėl puolamos Lietuvos žemės. Betgi plačiai po visą krikščioniškąją Europą sklandė gandas apie riterių šlovę:

---

[1] Hartknochas pastabose Dusburgiečio veikalui (p. 427), be maršalkos, remdamasis Henenbergeriu, mini dar šiuos: Albertą Zangerhauzeną, Brandenburgo komtūrą Dipoldą Hazenšteiną, to paties miesto pilies komtūrą Albertą Steravą, taip pat Redeno komtūrą Salentiną Aizenbergą, Ulrichą Štokheimą, Valterį Ringau – šie du pastarieji buvo iš svetur, – ir dar daugelį kitų. Dusburgiečio pateiktame eilėraštyje (Suplement. – C. 25) nurodoma kritusių ordino riterių buvus du šimtus.

[2] Apie tą mūšį visi kronikininkai rašo kiekvienas savaip, vėliau ir studijų jam buvo skirta, ir Bekeris *(Beker)* savo veikale apie Henriko Kniprodės laikus, esą iš kažkokio Vincento kronikos paėmęs, daug pripaistė. Ponas Foigtas, reikliai analizuodamas, jį aprašė, tuo ir vietovių išžvalgymais remdamasis stengiausi apie tai išdėstyti.

[3] Karamzinas (t. V. – P. 18), savo naudotais šaltiniais remdamasis, teigia lietuvius laimėjus pergalės laurus.

riteriai, ruošdamiesi į karą su pagonimis, manė pasieksią pergalę be kovos, stoję su pergalingomis kryžiaus ženklo vėliavomis. Po mūšio prie Rūdavos Prūsijoje susibūrė gausūs pulkai, atvykę iš daugelio valstybių, vadovaujami įvairių aukštos kilmės didikų, tarp kurių žymiausieji buvo šie: Austrijos kunigaikštis Leopoldas, devyniolikmetis jaunuolis, kupinas noro ir užsidegimo stoti į kovą už šventąjį tikėjimą; Bavarijos kunigaikštis Steponas ir nemažai kitų iš Čekijos, Lenkijos, Šlionsko. Jų kariaunoje buvo penketas šimtų rinktinių raitelių. Šie kariauninkai, susijungę su kryžiuočių armija, rudeniop, atiduoti maršalkos Ridigerio Elnerio valdžiai, prie Ragainės persikėlė per Nemuną. Ten susidūrė su daliniu, atvestu didžiojo magistro; betgi, kirtę Lietuvos sieną, išsiskyrė į dvi kolonas: vieną Nemuno traktu kairiuoju krantu net iki Labgirio kaimo vedė didysis magistras, šį kaimą apiplėšę, nužygiavo šiaurės kryptim iki Pamedės valsčiaus. Kita kolona, vadovaujama maršalkos, žygiavo palei dešinįjį Jūros upės krantą net iki Kaltinėnų valsčiaus. Tų vietovių gyventojai, jau pripratinti prie panašių pavojų, sulig pirmu pasienio grėsmės signalu savo turtą, žmonas ir vaikus išslapstė girioje, patys, tykodami miškuose ir raistuose, stebėjo priešo žingsnius ir ne kartą surasdavo būdų iškrėsti jiems piktą pokštą: tai pagrobdavo žmones, atsiskyrusius nuo būrio, pasiklydusius ar grobio besivaikančius, tai naktiniais stovyklaujančiųjų antpuoliais; ne vienas net aukšto rango riteris už savo drąsą mokėjo žūtim ar nelaisve, kaip kad ir Insterburgo valdytojas Rudolfas Nušplingenas, kuris buvo sunkiai sužeistas. Vėliau abi kolonos susijungė Aukaimio apylinkėse, apiplėšė žemes palei Raseinius ir Ariogalą, net iki Gaižuvos. Šešias dienas naršiusi lietuvių žemes, kariauna su grobiu grįžo į Prūsiją. Tuo tarpu svetimšaliai atvykėliai, laukdami žiemos, įsikūrė stovyklavietėje prie Karaliaučiaus, tačiau, kai žiema, šalčiams vėluojant, ilgai vertė savęs laukti, prasidėjo stovyklautojų piktumai, kilo muštynių, kivirčų su šeimininkais, kuriems tik-

riausiai įgriso ilga viešnagė, tad supykę svetimšaliai greitai išsidangino į Prūsiją[1].

1279

1370 m. Antpuoliai. Kai šitai dėjosi, kunigaikštis Kęstutis, nepaisydamas silpnai teužšąlusių pelkių ir upių, įsiveržė į Prūsiją Gunlaukio apylinkėje, dabartinėje Juodlaukių, į šiaurę nuo Insterburgo tvirtovės, kurią užėmė, išsigabeno grobį ir išsivedė belaisvių. Būtų netgi toliau nusigavęs, jeigu narsusis Insterburgo valdytojas Vygandas Baldersheimas nebūtų su ginkluotais žmonėmis pastojęs kelio ir privertęs trauktis. Pastarasis, nors su negausiu būriu, bet taip drąsiai stojo kovon, kad kunigaikštis suprato, jog sutriuškins jo dalinį, gausios kariaunos avangardą. Greitai lietuviai grįžo atgal, tas kryžiuotis įsiveržė į Lietuvą, kur užėmė kažkokį pasienio miestelį, nužudęs tenykštės sargybos vadą[2].

1280

1370 m. Dar kartą apgulama Maskva. Didysis kunigaikštis Dmitrijus Ivanovičius nesiliovė persekiojęs Tverės kunigaikščio Myloko, dėl tos priežasties 1370 metais, atėmęs iš jo Zubcovo ir Mikulino miestus, privertė jį antrąkart vykti Lietuvon. Mykolas savo ruožtu sumanė paveržti iš jo didžiojo kunigaikščio pareigas. Tą tikslą turėdamas, užsitikrinęs svainio, didžiojo kunigaikščio Algirdo, pagalbą, nuvyko pas Mamajų, kuris buvo pavergęs chano, vadinto Mamant Sultonu, protą ir valią, ir viešpatavo abiejose ordose – Aukso ir Pavolgio. Tas valdovas

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 224–227.

[2] Ibidem.

suteikė jam privilegiją, visos Rusios didžiojo kunigaikščio pareigas skirdamas, net chano pasiuntinį kartu su juo išleido, kad aną įkurdintų Vladimire prie Kliazmos. Tačiau Dmitrijus nepasekė savo pirmtakais pasiduodamas totorių valiai; pasiuntė raitelius pastoti kelių, įsakęs tykoti bei vytis ir kunigaikštį Mykolą, ir totorių pasiuntinį, kad užmuštų juos vietoje. Dėl to kunigaikštis Mykolas turėjo dangintis per Podolę ir Voluinę bei tolesnius kraštus, Lietuvai priklausančius, kad atvyktų į Vilnių. Čia Tverės kunigaikštis ėmė prašytis svainio paramos, ir didžioji kunigaikštienė Julijona lengvai įkalbėjo savo seną vyrą imtis ruošti žygį į Rusią; dėl taip susiklosčiusių politinių aplinkybių to žygio tikslas buvo Maskva. Tad vos pirmieji šalčiai ledu užtraukė klampias brastas, būriai darbininkų, anksčiau pasiųstų, lengvino kariaunai kelius miško trakais. Žygiavo nepaprastai skubėdami, be perstojo dieną ir naktį; pakankamos atsargos, su savim gabenamos, leido palaikyti drausmę ir nepakrikti rikiuotei, jokių plėšikavimų, jokių nuklydimų iš kelio; žmonės įprastomis poilsio valandomis prieidavo paruoštus punktus, kur rasdavo viską, ko buvo reikalingi, tuoj pat traukdavo toliau, ir taip visą žygiuotės laiką, kol buvo pradėti karo veiksmai. Šiems netrukus duota pradžia, apsupta tvirtovė, vadinta Volokolamsku. Tačiau, kai įgula pasiryžo atkakliai gintis, kad per gaišatį nenukentėtų, kariauna, tris dienas bandžiusi šturmuoti, leidosi toliau. Vis dėlto mirė narsus tos tvirtovės vadas – Bazilijus Ivanovičius Berezuskis: jis, stovėdamas vartuose prieš tiltą, ryžosi stebėti lietuvių voras, tuo tarpu vienas jų karys, nepastebėtas prisėlinęs prie griovio, sviedė ietį per tiltą ir mirtinai sužeidė kunigaikštį. Gruodžio 6 dieną Algirdo vėliavos jau plevėsavo ant kalvų prie Maskvos, greta jų pastebėta ir rusinų: Smolensko kunigaikščio Sviatoslavo ir kitų vasalų. Didysis kunigaikštis Dmitrijus užsidarė Kremliuje, sudeginęs papilę; ištisas aštuonias dienas ramiai stebėjo plėšikavimus sostinės apylinkėse ir liepsnose skendinčius nuostabius jų priemiesčius. Galop leidosi į derybas: į pirmąjį

kreipimąsi Algirdas davė atsakymą: „Netrokštu žmonių kraujo lieti, ne to atėjau, kad naikinčiau, tik noriu teisingumo ir likti kunigaikščio Dmitrijaus draugas“. Greitai buvo sudarytos sutartys, iki kitų metų liepos numatytos paliaubos, o gerus norus liudydamas Lietuvos didysis kunigaikštis sutiko išleisti savo dukrą Eleną už Vladimiro Andrejevičiaus, Dmitrijaus pusbrolio[1]. Algirdas su įprasta savo karinėje taktikoje skuba ir atsargumu atsitraukė nuo Maskvos; žiema pasitaikė itin permaininga, apgulto miesto apylinkės perdėm nusiaubtos, iš įvairių kraštų telkiami kariai Dmitrijui į pagalbą; žygio tikslas, koks buvo geidžiamas, į pabaigą pasiektas[2].

1281

1370 m. Užimamas Voluinės Vladimiras. 1370 metų lapkritį Lenkijos karalius Kazimieras baigė savo gyvenimo dienas. Kunigaikštis Liubartas, naudodamasis proga, mat būtent tuo metu minėtojo karaliaus vasalas Aleksandras Karijotaitis, kuris turėjo Voluinės Vladimirą, atimtą iš Liubarto, lankėsi Krokuvoje, pasikvietė Kęstutį, savo brolį, prie kurio kariaunos prijungęs savo pajėgas, apgulė Voluinės Vladimirą. Tą pilį gynė kunigaikščio Konstantino vietininkas Petras Turskis iš Lenčicos, su tokia drąsa, kad nebuvo vilties lengvai ją užimti. Tad leidosi su juo į derybas ir tiek pasiekė, kad vadas, kuriam buvo leista su savo turtais ir manta išsidanginti, kaip išdavikas atidavė Vladimiro pilį. Liubartas, netikėtai užėmęs šią valdą, įkurdino mieste stiprią kariauną, pastatydino medinę pilį. Toks jo poelgis buvo gana keistas, nes prieš dvejus metus karaliaus

[1] Susituokė 1371 metų rugsėjį *(Karamzin.* – T. V. – S. 19).

[2] Danilavičiaus „Metraštininkas“ (p. 181); *Karamzin.* – T. V. – S. 17–19. Negalima sutikti su Rusijos istoriku, kad esą Kęstutis dalyvavo tame žygyje. Jis buvo užsiėmęs kryžiuočių stebėjimais, ir būtent tada, kai buvo žygiuojama į Maskvą, rėmė Voluinės Liubartą, kaip kad matysime vėliau.

Kazimiero įsakymu buvo pradėta ir beveik baigta statyti mūrinė pilis. Liubartas įsakė ją iki pamatų sugriauti ir vietoj jos statyti medinę pilį[1].

1282

1370 m. Įsiveržiama į Lenkiją. Po tokių sėkmių tokiais nedalingais Lenkijai tarpuvaldžio metais Lietuvos kunigaikščiai nusprendė atgaivinti senuosius žygius į tenykščius kraštus, kadaise tiek naudos davusius. Dėl to jau 1370 metų pabaigoje Algirdas, Kęstutis ir Liubartas, sujungę savo kariaunas, iš Voluinės įsiveržė į Lenkijos Rusią; užkariavo žemes net iki Liublino įskaitytinai; po to perėjo Sandomiro vaivadiją, kurią apiplėšė. Paėmė Plikąjį, kitaip vadinamą Šventojo Kryžiaus, kalną *(Góra Łysa)* su ten stovėjusiu benediktinų vienuolynu, turėjusiu įtvirtinimus. Drauge su kitais bažnyčios turtais buvo paimtas auksinis kryžius, į kurį buvo įsprausta nuolauža to medžio, ant kurio kentėjo Pasaulio Išganytojas. Senieji metraščiai pasakoja, kad esą tą relikviją gabenęs vežimas niekaip negalėjo išvykti iš Lenkijos žemės, sustojo palei sieną kaip įkaltas ir jokiais būdais nevaliojo jo išjudinti; galvijai ir žmonės, turėję jį traukti, esą kaip negyvi krito ant žemės. Galop, vieno kaimiečio patarti, lietuviai, išvadavę iš nelaisvės lenkų bajorą Choralą ar Koralą, tas brangenybes pasiuntė atgal benediktinams[2]. Tasai stebuklas, bent baigiamoji dalis liudija, kad Lietuvos kunigaikščiai gebėjo gerbti vietovės nuosavybę, Dievo garbei skirtą, ir šventus išganymo atminus[3].

---

[1] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 3; *Stryjkowski.* – S. 412, 413.

[2] *Stryjkowski.* – l. c.

[3] *1370 metai žymūs dideliu įvykiu, tai yra skudurinio popieriaus (charta ex l[...] aqua infusa contusis confecta) išradimu. Šio išradimo autoriai – du lietuviai – Antanas ir Mykolas iš Haličo, Raudonosios Rusios (in Galiciae). Jų pavardės nežinomos, tik tiek, kad buvo kilę iš Lietuvos (Morisson. Plantarum historiae. – Axonii, 1715)*.*

1371 ir 1372 m. Antpuoliai. Praleidę visa kita, kas dėjosi Pietų Rusioje, kaip su mūsų tema nesusijusius dalykus, turime kreipti žvilgsnį į graudžius Lietuvos ir kryžiuočių vieni kitų paeiliui besikaitaliojančius niokojimus. Neteisinga yra istorikų nuomonė, kad esą 1371 metais tuose kraštuose buvo sudėti ginklai[1], juk jų amžininkas Vygandas ir iš jo žinių sėmęsis Šiucas byloja, kad tais metais turtingas lietuvių bajoras, Dirsunės sūnus, vieno prūsų bėglio įkalbėtas, užpuolė įtvirtintą Tamavos pilį, stovinčią Pisos ir Angerapės upių santakoje, kurią užėmė ir tenykštį valdytoją Joną Šionfeldą suėmė, įgulą iššudė. Netruko pats kunigaikštis Kęstutis, taip pat šešių kryžiuočių bėglių atlydėtas, prasigauti per girią net iki Zėhesteno *(Sesten)* pilies, stovėjusios tarp Reino ir Bišofsburgo, kurios papilę sudegino ir užkariavo apylinkes. Atsilygindamas pats didysis magistras su kariauna, lydimas Brego kunigaikščio ir kitų svetimšalių riterių, iš didelio šventeiviškumo atvykusių kariauti, išsiruošė į Žemaitiją. Pirmiausia nusidangino net iki Viduklės ir užkariavo tenykštes apylinkes, taip pat Gaižuvą, Kaltinėnus ir Paštuvą, ne ilgiau kaip šešias dienas užsibuvę už savo sienų. Betgi rudeniop Balgos konvento komtūras Teodorikas Elneris su ordino riteriais iš Bartų ir Girdavos patraukė į Lietuvos Rusią prie įtvirtintos Drevikės pilies, kurios neįstengė užimti dėl narsios įgulos gynybos, plačiai aplinkui nusiaubė kaimyninius valsčius. Tais metais kryžiuočių žiemos žygiui vadovavo Insterburgo valdytojas Vygandas Baldersheimas, lydimas Girdavos valdytojo ir kai kurių svetimšalių atvykėlių. Žygio tikslas buvo atkeršyti už Dirsunę, tad nusidangino jie į to drąsaus lietuvio valsčių – Dirsūniškį, esantį kairiajame Nemuno krante, aukščiau Kauno ir Rumšiškių; sudegino pilį ir nuniokojo apylinkes, paskui sugrįžo prie Vaiguvos taip pat

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 221.

paženklindami niokojimais ir skerdynėmis, dar ketvertą šimtų belaisvių[1] išsivedė. Vis dėlto tais metais buvo vestos derybos pasikeisti belaisviais. O kitais metais nė iš vienos pusės nebuvo jokių reikšmingesnių užpuolimų. Tiktai iš kryžiuočių pusės Vygandas Baldersheimas plėšikautojų įpročiu ruošė antpuolius ir pasienio valsčiuje prisigrobė galvijų[2].

1284

1373* m. Lietuvių žygis į Rusią. Rusios reikalai skatino kaskart vis labiau ja domėtis. Didysis kunigaikštis Dmitrijus rodė vis didesnę politinę nuovoką, skatinamas noro atgaivinti aukščiausiąją tautos valdžią, sau priskirtiną, kaip siejamą su savo einamomis pareigomis. Tverės kunigaikštis, visad stovėjęs jam skersai kelio siekiant vienvaldystės, nors turėjo chano privilegiją Vladimiro Didžiajai Kunigaikštystei ir pažadų gauti kariuomenės šiems tikslams remti, betgi nenorėjo tuo barbaro palankumu naudotis, tikriausiai įžiūrėdamas pražūtingų padarinių visai Rusiai, jeigu totoriai su visa pagrindine kariauna ten įžengtų. Šit todėl dvejojo atsargusis kunigaikštis Mykolas, be klastos išmintingų žmonių patartas, tačiau nesiliovė pretendavęs į aukščiausiąją valdžią. Dmitrijus pats nuvyko pas totorius ir pats parengė privilegiją, duotų Mykolui, kasaciją; netgi jo sūnų Joną išpirko už dešimt tūkstančių rublių, pastarasis mat buvo įkaitas, laiduotas šia suma, ir nors išvadavo jaunuolį, iš tėvo minėtąją sumą atgaudamas, tačiau šio draugystės nepelnė. Iš tikrųjų kunigaikštis Mykolas labiau nei bet kada tapo jam nepalankus. Pripuolęs prie Algirdo, kaip įmanydamas įkalbinėjo jį ruošti karą su Dmitrijum, grasindamas netgi kėslais atimti žemes, Rusioje užkariautas, jeigu Dmitrijus pa-

[1] *Lindenblatt.* – S. 33.
[2] *Voigt.* – B. V. – S. 230–233.

sigviešęs pasiektų savo užmojus. Vis dėlto senasis Algirdas nelengvai leidosi suklaidinamas, ir gal nesulaukdamas patogios progos, gal gerbdamas taikos sutartį, dar praėjusiais metais Maskvoje sudarytą visiems laikams, kurią vykdydamas rugsėjo mėnesį nuvežęs kunigaikštytę Eleną, pasiuntinių lydimą, Vladimirui Andrejevičiui už žmoną, kunigaikštis su kariauna pats nepajudėjo, bet ir nedraudė kunigaikščiui Kęstučiui, drauge su Vytautu, Polocko kunigaikščiu Andriumi ir tuokart Drucko kunigaikščiu Dmitrijum Kaributaičiu, veikti kunigaikščio Mykolo naudai, pats tarsi nuošaly likdamas, neduodamas aiškių nurodymų. Jie 1372 metų balandžio 6 dieną taip netikėtai ir tyliai pritykoję apsupo Perejeslavlį, kad nė aplinkinių kaimų gyventojai nesuskubo pasislėpti tvirtovėje, o pirkliai atvykėliai, bajorai apie tai nieko nežinojo ir pakliuvo į lietuvių rankas. Dmitrijus, nustebintas tokio neįprasto užpuolimo tuo metu, kai upės paplūdusios ir keliai neišbrendami, nenorėjo tikėti apie tai pranešančiųjų pasakojimais. Tuo metu Mykolas, susivienijęs su Kęstučiu, nuvedė šio kariauną į kaimus ir miestelius, kuriuos įprastu būdu užkariavo; netrukus lietuviai, gabendami neapsakomai gausų grobį, grįžo atgalios[1]. O kunigaikštis Mykolas daugiau turėjo nuostolių negu kad tikėtosios naudos iš savo kerštо, nes kaip savo tautos priešas prarado jos palankumą.

1285

1372 m. Trečiasis žygis į Maskvą. Dėl to pats Dmitrijus baisiai įširdo ant Mykolo, ypač todėl kad jis į vidaus karą stojo su barbarišku siutu, be kita ko, nusikalto gėdingu poelgiu žiauriai sunaikindamas Toržoko miestą, kurį įsakė iš keturių kampų padegti, gyventojus palaidojo griuvėsiuose ir liepsnose arba

[1] *Karamzin.* – T. V. – S. 25–26.

bėgančius iššudė. Tasai miestas priklausė Didžiajam Naugardui, todėl visa Rusia buvo pasipiktinusi Mykolu. Taip Dmitrijus visos tautos sąmoksle prieš aną tapo grėsmingu bausmės įrankiu. Mykolas gelbėjosi bėgdamas į Lietuvą, sesers tarpininkaujamas permaldavo Algirdą, kuris ėmėsi paremti Mykolo reikalus, ir, jau būdamas garbaus amžiaus, pradėjo ruoštis į garbingo mūšio lauką. Suvienytą kariauną didysis kunigaikštis kartu su Kęstučiu jau gerai žinomais keliais nuvedė tiesiai į Maskvą. Kunigaikštis Mykolas prie Liubudsko kaimo, dabar Kalugos gubernijoje, prie lietuvių prijungė savo kariauną, visos tautos pykčiui puoselėdamas viltį įgyvendinti tuščiagarbius savo siekius. Tik didysis kunigaikštis Dmitrijus šį kartą nelaukė lietuvių Maskvoje, stojo į mūšį ir jo priešakiniai būriai netruko susiremti su lietuviais. Abi kariaunos sustojo priešpriešiais: gilus ir skardingas tarpeklis, apačioj kurio tekėjo klampi upė, skyrė jas vieną nuo kitos. Šitaip kiek laiko stovėjo, nė vieni nenorėjo leistis žemyn ir paskui priešo akivaizdoj ropštis aukštyn, praėjo kelios dienos besišūkaujant vieniems su kitais. Tuo tarpu Algirdas pirmasis pasiūlė eiti į derybas; sveiką nuovoką turintis Dmitrijus nesikratė tos minties. Lemtingo mūšio grėsmė pakibo virš galvos, pralaimėjimas buvo rizikingas; jeigu būtų įveiktas pirmasis, nukentėtų visa kariauna, būdama atkirsta nuo savo sienų; kitam, savo ruožtu, pralaimėjimas grėsė liūdniausiomis pasekmėmis – ir sostinė, ir sostas, ir visa valstybė galėtų patekti į Mykolo rankas. „Matydamos, – byloja Rusios metraštininkas, – kad vadinamoji amžinoji taika tėra tušti žodžiai, kariaujančios pusės sutarė sudėti ginklus ir to laikytis nuo rugpjūčio 1 iki spalio 26 dienos". Lietuva tam skyrė įgaliotinius: kunigaikštį Borisą Konstantinovičių, kunigaikštį Andrių Ivanovičių, kunigaikštį Jurijų Vladimirovičių, Dmitrijų Obiručevą, Merkurijų, Petrą ir Liucijoną; Maskva – Dmitrijų Michailovičių, vadintą Voluiniečiu, Joną Michailovičių, Dmitrijų Aleksandrovičių ir Joną Teodorovičių. Laikinoji taikos sutartis buvo sudaryta didžiojo kuni-

gaikščio Algirdo, Trakų kunigaikščio Kęstučio, Smolensko kunigaikščio Sviatoslavo ir kitos pusės – didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus ir jo brolio Vladimiro Andrejevičiaus vardu; joje taip pat buvo nurodyti iš vienų pusės – Tverės ir Briansko kunigaikščiai, iš kitų – Riazanės kunigaikščiai. Svarbiausios sutarties sąlygos buvo šios: „Nėra karo tarp mūsų. Mūsų pasiuntiniams ir pirkliams valia visur keliauti. Kunigaikštis Mykolas privalo grąžinti viską, ką buvusių trejų paliaubų metu paėmė didžiojo kunigaikščio kraštuose, iš kur turi iškeldinti savo vietininkus; o jeigu pastarieji nenusileis, didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui duota galia juos suimti ir naujų riaušių atveju pačiam susidoroti su kunigaikščiu Mykolu. Didysis kunigaikštis tuokart savo svainio negins. Jeigu pasiuntiniai, į ordą išsiųsti apskųsti Tverės kunigaikščio, savo pavedimą sėkmingai įvykdys, didysis kunigaikštis Dmitrijus pasielgs kaip skirta Dievo ir Caro, o didysis kunigaikštis Algirdas neturės teisės už tai jo kaltinti[1]. Mykolas neturi veltis į Didžiosios Kunigaikštystės, Dmitrijus savo ruožtu – Tverės reikalus; vienas su kitu bendraus per pasiuntinius, Lietuvos didysis kunigaikštis yra įpareigotas grąžinti Dmitrijui šį traktatą, jeigu pasibaigus nustatytam laikui mano atnaujinti priešiškus veiksmus“. Be to, Rusios metraštininkas verčia manyti, kad su Mykolu buvo sudaryta atskira sutartis, kurioje iškeltos sąlygos vien tik jam[2], tačiau kronikininkai nepanoro palikti mums žinių nei apie tai, nei apie kitas sąlygas, taip pat Algirdo labui skirtas, tik tai, kas yra apie Dmitrijų, iškėlė skyrium. Taip įvykiams klostantis, didysis kunigaikštis Algirdas, Šiaurės kraštų kariauninkų Nestoras, dėl išmintingo nuosaikumo, žmoniškumo, tolerancijos, ne mažiau kaip ir dėl karo veiksmų pelnė šlovę ir daugelio žmonių prieraišumą, kuriuos džiugino įsigalėjusia taika ir kuriuos

[1] *A čto pošli v Ordy ko Cariu luidi žalovatsia na Kniazia Michaila, a to jesmy v Boži voli i vo Carevi, kak povelit, tak ny diejati, a to ot nas v imienu* (Sobranije gosud. gram. i dogovorov. – T. I. – S. 52)*.

[2] *Karamzin.* – T. V. – S. 27–29 (pastabos nr. 28, 29).

valdė teisingumo žiūrėdamas, senoviniu būdu; kadangi pats, būdamas dvylikos sūnų tėvas, per juos valdė didžiulius Rusios kraštus, kurie sudarė didesniąją Vladimiro Didžiojo valstybės dalį[1]. Rusia, prie Batu gyvenusi nuopolio laikus ir ištuštėjusi, iš naujo sužydo Lietuvos kunigaikščių valdoma, tvirtai laikydamasi senųjų teisių, asmens laisvių, prekybos ir atvykėlių, plūdusių iš totorių jungo spaudžiamos Rusios, dėka. Algirdo sostui, tos svarbios valstybės dalies remiamam, nebebuvo baisūs nei šturmai kryžiuočių, fanatiškų avantiūristų siunčiamų, dažną kartą atvykėliais iš svetur pasinaudojant, nei lenkų armijos galia, nei Rusioje rezgami suokalbiai, netgi totorių antplūdžiai. Šis monarchas buvo linkęs kuo ilgiau išlaikyti taiką, tuo mus įtikindamas, kad mokėjo vertinti svetimą gerą ir pavaldžius jam žmones, nes karas tais laikais nešė žūtį ramiems ir dažnai visai niekuo nekaltiems gyventojams.

1286

Pastabos. Jau gražaus amžiaus būdamas, 1373 metais, sulaukė didysis kunigaikštis Algirdas ramybės Prūsijos pusėje. Užkrečiamosios ligos, į tą kraštą ne kartą svetimšalių atvykėlių atneštos, tais metais smarkiai paplito; daugybė varguolių žmonių visose provincijose, jokios pagalbos nesulaukusių, mirė. Jau vien tai lietuviams buvo gana rimta priežastis susilai-

---

[1] *Vis dėlto įdomi Algirdo biografijos dalis yra jo paėmimas į nelaisvę – tikriausiai kažkokiame mūšyje su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu. Apie šį įvykį istorija nutyli – nežinome net tikslios datos. Todėl jį galime atsekti tik istoriškai, tai yra iš 1503 metų karaliaus Aleksandro pasiuntinybės į Maskvą, kur aiškiai pasakyta, kad Algirdas, būdamas Maskvos didžiojo kunigaikščio nelaisvėje, šiam užrašė kai kuriuos kraštus; be to, tas užrašymas buvo išgautas prievarta, kaip iš belaisvio (Sbornik Muchanova. – Moskva, 1836. – Nr. 75. – S. 110)*.*

kyti nuo lankymosi toje užkrėstoje žemėje. Patys kryžiuočiai nedrįso iš savo pilių kojos kelti, nors tose slėptuvėse mirties dalgis ne kartą juos buvo kliudęs. Kita vertus, popiežius Grigalius XI tuo būtent metu ėmėsi veikliai remti kryžiaus žygius prieš turkus, neapsakomai maitojusius Armėniją[1].

Pagaliau garsūs Šventojo Tėvo linkėjimai, lietuvių kunigaikščiai ir tauta, palenkta vienytis tikėjime su Romos katalikų bažnyčia gražesniais būdais nei naudotais vokiečių vienuolių riterių, iki šiol nepralenktų aršumu. Visa tai, sakau, prisidėjo prie šiuo laiko tarpsniu nusistovėjusios taikos.

1287

Užsiminėme apie popiežiaus pasiryžimą pakrikštyti lietuvių kunigaikščius; apie šią aplinkybę reikia išsamiau paaiškinti. Dar 1370 metais, kaip matėme, svetimšaliai atvykėliai, iš įvairių kraštų susibūrę, prie Karaliaučiaus įkūrę stovyklą, laukdami patogios progos žygiui į Lietuvą, susivaidijo vieni su kitais ir su savo šeimininkais įsileido į didžiulius kivirčus, užtat staiga ir labai įtūžę apleido Prūsiją (§ 1278). Tad nėra abejonės, kad kažkuris iš šių riterių ar aukštesnio rango dvasininkų, iš arti prisižiūrėjęs, kokie dalykai dėjosi Prūsijoje, ir neturėdamas noro, kaip sako, žodžių meduje mirkyti, išklojo popiežiui viską, ką buvo regėjęs ir girdėjęs. Grigalius XI buvo žmogus retos išminties, neapsakomo širdies gerumo, aukštos kilmės, popiežiaus Klemenso VI sūnėnas, nuo jaunumės kardinolas, mokslininkas, prigimties apdovanotas neeilinio žmogaus savybėmis; jis negalėjo kryžiuočių elgesyje nejausti netiesos Lietuvai, ir kai tik gavo tikrų žinių, kas ištiko tikėjimo dalykus krašte, kuris kaip pagoniškas buvo išgarsintas, kai gana gerai įsitikino privačius asmenis ir patį didįjį kunigaikštį dedant

[1] *Raynaldo.* Annal. eccles. – An. 1373; *Trithem.* Chron. Hirsang. – P. 262.

pastangas įvesti katalikiškąjį tikėjimą, tvirčiau ėmėsi raginti Lietuvos kunigaikščius – Algirdą, Kęstutį ir Liubartą – imtis šių ketinimų. Mokslininkams yra žinoma minėto popiežiaus bulė, šiuo reikalu anų vardu paskelbta[1]. Tačiau nežinome, kokių padarinių šis raštas turėjo ir ar pasiekė kunigaikščius tinkamu laiku, kuo smarkiai tenka abejoti, mat per vokiečių rankas tai turėjo pereiti. Tikra yra tik tai, kad Šventasis Tėvas šiam tikslui tarpininkais norėjo turėti Vengrijos ir Lenkijos karalių Liudviką, Vengrijos karalienę Elžbietą, Opolės kunigaikštį Vladislovą, Mazovijos kunigaikštį Ziemovitą; pastarasis šiuo reikalu jau buvo parodęs savo užsidegimą suteikta pagalba pranciškonams, iš Mazovijos vykstantiems į Lietuvą vykdyti misijos.

1288

1374, 1375 m. Apie pranciškonus. Tai, kas pastaruoju metu nutiko pranciškonams Vilniuje, yra vertas dėmesio tautos istorijoje dalykas. Po ankstesniojo keturiolikos jų vienuolių nukankinimo, kaip kad mes esame anksčiau (§ 1267) pasakoję, Petras Goštautas 1366 metais iš Mazovijos atsikvietė pas kunigaikštį Ziemovitą buvusius trisdešimt šešis šios vienuolijos brolius, kuriems paruošė buveinę toje pačioje vietoje, kur ir dabar Vilniuje matome jų vienuolyną prie Mergelės Marijos, Smėlynėje, ten ir mūrinė bažnyčia buvo pastatyta. Tas Goštautas buvo ne tik katalikų misijos fundatorius, bet ir jos narys: vilkosi vienuolio abitą ir netrukus Krokuvoje buvo įšventintas. Grįžo į savo vienuolyną Vilniuje ir ten uoliai darbavosi atversdamas lietuvius. Tačiau atsitiko taip, kad po aštuonerių metų, kai tie vienuoliai antrąkart buvo atkviesti į Vilnių, antrąkart buvo ir iššudyti. Tai buvo būtent 1374 me-

[1] Epist. dat. Avinion X Calend. Novembris an. III (ap. *Raynaldo.* – An. 1373. – Nr. 16).

tais, tos kankynės vyko gegužės 24-ąją; vilniečių slapta įkalbėti, jas turėjo būti įvykdę totoriai[1]. Kaip kad Rusios metraščiai liudija, iš tiesų lietuviai taip pačiais metais kariavo su totoriais, vadovaujamais chano, arba kažkokio cariuko, vadinto Temir Reza[2]. Jų antpuolių į Vilnių nebūtų galima kitaip paaiškinti kaip tik tuo, kad tai buvo orda, atkviesta į Lietuvą ir tikrojoje Lietuvoje kur nors įkurdinta, ėmusi maištauti ir įvykdžiusi šią piktadarystę[3]. Nereikia pamiršti, kad Goštautą pranciškonų metraštininkai skelbia buvus vyskupu[4] taip įtikinamai, kad nieko negalima prikišti užginčijant; be abejo, jis galėjo būti misijos Lietuvoje vyskupu pagal tuometiniams pagonių

---

[1] Nors kunigas Gžibovskis (l. c.), Strijkovskio klaidų įklampintas, klysta nurodydamas metus, tačiau įvykius aprašo remdamasis istorinių faktų paliudijimais. *Wading.* Annal. Ord. Fr. Minor. – Ab. an. 1325. – Nr. 28; *Rudolfus Tupinianus.* – Lib. II. – Fol. 292; *Mart. Baronius.* Annal. eccles. – Fol. 92.

[2] Karamzino cituojama metraščio ištrauka (t. V. – P. 67. – Pastaba nr. 137).

[3] *Tarp Dominyko Paškevičiaus rankraščių radau tokį išrašą iš vieno metraščio, tiksliau – ištrauką iš pranciškonų vienuolyno knygų, išverstą iš lotynų kalbos: „1374 Viešpaties metai, gegužės 24-oji diena. Tėvų pranciškonų vienuolynas Vilniuje, prie Mergelės Marijos, Smėlynėje. Totoriai buvo įkurdinti priemiestyje bei gretimuose kaimuose. Sužinoję, kad jų chanas Temir Reza persikėlė per Dneprą, kad atkeliavo į Podolę ir ten kariauja, neaišku kieno įkalbėti, visu būriu pakilo ir su žmonomis bei vaikais patraukė į Severijos valstybę – nes ir tą kraštą totoriai jau buvo pasiekę, net iki Rogačiovo. Laikas jiems buvo palankus, nes didysis kunigaikštis buvo Voluinėje, kartu su visais riteriais. Vienas totorių būrys, dengęs tų emigrantų užnugarį, norėjo užimti Vilnių. Nuo miesto sienų totoriai buvo atstumti, tačiau dėl kažkokio Vilniaus miestiečio išdavystės jiems pavyko užpulti tėvų pranciškonų vienuolyną prie Mergelės Marijos, Smėlynėje. Totoriai iššudė visus vienuolius kartu su vyresniuoju, taip pat ten gyvenusį senolį Petrą Goštautą; susikrovė viską, ką tik galėjo su savimi panešti, ir pasitraukė. Tačiau keliantis per Beržinę buvo pavyti ir žiauriai nubausti – tik seniams ir vaikams, taip pat jaunoms merginoms buvo dovanota gyvybė. Vėliau jie buvo įkurdinti Ovručo paviete"*.*

[4] Kunigas Gžibovskis (p. 96) savo išvadas remia: *Arturus.* Martyrologio Pranciscano. – Sub die 24 Maji; *Mart. Baronius.* – Fol. 92. Taip pat samprotavimais, labai teisingais.

atvertėjams Apaštališkojo sosto suteiktas privilegijas, juk mes ir anksčiau (§ 887) turėjome progos paminėti panašių dalykų; jis kartu su savo vienuoliais pelnė kankinio laurus. Praėjus metams po šių, antrą kartą pasikartojusių kankinimų, pranciškonai trečią kartą atvyko į Vilnių ir vėl ėmėsi savo apaštalystės. Šie įvykiai taip susiję su popiežiaus Grigaliaus XI bule, kad nebūtų galima nė abejoti, jog karalienė Elžbieta iš Krokuvos rėmė Goštauto užmojus ir po jo mirties, kaip ir kunigaikštis Ziemovitas, padėjo vykdyti trečiąją pranciškonų misiją Lietuvoje, kadangi iš kitų šaltinių žinome tuos atvertėjus ir į Lydą iš Mazovijos atvykus, ir tiesiog tuo pačiu metu ten įsikūrusius[1].

1289

1373, 1374 m. Užpuolamos Lietuvos žemės. Dveji metai praėjo, tai yra 1373-ieji, ir 1374-ieji, kryžiuočiams ruošiant mažus žygius pasiplėšikauti, kurių dauguma pernelyg menkos reikšmės teturėjo, kad juos būtų galima minėti istorijoje. Tą patį ir lietuviai darė. Betgi trumpai kai kuriuos svarbiausius paminėsime. Insterburgo komtūras Baldersheimas su savo plėšikautojais lankėsi Lietuvoje, po jo – Balgos komtūras Gotfridas Lindenas, buvo nusigavęs iki Lietuvos Rusios žemių, net iki Belsko ir Kameneco apylinkių[2]. Visa tai dėjosi 1373 metų pradžioje, juk tuoj pat po to Kęstučio partizanai, nebūtinai gal jo paties vadovaujami, apiplėšė vals-

[1] Žr. I priedą.

[2] Prūsijos kronikininkai šioje geografinėje dalyje yra netikslūs: kraštą vadina *Volniska* vietoj *Volinski,* miestus: *Bolisken, Beliag, Belyagia* vietoj – *Belsk; Kamentz* – pagaliau pačius verčia susivokti. Ponas Foigtas (t. V. – P. 269) suklydo ieškodamas Belicos ir Kamionkos. Strijkovskis, radęs Dlugošo nurodytą *Volinska,* iš jo padarė *Volkovyską* (p. 416). *Kamenecas, apie kurį čia kalbama, vadinamas Lietuvos Kamenecu. Jis yra Brastos apskrityje, prie Lesnos upės, aštuonios mylios į pietryčius nuo Belsko**.

čius prie Biberšteino; juos įkandin vijosi kryžiuočiai; partizanai, tai pastebėję, tykojo atsakančiai įrengtose pasalose, tačiau Brandenburgo komtūras sužinojo apie pavojų ir paliepė verčiau grįžti negu kad leistis pavymui į įtartinas vietas. Rastenburgo valdytojas Saksonijos kunigaikštis Albertas taip pat siuntė savuosius Lietuvos užimti. Dar keletą kartų, ko gero, kitais metais buvo atnaujinami antpuoliai; šiaip ar taip, bet vienas jų kryžiuočiams buvo labai nesėkmingas. Ragainės komtūras Gerardas Lensenas, vasaros metu grobio ieškodamas, nusidangino net į Kaltinėnų apylinkes, kur jam pavyko paimti belaisvių ir įgyti įvairaus grobio; grįžtant pataikė susidurti su didžiuoju Žemaitijos kariaunos daliniu, pastojusiu jam kelią siaurumoje, tarp balų. Kryžiuočiai, įvaryti klampynėn, turėjo metę žirgus eiti pėsčiomis. Tąkart pats komtūras kartu su dvylika riterių sumokėjo gyvybe ir daug žmonių žuvo, kiti nelaisvėn paimti, iš kurių vieną kryžiuotį už kažkokį ypatingą nusikaltimą pririštą prie medžio nužudė. Labai nedaugeliui pavyko išsigelbėti pabėgant, ir tai tik dėl to, kad žemaičiai, ilgai trukusio mūšio nuvarginti ir praradę daug savųjų, toliau vytis nebegalėjo[1].

Atsilygindamas kunigaikštis Kęstutis kitą rudenį (1374 metų rugsėjo 22 dieną) sukvietė savo kariauninkus, ir perėjęs per Mazoviją, įsibrovė į Prūsiją. Pirmiausia Salduvos apylinkėse lietuviai pasidalijo į tris būrius, prasigavo prie Neidenburgo, sudegino apie keturiasdešimt kaimų, ėmė žmones ir besipriešinančius be gailesčio žudė, galop paėmę nelaisvėn aštuonetą ar devynetą šimtų, be kliūčių grįžo atgalios savo kraštan[2].

---

[1] Kronikininkų pasakojimų ir chronologijos netikslumus taiso ponas Foigtas (t. V. – P. 258). Tokio nusistatymo mes laikėmės ir dėl Luko Davido (t. VII. – P. 89, 90).

[2] *Voigt.* – l. c.

1375 m. Antpuoliai. Stebėtinai pasiutusiu kryžiuočių goduliu, amžiaus papročių skatinamu, reikia aiškinti tai, kad jie nematė skirtumo tarp tikrosios Lietuvos ir Lietuvos Rusios, juk šie, pastarieji, buvo krikščionys ir labai nuo seno; tarpusavio neapykantos jausmas buvo apėmęs skirtingą tikėjimą išpažįstančiuosius, todėl, kol šie nebuvo persikrikštiję, nevalia buvo įsileisti jų tarp Romos katalikų, betgi ir pagonimis esant nebuvo galima pripažinti ar jų priešinimosi ginklu maldyti. Kryžiuočiams skirtumo nebuvo, juk jiems visur tik grobis rūpėjo. 1375 metais tokie žygiai buvo ypač dažni: sulig pačia jų pradžia, pirmosiomis sausio dienomis, Insterburgo valdytojas Vygandas Baldersheimas, sutelkęs iš Sambijos ginkluotus žmones, puolė Vaiguvos valsčių, išsidėsčiusį kairiajame Nemuno krante, kurį plačiai nuniokojo, vis dėlto ne daugiau kaip šešiasdešimt žmonių tegalėjo pagauti; kitą gausų grobį išsigabeno, užmokėję už tai nemaža savųjų netektim; kronikos mena kritusį kryžiuotį, garsųjį Vernerį Tetingeną. Tuo tarpu didysis magistras, suruošęs žygį didesnės reikšmės, pranešė Livonijos magistrui, kad su savo kariauna įsiveržtų į Žemaitiją iš Kuršo pusės; taip pat išsiuntė penketo šimtų raitelių dalinį Panarvės girios pusėn, kad iššvalgytų – gal iš ten lietuviai kokių veiksmų bus susigalvoję; visų nuostabai buvo aptiktos lietuvių nesaugomos sienos, todėl tas dalinys netikėtai perėjo į Lietuvą ir daug nuostolių pridarė, išsivedė apie aštuonetą belaisvių. Po to pats didysis magistras vasario pradžioje patraukė vedinas dešimties tūkstančių žmonių kariauna, lydimas maršalkos Gotfrido Lindeno, didžiojo komtūro Ridigerio Elnerio, daugelio komtūrų, ordino riterių ir dvejeto šimtų riterių pasauliečių, atvykusių iš Vokietijos ir Prancūzijos. Priartėjo prie sienos, tačiau žiema taip anksti ėmė trauktis, kad bijant ledonešio upėse, nebuvo įmanoma ryžtis žygiuoti toliau. Dėl to didysis magistras kartu su žmonėmis iš aukštesniųjų Prūsijos žemių

turėjo sugrįžti, tiktai pavedė maršalkai su savo pulkais ir kai kuriais komtūrais, taip pat svetimšaliais atėjūnais įsiveržti į artimesnes Lietuvos žemes. Šis patraukė Užgirio kraštu, prie Dirsūniškio persikėlė per Nemuną ir išplėtė antpuolius net iki Trakų apylinkių, kur buvo valsčius, vadinamas Pavandeniu, gyvenamas Prūsijos sūduvių, kurį sunaikino; taip pat sudegino didžiulį Semeliškių valsčių ir patraukė Vilniaus link; apėjo iš arti miestą, į kurio sienas atsimušė. Grįžo Trakų kryptimi, pakeliui sudegino pilį, tikriausiai kur dabar Šventininkai, priklausiusią turtingam lietuviui bajorui, vadintam Virduku; toliau žygiuodamas priartėjo prie Nemuno, persikėlė per jį ir palei kairįjį tos upės krantą nužygiavo į Prūsiją. Šis žygis truko dešimt dienų. Tuo pačiu metu Livonijos magistras irgi ugnimi ir kardu siaubė Žemaitiją, Kuršo pasienyje; pradėjęs sausio 5 dieną, tęsė dešimt dienų – Torungės *(Torunge)* ir Hangės *(Hange)* apylinkėse, netoli Dubingių, kur stovėjo dvi pilys. Paėmė nelaisvėn apie šešetą šimtų žmonių abiejų lyčių. Šį kartą kryžiuočiai smarkiai nukentėjo nuo šalčio. Neįprastomis aplinkybėmis žuvo Livonijos maršalka – jį virsdamas prispaudė vienas medis, dievams pašvęstas, tikriausiai jo paties liepimu nukirstas[1].

1291

1375 m. Ryšiai su Rusia. Sunku paaiškinti, kodėl Lietuvos kunigaikščiai taip nepaisė kryžiuočių veiksmų, nebent tik tuo, kad pavojus grėsė pačiame krašto viduje, kai sukilo totoriai, vadovaujami kažkokio Temir Rezos, apie kurį jau esame kalbėję anksčiau. Tuo metu buvo nemenkų susidūrimų ir su kitais

[1] *Luc. David.* – B. VII. – S. 127–129. Didžiojo magistro laiškai cituojami leidėjo paaiškinimuose; vienas – kardinolams, kitas ordino prokuratoriui Romoje *(Voigt.* – B. V. – S. 265–268; remiantis Vygandu).

totoriais pietinėse žemėse. Pastariesiems kaip reikiant buvo įsipykęs Zvenigorodo kunigaikštis Teodoras, galingo stoto ir drūtas žmogus, kuris tikriausiai rėmė Lietuvos kunigaikščius, juk jį pagimdė Lietuvos kunigaikščio, Rusios kronikose vadinamo Gamantu, dukra. Tas Teodoras buvo Andrijano, Černigovo kunigaikščio Šventojo Mykolo proanūkio, sūnus. O Teodoro dėdė Sviastoslavas buvo į žmonas paėmęs Teodorą, Algirdo dukterį[1].

Šie metai taip pat liudija, kaip mūsų kunigaikščiai suėjo sandraugon su Rusia, kai Kęstučio dukra Marija buvo ištekinta už Tverės kunigaikščio Jono Michailovičiaus. Vyskupas Eufemijus pakrikštijo ją Viešpaties Atsimainymo cerkvėje ir sutuokė su Jonu, dideliam[2], anot Rusios metraštininko, kunigaikščio Mykolo, tėvo, džiaugsmui.

1292

1376 m. Antpuoliai. Lietuviai prie Neries vėl atstatė Kauną; toji tvirtovė, stovėdama prie žygio kelio, vedančio į Lietuvą, ypač traukė kryžiuočių dėmesį – buvo sumanę ją užvaldyti, tačiau gausi įgula ir gerai įrengta tvirtovė neleido jiems eiti tiesiai. Šit todėl 1376 metais didysis magistras su rinktiniais kariais įsiveržė į Žemaitiją, siekdamas atitraukti lietuvių riterius iš Kauno, nukreipiant juos į šią pusę; apsilankė Medininkų, Ariogalos, Raseinių, Gaižuvos ir Paštuvos valsčiuose; žiaurūs niokojimai ir skerdynės lydėjo tuos dievotojo ordino viršininko žingsnius. Aštuonias dienas žygiavę, ūmai pasuko Nevėžio upės link, persikėlė per ją ir vasario 10 dieną sustojo prie Kauno mūrų. Įgula narsiai gynėsi, stipriais išpuoliais kryžiuočiams pridarė nemažų nuostolių, todėl didysis magistras turėjo gėdingai trauktis kairiajan Nemuno krantan, o įgula pri-

[1] *Karamzin.* – T. V. – S. 68. – Nota nr. 137; s. 208. – Nota nr. 1.

[2] Ten pat.

vertė jį skubiai grįžti į savo kraštą[1]. Po šio žygio Insterburgo valdytojas su Sambijos vaitu ir Girdavos valdytoju surengė žygį į Lietuvą, nelabai tepavykusį; šiek tiek vėliau Balgos komtūras Teodorikas Elneris prasigavo per Mazovijos girias, vėl apsilankė Belsko ir Kameneco apylinkėse, iš kur išsigabeno nemažai grobio. Tuo nesitenkinta – buvo mažesnių antpuolių, kurių aprašymus dėl menkos jų reikšmės ir nuobodaus vienodumo praleisiu. Tačiau nevalia praleisti daugelio įvykių, kad ir kokie nuobodūs jų aprašymai pasirodytų, jei jie turi įtakos politinių tautos įvykių raidai, rodo jos galią nuolatiniais pasipriešinimais, narsiais įžymių asmenų poelgiais. Šitaip būtent tais metais, apie kuriuos kalbame, lietuviai, sukurstyti atkeršyti, vadovaujami Algirdo, Kęstučio ir dar vieno kunigaikščio, Prūsijos kronikininkų vadinamo Svirdeika *(Swerdejko),* kiekvienas su stipriu kariuomenės daliniu, birželio 8 dieną taip netikėtai pašalinę sargybą, kad niekas šalyje net nieko nežinojo, įsiveržė į Nadruvą; kunigaikštis Svirdeika apsupo Insterburgą, užėmė, sudegino ir neapsakomai daug grobio išsinešė, devynetas šimtų žmonių mieste ir pilyje krito. Algirdas priartėjo prie Narkyčių *(Norwekitten,* arba *Norkitten)* ir Taplaukio; pastaruosius valsčius lig paskutinio asmens sunaikino. Trečiasis dalinys, Kęstučio vedamas, prasigavo iki Vėluvos, kur viską dūmais paleido, išsivarė žmones ir išsigabeno grobį. Šio antpuolio aplinkybės yra stulbinančios, nors Prūsijos kronikininkai visai be reikalo jas menkina. Per Tapiavos pilies puolimą jos valdytojas drąsiai gynėsi, o kai nebegalėjo sutrukdyti padegti tvirtovę, nutarė kartu su savo žmonėmis ten susideginti. Lietuviai ištraukė jį iš ugnies ir išgelbėtą nuo mirties paėmė nelaisvėn. Grįžtančios lietuvių kuopos Sambijos vyskupo valsčius nuo Salduvos iki Jurgenburgo ištisai sunaikino. Tuo

[1] Kronikininkai, pasakodami apie tą žygį, nesutarė, tačiau pagal patikimesnius vertinimus jis vyko 1376 metais ir kryžiuočiai prie Kauno pralaimėjo šv. Scholastikos dieną, tai yra vasario 10 dieną. Žiema galėjo būti nepastovi, o pavasariop – vienodesnė, koks būna ir mūsų krašto klimatas.

tarpu Svirdeika su savo kariais, kai jau buvo sugriautas Insterburgas, sudegino Tamavą, prisiplėšė neapsakomai daug grobio ir ėmė trauktis per Valkenavą; ten įkliuvo į pasienio užkardas, per kurias su vargais turėjo brautis, tad buvo užkluptas Tamavos riterių, įkandin prisivijusių. Prasidėjo įnirtingos grumtynės, lietuvių sėkmė neapleido, Tamavos valdytojas krito su ginklu rankose greta daugelio kovos draugų. Kronikos byloja, kad Prūsija jau nuo senų laikų panašios negandos nebuvo mačiusi; nesuskaičiuojama daugybė žmonių žuvo nuo kardo ir ugnies arba buvo išvaryti Lietuvon. Vos trys savaitės praėjo po tos baisios Prūsijai nelaimės, kai kunigaikštis Vytautas su ginkluotų žmonių būriu užgriuvo Insterburgo ir Tamavos apylinkes, kur sunaikino dar išlikusius valsčius, pagrobdamas daugybę žirgų; tam antpuoliui buvo palankūs vasaros karščiai, tokie tais metais smarkūs, kad iš daugelio upių, anksčiau neįmanomų persigauti, liko vien tiktai brastos. Tų metų pabaiga dar pasižymėjo žygiais; Ragainės komtūras Kunas Hatenšteinas užkariavo Romainių ir Paštuvos apylinkes; Insterburgo valdytojas Vygandas Baldersheimas nusidangino iki Slavosių ir taip pat smarkiai apiplėšė; tos abi voros traukdamosi susijungė, tačiau giriose iš užkardos buvo lietuvių kariaunos užpulti, tad viskas baigėsi labai didele nesėkme, nes ordinas apraudojo dvidešimties savo pačių riterių žūtį[1].

1293

1376 m. Lietuviai puola Lenkijos žemes. Lietuvių plėšikautojų būriai neišleido iš akių Lenkijos, po Kazimiero Didžiojo mirties likusios našlaite, ir tikriausiai kartkartėmis leisdavosi į antpuolius, juk, anot mūsų Strijkovskio, kai karalienė Elžbieta 1376 metais atvyko į Lenkiją, lenkai smar-

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 268—272.

kiai skundėsi lietuviais, kurie tais pačiais metais, karalienei regint, tų skundų tiesa įtikino. Kariauna, sutelkta iš įvairių Lietuvos pusių, Kęstučio ir Liubarto vadovaujama, lydima Jogailos, Vytauto ir Jurgio Narimantaičio, atskirais daliniais perėjo sieną, ir, Liublino žemėje susijungę, užpuolę Sandomirą, plėšė net iki Sano ir Vyslos upių Tarnovo ir Sandomiro apylinkėse; ten smarkiai nukentėjo tankiai gyvenami kaimai, sodybos ir miesteliai, nemažai pagauta belaisvių ir be jokio gailesčio išsivaryta savan kraštan[1]. Grobuoniškas to karo pobūdis vertas Dlugošo žodžių: „Lietuviai, – byloja šis istorikas, – rengė plėšikiško pobūdžio antpuolius; pagriebę grobį, nešdavo į miškus, giraites, pelkes ir neįžengiamas vietas; o mikliai išsisukdami nuo susidūrimų su lenkų kariais, retai kada galėjo būti sumušti. Vos tik vėl sužinoję besivejančius lenkus pasitraukus, išpuldavo iš slėptuvių ir vėlei senu papročiu leisdavosi tolyn su savo antpuoliais; kaip žaidime – tai karą, tai taiką skelbdavo. Tokie išdavikiški puldinėjimai kamuodavo lenkus, pridarydami nemažai vargo, juolab nei atsakomųjų karų imtis dėl pelkėtų vietovių ir upių užtvarų, nei bėgančiųjų pavijus įveikti nebuvo įmanoma. Lietuviai tuo tarpu, žinodami savo užpuldinėjimų metodo privalumus, taip gebėjo savo žygiuose netikėtai ir mikliai apsisukti, kad, visad išvengdami stoti į atvirą mūšį su lenkais, po girių priedanga, pelkių užtvaromis, mokėdami pasinaudoti pačiais šalčiais, atskirti upėmis ir ežerais, buvo sunkiau prieinami nei įveikiami. Be viso to, pačių lenkų darnos stoka ir susiskaldymas tarpuvaldžio laikais tiems užpuolėjams drąsos daugiau suteikdavo negu kad prigimties buvo duota“[2].

---

[1] Visa tai vyko spalio mėnesį, kadangi metraštininkai, norėdami parodyti, kad karalienė Elžbieta nepaisė paprastiems žmonėms kilusios grėsmės, pasakoja esą apie šv. Mikalojų, kai lietuviai siaubė Lenkijos žemes, jinai Krokuvoje rengė pobūvius ir šoko. Betgi šitas šv. Mikalojus yra ne gruodį (juk per adventą nebūtų šokama), o spalio 17 dieną.

[2] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 33.

1377 m. Antpuoliai. Pačioje 1377 metų pradžioje į Prūsiją atvyko naujų svetimšalių atėjūnų, kurių buvimas, tarsi elektros šokas, įnirtino kryžiuočius, pasinešusius ruošti žygius į Lietuvą. Senasis Henrikas Kniprodė subruzdo, veikliai ėmė plūktis rūpindamasis savo žmonių ginkluote, ir įprastą priešpavasarinio žygio pradžios dieną išleido maršalką, vadovaujantį dvylikai tūkstančių karių, kurie buvo suskirstyti į tris dalinius. Traukė jie per Veiguvą, tai yra: Užgirio žeme, paskui, persikėlę per Nemuną, Trakų kunigaikštystėje apsupo Semeliškes, jau dešiniajame tos upės krante esantį didžiulį valsčių. Vėliau, eidami Nemuno tėkmės kryptim, pasikėlė aukščiau, įtvirtinto Merkinės miesto link, visur iki paskutiniųjų viską siaubdami. Vėliau minėtieji daliniai susijungė ir visi drauge pasirodė Trakų apylinkėse. Užpuolė pilį, kurioje vadovavo pats Kęstutis. Negalima nieko pradėti nepadarius nuostolių papilėj ir aplinkiniams kaimams. Bendrai visos įtvirtintos vietovės, skirtos kaimo žmonėms ir jų turtui apsaugoti, buvo gerai ginamos: žmonės, visur laiku įspėti, kaipmat susigaudė. Priešo kariauna priartėjo prie Vilniaus ir ten bandė pulti įtvirtintas vietas, tačiau taip pat veltui: anot patikimiausių šaltinių, pats didysis kunigaikštis su šeima buvo užsidaręs Vilniuje. Iš trečdalio priemiesčių, padegus juos iš visų pusių, liko pelenai, stiprūs išpuoliai iš miesto neleido daugiau daryti nuostolių. Priešas patraukė toliau pietų link, užpuolė labai tankiai gyvenamą Rudaminos valsčių, kur kryžiuočiai dar niekad nebuvo įžengę. Ten su jais į kovą stojo septynetas šimtų lietuvių narsuolių raitelių, ir tikriausiai sėkmingai, nes Prūsijos šaltiniai tyli apie šių kautynių baigtį, kaip paprastai nuslėpdami savo kariauninkų gėdą.

1377 m. Trumpos paliaubos. Taip aplinkybėms susiklosčius, didysis kunigaikštis Algirdas pareikalavo sudėti ginklus ir eiti į derybas su maršalka; po įprastų formalumų, būtent, pasikeitus įkaitais ir vieni kitiems laidavus saugumą, maršalka, didysis komtūras ir kiti aukštieji ordino pareigūnai, lydimi savo svetimšalių atėjūnų, grafų Giunterio Hohenšteino ir Eberhardo Kacenelenbogeno, buvo pakviesti prie stalo į didžiojo kunigaikščio menę, kur pavaišinti kaip dera valdovui, draugiškų pokalbių metu davė žodį atsitraukiant jokios žalos nebedaryti. *Brandenburgo komandoras Giunteris Hohenšteinas buvo itin kviečiamas – tikriausiai dėl ypatingos pagarbos jo asmeniui. Karališkai pavaišinti jau vėlai naktį vokiečiai grįžo į stovyklą. Buvo draugiškai sutarta, kad taikingai pasitrauks. Tačiau saulei tekant vokiečiai sukėlė visą savo stovyklą, prie Vokės įsikūrusią, ir su savo vėliavomis užpuolė Vilniaus žemutinę pilį. Lietuviai, įsižeidę dėl tokios veidmainystės, net iki pat vakaro – mišparų – narsiai gynėsi. Tuomet Algirdas pradėjo derybas. Buvo sudarytos paliaubos. Vokiečiams vėl buvo iškelta puota, o naktį sudaryta taika. Vilniaus papilę vis dėlto priešui buvo pavykę užimti, todėl sutarė, kad tuoj pat taikingai apleis pusę šios teritorijos. Tačiau krikščionių kariuomenė neįvykdė savo maršalkos įsakymo ir sudegino didelę dalį priemiesčio. Pagaliau kryžiuočiai ir riteriai su maršalka priešakyje nužygiavo į Trakus ir ten dar kartą buvo pavaišinti – šį kartą kunigaikščio Kęstučio. Po to tie riteriai taikingai iššygiavo į Prūsiją. Tačiau prūsai, tai yra ordino kariniai būriai, netrukus pasuko į šalį ir dar vienuolika dienų praleido Lietuvoje. Tuomet jaunasis kunigaikštis Vytautas tik su penkiais šimtais savo raitelių užkirto priešui kelią, sunaikino jo etapus ir, be atvangos atakuodamas, privertė bėgti – net iki Tamau. Riteriai bėgo, nuolat kęsdami badą, bijodami būti užpulti iš pasalų, praradę visą savo*

grobį[1]. *Taigi belieka pagrįstai konstatuoti, kad** kryžiuočiai patys nebuvo be kaltės šiame įvykyje, juk, užuot ėmęsi keršto, kaip kad privalėtų, jeigu būtų jautęsi iš tiesų įžeisti, patys vengė kerštauti. Todėl neįprastai skubiai ėmėsi įtvirtinti sienas ir pasienio girios pusėje tvirtovėmis juosti Vartenbergą, arba Bartenbergą, taip pat Reiną. Betgi kai visa tai vyko, maršalka ir didysis komtūras su kariauna palei sieną stebėjo, kad lietuviai savo antpuoliais nesutrukdytų darbų. Stovėdami šiose pozicijose, pamatė, jog lietuviai paliko nesaugomas perėjas; tad sumanė pasinaudoti tuo neatsargumu; prasigavo krašto gilumon ir užkariavo kairiąją Nemuno pakrantę, tarp Merkinės ir Alytaus[2].

1296

1377 m. Atvyksta Austrijos kunigaikštis Albertas. Kai visa tai vyko, tariamai už tikėjimą kariaujančio pasaulio įvykių arenon stojo Austrijos kunigaikštis Albertas III, kuris 1377 metų birželio mėnesį pasirodė Prūsijoje, dviem tūkstančiais raitelių vedinas, šešiasdešimt riterių bei kilmingiausių bajorų supo tą kunigaikštį. Jis prie karo reikalų mažiausiai linko, daugiau laiko atiduodamas mokslams ir religiniams apmąstymams; betgi kryžiuočiai, jo valstybėje gyvenę, rado būdų suartėti su rūmais, sužadino jam norą geradarystės savo ordino labui; galiausiai įkalbėjo jį imtis kovos prieš pagonis su savo vėliava ir taip pelnyti riterio garbę. Albertui tai daug kainavo, netgi turėjo pasi-

---

[1] *Albert Krantz. Wandalia. – Lib. IX. – C. 3; Hermann Corner. Chronicon. – P. 1129; Wigand. Marburg. – P. 221 ir kt. (Edvardo Račinskio leidimas). Pastarasis, pasakodamas šią istoriją, pats susipainiojo – du kartus Vilnių sudegino ir du kartus saviškius pas Algirdą į vaišes pakvietė. Tačiau istorijos pabaigą gerai nušviečia, nors kryžiuočių išdavystei skiria tik paviršutinišką dėmesį. Taip pat žr.: Długoss. – Lib. X. – P. 45; Voigt. Gesch. Preuss. – B. V. – S. 273–275.*

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 276.

skolinti šešiolika tūkstančių Vengrijos dukatų. Toks svečias, be abejo, buvo pageidaujamas ir priimtas su visu didžiojo magistro rūmų ištaigingumu. Sutikimo Torunėje metu buvo suruoštos ne tik bažnytinės ir riterių iškilmės, bet ir pasilinksminimai, šokiai ir dainos, atliekamos pačių dailiausių merginų, pasipuošusių brangiausiais perlais, brangakmeniais. Marienburge irgi dvi panašios puotos buvo surengtos. Iš ten riteriai patraukė į Karaliaučių, kur kasdien – vis iškilmės, pobūviai ir išgertuvės. Kai atėjo kunigaikščio eilė, jo surengta puota prabanga pranoko visas lig šiol buvusias: itališki, graikiški vynai, skaidrus Reino žemės gėrimas be perstojo putojo aukso ir sidabro taurėse, papuoštose brangakmeniais; prašmatni muzika kvietė linksmintis. Kai puota ėjo į pabaigą, kunigaikščiui pamojus, buvo atnešta daugybė sidabro ir aukso daiktų, skirtų dovanoti pagarbos ženklan. Du riteriai: Henrikas Pruchdorfas iš Holšteino ir Bertoldas Puchenau iš Heseno, taip pat ginklanešys Zigfridas Forsteris buvo pripažinti aukščiausių garbės dovanų verti. Po to dešimt dienų didysis magistras šventė puotose ir dalyvavo vaišėse Karaliaučiaus pilyje. Prie to vaišių stalo sėdėjo dešimt, daugiausia dvidešimt, kilmingų svečių, kuriuos heroldai sukvietė kaip labiausiai nusipelniusius riterius. Taip tad būdavo pagerbiami tie, kurie karo veiksmuose pasižymėdavo ypatingais nuopelnais, garsėjo gyvenimo būdu, derančiu riteriui – nepriekaištingu, bebaimiu. Kiekvienam buvo skirta pagarbi vieta, o garbingiausia tam, kurio niekas nebuvo pralenkęs minėtomis dorybėmis. Prieš tas iškilmes turėjo būti rengiami tam tikri riterių teismai, kuriuose būdavo aptariami jų poelgiai. Konradui Krajui, austrų kilmės, kuris daugelyje šalių garsėjo narsiais poelgiais ir nesuteršta riterio garbe, Karaliaučiaus iškilmėse buvo skirta pirmoji vieta – aukščiausia garbė kokia tik galėjo būti riterio daliai lemta. Garbingų vaišių stalą puošė viskas, ką tik tais laikais buvo galima pavadinti prabanga ir prašmatnumu, puošmena, turtu, perteklium. Prabangios staltiesės, aukso ir sidabro indai,

sidabro taurių tiek ir tokių didelių, kad vargu ar pajėgtų išgerti vienas šiandieninis badmirys; pagal paprotį būdavo priimta, jog bet kuris, ištuštinęs taurę, tą pačią ir pasiimdavo; tuoj pat prieš jį būdavo statoma kita, irgi pilna; garbė ir palankumas buvo pelnomi ištuštintų taurių skaičiumi. Be to, kiekvienam atskirai būdavo teikiami skirtingi garbės apdovanojimai. Prie kitų stalų, kiek žemiau anojo pastatytų, sėdėjo kiti garbingi svečiai, visi gražiai vaišinami ir apdovanojami. Nustatant, kas kur sėdės prie stalo, nei kilmė, nei rangas nesuteikė pirmenybės; čia buvo paisoma tik riterio drąsos ir darbų reikšmės. Visoj Vokietijoj didžiausia garbe buvo pripažįstama nors kartą būti pavaišintam Prūsijoje, prie kryžiuočių garbės stalo[1]. Apie linksmybes, muziką, dainius, riterių istorijų ir nepaprastų nuotykių, ištikusių klajojančius riterius, pasakotojus pasakytina, kad čia perdėm stengtasi; iki šiol turime rimuotas Alnpekės, Vygando, Zuchenvirto kronikas, kurios, be abejonės, buvo dainuote dainuojamos per puotas. Pagaliau tos garbės puotos privilegija, arba drąsiausiųjų iš drąsiausiųjų rinkimas, kaip kad ir įšventinimas į riterius pagonių žemėse, buvo vienas svarbiausių jaukų tuometiniams turtingiems fanfaronams ir klajojantiems avantiūristams, kurie dažną kartą nemažus turtus palikdavo Prūsijoj, kaip kad Albertas Austrijietis, be to, dar veltui savo ir savo žmonių kraują liedavo ordino labui.

1297

1377 m. Didysis žygis. Tuo metu iš visų Prūsijos pusių rinkosi ginkluoti žmonės; maisto buvo ruošiama trims savaitėms visai kariaunai. Žygiuota buvo per Insterburgą, persikelta į

[1] Plačiau apie tą įdomų pagerbtuvių pobūvį žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 712–719.

Lietuvos žemę per Šešupės upę, keturiais tiltais. Buvo pasiųsta apie tūkstantį žmonių, kad sutaisytų kelius per girias iki priartėjant prie Nemuno. Toje upėje jau laukė šeši šimtai dešimt laivų perkėlėjų. Įsiveržusi į Žemaitiją, žygiuojanti kariauna buvo išsirikiavusi tokia tvarka: priekyje – Ragainės komtūras su savo daliniu, iškėlę Šv. Jurgio, riterių globėjo, vėliavą; po jų ėjo Stirijos pulkai, už tų du pulkai greta vienas kito – didžiojo magistro ir Austrijos kunigaikščio; o už šių – kiti komtūrų ir svetimšalių pulkai. Pirmajame kaime, kurį užpuolė, vyko vestuvės, kurias pavertė šermenimis iššudę apie šešiasdešimt žmonių. Džiaugsmas pralietu žmonių krauju buvo didžiulis, visose gretose sklido garsūs šauksmai. Tuo tarpu grafas Hermanas Cilis stojo vidur riterių sambūrio ir išsitraukęs kardą paskelbė kunigaikštį Albertą riteriu, kurį įprastu būdu šventino. Po to pats kunigaikštis Švenčiausiosios Motinos garbei įšventino septyniasdešimt keturis riterius. Tas antpuolis buvo netikėtas, mat perėjus Šešupę buvo pasirinktas kitas kelias, lig šiol nesinaudotas, tad sugauta nemažai žmonių, kurie iššudyti arba išvaryti nelaisvėn. Tačiau pirmąją naktį po persikėlimo per Nemuną ir įšventinimo apeigų riterius buvo apėmusi nemaža baimė, kai vienas lietuvių drąsuolių dalinys užpuolė stovyklą ir ne vienas krito kaip to keršto auka. Kitą dieną krikščionių kariauna buvo padalyta į daugybę būrių, kad niokotų vienu kartu įvairiose pusėse. Tad buvo sugauta daugybė merginų bei vaikų ir varyta kariaunai įkandin. Vadai nusprendė, kad nuo šiol kasnakt stovyklos būtų apjuostos siena – tam tikrais aptvarais, saugančiais nuo pirmutinių užpuolimo smūgių; sargyba, dukart tiek padidinta, budėjo. Trečią dieną buvo įsiveržta į Raseinių pavietą, kur austrų riteris Konradas Šveinbartas dvikovoj nukovė vieną lietuvių vadą, kas anam didelę šlovę atnešė. Betgi netrukus priešų nebeliko, nes žmonės išsislapstė giriose ir niekur nebebuvo galima rasti nė gyvos dvasios. Čia turtingas grafas Cilis iškėlė pobūvį įšvęstiems naujiems riteriams, kurių už stalo sėdo aštuoniasdešimt du. Prasidėjo nauji įšventinimai,

riterių skaičius siekė šimtą aštuonetą. Taip buvo įvykdyti pažadai ir išsipildė norai svetimšalių atėjūnų, kurių vienintelis tikslas buvo tarp skerdynių, žudynių ir nekaltų žmonių niokojimo įgyti garbingą riterio vardą pagonių žemėje. Po to kariauna pasuko per Ariogalos valsčių Nemuno link; lietus ir dargana vertė ar tapo pretekstu reikalauti atsitraukti aštuonias dienas išbuvus Lietuvos krašte. Kunigaikštis Albertas ir kai kurie jo artimieji nuplaukė į Karaliaučių, tačiau įlankoje iškilo audros pavojus. Tuo metu užėjo dažni lietūs, ir kariauną labai vargino žygiavimas pabjurusiais keliais. Graudžių girioje, tarp Nemuno ir Priegliaus, pasitaikė klampi perėja, tad krito nemažai žirgų, ir nusikamavę bei nusilpę vos priėjo Karaliaučių. Vis dėlto kunigaikštis Albertas su visa laimėtojo didybe išdalijo riteriams garbės apdovanojimus – aukso ir sidabro taures, Konradą Krajų paskelbė grįžtančios kariaunos vadu[1].

1298

1377 m. Antpuolis iš Livonijos. Tuo pačiu metu Robinas Elcas, sudaręs taikos sutartį su rusinais, surengė antpuolį į kaimyninius Žemaitijos valsčius, kurių aštuonis taip nusiaubė, kad nė vienas namas neišliko sveikas[2].

1299

1377 m. Lenkijos karalius Liudvikas įsiveržia į Lietuvos Rusią. Tuos priešų antplūdžius į Lietuvos kraštus lydėjo kiti, ne mažiau grėsmingi ir pavojingi. Lenkai, prie Kazimiero Didžiojo

---

[1] Foigtas (t. V. – P. 275–285) ir patikimiausi šaltiniai, būtent, Zuchenvirtas, kunigaikščio Alberto rūmų poetas.

[2] *Voigt.* – l. c.

jau atpratę nuo lietuvių užpuldinėjimų, po to tautos tėvo mirties pasijutę šių negandų labai varginami, taip nesiliovė skundęsi savo karaliui Liudvikui, kad net privertė sukrusti jį ruošti žygį į užpuolikų kraštą. Karalius, 1377 metais paskelbęs visuotinį Lenkijos ginklavimąsi, su Vengrijos kariauna prasigavo Sanoko kalnais ir sustojo prie Sandomiro; ten susitelkė lenkų pulkai, kuriuos vedė Sendzivojus iš Šubino; pastarąjį karalius nusiuntė prie Kulmo, pats tuo tarpu su kai kuriomis vaivadijomis ir vengrais nuėjo Belzo link. Sendzivojus užėmė Kulmą, Grabovą, Horodlę ir Sevlošą; po to sujungė savo pulkus su karaliaus kariauna, stovyklaujančia prie Belzo, iš tiesų nieko neveikiančia, tik stebinčia jaunuolių lenkų ir vengrų asmeninius vaidus ir dvikovas, kurie dažnai nuo išgertuvių iki peštynių prieidavo. Tuokart pas karalių atvyko kunigaikštis Kęstutis, apsiėmęs būti kovojančių pusių taikintoju ir tarpininku. Karalius turėjo būti nepaprastai nudžiugintas pažinęs lietuvių karžygį, atvykusį ne su kardu, o su alyvos šakele rankose, juk nesitenkino perleisdamas Belzą kunigaikščiui Jurgiui Narimantaičiui, bet dargi pridėjo jam Liubačevą su sąlyga duoti priesaiką būti Lenkijos vasalu; kaip Lenkijos sienų iš tos pusės gynėjui paskyrė šimto sidabro grivenų metinį mokestį iš Bochnios kasyklų pajamų. Tas karaliaus Liudviko žygis, iš pirmo žvilgsnio grėsmingesnis už kryžiuočių, turėjo būti pretekstas Lietuvai ginkluotis pietų pusėje ir todėl pastariesiems nebuvo stipriau pasipriešinta.

1300

1377 m. Algirdo mirtis. Pastabos iš biografijos. 1377 metų pabaiga buvo liudininkė didžiojo kunigaikščio Algirdo mirties; tuo metu jis buvo sulaukęs aštuoniasdešimt vienerių metų amžiaus[1].

[1] III genealoginė lentelė. Strijkovskis Algirdo gyvenimą prailgina iki 1381 metų, sekdamas Mechovita, o Mechovita – Dlugošu (t. I. – Kn. X. – P. 61).

Grįžo į Vilnių palikęs kariauną, kurią telkė prieš Lenkijos karalių, grasinantį stipriu antpuoliu, po to smarkiai susirgo. Tada jo žmona, didžioji kunigaikštienė Julijona, matydama jį paliegus, kas garbaus amžiaus žmogui yra pavojinga, susirūpinusi jo sielos išganymu, sukvietė savo sūnus išklausyti paskutinės tėvo valios ir gauti palaiminimą; ten dalyvavo Kijevo vienuolyno, vadinto Pečiora, archimandritas kunigas Dovydas. Didysis kunigaikštis paskelbė savo nutarimą dėl aukščiausiosios valstybės valdžios paveldėtojo, kuriuo paskyrė Jogailą, vyriausiąjį sūnų iš antrosios santuokos, prisakęs kitiems savo vaikams, kunigaikščiams savo giminės ir vasalams, taip pat visai tautai pripažinti jį ir atiduoti jam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinę, prisiekti jam ištikimybę ir paklusnumą. Be to, paskelbė sūnų turtą jiems skirtose dalyse neliečiamą, taip pat didžiajai kunigaikštienei iki gyvos galvos laidavo Vitebsko, Krėvos ir kitas valdas su sąlyga, kad po Julijonos mirties jos privalo būti paveldu atiduotos Jogailai; visa tai vyko dalyvaujant ir su sutikimu kunigaikščio Kęstučio, kuriam pavedė savo valią įgyvendinti ir saugoti tėvynę[1]. Sutvarkęs tuos pasaulietinius dalykus, pradėjo slaptą pokalbį su kunigu Dovydu. Algirdas jau seniai išpažino krikščionybę, nuo vedybų su

---

Tačiau Dlugošas labai neapdairiai kartais nurodo datas, todėl verčiau reikėtų remtis rusų kronikomis, daugiau ir smulkesnių, ir išsamesnių žinių turinčiomis. Stebėtis tegalima, iš kur Dlugošas gavo informaciją, kurią skleidžia (t. I. – Kn. X. – P. 114), esą Algirdas mirė pagoniu ir įprastomis apeigomis buvo sudegintas netoli *Mischoli* miesto (Maišiagala?), šventojoje girioje, vadintoje *Kokiwejtus*. Tikriausiai iš kokios kronikos ištraukos paėmė apie kokio nors kito Algirdo palaikų sudeginimą, visai ne didžiojo kunigaikščio, juk taip buvo vadinami kai kurie lietuvių didikai. *Tarp Dominyko Paškevičiaus rankraščių randu tokį įrašą: „1377 metai. Lapkričio 18 diena. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mirtis". Neaišku, iš kokio šaltinio paimta. Tikriausiai iš bažnytinių rašto šaltinių, nes kai kurie duomenys leidžia spėti, kad ponas Paškevičius skaitė įrašus, esančius senųjų rusiškų mišiolų paraštėse*.*

[1] Tų nurodymų pėdsakų yra išlikusių Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas *Handlung wieder Polen.* – S. 20–25); *Stryjkowski.* – S. 426; *Koiałowicz.* – P. 354–355.

pirmaja žmona Vitebsko kunigaikštyte Marija laikų[1]. Vėliau, kai *1341 metais*** antrąkart vedė, susituokdamas su Tverės kunigaikščio Aleksandro dukra Julijona, Rusios kronikininkai griežtai teigia jį priėmus krikštą[2]; betgi iš tolesnės mūsų istorijos eigos aišku, kad tai liko tik pažadais, nes Algirdas iki tos paskutinės dienos nebuvo apkrikštytas, tik išlikdamas katechumenu viešose pamaldose buvo vadinamas rusų dvasininkų minimu, savo uošvio, Aleksandro, vardu, betgi krikštą atidėliojo iki paskutinės savo gyvenimo valandos, kad tuo sakramentu išpirktų savo nuodėmes ir stotų prieš Dievą tarsi iš naujo gimęs ir išrišimo vandeniu nupraustas. Taigi didžiosios kunigaikštienės Julijonos nuodėmklausys kunigas Dovydas suskubo suteikti sergančiam Algirdui šventąjį krikštą, – galimybę dalyvauti Dievo avinėlio puotoje. Be to, pagal to meto Rytų apeigų bažnyčios papročius, davęs Aleksejaus vardą, apvilko jį vienuolio abitu. Netrukus po tų apeigų didysis kunigaikštis atsisveikino su šiuo pasauliu, buvo palaidotas Vilniuje[3],

---

[1] Nors išpažino krikščionybę, apie 1345 metus, kaip rašo kronikininkai, dar atnašavo aukas saulei (žr. X priedą), kitaip sakant, toliau garbino Dangaus kūnus. Čia peršasi pastaba: šio veikalo pirmojo tomo recenzentas leidinyje „Wizerunki" (t. XII. – 1835), su Lietuvos istorijos žiniomis susidūręs, klumpa, užginčydamas, kad esą lietuviai Dangaus kūnų garbinimo nežinoję*. Iš tikrųjų šis tikėjimas buvo pagonių religijos Lietuvoje pagrindas, patys šviesiausi žmonės jos laikėsi, netgi, kaip kad teigia ne viena kronika, pažinę išganingas krikščioniškojo tikėjimo tiesas.

[2] *Karamzin.* – T. IV. – Nota nr. 351. *Naugardo metraštyje: „V lieto 6857 (1349. – T. N.) [..] Takož lieta Kn. Viel. Olherd prislal posly bitj čelom Kn. Viel. Semenu prositi za sebe sviesti Kn. Semenovy Kniažny Uliany kniazi dočeri Aleksandra Michajloviča Tverskoho. I Kn. Viel. Semen doloža Teohnosta Mitropolita i vydal svoju Sviest (svainę, tai yra savo žmonos seserį. – T. N.) za Olgierda"***.

[3] *Kniahinia že Juliana, vidia muža svojeho, Olherda poslednieje dyšušča i zielo pečalovašasia o jeho spasenii sozva syny svoja, i otca svojeho duchovnaho prizva Davida Archimandrita Pečerskaho i uviešča svojeho muža z Božyim pospiešeniem spodobi jeho sviataho kreščenia... i sviatoju skimoju toho ukrasivše... i po malech dnech pristavisia, i položyša tielo jeho v Cerkvi Presv. Behorodicy v Vilnie, juže sam sozda...* Nikono kronika *(Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 50); Danilavičiaus „Metraštininkas" (p. 189).

savo paties pastatydintoje Vilniaus Skaisčiausiosios Dievo Motinos cerkvėje. Kita, vadinamoji Piatnicos, taip pat yra Algirdo funduota, pastaroji priklausė rūmams[1]. Šitoji cerkvė turėtų būti ta pati, kuri vėliau buvo žinoma Spaso vardu, ir buvo laikoma Soboru, tai yra Metropolijos. Tad žinome, kur ilsisi karžygio Algirdo palaikai. Belieka pridurti dar smulkesnių biografijos žinių, paimtų iš rašytinių šaltinių: „Yra gražaus stoto, oda rausva, veidas kiek pailgas, nosis atsikišusi, akys dangaus mėlynumo, išraiškingos, antakiai tankūs, šviesūs, barzda ilga, šviesiai rusva, kiek žilstelėjusi, taip, kaip ir galvos plaukai, kurie priekyje praretėję, kakta aukšta. Didesnio nei vidutinio ūgio, nei perdėm išdžiūvęs, nei storas. Kalba garsiai, aiškiai ir maloniu ausiai balso tembru. Ant žirgo sėdi žvalus, tačiau eidamas šlubuoja dešine koja. Todėl paprastai pasiramsčiuodamas lazda arba prisilaikydamas ginklanešio. Kalbą mūsų (vokiečių), gerai supranta ir gali ja susikalbėti, tačiau visada kalbėdamas su mumis turi vertėją. Tų vertėjų mes pažinojome tris – vienas vokietis, tačiau nežinia, iš kur kilęs; sakė esąs iš Vitebsko, tačiau tikriausiai tai koks vienas mūsų atskalūnas iš Elbliongo[2]. Didysis kunigaikštis, kai nežygiuoja kartu su kariauna, kuri kas pavasarį ruošia karo žygius, vasarą gyvena pilyje, stovinčioje į rytus nuo Vilniaus, vadinamoje Medininkų. Betgi kunigaikštienė retai kada išvažiuoja iš miesto, visa atsidavusi savo vaikų auklėjimui, nuostabių kaip pavasario gėlės. Prie jų yra mokytojų vyrų ir moterų įvairiam lavinimui. Jos rūmuose yra tam tikras pulkas merginų, kurios talkina jai prie darbų ir pamaldose; jų rankų darbai yra reto gražumo; trys apkrikštytos azijietės yra neprilygstamos meistrės. Per didžiąsias pamaldas buvome mes rūmų cerkvėje, kurioje visos da-

[1] Žr. šio veikalo VII tomą, *XVII priedą**.

[2] *Probabiliter tamen unus ex nostris apostatibus Elbingens, ut presumpsimus ex certis noticiis* (Tačiau tikriausiai vienas mūsų, atskilėlis iš Elbliongo, kaip sužinojome iš patikimų šaltinių). Žodžiai iš rankraščio. Tad, matyt, Lietuvoje buvo kryžiuočių pabėgėlių iš Elbliongo.

mos būna didžiajame balkone, žalia tinklo užuolaida užleistame, tad tik jų šešėlius galima matyti“[1]. Algirdas nuo jaunumės nevartojo nei midaus, nei vyno, nei kokio kito nenatūralaus gėrimo, nebent kaip vaistą; buvo labai kuklios elgsenos; protu, kaip ir grožiu, buvo iš brolių pirmiausias; bendrai išmintim, nuovoka ir saiku niekas jo nebuvo pralenkęs – nei pirmtakai, nei įpėdiniai; mėgo nurodinėti, tačiau gerbė kiekvieno žmogaus teises, griežtai žiūrėjo teisybės, uoliai plėšikautojus tramdė[2]. Gavo rūpestingą išauklėjimą, juk žinome iš istorijos pasakojimų, kad Gediminas prie vaikų laikė svetimšalius mokslo žmones (§ 1181); nėra abejonės, kad pats skaitė tomis kalbomis ir rengė svarbiausias rusiškas ir vokiškas sutartis. Turėjo įprotį pats apgalvoti savo politikos ir karo sumanymus, kuriuos dažniausiai pats ir vykdydavo; betgi visada taip paslapčiomis mėgo suplanuoti savo manevrus, kad ir juos vykdantieji negreit galėdavo atspėti tikslą, kurio buvo siekiama; bendrai karo veiksmuose ne tiek džiaugdavosi jėgų persvara ir pralietu krauju, kiek sumanumu ir protu vykdant užduotis[3].

Išaugino dvylika sūnų ir *penketą dukterų***. Iš pirmosios santuokos buvo šešetas. Vyriausiasis – Kijevo kunigaikštis Vladimiras, gimęs 1316 metais. Kitas – Podolės kunigaikštis Jo-

---

[1] Ištrauka iš senovinio kryžiuočių rankraščio. Žr. šio veikalo VII tomą, *XVII priedą**.

[2] *Vo vsej bo bratii svojej Olherd prevzyde vlastiju i sanom, poneže medu i vina i piva i kvasu kisloho niepiaše; veliko vozderžanie imaše, i ot toho velikoumstvo priobrete i krepku dumu, i mnoh promysl pritiažav, i takovym kovarstvom mnohi strany i zemli povojeva – i uderža sebie vlast veliku: sice že ni jedin ot brati jeho prosly, ni otec jeho, ni deti jeho.* Iš Karamzino cituotų kronikų (t. IV. – Pastaba nr. 333). Tas liudijimas perteiktas Algirdo priešų ir keiksnotojų. Taip pat Danilavičiaus „Metraštininkas“ (p. 190).

[3] *Obyčaj bo bie Olherda, jehda kuda pojdiaše na vojnu, tohda nikomuže nieviaduščiu vojnom jeho, kamo chočet itti ratiu ni innym opryčnym ili vniešnim, ili hostiem, da ne uslyšena budet duma jeho v ušiu inozemcem, i takovoju chitrostiu Olherd mnohi zemli pojmal, ne tolma siloju, jeliko umeniem vojovaše.* Nikono kronika *(Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 13).

nas Žadivydas, miręs 1358 metais. Trečiasis – Mstislavlio kunigaikštis Lengvenis Simonas, miręs *1370 metais**. Ketvirtasis – Vingaudas Andrius, gimė 1325 metais, krito prie Vorsklos 1399 metais, jo paveldas buvo Trubčevske, turėjo ir Polocką. Penktasis – Karigaila Konstantinas, turėjo paveldą Černigove ir Čartoriske, mirė 1390 metais. Šeštasis – Butautas Borisas Henrikas[1]. Iš antrosios santuokos taip pat buvo šešetas: vyriausiasis Jogaila, rusų tikėjime žinomas kaip Jokūbas, lotynų apeigų – Vladislovas, sosto paveldėtojas, Vitebsko ir Krėvos tėvoninis valdovas, Lenkijos karalius, gimė *1346 metais***, mirė 1434 metais. Kitas – Skirgaila Kazimieras gimė *1352 metais****, mirė Kijeve 1394 metais. Trečiasis Švitrigaila, žinomas kaip Levas – rusų, Boleslovas – lotynų apeigų tikėjime, gimė 1356 metais, mirė *1452 metais*****. Ketvirtasis – Kaributas Dmitrijus turėjo skirtinę dalį Drucke, Naugarde ir Lydoje, paskui Seversko kunigaikštystę, gimė *1357 metais******, mirė 1399 metais. Penktasis – Koreco kunigaikštis Dmitrijus, gimė 1359 metais, krito prie Vorsklos 1399 metais. Šeštasis – Vygandas Aleksandras Vosylius – jo gimimo metai niekur nėra nurodyti, buvo vedęs Pamario kunigaikštytę, mirė nunuodytas 1392 metais[2]. Apie Algirdo dukras žinių neturime, kuri kurios žmonos buvo pagimdyta; betgi, sprendžiant iš jų vedybų datų, atrodo, kad *dvi vyresniosios buvo Marijos dukterys, o trys******* jaunesniosios – Julijonos. Pirmoji – Agripina, ištekėjusi už Suzdalės kunigaikščio Boriso. Kita – Marija, pirma už Dovydo, Rusios, nežinia iš kokios žemės, kunigaikščio, antrą kartą – už

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 42), pagal kurią išvardijome Algirdo palikuonius, per kažkokią klaidą Marijos Vitebskietės šeštuoju sūnum nurodo Lukomlio kunigaikštį Teodorą Sangušką, nors pastarasis, pagal patikimiausius šaltinius, buvo Liubarto sūnus; o Butautas, pagal III genealoginę lentelę ir sprendžiant iš to, ką mes apie jį esame sakę § 1261, iš tiesų buvo tasai šeštasis sūnus.

[2] Liko jo duktė Jadvyga, ištekėjusi už kunigaikščio Barmino Stolpenskio, kuri tapo našle prieš 1405 metus (Slaptojo Karaliaučiaus archyvo registras. – P. 109; taip pat žr. vėliau § 1510).

Vaidilos. Trečioji – Aleksandra – už Mazovijos kunigaikščio Ziemovito, mirė 1434 metų balandžio 20 dieną[1]. Ketvirtoji – Elena – už Vladimiro Andrejevičiaus Narsiojo, Dmitrijaus Doniškio pusbrolio. Penktoji – Teodora, istorijoje tikrai žinoma kaip Julijonos duktė, buvo ištekėjusi už Sviatoslavo, Zvenigorodo kunigaikščio Tito sūnaus.

* * *

V skyrius

LIETUVOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS JOGAILA

. . . . . .

1301

1377 m. Įžengimas į sostą. Po didžiojo kunigaikščio Algirdo mirties į Vilnių iš visos valstybės sukviesti kunigaikščiai ir aukštieji didikai įprasta tvarka surengė tautos seimą, vadovaujamą Kęstučio ir Liubarto; mirusiojo valdovo valia Jogailą, tuo laiku sulaukusį dvidešimt šešerių metų, 1377-aisiais paskelbė didžiuoju kunigaikščiu ir karūnavo atiduodami Gedimino mitrą kaip vyriausiajam Algirdo sūnui, santuokoje su Julijona gimusiam[2].

[1] *Długoss.* – Lib. XI. – P. 652. Jos sūnūs: Ziemovitas, Vladislovas, Aleksandras, Traidenis ir Kazimieras (ten pat. – P. 306), taip pat įžymioji duktė Cimbarka (žr. šio veikalo IV tomą, IV genealoginę lentelę)*.

[2] *Stryjkowski.* – S. 427.

Ir iš tiesų pagal gimimo seką jis buvo tinkamiausias, nes iš brolių, kurių motina buvo Marija, trijų jau nebebuvo gyvų; Andrius viešpatavo Polocke ir dėl savo ryšių su Rusia tapo kunigaikščiu, jau svetimu lietuvių tautai. Karigaila ir Butautas per savo dalyvavimus maištuose prarado teisę paveldėti sostą. Didžioji kunigaikštienė Julijona pragyveno savo vyrą, ir savo įtaka, kurią darė vyrui, juolab galėjo jį palenkti paskirti savo sūnų sosto paveldėtoju. Be viso to, Jogaila ir stotu, ir išmintim giminėje pirmavo. Kunigaikštis Kęstutis, nors galėjo senoviniu papročiu paveldėti sostą po brolio mirties, tačiau visad nuosaikumu vadovaudamasis, verčiau tenkinosi savo turimomis pareigomis ir ta garbe, kurią jam teikė nuopelnai kare ir vyresniojo amžiumi padėtis šeimoje. Tas kunigaikštis ne tik kad pats pirmas prisiekė nuolankumą ir paklusnumą naujajam kunigaikščiui, bet ir savo pavyzdžiu visą didžiojo kunigaikščio šeimą bei visus kitus kunigaikščius ir didikus palenkė. Nėra abejonės, kad Algirdas prieš mirtį buvo tam Kęstutį įpareigojęs ir pavedęs jam broliškos draugystės pareigą – patarimais ir pagalba remti Jogailą. Juk pirmaisiais pastarojo viešpatavimo metais, kai laikėsi tėvo priesakų, matome palaimingą Kęstučio įtaką, sprendžiant iš sėkmės, lydėjusios tuo laikotarpiu, gana sunkiu savaime ir pilnu pavojų.

1302

1378 m. Kunigaikščio Andriaus maištas. Žinoma, kad Vingaudas[1] Andrius turėjo savo skirtinę valdą Trubčevske, valdė Polocką, buvo laikomas Pskovo kunigaikščiu, o, be to, palaikė glaudesnius ryšius su Rusia negu kad su gimtąja šalimi; vis dėlto gimimo eilės seka jis buvo pirmasis tarp didžiojo kunigaikščio sosto paveldėtojų. Tačiau griežta tėvo valia ir didikų

[1] Tokį vardą turėjo pagal rankraštinę Lietuvos (Bychovco) kroniką (p. 42).

sambūrio sutikimu, kurie tą jo teisę pamynė, į aukščiausias pareigas buvo iškeltas jaunesnis brolis Jogaila, kas kiek įžeidė ano garbę ir pažemino. Andrius, kaip matome iš Strijkovskio, šiame suvažiavime nedalyvavo; tačiau dėl to jis negalėjo atsisakyti paklusti aukščiausiajai tautos valiai ir taip atsiplėšti nuo visos valstybės, kunigaikštystės, savo paties valdomos, juolab šitai jam garbės nepridėjo, dargi, pasiskelbęs siekiąs didžiojo kunigaikščio sosto, smuko kitų akyse. Aplinkybės, kaip ir visa tai, kas tada vyko, pamiršta, tik jų padariniai istorijos menami; nes žinome, kad pirmieji Jogailos karo veiksmai buvo kunigaikščio Andriaus maišto maldymas. Iš pastarojo buvo atimti Trubčevskas ir Polockas, pats buvo priverstas išvykti į Pskovą, prisiekti draugystę rusinams ir neapykantą savo gimtajam kraštui. Tačiau Pskove nesusilaukė didelio palankumo, tad nuvyko į Maskvą ir stojo tarnauti didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui[1].

1303

1378 m. Kryžiuočių antpuoliai. Apie kryžiuočius pasakytina, kad tuo metu, kai Lietuvoje dėjosi šie įvykiai, jie nesiliovė bandę laimės. Pirmiausia, 1378 metų pradžioje, ordino maršalka surengė žygį į Lietuvą; po jo Balgos komtūras, vėliau Osterodės komtūras Burhardas Mansfeldas – abu į Lietuvos Rusią; pastarasis buvo nusidanginęs net iki Kameneco. Tai vėlei Insterburgo valdytojas, garsus plėšikautojas Vygandas Baldersheimas kairiajame Nemuno krante Užgirio gyvenvietes siaubė. Kai po tų užpuolimų atvyko Lotaringijos kunigaikštis Albertas su septyniasdešimčia riterių raitelių, didysis magistras turėjo pretekstą su Šv. Jurgio vėliava pasiųsti nemažą kariaunos dalinį, vadovaujamą Ragainės komtūro Kuno Hatenšteino, į Panemunės apylinkes; paskui jis dešiniuoju

[1] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 192.

Nevėžio krantu žygiavo aukštyn, aplankė Labūnavos apylinkes, pasuko į Ariogalą ir tam kely paėmė šešis pirklių vežimus su prekėmis; užkariavo gana daug valsčių, iššudė nekaltų ir beginklių žmonių, galop niekieno netrukdomas grįžo į Prūsiją. Netrukus po to ordino maršalka atsikvietė į Lietuvą svetimšalių atėjūnų, kuriems vadovavo minėtas kunigaikštis. Tie būriai traukė plėšikauti trimis voromis: vienai vadovavo pats maršalka, kitai – didysis komtūras Ridigeris Elneris, trečiajai – Osterodės komtūras. Leidosi visi per Užgirio kraštą prie Nemuno, kad iš įvairių taškų užpultų Kęstučio kunigaikštystę, paplėšikavo prie Dirsūniškio, Alytaus ir Perlojos; tačiau greitai ėmė trauktis. Dar kitame žygyje buvo Austrijos kunigaikštis Leopoldas, brolis anksčiau minėtojo Alberto, lydimas Klėvės grafo; ši plėšikautojų kelionė buvo iškilminga, žygiuota su Šv. Jurgio vėliava Žemaitijon, aplankant Viduklės, Kulautuvos ir *Tromen* apylinkes, truko šešias dienas ir kaip paprastai baigėsi grobimais, deginimais, žudynėmis, teatrališkomis riterių įšventinimo pagonių žemėje, įtvirtintos pilies panoramoje, scenomis, galop išgertuvėmis ir visų pinigų atidavimu Marienburgo iždui[1].

1304

1379 m. Tačiau ordino siekiai tuo nesiribojo; jis turėjo didesnių užmojų, juolab tuos dalykus visai kitaip reikėjo vertinti – septyni reikšmingiausi žygiai, per vienerius metus įvykę, be to, dar tada, kai ordinas turėjo samdomą kariuomenę – anksčiau tokio pavyzdžio istorijoje nėra buvę[2]. Be abejo, Marienburge buvo jaučiama ordiną galėsiant sulaukti didžiulės naudos iš permainų Lietuvoje po Algirdo mirties, gal manyta, kad tokia gau-

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 287–289.

[2] *Luc. David.* – B. VII. – S. 103; *Kotzebue.* – B. II.– S. 411.

si valdovo giminė nesugebės išlaikyti santarvės ir tą valstybę sugriaus vidaus karas, į kurį, alindami nuolatiniais užpuldinėjimais, neabejotinai greičiau tikėjosi įstumti Lietuvą. To siekdamas ordino maršalka 1379 metais pradėjo veiksmus žygiu į Labūnavos apylinkes; persikėlė per Nevėžį, aplankė Žeimius ir sustojo net prie Neries krantų. Iš ten tokia pačia kryptim sugrįžo ir toliau pasuko į vakarus, net iki Romainių ir Ariogalos, po to su gausiu grobiu nužygiavo į Prūsiją. Vėliau Kunas Hatenšteinas, išvykęs iš Insterburgo kita linkme, apsilankė Žemaitijoje. Netrukus vėl Balgos komtūras Teodorikas Elneris nuvedė galingą plėšikautojų dalinį į Lietuvos Rusią: persigavo per Narevą, pasuko Kameneco ir Brastos link; kryžiuotis Jonas Šionfeldas iš tos pačios kariaunos, su visu daliniu užpuolęs, apiplėšė Drohičino ir Melniko apylinkes net iki Bugo. Iš to žygio naudos pelnė ketvertą šimtų belaisvių, daugybę galvijų, žirgų ir kitokio valstiečių turto. Be šių dažnų antpuolių, turėjo būti mažesniais būriais dažnai ruošę žygius, nes per dvejus metus po Algirdo mirties visas Užgirio kraštas, taip pat dalis Rusios kairiajame Nemuno krante, nuo šio krašto ribų tiesiog iki pat Bugo, buvo žiauriai nuniokotas ir ištuštėjęs[1]. Tad kryžiuočiai įsitikino, kad Lietuva prarado tvirtą atramą, aukščiausiosios valdžios stiprumą ir artėjo prie katastrofos, kurią jos priešai stengėsi šiai parengti. Dar nebuvo imamasi veiksmų, kuriuos paskatino viešpataujančią giminę apėmusi nesantaika, nebuvo kruvinų vaidų su Rusios kunigaikščiais. Tačiau tos nelaimės atėjo netgi greičiau negu kad buvo galima tikėtis.

1305

1379 m. Rusios antpuoliai. Didysis kunigaikštis Dmitrijus jokiais būdais nesitaikstė su savo tėvynės pažeminimu, kurį

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 289–291.

patyrė dėl totorių jungo ir lietuvių užkariavimų, todėl vienų norėjo nusikratyti, o iš kitų atsiimti savo; to siekdamas arba kariavo su totoriais, arba iš lietuvių, po Algirdo mirties našlaičiaujančių, atiminėjo provincijas ir miestus. Jis dar 1376 metais, vos tik sužinojęs apie monarcho mirtį, sulaužė 1373 metais sudarytą taikos sutartį išsiųsdamas kunigaikštį Vladimirą Andrejevičių ir Voluinės kunigaikštį Dmitrijų Michailovičių su gausia kariauna užimti Rževą. Pilis lietuvių buvo ginama taip narsiai ir ištvermingai, kad priešas po tris dienas trukusio puolimo turėjo trauktis nieko nelaimėjęs, sudeginęs papilę[1].

Tuo laikotarpiu Dmitrijus, laikydamas savo žemėje Vingaudą Andrių, sumanė jam atgauti šio turėtą paveldą – Trubčevsko kunigaikštystę, kurią Jogaila buvo atidavęs jaunesniajam savo broliui Dmitrijui Kaributaičiui, jau turėjusiam valdą Seversko žemėje – Starodube. Andrius į 1369 metų pabaigą*, gruodžio 9 dieną, su kariauna išvyko iš Maskvos, netikėtai užpuolė netikro brolio valdas; taip Trubčevskas ir Starodubas be pasipriešinimo buvo užimti. Kunigaikštis Kaributaitis nesipriešino Rusios kariams, o jiems prisiartinus prie pastarojo miesto, išėjo su duona ir druska jų pasitikti, mandagiai pareiškė norįs būti Rusios didžiojo kunigaikščio valdžioje. Dmitrijus, labai nudžiugintas tokio Algirdo sūnaus nuolankumo, ne tik kad mielai sutiko su jo pasidavimu, bet ir aprūpino jį, skirdamas jam Perejaslavlį (Suzdalės) su visomis antraeilės reikšmės kunigaikščio teisėmis[2]. Ne be reikalo Dmitrijus džiaugėsi tuo įvykiu, pirmu tokiu Lietuvos istorijoje, juk tai buvo pranašingas ir perspėjantis ženklas, iš kur Lietuvai reikėjo laukti savo nuosmukio. Istorija – liudininkė nesuprantamų likimo kelių ir įvykių raidos, tai pastūmėjančios, tai smukdančios tautas; todėl brangintini yra jos pamokymai ir gerbtinos tiesos.

---

[1] *Karamzin.* – T. V. – S. 45. – Nota nr. 51.

[2] Ibidem. – P. 45, 46.

1379 m. Kryžiuočių antpuoliai ir padaryti nuostoliai. Nežinoma, kaip reagavo Lietuvos didysis kunigaikštis, sužinojęs apie atplėštą nuo jo valstybės nemažą Seversko krašto dalį, tačiau, be abejonės, nesuvokė šio įvykio padarinių ir poveikio vėlesnei įvykių raidai; jau vien tai, kad kunigaikščiai, iš Rusios kraštų rinkę duoklę, nedvejodami anksčiau ar vėliau paseks Kaributaičio pavyzdžiu, kai tik Lietuvos valdovo reikšmė kiek sumažės Šiaurėje. Tuo tarpu kryžiuočiai nedykinėjo: Insterburgo valdytojas Jonas Zurbachas labai dažnais plėšikautojų antpuoliais ir nežmonišku smurtu įsipyko Lietuvos pasienio kraštams. Gyventojai piktinosi, šaukėsi pagalbos, prašėsi didžiojo kunigaikščio globos, tačiau šis dar nė karto nestojo į mūšio lauką. Pagaliau, nors ir pasenęs Kęstutis, pamiršęs savo amžių, sėdo ant žirgo ir penketo šimtų raitelių būrio priešakyje jaunuolio žvitrumu nušuoliavo jam žinomais šunkeliais į Insterburgą, šturmu užėmė tvirtovę ir sukaustytą grandinėmis žiauruįjį Zurbachą atgabeno į Trakus. Žmonės reikalavo bausmės piktadariui ir žudikui; žyniai garsiai šaukė, kad būtų kaip auka dievams sudegintas ant laužo – permaldauti vėles tiek nekaltai nužudytų lietuvių. Kunigaikštis užsispyrė palikti savo belaisvį gyvą[1]. Beveik tuo pačiu metu kryžiuočiai patyrė kitą nesėkmę: žemaičiai pasiuntė į Memelį kažkokius persirengėlius, kurie sutartą dieną keliose vietose padegė miestą. Kai gyventojai buvo užsiėmę miesto gesinimu, netikėtai užpuolė būrys ginkluotų žmonių; riteriai ir miesto gyventojai puolė gintis, narsiai atsilaikydami, tačiau tuo metu didesniąją miesto dalį ir įtvirtintą pilį pasiglemžė ugnis[2].

[1] *Prefectus nomine Joannes Surbach dedit se captivum guem pagani diis sacrificare voluerunt, quia ab eo multipliciter erant offensi, sed rex noluit et in eo laudavit huiusmodi acta* (Valdytojas, vardu Jonas Zurbachas, kurį pagonys norėjo paaukoti dievams, kadangi daugelį kartų buvo jo užpulti, tačiau karalius neleido ir tokius jo veiksmus pateisino, pasidavė į nelaisvę). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 291.

[2] *Voigt.* – l. c.

Tuometinių reikalų padėties apžvalga. Kai visa tai dėjosi, didysis kunigaikštis Jogaila, apsuptas savo favoritų, pasinėrė į pramogas ir medžioklę. Tasai kunigaikštis, auklėtas švelniai, lepūnas jautrios motinos – dievotos, prietaringos, prie rusiškųjų papročių prisirišusios, tačiau ir lietuviškais kerais aiškiai patikėjusios. Taip auginamas Jogaila vaikystėje susiformavusius būdo bruožus išlaikė visą gyvenimą. Geras, žmoniškas, minkštaširdis, dosnus, tačiau silpno būdo, trūko jam pasitikėjimo karo dalykuose, dvejojo priėmęs sprendimą; klausydavo patikėtinių patarimų, netgi dėl tingumo nesigilindamas į juos, lygiai kaip ir be užsidegimo; nepaprastai džiaugėsi atitrauktas ir nuo darbo kabinete, ir nuo vadovavimo kariaunai; betgi neturėjo ir laimės iš karto pataikyti rinkdamasis žmones, tų paslaugų vertus, juk monarchams dažniausiai siūlosi asmenys, ne visada nuopelnais bei talentais didelių aukštumų pasiekę, o sėkmės lydimi dvariškiai arba favoritų įsiūlytieji. Istorija mus netgi moko, kad tik tie karaliai turėjo tinkamų geranorių ministrų ir įžymių kariautojų, vadovavusių savo pulkams, kurie patys, mesdamiesi į sūkurį kabineto darbuose ir karo veiksmuose, turėdavo progos nusižiūrėti žmogų iš kito luomo. Jogaila nesilankydavo stovyklose, retai – taryboje; jo rūmų dvariškius sudarė jaunuomenė, vienas pats Kęstutis, jau žilagalvis, posėdžiavo taryboje. Pastarasis, iš visos širdies atsidavęs tėvynės gerovei, griežtai senųjų papročių laikęsis karys, senas niurgzlys, nors vėliau tapo pakantesnis, bet vis labiau prarasdavo sūnėno pasitikėjimą bei palankumą. Tikriausiai senasis kunigaikštis turėdavo nemažai progų priekaištauti, tikriausiai perdėm atvirai iškalbėdavo, mokydavo dvariškius ir nepatiko didžiajai kunigaikštienei – motinai, kuri juo nepasitikėjo, kaip kad matyti iš kai kurių istorijos šaltinių, kuo vėliau įsitikinsime. Dar daugiau pasakysime: kunigaikštis Kęstutis turėjo daug vargo rūpindamasis Jogailos prestižu, kad įgytų tokį, kokį turėjo Algirdas, tiesa, be savo paties valios, savo šalyje ir svetur, tačiau veltui, veidmainiai

įsiteikėliai kaskart vis didesnę įtaką darė jaunajam valdovui, vis labiau atgrasindami jį nuo dėdės. Galiausiai senolis, matydamas visas savo pastangas niekais einant ir nujausdamas tėvynės, religijos ir savo tėvų kartos palaimingo būvio nuopolį, nusprendė išgelbėti nors dalį tautos ir gimtojo krašto šventenybių; dėl to buvo sumanęs apleisti nelaimingas sodybas ir su jam ištikimais žmonėmis, žyniais, pasiėmęs dievų stabus, išsinešti amžinąją šventąją Gabijos ugnį į kokią tolimą šalį, saugią nuo svetimšalių priešų antpuolių, ir ten įkurti Naująją Lietuvą, prieglobstį taikos, laisvės ir gimtosios šalies papročių[1]. Tačiau kryžiuočių antpuoliai, taip neįprastai padažnėję, vertė visus spiestis apie Kęstutį, juolab buvo aiškiau įsitikinta, kad jis vienas šalyje yra skydas, saugantis nuo tų niokotojų, pats vienas atstojantis didžiulę kariauną. Tai dar laikė už pavadžių naujovių šalininkus ir Jogaila nedrįso būti nenuolankus tėvynės gynėjui. Kad ir koks nepakenčiamas buvo senolis dvaro rūmuose, tačiau reikalingas mūšio lauke, tautos dievinamas. Jeigu Kęstutis ir iš tiesų turėjo galvoje sumanymų, visai naujo pobūdžio, apie kuriuos mes ką tik kalbėjome, buvo priverstas jų atsisakyti, – ne tiek įsitikinęs esant juos neįmanomus įgyvendinti, kiek labiau skatinamas meilės gimtajam kraštui ir palenktas apsimestinio didžiojo kunigaikščio rūmų nuolankumo.

1308

1379 m. Kryžiuočių veiksmai. Prigimtis buvo apdovanojusi kunigaikštį Kęstutį ypač stipria sveikata: sulaukęs tokių metų, kai kiti ima karšti, jis dar turėjo jaunatviško užsidegimo kovoti, sveikos nuovokos duoti patarimą ir pakankamai jėgų fiziniam darbui. Tad kada gi labiau Lietuvai reikėjo narsaus vado vesti savo karius, jei ne tuometinėmis aplinkybėmis? Tad kada?.. Tik kryžiuočių trimitų garsai ir galuojamų lietuvių verksmai kreipia

[1] *Długoss.* – P. 44.

mano dėmesį į kitą pusę. Naujasis maršalka Kunas Hatenšteinas įtempė visas jėgas Žemaitijai užkariauti; tačiau matydamas, kad nieko nepasieks, nebent sunaikinęs tenykščių didikų valdas su jų šeimomis ir visu turtu, patraukė vesdamas gausią kariauną, vis dėlto nusprendęs įgyvendinti tuos kruvinus kėslus. Užpuolė Paštuvos, Gaižuvos, Labūnavos ir Barzdžių valsčius, kuriuose ugnim ir kalaviju neregėtai siautė. Iš ten patraukė Kauno link, artėjo prie Neries, kai gavo žinią, jog mūšio lauke yra kunigaikštis Kęstutis su gausia kariauna ir artėja jam priešpriešiais. Taigi greitai pasirodė pirmutiniai būriai, tačiau, užuot ėmęsi karo veiksmų, perdavė savo kreipimąsi, kad kunigaikštis pageidauja taikiai pasikalbėti su maršalka ir prašo susitikimo. Vokiečių išsiųstas Balgos komtūras atliko įprastus pasiruošimus susitikimui. Jis įvyko vienoje saloje vidur Neries upės. Nežinome šių įvykių aplinkybių, tik tai tikra, kad buvo kalbėta apie pasikeitimą belaisviais ir ruoštasi numatytai sudaryti taikos sutarčiai su ordinu[1].

1309

1379 m. Taikos sutartis. Iš tiesų, baigiantis 1379 metams, didysis magistras, lydimas ordino pareigūnų, atvyko į savo tvirtovę, vadintą Reinu, iš kur vandens keliu Taltų ir Sniardvų ežerais nuvyko į Johanisburgą; ten, apsirūpinęs savo stalui reikalingais dalykais, išsilaipino Narevo pakrantėje. Atvyko Lietuvos kunigaikščiai – Jogaila ir Kęstutis; po draugiško pokalbio su jais priėjo prie derybų dėl taikos. Kunigaikščiai mėgino sudaryti taikos sutartį, apimančią bendrai visus kraštus; kryžiuočiai tuo tarpu nurodė, kad esą negalintys sutikti dėl tikrosios Lietuvos ir Žemaitijos, mat su kraštais, kuriuose pagonių religija yra vyraujanti, jiems nevalia sudaryti taikos sutarties arba užmegzti ryšių, įpareigojančių gyventi santaikoje. Dėl Lietuvos Rusios žemių pasakytina, kad tas kraštas, kaip krikščioniškas ir teikiantis vilčių

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 292, 293 (remiantis Vygandu).

vienytis su Romos katalikais, yra galimas laikyti draugišku ir todėl sutinka dėl taikos su šiuo kraštu. Taigi Lietuvos kunigaikščiai vėl nesusitarė dėl taikos sutarties su ordinu, kuri aprėptų bendrai visus jos kraštus, o ne tik rusiškųjų lietuvių žemių valsčių plotus. Ir tuo pagrindu su didžiuoju magistru ir Lietuvos kunigaikščiais buvo susikalbėta nustatytą dieną Trakuose pasirašyti valstybinį traktatą. Tą valandą atvyko kryžiuočiai, didysis komtūras Ridigeris Elneris, maršalka Kunas Hatenšteinas, komtūrai: Balgos – Teodoras Elneris ir Brandenburgo – Giunteris Hohenšteinas, su kuriais parengta tokia sutartis: "Tarp tam tikrų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Jogailos ir Trakų kunigaikščio Kęstučio, taip pat kai kurių Vokiečių ordino kraštų, būtent: Volkovysko, Suražo, Drohičino, Melniko, Belsko, Brastos, Kameneco ir kraštų palei Gardiną, esančių iš vienos pusės, o iš kitos – Osterodės, Ortelsburgo, Alenšteino, Gunlaukio ir Zėburgo sudaroma taikos sutartis, turinti galioti dešimt metų tokiomis sąlygomis, kad tuo metu nei vieni, nei kiti valsčiai ir žemės nebus niekaip niokojami, nebus užpuldinėjami valkatų *(Struterie)* ar daroma kokia kitokia skriauda tenykščiams gyventojams; betgi tų kraštų žmonės neatleidžiami nuo pareigos tarnauti karuose tiek kunigaikštystės – kunigaikščiui, tiek ordino – ordinui, taip pat visuose kituose karo žygiuose į kitas – Prūsijos, Rusios arba Lietuvos – sritis, kurioms tos paliaubos negalioja. Rusios kraštams valia giriose, kaimyninėse ir Gardino kraštui, per mylią atstumu virš Pšelomo ir palei Nemuną, net iki Volkovysko valsčiaus, šešias mylias kairiajame Nemuno krante Prūsijos link medžioti ir žuvis gaudyti, taip pat medžiotojams palapines statyti, per tą patį nuotolį nuo sienos tai galioja ir Prūsijos žemėms, susijusioms su šia sutartimi. Po to kraštams, sutartimi apimtiems, leidžiama prie savo sienų kaimus turėti, naujas pilis statydinti tokiomis pat sutarties sąlygomis. Jeigu žmogus, svetimas minėtuose kraštuose, atėjęs viešnagėn, bus sučiuptas, privalu jį, pagal jam taikomą galvinę, išpirkti[1]. Nė vienų

[1] Iš to matyti, kad galvinė, priklausomai nuo luomo, tiek Lietuvoje, tiek Prūsijoje nuo seno galiojo.

kariauna negali per žemes, kuriose sutaris galioja, vykti. Bet jeigu, žygiuodami palei jų sienas, kokios žalos padarys žmonėms, galvijams, pasėliams, pastatams, tai savininkas turės žalos dydį tiksliai nustatyti ir už tai iš priešingos pusės gaus atpildą. Už užmuštus žmones privalu sumokėti pagal tame krašte nustatytą galvinės teisę. Ta taika turi tęstis ir būti tvirtai bei stipriai saugoma dešimt metų. Rašyta Trakuose 1379 metų šv. Mykolo dieną. Antspaudai – originale, duotame kryžiuočiams: Jogailos, Kęstučio, Vytauto ir Lengvenio"[1]. Prūsijos istorikas ponas Foigtas teisingai pažymi, kad tas traktatas – naujiena ir pirmasis kaipo toks, Lietuvos ir kryžiuočių sudarytas, yra kažkoks savitas bei kelia nuostabą ir abiem pusėms svarbiais motyvais – tiek kryžiuočiams, kuriems su tokiu pašaukimu nederėjo leistis į draugiškus santykius su pagonių monarchais, kaip kad ir lietuvių kunigaikščiams, kurie patys pirmieji buvo davę pradžią sutarčiai. Tačiau, be anksčiau nurodytų mūsų pastabų, nevalia nutylėti priežasčių, minėtojo metraštininko išdėstytų: „Pirmiausia, – rašo jis, – sutartis apėmė tokius kraštus, kurių žmonės nuo seno išsilaikė versdamiesi medžiokle, žvejyba bei galvijų bandų auginimu ir todėl buvo tankiai apgyvendinti; dėl to reikėjo gyventojams užtikrinti tų žemių valdymą, kad visiškai iš ten neišsidangintų ir žemės, gyventojų apleistos, nevirstų visiškomis dykynėmis. Antra, grobuoniškas plėšikautojų užpuolimas vargu kur kitur galėjo taip sėkmingai eitis kaip tuose kraštuose, kur didžiulė giria (dvylikos mylių platumo), priešais besidriekianti, kiekvienam priešo žvalgybos bū-

[1] Šio traktato originalas yra saugomas Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius 52. – Nr. 3; vokiečių kalba). Jogailos ir Lengvenio antspauduose yra rusiški įrašai. Kęstučio – *S. Kynstutte dux de Trocken* (Kęstutis, Trakų kunigaikštis), Vytauto: *S. Ducis Vitaude* (Kunigaikštis Vytautas). Bačkos „Prūsijos istorijoje" traktatas išspausdintas ištisai (t. II. – P. 231). Apie laikotarpį, kai esą buvo užkariauta Žemaitija ir atsimetusi – skaitykite Luką Davidą (t. VII. – P. 109) ir jį nusižiūrėjusius – Bačką (t. II. – P. 185) ir Kocebiu (t. II. – P. 224). Pasakytina, kad tai pasaka, Grunau paties išsigalvota (t. XII), juk to, pasak pono Foigto (t. V. – P. 295), jokiais dokumentais neįstengta patvirtinti.

riui ir pavojingam bastūnui visada patikimas slaptavietes piršo, kur buvo sunku juos susekti ir iš kurių godūs grobio partizanai kartais vienon, kartais kiton pusėn galėdavo ruošti išpuolius. Trečia, ko gero, abiem pusėms parūpo laukinius karus, kai buvo grobiama ir naikinama, nutraukti arba bent susiaurinti jų veiksmų ribas. Lietuvos kunigaikščiai šito norėjo dėl taikos savo kraštui, kurį valdęs jaunas didysis kunigaikštis Jogaila, netikras dėl savo brolių ir dėdžių vienybės, jaučiantis pavojaus grėsmę iš Rusios, dar netvirta ranka laikė valdžios vadžias. Didysis magistras, savo ruožtu, ilgametės patirties įtikintas pavienius išpuolius naudos neduodant, būtų mielai jų visiems laikams atsisakęs ir todėl, be abejonių, kokiu nors būdu manė nutraukti juos, tuo tarpu pasiliko laisvas rankas, laikydamasis ordino riterio priedermių, kariauti su pagonimis kraštuose, iš tikrųjų pagoniškuose. Prie to reikia pridurti, kad Henrikas Kniprodė senatvėje, išmintingoje gyvenimo patirtimi, gerai numatė tai, kas anksčiau išdėstyta arba visai panašias priežastis turėjo taikos siekiams. Kunigaikštis Kęstutis, vyresnis amžiumi, ne mažiau patyręs ir išmanantis vidaus reikalus savojo krašto, kurio ateitį savo mirties atveju puikiai suvokė būsiant liūdną, nes kunigaikščių giminėje nebuvo nė vieno, kuris būtų gerai perpratęs riterių reikalus, tad žinodamas silpną Jogailos būdą, negalėjo nieko protingesnio už tą sutartį sugalvoti; šit todėl radosi ta abipusė dviejų senolių santarvė, todėl duotas pažadas kuriam laikui laikytis paliaubų ir su lietuvių kraštais, kurių nederėjo nurodyti taikos sutarties rašte. Kad ir kaip ten buvę, bet taip tenka spėti žinant aplinkybes, kurias turime išdėstyti.

1310

1380 m. Jogaila išpuiksta. Sudarius šią sutartį, didysis kunigaikštis savo prabangių rūmų prieglobstyje įniko linksmintis ir pramogauti, kas įklampino jį į pinkles prisiplakėlių, suktų pata-

rinėtojų ir nevertų draugų. Šie jam turėjo būti pripaistę įkalbėdami visos Lietuvos vienvaldystę, galią, didybę, nepriklausomybę nuo dėdžių valios. Jaunasis kunigaikštis klausėsi jų, patikėjo ir puikybės pagautas ėmė tituluoti save Lietuvos karaliumi[1]; ta įsivaizduojama didybė taip apakino Lietuvos monarchą (beje, patį geraširdiškiausią), kad tariamiems bičiuliams ir patarėjams paaukojo šventas giminystės ir tėvynės gerovės pareigas.

1311

Vaidila. Tarp Jogailos favoritų buvo kažkoks Vaidila, žmogus prasčiokas, kunigaikščio samdinys; pirmiausia tarnavo rūmų kepykloje; tai yra buvo duonos kepėjas; paskui nežinia kaip įgijo didžiojo kunigaikščio Algirdo palankumą, dėl to gavo kambarinio tarnybą ir vėliau tapo jo patalininku, kitaip sakant, tarnu, paduodančiu vandenį ir klojančiu guolį; geru elgesiu pelnė didelę malonę, tad senasis Algirdas pakėlė jį į aukštesnes rūmų tarnų pareigas, o vėliau – į valstybės pareigūnus; prieš Algirdo mirtį jis buvo nemažą reikšmę įgijęs žmogus ir Lydos laikytojas. Didžiajam kunigaikščiui Jogailai šis dvariškis taip buvo prie širdies, kad, dvejiems metams po tėvo mirties praėjus, išleido už jo savo seserį Mariją, vieno Rusios kunigaikščio Dovydo našlę[2]. Senasis Kęstutis, kai sužinojo apie šias Vaidilos vedybas, jautėsi smarkiai įžeistas, kad dukterėčia ištekėjo už tokios žemos kilmės žmogaus. Turėjo atvirai priekaištauti, vainoti, iškalbėti ir motinai, ir broliui, ir pačiai Marijai; tai buvo svarbiausias suokalbio prieš tą kunigaikštį pretekstas[3].

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 360.

[2] Danilavičius „Metraštininke" (p. 30) klysta sakydamas, kad kunigaikštienė Marija po Vaidilos mirties ištekėjo už kunigaikščio Dovydo, juk šaltiniais nurodyti rusų metraščiai tvirtina priešingai.

[3] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 33, 34).

1380 m. Prieš Kęstutį griebiamasi klastos. Vaidila pirmiausia gebėjo įkalbėti didįjį kunigaikštį imti pavyzdį iš Rusios didžiojo kunigaikščio, nenoriai pasidalijusio aukščiausiąja valdžia su kunigaikštiškąja gimine; įrodinėjo pavojų, keliamą Kęstučio, kuris esą, turėdamas tokią didžiulę įtaką krašte ir giminėje, anksčiau ar vėliau nepraleis progos paimti valdžios vairo ir savo sūnui laiduoti didžiojo kunigaikščio pareigas; tokiu atveju Jogailos reikalai susiklostysią visai pražūtingai; kad tokiems įvykiams užkirstų kelią, patarėjai neryžtingą kunigaikštį įtikinėjo užmegzti ryšius su kryžiuočiais ir eiti su jais išvien prieš Kęstutį – juk taip visais atvejais turėtų stiprią paspirtį. Tokie buvo Vaidilos ir Trakų kunigaikščiui nepalankių grupuočių patarinėjimai, kaip byloja metraščiai; tačiau reikia spėti, kad vienas slaptas kryžiuočių agentas, tikriausiai iš Livonijos, užsilaikęs Vilniuje, prisidėjo prie šių planų, mat Kryžiuočių ordiną pastebime tarsi pasiruošimų ėmusis. Kad ir kaip ten buvę, Jogaila pasidavė Vaidilos įkalbinėjimams. Tasai patarėjas slapčia, pasiuntiniu tituluotas, išvyko į Marienburgą su pasiūlymu užmegzti slaptus ryšius su ordinu, atsiribojus nuo Kęstučio interesų. Didysis magistras noriai su viskuo sutiko, juk apie viską jau žinojo, tad buvo parengti išankstiniai susitarimai, paskirtas laikas, vieta, asmenys vesti derybas su pačiu Jogaila, remiantis slaptais ryšiais, prieš keletą mėnesių užmegztais su Livonijos magistru, kuriais buvo įsipareigota nekelti ginklo išskirtinai tik prieš Jogailos kariauną, apeinant kunigaikštį Kęstutį ir jo valdžioje buvusią Žemaitiją[1]. Kryžiuočiai nesusivėlino

[1] *Ab istis vero pace et Treugis Rex Keystuten, sui et terrare suae et illi de Samaythen omnine esse debeant exclusi, ita quod nullas pacem et Tregas inter praedictas Regem et illas Samaythen volumus obtinere* (Nuo šitos taikos bei paliaubų karalius Kęstutis, jo žmonės ir žemės bei anie iš Žemaitijos privalo būti visiškai nušalinti, kadangi jokių paliaubų nei taikos su minėtu valdovu ir anais žemaičiais nenorime turėti). Pretekstas buvo tas, kad Jogaila buvo krikščionis ir norėjo savo kraštus sujungti su lotyniškojo tikėjimo. O Kęstutis

atvykti sutartu laiku, apsirūpinę įgaliojimais veikti. Didysis komtūras Elneris, vyriausiasis špitolininkas Ulrichas Frikė, Diršau vaitas ir dar kai kurie. Jogaila su Vaidila ir patikimais savo dvariškiais pasikvietė Vytautą ir Joną[1] – Kęstučio sūnų ir anūką, prisimetę medžiokle, surengta su svetimšaliais svečiais. Suvažiavo prie sienos netoli girios palei Dovydiškes. Didysis magistras suruošė puikias iškilmes ir kelias dienas vyko didelė medžioklė. Tuo tarpu patikimi asmenys slapta derėjosi dėl sutarties, apie ką Vytautas ir Jonas tikriausiai nieko nežinojo, nors atrodė, tarsi būtų turėję įtakos slapčiausiam pasitarimui. Parengtas ir antspaudais patvirtintas sutarties dokumentas buvo tokio turinio: „Didysis kunigaikštis prisiekia Vokiečių ordinui Livonijoje ir Prūsijoje visišką taiką, krašto ir gyventojų saugumą; jeigu ordinas žygiuotų į Kęstučio arba jo vaikų žemes ten niokoti, o didysis kunigaikštis įsakytų savo kariaunai stoti į mūšio lauką, taika dėl to jokiais būdais nebūtų nutraukta; tik negali leistis į jokius karo vaidus su ordinu ar pastarojo kariaunai kokių skriaudų daryti. Ordino kariaunos belaisviai tuojau pat ir be jokios išpirkos turi būti grąžinami. Jeigu ordino kariai dėl nežinojimo iš Kęstučio valdų įsibraus į didžiojo kunigaikščio ir ten kokių nuostolių pridarys arba belaisvių paims, tai taika dėl to nebus pažeista, o belaisviai, tąkart paimti, be išpirkos bus atiduoti. Betgi dėl to, kad šis susitarimas neiškiltų aikštėn, privalu elgtis taip, jog būtų manoma esą išpirka už belaisvius duota". Transakcijos data: lauke prie Dovydiškių, Viešpaties metais 1380, per Dievo Kūno aštuntą dienį[2]. Reikalai buvo

---

ir žemaičiai išlaikė pagonybę. To traktato data – *Datum in Castro Rigae A. D. 1380 feria proxima, qua cantatur oculi post Dominicam* (Rašyta Rygos pilyje 1380 Viešpaties metais, pirmą dieną po Akims skirtų šventų apeigų *(vasario 27 dieną. – T. N.*)*. Originalas buvo Karūnos archyve *(Cromer.* Index. – Nr. 502.), taip pat: Codex dipl. Reg. Polon. (t. V. – Nr. LVIII. – P. 81); žr. pataisymus Naruševičiaus veikale (t. VII. – Kn. III. – Pastaba nr. 74).

[1] Jonas – Patirgo sūnus (žr. § 1263).

[2] Transakcija rašyta vokiečių kalba, su Jogailos antspaudu, šilko virvute pritvirtintu. Originalas yra Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius 52. – Nr. 4), spausdinta Bačkos (t. II. – P. 233). Senų laikų nuorašas, saugomas

taip supinklioti, kad Jogaila savo elgesiu negalėjo kelti įtarimų Kęstučiui, nes jis Jogailos aplinkoje turėjo saviškių, kurie esą kitų tikslų turėdami, vien dėl pačios pramogos draugėj buvo, o tuo metu Kęstučio priešininkai, siekdami savo kėslų, buvo užsimoję kuo sėkmingiausiai sutvarkyti reikalus: tai yra, padedami kryžiuočių, nužudyti jį su šeima, paimti valdžios vairą, pagaliau pašalinti jų įtaką. Šie vėlei nepaprastai daug pelnė, juk anksčiau apsidraudę traktatu, galėjo nemažą dalį savo valdų palei Šešupę ir Nemuną saugoti nuo Kęstučio; kitu traktatu atsikratė nuo pusės Lietuvos karinių pajėgų, galėjusių stoti prieš juos karo lauke; be to, nesunkiai galėjo kilti sūnėno ir dėdės karas, kuriame ordinas būtų dalyvavęs. Tad Kęstučio valstybė visais atvejais turėjo žlugti, savo žlugimu paruošti visos Lietuvos žlugimą ir visad iš to naudos būtų turėjęs trečiasis, kuriuo buvo ne kas kitas kaip tik kryžiuočiai. Ko gero, labiausiai jiems rūpėjo įtraukti kunigaikščius į tarpusavio vaidus, atsikratyti Kęstučiu, tarpininkaujamiems jo priešų Lietuvoje, o vėliau juk lengvai būtų suradę dingstį kitiems žygiams, kuriems nebūtų buvę pabaigos, netgi jei visos jo valdos būtų užgrobtos. Tegu Vaidilos šalininkai, parengę traktatą, tokių kėslų ir nerėmė ar nenorėjo leisti jiems šito siekti, juk, užmegzdami tokius santykius, be abejo, įstengė numatyti ir pražūtingus jų padarinius, tačiau jie turėjo paprastą išeitį, tai yra tuojau pat, po Kęstučio žlugimo, nutraukti su kryžiuočiais draugystę, kaip kad iš vėlesnių įvykių aiškėja.

Valstybiniame Berlyno archyve (Ced. Olivin. MS. – P. 182). Apie šią sutartį užsimena rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 44), Dlugošas (kn. X. – P. 62), Strijkovskis (p. 428), Kojalavičius (p. 358), Lukas Davidas (t. VII. – P. 117). Vygandas painioja datas ir kalba apie dvi tuo pačiu metu sudarytas sutartis, turbūt su Livonijos ir Prūsijos kryžiuočiais. De Valis (t. IV. – P. 3) klaidingai tik Livonijai priskiria (žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 356). *Napierskis (Index. – Nr. 436) neteisingai perskaitė Dantiske. Iš čia atsirado „Gdansko laukas", tačiau reikėtų skaityti Daudiske, tai yra Dovydiškės. Tas miesteliūkštis yra kitoje vietoje nei Gardino seniūno Dovydo dvaras, esantis Užgirio krašte (apie jo sunaikinimą rašoma § 1140). Šis yra Upytės apskrityje, maždaug trys mylios į rytus nuo Šiaulių*.*

1380 m. Mūšis Kulikovo lauke. Tarp Rusios didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus ir vieno labiausiai išpuikusių Mongolijos valdovų Mamajaus kilo karas. Pirmasis, chano reikalavimų neapsikęsdamas, griebėsi ginklo ir 1378 metais Vožos upės pakrantėje parodė savo tėvynainiams pavyzdį, kad ir totorius galima įveikti. Betgi Mamajus per dvejus metus stipriai apsiginklavo; 1380 metais, rudeniop, subūrė savo žmonių pulkus, sutelkė sąjungininkus: poloviečius, Chazarijos turkus, čerkesus, jasus, burtanus, tai yra Kaukazo tautas, atverstas į žydų tikėjimą, armėnus ir dargi Krymo genujiečius. Be to, išleido pasiuntinybę, kviesdamas didįjį kunigaikštį Jogailą dalyvauti, kaip manė, Rusią iš naujo užkariaujant, kurios pusę jam esą perleidžiąs. Kitas sąjungininkas buvo Riazanės kunigaikštis Olegas, įnirtingas Dmitrijaus priešas; pastarajam dosnusis Mamajus taip pat pusę Rusios atidavė. Jogaila griebėsi šio kvietimo; viena, kad maištininkas ir pretendentas Vingaudas Andrius ir Kaributas Dmitrijus, tikri broliai, buvo proteguojami didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus, dėl to numatė kraštui gresiantį pavojų; antra, Lietuvos saugumo ir naudos dėlei buvo būtina nusmukdyti Rusios didįjį kunigaikštį[1]. Susidėjo netgi su Olegu, kuris savo bajorą pasiuntė Vilniun susitarti, kad rugsėjo pradžioje Lietuvos kariai būtų pasiruošę prie Okos upės susijungti su Riazanės kariauna. Mamajus žygiavo tuo pačiu laiku, tačiau užgaišdamas – gal ne visai pasitikėjo vadais, kurie ir iš tiesų paskui nuo jo atsimetė, pasidavę Tochtamyšui, gal dairėsi į Lietuvos ir Riazanės pagalbą, kurie labai lėtai judėjo ir nesusijungė vieni su kitais, kaip priklausė. Tikriausiai Jogaila ir Olegas turėjo tą pačią slaptą mintį – išlaukus pažiūrėti, kaip seksis totoriams, pasinaudoti gatavu ir be nuostolių pelnytis naudos, nes žinojo apie kariauną, Dmitrijaus sutelktą, apie tautos ryžtą kovoti, narsius vadus ir deramą pasiruošimą. Tas įžvalgumas pa-

[1] Žr. Danilavičiaus „Metraštininką“ (p. 192–196), leidėjo pastabas.

sirodė ne veltui, nes Dmitrijų lydėjo sėkmė, atsidavę tarnai ir rinktiniai patarėjai. Rusios kariauna sparčiai žygiuodama traukė Dono link; tačiau sustoję tos upės pakrantėje vadai svyravo neapsispręsdami: ar keltis anapus Dono, ar laukti totorių; tuo tarpu Lietuvos kunigaikščiai Andrius ir Kaributas Dmitrijus patarė, kad keltis, nes taip esą ir kai kurie, ne visai patikimi, pulkai nebegalės pabėgti, ir taip paskubėję sutrukdys lietuviams ir totoriams susijungti; be to, įtikinsime, – pasakė, – savo priešus, kad jų nebijome ir pakelsime ištikimų savo pulkų dvasią. Dmitrijus išklausė patarimo, ir tas pasirodė jam esąs išganingas. Jogaila buvo per penkiasdešimt ar mažiau varstų nuo brastos per Doną, Olegas spaudė iš kitos pusės; jeigu rusų kariaunos gaišatis būtų leidusi priešo armijai pasistūmėti į priekį, ji būtų buvusi apeita. Tad taip šimto penkiasdešimties tūkstančių karių armija, dar ir ne visai patikimų pulkų turėjusi, būtų apsupta du ar tris kartus gausesnio priešo, o tąkart nežinia, kas būtų Maskvą ir Rusią ištikę. Dmitrijus narsiai žygiavo į priekį, 1380 metų rugsėjo 8 dieną stojo į kruviną mūšį plynėje, vadintoje Kulikovo lauku, netoli Nepriadvos upės, kurią, kaip sako, dukart šimtai tūkstančių lavonų buvo užtvindę. Jogaila, sužinojęs apie totorių nugalėjimą ir greitą jų pasitraukimą, skubiai pasuko savo kraštan, tad pasiųstieji įkandin jo nepavijo. Olegas Riazanskietis su savo šalininkais pabėgo į Lietuvą ir ten kiek prabuvo, kol susitaikė su Dmitrijum[1].

1314

Pastabos. Susiklosčiusios aplinkybės didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui neleido stoti į kovą su Jogaila, be abejo, abi pusės turėjo būti linkusios laikytis neutraliteto viena kitai, gal ir kokią sutartį buvo sudariusios, apie kurią paliudijimai dingo, apie ją tenka tik spėlioti žinant Kaributą Dmitrijų grįžus į

[1] Danilavičiaus „Metraštininkas". – l. c.; *Karamzin.* – T. V. – S. 55–69.

Lietuvą būtent po pergalės prieš totorius. Jogaila stovėjo ant savo norų slenksčio: santaikoj gyvenant su kaimynais leisti laiką prabangioje tuštybėje; nė kiek nepaisė, kad savo dėdę kunigaikštį aukojo įnirtingų šalininkų labui, tuo artindamas liūdną garbės ir tėvynės pražūtį.

1315

1381 m. Kryžiuočių antpuoliai. Kryžiuočiai, kartu su Naujaisiais metais sulaukę laiko, tinkamo žygiams, ėmė rengtis karo veiksmams prieš Trakų ir Žemaičių kunigaikštį Kęstutį. Pagaliau Ragainės komtūras Vygandas Baldersheimas įsiveržė į Žemaitiją ir šešių mylių nuotoliu aplink Paštuvą užkariavo valsčius; kartu buvo svetimšalių atėjūnų, kurių devynetą įšventino į riterius. Livonijos magistras, iš kitos pusės puldamas, taip pat pirmaisiais 1381 metų mėnesiais plėšė Žemaitijoje, septynetą šimtų belaisvių ir daugybę žirgų kaip grobį išsigabeno. Vėliau dar didesnio žygio buvo imtasi: maršalka Kunas Hatenšteinas ir didysis komtūras Ridigeris Elneris, ordino riterių ir svetimšalių atėjūnų nemažo pulko lydimi, tarp kurių buvo daug įžymių asmenų, būtent Badeno markgrafas, gausios kariaunos priekyje *įsibrovė į Vaiguvos pavietą ir naktį su priešakiniais kavalerijos būriais priartėjo prie Naujapilio. Tvirtovės įgula jiems pasipriešino, bet, patyrusi nuostolių, buvo priversta pasislėpti pilies viduje. Kitą, 1381 metų vasario 14 dieną, atžygiavo kariuomenė su sunkiomis ugniasvaidėmis patrankomis. Vygandas teigia, kad kryžiuočiai iki tol nebuvo jų naudoję. Išgąstis dėl tų griausmus ir perkūnus svaidančių mašinų padarė tai, kad trijų tūkstančių pilies karių įgula pasidavė kartu su žmonomis ir vaikais, prisiekusi tarnauti ordinui ir priimti krikštą*[1].

[1] *Tas šaudymas iš patrankų, tiksliau – iš mortyrų, iki šios dienos yra menamas tenykščių gyventojų padavimuose. Valstietis iš Viešiūnų (Wiašuny) kai-*

Trečią dieną, padegę Naujapilį, kryžiuočiai atsitraukė, tačiau nusivijo kažkokį lietuvių kariuomenės būrį, tikriausiai sugebėjusį prasiveržti iš pilies. Po to dar trejetą dienų plėšikavo Vaiguvos krašte[1]*. Vėliau kariuomenė buvo padalyta į dvi dalis – viena išskubėjo plėšti Laukiškių pavieto, o kita, paties maršalkos vadovaujama*,* nuvyko į įtvirtintą pilį Zūnenpilę *(Sunnenpille),* visa ką aplink ugnim ir kardu naikindama; prie šios pilies Badeno markgrafas priėmė šventinimus į riterius. Po to žygio kariai, jokių nuostolių kraštui nedarydami, grįžo, per visą tą laiką Lietuvos kariaunos mūšio lauke nebematę. Didelė tai buvo sėkmė, garsi pergalė, juk sugriauta labai sena Lietuvos valdovų rezidencija, sustiprinta įtvirtinimais ir nuo seno laikoma nepaimama; ta proga didysis magistras nurodė visoms paties ordino ir jam pavaldžioms bažnyčioms surengti viešus dėkojimus Dievui už pasisekusį žygį. Netrukus maršalka pakartotiniu įsiveržimu sukrėtė Kęstučio valstybę; aplankė Gaižuvą, Labūnavą, net iki Neries pakrante atsigavo. Ten su tuo kunigaikščiu buvo leistasi į derybas pasikeisti belaisviais[2]. Dar senasis kunigaikštis Kęstutis nesusigaudė, dėl ko kryžiuočiai su tokiu aršumu ėmėsi išskirtinai apie jo valdas sukiotis jas niokodami, visai neperžengdami ribų, skiriančių nuo Jogailai priklausančių valsčių. Nusprendė mėginti duoti atsaką; nepaisydamas senyvo savo amžiaus, pats stojo vadovauti žygiui. *Iš Naujapilio,*

---

mo, esančio dešiniajame Nemuno krante, netoli Liškiavos (senojo Naujapilio), man pačiam pasakojo, kad į tą pilį kryžiuočiai kadaise šaudę iš didžiulių pabūklų – sviedinius nusviesdavo taip toli už dešiniojo Nemuno kranto, kad pataikydavo net į Ratnyčios – Merkinės kelią, kuriame yra smuklė, ir šiandien vadinama Stulpo smukle, nes ten buvo įmūrytas stulpas, žymintis vietą, kurioje buvo rastas kryžiuočių sviedinys, likęs iš ano šaudymo laikų. Šis vietos ir istorijos duomenų palyginimas įtikina, kad prie Liškiavos esantis kalnas ir buvo toji garsi Lietuvos istorijoje senovinė pilis, kurią žinome rusišku Lietuvos Naugarduko, arba lietuvišku Naujapilio – Nauenpille – vardu.

[1] *Spausdinta Vygando kronika (p. 247, 249, 253). Vygandas tą žygį aprašo net dviejose vietose, iš ko ponas Foigtas „padaro" net du žygius.*

[2] *Voigt. – B. V. – S. 357–360**.*

tikriausiai po gaisro atstatyto, iššygiavo pasitikti priešo.* Visiškai slapčia prisiartino prie Prūsijos sienos ir įsiveržė į Vėluvos apylinkes, tačiau Sambijos vaitas ir Tapiavos valdytojas su gausia ir gerai paruošta ginkluote užkirto kelią tolesniam brovimuisi, tad turėjo trauktis, vis dėlto išsivarydami penketą šimtų belaisvių. Netrukus po to kunigaikštis norėjo kitoje vietoje atsigriebti už tą nesėkmę; dėl to įsiveržė į Prūsiją, persikėlė per Įsros upę ir iš Nadruvos provincijos pasistūmėjo Deimės upės link; ten vėl pats maršalka su rinktiniais raiteliais pastojo jam kelią ir privertė trauktis. Vos perėjo į Užgirio kraštą, Ragainės komtūras stojo jam skersai kelio, tarsi norėdamas užtverti traukimąsi, tačiau į mūšį leistis nesiryžo, supliekė žirgui ir bemat pasitraukė atgal. Stebino šie atsitikimai senąjį karį, jis negalėjo susigaudyti, koks čia stebuklas, kad kryžiuočiai visur įmanydavo jo kelyje pasitaikyti. Ypač, kad potvynis tąkart buvo stiprus, nes prapliupo liūtys, o tokiais atvejais riteriai mažiausiai galėjo tikėtis užpuolimo, tuo tarpu visur buvo rasti pasirengę[1].

Tad nesunkiai susivokė, kad kas nors iš tėvynainių iš anksto įspėjo prūsus apie rengimąsi žygin. Visa tai, be Vilniaus rūmuose susiklosčiusios padėties, atkreipė apdairaus senolio dėmesį, kilo įtarimų, kurie netruko pasitvirtinti.

1316

Atskleidžiama išdavystė. Buvo gauta žinia, tikriausiai nuo Mazovijos kunigaikštienės Jonušienės, su pridėtu Osterodės komtūro, vadinto Kunu Libestinu, Lybenšteinu, minėtosios kunigaikštienės krikštatėvio, tai yra Kęstučio kūmo, laišku, kuriame jam pranešama, kad Jogaila, Vaidilos tarpininkaujamas, susimokė su didžiuoju magistru prieš jį, sudarė slaptą traktatą

[1] *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – l. c.; Žr. *IX priedą: „Naujapilis – Liškiava"**.*

ir rezga pinkles, grasindami išuiti jį iš tėvoninių valdų; kad pagaliau tame suokalbyje dalyvauja Marija, Vaidilos žmona, didžiojo kunigaikščio sesuo[1].

Susivokęs kunigaikštis Kęstutis viską papasakojo Vytautui, kurį su Jogaila siejo didelė draugystė ir tiesiog nuolatos jo rūmuose lankydavosi. Tačiau Vytautas niekaip nenorėjo pripažinti, kad tai tiesa, įtikinėjo tėvą, jog esą jam žinomos kuo slapčiausios didžiojo kunigaikščio užmačios, kad pastarasis be jo žinios esą nieko nesiimąs daryti[2]. Tad turėjo būti įžvalgiai suregztos Vaidilos pinklės, kad sudarydami sutartį prie Dovydiškių, sprendžiant iš to, ką mes kalbėjome, ir kitose politinėse derybose, tariamai slaptose, Vytautas buvo liudininkas, ir jaunąjį kunigaikštį nesunkiai įtikinta, jog esąs visų diplomatinių manevrų dalyvis, nes Kęstučio šalininkai žinojo, kaip jis prie to sūnaus buvo prisirišęs, tikėjo juo ir jo patarimų iškląusydavo. Taigi kunigaikštis iš karto sutiko su tomis Vytauto pastabomis, nes turėjo visa širdim norėti, kad ta žinia nepasitvirtintų.

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika aiškiai sako: *Niechto byl Pan Ostrodzki Kuntor, zvali jeho Liebestyn, tot byl Kmotr Velikomu Kniaziu Kestutiu, krestil Kniahiniu Janušovuju dočku jeho, tot poviedal Velikomu Kniaziu Kestutiu, ty toho nieviedaješ, kak Kniaž Veliki Jahajlo posylajet k nam často Voidyla, i vžo zapisalsia s nami, kakby tebie zsadyty z tvoich mest, a jemu sie dostalo i so sestroju Velikoho Kniazia Jahajla, što za Vojdylom* (Buvo vienas riteris, Osterodės komtūras, vardu Libestinas; jis buvo didžiojo kunigaikščio Kęstučio kūmas, jo dukters, kunigaikštienės Jonušienės, krikštatėvis. Tasai pranešė didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui: „Tu nežinai, kaip dažnai didysis kunigaikštis Jogaila siuntinėja pas mus Vaidilą, ir jau susitarė su mumis nuversti tave, kad tavo žemės tektų jam ir didžiojo kunigaikščio Jogailos seseriai, kuri yra ištekėjusi už Vaidilos") (p. 44)*. Ta ištrauka patvirtina mūsų nuomonę esant teisingą, nugincydama kryžiuočių šalininkų, abejojančių komtūro pranešimo tikrumu, samprotavimus, nes Dlugošas padarė klaidą – *Sundstein* vietoj *Liebstein,* (t. X. – P. 62). Kronikoje yra tikri įvykiai ir vardai, juk ponas Foigtas savo tyrinėjimais išaiškino, kad Osterodės komtūru tuo tarpsniu iš tiesų buvo Kunas Lybenšteinas. Dlugošo klaidą pakartojo Strijkovskis ir Kojalavičius. Tas komtūras buvo Danutės Jonušienės krikštatėvis jai ištekant, tad jo moralinė priedermė buvo ja rūpintis.

[2] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – l. c.

Tačiau, be abejo, norėdamas sustiprinti savo įsitikinimą, geriau įsigilindamas į reikalus, pakvietė pokalbio maršalką Hatenšteiną. Betgi susitikimas neįvyko dėl šių priežasčių: Vytautas išvyko su žvalgais, kad apžiūrėtų sienas ir iš toli pastebėtų kryžiuočių Marienburgo, Bajerburgo ir Jurbarko tvirtoves, kur tuo laiku buvo gausu įsikūrusių ordino riterių; tąkart jam į rankas pateko rūsininkas ir šešetas riterių, jojusių iš Marienburgo į Bajerburgą, iš kurių patyrė, kad pastarajai tvirtovei šiuo metu teparūpinta menka įgula. Kęstutis, tuoj pat apie tai gavęs žinią ir tikriausiai naujų dingsčių įtarimams turėdamas, nusprendė kuo greičiau kreiptis į Jogailą, kad kartu žygiuotų užimti tą svarbų punktą. Kad ir kaip ten buvo, didysis kunigaikštis pats nepasirodė taip staiga prireikus; tačiau norėdamas išvengti įtarinėjimų, su savo rūmų sargyba pasiuntė brolį Kaributą. Kęstutis paskubėjo iš trijų pusių pulti Bajerburgą, sudegino priemiesčius ir įsakė skubiai užlyginti griovius. Kryžiuočiai, nors ir mažai turėjo saviškių, su nemažėjančia narsa gynėsi, net kai dalis pilies jau buvo sudegusi, dar penkias dienas laikėsi. Kai į Ragainę atvyko maršalka ir ten turėjo laukti sutartos derybų dienos, gavo žinią Bajerburgą esant taip priremtą; tuojau pat su saujele riterių patraukė pagalbon ir įsakė tenykščiam komtūrui telkti visą Šalaviją jam padėti. Tas sumanymas pavyko, ir Kęstutis turėjo su širdgėla palikti tiesiog jau rankose buvusią tvirtovę. Jogailos neatvykimas, kai į jį buvo kreiptasi su kvietimu, buvo rimta nesėkmių puolimo metu priežastis ir jau patvirtino įžvalgaus senolio įtarimus[1].

1317

Užimamas Polockas. Greitai pasitaikė geresnė proga išmėginti jėgas. Polocko kunigaikštystė, priklausiusi Vingaudui An-

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 360–362.

driui kaip paveldas, vėliau, kai pastarasis paspruko į Maskvą (§ 1302), buvo atiduota Andriui, vadintam Kupriu, Kęstučio sūnui, tikriausiai vietininko teisėmis[1].

Betgi praėjusiais metais, tardamasis su kryžiuočiais dėl taikos[2], Jogaila panoro aprūpinti tikrą savo brolį Skirgailą, įkurdindamas jį toje kunigaikštystėje, tačiau polockiečiai nenorėjo priimti jo kunigaikščiu, buvo prisiekę laikyti savo žemėj Andrių; Skirgaila netgi buvo gėdingai išvarytas iš miesto[3]. Didysis kunigaikštis nusprendė jėga jį įvesdinti, o aną išmesti; tokį tikslą turėdamas, pasiuntė savo gausią kariauną, prie kurios tarsi atsitiktinai prisijungė Livonijos kryžiuočių pulkai, o iš tikrųjų atėję atsiliepdami į kreipimąsi; Andrius ėmėsi miesto gynybos, taip didvyriškai stojo vadovauti palankiems jam žmonėms, kad, nepaisant visų Skirgailos ir Livonijos magistro pastangų, taip pat šešiolika savaičių trukusios miesto apgulties, išliko Polocko valdovu. Gyventojai dažną kartą pareikšdavo, kad verčiau pasiduotų vokiečiams negu kunigaikščiui, kurio valdžią paniekino[4]. Taip besiklostantys įvykiai įtikino kunigaikštį Kęstutį, kad Vilniaus kunigaikščio rūmai su kryžiuočiais yra suėję į artimesnius ryšius negu kad buvo galima numanyti, taip pat kad aiškiai siekia šalinti bet kokią paspirtį ir žlugdyti jo galią, ko pradžia pasireiškė noru atimti iš jo sūnaus Polocką. Tad antrąkart pasikvietęs pas save Vytautą, pasakė jam šiuos žodžius: „Matai, kaip Jogaila mane įskaudina: pirmiausia mano dukterėčią ištekina už prastuolio; dabar tikiu Osterodės komtūro pranešimu, kad Jogaila palaiko slaptą draugystę su vokiečiais, jei šiam tik pamojus anie eina į pagalbą Skirgailai, kad iš mano sūnaus Polocką atimtų. Ar galima

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 45.

[2] Žr. § 1312 išnašas.

[3] Hermanas Korneris rašo, kad polockiečiai, smurtu Skirgailą užsodinę ant kuino, iš miesto išvarė ir liepė jam prisiekti, jog daugiau jame nepasirodys *(Naruševičius.* – T. VII. – Kn. III. – Pastaba nr. 77).

[4] *Corner.* Chron. – l. c.

abejoti išdavyste?“ Vytautas atsakė: „Aš dar tuo negaliu galutinai patikėti“. Po to išvažiavo į Drohičiną, iš kur greitai grįžo į Gardiną[1].

1318

1381 m. Užimamas Vilnius. Šį kartą senasis kunigaikštis nesileido nuraminamas: nepaisydamas Vytauto tikėjimo broliška Jogailos draugyste, ėmėsi priemonių, kokias numatė esant vieninteles taip susiklosčius aplinkybėms. Kuo skubiausiai sušaukė drąsius žemaičius, surengė Vilniuje pasitarimą ir rugpjūčio viduryje, labai staigiai užpuolęs, užėmė miestą su pilimis. Jogailą su motina, broliu Kaributu ir visais dvariškiais pavedė saugoti sargybai[2]. Didžiojo kunigaikščio turtai ir kaimenė atiteko nugalėtojui; betgi svarbiausi tai buvo kabineto dokumentai, tarp kurių rasti kryžiuočių laiškai ir slapta sutartis. Tuo tarpu visi miestai ir įtvirtintos pilys buvo Kęstučio vardu užimtos. Vytautas, gavęs iš tėvo žinią apie šiuos įvykius, per dieną iš Gardino atlėkė į Vilnių. Tąkart Kęstutis jam tarė: „Taigi nenorėjai manim tikėti, dabar žiūrėk į tuos laiškus ir įsitikink suokalbiu ir sutartim, su kryžiuočiais sudaryta prieš mus. Dėkok Dievui, kad mus nuo pražūties išgelbėjo! Pagaliau būk ramus dėl savo draugo Jogailos – aš negeidžiu nei jo žūties, nei turtų, nei kaimenių; jis su motina ir savo artimais giminėmis ne baisiam kalėjime mano uždaryti, – vaikštinėja laisvėje, tik sargybinio prižiūrimi. Be to, atiduosiu jam tėvonines valdas – Vitebsko, Krėvos kunigaikštystes ir tai, ką jo tėvas turėjo manajam tėvui skyrus. Ką padariau, tai padariau ne pykčio

---

[1] Ibidem.

[2] Šaltiniuose nėra tokio Jogailos brolio vardo, tačiau iš anksčiau cituoto žygio prie Bajerburgo aprašymo įsitikiname, kad Vilniaus rūmuose buvo Kaributas.

genamas, bet savo ir tavo saugumo dėlei, įsitikinęs esant suokalbio prieš mus". Kai Vytautas apie visa tai pranešė Jogailai, pastarasis labai apsidžiaugė, išsakė savo padėkos žodžius, pripažino kaltę, kurią, be abejo, suvertė savo patarėjams, galop atsiprašė dėdės ir abu su Vytautu prisiekė būti jam ištikimi ir visad jo valios klausyti, kaip tėvo ir aukščiausiojo valdovo – ką taip pat visa šeima patvirtino, prižadėdamas tenkintis dalimi, jo skirta, o kartu savo ir savo valdinių nuolankumą jo valiai; šitaip jam įsipareigojus, Vytauto laidavimu, Jogaila su šeima buvo išvaduotas, turtai grąžinti, tėvoninės valdos ir kunigaikštystės atiduotos; po to išvažiavo gyventi į Krėvą[1].

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 45–46; *Wigand.* – P. 297 *sequ; Lindenblatt.* – S. 47; *Detmar.* – S. 318; *Corner.* Chron. – P. 1137; *Długoss.* – L. X. – P. 62; *Stryjkowski.* – S. 427–430; *Koiałowicz.* – P. 362; *Schütz.* – Fol. 83. Aiškūs daugelio dalykų paliudijimai yra Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas „F"), kur Vytautas viename laiške nurodo: *Dernach unser fater derfus von eczlichen synen pründen, das herczog Jagal an (ohne) unser vater wissen und vorswigende unserm fater nam einen frede im lande czu Prüssin und mit dem lande czu Ifland und unsern fater gab er us, das her derheeren folde und globte (gelobte) das her unsern fater nicht helfen welde und romte alle czit, wi her minen fater und mich selber finge und wi her mi non fater und mich tötte und unser land im neme, und unser fater das vor wor (wahr) derfur und czouch Ken der Wille (Wilna) und besas die Wille und ving in selben herczogen Jagal in gefengnisse und sine bruder und sine mutir und alle sine gebite und sine huzere, das von her als (alles) in syne hende und sin golt und sinen Tresel und sine stutte, das nani her alezuma* (Mūsų tėvas iš savo draugų sužinojo, kad Jogaila be jo žinios ir slapčia nuo jo sudarė taiką su Prūsijos ir Livonijos ordinais. Mūsų tėvui jis sakė, kad dalyvaus jo karo žygiuose, bet šiems jau buvo pažadėjęs, kad nepadės mūsų tėvui ir visuomet dels atvykti į pagalbą, kad mano tėvą ir mane sučiups, kad mano tėvą ir mane nužudys, o mūsų kraštą atiduos jiems. Mūsų tėvas, sužinojęs tiesą, nužygiavo į Vilnių ir jį užėmė, suėmė patį Jogailą, jo brolius bei jo motiną ir visus jo dvariškius bei artimuosius, paėmė į savo rankas visus jo pinigus, jo brangenybes bei jo arklius – viską iš karto). Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 364. Naruševičiaus cituojamas anonimas klaidingai nurodo, kad esą Jogaila buvo metus kalinamas Polocko kalėjime, net iki 1382 metų Sekminių, iš kur pabėgo. Jeigu kažkas panašaus ir buvo, tai tik ne Jogaila, o Švitrigaila turėjo būti Rusios Padauguvyje paimtas nelaisvėn.

Kęstutis
Portretas, Teodoro Narbuto paimtas iš leidinio *Biruta* (antroji dalis, 1838). Autorius ketino juo papildyti antrąjį LTI V tomo leidimą (PEĮ. – P. 280–281)

* * *

VI skyrius

LIETUVOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS KĘSTUTIS

. . . . . .

1319

1381 m. Kęstutis skelbiamas didžiuoju kunigaikščiu. Taip įvykiams Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje susiklosčius, aukščiausioji valdžia perėjo į senojo Kęstučio rankas. Tauta tą naujieną turėjo sutikti plojimais, juk kuo greičiausiai susirinkę seime didikai sveikino Trakų kunigaikštį kaip tėvynės išvaduotoją ir didįjį kunigaikštį; vėliau pamatysime, kad šitas dalykas po kiek laiko ne vienam gyvybę kainavo. Tačiau Kęstutis nešvaistė laiko tuščiagarbei pompastikai, veikliai ėmėsi valdyti valstybę; išsiuntė žygūnus į Polocką ir kariaunon, buvusion prie to miesto su Skirgaila, pranešdamas apie savo išaukštinimą; polockiečiai bei kariauna vienbalsiai paskelbė jį didžiuoju kunigaikščiu ir savo valdovu; Skirgaila su kryžiuočiais vos suspėjo pabėgti anapus Dauguvos ir į Livoniją[1].

1320

1381–1382 m. Karas su kryžiuočiais. Vis dėlto didysis kunigaikštis Kęstutis pagalvojo apie kerštą kryžiuočiams, sumo-

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – l. c.; *Voigt.* – l. c.

jęs, kiek palankios tam gali būti aplinkybės. Osterodės komtūras Lybenšteinas tikriausiai jau buvo miręs, svetimšalių atėjūnų nebuvo. Tad surengė didžiulį žygį į Bartos provinciją, kurią nusiaubė, užėmė Osterodės miestą ir gruodžio mėnesį, šeštadienį, po šv. Liucijos, jį sudegino[1]. Kitų metų pradžioje vienas iš Kęstučio sūnų su gausiu kariaunos daliniu nusigavo į Varmijos gilumą, kur, pridaręs daug žalos, išsivarė nelaisvėn tenykštį vaitą, kitaip sakant, vyskupo valdų karo vadą, ir nemažai paprastų žmonių. Prieš pat Velykas Kęstutis vėl pats su kariauna išsiruošė į Jurbarką, norėdamas užimti tenykštę pilį. Puolė ją, griovė mūrus mašinomis, iš kelių patrankų šaudė paraku[2]. Tačiau gynybai vadovavęs komtūras Jonas Meldingenas ir narsus riteris Jonas Pfirtas davė smarkų atkirtį ir užtęsė

[1] *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 367.

[2] Pirmasis istorijoje paminėjimas apie lietuvių panaudotą šaunamąjį ginklą. *Parako išradimas visų pirma priskiriamas kinams – sakoma, kad iš jų nusižiūrėjo mongolai, o iš šių – arabai. Tačiau parakas buvo naudojamas tik medžioklėje, o karo srityje visiškai nežinomas. XIII amžiuje totoriai mūšyje prie Lignicos žirgus ir žmones, o Kazanės totoriai 1376 metais per Kazanės apgultį – rusinus gąsdino saliutais (Engel. Geschichte der Russen. – S. 247). Regis, Ispanijos arabai pirmieji sumanė minas paraku pripildyti. Tuomet jiems kilo sumanymas pagaminti mortyras, kurios buvo žinomos jau gerokai anksčiau už patrankas – 1073 metais vengrai per Belgrado apgultį naudojo mortyras. Apie 1249 metus Ispanijos arabai patobulino mortyras ir sukūrė patrankas. XIV amžiaus pradžioje patrankos buvo pradėtos naudoti ir kitur, visų pirma Prancūzijoje (Daniel. – T. V. – P. 267), o 1338 metais šis išradimas jau buvo visur žinomas ir netrukus paplito visose civilizuotose Europos šalyse. Kryžiuočiai taip pat įsigijo pabūklų – jiems jų dovanojo bavarai, siuntę kryžiuočius į Lietuvą. Taigi, be jokių abejonių, 1337 metais prie Bajerburgo Gediminas žuvo nuo sviedinio, iššauto iš mortyros. O dar prieš metus, tai yra 1336 metais, apgulus žemaičių tvirtovę Paštuvą, ordino maršalka Henrikas Dusemeris turėjo „tris pabūklo (Büchsen) dalis (grabe, gręblius), senovinės formos, kurių kiekviena svaidė akmenis, dydžio beveik sulig žmogaus galva" (Luc. David. Preuss. Chron. – B. VI. – S. 132). Parako dirbtuvė buvo Liūbeke (žr.: Voigt. Gescht. Preuss. – B. V. – S. 153). 1362 metais, puolant Kauną, kryžiuočiai taip pat turėjo pabūklų (ten pat). Jau sakėme, kad blogis labai greitai plinta tarp žmonių, taigi nesunku bus sutikti su išvada, kad ir Lietuvoje jau apie 1350 metus Kęstutis bus turėjęs karo pabūklų*.*

ataką tol, kol didysis kunigaikštis gavo žinią apie ateinančią pagalbą, tad turėjo nutraukti apgultį. Didysis magistras savo ruožtu sumanė kažkokią ypatingą karo gudrybę, ko gero, numatęs paimti Kęstutį, nes su rinktiniais riteriais, aukštųjų ordino pareigūnų apsuptas, slapčia prasigavo Užgirio kraštu, prie Druskininkų kaimo[1], ir staiga iškilo Trakų horizonte. Tačiau didysis kunigaikštis jau iš anksto žinojo apie šį antpuolį; gyventojai buvo įspėti, išslapstę savo turtą ir patys pradingę miškuose. Tuo pat metu patvino upės, tad ir sumanymas nepavyko, ir žygis buvo nesėkmingas[2]. Netrukus Ragainės komtūras Vygandas Baldersheimas netikėtai įsiveržė į Žemaitiją Romainių apylinkėse, kurią negirdėtai žiauriai nuniokojo; daugiau kaip du šimtus kaimiečių iššudė ir išsigabeno gausų grobį. Per visus tuos metus kryžiuočiai iki valiai ruošė pavienių antpuolių ir kartais nusigaudavo net iki Vilniaus apylinkių, visad ugnimi ir kardu niokodami kraštą. Livonijos magistras Robinas Elcas prieš Dievo Kūno šventę įsiveržė į Žemaitiją, taip pat baisiomis žiaurybėmis savo žingsnius paženklindamas, išpjovė ketvertą šimtų beginklių žmonių, prisigrobė daugybę arklių, tačiau grįždamas vietinių buvo smarkiai sumuštas; savo aukštųjų riterių neteko trisdešimt šešių žmonių. Po šių įvykių buvo imta keistis belaisviais ir mokėti išpirką, kurios kunigaikštis Kęstutis sumokėjo tris tūkstančius grivenų, o tūkstantį liko skolingas[3].

1321

1382 m. Švitrigailos* veikla. Vokiečius neapsakomai nustebino permainos Lietuvoje. Labai liūdino Kryžiuočių ordiną, kad

[1] *Salseniki* – čia ne kas kita kaip Druskininkai, dabar – kaimas, garsus mineraliniais vandenimis, netoli Ratnyčios upės žiočių.

[2] *Wigand et Lindenblatt.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 367–368.

[3] Foigtas (l. c.) pagal apskaitos knygas, iki šiol išlikusias.

taip uoliai regztoms intrigoms ūmai atėjo galas, tad Švitrigailą* panaudojo kaip įrankį naujoms žabangoms rengti ir klastingoms politinėms gudrybėms. Tas kunigaikštis, Andriaus, Kupriu praminto, sučiuptas, tikriausiai tuoj pat po Polocko apgulties, kai rengė naujus antpuolius, ten nemažai laiko prasėdėjęs kalėjime, įstengė pasprukti į Rygą. Betgi kryžiuočių patartas slapčia prasigavo į Lietuvą ir surado būdą atvykti į Krėvą. Čia savo motinai ir broliui Jogailai atskleidė naujų užmačių prieš dėdę planus. Netrukus, didžiajai kunigaikštienei Julijonai aprūpinus jį pinigais ir rekomendacijomis, išvyko į Prūsiją. Į kelionę leidosi per Livoniją, iš kur paėmė magistro ir Cešino kunigaikščio, besilankiusio Rygoje, ordino geradario, laiškus maršalkai, gyvenusiam Karaliaučiuje. Iš ten su didžia pagarba buvo nulydėtas į Marienburgą, įteikė didžiajam magistrui laiškus ir prabangias dovanas. Ten kiek užgaišęs, leidęsis per Torunę, nuvyko į Mazoviją, į kažkokias kunigaikštiškas vestuves, turėjusias būti labai iškilmingas. Vienuolių riterių nebuvo gailėtasi prašmatnumo, lipšnumo, pagarbos pareiškimų. Tuo tarpu pasiuntinio apsilankymo tikslas buvo toks: išdėstė ordinui apie liūdną savo šeimos būklę, ypač motinos ir brolio, nušalinto nuo sosto, paveldėto po tėvo mirties; prašė jų vardu kaip krikščionių kunigaikščių paramos ir pagalbos prieš apsimetėlius, šventojo tikėjimo priešus[1]. O atsilyginimui, jeigu didysis magistras norėtų su visomis ordino pajėgomis padėti atgauti prarastas teises, Jogailos ir Lietuvos didikų vardu prisiekinėjo, kad esą bus perleista nemažai žemių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Kryžiuočiai pasitarę davė neigiamą atsakymą, tačiau Henrikas Kniprodė pridūrė: „Ordinas neatsakys didžiajam kunigaikščiui Jogailai pagalbos ir su visomis kariaunos pajėgomis pasistengs grąžinti jį į tėvo sostą, betgi tik tuo atveju, jeigu jis duos tvirtą žodį, kad per ket-

[1] Žinome, kad Algirdo šeima buvo Rytų apeigų tikėjimo krikščionys; kryžiuočių betgi pagal aplinkybes buvo laikomi kartais pagonimis, kartais – krikščionimis.

vertą metų pats su visa savo valstybe pereis į katalikų tikėjimą, vienydamasis su Romos katalikais ir pagal jų apeigas". Skirgaila visa tai pažadėjo savo ir brolio vardu, o patvirtinimui surašė aktą jam patikėtame blanke, kitaip sakant, pergamente, su prikabinamu Jogailos antspaudu. Iš Marienburgo, tikriausiai per Livoniją, buvo išsiųsti laiškai į Krėvą, pranešantys apie sudarytas sutartis; pasiuntinys turėjo atskirą ordino vyresniųjų laišką kunigaikštienei Julijonai, prie kurio buvo pridėta dovanų, visai nereikšmingų[1]. Tas laiškas rašytas lotyniškai, nes didžioji kunigaikštienė, neturėdama vokiečių kalbą mokančio sekretoriaus, buvo paliepusi rašyti lotyniškai; jis, sakau, įtikina kryžiuočius degus pykčiu Kęstučiui, juk, be kitų, kuo aiškiausių ydų, jam prikišamas troškimas pasisavinti aukščiausiąją valdžią, tačiau šitai tik prabėgomis, mat ta valdovė, visa širdimi Dievui atsidavusi, nenorėjo, kaip matyti, perdėm kištis į politinius krašto reikalus. Svarbiausias jos rūpestis buvo gausių palikuonių auklėjimas taip, kaip moko krikščionių papročiai ir tikėjimas, taip pat lavinimas, kiek tai tuometinėmis sąlygomis buvo įmanoma, kas ne tik iš minėtojo laiško, bet ir iš kitų šaltinių pastebima. Tuo pat metu didysis magistras išsiuntė įsakymą Livonijos magistrui, kad nustatytą dieną būtų pasiruošęs žygiuoti Lietuvos sienos link; iš Prūsijos taip pat buvo sutelkta kariuomenė prie Nemuno[2]. Tikriausiai su tais pasiruošimais buvo laukiama pranešimo iš Krėvos arba atsakymo į pastaruosius laiškus; betgi, matyt, atsakymas nebuvo palankus, nes kariai išsiskirstė nieko nepradėję; ir iš tiesų Jogailai buvo sunku ką pradėti, kol dėdė tebebuvo Vilniuje, apsuptas jam ištikimų ir prieraišių žmonių.

---

[1] Foliantas „T. O": *Handlung wider Polen* („Kovos su Lenkija"), pateiktas Foigto (t. V. – P. 366).

[2] Žr. II priedą. Skirgailos pasiuntinystės laikais, ne tada, kai Jogaila Vilniuje buvo saugomas sargybos, kaip kad mano kai kurie, bet po kelionės į Krėvą, juk Lietuvos kronika po tos kelionės verčia Skirgailą su kryžiuočiais trauktis iš Polocko. Po to būtų sunku sutikti, kad jis ryžtųsi slapta atvykti į Vilnių ir gebėtų tiek nuveikti su broliu, Kęstučio saugomu nuo žmonių.

Laikėsi ramiai gyvendamas savo valdoje ir atrodė esąs patenkintas savo paskyrimu. Ar norėdamas senojo kunigaikščio budrumą kiek atbukinti, ar dėl savo tingumo mėgo dykinėjimą ir ramybę, kas tikriausiai yra tiesa. Net Vaidilos, kuris liko sėdėti kalėjime, šalininkai, ko gero, buvo nuginkluoti.

1322

1382 m. Vaidilos mirtis. Jogaila užima Vilnių. Didysis kunigaikštis Kęstutis iš Rusios gavo žinią, kad Seversko kunigaikštis Kaributas Dmitrijus ne tik atsisakė paklusti jo valdžiai ir prisiėmė Rusios didžiojo kunigaikščio globą, bet dargi susimokęs su svetimaisiais rusinais užėmė kai kurias Lietuvos pilis, ne jam priklausančias. Tuo metu jis gyveno Naugarde Severske. Tai išgirdęs, didysis kunigaikštis, kiek atsigavęs po tais metais vykusio karo su kryžiuočiais, ryžosi sutramdyti maištininką, neleisdamas, kad jis, likęs nenubaustas, taptų užkrečiančiu pavyzdžiu. Skuba tokiu atveju lėmė daug. Tad kariauna gavo nurodymą greitai traukti į Rusią, Jogaila irgi privalėjo su savuoju kontingentu vykti į mūšio lauką. Tuo tarpu kažkas nutiko Vilniuje, kas paskubino įvykdyti nuosprendį Vaidilai – jis buvo pakartas[1]. Tai padarė didžiulį įspūdį Krėvos rūmuose: Marija Vaidilienė ir jos šalininkai pasiekė tiek, kad išplėšė Jogailą iš politinio letargo; juk ir to nepaisant, jau kada privalėjo pakelti ginklą stodamas prieš Kaributą, betgi, užuot to ėmęsis, leidosi lengvai įtraukiamas į sumaištį, kuri jam žadėjo sostą. Vytautas užsilaikė stovykloje prie Vilniaus su gausia kariauna; tad, užuot traukęs į Rusią, Jogaila pasuko į Vilnių; netikėtai užpuolė bro-

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 47. *Danilavičiaus „Metraštininke" (p. 34) sakoma: A idia ko Sieverskomu Novohrodzu, velit Vojdila obesiti. Iš čia daroma išvada, kad tai įvykę iš tikrųjų ir dar jam priklausiusioje Dombrovnoje. Įrodymų galima rasti Vilniaus kapituloje*.*

lio stovyklą, šiam nė kiek to nesitikint; sutriuškino, nemažai nuostolių padarydamas, nes mūšio lauke išguldė per tūkstantį žmonių[1]. Nukeliavo į miestą, kurį, susimokęs su kai kuriais gyventojais, o būtent su vadu Hanulu, arba Hamilionu, kaip kad jį kitaip vadina, užėmė su visomis tvirtovėmis[2]. Kunigaikštis Vytautas pasitraukė į Trakus, tačiau, gavęs žinią, kad kryčiuočiai iš Prūsijos ir Livonijos sparčiai žygiuoja į pagalbą Jogailai, pasiėmė motiną, vertingiausius turtus ir išvyko į Gardiną[3]. Juk Jogaila jau buvo sąjungoje su kryžiuočiais; greitais prie tokių sumanymų, kaip kad tuo įsitikiname iš dokumentų[4].

1323

1382 m. Žento niekšystė. Kęstutis, apie tai susižinojęs, tuoj pat per Ukmergę išsiuntė keletą savo kariaunos vadų į Žemaitiją, kad, gavę tenykščių paramą, trauktų į Trakus; pats nuskubėjo į Gardiną, iš kur išsiuntė žmoną į Brastą, paliepė žentui Jonušui Mazoviečiui ateiti pagalbon tokiems įvykiams staiga užgriuvus. Tačiau Jonušas, praradęs viltį, kad uošvio pusė gali

[1] *Ultra 1000 hominum in occisione ceciderunt et ita Butaudus (Vytautas. – T. N.) fugit et cum scandalo in longas processit patrias* (Daugiau kaip tūkstantis žmonių mūšyje krito, o, be to, Butautas (Vytautas. – *T. N.*) pabėgo ir gėdingai į tolimą tėvynę išvyko). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 369.

[2] Pasak Hermano Kornerio, pateikto Naruševičiaus (t. VII. – Kn. III. – Pastaba nr. 80), Vilniaus gyventojai, sužinoję apie Vytauto pralaimėjimą, jausdami palankumą Jogailai, patys metėsi prie pilies ir, iššudę sargybinius, užėmė tvirtoves. Vytautas, gal pabėgęs, betgi galėjo būti taip, kad tuo metu, palikęs kariauną stovykloje, pats lankėsi mieste.

[3] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – l. c.

[4] *Commendores quidam cruciferorum inducies faciunt cum Jagellone et Skirgellone fratribus, cum Kiejstuto vero et filio ac factione eius, nihil se negotii habituros interim promittunt* (Kažkokie kryžiuočių patikėtiniai su broliais Jogaila ir Skirgaila rengia išdavystę, nors tuo tarpu Kęstučiui, jo sūnui, ir artimiesiems pažada nieko nedarysią). *Cromer.* Index Archivi Cracov. MS. – Nr. 376. – Sub. Anno 1382.

laimėti, sumanė užsitikrinti naudą; tad, ar už žmonos kraitį taip atsiskaitydamas, ar tiesiog dėl godumo, įsibrovė į Lietuvos Polesę ir paėmė pilis: Drohičiną, Melniką, Suražą, Kamenecą[1], iš pagarbos uošviui nekliudydamas Brastos[2].

1324

1382 m. Užimami Trakai. Tuo tarpu Jogaila po Vilniaus apgulties išvyko į Trakus, tik kiek užsilaikė laukdamas atžygiuojančių kryžiuočių, vedamų maršalkos, su kuriuo drauge buvo komtūrai: Balgos – Teodorikas Elneris ir Brandenburgo – Saksonijos kunigaikštis Albertas, buvo laukiami ir netrukus turintys atvykti livoniečiai. Tikriausiai pastarieji jau buvo pasiruošę, kad vos pašaukti atskubėjo. Dar pakely šie užgrobė Ariogalos tvirtovę. Bemat jungtinėmis jėgomis puolė *Senuosius Trakus*;* miestas ir tvirtovė iš karto pasidavė. Tenykščiams vadovauti buvo patikėta Skirgailai[3].

1325

1382 m. Kęstučio areštas ir mirtis. Didysis kunigaikštis Kęstutis iš Gardino nuvyko į Žemaitiją, stojo vadu gausios kariaunos, su kuria prisiartino prie Neries. Vytautas, su kariauna

[1] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 64.

[2] Minėta kronika. – Ten pat.

[3] Ibidem; *Voigt.* – B. V. – S. 370, 371. *Metraštininkai sako, kad buvo užimti Trakai, bet nepasako, kurie Trakai. Senuosiuose Trakuose, kuriuose mėgo lankytis Kęstutis, buvo įkurtas benediktinų vienuolynas, dabar jau uždarytas. Vienuolyną fundavo Vytautas – jis pastatytas toje vietoje, kur buvę rūmai, kuriuose kunigaikštis gimė. Taigi galima daryti prielaidą, kad turimi omenyje būtent šie Trakai. Tuo tarpu Naujuosiuose Trakuose, Galvės ežero saloje, Kęstutis pastatė labai gerai įtvirtintą pilį, kurią buvo ne taip jau lengva užpulti; be to, ji yra kiek toliau nuo Vilniaus**.*

perėjęs Užgirio kraštą, aplenkė Kauną, persikėlė per Nemuną ir prisijungė prie tėvo. Po to nužygiavo prie Trakų ir juos apsupo. Jogaila su savąja kariauna ir kryžiuočiais buvo pasiruošęs karui su dėde. Stojo vieni pulkai prieš kitus nuo per tris ar keturis iš lanko paleistos strėlės skriejimus. Betgi prieš jiems susikaunant iš Jogailos stovyklos pas Kęstučio kariauną atvyko kunigaikščiai ir aukštieji bajorai, teiravosi kunigaikščio Vytauto, su kuriuo esą turį pasikalbėti; kai jis išėjęs stojo prieš juos, šie tad: „Kunigaikštis Jogaila, – tarė, – atsiuntė mus su primygtiniu prašymu, kad kiekvienas galėtume pasilikti prie savo valdos, nuo seno turėtos, ir nebūtų pralietas brolių kraujas. Tad panorėk, kunigaikšti, nuvažiuoti į savo brolio Jogailos stovyklą susitaikyti, o mes prisiekiame Tavo asmens saugumą". Į tai Vytautas: „Sutinku su jūsų pasiūlymais ir kalbomis, tik norėčiau, kad kunigaikštis Skirgaila čia atvyktų ir tą patį laiduotų". Pasiuntė į Trakus Skirgailos, kuris, atvykęs į Kęstučio stovyklą, davė reikalaujamas garantijas ir prisiekė. Tada Vytautas, derybų metu įsipareigojęs sudėti ginklus, su tais pačiais pasiuntiniais ir Skirgaila nuvažiavo pas Jogailą. Šis ėmė labai atkakliai prašyti, kad geruoju susitaikytų su juo ir sutaikytų su savo tėvu; dėstydamas, kaip skaudu jam būtų matyti per giminės vaidus besiliejantį brolių kraują. Galop pateikė susitaikymo planą ir paprašė, kad abu su tėvu atvažiavę pas jį galutinai susitartų. Vytautas su tuo sutiko, gavo priesaika laiduotas savo tėvo saugumo garantijas, išreikalavo, kad Skirgaila vyktų su juo į stovyklą ir tą patį tėvui priesaika patvirtintų. Atvykus Vytautas pasiūlė tėvui viską, kas buvo sutarta, Skirgaila davė priesaiką. Gavęs tokį užtikrinimą, kunigaikštis Kęstutis su Vytautu ir Skirgaila nuvyko pas Jogailos karius. Žingsnis – perdėm neatsargus, vargu ar galima patikėti, kad toks įtarus senolis būtų su tuo sutikęs; tik Vytauto nuoširdumas, pastangos ir rūpestis, tikrai iš patriotizmo kilęs, labiausiai įtikino saugumu; pagaliau kiekvieno žmogaus gyvenime yra minučių, kai pasiduodama silpnumui. Greitai prie pirmutinių apsaugos pulkų karių atvyko pats Jogaila, esą pagarbą

pareikšdamas, išjojęs sutikti stiprus patikimų raitelių dalinys tučtuojau apsupo kunigaikščius. Kai Kęstutis išdėstė savo atvykimo tikslus, Jogaila išdidžiai pasakė: „Vykime į Vilnių ir ten susitarsime". Ir tuoj pat metėsi apsupusiųjų būrys, tarsi netyčiomis stumdamas kunigaikščius į kelio pusę. Suprato išdavystę[1], tačiau per vėlai. Tuo tarpu kažkokie Jogailai ištikimi jaunuoliai paskleidė žinią, kad kunigaikščiai susitaikė, esą Kęstutis dėl senyvo amžiaus atsisakė aukščiausiosios valdžios, atiduodamas ją sūnėnui, o Vytautas gavo Žemaitijos kunigaikštystę: jie niekino senovės papročius ir tvarką, senojo valdovo žiūrėtą, prikaišiojo jam tūkstančius paikysčių, kilusių dėl seno amžiaus ar niekingų aistrų; į padanges kėlė Jogailos didybę, dosnumą, širdingumą ir norą siekti būtinos pažangos. Tą patį ir Kęstučio stovykloje jaunimas pradėjo kartoti bei džiūgauti dėl naujų pasikeitimų. Tad kai kitą dieną atvyko žygūnas iš Vilniaus su pranešimu, kad sutarta dėl taikos ir kad kunigaikščiui Kęstučiui sava kariauna nebereikalinga, ji tučtuojau iširo – visi skubiai veržėsi važiuoti į namus, kur greitai buvo paskleisti gandai, jog esą įtūžę kryžiuočiai, išsiskaidę į mažus būrius, grįžta atgal, kad esą, atsilygindami už savo kelionę į Lietuvą, nusiaubtų visus valsčius Žemaitijoje. Kiekvienas, be abejo, bijodamas dėl namų ir šeimos, suskubo į savo kraštą. Betgi kai kurie rusinų ir polesiečių pulkai, kuriuose buvo penketas tūkstančių žmonių, patys perėjo į vadų, atsiųstų Jogailos, pusę, ištikimesnieji buvo paimti nelaisvėn, įgulos pilyse pasidavė[2]. Išduoti kunigaikščiai, atvykę į Vilnių, buvo išskirti; Kęstutį ištiko pasibaisėtinas likimas. Atiduotas į didžiausių savo priešų rankas, keršto ir žiaurumo apimto šalininko būrio pirmiausia buvo sukaustytas grandinėmis, po to, lydimas Švitrigailos, ekskortu išvežtas į Krėvą. Ten įmestas į tamsų kalėjimą pilyje su stipriais įtvirtinimais, se-

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 47–50.

[2] Alte Preusische Cron. – P. 40; *Wigand* (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 371); *Schütz.* – Fol. 84.

noviniame jos bokšte, kurio dunksančius aukštus mūrus matome ligi šiol. Senolis, Sokratui išmintimi prilygstantis, ramiai laukė neišvengiamos mirties; vis dėlto primygtinai pageidavo pamatyti Jogailą; rašė jam, tačiau nežinia, ar tas prašymas ir tas laiškas pastarąjį pasiekė. Penktąją naktį, dalyvaujant Krėvos pilies vadui *Prokšai**, neseniai atsiųstam, Vaidilos našlės Marijos patikėtiniui, suokalbio dalyvių, persirengusių tarnais, buvo pasmaugtas auksine ferezijos juosta. Kai jo tarnas Grigorijus Omuličius, to įvykio liudininkas, ėmė rėkti, jam buvo smogta kirviu per galvą ir palaikytas negyvas per langą buvo išmestas iš bokšto. Budeliai buvo *Prokšos*** brolis Bilgenis, kažkoks kryžiuočių magistro brolis, kurio vardas nežinomas, ir kažin kokie du žmonės, vadinti – Kučiukas ir Lisica Žibintojas[1]. Tas skubotumas vykdant piktadarystę, tas Krėvos pilies sargybos pasitikėjimas *Prokša****, kurio Jogaila vėliau niekada nebenorėjo ir akyse matyti[2], tas kryžiuočio dalyvavimas aiškiai turėtų byloti

[1] Nemažai aplinkybių, apie kurias čia rašoma, yra paimta iš senųjų metų rankraščio, apie kurį žinią ir ištraukas įdėjau istorinėje apysakoje „Luka Petrovičius", spausdintoje „Dziennik Wileński" (1830. – T. V. – P. 129–158)****. Kita – iš rankraštinės Lietuvos (Bychovco) kronikos, kur pasakyta: *I tam v Krevie piatoje noči Kniazia Velikoho Kestutia udavili Komorniki Kniazia Velikoho Jagelovy na imia Prokša* (tai yra Prora, pasak Strijkovskio. – *T. N.) što vodu jemu daval. I byli inšyje: Moster brat* (o paraštėje ta pačia ranka prirašyta: *Krzyżak,* kryžiuotis. – *T. N.) a Kučuk; a Lisica Žibintiej* (Ir ten, Krėvoje, penktąją naktį didįjį kunigaikštį Kęstutį pasmaugė didžiojo kunigaikščio tarnai: Prokša (tai yra Prora, pasak Strijkovskio. – *T. N.),* kuris jam vandenį paduodavo, ir kiti: Masčio brolis (o paraštėje ta pačia ranka prirašyta: *Krzyżak,* kryžiuotis. – *T. N.)* ir Kučiukas, ir Lisica žibintojas)*****. Strijkovskis kiek kitaip tą vietą aiškina (p. 432). Jis, kaip kad ir rankraščio legenda, pirmuoju nurodo Bilgenį, apie kryžiuotį nieko nesako, Kučiuką vadina Masčiu Gedka, krėviečiu; Lisicos vardą rašo – Kišica *(Kiszyca),* kuriam buvo pavestos pareigos degioti Jogailai žvakes ir užkurti ugnį židinyje. Kyla klausimas: kuo tikėti, ar nuorašu, ar originalu? Pasikliovėm pastaruoju. Kad ir kaip ten būtų, juk žinome, kad didysis magistras Kniprodė turėjo brolių, kadangi, proteguodamas sūnėnus rašė popiežiui (žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 352). Ar gal Livonijos magistras turėjo kokį brolį. Rusios kronikos vienodai magistrus vadina *Moster,* arba *Master.*

[2] Rankraščio liudijimu.

pastarojo kunigaikščio išteisinimo naudai, arba, tiksliau, liudyti nesuvokiamą jo silpnadvasiškumą. Pateisinimų netrūko. Betgi galėjo būti ir taip, kad didįjį kunigaikštį pirmąjį pasiekė žinia ir jam pirmajam buvo pranešta, jog Kęstutis kalėjime nusižudė pats, pasinaudojęs savo paties ferezijos, tai yra apsiausto, juosta, ir, žinoma, padorumas reikalavo taip sakyti[1]. Pagaliau, nors ir nesiekiame Jogailos smerkti, jo neteisinsime, nes sunkiai nusižengė dėl to, kad leidosi įpainiojamas į kruvinas intrigas moters, gėdingos vyro mirties nepaprastai įžeistos; dėl Skirgailos, žmogaus lengvabūdžio ir dėl kryžiuočių, piktų priešų jo dėdės, daugiau kaip pusę amžiaus savo pečiais atlaikiusio visą pražūtingų jų antplūdžių, užgriuvusių Lietuvą, bangą. Antplūdžių, kuriais buvo siekiama ją užkariauti, kainavusių milijonus sidabro grivenų ir veltui nusinešusių milijonų žmonių gyvybes. Skirgaila, tarsi norėdamas aplankyti dėdę, atvyko į Krėvą, kai šis jau buvo baigęs savo gyvenimo dienas; tad paskui katafalką, apsuptas daugybės raudotojų, su visu laidotuvių iškilmingumu nulydėjo karžygio palaikus Vilniun, kur Šventaragio ugniavietėje jie buvo sudeginti pagal visas pagoniškas apeigas, rugsėjo mėnesio pradžioje, kaip kad būtų galima numanyti iš žinomų datų sekos. Iškilmingos šermenų kalbos, paprastai sakomos tokio pobūdžio apeigose, ypač aukštų asmenų, dabar turėjo būti gana santūrios, nes buvo įsigalėjusi mirusiajam priešiška grupuotė. Tačiau matyti, kad ta mirtis visus sukrėtė, nes laidoję žyniai lygašonys ir tulisonys pasistengė jiems žinomu būdu parodyti stebuklų, žmonėms baimės įvarančių – kai laužas baigė degti ir visa, atrodė, turėjo būti pelenais virtę, visi vienu metu pamatė gilų kapą, atsiveriantį čia pat, prie ugniavietės, ilgio sulig pusantro žmogaus ūgiu, į kurį prasmego visa, iš ko buvo sukrautas laidotuvių laužas ir naujais liepsnų bei dūmų šuorais

[1] *Hlebowicz.* Krótki rys życia Witolda. – S. 10, 11. Šis autorius cituoja amžininko anonimo liudijimą apie tą pasikėsinimą nusižudyti. Tai verčia manyti, kad Jogailos rūmuose sklido tokios kalbos.

taip neapsakomai išgąsdino susirinkusiuosius, kad net atrodė, jog kilo grėsmė kiekvieno gyvybei[1]. Kad ir kaip ten buvo, laidotuvių aukuras paskutinį kartą toje ugniavietėje pagerbė garsiausią Lietuvos karžygį, žmogų visais požiūriais iš tikrųjų didį, kurį puošė visą gyvenimą jį lydėjusi tėvynės meilė, kario gabumai ir tauri dora[2].

1326

Atsiminimai iš biografijos. Šių pastarųjų žodžių, tarsi netyčiomis iš po mano plunksnos išsprūdusių, nebrauksiu iš savo

---

[1] Foigtas (t. V. – P. 372, 373) iš Vygando cituoja šiuo atveju įdomią ištrauką: *Kynstut in captivitate strangulatur, Wytaut vinculatur, matrem autem submergunt* (Kęstutis nelaisvėje kankinamas, Vytautas, surakintas grandinėmis, – belangėje, motina tuo tarpu paskandinama). Kiek toliau vėlei sako: *Interea Schirgal duxit Kynstut in captivitatem in Krewen et rediit in Willam; post 4 dies Schirgal revertitur volens videre patruum suum in vinculis et invenit cum mortuum. Sed quomodo obierit, nemo umquam cognovit. Et duxit eum in Willam, ubi in cinerem est reductus. Et miraculose in terra vorago visa profunda in longitudinem unius viri et medii, absorbens cineres, quod a multis visum est et nemo vitam de astantibus emendavit, equi vestimenta, arma etc. omnia fuerunt incinerata, aves atque canes venatici cum eo incinerantur* (Tuo tarpu Skirgaila veda Kęstutį į nelaisvę, į Krėvą, ir grįžta į miestą; po keturių dienų Skirgaila vėl grįžta, norėdamas pamatyti savo dėdę surakintą, o randa jį mirusį. Tačiau kaip tai atsitiko, niekas niekada nesužinojo. Taigi atvežė jį į miestą, kur buvo paverstas pelenais. Ir neįprastai atrodė žemėje atsivėrusi pusantro vyro ūgio gili duobė, praryjanti pelenus, ir, ką daugelis matė, ir ko niekas iš ten stovėjusiųjų liudininkų nenugincijo, arkliai, drabužiai, ginklai ir t.t., viskas pražuvo ugnyje, paukščiai ir medžiokliniai šunys su juo buvo sudeginti). Tas stebėtinas įvykis turėjo būti pagarsėjęs tarp kryžiuočių. Tačiau plitęs gandais, kaip pavyzdžiui, apie kunigaikštienės Birutės paskandinimą.

[2] Dlugošas (t. I. – Kn. X. – P. 66) apie jį pasakė: *Inter omnes Gedimini Ducis filios magis prudens, magisque industrius, et quot illum plurimum honestabat, civilis, humanus, et verax in sermone* (Tarp visų kunigaikščio Gedimino sūnų buvo išmintingiausias, stropiausias, ir, kas jį labiausiai puošė – mandagus, draugiškas ir nuoširdus).

tautos atsiminimų knygos; tegu pasilieka vietoj gėlių, pamestų ant užmiršto kapo, priglobusio palaikus kankinio, didvyrio. Privalau jo atminimui dar skirti vietos, aprašyti kai kuriuos biografijos faktus, aptiktus skurdžiuose to meto šaltiniuose. Kęstutį, kaip žinoma, ketvirtąjį Gedimino sūnų, pagimdė, pagal genealoginę lentelę, Rusios kunigaikštytė Olga 1297 metais. Išauklėtas savo protėvių tikėjimo dvasia ir griežtai jo laikęsis, dora, riterio elgesiu, išmintim ir išsiauklėjimu buvo pralenkęs savo laiką bei artimuosius. Neaukštas, bet tvirto sudėjimo, šviesiaplaukis, praleido savo gyvenimą stovyklose ir karais užsiėmęs, iki gilios senatvės neprarado stiprios sveikatos ir guvaus proto. Iš jaunumės tėvas jį buvo skyręs karams su kryžiuočiais, išmokė neapkęsti tėvynės priešų, tad šį užsidegimą kovoti ir šią neapykantą, tarsi Hanibalas II, prisiekęs prieš gimtųjų dievų altorių, išlaikė iki paskutinės gyvenimo dienos. Taip sūnų paruošęs, Algirdas* skyrė jam kuo didžiausią dalį paveldo, aprėpusio ištisas Prūsijos ir Kuršo sienas: Brastą, Gardiną, Trakus, Kauną, Veliuoną, Aukaimį, Medininkus – buvo svarbiausi taškai krašto, patikėto Kęstučiui valdyti ir ginti. Rūpinosi krašto gerove, puikiai žinojo jo galimybes, tad stengėsi plėsti užsienio prekybą. Anglams suteikė privilegijų ir su jų vyriausybe dar 1342 metais[1] sudarė sutartis. Šiame veikale yra aprašytų ir kitų žinomų to kunigaikščio poelgių, betgi padedantys pažinti jo būdą, yra verti aprašyti atskirai. Stovyklų auklėjimas jo nė kiek nepadarė griežto ir žiauraus, kaip kad tais laikais paprastai būdavo; nė vienas jo poelgis tuo nepasižymi; buvo geraširdis, delikatus, mėgo draugus, nuoširdus; kalbėjo vokiškai, mokėjo lotynų kalbą[2], nes bendravo su kryžiuočiais ir svetimtaučiais pasauliečiais riteriais, kurių, pa-

---

[1] *Czacki.* O prawach. – T. I. – S. 80. – Nota nr. 362; s. 148. – Nota nr. 796: *In actis M. Brittaniae Rimeri***.

[2] Apie vokiečių kalbą jau sakėme. Kad suprato lotynų, yra pėdsakų dokumentuose, netgi jo antspauduose buvo įrašų šia kalba.

imtų į nelaisvę, visad būdavo pilna Vilniuje ir Trakuose. Tad čia užuomazgos krikščionio riterio dvasios, iš čia taurus garbės supratimas, tvirtas žodis, delikatumas, geraširdystė. Duoto žodžio nelaužęs, o pažadus tesėjęs ir šventai laikęsis sutarto, tais bruožais buvo taip pagarsėjęs, kad kryžiuočiai jo žodžiu visad nesvyruodami patikėdavo. Pasižymėjęs karinėmis išmonėmis, visados nepakantus niekšingai išdavystei; kada tik sumanęs pulti priešą, visada jį įspėdavo, nors patį trumpiausią terminą palikdamas, o dažną kartą – netiesiogiai. Prūsijos kronikininkas Lukas Davidas, iš visų kronikininkų pats teisingiausias ir labiausiai nešališkas, apie minėtus reikalus kalbėdamas Kęstutį tinkamai įvertina. Dėl karo meno dalykų išmanymo pasakytina, kad buvo pralenkęs savo amžininkus kariautojus: ryžtingas, drąsus, ištvermingas, gebantis numatyti padarinius ir pasinaudoti priešo klaidomis, dažnai įveiktas, bet niekada nugalėtas, niekada nei pergalėmis gyrėsi, nei savo nesėkmėmis skundėsi. Neapsakomai vertino garbę ir mylėjo tėvynę, todėl kratėsi naujovių, žlugdančių tautos savitumą, tačiau karo mene mėgo taikyti naujus pasiekimus – jis pirmasis Lietuvoje turėjo patrankų, paraku šaudančių. Jo nesavanaudiškas prisirišimas prie brolio Algirdo išsaugojo Lietuvą, juk niekados kryžiuočiai neturėjo veiksmingesnių priemonių, paramos kariais ir pinigais, nei tokių smarkių kryžininkų kaip kad laikotarpiu nuo paskutiniųjų Gedimino viešpatavimo metų iki Algirdo mirties ir niekada Lietuva neturėjo tokio energingo gynėjo ir mylėtojo kaip kad Kęstutis.

1327

Kęstučio palikuoniai. Kęstutis buvo vedęs Birutę, įžymaus žemaičio, Palangos paveldėtojo Vidmanto dukrą, nepaprasto grožio merginą, kadaise buvusią Praurimės deivės šventyklos vaidilutę. Paėmė per prievartą, nes ji buvo pasižadėjusi

Birutė, paskutinioji vaidilutė Lietuvos žemėje
Portretas, Teodoro Narbuto paimtas iš leidinio *Biruta*
(pirmoji dalis, 1837)
Autorius ketino juo papildyti antrąjį LTI V tomo leidimą
(PEĮ. – P. 302-303)

dievams; tos vetuvės vyko 1338 metais. Birutė pragyveno vyrą, nes mirė 1416 metais. Jos nuopelnus tėvynei ir dorą žmonės išaukštino paskelbę ją ypatingąja dievaite[1]. Toje santuokoje gimė šešetas sūnų: Vaišvila, miręs 1387 metais[2], tiesa,

---

[1] Gana sudėtinga yra nustatyti Birutės mirties datą. Kryžiuočiai, Vygandu sekdami, paskleidė pasakojimą, kad esą ji buvo nuskandinta tuo metu, kai jos vyras buvo pasmaugtas. Tai jiems buvo tiek tikra, kad jų žiniose, vienoje, paties esą Vytauto tarytum 1384 metais sudarytoje, transakcijoje Bačka* *(Baczko.* Annalen des Königreichs Preussen. – Quart 2. – S. 38) rado šiuos Vytauto žodžius: *Uf der truwe nomen sy unsern fater und verderblens in und mine muter.* Tai yra: „Jogaila ir Skirgaila, davę garbės žodį, paėmė mano tėvą ir jį pražudė, taip pat mano motiną". Kitame rankraštyje, tai yra jau minėtame *Handlung wider Polen* (foliantas „T. O" – P. 167), jau rado ponas Foigtas: *Jagel nunc rex Polonie vinctum habnit Kynstot, quem etiam in carceribus ingulavit, et uxorem eius, matrem videlicet Wytowdi submersit* (Dabar Jogaila, Lenkijos karalius, Kęstutį turi surištą, kurį taip pat kalėjime laikė, ir žmoną jo, Vytauto motiną, matyt, paskandino). Visa tai yra atgarsiai Vygando ir juodi purvai, drabstyti ant Lenkijos karaliaus. Juk visa iš vieno ir to paties varstoto išėję – ir Bačkos cituotas rankraštis vokiečių kalba, tarsi Vytauto vardu rašytas, ir žinia „T. O" foliante. Jeigu būtų iš tikrųjų taip buvę, mūsų, Lietuvos kronika, be abejo, nebūtų nutylėjusi, taip vaizdingai ir Kęstučio mirtį, ir Vidmanto, ir Butrimo nužudymą nupasakojusi; toji, kuri šiuo atveju nesigaili aršių Kęstučio šeimos priešininkų. Kad ir kaip ten buvo, ir kronika, ir Strijkovskis byloja mums, kad kunigaikštienė Birutė tuo metu lankėsi Brastoje, mieste, kuris nebuvo Jogailos valdžioje, buvo atiduotas Mazovijos kunigaikščio Jonušo globai. Jau pirmajame šio veikalo tome pasakojome šį tą iš Birutės biografijos (p. 112—114). Čia dar nurodę į rankraštinę Lietuvos (Bychovco) kroniką (p. 33) ir Strijkovskį (p. 412), pagrįsčiau pridursime, kad Vytautas Brastoje fundavo augustinų vienuolyną toje aikštėje, kur stovėjo jo motinos rūmai, jos pačios sutikimu 1413 metais perleisti minėtosios fundacijos tikslui, vadinasi, tuo metu ji buvo gyva. Ta privilegija buvo Brastos klebonijos archyve, skaityta prieš penkerius ar šešerius metus man gerai žinomo asmens, dvasininkų luomo. Pagaliau ta Birutei reiškiama pagarba prie jos kapo, tie vietos žmonių padavimai, – tvirtas atkirtis kryžiuočių paistalams. Beje, tai, ką nurodžiau pirmame tome (p. 113) apie Birutės biografijos datas, yra paremta pačiais patikimiausiais faktais ir archeologiniais tyrinėjimais.

[2] *Hlebowicz.* Krótki rys życia Witolda (Onacevičiaus sudaryta genealoginė lentelė).

apie jį jokių smulkesnių žinių nėra išlikusių. Antras – Patirgas, pasak kitų – vyriausias, Briansko Seversko kunigaikštis. Trečiasis – Vaidotas, gimė 1342 metais, mirė 1381 metais[1]. Ketvirtasis – Vytautas, pagal lotynų tikėjimo apeigas – Vygandas, paskui pagal rusų – Jurgis, pagaliau vėlei lotynų – Krokuvoj priėmęs – Aleksandras, gimė 1344 metais, mirė 1430 metais. Penktasis – Žygimantas, lietuviškai – Sigitas, gimė 1348 metais, nužudytas Trakuose 1440 metais. Šeštasis – Tautvila, gimė 1350 metais, žuvo prie Vilniaus 1390 metais. Kęstučio dukrų žinomos *penkios*** – Danutė, krikštyta *Marija****, ištekinta už Mazovijos kunigaikščio Jonušo. Kita Marija buvo ištekinta už Tverės kunigaikščio Jono Michailovičiaus. Trečioji – Ringailė – už Mazovijos kunigaikščio Henriko, ketvirtoji, kurios vardas nežinomas, – už Štetino kunigaikščio Kazimiero[2]. *Penktoji duktė N už kažkokio kunigaikščio Vankos, Vankavičių giminės protėvio*[3].

---

[1] Genealoginė lentelė*.

[2] *Naruszewicz.* – T. VII. – Ks. II. – § XI. – S. 108: didžiojo magistro laiškas Livonijos magistrui, datuotas *Swetz am Tage Trinitatis* (birželio 7 diena. – T. N.) *1422* (Švenčiausiosios Trejybės dieną 1422 Viešpaties metais). Napierskis (Index corp. dipl. – B. I. – Nr. 1023****) nurodo, kad Multano kunigaikštis išsiuntė Vytauto seserį, kurią buvo paėmęs į žmonas. Tai turėtų būti ordino pasakėlė, jo blogai suprasta, nes nėra jokių pėdsakų, kad kuri nors iš kunigaikštyčių Kęstutaičių būtų už Multano vaivados ištekėjusi. Priežastis šito galėjo būti Aukštutinio Multano vaivados Iljos arba Elijo sūnaus Romano sutuoktuvės su Vytauto vaikaite, Alšėnų kunigaikštyte Marija Aleksandraite, Lenkijos karalienės Sofijos tikra seserimi *(Albertrandi.* Panowanie Kazimierza. – T. I. – S. 35, 42). Yra užuominų, kad Vytauto sesuo Ona yra palaidota Vartoje *(Święcki.* Opis staroż. Polski. – T. I. – S. 284*****). Dvi Vytauto seserys buvo ištekėjusios už Mazovijos kunigaikščių. Danutė, krikštyta Marija, ir Ringailė, nežinome, kokį turėjo krikščionės vardą, gal Ona, juk, būdama prie Onos Vytautienės, turėjo būti pakrikštyta ir ištekėjo už Mazovijos kunigaikščio Henriko.

[3] *Herbarz Polski.* – *T. IX.* – *S. 224******.

Vytauto likimas. Kunigaikštis Vytautas po savo įkalinimo Vilniuje pasidarė nekantrus, įtūžęs, aikštingas, užgauliai priekaištavo Jogailai, grasino atkeršysiąs visai tautai ir jam, kuris savo asmeniu leido šitaip išniekinti Gedimino kraują. Livonijos magistras turėjo užtarti Vytautą prieš Jogailą ir prašė, kad aną, jo laidavimu, išlaisvintų. Pats Vytautas nenorėjo ir girdėti apie jokį išlaisvinimą, kol jo tėvas nebuvo išleistas laisvėn, nes didžiausią širdies gėlą turėjo, kad pats buvo įkalbėjęs jį patikėti Jogailos ir Skirgailos pažadais bei priesaikomis. Galop smarkiai susirgo karštlige ir buvo išvežtas į Krėvą. Vytauto žmona kunigaikštienė Ona išsiprašė leidimo vykti ten pat kartu su vyru. Atvyko dar prieš tėvo žūtį, yra žinoma, kad žmonos ir ištikimų tarnų rūpesčiu Vytautas ėmė sveikti. Tuo tarpu staigi tėvo mirtis padvigubino baiminimąsi dėl gyvybės; tad buvo sumanytos priemonės gelbėtis, kurių turėjo būti imtasi, kai tik leis kunigaikščio sveikata. Kol kas jis vis apsimetinėjo sergąs, tad žmona jį lankydavo lydima dviejų merginų iš svitos; betgi tuos apsilankymus iš *Prokšos** turėjo auksu išsipirkti. Galop kunigaikštienė Vytautienė išsiuntė žygūną Vilniun, prašydama Hanulą kaip nors gauti didžiojo kunigaikščio apsaugos raštą jos kelionei į Mazoviją. Žygūnas, grįždamas su atsakymu ir apsaugos raštu, atvežė Marijos Vaidilienės laišką *Prokšai***, skubinantį susidoroti su Vytautu, kai tik šio žmona išvažiuos iš Krėvos, nes dėl to kalinio Jogaila ima tižti. Tačiau kunigaikštienė Ona sužinojo apie tą laišką ir pranešusi, kad išvažiuosianti kitą dieną kuo anksčiausiai, naktį taip išleido savo vyrą iš kalėjimo: kai atėjo aplankyti kalinio, esą atsisveikinti, kunigaikštis, persirengęs drabužiais vienos patarnautojų, Elenos, kuri pasiliko vietoj jo, tą pačią naktį pintinėje buvo nuleistas kalėjimo mūru, susirado iš Volkovysko tenykščio seniūno atsiųstus žirgus, bemat nuvyko į Slonimą, po to į Brastą, o penktąją dieną apsistojo Plocke. Kunigaikštienė Ona išvažiavo iš

Krėvos su vaikais, lydima pasamdytų kazokų iš Ašmenos ekskorto. Elena taip gerai apsimetė sergančiu kunigaikščiu, nesikeldama iš patalo, kad *Prokša** tik trečią dieną pastebėjo jį pabėgus. Tą dieną, spalio 18-ąją, jis gavo nurodymą išsiųsti Vytautą į Vilnių, saugomą sargybos, tačiau su visa pagarba, derama jo kilmei. Tas budelis, įžengęs į kalėjimą, kad kunigaikštį nužudytų ar kad praneštų jam apie gautą nurodymą, pastebėjo klastą ir čia pat užmušė tauriąją Eleną ir kambarinį, vadintą Strainatu Adilionu. Ta garbinga moteris, Kęstučio kambarinio Grigorijaus Omuličiaus žmona, išgelbėjusi nuo mirties sužeistą savo vyrą, kai šis buvo išmestas iš bokšto, slėpė jį savo ponios kambariuose; pagaliau, kai sumanė Vytauto gelbėjimo planą, pasiaukojusi eiti į tikrą žūtį, išsiuntė iš Krėvos vyrą su maža dukrele pas jo motiną, kažkur prie Trakų gyvenančią, ir atliko tikrą žygdarbį. Ji tikrai verta vadinti antrąja Vytauto motina, galima sakyti, kad ir lietuvių tautos, prisiminus, kuo tasai kunigaikštis buvo savo tėvynei vėliau[1]. Ką apibendrindami turėtume pasakyti apie tą ištisą sumaištį, Lietuvą negandomis ir gėla nuklojusią – viena, kad kunigaikštis Kęstutis, gelbėdamas tėvynę nuo kryžiuočių, padarė tris dideles klaidas: visiškai neįvertino Vaidilos šalininkų, kažkaip ūmai pasidavęs įkarščiui, ir įsakė jį pakarti, tuo šalininkams įdavė ginklą prieš save. Reikėjo aną dar laikyti įkaitu ir net jo žmonos įsiūtis su laiku būtų prislopęs. Antra, reikėjo kam patikimesniam Vilniaus globą atiduoti negu kad Hanului arba nuo jo neatsitraukti bent jau iki tol, kol Jogaila būtų su savo žmonėmis išsiruošęs į Rusią prieš Kaributą, numatęs išdanginti iš Lietuvos Kęstutį, ruošiantį sukilimą prieš aukščiausiąją valdžią. Pagaliau nereikėjo ieškoti būdų pirmučiausia susidoroti

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 50, 51. Taip pat rankraštis, anksčiau nurodytas. Po to, kai jo ištraukos 1830 metais buvo paskelbtos „Dziennik Wileński"**, po dvejų metų išleistame pono Foigto „Prūsijos istorijos" penktame tome (p. 410) buvo nurodyti daugelio aplinkybių dokumentiniai paliudijimai, aptikti tame rankraštyje ir kronikoje.

su Jogaila prie Trakų, užėmus labiausiai netikusias pozicijas: tarp miesto, apgulto priešo, ir Jogailos armijos. Reikėjo nors kiek būti atsargesniam ir pačiam nevykti į Jogailos stovyklą.

1329

1382 m. Kęstučio giminės ir šalininkų nuopolis. Kryžiuočiai grįžta. Betgi nesibaigė kruvino keršto siekiai. Kęstučio sūnūs, išskyrus Vytautą ir Žygimantą, kaip žinoma, išvyko svetur, tikriausiai su savo šeimomis buvo tapę proskripcijos aukomis. Istorija, tiesą sakant, apie tai tyli; tačiau jų išnykimas tuo pačiu laiku verčia taip spėti ir spėjimas yra iš tiesų labai arti tiesos, kadangi nieko tai nuneigiančio istorijoje neaptinkame[1]. Aiškesnę turime žinią apie kerštą, kritusį ant kunigaikščio šalininkų ir persekiojamų jo giminių. Du garsūs Žemaitijos didikai pamauti ant kuolo: kunigaikštienės Birutės dėdė Vidmantas, kitas – Butrimas, jos anūkas, kuris buvo vedęs Julijoną, pastaroji vėliau ištekėjo už Vilniaus vaivados Manvydo; nemažai kitų nužudyta[2]. Kryžiuočiai, atėję į pagalbą, grįžo atgalios, jokios žalos Lietuvai nedarydami. Livonijos magistras, traukdamas savo kraštan, sutiko vokiečių riterį, turtingą Isemburgo tėvonį, kuris su savo žmonėmis buvo susiruošęs sukti Livonijon vykdyti įžadų tarnauti Švenčiausiajai Mergelei stojus kovon prieš lietuvius pagonis. Jis smarkiai apgailestavo, kad pavėlavo, tačiau kuo karščiausiai prašė magistro, kad grįžtų kartu su juo į Vilnių, kadangi dega nenumaldomu noru pamatyti, jo žodžiais tariant, pagonių karalių. Negalėdamas jam to atsakyti, magistras pasiuntė savo vertėją, prašydamas Jogailos apsaugos

[1] Rusios kronikininkai tai irgi patvirtina.

[2] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (l. c.) aiškiai sako: *Dviuch velel* (Jogaila. – *T. N.) na kolech rozbiti (Įsakė* (Jogaila. – *T. N.) du ant kuolo nukankinti).* Strijkovskis tai aiškina: *w koło wpletli,* tai yra rate nukankino, tačiau apsirinka, nes būtų pasakyta ne *na kolech,* kas reiškia *kuolą,* bet *na kolesiech,* nuo *koleso, ratas.*

rašto smalsiajam riteriui. Nustebintas tokio prašymo, atsakė: „Koks paikas įkyrumas! Neduosiu apsaugos rašto, kadangi tokie prietaringi krikščionys visad būdavo aršiausi mano krašto skriaudėjai". Svetimšalis nesiliovė, antrąkart pasiųstas prašymas su didžiausiu nuolankumu, ir Jogaila davė apsaugos raštą. Atvykusį priėmė kuo svetingiausiai, aštuonias dienas sodino už savo stalo ir pagaliau gausiai apdovanojęs su apsaugai duota sargyba pasiuntė Prūsijon. Kronikininkas, tą įvykį aprašęs, priduria, kad ne kartą ir anksčiau būdavo taip, jog besibastantys riteriai krikščionys apsilankydavo Lietuvos kunigaikščių rūmuose vien tik iš smalsumo[1].

1330

1382 m. Kunigaikštis Ostėjus. Kai vokiečių riteriai šiap sau, tik dėl įdomumo, lankėsi Lietuvos sostinėje, Lietuvos riteriai iš visų jėgų kovėsi gindami Rusios sostinę. Totorių chanas Tochtamyšas užpuolė Rusios valstybę ir apsupo Maskvą, didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus apleistą. Miestas neturėjo nei vado, nei patikimo valdovo, buvo didžiausia sumaištis ir pakrikimas; šitaip aplinkybėms susiklosčius, iškilo vietinis riteris, lietuvis, kunigaikštis Ostėjus. Kronikos skelbia jį esant Algirdo vaikaitį. Jis, matydamas miesto, ir tankiai gyvenamo, ir užtektinai jaunuomenės gynybai turinčio, padėtį, prisiėmė jam patikėtą vadovavimą, apginklavo žmones ir ėmė taip gerai gynybą tvarkyti, kad totoriams kilo abejonių dėl galimybės įveikti. Taigi, padedamas dviejų Naugardo kunigaikščių, Bazilijaus ir Simono Dmitrovičių, kuriuos turėjo prie savęs, Tochtamyšas ėmė vesti derybas su gyventojais, kad jis esą atsitrauks su kariauna, nedarydamas jiems skriaudų, jei šie atvers vartus ir įsileis chaną apžiūrėti sostinės grožybių. Sutiko su tuo lengvatikiai maskvėnai, ypač, kai tie kunigaikščiai prisiekė išlaikyti pažadą. Atvėrė vartus ir pasiuntė Os-

[1] *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 374.

tėjų su dovanomis chanui. Kunigaikštis, kai įžengė į Tochtamyšo palapinę, buvo sučiuptas ir grandinėmis sukaustytas; kiti sako – užmuštas; o lengvatikė Maskva paplūdo savo gyventojų krauju[1]. Tie įvykiai, dėjęsi prieš pat Jogailai atgaunant Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, nedarė įtakos jo politikos veiksmams; jis visai nesikišo į Dmitrijaus ir Tochtamyšo vaidus, kadangi nematė reikalo padėti kuriai nors pusei, nes dairėsi į debesis, besikaupiančius kryžiuočių padangėje. Juk po to, kai didysis magistras Henrikas Kniprodė tų pačių metų birželio 23-iąją baigė savo gyvenimo dienas, reikalai kas minutę galėjo pakrypti kita linkme.

* * *

VII skyrius

JOGAILA ANTRĄ KARTĄ TAMPA DIDŽIUOJU KUNIGAIKŠČIU

1331

1382 m. Lenkijos ir Vengrijos karaliaus mirtis. Atėjo ir į Lenkiją pasikeitimų metas. Karalius Liudvikas, neturėdamas

[1] Karamzinas (t. V. – P. 71–74) Ostėjų mini buvus Algirdo vaikaičiu ir nurodo jį žuvus nuo totorių rankos. Toliau vėl (p. 80) siūlo dalykų apie Ostėjų, kuris 1385 metais buvo Kolomnos vietininkas. Betgi 105 pastaboje Karamzinas rašo, kad Ostėjus yra vadinamas Aleksandru Andrejevičiumi, kilęs iš Lietuvos kunigaikščių, tad jis turėtų būti Polocko kunigaikščio Andriaus Algirdaičio sūnus. Kad nebuvo užmuštas 1382 metais prie Maskvos, Tochtamyšo palapinėje, aišku iš Švč. Trejybės metraščio paliudijimų. Voskresenijos metraštis vėlei verčia jį žūti pačiuose Maskvos vartuose, juos atidarant; toks tad žinių neatitikimas kalbant apie jo mirties vietą kelia abejonių dėl jų tikrumo.

vyriškos lyties paveldėtojų, nusprendė savo įpėdiniu paskirti Zigmantą, Brandenburgo markgrafą, imperatoriaus Karolio IV sūnų, su kuriuo buvo sužiedavęs savo vyresniąją dukrą Mariją. Tą tikslą turėdamas, paskelbė Lenkijos didikų suvažiavimą, šaukiamą 1382 metų liepos 23 dieną. Betgi lenkai neatvyko kviečiami, vos keletas rūmų šalininkų pasirodė. Dėl to įširdęs markgrafas įsiveržė Lenkijon; pirmiausia ėmė siaubti Mazovijos kunigaikščių, kaip teisėtų pretendentų į Lenkijos sostą, kilusių iš Piastų giminės, valdas. Paskui perėjo į Didžiąją Lenkiją ir persekiojo priešiškus jam vietos didikus. Lenkai, nors ir įgudę politinėse vingrybėse, nemokėjo gintis; Zigmantas būtų nemažai jiems skriaudų pridaręs, jeigu žinia apie karaliaus Liudviko mirtį, ištikusi jį rugsėjo 14 dieną, nebūtų nutraukusi tų piktadarysčių. Surengtas suvažiavimas Radome, kur, nors niekas neužginčijo Liudviko dukrų teisės paveldėti sostą, tačiau pasitarimuose buvo išrinktas iš Piastų giminės kilęs kunigaikštis Ziemovitas.

1332

Vengrų parsidavėliškumas. Tuo metu Vengrijos seniūnai, kuriems amžinatilsį karalius būtų išdalijęs valdyti pilis su valsčiais Voluinėje: Oleską, Kamenecą, Horodlę, Lopatiną, Sniatyną ir Rogatiną, naudodamiesi laikinu tarpuvaldžiu Lenkijoje, nepaisydami karalienės regentės Elžbietos ir be jos žinios, pardavė jas Voluinės kunigaikščiui Liubartui. Taip visas Voluinės kraštas grįžo Lietuvai – kaip kad valdant ankstesniesiems Lietuvos didiesiems kunigaikščiams buvo iš Rusios kunigaikščių užvaldytas[1].

[1] *Stryjkowski.* – S. 436. *Visus juos Mikalojus Garajis, faktiškas Vengrijos valdovas karalienės Elžbietos, tiksliau – jos dukters Marijos, valdymo laikais, mirtimi nubaudė. Tai buvo metas, palankus Voluinėje ir Polesėje valdžiusiems Lietuvos kunigaikščiams plėsti ten savo valdas (Aschbach. Geschichte Kaiser. Zygmunts. – B. I. – S. 18–22)*.*

1333

1382 m. Prūsijos reikalai. Prūsijoje nuo 1382 metų spalio 4 dienos Kryžiuočių ordiną valdė naujas didysis magistras Konradas Ciolneris Rotenšteinas. Netrukus po to jis gavo du kvietimus atvykti asmeninio pokalbio; vieno pas Brandenburgo markgrafą, kito – pas Lietuvos didįjį kunigaikštį. Negalėdamas abiejų kvietimų tuo pačiu metu patenkinti, išvyko į susitikimą su pirmuoju, su kitu pavedė važiuoti aukštiesiems ordino pareigūnams. Tokie buvo: didysis komtūras Ridigeris Elneris, maršalka Konradas Valenrodas, Livonijos magistras Robinas Elcas, taip pat kiti vyresnieji ir komtūrai. Nežinia, dėl ko tarėsi Zigmantas, tačiau reikia manyti, kad tas pretendentas į Lenkijos sostą galvojo ginklu jį užgrobti, todėl jam reikėjo ginkluotos kryžiuočių paramos.

1334

Pastabos. Norėdami geriau suvokti aplinkybes, kuriomis Jogaila išsiuntė pasiuntinybę su prašymu derėtis, turime paanalizuoti, kaip reikalai klostėsi prieš tai. Kunigaikštis Vytautas, apsukriai su žmona ir vaikais pabėgęs iš Krėvos kalėjimo, atsidūrė Mazovijos kunigaikščio Jonušo rūmuose, teturėjusio menką valdą ir visai nepritekliuje gyvenusio didiko, neįstengusio nei ištaigingai priimti, nei smarkiai paremti. Iš Lietuvos nieko negalėjo gauti, nes Trakų ir Žemaitijos kunigaikštystės buvo atiduotos Skirgailai, pilyse buvo įkurdintos stiprios sargybos, tėvo turtai – išgrobstyti. Tik motina Brastoje galėjo pasitikėti žento Jonušo pagalba, kuris, valdydamas Polesės pilis, pajėgė ją, bebūnančią ten, apsaugoti, davęs gana gausią įgulą. Tokiomis aplinkybėmis Vytautas apeliavo į seną bičiulystę ir į brolišką meilę Jogailai, su kuriuo nuo vaikystės laikų siejo artima draugystė; dar būdami tėvų priežiūroje buvo paskirti jų

įpėdiniais ir bendros tėvynės gynėjais. Tame kreipimesi į brolį išdėstė ir savo norų saikingumą – pripažindamas jį didžiuoju kunigaikščiu ir savo valdovu, pageidavo būti jam visur pavaldus, kiek tik kilmė skyrė ir šalies teisė nustatė; kad tik galėtų su broliu vienytis ir grįžti į savo tėvonines valdas. Betgi Jogaila, perdėm Vaidilienės grupuotės įtakai pasidavęs, perdėm įsileidęs į svajones apie vienvaldystę, ką buvo sumanęs įgyvendinti ir įtvirtinti, tad tarp lietuvių didikų nesenu smurtu prieš kunigaikščio šalininkus buvo paskleidęs teroro baimę, karštai ėmęsis įtikinėti, kad esą bus pajungti dalinių kunigaikščių Lietuvos vasalų priklausomybėn, jeigu panorės pažemintai jo dėdės giminei sugrąžinti viešpatavimą; šit todėl Vytauto pageidavimai Vilniaus rūmuose jokio dėmesio nesulaukė. Šis kunigaikštis, po tokio atsakymo dar labiau sunerimęs dėl savo saugumo, ėmė linkti prie kryžiuočių. Kai šitokios žinios pasiekė didįjį kunigaikštį, nutuokiantį apie ordino politikos pobūdį, kas sukėlė ir visos šalininkų grupuotės nerimą; jis buvo priverstas tartis ir rengti su jais pačiais suvažiavimą.

1335

1382 m. Bendras su kryžiuočiais suvažiavimas. Lapkričio pradžioje Dubysos saloje, ties jos įtaka į Nemuną, buvo surengtas suvažiavimas. Ordinui atstovavo anksčiau nurodytieji asmenys; iš Lietuvos buvo: didysis kunigaikštis Jogaila, didžioji kunigaikštienė Julijona Algirdienė, kunigaikščiai – Kaributas, Lengvenis ir Vygandas Aleksandras, taip pat nemažai aukštų Lietuvos didikų. Kryžiuočiai mokėjo pasinaudoti aplinkybėmis; Lietuva nerodė didelio užsispyrimo, tad buvo pasiektas susitarimas, iškilminga sutartimi sutvirtintas, tokio turinio: „Didysis kunigaikštis su savo motina ir broliais visiems laikams perleidžia Vokiečių ordino priklausomybėn ir nuosavybėn vakarinę Žemaitijos dalį, Nemuno vaga jo žemupyje atskirtą nuo

Šalavijos, einant aukštyn dešiniuoju krantu net iki Dubysos žiočių, einant dešiniuoju šios upės krantu, taip pat aukštyn iki jos versmių ir Kuršo sienos, tad kas yra tarp tų sienų linijos ir ordino pakraščio – pilys, miestai, valsčiai ir visas šalies plotas turi priklausyti ordinui, be jokio vėliau ir visais laikais kieno nors iš Lietuvos ir viešpataujančios giminės kišimosi". Be to, Lietuvos didysis kunigaikštis prižada ištisus ketverius metus, pradedant nuo šios sutarties sudarymo datos, bet kokiuose karuose ir ginčuose, kad ir koks priešas būtų, teikti ordinui ginkluotą paramą; netgi patys be ordino žinios, patarimo ir sutikimo su niekuo karų nepradėti. Jei ordinas Lietuvai į pagalbą atsiųstų kariauną, tuokart savo kaštu yra įpareigojamas išlaikyti visą žygiavimo net iki Vilniaus laiką, betgi toliau didžiojo kunigaikščio rūpesčiu bus duota visa, ko reikia išlaikymui. Be to, Lietuva pažadėjo tiek su Prūsijos, tiek su Livonijos kryžiuočiais sutartyje numatytą ketverių metų laikotarpį gyventi taikoje ir niekaip bei jokiomis dingstimis nepulti ordino valdų. Pagaliau kunigaikščiai prisiekia: „Tikėjimo, tiesos ir garbės vardan per tuos ketverius metus krikštą patys su visa tauta priimti, taip pat visuotinai telktis vienybėn su Katalikų bažnyčia". Vyko Dubysos saloje 1382 metų Visų Šventųjų išvakarėse[1].

Kryžiuočiai buvo patenkinti šia sutartimi, padėjusia priartėti prie užsibrėžto tikslo – užgrobti Žemaitiją, taip seniai jų planuose buvusią, netgi manė, kad visą Lietuvą ketveriems metams pajungė. Jogaila ne mažesnės naudos pelnėsi, nes perleisdamas dalį ne savo kunigaikštystės, už tai gavo taiką ir

[1] Šios sutarties originalai su kunigaikščių antspaudais, dar iš dalies išsilaikiusiais, yra prie nuorašų Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius 52. – Nr. 5, 6, 7, 8); kiekvienas dokumentas atskirai. Seniausi jų nuorašai saugomi Slaptajame valstybiniame Berlyno archyve (Cod. Oliv. – P. 148). Spausdinti Bačkos (Annal. des Königr. Preuss. – Quart. L. – S. 23–26) ir gan tiksliai jo „Prūsijos istorijoje" (Gesch. Preuss. – B. II. – S. 234–236); taip pat: *Napiersky.* Index Cor. dipl. – B. I. – S. 111, 112. – Nr. 437, 438, 439.

stiprių sąjungininkų, tuometinėmis aplinkybėmis labai reikalingų. Juk būtent tuo laiku Mamajaus nugalėtojas Tochtamyšas išsiplėtė visa grėsminga galia, iššudė Maskvą, kaip kad anksčiau minėjome, ir galėjo labai lengvai atsidurti prie Vilniaus, nes visus apėmusi baimė tiems žiauriems barbarams padėjo labiau negu kad jų narsa ar vadų gabumai. Tie dalykai kryžiuočiams nebuvo paslaptis, nes Baltijos jūros pakrančių gyventojai ne kartą drebėjo prieš totorius; tad jiems buvo patogu visą Lietuvą skydu, anų antpuolius užstojančiu, turėti. Kita vertus, glaudesni ryšiai su ordinu laidavo Jogailai, kad šis nepanorės proteguoti Vytauto. Betgi netrukus pamatysime, kiek tikrovė prie tų ryšių prisidėjo.

1336

1383 m. Žygis į Palenkę. Jogailai dar rūpėjo Vytauto paveldėta dalis Palenkėj, kurią kunigaikštis Jonušas buvo užgrobęs, tikriausiai ne tiek dėl to krašto, tais laikais ištuštėjusio, reikšmingumo, kiek, ko gero, besergstint, kad Kęstučio šeima po įtvirtintų pilių priedanga nesusikurtų ginkluotos kariaunos. Šit todėl Jogaila nusprendė pats asmeniškai rengti žygį Bugo link. Netikėtai krito Drohičinas, tad tenykštis seniūnas Sašinas ar Sasinas, tuo metu išvažiavęs kaimynystėn, buvo atkirstas nuo savo pilies. Nors tas narsus karys su trisdešimčia raitelių ir šešiasdešimčia balistų šaulių gebėjo prasiveržti per puolėjų stovyklą ir pasiekti tvirtovę, betgi dėl kai kurių rusinų išdavystės ji pateko į didžiojo kunigaikščio rankas. Tie žmonės, vieną naktį padegę pilyje statinius, patys sienomis nusileido pas lietuvius. Gaisras įsiplieskė didžiulis, puolimai prasidėjo iš visų pusių, kas privertė vadą pasiduoti; tačiau daugelis iš gyventojų ir įgulos žuvo liepsnose ar po pilies griuvėsiais. Šis, kadaise taip stipriai įtvirtintas, miestas buvo taip klaikiai sunaikintas, kad, anot mūsų metraštininko, nuo tada Drohičinas tapo di-

džiule kapaviete, užklojusia krūvas žmonių kaulų. Suražas pasidavė be pasipriešinimo; Melnikas paimtas po šiokio tokio gynimosi; Kamenecas savaitę atsilaikė puolamas, po to pasidavė, kai įgula nebegalėjo atsilaikyti nuolat būdama gynyboje[1]. Betgi Brasta, garbingosios kunigaikštienės Kęstutienės viešėjimu išaukštinta, nebuvo paliesta.

1337

1383 m. Vytautas suartėja su kryžiuočiais. Tas žygis vyko 1383 metų pradžioje – jis pirmasis atnešė šiokią tokią šlovę Jogailos ginklui, tačiau prisiartinęs prie Mazovijos, įsigijo priešų tenykščių kunigaikščių, artimų ordino kaimynų ir turinčių ryšių Marienburgo rūmuose, giminėje. Jie buvo pasiūlę Vytautui būdą, kaip sudaryti sutartį su didžiuoju magistru, o žinodami, kad už pinigus iš vienuolių riterių daug ką galima gauti, pasirūpino ir tuo. Betgi pirmiausia kunigaikštis Jonušas tarpininku[2] nuvyko Prūsijon ir pasiekė tiek, kad ordino maršalka Valenrodas pats asmeniškai Insterburge sudarė sutartį su Vytautu. Tas kunigaikštis atsidavė ordino globai ir malonei kartu su savo broliu Tautvila, nieko daugiau iš karto nepageidaudami kaip tik užtarimo pas didįjį kunigaikštį Jogailą, kad priimtų pasiūlymus, anksčiau jam pateiktus. O dėkodami už tą tarpininkavimą, kai atgaus savo tėvonines valdas, jie abu su Tautvila ir abiem savo šeimomis visiems laikams pasiduos ordino globai ir amžinon vasalo priklausomybėn, sutikdami priimti tokias teises, kokios jiems bus pripažintos tinkamos. Tačiau tik įžengdamas išgirdo priekaištą: „Kodėl, kunigaikšti, kadaise, kai turėjai savo rankose Vilnių ir sužinojai apie Jogailos maištą, neieškojai ordino paramos ir globos?!“ Betgi kiek

[1] *Stryjkowski.* – S. 233, 234.
[2] *Luc. David.* – B. VII. – S. 172, 173.

pasitaręs su vyresniaisiais, didysis magistras įsakė numaldyti kunigaikščių graužatį pažadais, kad, kaip įmanydamas, prisidės savo užtarimais prieš Jogailą dėl tėvoninių valdų grąžinimo. Iš tiesų ordinui buvo naudingiau savo įtakoje ir vasalinėje priklausomybėje turėti Lietuvą, padalytą į mažas kunigaikštystes, negu kad brukti savo valią vienam valdovui, nes tuo metu ordinas buvo klaidingai įsitikinęs, kad jau yra pajungęs visą tą valstybę. Tuo tarpu Vytautas, kurio padėtis iš tiesų tebebuvo kritiškiausia, priėmė kvietimą atvykti į Marienburgą; ten buvo priimtas taip svetingai, kad tai pranoko visus lūkesčius, rado viešnagę ir globą iki to laiko, kol pasibaigs derybos su Jogaila. Iš tikrųjų buvo pasiųstas įsakmus pasiūlymas Jogailai, kad kunigaikščiams Kęstutaičiams, šiuo metu besinaudojantiems garbinga ordino globa, leistų grįžti į Lietuvą, taip pat grąžintų teises, jiems priklausančias į tėvonines žemes; be to, buvo pateiktas užklausimas, kodėl didysis kunigaikštis, prieštaraudamas susitarimui, patvirtintam traktatu su ordinu, be pastarojo pritarimo ir žinios įsitraukė į karus su Mazovijos kunigaikščiais. Tad tegu didysis kunigaikštis nutraukia karo veiksmus iki to laiko, kol ordinas savo tarpininkavimu taikiai išspręs ginčą tarp kariaujančių pusių. Tikriausiai ta pasiuntinybė turėjo labai nustebinti Jogailą. Kaipgi ordinas reikalauja laikytis sutarties, tuo pat metu pats ją laužydamas, priėmęs savo globon Kęstutaičius, pabėgėlius ir didžiojo kunigaikščio priešininkus? Ar tai nereiškė, kad visiškai ir griežtai pasikeitė ordino nusistatymas dėl Lietuvos? Vilniaus kunigaikščio rūmai žinojo, kad kunigaikštis Ziemovitas pasiskolino iš kryžiuočių septynis tūkstančius Vengrijos raudonųjų auksinų, įkeisdamas Viznos pilį ir valsčių, kad praėjus kelioms savaitėms po traktato Dubysos saloje įsigaliojo sutartis dėl to įkaito[1], o Mazovijos kunigaikštis, užmezgęs artimus ryšius su

[1] Sandėrio su Ziemovitu data: *In castro Strasberg Culm. dyoc. 1382 proxima tertia feria post festum b. Andree, apost* (Štrasburgo tvirtovėje, Kulmo

ordinu, rėmė Vytautą patarimais ir pinigais. Be viso to, dar paaiškėjo, kad šis pastarasis kunigaikštis po pasitarimo Insterburge slapta buvo Žemaitijoje, lankė valsčius ir bajorus, įkalbinėjo stoti jo pusėn. Taigi matome, kad, nors to krašto dalis sutartimi buvo perleista kryžiuočiams, tenykščiai gyventojai visai nesirengė paklusti, todėl ordinas, išskyrus valsčius prie savo pilių, nieko daugiau ten neturėjo. Netrukus buvo dar susižinota, kad Vytauto pasiuntiniai iš Marienburgo sukinėjasi po šalį, kad net tuo pačiu metu, kai didysis magistras siūlėsi kunigaikščiams tarpininkauti, apdalijo dovanomis kažkokius Kęstučio kunigaikštystės didikus ir bajorus, prisiuntęs drabužių, žirgų ir ginklų. Visa tai vertė Jogailą paprasčiausiai atmesti kryžiuočių pasiūlymus. Tik politiniais sumetimais dar nebuvo leistina atvirai nutraukti draugystės su ordinu, todėl buvo stengtasi duoti atsakymą bičiuliško palankumo ir nuolankumo dvasia; vis dėlto, leisdami didžiajam magistrui suprasti, kad valdžios sluoksniai Vilniuje žinojo apie viską, anksčiau minėtą, taip pat nutuokė apie jo draugystės vertę. „Iš palankumo ir draugystės Jums paskatų, – rašė Jogaila Ciolneriui, – būtume su didžiausiu noru priėmę Jūsų tarpininkavimą Vytautui ir Tautvilai, jeigu būtų galima šitai įvykdyti. Juk jokiais būdais negalime parodyti palankumo tiems kunigaikščiams ir esame priversti šitai pranešti Jūsų didenybei: kaipgi teikėtės priimti tuos pabėgėlius ir suteikti jiems prieglobstį? Mums betgi atrodo nepadoru slėpti angį savo užantyje[1]. Nutraukti karus su Mazovijos kunigaikščiais galėtume, atsižvelgdami į Jūsų Didenybės bičiulystę, iki ateinančių Velykų, net, jeigu pageidautumėte – visiems metams, betgi su ta sąlyga, kad prekės, mūsų žmonių iš Vilniaus sulaikytos, būtų grąžintos,

---

vyskupijoje, 1382 metų pirmą antradienį po Palaimintojo apaštalo Andriaus). (Cod. dipl. Oliv. – P. 166; žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 413).

[1] Tai lietuviškas posakis, cituotas Jogailos laiške ir neblogai į lotynų kalbą išverstas: *Videtur tamen nobis inconveniens, quod deberemus serpentem in sinu ponere.*

ir sargyba, prie pirklių pristatyta, nušalinta. Tai, kad Viznos pilis atiteko Jums kaip įkaitas, mums visai nerūpi; tačiau mums atrodo dalykas nederamas ir nepritinkamas, kad mūsų priešininkus ir maištininkus remiate, darydami mums skriaudą ir žalą, kai tuo tarpu Jūsų Didenybės malonei yra žinoma, kokio pobūdžio yra mūsų santykiai ir ryšiai, kad mums vienas kitam nevalia daryti skriaudų, o prieš kiekvieną priešą turime ateiti vienas kitam į pagalbą. Kai dėl Žemaitijos, mums priklausančios, kurią Jūsų Didenybė priglobti stengiatės, prašome Jūsų Malonybės jokiais būdais nesiteikti jų savo pusėn traukti, kadangi tie žemaičiai turi būti mūsų ir mūsų brolio Skirgailos valioj, juk ir be to yra pakankamas mūsų valdinių ir lietuvių bajorų priešinimasis"[1]. Tai švelnus priekaištas kryžiuočiams, tačiau gana gerai suprantamas, kad susivoktų, jog jų politiką maskuojančios kaukės yra nuplėštos. Betgi jie traukė pasirinktu keliu, pavymui savo viltims, nesižvalgydami ir nepaisydami to, kad jų ryšiai su Ziemovitu atitolino juos nuo Jogailos; užbaigė reikalus su Mazovijos kunigaikščiais, rengė suvažiavimus, derybas, sudarinėjo sutartis[2] su Vytautu ir rezgė intrigas Žemaitijoje.

1338

1383 m. Jogailos tiesumas. Jogaila, didžiajam magistrui leidęs suprasti, kad kaimyninių valstybių politika jo kabinetui nėra tamsos apgaubta, vis tiek nenorėjo vaidytis su kryžiuočiais; be abejo, tikėdamasis abipusio teisingumo, pats jo laikėsi kuo griežčiausiai, juk, nepaisant tūkstančio priekaištų tam

[1] To atsakymo į raštą iš Marienburgo data: *Vylne in Epyphania domini* (Vilniuje, per Trijų Karalių šventę). Metai nenurodyti, tačiau neabejotinai priskirtini 1383-iesiems (nuorašas Slaptajame Karaliaučiaus archyve. – Stalčius 52. – Nr. 9; *Napiersky.* Index Corp. – Nr. 451).

[2] Žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 412–415.

valdovui, nepasižymėjo jokiu kitu gražiu bruožu kaip tik tiesumu ir atvirumu visuose savo darbuose. Kryžiuočiai po tos korespondencijos bemat leidosi į kitas derybas, ir maršalka Valenrodas, jokiais būdais neįstengdamas ordinui perleistos Žemaitijos užvaldyti, iškalbėjo Skirgailai, tuometiniam Trakų ir Žemaitijos kunigaikščiui, kad jis nenoris atiduoti to krašto, sutartim Dubysos saloje jiems priskirto, kursto vietinius gyventojus, kad skelbtųsi geriau žūsią nuo kardo negu vokiečiams pasiduosią. Didysis kunigaikštis Jogaila kuo šaltakraujiškiausiai susirašinėjo su įnirtinguoju maršalka, neapsakomai daug reikalaujančiu, priekaištavo Skirgailai ūmumą, draudė daryti įtaką tenykščiams gyventojams ir pasiskelbė, kad nenori užginčyti ordino teisių, įgytų tik į tą Žemaitijos dalį, kuri kartą ir visiems laikams jiems yra perleista. Įspėjo netgi žemaičius, apie visa tai pranešdamas[1].

1339

1385 m. Pakartotinai sušauktas suvažiavimas nutrauktas. Betgi didysis magistras, nenumaldytas tų atvirai išdėstytų įrodymų, rezgantis pasikėsinimus pagal susikurtą modelį, dar norėjo paskutinio bandymo ir po tariamos bičiulystės kauke įgyvendinti savo planus. Tad paskelbė jis Jogailai iškilmingą suvažiavimą, būsiantį Dubysos saloje, esą siekiant papildyti pasižadėjimus, pirmesnėse transakcijose nurodytus, o iš tikrųjų norėjo gauti priklausomybės ordinui patikinimų, kad didysis kunigaikštis besąlygiškai pasiduoda, o tai pirmiausia įrodytų visos Algirdo giminės krikštas pagal lotynų apeigas[2]. Iš to matome, kad didysis magistras iki šiol neturėjo progos, kurią Jogaila būtų suteikęs ant jo įsižeisti, be abejo, privalėjo

[1] *Voigt.* – B. V. – l. c. (patikslinimas šaltinių, ta tema rašiusių).

[2] Laiškas Jogailai *(Baczko.* – B. II. – S. 32).

įsitikinti pastarojo atvirumu tiek iš anksčiau rašyto laiško[1], tiek iš jo poelgio su maršalka ir Skirgaila, tik ką papasakoto; tačiau rūpėjo, žinoma, sutvarkyti reikalus iki galo ir savo užmojus pasiekti vienu kartu arba nutraukti su Jogaila draugiškus santykius ir laikytis suktybių, suregztų su Vytautu. Juk Jogaila sulig pirmu pakvietimu į suvažiavimą bemat turėjo susivokti, kur šuo pakastas; nutylėjo ir nieko neatsakė. Didysis magistras pakartojo savo kvietimą į suvažiavimą, tuokart didysis kunigaikštis atrašė, datuodamas Dievo Kūno, gegužės 21-osios, diena; kad, laikydamasis savo protėvių papročių, gegužės pabaigoje pasirūpins atvykti į Dubysos salą, kartu laiduodamas, jog jo pavaldiniai tuo metu nesiims jokių trukdymų ar priešiškų veiksmų[2]. Atėjus sutartam laikui, didysis magistras atplaukė Nemunu į Kristmemelį (iš naujo atstatytą), lydimas vyskupų: Henriko – Varmijos ir Jono – Pamedės, maršalkos Konrado Valenrodo ir daugelio kitų įvairaus rango ordino vyresniųjų bei riterių. Jogaila su broliais ir aukštaisiais valstybės pareigūnais jau buvo Dubysos saloje, gausus riterių būrys įsikūrė stovykloje gretimame krante. Tuo tarpu vokiečiai, išsamiau

---

[1] Ponas Foigtas klysta, samprotaudamas, kad esą Jogaila įžeidė didįjį magistrą tuo, jog draudė kryžiuočiams žemaičius Vytauto pusėje įkalbinėti ir dovanomis apdalyti, o tuo ir ordinui atiduotus žemaičius prieš juos kurstė. Žinoma, Jogaila aiškinasi tiesiai ir atvirai: *De Žemajtis, quod ad vos vocare intenditis, rogamus vestram amicitiam, ut nullo modo eos ad vos invitetis, ideo quia omnes Žemajti subdiderunt se nobis et fratri nostro dilecto duci Skyrghel et eciam quia multas adversitates sustinemus a nostris hominibus et Litwanis* (Dėl žemaičių, kuriuos ketinate pas save kviesti, kreipiamės į Jūsų bičiulystę, kad jokiu būdu jų pas save nekviestumėte, todėl kad visi žemaičiai prisijungė prie mūsų ir mūsų brolio, garbingojo kunigaikščio Skirgailos, ir dar dėl to, kad jaučiame didelį mūsų žmonių bei [visų] lietuvių priešiškumą). Tai nieko kito, kaip tik tai, kad visi žemaičiai yra mūsų, nereiškia; tad nėra čia žmonių, Vytautui verbuotinų. Visas šis laiškas labai delikačiai parašytas, pilnas priekaištų, tačiau išdėstytų kuo neužgauliausiu būdu.

[2] Jogailos laiškas Slaptajame Karaliaučiaus archyve (Formularbuch. – S. 23), Bačkos cituojamas: Annal. – S. 27; Luko Davido: t. VII. – P. 161.

apsvarstę reikalus ir susipažinę su vietovės ypatumais, susivokė, kad tai, kas užsimota vienu kartu pasiekti, yra neįmanoma, o ginčo atveju gali kilti nemalonių nesusipratimų, nes lietuvių riterių vadai įsikūrė stovykloje. Reikėjo imtis gudrybės, kuria būtų galima arba didįjį kunigaikštį paimti į savo rankas, arba tinkamu būdu nutraukti su juo draugystę. Tokių tikslų turėdami, pasiuntė pas jį su prašymais atvykti, aiškindamiesi menka priežastimi, esą vanduo Nemune atslūgęs, todėl didysis magistras su savo palyda toliau aukštupiu plaukti negalįs, o žirgų atvykti esą neturį paruoštų. Su atsakymu pas didįjį magistrą nuplaukė Skirgaila, paaiškinęs, kad suvažiavimas negali niekur kitur, kaip tik tam skirtoje vietoje, vykti. Kad kliūtys trijų neilgų mylių kelyje yra lengvai įveikiamos. Iš tiesų kam žinoma ta Nemuno vieta, nesutiks su nuomone, kad ten tėra mažai vandens, juk ir dabar, per didžiausias sausras, laisvai plaukia Kaunan botai visu greitumu, iki šimto dvidešimties statinių javų krovinį gabendami; o tai vyko dargi gegužę! O gal žirgų pritrūko dviem galingiems monarchams? Tačiau vokiečiai nesiliovė spyręsi, didysis magistras primygtinai baudė Skirgailą, kad įkalbėtų brolį atvykti į Kristmemelį, išsiuntė netgi maršalką; tačiau didysis kunigaikštis jokiais būdais nesidavė palenkiamas, nepaisydamas visų pažadų, lipšnumo ir to, kad priminti įsipareigojimai ordinui; Lietuvos didikai patarėjai užsispyrę laikėsi savo[1]. Trūko stimulo, pagaliau ir pasitikėjimo,

[1] Didžiojo magistro pokalbį su Skirgaila ir maršalkos – su Jogaila paskelbė Bačka (t. II. – P. 32). Kad buvo sumanę krikštyti Lietuvos kunigaikščius *nolens volens,* turime įrodymų Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas „T. O": *Handlung wider Polen* (p. 30), kur pasakyta: *Cum frater Conradus Czolner ad eum navigaverit et ad eum quam ad tres leucas prope accedere non potuit et ad eum misit et rogare fecit, ut ipse ad terram cum suis hominibus et baioris ad ipsum equitaret et baptisimi fontem assumeret quod renuit facere* (Kai brolis Konradas Ciolneris pas jį atplaukė ir negalėdamas prisiartinti prie jo arčiau kaip per tris mylias, pasiuntė pas jį pasiuntinius ir liepė prašyti, kad pats į krantą su savo žmonėmis ir bajorais pas jį atjotų ir priimtų krikšto šaltinį, ką šis padaryti atsisakė).

juk ką būtų didysis kunigaikštis laimėjęs priimdamas krikštą? Pavaldumą ordinui ir ne daugiau, argi buvo galima pasikliauti juo, kai visai neseniai taip buvo pasielgta su Kęstučiu, visai neseniai buvo proteguojami jo sūnūs, tad abiejų pusių priekaištai vieni kitiems dėl sulaužyto žodžio aiškiai iškilo prieš akis. Pačios politinės aplinkybės, juos gaubusios, klostėsi taip, kad kasdien vis labiau klampino, juolab kad maištininkų, tai yra Vytauto šalininkų grupuotė, tarp jų stojusi, laukė. Nebuvo apsiribota ir šnekomis, esą didžioji kunigaikštienė Julijona surengusi suokalbį ir sumaniusi suimti didįjį magistrą su jo puikiąja svita ir aukštais kelionės palydovais, kuriuos galima iškeisti į lietuvius pabėgėlius[1]. Šitai rodo, kad trečioji pusė, kuriai labiausiai rūpėjo sužlugdyti suvažiavimą, skeidė gandus. Galbūt iš to paties šaltinio kilusios Jogailos dvariškius pasiekė žinios apie vokiečių rengiamą pasikėsinimą ir į jo asmenį arba apie priverstinį krikštą ir panašius paistalus. Konradas Ciolneris, kaip tikras riteris gėdydamasis rodyti savo baimę, visą kaltę suvertė Jogailai, prikišdamas jam pernelyg didelį išdidumą ir puikybę[2]. Tad taip suvažiavimas baigėsi be naudos: ar užsispyrimas, ar įtarumo galia išskyrė abi puses, užtat atsirado viltis, kad netrukus baigsis draugystė su Ciolneriu.

---

[1] *Magister Conradus – comperit figmentum esse et traditionem quandam ordinatam per Julianam matrem illorum Regum natione Ruthenam, ut sic forte praedicti Lithuanorum Reges Magistrum praelibatum et suos fratres simul congregatos capere et abducere* (Magistras Konradas suprato, kad tai yra pagražinimai ir kažkokia anų kunigaikščių rusinų kilmės motinos Julijonos nustatyta tradicija, esą taip didžiai gerbiami lietuvių valdovai norėję magistrą ir jo brolius, drauge susirinkusius, sučiupti ir išsivesti). *Corner.* Chron. – P. 1138.

[2] Viename iš didžiojo magistro laiškų aptinkame: *Grosen Obirmut und obrige hochfart* (Labai išdidus ir pernelyg pasipūtęs) – pasakyta apie Jogailą.

1383 m. liepos 13 diena. Skelbiamas karas. Tuo tarpu Vytautas negalėjo nurimti. Žemaičiai, likę Skirgailos dalyje, maištavo prieš jį, kiti, buvę kryžiuočių dalyje, linko prie jo. Pastarųjų sambrūzdis tiek išsiplėtė, kad ordinas tą kraštą laikė prarastu, ir dėl to jis turėjo svarbų pretekstą pykti ant Lietuvos kunigaikščių; po pelenais jau ruseno karo liepsnos kibirkštys. Tačiau pirma rūpėjo išsikeisti belaisvius, tikriausiai Mazovijos, nes sunku įsivaizduoti, iš kur Lietuvoje, po tiek taikos metų galėjo atsirasti kryžiuočių, tikriausiai tai buvo tik dingstis, o norėta susižinoti, kas dedasi Vilniuje ir gauti žinių apie to miesto tvirtoves iš asmens, apie tai nuvokiančio. Tą tikslą turėdamas, Ragainės komtūras atvyko į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinę; tik Jogailos nebuvo leista nei su juo pasimatyti, nei norėta duoti atsakymą į jo pasiūlymą. Abiejų pusių priekaištai vieni kitiems buvo gana akivaizdūs: kryžiuočiai įrodinėjo, kad Jogaila, sudaręs su jais sutartį, pats pirmas ją nutraukia; juk karas, kuris negalėjo būti pradėtas be ordino žodžio ir žinios, nesiliauja kamavęs Mazovijos kunigaikščių, kad nenori į draugiškus sandėrius eiti ir vykdyti sąlygų, kurias priėmė. Lietuviai irgi turėjo dėl ko priekaištauti: kad kryžiuočiai su jų priešais užmezga ryšius, tai yra sudaro sutartis su Mazovijos kunigaikščiais be jokio tarimosi, žinios ir sutikimo; kad Vytautą remia, brolius ir jo šalininkus, pabėgusius iš Lietuvos; kad žmones iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kraštų verbuoja, ir jau nemažai jų iš ten išvyko pas Vytautą[1]. Galiausiai buvo imtasi skelbti karą ir didysis magistras nusiuntė didžiajam kunigaikščiui pareiškimą, surašytą pačiais iškilmingiausiais žodžiais, kokius tik buvo galima to meto vokiečių

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 51) apie emigrantus sako: *I pryjechali k nemu mnohije Kniazi ir Bojary Litevskije (Ir atvyko pas jį daug lietuvių kunigaikščių ir bajorų)**, tai yra pas Vytautą, Marienburge viešintį.

kalboje parinkti: „Žinoki, Jogaila, apie tai, – rašė Konradas Ciolneris, – mes siuntėme pas tave savo maršalką ir liepėmė maloningai prašyti tavęs atvykti pas mus į Kristmemelį, ko tu per didį savęs išaukštinimą ir išpuikimą nenorėjai įvykdyti, tik paniekinai mus ir atidavei garbingų žmonių patyčioms – dėl ko mes patyrėme didelę širdgėlą". Po to vardijami priekaištai, tarp kurių šie: kad Jogaila krikščionis belaisvius rusinams parduodąs jų nuosavybėn, užuot juos mainęs[1]; „Dėl to krinta ant mūsų nuodėmė prieš Dievą ir gėda prieš žmones". Toliau priduria: „To beribio tavo išdidumo ir nepagrįsto atšiaurumo nenorime toliau kęsti, tad žinok, Jogaila, tu ir tavieji broliai, kad nuo šiol, kai mes patirsime tave nebeturint nei doros, nei esant verto mūsų pasitikėjimo, Livonijos, savo ir viso savo ordino vardu skelbsime karą, ir nuo šios dienos nebenorime turėti su tavim jokios taikos"[2]. Negana to, didysis magistras paskelbė kitą tarnybinį raštą, kuriame aštuoniais punktais smulkiau išdėstė priežastis, verčiančias skelbti karą Lietuvai, kur diplomatinėmis gudrybėmis, aiškindamasis to meto stiliumi, stengiasi pateisinti savo sprendimą, tarsi siekdamas naudos visiems krikščionių kraštams; žodžiu, diplomatija iškilęs virš savo amžiaus, tampa politiku, mūsų laikams prilygstančiu – ar dėl noro užmaskuoti klastingas savo paties intrigas, kurias kartu su Vytautu rezgė, ar dėl to meto riteriams būdingo perdėto gynimosi[3].

---

[1] Štai jau antrą kartą pastebime kalbant apie Prūsijos belaisvius, apie tą laiką buvusius pas Jogailą, tačiau neužtinkame pėdsakų, kad kokie karo veiksmai būtų prie Jogailos prieš tai buvę, o iš anksčiau paimtų belaisvių iki tol negalėjo išlikti. Tad reikalą reikia sieti su Mazovijos žmonėmis, tai yra mazoviečiais, atėjusiais į pagalbą vokiečiams.

[2] To karo paskelbimo data: *Marienburg 1383 am nächsten Donnerstage nach Jacobi Apostoli* (Marienburgas, 1383 metai, ketvirtadienis po Apaštalo Jokūbo) (Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Foliantas „B". – P. 27). Šių laikų jo nuorašas skelbtas Bačkos (t. II. – P. 237) bei Napierskio (Index Corp. dipl. – Nr. 440).

[3] Įdomių apie tai detalių yra šio tomo III priede. *Aš turiu [to dokumento] nuorašą (kn. „B". – Nr. 1. – Raidė „a")**.

1383 m. Užimami Trakai. Tų diplomatinių įžangų įkandin ordinas skubiai apsiginklavo, iš visur sušaukė žmones stoti į pulkus; juk nebuvo šalyje svetimšalių atėjūnų, nei buvo tikimasi greitai juos pamatyti; visos jų ginkluotosios pajėgos buvo sudarytos iš šalies gyventojų ir tikriausiai samdytų karių; kaimai, dvarai, miestai, amatininkai, dvasininkija – visi turėjo padėti ginkluotis ir sudaryti gausią kariauną. Žemaičių nors nevertė stoti į mūšio lauką, tačiau didysis magistras jiems gerinosi ir bajorus apdalijo dovanomis, prisiuntęs žirgų, ginklų, drabužių iš vokiškų audinių; tarp jų sukiojosi daugybė pasiuntinių, įkalbinėjusių juos likti ištikimus Vytautui ir jo broliams, juk, nors vietiniai gyventojai priešinosi nepasiduodami vokiečiams, tačiau nelabai pageidavo klausyti Skirgailos, kuris, mirusio Kęstučio valia, valdė visą Žemaitiją. Tad turėta vilties suburti ten pagalbines pajėgas, kurioms vadovauti turėjo stoti Vytautas[1].

Vis dėlto praėjo visa vasara besiruošiant: pagaliau rugsėjo mėnesį didžioji kryžiuočių armija, vadovaujama Konrado Ciolnerio, kartu su ordino maršalka ir daugybe vyresniųjų atplūdo Lietuvon; joje matėsi Lietuvos–Žemaičių vėliava, iškelta virš atskiro dalinio, kuriam vadovavo Vytautas. Visa kariauna žygiavo dviem keliais ir rugsėjo 11 dieną susijungė Trakų apylinkėse; žygiuodami per Kęstučio kunigaikštystę jokio smurto nesiėmė. Trakų pilyje buvo įkurdinta stipri ir viskuo aprūpinta Skirgailos kariaunos įgula. Vytautas su žemaičiais, kuriais savo pulką, sudarytą iš lietuvių emigrantų, gerokai papildė, įžengęs į dešiniosios Nemuno pakrantės žemę, pirmasis puolė

---

[1] Vygandas (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 422) rašo, kad didysis magistras *suscepit Samaitos in succursum, donans eis arma, equos, et vesta* (atskubėjo žemaičiams į pagalbą, parūpindamas jiems ginklų, arklių, drabužių). *Dlugoss.* – P. 67.

gimtuosius namus; po to su mūrdaužiais ir patrankomis šturmuoti atsidangino kryžiuočiai; puolimai tęsėsi be paliovos, siena iš vienos pusės buvo nugriauta, šią landą didysis magistras apstatė ginkluotais žmonėmis, tačiau be nuostolių tai nesibaigė, nes krito ir puolėjų vadas kryžiuotis Vinteris Redingenas. Galop įgula, išsiprašiusi laisvą išėjimą su visu turtu, užleido miestą. Tvirtovė tuojau pat iš naujo paruošta gynybai ir atiduota Vytautui; prie įgulos, to kunigaikščio valia sudarytos, didysis magistras pridėjo šešiasdešimt savo žmonių; jo paties reikalavimu vadovavimas patikėtas ordino riteriui Jonui Rabei, kuriam į pagalbą duotas Henrikas Klėnas, taip pat kryžiuotis[1]. Kai žinia, kad Vytautas yra užėmęs Trakus, nuaidėjo po šalį, bajorai iš jo tėvo žemių ėmė burtis, dėdamiesi prie žemaičių pulkų, tikriausiai ne tiek gerų norų skatinami, kiek bijodami dėl savo namų turto, matydami kerštingą kryžiuočių ginklą, pakeltą bausti nenorinčiuosius paklusti naujai valdžiai. Taip susiklosčius aplinkybėms iš tiesų visa Trakų kunigaikštystė perėjo to kunigaikščio valdžion[2].

1342

1383 m. Grėsmė Vilniui. Vos tik pasidavė Trakai, didysis magistras išsiuntė Elbliongo, Balgos, Brandenburgo ir Kristburgo komtūrus, davęs pavedimą dėti visas pastangas, kad būtų sunaikintas Vilnius. Kryžiuočiai, artėdami prie miesto, užėjo kalvas, kuriose buvo pritelkta ginkluotų žmonių, dėl to jie buvo priversti laikytis vienos siauros perėjos tiltu per Vokės upę, kurį reikėjo jėga užimti. Tris kartus rengtą riterių rinktinės, Šv. Jurgio vėliavos pulko, puolimą lietuviai tris kar-

---

[1] *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 423. *Puolimas buvo pradėtas rugpjūčio 16 dieną (Vygando kronika. – P. 293)*.*

[2] Ibidem.

tus atrėmė. Pagaliau, įstengę apeiti tą stiprią poziciją, kryžiuočių pulkai pasistūmėjo į priekį; rugsėjo 18 dieną[1] pasiekė priemiestį ir jį keliose vietose padegė. Tačiau tuo gaisru nieko nelaimėjo; vadai netgi įsitikino, kad neįmanoma toliau pulti miesto, todėl grįžo prie pagrindinės kariaunos. Tačiau didysis magistras, tikriausiai norėdamas sukelti didesnį Jogailos pyktį, su visa kariauna išsidėstė prie Neries ir kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės globėjas, jau iš Vytauto valdžios gavęs šį titulą, priiminėjo garbės pareiškimus iš didikų, kuriuos galėjo patraukti į savo pusę. Žemaitiją paskelbė ordino nuosavybe, atrinko įkaitus, paliepė prisiekti jam ištikimybę ir, padalijęs kariauną į mažus dalinius, įvairiais keliais pasiuntė Prūsijos sienos link, o pats nuplaukė į Ragainę. Vytautas tuo tarpu pasiliko šalyje, kaip didysis kunigaikštis kasdien užimdavo vis naujus valsčius ir valdė juos savo nuožiūra tvarkydamasis, remiamas nemažų užverbuotų žmonių pajėgų ir kryžiuočių, paliktų tvirtovėse, ypač Marienburge prie Nemuno[2].

1343

1383 m. Atsikariaujami Trakai. Atrodė, kad Vytautas jau pasiekė savo sėkmės viršūnę. Vis dėlto Lietuvos gilumoje ir Rusioje buvo imta smarkiai ruoštis karui prieš jį. Dar tą patį rudenį, tai yra spalio pradžioje, Jogailos kariauna, vadovauja-

---

[1] Data paimta iš karo įvykių laiko apskaičiavimų.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 423, 424. Be kitų šaltinių, nurodo foliantą „T. O": *Handlung wider Polen* (p. 30), kur apie Vytautą pasakyta: *Ita eum Ordo invavit cum laboribus magnis et sibi quoddam castrum pulcrum aedificaverunt Marie nominatum, et apariebat ibi eciam castra alia prope limites, ut melius suis inimicis contrastare posset* (Taigi su dideliu vargu įsiveržė į ordiną ir kažkokią gražią tvirtovę, Marijos vardu pavadintą, pasistatė, kitas stovyklas įsirengė arti sienų, kad savo priešams lengviau galėtų duoti atkirtį).

ma Skirgailos, pasirodė prie Trakų mūrų. Kryžiuočiai atkakliai gynėsi, galop, išnaudoję visas gynybos priemones, buvo priversti atiduoti tvirtovę, išsilygę sąlygą laisvai su visais savo daiktais išeiti. Tad taip vos šešias savaites užpuolikai tegalėjo savo rankose išlaikyti Trakus[1].

1344

1383 m. Vytauto krikštas. Kunigaikštis Vytautas, taip sėkmingai tvarkęs savo reikalus Žemaitijoje, dėl to įvykio smarkiai nuogąstavo, nes, be Marienburgo ir kelių kitų įtvirtintų vietovių, esančių dešiniajame Nemuno krante, žemiau Dubysos žiočių, kuriose buvo įsikūrę kryžiuočiai, praradęs Trakus, niekur nebeturėjo stiprių pozicijų šalyje, mat tvirtovės Žemaitijoje buvo duotos naudotis Skirgailai. Tad nebegalėjo rasti tame krašte priemonių apsisaugoti nuo pavojų; o kai Skirgaila persikėlė anapus dešiniojo Neries kranto, kreipėsi į ordiną aukštos jo globos. Tačiau tą kartą iš jo buvo pareikalauta daugiau: turėjo spalio 21 dieną Tapiavoje pasikrikštyti, tikriausiai jau kiek laiko prabuvęs katechumenu. Krikšto tėvai buvo: narsus Ragainės komtūras Vygandas Baldersheimas ir Tapiavos vaitienė; vardą gavo Vygando[2]. Taip tapęs Romos katalikų baž-

[1] Kryžiuočių kronikininkai nurodo Skirgailą Trakus apgultyje išlaikius šešias–septynias savaites, tačiau, pagal tikslesnius datų apskaičiavimus, tokiame laike išsitenka beveik visas jų išlaikymo metas. Korneris (žr.: *Naruszewicz.* – T. VII. – Ks. IV. – § XI) veikiau pasakas pasakoja, bylodamas, esą kryžiuočių žmonėms atsitraukus, kai Lietuvos kariai įžengė į pilį, griuvo pilies mūrai ir prislėgė visus ten buvusius. Šito net kryžiuočių šaltiniai nežino.

[2] Tai, ką Dlugošas yra nurodęs, o po jo Strijkovskis pakartojęs, esą dar Mazovijoje, vos pabėgęs iš Krėvos, krikštijosi, turėtų būti pasaka; argi būtų kunigai katalikai jį antrą kartą Tapiavoje krikštiję? Vygandas (ap. *Voigt.* – l. c.) sako: *Baptizari se fecit in Tappiow; Magisterque Wygandus supra dictus et Schultecissa de Tappiow eum ad fontem Baptismatis tenuerunt et nominabatur Wigandus, post hoc fecit se rutenice baptizare et nominatur est Alexander (sic! –*

nyčios bendruomenės nariu, prašė grąžinti po tėvo mirties paveldėtas valdas ir kunigaikštystes. Betgi, prieš gaudamas tą pažadą, privalėjo iškilmingu dovanojimo aktu užrašyti ordinui visas savo žemes, kurių dalis turėjo likti pastarojo valdžioje, kitas perėmė atgal leno teise, įsipareigodamas kiekvieną kartą pašauktas eiti tarnybą pats asmeniškai ir nuo viso turto duoti reikalingą dalį, o tuo atveju, jeigu mirtų nepalikdamas paveldėtojų, visas palikimas atitektų ordinui. Leninių ir perleistų valdų riba turi eiti linija, prasidedančia nuo Žemgalos, apimančia Sėlių kraštą, paskui siekiančia iki Nevėžio versmių, toliau – Nevėžio upe iki Nemuno žiočių; nuo Nevėžio žiočių ruožas krašto aukštyn palei dešinįjį Nemuno krantą besitęsiantis, nutolęs nuo upės per ketvirtį mylios, net iki Rusios sienos ties Gardinu, iš kur atsirado riba, skirianti kraštą nuo Rusios (dabar – Užgiris), iki pat Mazovijos sienos ir Prūsijos[1]. Toks yra

---

T. N.) quod nomen de baptismo rutenico se inolevit (Leidosi pakrikštijamas Tapiavoje; anksčiau minėtas Vygandas, magistras ir Tapiavos vaitienė jį prie krikšto šaltinio nuvedė ir pavadino Vygandu, po to buvo pakrikštytas pagal rusų apeigas ir pavadintas Aleksandru *(sic! – T. N.)*, nes tokį vardą gavo per šį krikštą). Iš tikrųjų *per rusiškąjį krikštą buvo gavęs Aleksandro vardą, kurį išlaikė ir vėl sugrįžęs į Romos katalikų tikėjimą** Krokuvoje. Naruševičius (t. VII. – Kn. III. – Nuoroda nr. 86) pateikia labai teisingą paliudijimą iš didžiojo magistro Konrado Ciolnerio ir Vytauto transakcijos, datuotos *1384 post festum corporis Christi in arce Marienwerder* (1384 metais, po Kristaus Kūno šventės, Marienverderio tvirtovėje), kur aiškiai pasakyta, kad kryžiuočių apkrikštytas gavo Vygando vardą. Jog vienas jo brolių buvo su juo Mazovijoje, tikriausiai, kaip kad mūsų kronininkas numano, šis pastarasis kiek anksčiau buvo pakrikštytas ir gavo Konrado vardą. Greičiausiai tai buvo Žygimantas. Pamatysime vėliau, § 1401.

[1] *Et sicut modo ipse in Tappeaw fuit baptizatus, optabat in patris sui patriam ab ordine invari, ipse velut se dare ordini et patriam patris sui duntaxat in titulo beneficii assumere ob ordine, quod eciam factum fuit et ita litteris fuerat confirmatum* (Ir kadangi pats buvo pakrikštytas Tapiavoje, norėjo iš ordino įsiveržti į savo tėvo valdas, lyg pats dovanotų save ir savo tėvo valdas ordinui iki tol, kol iš ordino priims garbės titulą, kas ir buvo padaryta bei raštu patvirtinta). Foliantas „T. O". – l. c. Šio užrašo data: 1384 metai, artimiausią šeštadienį prieš Grabnyčias (sausio 30 dieną). Žr. šio tomo IV priedą.

turinys rašto, išduoto Karaliaučiuje, 1384 metų sausio 30 dieną, kurio galia ordinas tapo pusės tikrosios Lietuvos, gražiausios jos dalies, ir Žemaitijos valdovu. Didžiuliai užmojai, kurių pradėta siekti jau XIII amžiuje, pareikalavę tiek pastangų, tiek nekaltai pralieto kraujo ir marių ašarų, atrodė jau buvo betampą tikrove. 1383 metai dar atmintini iš tiesų visuotine mūsų kraštuose epidemija[1].

1345

1384 m. Kryžiuočiai padeda Vytautui. Tie reikalai buvo tvarkomi, kaip ir minėti raštai rengiami, prie didelio sambūrio žymių žmonių tiek savo krašte, tiek svečių, atvykusių iš užsienio; Vytauto liudininkais dalyvavo: Naugarduko kunigaikštis Jurgis ir Drucko kunigaikštis Levas, taip pat aukštos kilmės lietuvis didikas Sudimantas, Eišiškių tėvonis ir daugelis kitų riterių luomo lietuvių ir žemaičių[2].

Tuo pat metu buvo imtasi didelių pasiruošimo darbų visuotiniam žygiui, turėjusiam svariai paremti emigrantų interesus. Ordino ir užsienio riteriai išklojo savo norus ir rodė didelį užsidegimą stoti į kovą. Didysis magistras ir vyresnieji smarkiai plušo, buvo duotas įsakymas visuotinai ginkluotis. Tačiau vieno karto užteko tam pasiryžimui, iš tų gražių vilčių nieko neišėjo: buvo laukta, sakė, meto, žygiui skirto, ir kai jis atėjo, baigėsi tuo, kad Ragainės komtūras, Vytauto kovų draugas ir krikšto tėvas, išsiuntė savo vicekomtūrą su nedideliu būriu, tikriausiai savo paties pastangomis sutelktu, ku-

[1] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 90.

[2] Tie trys nurodytieji uždėjo ant rašto savo antspaudus: Naugarduko kunigaikštis Jurgis, vadinamas sūnum brolio, tikriausiai Jurgio Karijotaičio. Drucko kunigaikštis Levas pasirašo Vytauto svainiu, kažkuris Rusios kunigaikštis, vedęs ano tikrą seserį ar pusseserę, mums nežinomą. Apie Tautvilą nuo jo emigracijos pradžios nėra jokios užuominos.

ris patraukė palei kairįjį Nemuno krantą Marienburgo link, kad iš ten paremtų Vytauto plėšikautojų būrius. To žygio dalyviai, susitelkę prie Nemuno, kiek žemiau Kauno, pasuko į Vandžiogalos apylinkes (kronikininkų nurodyta *Wandejagel),* kur užėjo nemažai lietuvių, susibūrusių į kažin kokias iškilmes tenykštėje šventovėje. Lietuviai dėl to netikėto gausios priešo kariaunos pasirodymo panikai nepasidavė, sustojo palei šventovę į voras ir davė narsų atkirtį. Vis dėlto po ilgo mūšio užpuolikai laimėjo pergalę, paguldę mūšio lauke šimtą dvidešimt, kitus paėmę nelaisvėn, tad, dalijantis Vytautui du šimtai, kryžiuočiams – trys šimtai atiteko, lietuvių vadas atgulė kovos lauke; prisiplėšė daug grobio ir išsigabeno anapus Nemuno[1]. Kas gi sukėlė tą ūmų atšiaurumą didžiojo magistro kabinete, atspėti sunku, tikriausiai kokie nors politiniai sumetimai, kurių dabar neįmanoma paaiškinti; juk jeigu būtų buvę galima priekaištauti dėl nesėkmingos žiemos, kaip kad kai kuriems istorikams, pasikliovus saldžiaburnėmis kronikomis, atrodė, tai tuokart iš Ragainės niekas nebūtų gebėjęs patraukti į mūšio lauką, o, be to, žudynės ir pasiruošimas vyko žiemai įsigalėjus, tad, jeigu būtų buvusi permaininga arba šilta, nebūtų kilęs toks sujudimas dėl kariaunos apginklavimo.

1346

1384 m. Statybų žygis. Kliūtis, trukdžiusi pradėti veiksmus, galėjo būti ir ta, kad Vytautas dešiniajame Nemuno krante, virš Dubysos žiočių, neturėjo didesnės reikšmės tvirtovės, kuri laiduotų jo karo veiksmų sėkmę, kadangi visa, ką buvo galima užimti, atitekdavo paversta griuvėsiais, ir panorėjus sustiprinti, priešininkas nebūtų davęs tam laiko, kaip

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 425–427 (pagal Vygandą).

kad atsitiko mūšiuose dėl Trakų. Tad buvo parengtas planas: ant senojo Kauno griuvėsių pastatyti stiprią tvirtovę, kuri taptų pagrindiniu punktu ir paremtų užkariavimus tikrojoje Lietuvoje. 1384 metais, atėjus palankiam laikui, gegužės mėnesį, iš Ragainės Nemunu aukštyn nusitęsė didžiulės statybų žygio voros, kartu buvo plukdoma daugybė laivų, prikrautų statybos medžiagų, maisto ir įrankių. Toje flotilėje buvo galybė amatininkų; svetimtaučiai atėjūnai, ginkluoti žmonės ir ordino riteriai, vadovaujami paties didžiojo magistro, traukė sausuma skirtinguose daliniuose; trys pagrindiniai buvo iškėlę vėliavas; riterių – Šv. Jurgio, ordino Didžiąją su Dievo Motinos atvaizdu ir didžiojo magistro – su kryžiumi bei juoduoju aru. Nesuskaičiuojamos burės nusėjo didingą plačiojo Nemuno vagą, krantus užgriuvo pulkai riterių, dar nė vieną pavasarį nebuvo pasitaikę, kad būtų toks subruzdimas stovykloje, tokiame dideliame plote išsidėsčiusioje. Žygiuota sėkmingai, nes gegužės 24 dieną jau visa kas buvo vietoje ir tuoj pat labai energingai imtasi darbų. Po keturių savaičių tvirtovė nuo puolimų jau buvo apsaugota; nurodoma šešiasdešimt tūkstančių žmonių dirbusių ir aštuoniasdešimt tūkstančių žirgų naudota atstatant Kauno pilį, taip smarkiai 1362 metais sugriautą, kad nė pats Kęstutis nesiryžo prikelti jos iš griuvėsių, nes verčiau paliepė kitą tvirtovę, pavadintą Naujuoju Kaunu, Nevėžio žiotyse pastatyti. Tie darbai tęsėsi šešetą savaičių be pertraukos: medžių, kalkakmenių, akmenų buvo privežta iš gretimų apylinkių, daugiausia iš kairiojo Nemuno kranto, kadangi dešiniajame buvo baiminamasi lietuvių antpuolių. Mūrai kilo nepaprastai greitai, pačiam komtūrui Ciolneriui akių nenuleidžiant. Tuo tarpu siuntinėjami kariaunos būriai tvirtu skydu dengė darbininkus, dažnai vykdavo į tolimesnes vietas prasimanyti maisto, tad artimiausi kaimai buvo nusiaubti[1].

[1] Žr. šio tomo V priedą.

1347

1384 m. Mūšis prie Vilkyškių. Su vienu tokiu pašarininkų būriu Ragainės komtūras Vygandas Baldersheimas leidosi į kairįjį Neries krantą, siaubdamas kaimus siekė net Kernavės apylinkes; iš ten grįždamas pirma savęs išsiuntė sunkiasvorį krovinį ir grobį, pats stojęs užnugarin dengė savo voras ir žiūrėjo eismo tvarkos; besiartindamas prie Vilkyškių kaimo, kai jau manė esąs saugus, buvo pavytas gausios lietuvių kariaunos, vadovaujamos Jogailos ir Skirgailos. Prasidėjo kautynės, vienos atkakliausių. Narsus komtūras puolė į mūšį prieš gausesnes pajėgas ir čia rado savo žūtį, jo narsą išaukštinusią; krito taip pat aštuonetas svetimšalių atėjūnų riterių, dvidešimt trys kryžiuočiai, penkiasdešimt riterių žemesnio luomo, paprasti kareiviai neskaičiuoti; o lietuvių nuostoliai liko nežinomi, kaip kad ir belaisvių skaičius[1].

1348

1384 m. Vytautui duoti raštai. Tas įvykis smarkiai nuliūdino didįjį magistrą, Vytautą, ordiną ir visą krikščioniškąjį pasaulį, kaip kad liudija laiškai, cituojami šio tomo penktame priede. Betgi, nepaisant to pralaimėjimo, darbai tęsėsi su dar didesniu užsidegimu, mūrai išaugo keturių sieksnių aukščio, papėdėj dešimties pėdų storio per visą pilies teritorijos sieną[2], grioviai, perkasai, palisadų juosta – visa sudarė vieną pačių stipriausių tvirtovių tuose kraštuose. Pats didysis magistras

[1] Ibidem. Reikia atkreipti dėmesį, jog ten raštu paliudijama, kad Jogaila ir Skirgaila buvo krikščionys, Rytų apeigų tikėjimo.

[2] *Ditmar.* – S. 328. Šis kronikininkas byloja: *Die Mauern seyen 4 Ruthen hoh* (tikriausiai sieksniais, juk ne rykštėmis buvus reikėtų manyti. – *T. N.*) *und 10 Fuss dick gewesen* (Mūrai tapo aukštesni keturiais (tikriausiai sieksniais, juk ne rykštėmis buvus reikėtų manyti. – *T. N.*) ir dešimčia pėdų storesni).

tvirtino, kad su tokiomis tvirtovėmis lengvai visą Lietuvą užkariautų. Ta piliavietė dviejų upių santakoje, perkasu atskirta, suformavo salą, todėl ją pavadino Riterių sala, Ritersverderiu *(Ritterswerder).* Betgi prieš išvykdamas į Prūsiją, naujojoje Kauno pilyje susitiko su Vytautu pasitarti ir čia tam kunigaikščiui buvo duotas raštas, atitinkantis prieš tai magistro įteiktą, su pažadais, anksčiau žodžiu jam duotais, išdėstytais tokio turinio pareiškimu: „Atsiliepdamas į kunigaikščio Vytauto sutikimą, kad tėvonines valdas priima iš ordino valdyti leno teise, ordinas tad prisiima įsipareigojimą visomis jėgomis padėti jam atsiimti tėvo valstybę ir ten jį nuo bet kokio neteisėto smurto užstoti; ginti nuo Kristaus priešų; savo ruožtu kunigaikštis privalo padėti ir tarnauti ordinui kovoje su pastarojo priešais ir krikščionių tikėjimo priešininkais. Jeigu po kunigaikščio arba jo tiesioginių paveldėtojų mirties neliks įpėdinių, tuokart jo valstybę, pagal pastarojo tvirtą valią, paveldės ordinas. Jeigu po jo mirties tiktai duktė liks, ordinas privalės imtis jos globos ir į savo vyresniųjų patarimus atsižvelgdamas ištekinti ją už aukštos kilmės vyro, palikdamas jai tėvo palikimą. Tačiau jeigu numirtų bevaikė, ordinas paveldėtų palikimą, o vyras į jį neturėtų jokių teisių. Betgi jeigu kunigaikščio Vytauto brolis Sigitas (Žygimantas. – *T. N.)* atsiverstų į krikščioniškąjį tikėjimą, tuokart, po bevaikio Vytauto mirties, valstybę turėtų paveldėti jis, tokiomis pat teisėmis, prievolėmis ir įsipareigojimais, kokius buvo prisiėmęs kunigaikštis Vytautas"[1]. Didysis ma-

[1] Rašto data: *By unsern huse Marienwerder uf der Nerge im J. 1384 Dinstag bynnes der Octava des h. lichnams* (Mūsų, Marienburgo pilyje, prie Neries, 1384 metais, Dievo Kūno oktavos antradienį). Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Foliantas „T. O". – P. 251. Iš čia susigaudome, kad ir prie Vytauto, ir kryžiuočių pusėje nė vieno Vytauto brolio, išskyrus Žygimantą, nebuvo (žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 433). Kita siūlosi mintis, kad raštą perrašant turėjo būti padaryta klaida, juk Marienverderio pavadinimas priskirtinas Naujajam Kaunui prie Nevėžio, o senasis, prie Neries – *Nerge,* nuo *Neris* pavadintas, – tai neginčijamai – Ritersverderis. Taip pat žr.: *Cromer.* Idex Archivi Cracov. MS. – Nr. 377.

gistras, grįžęs iš to žygio, taip garbingai įvykdyto, sudaręs pastarąsias sutartis su Vytautu, puoselėdamas gražias viltis ir smagus atlikęs užduotį, nors po pralaimėjimo prie Vilkyškių ir patyręs širdgėlą, pranešė Šventajam Tėvui Urbonui VI apie viską, kas tuo metu dėjosi[1].

1349

1384 m. Užpuolama Lenkija. Be tų suokalbių, nukreiptų prieš Lietuvą, didysis kunigaikštis Jogaila atkreipė davo dėmesį į didesnius dalykus, kas turėjo priartinti įvykius, jo priešų visai nelauktus. Jų pradžia – didysis žygis į Lenkiją, neabejotinai siekiant parodyti lenkų tautai savo galią ir vangiausiems priminti nesėkmes, kurių gali dėl Lietuvos patirti, jeigu ją savo priešu laikys. Nors to priežastis, mūsų istorikų nuomone, buvo didžiojo kunigaikščio pyktis ant lenkų* už teiktą pagalbą Mazovijos kunigaikščiams užimant Palenkės pilis prieš kelerius metus Lietuvoje kilusio sambrūzdžio laikais, *be to, dar proteguojant Kęstučio šeimai***. Galėjo tai būti apsimestinė priežastis, anoji – tikra. Kad ir kaip ten buvo, tuoj pat po pergalės prie Vilkyškių, laimėtos prieš Ragainės komtūrą, didysis kunigaikštis patraukė iš Gardino su nemaža kariauna, nuvyko į Pultuską, kur, užkariavęs Mazovijos žemes, priartėjo prie Vyslos, ir jos dešiniuoju krantu nužygiavo net iki Sano žiočių. Bajorai ir drąsos stokojantys Lenkijos didikai pabėgo anapus Vyslos ir užsidarė Zavichosto pilyje; dėl to reikėjo mėginti keltis per upę; tačiau nebuvo galimybės gauti valčių, tad Radvila, vienas lietuvių raitelių vadų, parodė būdą persikelti, žinomą jau nuo totorių laikų, tai yra žmogus, išsirengęs nuogai, plaukia palei žirgo šoną, laikydamasis už karčių, o jo drabužiai ir ginklai, pritvirtinti ant mažo plaustelio iš meldų ar lengvo

[1] Žr. V priedą.

medžio, prikabinto prie žirgo uodegos, be jokio pavojaus sušlapinti, plaukia iš paskos[1].

Vado pavyzdžiu pasekė jo raitelių dalinys, po jų visa kariauna, lenkų, bestebinčių nuo Zavichosto pylimų, nuostabai. Pilaitę tą bemat apmėtė žabais, taip pat vadovaujant narsiajam Radvilai; tuo būdu lenkai, gresiant pavojui sudegti gyviems, gintis neįstengė; tad daugybė įvairių žmonių buvo paimta nelaisvėn[2].

Iš tos vietos, kairįjį savo sparną dengdama Vyslos krantu, plėšikautojų kariauna priartėjo net prie Vislicos, tik per devynias mylias nuo Krokuvos atitolusio miesto. Visa karalystė ir jos sostinė buvo apimta išgąsčio, nes joks pulkas nepasirodė mūšio lauke, buvo galima plėšti pačius tankiausiai gyvenamus ir geriausius ūkius turinčius valsčius. Tačiau nuo Vislicos lietuviai pasuko atgalios – pakeliui užpuolė Lisa Gūrą ir apiplėšė seną benediktinų vienuolyną, garsėjusį turtais; po to sudegino Opatovo miestą, iš kur tiesiai traukė atgalios su gausiu grobiu. Per tą antpuolį, kaip kad ir per pirmesnį, 1379 metais vykusį (§ 1282), buvo pagrobta brangi relikvija – Šventojo Kryžiaus medžio nuolauža ir taip pat stebuklingu būdu grąžinta į seną savo vietą[3].

---

[1] Tą persikėlimo būdą aprašė: *Beauplan.* Description d'Ukraine. – P. 54*; *Dmitrij Bantyš Kamenskij.* Istorija Maloj Rossii. – Č. I. – S. 342 (pakartotinis leidimas)**.

[2] Kronikose, taip pat kaip ir senovės padavime, tikriausiai kokioje giesmėje išlikusiame, bylojama, kad lietuvių kariauna buvusi tokia gausi, jog kai kiekvienas paėmęs lazdą sviedė į mūrą, pilaitė buvusi užmėtyta vėzdais. Mes manome, kad tai poetinis įvaizdis, pavartotas pavadinti žabams – senovinis būdas padegti pilis.

[3] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 51, 52) šį stebuklą taip aprašo: *Zajechali do Sviatoho Kryža na horu, meży kotorom vojskom byl odyn Pan z rodu Dovojnova; vzial Derevo Sviatoho Kryža, kotoroje bylo opravleno v serebro, i vzial toje Derevo, ne dla jeho dostojnosty, ale dla srebra i nešanujučy jemu toho Dereva, i vložyl v toboły meży inšymi prostymi rečmi, i polonil tež tam devku, Pannu znakomitoju, rodu vysokoho. Kotoraja by la herbu Habdanku, kotorujuž Pannu u velikoj počtivosti choval... I Vilnevcy*

1384 m. Vytautas vienijasi su Jogaila. Grįžęs iš žygio į Lenkiją, didysis kunigaikštis pirmiausia susirūpino užtikrinti

---

podluh obyčaju staroho pohanskoho, potkajut Kniazia Velikoho Jogajla z žonami i detmi pered mestom pesni pojučy i v doloni bijučy chvala dajučy Velikomu Kniaziu iž takove zvytezstvo zyskal i velikaja tižba budet v ulicach ludej v meste Vilenskom. I nekotorykolviek dotknulsia budučy pohanin tych Tobol hde bylo Derevo Sviatoho Kryža, tot nahle umer. I dyvilsia Kniaz Veliki Jogajlo tomu, što na onom potkaniu tak ludej mnoho nahle pomerlo, i pytalsia mežy svoimi štoby tomu za dyv byl i pryšedšy to Pan z Dvojnov, kotory vzial tot Sviatyj Kryž ir stanet povidat tot dyv toj Panie z Habdanku, kotoruju polonil i ona pavedyla iž ja u vo sne vidyla Anhela Božeho, kotory movil, iž tot hnev svoj Boh perepustyl na toje pohanstvo, dla toho iž Derevo Sviatoho Kryža nepočtyve chovajut, kotoroje majut u sebe. I tot Pan z Dovojnov, povedyl tuju reč Devičuju Velikomu Kniaziu Jagajlu. I Kniaz Veliki Jagajlo, kazal tomu Panu do sebe prynesty tot Kryž v kotorym jest Božyje Derevo, i tuju Pannu što v neho jest v poloneni. I Kniaz Veliki Jagajlo, ohledavšy derevo Sviatoho Kryža i tuju Pannu z Habdanku i dal toj Sviaty Kryž toj Pannie i prykazal jeje Panu tomu z Dovojnov aby vže ona byla dobrovolna, i sam Kniaz Jogajlo tuju Pannu darovavšy počestne odpustyl, i vkazal jeje aby tot Kryž počestne odnesla i postavila na tom meste hde pervej byl, i Panna taja vidiačy toho Pana z Dovojnov u kotoroho byla polonena tak staloho, iž jeje počestne u sebe deržal; i včastnost jej velikuju čynil i povedyla jemu iž ona odna dočka u otca svojeho jest, i prosila jeho aby s neju do otca jechal i tam u otca budučy aby jej malžonkom zostal. I tot Pan z Dovojnov s toju Pannoju jechal do otca jeje i toje Derevo Sviatoho Kryža počestno otnesli i postavili v kostele Sviatoho Kryža. A potom tuju Pannu za sebe vzial i tohdyž jemu prydano k tomu Habdanku Kryž i dla toho nazvano tot herb Dubnia* (Užjojo ant kalno, į Šventojo Kryžiaus vienuolyną. Tarp tų karių buvo vienas iš Davainų giminės. Jis paėmė Šventojo Kryžiaus medžio relikviją, kuri buvo inkrustuota sidabru, pasiėmė tą medį ne dėl jo šventumo, bet dėl sidabro, ir, to medžio nepagerbdamas, įsikišo jį į ryšulį tarp kitų paprastų daiktų. Ten jis sugavo merginą, žymią paną iš garsios Habdanko herbo giminės, su kuria labai pagarbiai elgėsi [...]. Vilniečiai, išėję su žmonomis ir vaikais už miesto, pasitinka didįjį kunigaikštį Jogailą, senu pagonišku papročiu dainuodami ir plodami rankomis, šlovindami didįjį kunigaikštį, kad laimėjo tokią pergalę. Vilniaus miesto gatvėse buvo kamšatis žmonių. Kas tik iš pagonių palietė tą ryšulį, kuriame buvo Šventojo Kryžiaus medis,

savo valstybės vidaus santarvę. Todėl diplomatiniais ryšiais buvo susisiekta ir su didžiuoju magistru Konradu Ciolneriu, ir su ordino maršalka Konradu Valenrodu; buvo kalbėta apie suvažiavimą, kadangi žinome buvus apsaugos raštų, Jogailai anų šiam tikslui duotų[1]. Tai neįvyko, betgi pasipainiojo kitų priemonių. Vytautas, sueidamas su kryžiuočiais į kaskart vis glaudesnius ryšius, visam kraštui pridarė rūpesčio; jo pasiuntiniai dažnai zujo po Žemaitiją, būrė šalininkus, nemaža šalies dalis buvo apimta sumaišties. Kryžiuočiai, tų nelaimių kaltininkai, kiekvieną valandą galėjo gauti paramos iš svetimšalių atėjūnų ir, lietuvių emigrantų padedami, dar didesnių bėdų kraštui atnešti. Tad Jogaila sumanė vienytis su Vytautu: to tikslo siekdamas pasiuntė pas jį patikimus asmenis iš aukštų pareigūnų, įteikė jam raštus, laiduodamas sugrįšiąs prie senos broliškos draugystės, jei tik panorėtų

---

iš karto mirė. Ir stebėjosi didysis kunigaikštis Jogaila, kad per tą susitikimą taip netikėtai mirė šitiek žmonių, klausinėjo saviškių, kas čia per stebuklas. Ir tas Davaina, kuris buvo paėmęs tą Šventąjį Kryžių, atėjęs ima pasakoti apie stebuklą Habdanko herbo panelei, kurią buvo paėmęs nelaisvėn. O ji tarusi: „Aš sapnavau Viešpaties angelą, kuris sakė, jog Dievas už tai baudęs tuos pagonis, kad jie, turėdami Šventojo Kryžiaus medį, nepagarbiai su juo elgiasi". Tasai Davainų giminės bajoras atpasakojo merginos žodžius didžiajam kunigaikščiui Jogailai. Ir didysis kunigaikštis Jogaila liepė tam ponui pristatyti tą Dievo Kryžiaus medį ir panelę, kurią jis laikė nelaisvėje. Kunigaikštis Jogaila pats paleido tą panelę gražiai apdovanojęs, ir liepė jai tą kryžių gražiai parvežti ir pastatyti toje pačioje vietoje, kur jis pirmiau buvęs. Ir panelė, matydama poną Davainą, kurio belaisvė buvo, esant tokį rimtą, savo namuose ją taip gražiai užlaikius ir jautriai elgusis, prisipažino jam esanti vienturtė savo tėvo dukra ir meldė jį vykti drauge su ja pas jos tėvą ir ten, pas tėvą, būti jos vyru. Ir ponas Davaina su panele nuvyko pas jos tėvą, gražiai parvežė tą Šventojo Kryžiaus medį ir pastatė Šventojo Kryžiaus bažnyčioje. O paskui tą panelę paėmė sau į žmonas, ir tuomet prie to Habdanko herbo jam buvo pridėtas kryžius. Ir todėl tą herbą imta vadinti Dubnia)*. Apie tai kalba Strijkovskis (p. 435, 436). Okolskis (p. 141) ir kiti vis dėlto to herbo kilmę aiškina šiek tiek panašiai.

[1] *Cromer.* Index Archivi Cracoviensis. – Nr. 378, 379.

nutraukti santykius su bendru tėvynės priešu; garantavo saugumą, pažadėjo pamiršti nuoskaudas, pripažinti garbę, kilmei deramą ir nuosavybę Rusios valsčių, tėvui priklausiusių, kaip antai, Gardino, Volkovysko ir Brastos; taip pat Polesės su miestais: Drohičinu, Belsku, Melniku ir Kamenecu, Suražu, Mstibuvu, atiduoti netgi dalį Voluinės mainais už Trakų ir Žemaitijos kunigaikštystes[1]. Be abejo, tuo pat metu Vytautas patyrė šiokį tokį didžiojo magistro atšiaurumą, kadangi jie, kaip slapta pasiuntinybė atvykę ar kuo kitu apsimetę, suprato jį linkusį priimti pasiūlymus; parašė broliui malonų atsaką ir prižadėjo vykdyti jo reikalavimus, kad tik būtų tvirtai laikomasi sutarčių. Kronikos neišsaugojo aplinkybių, tačiau yra didelė tikimybė, kad Jogaila Brastoje buvo susitikęs su Vytauto motina, ir jinai pasirūpino užtikrinti sūnui didįjį kunigaikštį šventai laikysiantis savo pažadų; juk nebuvo Lietuvoje nieko kito, kuo Vytautas galėtų tvirčiau pasitikėti. *Ne mažesnę įtaką šiam susivienijimui turėjo padaryti ir kunigaikštienė Julijona. Tą susivienijimą mini ne tik Kromeris (nuosavybės dokumente). Tai matyti ir iš dokumento, kuris spausdinamas šio paragrafo išnašoje – patvirtinama Vytauto teisė į tėvoninę valdą Trakuose, netgi tituluojant jį didžiuoju kunigaikščiu**. Taigi po kito susitikimo su broliu ir motina Vytautas, apsimetęs, kad esą suruošęs žygį į Lietuvą pasiplėšti, su ketvertu šimtų patikimų raitelių 1384 metų liepos 12 dieną[2] išvyko iš Prūsijos. Pirmiausia atkeliavo

---

[1] *Vitoldus revocatus a Jagellone Magno Duce, testatur se accepisse Bzeście, Drohiczyn, Mielnik, Bielsko, Suraż, Kamieniec, Volkovisk et Grodno cum toto districtu. Promittitque ipsi obsequium et fidelitatem, et quod praemonebit eum de insidis, et consiliis adversa riorum neque mittet quoque legationem ipso inscio, neque repetet patrimonium* (Vytautas, Jogailos pavadintas didžiuoju kunigaikščiu, liudija, kad jis pasiima Brastą, Drohičiną, Melniką, Belską, Suražą, Kamenecą, Volkovyską ir Gardiną su visomis apskritimis. Ir pažada jam paklusnumą ir ištikimybę, ir kad įspės jį apie žabangas bei priešininkų sąmokslus. Be to, kad jam nežinant nesiųs jokių pasiuntinybių ir nebesieks tėvonijos). *Cromer.* Index Arch. Cravoc. – Nr. 380. – An. 1384.

[2] *Detmar.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 437.

prie Jurbarko pilies[1], paliepė iškviesti tenykštį komtūrą; pastarasis skubiai su kai kuriais ordino broliais išėjo, prašydamas, kad teiktųsi užeiti į pilį. Betgi Vytautas pasakė: „Kuo skubiausiai siųskite visus žmones į Ragainę ir Splitę, nes turiu žinią, kad Skirgaila ir Jogaila greitai nori užpulti šią tvirtovę, o aš paskubėsiu jiems į pagalbą". Konvento komtūras pasiuntė kryžiuočius su nemažu daliniu ginkluotų žmonių. Po to pakvietė atvykėlius svečius į pilį vaišių. Tuokart kunigaikštis atmetė pasiūlymą, tačiau sutiko, kad Sudimantas, jo giminaitis, galėtų jį pavaduoti[2]. Šis su žmonėmis metėsi ant nuleisto tilto, užmušė du kunigus ir keletą prie vartų stovėjusių pilies žmonių, o su jais riterį Joną Altenhofą; komtūras ir kiti buvo paimti nelaisvėn; daiktai, kurie reikalingesni, pagrobti, kitus su pilies statiniais pasiglemžė liepsna. Bajerburgas kronikose neaiškinamu būdu pateko į Vytauto rankas. Ragainė, Splitė ir Noihauzenas buvo laiku apsaugoti, gavus žinią apie išdavystę. Kauno puolimas taip pat nepavyko; papasakosime šito aplinkybes: tenykštis konvento komtūras, labai anksti nubudęs, įlipo į sargybos bokštą ir pastebėjo Nemunu plaukiančius laivus, kuriuose nebuvo matyti žmonių ir tuo labai nustebintas pasišaukė keletą riterių; niekas negalėjo atspėti, ką tai galėtų reikšti. Tuo tarpu pamatė du žvejus, luotais sparčiai besikasančius pro pilį; imta juos šaukti, kad sustotų, tačiau šie pradėjo irtis dar greičiau; išsiųstas luotas vytis ir vienas pagautas, iš kurio kryžiuočiai sužinojo apie jiems gresiantį pavojų, mat tie artėjantys laivai buvo pilni ginkluotų vyrų, turėjusių užpulti ir užimti pilį[3].

---

[1] Ponas Foigtas klaidingai parašė – *Georgenburg,* nes vokiškai reikia rašyti *Jurgenburg,* kadangi lenkiškai – *Jurbork,* kaip kad senojoje Prūsijos kronikoje (p. 40), kuri šiuo atveju yra patikimiausias šaltinis.

[2] Senoji Prūsijos kronika skelbia Sudimantą buvus Vytauto svainiu, tikriausiai tarp jų buvo kokia giminystė.

[3] Senoji Prūsijos kronika (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 438).

1384 m. Kauno apgultis ir užėmimas. Tuo metu kunigaikščiai jau susikalbėjo ir sutarė dėl tolesnių veiksmų prieš savo tėvynės priešus plano. Kariauna iš anksto traukė iš visų šalies pusių, karui buvo ruošiamasi plačiu mastu, skuba visur neapsakoma. Užmojis visu smarkumu buvo nukreiptas prieš Kauną, kad užimtų tą naująją tvirtovę, kaip raktą visai Lietuvai užkariauti. Apgultis prasidėjo rugsėjo pabaigoje. Kunigaikščiai ir didikai su savo pulkais lydėjo didįjį kunigaikštį. Kokie tik tuometinio karo meno būdai buvo žinomi – niekas nebuvo užmiršta: per Nemuną, aukščiau ir žemiau miesto, nutiesti tiltai, galuose apsaugoti tvirtovių; turėjo bokštų ir brustverų su įkurdintais ginkluotais žmonėmis, kad sutrukdytų užimti iš sausumos ir iš upės, puolimo technikos: griaunamosios, padegamosios, patrankų, paraku užtaisomų; cirkumvalacinių ir kontrvalacinių linijų; buvo iškasti taisyklingų formų požeminiai tuneliai, arba perkasai, kaip kad sako jų amžininkas Vygandas, pats tikriausiai gerai išmanęs karo meną[1]. Puolėjai dieną ir naktį dirbo bei kovėsi visu smarkumu, užsidegimas ir įnirtis buvo beribiai. Kunigaikščiai tarpusavyje pasidalijo įvairių darbo barų priežiūrą, patys puldami į pavojus savo pavyzdžiu užkrėsdavo kitus. Rinktinių kryžiuočių ir karių dalinių įgulai buvo pavesta vadovauti narsiajam Henrikui Klėnui; ji gynėsi nepaprastai pasiaukojamai ir narsiai, darbavosi nepasiduodama nuovargiui. Dvasią apėmęs įšėlis ir narsa nirtino abi puses; kasdien vyko atkaklūs mūšiai; persvarą durtuvų kautynėse turėjo vokiečių kariai, būdami labiau įgudę, narsa ir ryžtu lenkė lietuviai ir rusinai. Kai didžiulis mūrdaužis pabūklas buvo pastatytas į poziciją priešais pilį, vokiečių bombardyras pilies šaudykloje užtaisė savąjį ir antru šūviu kaip kiaušinį sukneždino priešo

[1] *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – l. c.

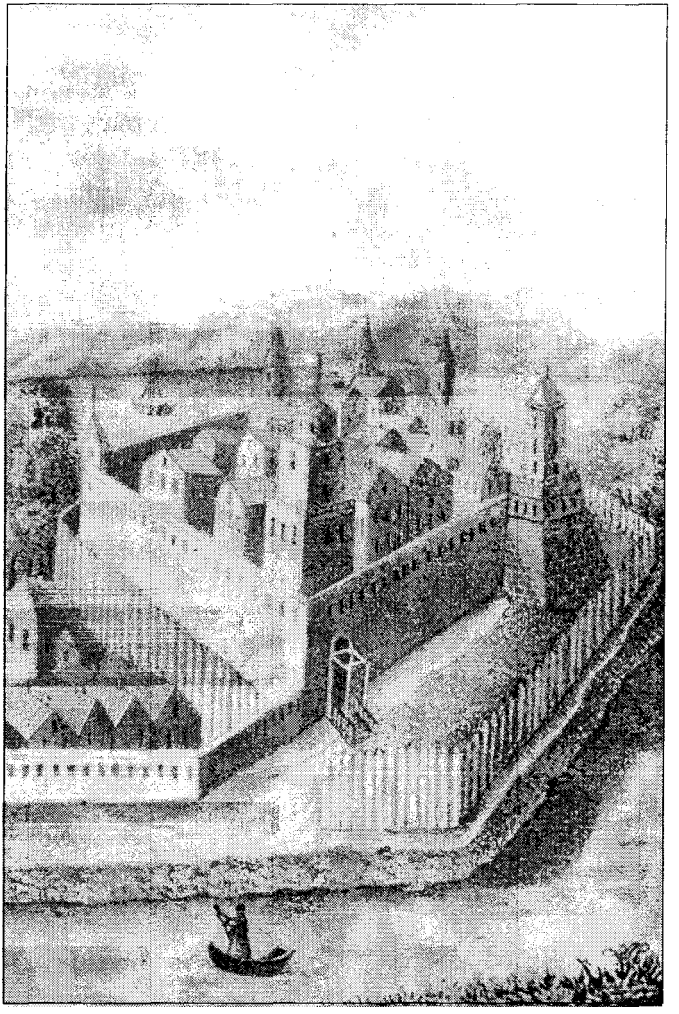

Senoji Kauno pilis, tikriausiai XV amžiuje,
kai ji buvo atstatyta valdant Vytautui
Piešinys, kurį Teodorui Narbutui iš savo asmeninės senienų kolekcijos
padovanojo kažkoks *P. A. M.* (Ponas Antanas Marcinovskis? – *R. G.)*
Juozapo Ozemblovskio litografija

pabūklo pakoją, – byloja kronikininkas[1]. Buvo pastatytas kitas, ir šį suardė kryžiuotis Hermanas.

Vis buvo kopiama per aukštas sienas, nuo ko tik karšta derva ir nuo viršaus leidžiamais rąstais gynėjai galėjo gelbėtis. Po trijų savaičių, kai be atvangos tęsėsi kova ir virte virė darbas, lietuviams pavyko pradaužti angą sienoje. Kryžiuočiai, vos tik mūras griuvo, bemat užstatė angą didžiulio kalibro patranka, puolėjai atritino savąją ir akimirksniu iš jos jau pliekė jų bombardyras. Rusinai tuo tarpu mikliai iš pabūklo paleistais sviediniais neleidžia antrąkart pralaužti apgulties, netgi Neries krantas jau tapo neprieinamas įgulai, kuri tad ima leistis į vandenį, rusinų patrankos ir šauliai trukdo artintis prie vandens, atremdami drąsiausius išpuolius. Kryžiuočiai, apimti nevilties, žvalgosi pagalbos, kasdien vis labiau žlunga viltys apsiginti. Vieną rytą dešiniajame Nemuno ir Neries krante, ant kalvų, pasirodė besiplaikstanti Šv. Jurgio vėliava, sulig tuo reginiu nuo pilies mūrų pasigirdo sklindantys džiaugsmingi šūksmai, paskutiniųjų vilčių aidai. Buvo tai ordino maršalka Konradas Valenrodas, vedantis ginkluotus žmones iš Elbliongo, Kristburgo ir Osterodės, skubantis pagalbon; jo pasiųstas narsusis Ragainės komtūras gebėjo priartėti prie Neries tiek, kad girdėjo šūksnius iš pilies ir galėjo susikalbėti su įgula. Po to pranešė maršalkai, kad didesnioji riterių dalis guli skausmuose, žaizdų nusėti, kiti jau nebepajėgūs toliau gintis ir tik laukia paskutiniosios. Kryžiuočiai, pasinaudodami gudrybėmis bei jėga, aukščiau persikėlė per Nerį ir vienu kartu iš visų taškų puolė cirkumvalacinę liniją, kitaip

---

[1] *Magister bombardarum optavit magnam bombardam sagittans post machinam majorem (bombardum Lithuanorum. – T. N.) vacuo icti, secunda viae tetigit et pendiculum ejus (lafetas. – T. N.) quasi ovum est defractum. Major eciam machina in continenti instaurata est sed frater Hermannus ut pridem confregit* (Bombardyras nutaikė didelę bombardą, šovė į didesniąją mašiną (lietuvių bombardą. – *T. N.*) – pro šalį; antrą kartą pataikė ir jos pendikulas (lafetas. – *T. N.*) buvo suknežintas kaip kiaušinis. Didesniąją mašiną [lietuviai] tuojau pataisė, tačiau brolis Hermanas ją, kaip ir pirmąją, sutrupino). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – l. c.

sakant, apsupusiųjų išorinius apkasus; tuo tarpu vienas dalinys, jau anksčiau užsimaskavęs dešiniajame Neries krante, priartėjo prie kranto priešais pilį, iš jos į vandenį buvo nuleista didžiulė valtis, kuria ligoniai ir sužeistieji buvo nuplukdyti anapus; vyko tai tamsios ir audringos rudens nakties priedangoje. Šis laivas grįždamas atgabeno kiek žmonių ir maisto[1]. Lietuviai, neleidę puolėjams nieko laimėti, kitą dieną betgi pastebėjo, kad buvo nakties tamsos suklaidinti; įgula dėl nepakankamai budriai saugoto punkto susišnekėjo su priešingu Neries krantu; tad pagalbon atvykusiųjų akivaizdoje su dviguba jėga puolė atakuoti; galbūt iš belaisvių gavo grėsmingą žinią apie dar į pagalbą iš Prūsijos traukiančią labai gausią kariauną, juk suprantamas Valenrodo noras sukelti kuo didesnę puolančiųjų baimę. Sulig aušra, po tos neramios nakties, pradėti pulti visi pilies punktai. Maršalka, stovėdamas prie savo žmonių ant kalno, buvo priblokštas matomo vaizdo: savo akimis matė vadą komtūrą, kai šis stojo ant mūro sienos su vėliava rankose ir kaip lietuvio iš patrankos paleistu šūviu buvo pakirstas, tą pačią akimirką, kai besiplaikstančia vėliava jį sveikino ir davė sutartinus ženklus, nusviro jo galva[2]. Panašiais atvejais vienas šūvis kartais viską nulemia, taip ir šį kartą atsitiko kryžiuočiams: po vado pilyje

---

[1] Šią Kauno apgultį reikia palyginti su pirmesne (§ 1251), tad išsiaiškinsime svarbių inžinerijos istorijos dalykų. Lietuviai šiame moksle niekam Europoje nenusileido: turėjo paraku šaudančių patrankų, gerų artilerijos žinovų ir sumanių inžinierių.

[2] *Dum Marschalcus staret in loco dicto* (ant kalno nuo dabartinio benediktinių vienuolyno. – *T. N.) vidit lapidem projici de machina bombarda et caput commendotoris amputari* (Kol maršalka stovėjo nurodytoje vietoje (ant kalno nuo dabartinio benediktinių vienuolyno. – *T. N.)*, pamatė, kaip akmuo iš galingo pabūklo išlėkė ir buvo nukirsta komtūro galva). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 440. Taip pat senoji Prūsijos kronika (l. c.). Apie kitas aplinkybes – žinios iš vietovės apžvalgos. Tuo vadu, kaip žinoma, buvo Henrikas Klėnas, vienas labiausiai patyrusių kryžiuočių riterių. Turėjo vykti Jogailos pokalbiai su maršalka arba kvietimai į tokius, tačiau apie juos neturime jokių žinių.

netekties ėmė slūgti ryžtas gintis. Betgi Valenrodas nepasidavė nusivylimui: tikėjosi atstumti puolėjus nuo cirkumvalacinės linijos, mat buvo pastebėjęs ją esant silpną nuo Nemuno pusės, tad ruošėsi į tą tašką smogti stiprų smūgį; lietuvių vadai iš jo manevrų suprato sumanymą ir tuoj pat tą vietą kaip reikiant sustiprino. Tuo pat metu puolėjų pasiuntinys, apsimetęs bėgliu, tarsi slapčia prisiartino prie pilies, kreipėsi į vicekomtūrą, kuriam išsipasakojo, kad esą yra iš Ragainės, kur turi žmoną ir vaikų, kad dabar ištaikęs progą ten vykti, tad jeigu turėtų ką pranešti, jis, būdamas palankus ordinui, apsiima nunešti slaptus raštus. Kryžiuotis turėjo susivokti esant klastą, kadangi parašė laišką tarsi broliui Ragainėje, pranešdamas, kad Kauno įgula turi atsakančiai daug žmonių, pakankamai maisto, kad mažiausiai dvi savaites dar įstengs atlaikyti apgultį ir puolimus. Lietuvių vadai suprato ir numanė, kad pilyje reikalai klostosi visiškai priešingai. Didysis kunigaikštis davė įsakymą nedelsiant rengtis svarbiausiam puolimui: grioviai buvo primėtyti žabų ir ataka tęsėsi nuo ryto iki vidurdienio, jos metu kryžiuočiai, drąsos stebuklus rodydami, patyrė didžiulių nuostolių netekę geriausių savo riterių; pats vadas – vicekomtūras, nublokštas nuo kažkokių medinių pakylų viršaus, įkrito į griovį ir, per stebuklą likęs gyvas, buvo išgelbėtas. Vis dėlto buvo paimti vieni priešakiniai įtvirtinimai, tikriausiai įgulos pastatyti pridengti landai, kuri buvo apstatyta žmonėmis; po šio laimėjimo puolėjams buvo lengviau užimti piliavietės vidinę dalį; po to ir visa pilis buvo užimta. Įgula, neapsakomai per tos dienos ataką sumažėjusi, su savo vadu užsidarė viename atokiau stovėjusiame bokšte, skirtame galutiniam pabėgimui. Nuo tos tvirtovės viršaus su širdgėla stebėjo, kaip Šv. Jurgio vėliava dingo kalnuose. Taigi maršalka, veltui išmėginęs visus būdus pagelbėti apsuptiesiems ir matydamas, kad pilis jau visiškai užimta, buvo priverstas galvoti apie saugų atsitraukimą, kaip paskui save nepatraukus visų puolėjų pajėgų vytis, be to, trūko pašaro ir žiemos metas jau priminė apie save. Netgi sunku suprasti, kaip lietuviai leido jam

ramiai pasitraukti. Be abejonės, šio atsitraukimo sėkmę reikia aiškinti tuo, kad buvo skubiai ir patykomis apleistos pozicijos, per upę keltasi tuo metu, kai puolimas buvo įnirtingiausias. Tuo tarpu bokštas apkrautas degamais daiktais. Kryžiuočiai, atsidūrę pavojuje kartu su juo būti sudeginti, nematydami išsigelbėjimo, prašė derybų; galiausiai vicekomtūras su žmonėmis atsidavė malonei, melsdamas tik palikti gyvus. Prisiartino didysis kunigaikštis, atsivėrė geležinės durys, ir tie nelaimingieji išėjo iš paskutinio savo prieglobsčio. Nugalėtojas padavė ranką vicekomtūrui ir kiekvienam riteriui, išskyrus vieną, kurį įsakė tuoj pat nukirsdinti, ir kai kurie žmonės buvo vietoje užkapoti. Įvyko tai 1384 metų spalio 25 dieną[1].

1352

1384 m. Ordino nuostoliai. Kryžiuočių istorija iki tų metų neprisimena didesnio ordino pralaimėjimo kaip kad šis per Vytauto apsivalymą; mūšiuose atgulė šimtas penkiasdešimt ordino brolių ir kilmingųjų riterių bei nesuskaičiuojama daugybė ginkluotų įvairaus rango žmonių; penkiasdešimt penki kryžiuočių riteriai, du šimtai penkiasdešimt pasauliečių kilmingo luomo riterių, per pusantro tūkstančio ginkluotų žmonių nuėjo nelaisvėn. Pilys, dideliais kaštais pastatytos, su konventais, aprūpintos liepsnosvaidėmis patrankomis ir visais reikmenimis: Jurbarkas, Bajerburgas, Marienburgas ir Ritersverderis, kitaip sakant, Senasis Kaunas, apie šimtą keliasdešimt kvadratinių mylių ką tik įgyto krašto ir tolesnių užkariavimų viltys buvo išplėštos. Be to, dar Lietuvos didysis kunigaikštis, remiamas kariaunos visos savo valstybės, jau nebepadalytos, tapo galingu kaimynu ir pavojingu priešu. Betgi visa tai nuveikta

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 438–441 (V priedas). Laiškas Kardinolų kolegijai. Nubaustieji mirtimi turėjo būti rėksniai, kurie to meto papročiu nuo palisadų įsismarkavę tyčiojosi iš puolėjų.

vienerių laimingų derybų dėka, prie kurių sėkmės prisidėjo vienas mažas akibrokštas, iškrėstas Vytautui Marienburge, kurį kronikininkai nors ir nutyli, tačiau jis yra numanomas iš toliau išdėstytų aplinkybių ir diplomatinių raštų.

1353

1384 m. Kryžiuočių sąjunga su Mazovija. Dėl tokios įvykių raidos apėmė baimė ir Mazovijos kunigaikščius; jie linko prie kryžiuočių, juolab skubiau ir noriau pasišovusių anuos remti prieš Jogailą, kadangi numatė, jog jiems padariniai būtų grėsmingi, jei su anais susitaikytų. Užtat mazoviečiai, užstatę Zakročimo pilį, lengvai iš ordino gavo tris tūkstančius šešis šimtus kapų čekiškų grašių ir sudarė tarpusavio pagalbos sutartį, nukreiptą prieš Lietuvą[1].

*1354**

1385 m. Vytautas pereina į kitą tikėjimą. O apie kunigaikštį Vytautą pasakytina, kad šis, susitaikęs su broliu Jogaila, savo palankumą pastarojo giminei įrodydamas, tuoj pat savo kunigaikštystes Lietuvos Rusioje užėmęs, kunigaikštienės Julijonos Algirdienės pastangomis, iš katalikų tikėjimo perėjo į Rytų apeigų bažnyčios tikėjimą. Iš jos, karštos krikščionės, tą tikėjimą išpažįstančios, dar gavo Lucką, pamėgtą miestą, kur dažniausiai vėliau mielai lankydavosi. Pereidamas į kitą tikėjimą to meto papročiu per krikštą gavo *Aleksandro*** vardą, vokiško vardo Vygandas atsisakė[2].

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 442–443.

[2] *Nors rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 43), o ja remdamasis ir Lukas Davidas (t. VI. – P. 189; t. VIII. – P. 225) vadina jį rusišku Jurijaus, tai yra*

*1355***

1385 m. Sambrūzdžiai Prūsijoje. Visą 1384-ųjų metų žiemą, netgi ir kitais metais Prūsijoje buvo labai neramu: kai dėl politikos – telkiama kariauna, svetimšaliai atėjūnai be perstojo traukė, nuolat brovėsi tai Vyslos, tai Žemaitijos sienos link; neramumai, baiminimasis, apėmę visą kraštą, nesiliovė, mat žinota, kad Lietuvoje vis smarkiau ginkluojamasi, prie Prūsijos sienų buvo dislokuota kariauna, pasiruošusi sulig vokiečių įsiveržimu iš vienos pusės galingomis pajėgomis užgriūti Prūsiją iš kitos. Tad ilgai nesiryžta nė mažiausios dingsties[1] duoti, verčiau linkta prie paliaubų ir sutarta rengti didžiojo magistro susitikimą su didžiuoju kunigaikščiu, kas abi puses ilgesniam laikui apramino[2]. Tuo tarpu didysis kunigaikštis ėmėsi didžiulės reikšmės siekių.

*1356****

1385 m. Piršlybos. Kai lietuviai grobė Lenkijoje, nuo Šlionsko pusės, vietiniai kunigaikščiai antpuoliais taip pat niokojo

---

Jurgio, vardu, kituose šaltiniuose toks vardas neminimas, atvirkščiai, viename mūsų turimame dokumente tas kunigaikštis vadinamas rusišku Aleksandro vardu, kurį, kaip jau buvo minėta, išlaikė ir vėl priimdamas Romos katalikų tikėjimą. 1384 metų rugpjūčio 24 diena datuotame kai kurių žemių bei Lukos ežero dovanojimo rašte vienuolynui Trakuose (didžiosios kunigaikštienės Julijonos Algirdienės užtarimu) randame ir mūsų minimą vardą – be jokios abejonės, sugrįžęs iš Lietuvos, šis kunigaikštis Romos katalikų tikėjimą pakeitė į rusišką, tačiau susigrąžino tėvoninę valdą Trakuose ir išlaikė didžiojo kunigaikščio titulą, kurį buvo gavęs iš kryžiuočių (§ 1343) (Vilniaus gubernatoriaus Semionovo išleistas senųjų aktų rinkinys: 1843. – D. II. – P. 146. – Nr. 55).*

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 446.

[2] *Conradus Czolner Magister Prussiae constituit conventum cum Jagellone Rege Lithuanorum, promittique inducias octo dierum post discessum* (Prūsijos magistras Konradas Ciolneris sudarė sutartį su lietuvių karaliumi Jogaila ir pažadėjo aštuonių dienų paliaubas po atsitraukimo). *Cromer.* Index. Arc. Cracov. – Nr. 503. – An. 1385.

tą kraštą. Lenkams apkarto gyvenimas be karaliaus valdžios, pasikvietė į Krokuvą jaunesniąją mirusio karaliaus Liudviko dukrą ir 1384 metų spalio 15 dieną uždėjo jai ant galvos karūną; buvo rūpinamasi tik išrinkti jai jaunikį[1]. Ziemovitas, remiamas Gnezno arkivyskupo Bodzantos, dar turėjo vilčių pasiekti Piastų, savo prosenelių, sostą, tačiau tos viltys ir parama kaskart silpnėjo, ir galop visai žlugo, nes matė ir tautą, ir karalienę nusistačius prieš tą santuoką. Tautos neapykantą užsitraukė pradėjęs šaukti karius, ko savavališkai ėmėsi Karūnos kraštuose, o karalienė buvo sužadėta su Austrijos kunigaikščiu Vilhelmu, su kuriuo kartu buvo auginta tėvų rūmuose nuo pat vaikystės, tad veržėsi prie jo, neapsimestinį prieraišumą širdyje jam jausdama. Tačiau lenkai, nuo kurių sosto kažin kokiomis lemties užgaidomis Austrijos kunigaikščių giminė visad būdavo atstumiama, neapkentė to kunigaikščio, šiaip ar taip dosnaus, gražaus elgesio ir puikių būdo savybių. Kryžiuočiai, matyt, nuo pat pradžių savo slaptomis intrigomis už Vilhelmą stodami, sugadino visą reikalą, nes taip tautai galėjo kelti įtarimų, kad ordinui draugiška giminė įklampins savo vienuolių riterių priklausomybėn, jau nuo seno šito labiausiai tykojusiai ir todėl užsitraukusiai didžiausią neapykantą. Dėl to ir atsirado palankumas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, kuris, kaip žinoma, būdamas atviras ordino priešas, šiuo atveju su Lenkija turėjo bendrą interesą. Tad, kai Jadvyga užėmė Lenkijos sostą, atėjo metas mėginti laimę. Iš Lietuvos atvyko didžiulė pasiuntinybė, kuriai vadovavo Polocko ir Trakų kunigaikštis Skirgaila, su juo Borisas ir** dar Vilniaus seniūnas, lenkų vadinamas Hamilionu. Lenkai, nors džiūgaudami sutiko siūlomas piršlybas ir matė naudą Lenkijai iš šios sąjungos, vis dėlto nepranešę karalienei motinai nesiryžo nieko spręsti. Tad buvo sutarta, kad Lietuvos pasiuntinybė, lydima deleguotų lenkų, vyktų į Budą. Skirgaila, perleidęs savo

[1] *Jadvygai tuo metu buvo penkiolika metų*.*

valdžią, grįžo Lietuvon, o pastarasis su Hamilionu ir lenkais, kuriems vadovavo Zavichosto kaštelionas Mikalojus iš Bogorijos, nuvyko į Vengriją[1]. Šiai pasiuntinybei atvykus į Budą, kunigaikštis Borisas karalienės Elžbietos priėmime sakė kalbą, kreipdamasis šiais žodžiais: „Aukščiausioji Valdove! Daugelis karalių ir galingų kunigaikščių pageidavo sueiti giminystėn su mūsų didžiuoju kunigaikščiu ir amžinon draugystėn su juo, tačiau Visagalis Dievas panoro tai skirti Jūsų Karališkajai Didenybei. Įvykdyk tą Dangaus valią, Aukščiausioji Valdove, ir atiduok didžiajam kunigaikščiui Jogailai savo dukrą, mylimiausiąją Jadvygą, Lenkijos karalienę, į žmonas. Viliamės ir tikime, kad ta sąjunga Dievui – šlovę, sieloms – išganymą, žmonėms – garbę neš, o karalystė padidės ir prasiplės. Prieš tai, kol visa, ko pageidaujame ir ko prašome, bus patenkinta, dar šiuo metu mūsų valdovas didysis kunigaikštis Jogaila, kartu su savo broliais, kurie dar nepasikrikštijo, taip pat su bajorais, stambesniais ir smulkesniais žemvaldžiais, jo valstybėje gyvenančiais, pageidautų priimti katalikiškąjį šventosios Romos bažnyčios apeigų tikėjimą. Imperatoriai, karaliai ir įvairūs kunigaikščiai, dėdami didžiausias pastangas, nebuvo mums to įteigę; Visagalis Dievas tą šlovę panoro Tavajam sostui skirtą matyti. Mūsų Valdovas, didysis kunigaikštis Jogaila, visus savo turtus atneš abiejų karalysčių, Lenkijos ir Lietuvos, labui, kad atgautų jėgas ir išlygintų nuostolius, tačiau taip bus tik po santuokos su karaliene Jadvyga. Sumokės jis Jūsų Karališkosios Didenybės sutartą su Austrijos kunigaikščiu sumą, kuria buvo laiduotos sužieduotuvės, tai yra: dukart po šimtą tūkstančių raudonųjų auksinų[2]. Žada ir garantuoja savo kaštu ir

[1] Visą pasakojimą apie šią pasiuntinybę, kiek supainiotą Dlugošo ir Belskio, Naruševičius (t. VII. – Kn. IV. – § XXXIV *sequ.)*, remdamasis rašytiniais šaltiniais, pažymėtais tos jo knygos 123 ir 124 nuorodose, ištaisė.

[2] Austrijos kunigaikštis Leopoldas, Vilhelmo tėvas, nurodė tai priešvedybinėje savo sūnaus sutartyje su Jadvyga, sudarytoje 1385 metų liepos 25 dieną, mat Elžbieta, savo saugumą Vengrijoje užsitikrindama, kaip kad pažymi

darbu sugrąžinti Lenkijos Karūnai visa, kas buvo kieno nors atplėšta ar užgrobta. Dėl krikščionių belaisvių, būtent lenkų tautos, abiejų lyčių, karų papročiu paimtų, pasakytina, jog juos visus išvaduos, kad šie grįžtų į savo namus ar kur panorėję. Galop laiduoja, kad savo, Lietuvos, kunigaikštystę ir Rusios kraštus amžiams sujungs su Lenkijos Karūna". Karalienė Elžbieta atsakė, kad tam neprieštarauja, jeigu Lenkijos valdžios urėdai nuspręs šitai esant deramą dalyką. Tačiau prieš imantis tolesnio pasakojimo, privalu pareikšti šias pastabas.

*1357***

Pastabos. Neginčijamas dalykas, kad minėtajai pasiuntinybei vadovavo Borisas, tikras Jogailos brolis, kitaip sakant, Algirdo sūnus, gimęs santuokoje su Marija. Tas kunigaikštis po savo emigracijos į Prūsiją 1365 metais dažnai lankydavosi Vokietijoje, imperatoriaus Karolio IV rūmuose (§ 1261, 1264), taigi nesunku susivokti, kad jis buvo svarbiausias įrankis rengiant brolio sutuoktuves su Jadvyga. Juk kai Brandenburgo markgrafas Zigmantas, jau praradęs visas viltis pasiekti Lenkijos sostą, buvo užsiėmęs kitais planais, tai yra gauti Vengriją per vedybas su vyresniąja Jadvygos[1] seserimi Marija, nesiliovė

Naruševičius anksčiau nurodytoje vietoje, stengėsi turėti tvirtus žentų pečius, tad tuo atveju, jeigu santuoka įvyktų, skiria du šimtus tūkstančių raudonųjų auksinų, laiduodama ta sumą kai kuriomis savo valdomis. Savo ruožtu, jeigu dėl kitos pusės kaltės vedybos iširtų, jam ši kvota taip pat turėtų būti išmokėta *(Pray.* – P. 174, senajame Belsko leidime: p. 268*). Naruševičius (t. VII. – Kn. IV. – Nuoroda nr. 129) cituoja šią priešvedybinę sutartį pažodžiui.

[1] *Stenzel.* Gesch. der Preuss. Staats. – Th. I. – S. 132; taip pat: *Kurz.* Gesch. unter. H. Albrecht III. – B. I. – S. 109. Šie autoriai tvirtai teigia, kad jau 1384 metais Zigmantas buvo Marijos vyras. Tačiau Helvigas chronologiniame leidinyje (Zeitrechnung. – S. 161) vienoje transakcijoje pažymi, kad tai įvyko 1385 metais, tikriausiai pradžioje; kas mūsų išdėstyto reikalo nesumenkina.

pavydžia akimi sekęs Vilhelmo, anos sužadėtinio, gal tiesiog savo politiniais sumetimais; išsiuntė kunigaikštį Henriką Butautą, žinomą mums rusišku Boriso vardu, pas Jogailą, ir pastarasis ar dar sutvirtino jau būtą sumanymą vesti Jadvygą, ar pats tokią mintį broliui įpiršo, žodžiu, apsiėmė tuo pasirūpinti. Kaipgi, juk jis, būdamas katalikas ir gerai išmanantis rūmų etiketą, buvo vienintelis tinkamas šiam dalykui žmogus. Tad taip Zigmantas, davęs pradžią Jogailos piršlyboms, ir savo pavydą Vilhelmui, ir kerštą Ziemovitui apmaldė; netgi Zigmanto – pastarasis vėliau kaip Čekijos karalius ir imperatorius suvaidino tam tikrą vaidmenį mūsų istorijoje – pačių būdo bruožų žinojimas leidžia patvirtinti tas pastabas esant teisingas.

*1358**

1385 m. Jogaila išrenkamas Lenkijos karaliumi. Kad ir kaip ten buvo, lenkai mielu noru griebėsi Jogailos pasiūlymų. Dvasininkai su neapsimestiniu džiugesiu sutiko geidžiamą naujieną, kad tokia galinga valstybė savanoriškai priima krikščionybę. Svarbiausias reikalo rėmėjas buvo Krokuvos vaivada Spitka iš Melštyno, žmogus neeilinio proto, narsos ir didžiai vertinamas[1]. Krokuvoje surengtas tautos suvažiavimas, kuriame buvo išdėstytas reikalas apie Jogailą: valdovas didžiulės valstybės, sutriuškinęs kryžiuočius, užėmęs galingiausią tvirtovę prie Nemuno – Kauną, dosnus, geros širdies – kas galėtų būti labiau pageidaujamas tautos, kuri po tokios skaudžios netekties, kaip Kazimiero Didžiojo mirtis, tapo našlaite. Be to, dar savo krikštu tokioje nemažoje Europos dalyje padedąs įsigalėti tikrajam tikėjimui! Karalienė, kad ir kiek jai rūpėjo Vilhelmas, nedrįso pasipriešinti tiems šventiems sumanymams. Tad išruošta pasiuntinybė į

[1] *Dlugoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 167.

Lietuvą su atsakymu į didžiojo kunigaikščio pasiūlymą, kuriuo jo norai buvo visiškai patenkinti. Išsiųsti tie patys, kurie važiavo Vengrijon, buvo ir kai kurių vengrų didikų. Jie Jogailą sutiko Krėvoje, kur buvo maloniai priimti, gavo dokumentinius patvirtinimus visų Boriso Budoje duotų pažadų, kas buvo padaryta didžiojo kunigaikščio brolių Skirgailos, Kaributo, Lengvenio ir Vytauto vardu ir jiems dalyvaujant, taip pat laiduotas nedalyvaujančiųjų sutikimas[1]. Tačiau Vilhelmas Krokuvoje turėjo savo šalininkų, jo būtent pusėje buvo Krokuvos pakamaris Gnevošas iš Dalevičių. Tad jam buvo apie viską pranešta, ir pastarasis neatsisakė atvykti su gausiu dvariškių būriu ir pinigais sostinėn; tai sukėlė lenkų nerimą, ypač Krokuvos kašteliono Dobeslavo iš Kurozvenkų, ėjusio miesto ir karalienės sargybinio pareigas. Tačiau negalima iš karto prieštarauti nebuvus karalienės pasimatymų su Vilhelmu – lankėsi pranciškonų vienuolyne, refektoriuje, kur su Vilhelmu gyvenę vokiečiai rengė šokius ir vaišes. Tie susitikimai atgaivino karalienės jaunystės meilę, ir ši, nepaisydama Jogailai duoto žodžio, norėjo savo karūna dalytis su Vilhelmu[2].

---

[1] Naruševičius (t. VII. – Kn. IV. – § XXXIX; taip pat nuoroda nr. 136), kur yra ištrauka iš tos transakcijos: *Datum Krew feria secunda in vigilia Assumptionis Beatae Mariae Virginis gloriosae, anno domini milesimo trecentesimo octuagesimo quinto* (Duota Krėvoje antrą Palaimintosios Švenčiausiosios Mergelės Marijos Dangun ėmimo vigilijų dieną, 1385 Viešpaties metais). *Žr.: Wiszniewski. Pomniki. – T. IV. – S. 93 – 94. Ten yra spausdinamas visas dokumentas*.*

[2] Norėdami paaiškinti Vilhelmo vedybų su Jadvyga reikalus, apie kuriuos Dlugošas (t. I. – Kn. X. – P. 105) gana įtikinamai kalba, Kromeris (lib. XIV, *ad finem)* irgi tos pačios nuomonės laikosi, pridurdamas tik, kad dar jauno amžiaus jai tebūnant ir tėvų valia buvo sutarta, pateiksime įdomių Kocebiu tyrinėjimų (Preuss. ält. Gesch. – B. II. – S. 423), kur pasakyta: *Ueber Hedivigs Vermählung habe ich in gah. Archiv. einen sehr alten Auszug aus einer noch älteren Kronik gefunden (unter Nr. 401) worin es heist: Anno domini 1385 poloni dominum ducem Austrie domine Hedwigi Regine matrimonialiter ymo cornaliter copulatum de regno et uxore repellerunt et dictam dominam contra omnem voluntatem suam Jagal regi Litwanorum pagano in uxorem tradiderunt, eam in hoc vi compellentes, quod fuit dolorosa etc. Dan*

Tai pastebėję, senatoriai uždraudė bet kokius karalienės ryšius su kunigaikščiu. Ji, gavusi žinią, gal iš anksto, apie Jogailos kelionę į Krokuvą, norėjo išvažiuoti iš pilies – įsako pa-

---

folgt die deutsche Amerkung: Diesen Hohn han die Polen dem Hause Oestrich gethan, das nahm sich König Albrecht so herlich an, hette er gelebet, her wolte es ungerochen nicht haben gelassen. Wenn dieses Königs von Polen Bruder liss werben das Fräulein das der Landgraf von Döringen hat, und König Albrecht woltte es des Königs Bruder nicht geben, sunder sprach; eher er sie zum Weibe solde hebben, her welde sie eher selber Kneyen (Slaptajame archyve, vienoje iš senųjų kronikų, radau pastabą (jos nr. 401) apie Jadvygos vedybas, kur rašoma: „1385 Viešpaties metais lenkai valdovą, Austrijos kunigaikštį, su valdove, karaliene Jadvyga, santuokos ir Karūnos ryšiais sujungtą, iš karalystės ir žmonos išplėšė, ir minėtą karalienę prieš jos pačios valią pagoniui lietuvių karaliui Jogailai į žmonas atidavė, teisindamiesi ta priežastimi, jog buvusi ligota". Ten pat yra pastaba ir vokiečių kalba: „Lenkai pasityčiojo iš Austrijos valdovų dinastijos, o prie to labiausiai prisidėjo karalius Albertas, kuris kol gyvas būtų, nenurimtų neatkeršijęs. Kai šio Lenkijos karaliaus brolis panoro laimėti panelės ranką, kuri priklausė Dioringeno landgrafui, karalius Albertas pasipriešino tam ir jam pasakė, kad norėdamas ją gauti į žmonas, prieš tai turėtų nužudyti jį patį") (?). Tačiau iš visų istorijos šaltinių anoniminis Gnezno arkidiakonas, amžininkas ir savo akimis įvykius matęs liudininkas, aiškiausiai nurodo: *Et licet praedicta Hedvigis, ut asserebat, in annis puerilibus Vilhelmo de Austria duci fuisset per parentes desponsata, tamen tunc existens in annis maturitatis in eccelesia predicta publice illa sponsalia, si quae fuerunt, irritavit et revocavit* (Ir nors minėtoji Jadvyga, kaip skelbiama, dar vaikystėje buvo tėvų sužadėta su Austrijos kunigaikščiu Vilhelmu, dabar, sulaukusi brandos amžiaus, visas ankstesnes santuokas, jei kokios buvo, viešai minėtoje bažnyčioje pajuokė ir atšaukė). Naruševičius (t. VII. – Kn. IV. – Nuoroda nr. 159). *Dlugošas rašo beveik tą patį, ką čia pateikėme lotyniškame fragmente. Albertrandis (p. 30) faktą, kad Jogaila valdė dvidešimt šešerius metus mano esant akivaizdų melą, sukurptą „klastinga svetimtaučio plunksna, prieštaraujantį tam, ką pats Dlugošas yra parašęs", tai yra: ab omni carnali commercio Reginae praedictae sequestratus* (ribojamas artimų kūniškų ryšių su šia karaliene) *(t. X. – P. 102). Anot jo, lenkai Vilhelmui draudę net į karalienės kambarius įžengti. Taigi, kaip karalienė motina Elžbieta būtų leidusi Jadvygai tekėti už kito, jeigu jau anksčiau būtų ją kitam atidavusi? Ir ar lenkų dvasininkai būtų sutikę palaiminti Jadvygos ryšį su Jogaila be Apaštališkojo sosto leidimo? Taigi tebūta civilinių Jadvygos sužadėtuvių su Vilhelmu. Tokias sužadėtuves Bažnyčia laiko negaliojančiomis, jeigu viena pusė, sudarydama Švč. sakramentu sutvirtintą ryšį, anų atsisako*.*

duoti karietą, su savo palyda privažiuoja vartus, mato visus išėjimus užstotus. Ginkluoti senatoriai patys juos saugojo. Vartininkas nenori vartų atidaryti ir kariai, tarsi suakmenėję, nesijudina savo karalienės įsakymus girdėdami. Jaunoji ponia, degdama pykčiu, puola iš karietos, griebia kirvį ir savo rankomis nori suskaldyti sklendes. Tuokart išėjo į priekį Karūnos paiždininkis Dmitrijus Goraiskis, kuris ėmė Jadvygai įrodinėti, koks jos sumanymas esąs nepadorus, ir taip pavyko, kad ji rausdama grįžo į savo kambarius. Nors būdai bendrauti žodžiu buvo visi užkirsti, meilė, visad išmoninga, surado kitų, *tai yra pradėta bendrauti laiškais**. Karalienę imta *dažnai*** atkalbinėti nuo didžiojo kunigaikščio, esą tai žmogus – blogai išauklėtas, keistuolis, bjaurus, visas tarsi lokys apaugęs plaukais, senas. Iš naujo verksmai, iš naujo skundai, betgi ištikimas tarnas ir patikėtinis Zaviša iš Olesnicos nusprendė pats savo akimis įsitikinti tų pasakojimų tikrumu. Nuskubėjo į Lietuvą apsimetęs nepaprastuoju pasiuntiniu su kažkokiu nereikšmingu pareiškimu. Kai atvyko Vilniun, didysis kunigaikštis – ar kieno nors įspėtas, ar pats susigaudęs – priėmė tą karalienės patikėtinį nepaprastai maloniai; bičiuliavosi nesivaržydamas, pakvietė kartu į maudykles. Zavišai grįžus į Krokuvą, Jadvyga taip nusiramino, kad Vilhelmui nieko kito neliko, kaip tik skubiai išvykti iš Lenkijos. Tad kiek laiko slapstęsis, išvyko taip staiga, kad nesuskubo išsigabenti visų savo daiktų ir daugumos brangių indų. Grįžęs į savo kraštą, išsiuntė valdinį – arklininką Čirnavą su laišku visiems krikščionių valdovams, rūsčiai skųsdamasis Jogaila ir lenkais[1], *tačiau tai nepadėjo****. Tad jau nebeliko jokių kliūčių pakartotinai siųsti pasiuntinius į Lietuvą su karalienės pasižadėjimų patvirtinimais ir kvietimu didžiajam kunigaikščiui skubiai atvykti į Krokuvą kaip renkamam karaliumi. Tai pasiuntinybei vadovavo Liublino seniūnas Volodka, lydimas Krokuvos pastalininkio Petro Šafraneco,

[1] Senoji Prūsijos kronika. – P. 41 (ap. *Voigt.* – B. V. – S. 446).

Zavichosto kašteliono Mikolojaus ir Kristijono iš Ostrovo. Jie rado Jogailą Volkovysko mieste, kur buvo sudaryta transakcija, kuria lenkų tautos vardu Jogaila pripažįstamas karaliumi ir būsimuoju Jadvygos vyru. Ten pat buvo gautas pasižadėjimas raštu, kad Jogaila su broliais ir Lietuvos bajorais atvyks į Liubliną, į visuotinį suvažiavimą, o tuo tarpu išsiųs į visus Lenkijos Karalystės kraštus žinią apie visą tai ir apie sutartis, sudarytas su tauta[1]. Nors suvažiavimas vyko Liubline, betgi*, sprendžiant iš trumpo laiko ir iš to, kad kronikininkai apie jį tyli, baigėsi sulig pristatymo ceremonijomis. Iš ten išrinktasis karalius[2] nuvyko į Sandomirą ir išsiuntė į kaimynines šalis pasiuntinius su pranešimais apie savo išrinkimą ir Krokuvoje turinčias įvykti iškilmes.

*1359***

1385 m. Didysis žygis į Lietuvą. Nepertraukdami savo pasakojimų ir trumpindami juos kiek tik buvo galima, priėjome net iki 1386 metų pradžios, tuo tarpu užsiliko daug dalykų iš ankstesnių metų, apie kuriuos privalu papasakoti. Kryžiuočiai, kai tik gavo žinią iš Krokuvos, kad lenkai tvirtai nusprendė karaliumi pasirinkti Jogailą***, gerokai sunerimo. Tad nieko kito skubiai negalėjo imtis, kaip tik išsiųsti pasiuntinybę pas didįjį kunigaikštį su kažkokiais pasiūlymais, kronikose ne-

---

[1] *Datum in Volkowysko feria 5 infra octavas Epiphaniae 1386* (Duota Volkovyske, 1386 metais, penktą Trijų Karalių šventadienį). Ištraukos iš Naruševičiaus (t. VII. – Kn. IV. – Nuorodos nr. 144, 145, 146). Pasak jo, Zavišos vizitas vyko po tos transakcijos, tačiau mes pritariame įtikinamesnėms pastaboms, kad jau būtų buvęs po laiko.

[2] Jogaila prieš karūnavimą pasirašinėjo: *Dux et tutor Regni Poloniae, supremus dux Litvaniae, Dominus Russiae naturalis* (Lenkijos Karalystės kunigaikštis ir viešpats, Lietuvos didysis kunigaikštis, tikrasis Rusios valdovas). *Tai kartu su diplomais cituoja Naruševičius (t. VII. – Nuoroda nr. 160)*****.

minimais. Tikriausiai norėjo tuoj pat pašnipinėti ir susisiekti su Survilomis, bajorų gimine, gyvenančia Trakų kunigaikštystėje, slapta ordinui parsidavusia. Ta pasiuntinybė pataikė tuo metu, kai Lenkijos pasiuntiniai lankėsi Krėvoje[1]. Pamatyta, kad reikalai klostėsi nepaprastai sparčiai ir sėkmingai. Tad Austrija dar nepradėjo šauktis kerštо, o Marienburge jau visa tai buvo puikiai žinoma. Todėl pastangos nebuvo pavėluotos; po Vokietijos kraštą žaibo greitumu pasklido skundas, visur trimituota kryžiaus žygiui, pranašaujant greitą ordino ir viso krikščioniškojo pasaulio žlugimą; pasak jų, ne Lietuva turinti tapti krikščioniška, o Lenkija, pagonybės siekianti, anos padedama, yra užsimojusi sunaikinti Dievo Bažnyčią Šiaurės Europoje. Ordinas riterius, skubančius į pagalbą, skatino didžiausiais pažadais, dosniu atlyginimu ir iškilmėmis jų garbei, vadintomis *Ehrentisch*[2]. Tie svaičiojimai, prisidėjus austrų paakinimams, išjudino vokiečių riterius; gaujos, pagautos noro kariauti, pasigviešusios dovanų ir pobūvių[3], ruošėsi taip smarkiai, kad rugpjūčio mėnesį stovykla prie Karaliaučiaus, kur buvo telkiama kariauna, buvo pilna prisirinkusi. Ten su įprastomis apeigomis buvo sėsta prie iškilmių stalo. Po tokių vaišių pačioje rugpjūčio pabaigoje kariauna išsiruošė: priekyje

---

[1] Dėl Survilų iš vėlesnių pasakojimų įsitikinsime. Lenkų ir kryžiuočių pasiuntinybes vykus tuo pačiu metu rodo apskaičiavimai iš transakcijos. Žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 473.

[2] *Legatos suos misit in totam Alemaniam promittens solaria pingvia volentibus ordini subvenire* (Į visą Vokietiją išsiuntė savo pasiuntinius, žadėdamas padėti ordinui didžiulėmis lėšomis). *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 718.

[3] Tiems klajūnams riteriams vadovavo: Verneris Hompešas, Kristupas Lichtenšteinas, Jonas Venkhaimas, Zigfridas Šionfeldas, Teodoras Gemingenas, Jonas Ciolneris, Jonas Šteinas, Jonas Baumgartenas, Liudvikas Rodė, Hartmanas Baldersheimas, Arntas Šteinfurtas, Mikalojus Reibnicas, Rudolfas Montfortas, Rupertas Gelingenas – vokiečių bajorai. Be to, dar grafas Henrikas Henebergas, kažkoks žymus Rodo *(Radis)* tėvonis ir landgrafas, Vartų riteris *(Ritter von de Pforte),* Bergovo tėvonis, kiekvienas su riterių palyda ir ginklanešiais *(Voigt.* – B. V. – S. 472).

žygiavo iškėlusi Šv. Jurgio vėliavą, centrą puošė Didžioji ordino vėliava su Švenčiausiosios Mergelės Marijos paveikslu, atsarginiai pulkai nešė didžiojo magistro vėliavą su kryžiumi ir juoduoju aru. Žygiuota Nemuno traktu palei dešinįjį krantą. Prisiartinus prie Nevėžio žiočių, laivai, plaukę Nemunu, sustojo ir dengiami gausios sargybos, pasiliko, o kariauna, apsupusi Kauną[1], priartėjo prie Neries. Betgi Skirgaila su gausiu kariaunos daliniu gynė prieigas; mūšis vyko atkakliai, pagaliau buvo atstumti; turėjo pasitraukti, netgi praradę savo brangius krovinius. Vokiečiai tuo tarpu patyrė nuostolių – nukautas ne vienas riteris, tiek ordino, tiek atėjūnų, iš pastarųjų Neryje nuskendo grafas Vilhelmas Kacenelenbogenas ir žymus riteris Jonas Šionebergas. Persikėlusi per upę, kariauna pasidalijo į šešias grupes, kad apiplėštų šešis tankiai gyvenamus Trakų kunigaikštystės valsčius. Iš to ir iš tolesnių veiksmų matyti, jog priešas šalyje buvo tvirtai susitaręs su kai kuriais gyventojais. Nepatraukė jis tiesiai į Vilnių, kaip kad reikėtų tikėtis, tik apsupo tą miestą, taikė *į Valkininkus, o iš ten – į Lydą. Bet Lietuvos kariuomenė, vadovaujama Vytauto, persikėlusi per Šalčios upę, prie Kubancų kaimo, kur buvo įsikūrusi stovykla, rugsėjo 4 dieną, per pačią aušrą, pradėjo ataką. Mūšis buvo kruvinas. Kryžiuočiams pasisekė užimti patį kovos lauką, tačiau jie prarado nemažai riterių. Tarp žymesnių riterių žuvo Henrikas Henebergas bei Livonijos riteris pasaulietis iš Padžio (Padžio abatijos Estijoje savininkas)*[2]*. Tačiau tai nesustabdė riterių. Atvirkščiai, tos persvaros prieš Lietuvos kariuomenę paakinti, nutarė traukti į kraštus, kur dar niekuomet nebuvo plėšikavę, tai yra į Krėvos*

---

[1] Ta tvirtovė iš tikrųjų buvo visiškai atitekusi į lietuvių rankas, todėl buvo laikoma ypatingos svarbos punktu.

[2] *Vietos padavimai ir šiandien mena šį Vytauto mūšį – jis įvyko prie Kubancų kaimo, ant kairiojo Šalčios upės kranto, per mylią į pietus nuo Valkininkų. Ten yra daug pilkapių, ir dažnai laukuose iškasama ginklų bei marmurinių pabūklų sviedinių (keletą turiu ir aš). Bet ypač įdomios ir retai pasitaikančios formos yra sidabru puoštos geležinės balno kilpos. Labai keista, kad tą mūšį*

kunigaikštystę, tėvoninę Jogailos valdą. Ten tuo metu ir Jogaila gyveno, taigi vylėsi jį patį sugauti.* Iš Ašmenos betgi užsuko į Medininkus, tik per tris mylias nuo Vilniaus; ten priešais garsią tvirtovę[1] įsikūrė stovyklą. Didysis magistras surengė didžiulę puotą, su įprastomis apeigomis buvo įšventinama į riterius. Kai kryžiuočiai taip nerūpestingai viešėjo krašte, tikėdamiesi, kad didysis kunigaikštis, užimtas įtvirtinimais Vilniaus prieigoms apsaugoti, nesiryš nieko daugiau imtis, jis tuo tarpu su kariauna, iš visur sutelkta, apsupo visas persikėlimo per Nemuną ir Nerį vietas, per kurias priešas galėjo grįžti. Didysis magistras prie Medininkų apie tai sužinojo iš savo šnipų, jam dar buvo pranešta, kad Skirgaila ir Vytautas su stipriais kariaunos daliniais sukinėjasi palei tų upių krantus. Kryžiuočiai iš tiesų jau buvo visiškai atskirti pakelyje į namus, ir jau

---

taip fragmentiškai mini mūsų metraštininkai, nors apie jo reikšmę akivaizdžiai byloja didžiuliai pilkapiai (iš viso jų yra apie trisdešimt) bei iki šiolei aplinkiniuose laukuose randami ginklai ir kiti karo reikmenys. Tikriausiai metraštininkas suklydo užrašydamas Radis vietoj Padis, nes antkapio, buvusio Padžio abatijoje, Estijoje, užrašas patvirtina vietovardžio ir įvykio tapatumą:

D. O. M.
Memoria. aeterna. M. D. D. Henrici.
De. Hennebergo
Occubuit. in lite. pro. fide. cum. paganis.
ad. Cubanum. in. Lithuania.
A. D. M. CCC. XXC. V. d. S. Rosaliaeciam (rugsėjo 4. – T. N.)
Sol. oriens. Orate. pro. eo.
(Viešpatie,
Amžinam atminimui žymaus valdovo kunigaikščio Henriko
Henebergo
[Kuris] krito dėl tikėjimo kovoje su pagonimis
Prie Kubancų, Lietuvoje
1385 Viešpaties metais, šv. Rozalijos dieną (rugsėjo 4. – T. N.),
Saulei tekant. Melskitės už jį).

Šią informaciją man suteikė velionis Augustas Kocebiu.

[1] Keturkampės Medininkų pilies griuvėsių yra iki šiol.

būtų buvę po visos jų kariaunos, jeigu ne išdavystė dviejų brolių, Tomo ir Jono Survilų, kryžiuočių papirktų šnipų, kaip kad mes minėjome. Jų palydėti vokiečiai *ne** be didesnių nuostolių priėjo prie Neries**. Čia pamatė, kad krantai yra stipriai apgulti, ypač prie patogaus persikelti punkto palei Visevaldės pilį. Tad ėmė manevruoti, dėdamiesi, jog ruošiasi į tą vietą visas jėgas mesti, kad galėtų lengviau persikelti, tuo siekdami priversti kitoje pusėje susitelkti kuo daugiau priešo kariaunos; ta gudrybė, nors ne visiškai pavyko, padėjo kitiems jų sumanymams. Didysis magistras, pamatęs, kad lietuviai stovi pasiruošę atremti puolimą ir tame punkte sustiprino savo kariuomenę, tačiau ir kitų pozicijų prie Neries neapleido, mėgindamas laimę, nusprendė keltis per Nemuną; paklusnūs vedliai kaip silpniausiai saugomą punktą prie tos upės jam nurodė Rumšiškes. Iš tikrųjų ta vieta persikelti yra viena blogiausių Nemune, ypač tuo metu, kai slenksčiai dar nebuvo sugriauti. Aukščiau Rumšiškių*** Nemunas nepaprastai ramiai plaukia ir tarsi vos varo vandenį aukštyn labai mažai pakilusia vaga, užtat yra labai gilus ir vandeningas nuo kranto ligi kranto, kurie – iškilūs ir skardingi gan didelį atstumą; betgi tik pasiekia kaimą, stūksantį kairiajame krante žemiau tos vietovės, krenta tarsi malūno lataku ir plaukia srauniausia seklia vaga, prisėta daugybės dygių akmenų, pavienių, didelių ir mažų, susimetusių į kirbines ir įvairiausių formų krūvas. Dėl to šios pozicijos turėjo būti silpniausiai saugomos arba patikėtos mažiausiai įgudusiam vadui. Pasiųsti pamarių ir pakrančių žemių pulkai greitai užėmė punktą ir palengvino persikėlimą, nors patyrė nemažų nuostolių žuvusiaisiais; po to skubiai žygiuodamas ten atvyko didysis magistras ir su visa kariauna persikėlė per Nemuną. Pasuko dešinėn ir atsirado prie Nemuno priešais Nevėžio žiotis, ten surado savo laivus, kurie po keturių savaičių žygio palengvino jam kelią atgalios į Prūsiją. Be abejo, per tuos veiksmus turėjo

nukentėti didžiulio grobio vertė[1]; kokių nuostolių turėjo žmonėmis – kronikininkai savo įpročiu nutyli, tik nurodo lietuvių nuostolius – aštuoni tūkstančiai kritusiųjų mūšiuose; tad pralaimėjusioji pusė turėjo priskaičiuoti netekusi mažiausiai dukart tiek[2].

*1360**

1385 m. Kunigaikštis Andrius kursto. Tuoj pat po to žygio, tikriausiai į spalio pabaigą, didysis magistras nuo buvusio Polocko kunigaikščio Vingaudo Andriaus gavo laiškų, labai palankių savo užmojams ir siekiams kelti Lietuvoje sąmyšį. Tas žmogus, nenuorama, tauškalius, kuriam prieš septynerius metus buvo atimtas paveldas dėl jo nepalankumo savo giminei, bičiuliavosi su Lietuvai priešiškais rusinais; galop per kažin kokias avantiūras ėmė sėbrautis su Livonijos kryžiuočiais ir šiems užrašė tai, ko pats neturėjo, tai yra Polocką su visa prie jo esančia kunigaikštyste, tiesa, su sąlyga, kad kai bus atimta iš Lietuvos, atsiims iš ordino atgalios leno teise valdyti, įsipareigodamas pats su vaikais ir įpėdinių įpėdiniais tarnauti pavaldinio nuolankumu. Apie tai laiške pranešė didžiajam magistrui, vadindamas jį tėvu ir draugu mylimiausiu[3].

Kas galėjo pamanyti, kad toks niekam vertas papaistymas

[1] Detmaras (ap. *Voigt.* – l. c.). pasakoja, kad tame žygyje buvo tiek pagrobta galvijų, kad jautį buvo galima nusipirkti už pusę talerio, avį – už šilingą.

[2] *Corner.* Chron. – P. 1149 (ap. *Voigt.* – l. c.).

[3] Polocko kunigaikštystės užrašymas. Datuota Nedryše *(Niedrysze,* kaimas ir dabar šiuo, ko gero, pavadinimu turėtų būti Smolensko gubernijoje, per keliasdešimt varstų į pietus nuo Dorogobužo) 1385 metų spalio 9 dieną. Laiškas didžiajam magistrui ten pat rašytas spalio 11 dieną (Slaptasis Karaliaučiaus archyvas: Formularbuch. – S. 62; Napierskio leidinyje: Ind. Corp. dipl. – Nr. 445).

taip smarkiai galės pradžiuginti kryžiuočius, kaip kad pažymi šių dienų istorikas! Juk iš ankstesnių mūsų išdėstytų įvykių žinome ir ką vėlesniais patikinsime, kad tas Andrius nuo 1378 metų ne tik kad nevaldė tos kunigaikštystės, betgi nuo tada, išvykęs į Rusią, niekados daugiau netgi nesilankė Polocke.

1361

1386 m.* **Jogaila atvyksta į Krokuvą, krikštas ir karūnavimas.** Jogaila, susiruošęs, su prašmatnia rūmų dvariškių palyda, iš Sandomiro atvyko prie Krokuvos. Tas miestas, kuris jau ne kartą buvo liudininkas daugybės iškilmių, triumfų ir rūmų prabangos, rodė didžiausią susidomėjimą pasiskirtą karalių matydamas; vieni kalbėjo, koks esąs išvaizdus, gražaus stoto, kokie esą prašmatnūs dvariškiai; kiti paistė vaizduodami lietuvius tokius, kokie mums dabar kamčiadalai ar laukiniai čiukčiai atrodo, o jų valdovas esą turėjo būti panašus į girios pabaisą. Žmonės iš miesto plūdo miniomis ir stumdėsi, norėdami pasižiūrėti į kunigaikštį kraupios Šiaurės, kaip kad kalbėjo Krokuvoje. Tačiau vos tik pasirodė dvariškiai, gražiai padabinti žirgai, riteriai ir jų ginklanešiai, kurių vieni puikavosi azijato puošnumu, kiti išsiskyrė europiečių ginklu, šalmų ir vėliavų prašmatnumu, visi buvo tiesiog sužavėti. Pamatė didįjį kunigaikštį, pasipuošusį itališkais drabužiais, kurio stotas, veidas, kūno sudėjimas, galantiškumas, pagaliau mandagus ir malonus kiekvieno pasveikinimas neapsakomai patiko krokuviečiams, žmonės, kol jį matė, nesiliovė šaukę: *Vivat Rex, vivat Pater patriae!* („Tegyvuoja karalius, tegyvuoja krašto valdovas!")[1]. Nebuvo vyresnis kaip trisdešimt

[1] *Memoria adventu Regis Cracoviae An. D. MCCCLXXX ipso die b. Scholasticae Virg.* (Karaliaus atvykimo į Krokuvą atminimui 1380 Viešpaties metais, šv. Scholastikos dieną). J. M. ištrauka iš karaliaus Stanislovo Augusto bibliotekos rankraščių.

penkerių metų, buvo žaviausias vyras iš visų savo laikų valdovų, ką net nepalankūs jam vokiečiai pripažino[1].

Pirmieji žingsniai pradėti nuo susitaikymo su Katalikų bažnyčia ir po pasiruošimo dienos, skirtos dvasiniams mokymams, kuriuos visi dvariškiai, dievobaimingai nusiteikę, išklausė, taip pat priėmė ir sutiko įtikėti viešpataujančios religijos dogmomis, imtasi tvarkyti kitus reikalus[2]. Pirmąją atvykimo dieną, vasario 10-ąją (šv. Scholastikos), didysis kunigaikštis užsilaikė viename priemiesčio namelyje; ten kalbėjosi su dvasininkais, paskui su senatu, priėmė arkivyskupą, su visais dvariškiais, kaip kad sakėme, klausėsi religinių pamokymų; išsiuntė Vytautą pas karalienę ir iš jos gavo pasveikinimą. Pasak kitų šaltinių, karalienė pirmiausia iš paties Vytauto lūpų norėjo išgirsti Jogailos išteisinimą dėl Kęstučio mirties; Vytautas užtarė brolį, visą kaltę suversdamas *Prokšai** ir grupuotei, kuriai šis žiaurus žmogus priklausė. Yra net pagrindo manyti, kad norint tvirčiau įtikinti karalienę, reikėjo, kad tas Kęstučio žudikas prisipažintų pats, ir *Prokša*** buvo atvežtas į Krokuvą, gal kartu su Jogailos atvykimu, juk tokia sąlyga galėjo būti iš anksto iškelta[3]. Po to kunigaikštis per kunigaikščius – Henriką, Vytautą ir Skirgailą nusiuntė savo sužadėtinei karališkų dovanų. Atvažiuota į Krokuvą nedelsiant, *vasario 15 dieną****[4], kaip įprasta iškilmingai, nuvyko tiesiai į Šv. Stanislovo katedrą, kur buvo atliktas Jogailos, Skirgailos, Švitrigailos, Vytauto, prisiėmusių vardus[5]: Vladislovo, Kazimiero, Boleslovo, Aleksandro,

---

[1] *Kotzebue.* – B. II. – S. 253. Šis autorius pats savo tyrinėjimais yra tai pastebėjęs.

[2] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 55) bus mūsų vedlė, kaip seniausias šaltinis ir tiesiausiu keliu vedanti į tiesą.

[3] *Kotzebue.* – l. c.

[4] Anksčiau nurodytas rankraštis „Memoria etc.": *In Crastino S. Valentii. Martynis* (Šv. kankinio Valentino išvakarėse)****.

[5] Nežinome Skirgailos ir Švitrigailos rusiškų vardų, Jogaila turėjo Jokūbo (žr. šio tomo priešpaskutinį priedą). O dėl krikšto pasakytina, kad jis nebuvo toks kaip iš pagonybės pereinant, bet kaip iš Rytų apeigų tikėjimo,

šv. krikštas pagal lotynų apeigas. Kiti krikštijęsi kunigaikščiai: Jonas Algimantaitis Alšėniškis****, kilęs iš kitos dinastijos linijos, būtent Dausprungo; du Vladimiro Algirdaičio sūnūs: Belsko-Seversko kunigaikštis Jonas ir Mogiliovo kunigaikštis Andrius. Tikriausiai politiniai sumetimai vertė, kad šie pastarieji kunigaikščiai, vieni senosios viešpataujančios dinastijos įpėdiniai, kiti vyriausiojo Algirdo sūnaus ir kadaise didžiojo kunigaikščio titulo paveldėtojo įpėdiniai, turėjo dalyvauti sudarant Jogailos sutarčių su lenkais aktus. Į šias apeigas buvo įtraukta ir nemažai lietuvių didikų bei aukščiausiųjų bajorų. Tą pačią dieną didysis kunigaikštis pareiškė pagarbą karalienei jos rūmų menėje ir ši pripažino kunigaikštį patikus. Ši karališkosios giminės mergina, be nuostabaus grožio, nestokojo

---

tą mes jau minėjome šio veikalo pirmajame tome (p. 324*) apie krikšto pakartojimą. Kad Jogaila buvo būtent to tikėjimo, kronikininko amžininko Rostovskio duoti liudijimai: *Vel. Kniaž Jahajlo Olherdovič jezdil ženitsia... I ženivsia, i tamto krestilsia z ruskoj v nemeckuju vieru (Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 109). Apie Vytautą pasakyta Nikono kronikoje: *Byt kniaž Vitovd prežde christianin, a imia jemu Alexandr** i otveržesia christianstva i primie Ladskuju vieru (Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 182). Apie krikšto pakartojimą kalbėjome šio veikalo pirmajame tome (p. 318–324). *Be kitų nenuginčijamų krikšto pakartojimo įrodymų, galima nurodyti ir tokius: tuo pačiu laikotarpiu datuojamuose ir apie tuos pačius reikalus bylojančiuose diplomuose nieko nekalbama, kad Jogaila „fidem christianum (krikščionių tikėjimo)", bet rašoma – „fidem catholicam Sanctae Ecclesiae romane mititur, cupit et desiderat amplexare (Šventosios Romos katalikų bažnyčios tikėjimo siekia, nori ir trokšta priimti)". Vadinasi, kad būdamas kito tikėjimo krikščionimi, pereina į katalikybę. Jogailos diplomai datuoti „in Krew feria secunda in vigilia assumptionis Beatae Mariae Virginis gloriosiae. Anno Domini Millesimo Trecentesimo Octuagesimo Quinto (Antrą Palaimintosios Šlovingosios Mergelės Marijos Dangun ėmimo dieną, 1385 Viešpaties metais. Septyniasdešimtąją Viešpaties dieną)" (Wiszniewski M. Pomniki. – T. IV. – S. 92–94). Dar daugiau, dviejuose Krokuvos archyve saugomo diplomo originalo antspauduose (iš viso išliko trys), tai yra Vytauto ir Lengvenio antspauduose, matome viršuje pavaizduotus kryžius – krikščionybės simbolius. Būtent tokie ženklai buvo naudojami Krokuvoje krikšto priėmimo epochos išvakarėse. Ten pat yra ir trijų antspaudų atvaizdai***.*

didžios išminties, nuovokos ir širdies gerumo; tiesa, ji mylėjo austrą Vilhelmą, tačiau meilė tautai, kurios karaliene ji tapo ir pačios tautos pasirinkimu, ir kaip sosto paveldėtoja, didis žmogiškumas, susietas su Dievo meile, nugalėjo širdies jausmą, pirmą kartą patirtą, nes Jogailą pripažino esant vertą jos aukos ir visa širdim prie jo prisirišo. Po trijų dienų, *tai yra vasario 18 dieną*,* įvyko vestuvės; surašyti aktai, abi valstybės sujungtos broliškais saitais ir vieno karaliaus valdžioje šių sąlygų laikantis: kad karalius Vladislovas lieka tėvoninis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovas, kuri išlaiko savo prerogatyvas, teises, vidaus santvarką, senatą, seimus, kariauną, kasą, iždo valdų administraciją, tik bendraudamos su užsieniu, gynyboje ir saugodamos savo nepriklausomybę nuo svetimųjų valdžios abi valstybės bus vienas kūnas, vieno aukščiausiojo valdovo valioje. Visi kunigaikščiai priesaika laidavo šį sprendimą ir savo antspaudais sutvirtino. Tad taip atsirado šventa dviejų didžių tautų – lietuvių ir lenkų – sąjunga[1].

Po šių iškilmių atėjo laikas karūnuoti Jogailą, kovo 4 dieną[2], suteikiant Vladislovo II, Lenkijos karaliaus, Lietuvos di-

---

[1] *Transakcija datuota „Cracovia 1386 feria 5 post feriam Mathiae (Krokuvoje, 1386 metais, ketvirtadienį po šv. Mato)" (kovo 1 dieną. – T. N.). Narušević̆ius ją matė Karūnos archyve**.*

[2] *Šį faktą, tai yra karūnavimo datą, nuodugniai ištyrė Naruševičius (t. VII. – Kn. IV. – Nuoroda nr. 160). Jis išstudijavo archyvinius dokumentus, tai yra privilegiją lenkų tautai (apie šį dokumentą dar kalbėsime), suteikiančią jai kai kurias laisves, datuotą „Dominica septuagesimae (Septyniasdešimtąją Viešpaties dieną)" (vasario 18 dieną. – T. N.) bei Jaunučio sūnaus Mykolo, Zaslavlio kunigaikščio, sąlygų priėmimo raštą, datuotą „Cracoviae 1386 feria 5 post festum Mathiae (Rašyta Krokuvoje, 1386 metais, ketvirtadienį po šv. Mato)" (kovo 1 dieną. – T. N.). Šiose transakcijose, kurios Naruševičiaus laikais buvo Karūnos archyve, Jogaila dar netituluojamas karaliumi, tik „Vladislaus Dei gratia dux et tutor regni Poloniae supremus dux Lithuaniae ac dominus Russiae naturalis (Vladislovas, Dievo valia kunigaikštis ir Lenkijos Karalystės valdovas, didysis Lietuvos kunigaikštis ir tikrasis Rusios viešpats)". Taigi iki kovo 1 dienos jis dar nebuvo tituluotas karaliumi. Tikriausiai todėl, kad auksakaliai ir juvelyrai*

džiojo kunigaikščio ir Rusios tėvoninio valdovo titulą. Karalius, kaip buvo įprasta, sėdėjo soste Krokuvos turgaus aikštėje priiminėdamas kunigaikščių ir miestų pasveikinimus. Lietuvių tauta, atstovaujama savo aukštųjų didikų, suvažiavusių į Volkovyską, su džiaugsmu sutiko žinią apie tai[1]. Tad šiame suvažiavime ir šioje vietovėje lietuvių tauta pirmą kartą davė sutikimą vienytis su lenkų tauta. Šiuo atžvilgiu Volkovyskas abiejų tautų istorijoje yra svarbi atmintina vieta.

1362

Kryžiuočių pyktis. Apeigos ir iškilmės vyko Krokuvoje, dalyvaujant gausiam būriui tiek savo krašto, tiek svetimšalių kunigaikščių, riterių, didikų. Daugelis įžymių svečių buvo pagerbti pakvietimu būti kūmais; Jogaila norėjo, kad kryžiuočių didysis magistras, kaip pirmasis asmuo, lenkų valdovų valia skirtas skleisti šventąjį tikėjimą, savo dalyvavimu pagerbtų religines apeigas, būtų liudininkas švento susivieniji-

---

dar nebuvo suspėję pagaminti naujos karūnos – juk senąją, Boleslovo karūną, karalius Liudvikas buvo išvežęs į Vengriją. Taigi reikia priimti Dlugošo versiją: „Dominica quinquagesimae (Penkiasdešimtąją Viešpaties dieną)", tik būtina pataisyti spaudos (o gal nurašinėtojo) klaidą, tai yra įrašyti „die quarto Martis" („ketvirtą Marso dieną)" vietoj „Solis, quae in Dominicam quinquagesimae cadebat („Saulės (dieną), kuri priklauso penkiasdešimtajam šventadieniui)", atsižvelgiant į kalendorinius skaičiavimus. Be to, atsisakę žodžių „decima septima Februarii (vasario septynioliktąją)", kurie autobiografijoje tikriausiai turi būti priskirti prie kito įvykio – galbūt prie išpažinties po krikšto priėmimo arba Švč. Sutvirtinimo sakramento, nes šis paragrafas Dlugošo veikale prasideda žodžiais – „Duobos Sacramentis (Dviem sakramentams)". O kai dėl šv. krikšto priėmimo datos, tai mūsų šaltinis („Memoria" etc.) anonimui neprieštarauja, tik pastarasis vietoj penkioliktos dienos užrašė keturioliktą, vis dėlto teisingai nurodydamas, kad tai įvyko ketvirtadienį – juk šv. Valentino diena buvo trečiadienį.*

[1] *Czacki.* O prawach. – T. I. – S. 278. – Nota nr. 1168.

mo, turinčio padaryti galą karams už tikėjimą. Tačiau, ko gero, būtent tai, kad ordinas per šiuos karus buvo įpratęs naudos pelnytis ir plėstis liedamas bedievių kraują, ir sukėlė jo pagiežą. Karūnos paiždininkis Dmitrijus Goraiskis vyko į Marienburgą perduoti kvietimo. Ciolneris atsikalbinėjo, vėliau įvairiomis priežastimis dangstė savo atsisakymą; tikra tiesa, kad visi ordino vyresnieji buvo nusistatę prieš tą kvietimą ir netgi patarinėjo didžiajam magistrui tuoj pat imtis priešiškų Lietuvai veiksmų, kad, negaištant laiko, kokį krašto žemių dalį nusiaubtų, nes gali susiklostyti aplinkybės, vėliau tam trukdysiančios, ypač kai Lietuva priims krikštą[1]. Buvo netgi

---

[1] Priežastys, dėl kurių didysis magistras atsisakė atvykti į Krokuvą, yra vertos paminėti, jas čia ir išdėstysime; versta iš Slaptojo Karaliaučiaus archyvo (Foliantas „E". – P. 51), rašyta senąja vokiečių kalba: „Pirmiausia didysis magistras baiminosi įžeisiąs Dievą, kadangi Austrijos rūmai, iš kurių ordinas patyrė tiek malonių ir kurių protekcijomis ligi šiol naudojosi, yra minėto akto įžeisti. Lygiai taip pat didysis magistras baiminosi įžeisiąs vokiečių kunigaikščius, kurie yra ordino rėmėjai ir geradariai, juk anie, išvydami iš Krokuvos Austrijos kunigaikštį, tuo taip pat užtraukė gėdą visiems vokiečiams. Antra, apsvarstę reikalus ordino pasitarime, nusprendė labiau deramą esant neįžeisti artimesnių kaimynų, savo geradarių, priimant svetimšalio karaliaus kvietimą; tai buvo pretekstas atsisakyti kūmystės. Pagaliau, pagalvoję, kad nuo Krokuvos miesto iki Marienburgo yra aštuoniasdešimt mylių, tad leistis į tokį tolimą kelią didžiajam magistrui nebuvo galima, išvykstant iš šalies, kai jai grėsė lietuvių antpuoliai, kurie, nors būdami pavaldūs karaliui, su ordinu nenutraukia nuolatinių karų ir, be abejo, jeigu didysis magistras išvyktų į Krokuvą, Skirgaila galėtų pulti Prūsiją, pastarasis įtarimas buvo labai tikėtinas". Falšas – kadangi Skirgaila, be abejonės, buvo Krokuvoje. To paties folianto kitoje vietoje: *Est Magistri generalis responsio, quod hoc propter causam istam factum non fuit, quia ipse ex stirpe paganica a regno polonie christianitati et ordini inconsiliatus fuit in regno assumptus et in assumptione ejus in regem fuit cuidam christiano principi sua legittima capta mulier, cum qua rex contra deum et omne ius multo tempore in illegitimitate morabatur, et ut frater Conradus Czolner nullum consensum faceret cum isto facto illicito, noluit se in sua baptismate infiliare nec ad istud se ingenerare, ut ipse cum isto ab allis christianis principibus innoxius et innotatus maneret, quad revera nos eciam sub hujusmodi forma adhuc die hodierno*

suruoštas žygis į Lietuvą ir svetimšaliai atvykėliai apsilankė, tačiau žiema, labai sunki, sutrukdė įgyvendinti šiuos kėslus[1].

1363

1386 m. Kryžiuočių antpuolis. Betgi karaliui bebūnant Krokuvoje, šiaurės pusėje įsigalėję šalčiai leido pradėti puolimą. Livonijos magistras, dviem kariaunos daliniais vedinas, įsiveržė į Lietuvos Rusią nuo Dauguvos pusės; trečiasis dalinys, sudarytas iš užverbuotų rusinų Smolensko ir Polocko valsčiuose, vadovaujamas kunigaikščio Vingaudo Andriaus, iš kryžiuočių gavusio leną tariamon nuosavybėn, įsiveržė į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribas iš kitos pusės. Pastarasis kunigaikštis kurstė Rusią kelti maištą prieš karalių, kaip atsimetėlį nuo Rytų apeigų tikėjimo, įkalbinėdamas, kad esą tuo jis praradęs teisę valdyti Rusios tautą; niekas neturįs būti nei jo, nei jo brolių, taip pat tą atskalūnų tikėjimą išpažįstančių, valdžioje, o savo valdovu privalą pripažinti stačiatikį Polocko kunigaikštį. Kryžiuočiai nesigėdijo pritarti toms skleidžiamoms apkalboms ir remti maištą prieš katalikų karalių; toks baisiai įžūlus yra žmonių godumas. Vis dėlto lūkesčiai apvylė: rusinų pamokslavimai prieš karalių buvo bevaisiai; kryžiuočiais ir Andriumi tauta ne-

---

nollemus, cum res hujusmodi contigeret (Didžiojo magistro atsakymas yra, kad tai nebuvo padaryta dėl to, jog pats yra iš pagoniškos giminės ir kad nepasitarus su Lenkijos Karalystės krikščionimis bei ordinu į karalystę buvo priimtas, be to, įšventinant jį karaliumi buvo kažkokio krikščionio valdovo teisėtai vesta moteris, su kuria karalius, nepaisydamas nei Dievo, nei jokios teisės, jau daug laiko gyveno neįteisintoje santuokoje, ir kadangi šie neleistini dalykai buvo įvykdyti nieko apie tai nežinant broliui Konradui Ciolneriui, šis atsisakė per krikštą jį įšventinti ir tituluoti, kad jis kitiems krikščionių valdovams nepakenktų ir visi sužinotų, koks jis yra, nes šiandien mes tikrai nenorėtume, kad aplinkybės kaip nors panašiai susiklostytų).

[1] *Lindenblatt.* – S. 59.

pasitikėjo. Vienas tik Lukomlis nemažą laiko tarpą prie savo mūrų palaikė visą Livonijos magistro kariauną, kol įstengė padegti namus, už jų stovinčius. Nė viena tvirtovė nemanė pasiduoti. Galop, sunaikinę Lukomlį, ne be didžiulių nuostolių, užpuolikai net iki Ašmenos pasistūmėjo siaubdami, nepaėmę nė vieno pajėgesnio punkto. Tos nesėkmės atgrasinti, ugnimi ir kardu aštuoniolika valsčių, kitaip sakant, seniūnijų, nuniokoję, grįžo prie Dauguvos, bežygiuodami dar sudegino Drisą. Grobį sudarė trys tūkstančiai žmonių, per du tūkstančius žirgų ir kiti laimikiai; ta neganda užtruko tris savaites[1].

---

[1] Strijkovskis gana nuodugniai aprašo tą įvykį, tik Polocko užėmimas lieka abejotinu reikalu, mat kryžiuočių šaltiniai nieko apie tai nemini: jiems turėtų rūpėti grobis, nepavyko, tad ir nutylėjo. Buvo gėda neįvesdinti leninio valdovo į jo sostinę. Polockas jau buvo tvirtovė ne iš menkųjų, nelengvai užimama, ginama vietininko Andriaus Kupriaus. Betgi geriausias šaltinis – Jogailos skundas, esantis Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas „D"): *Dum divina inspirante clementia ad gratiam Baptismi aspirare incepimus, ad Magistrum Cruciferorum vocatum Conradum Czolner notabiles nuncios nostros destinavimus, petentes ipsum pura et sincera devocione, ut nos de fonte levaret et pater noster spiritualis existeret; ipse autem nostram legacionem tanquam indignam spernens et abiciens hoc ipsum facere renuit, ymo eodem tempore dum cum omnibus gentibus nostris armatis ad assumendam fidem catholicam ad regnum Polonie nos movimus, ipse per exercitus suos de Livonia adjunctis sibi quibusdam Scismaticorum exercitibus videlicet de Ploczsko et Smolensko a nostra subiectione per ipsum revocatis et nobis rebellantibus Terras nostras ultra quam per sexaginta miliaria vastari fecit ac in gremium converit et favillam* (Kai Dieviškosios Malonės paskatinti pradėjome siekti krikšto malonės, paskyrėme savo garbingus pasiuntinius pas kryžiuočių magistrą, vadinamą Konradu Ciolneriu, prašydami jo tyru ir nuoširdžiu įžadu, kad mus šaltiniu apiplautų ir būtų dvasinis mūsų krikšto tėvas; tačiau jis, mūsų pasiuntinybę kaip negarbingą išjuokdamas ir atmesdamas, atsisakė tai padaryti, ir kaip tik tuo metu, kai mes, su visa savo ginkluota kariauna vykome į Lenkijos Karalystę priimti katalikų tikėjimo, jis su kariuomene, kurią, matyt, mūsų valdose Polocke ir Smolenske pats surinko iš tų, kurie maištauja prieš mus, mūsų žemes daugiau kaip šešiasdešimties mylių spinduliu aplink ėmė niokoti ir jas visiškai pavertė pelenais).

1386 m. Smolensko kunigaikščio Sviatoslavo antpuolis ir mirtis. Nepavyko Andriaus įvesdinti į Polocko kunigaikštystę; tačiau užmačios tuo nesibaigė; reikėjo sukurstyti prieš Lietuvą ar, tiksliau sakant, prieš rusinus, palankius Jogailai, žmogų dar kietesnio būdo. Sviatoslavas viešpatavo Smolenske, buvo vienas iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio vasalų; šis, be abejonės, Livonijos magistro, tarpininkaujamo Andriaus, įkalbėtas, atvykęs lydimas pusbrolio Jono, taip pat dviejų savo sūnų – Glebo ir Jurgio, nužygiavo į Vitebską, paskui į Oršą, tačiau tie miestai prieš maištininkus uždarė vartus ir, priekaištaudami jam nedorą poelgį, laukinio būdo Sviatoslavą tiek įsiutino, kad šis leidosi neapsakomai siaubti valsčius, žudyti ir naikinti, pats tuo tarpu stebėjo nekaltų žmonių, krikščionių, tėvynainių, silpnų ir beginklių žemdirbių, kančias: įsakė uždaryti pastatuose minias žmonių ir padegti, vaikus bei merginas ant kuolų smaigstė, galavo, tuzinais pakišdavo galvas po pakeltomis juodlubėmis, kurias įsakydavo staigiai nuleisti, ir tūkstančius panašių kankinimų prigalvodavo. Netrukus, grįžęs į Smolenską, pasiėmė puolimo technikos, dar apginklavo žmonių ir vėl įsiveržė į didžiojo kunigaikščio žemes, pasiekė Mstislavlio miestą[1] ir kovo 18 dieną apsupo. Jame gynėsi kunigaikštis Karigaila; be perstojo dešimtį dienų tęsėsi puolimas, kasdien vis įnirtingiau pradedamas. Vienuoliktąją dieną, per patį vidurdienį, iš tolo pasimatė lietuvių vėliavos; tai buvo kunigaikščiai: Skirgaila, Kaributas ir Lengvenis, jiems įkandin artinosi Vytautas. Mat karalius, gavęs žinią apie Sviatoslavo smurtą, išsiuntė iš

[1] Anot vietos padavimų, ten pat rastų ir pono Justino Narbuto man duotų, kadaise ten turėjo stovėti tvirtovė, plačiai išsidriekęs ir turtingas miestas, kuris esą prasmego ir jo vietoje atsirado didžiulis ežeras, jo pakrantėse ir kai kur dugne dar yra griuvenų senojo Mstislavlio, netoli nuo dabartinio stovėjusio. Dalykas, vertas tyrinėjimų.

Krokuvos brolius Skirgailą ir Vytautą su lenkų pulkais, kad kuo greičiausiai eitų pagalbon nelaimingiesiems žmonėms; šie, žygiuodami per Voluinę ir Padneprės Rusią, pasikvietė draugėn Kaributą ir Lengvenį, tad su gausia kariauna traukė į pagalbą Mstislavliui. Smolenskiečiai tiesiog negalėjo atsipeikėti iš nuostabos, sulaukę tokios netikėtos, tokios didelės pagalbos, buvo priversti stoti į mūšį. Išsirikiavo prie Verkės upės ir tose pozicijose tuoj pat buvo atakuojami. Žiūrinčiuosius nuo Mstislavlį juosiančių palisadų pradžiugino pergalė prieš puolėjus. Nemažai visad narsių smolenskiečių atgulė kovos lauke, daugelis nuskendo upėje, kiti pasidavė nelaisvėn, nedaug kas išsigelbėjo pabėgę į artimus miškus. Patį Sviatoslavą lenkas raitelis užklupo ąžuolų giraitėje, kur gulėjo be jėgų po medžiu, gal žaizdų, gal nuovargio išsekintas; užmušė jį vietoje, tikriausiai nepanorusio pasiduoti nelaisvėn. Kunigaikštis Jonas mūšio lauke žūtį rado. Glebas ir Jurgis Sviatoslavovičiai paimti belaisviais. Po tos pergalės Lietuvos kunigaikščiai nužygiavo prie Smolensko, kurį apsupo. Gyventojai netruko užmegzti derybas, sunešė kontribuciją ir gavo leidimą palaidoti žuvusių kunigaikščių kūnus. Tuo tarpu kunigaikštis Jurgis Sviatoslavovičius[1] prisiekė ištikimybę ir prisiėmė kitas duoklininko pareigas, gaudamas valdyti Smolenską, o jo brolis Glebas liko Vytauto belaisviu[2].

---

[1] Pasak Danilavičiaus „Metraštininko" (p. 43), Skirgailos tetos duktė buvo ištekėjusi už Jurgio Sviatoslavovičiaus.

[2] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 56–57. Anot jos, Mstislavlis buvo puolamas per Didįjį pasninką ir Sviatoslavas tuojau pat dar kartą išsiruošė į Lietuvą. Priduria, kad apsuptis truko dvi savaites, o trečiąją, penktadienį, prasidėjo mūšis sulaukus pagalbos. Taip pat praneša, kad Jurgis Sviatoslavovičius buvo vedęs Skirgailos sesers dukrą. Pasakodama apie Sviatoslavo žiaurumus, baigia šiais žodžiais: *a innych rozma tych muk nechristyanskich dla velikoho strachu (stramu? – T. N.) nepisachom.* Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 201–203; *Karamzin.* – T. V. – S. 87. Ten Lietuvos kunigaikščiai yra vardais surašyti.

1386 m. Karo veiksmai prieš kunigaikštį Vingaudą Andrių. Nuo Smolensko skubėjo Lietuvos kunigaikščiai stoti kovon su Vingaudu Andrium, nes tas kunigaikštis neatsisakė užmačių užimti Polocką, nusiaubė apylinkes, sudegino priemiesčius ir, kad kiek, būtų privertęs pasiduoti patį miestą. Tačiau jį apleidus kryžiuočiams, kurie žiemos pradžioje grobiu nešini grįžo atgalios, pagaliau sužinojęs apie Sviatoslavo likimą ir apie pasikeitimus Smolenske, su savo žmonėmis negaišdamas nuvyko į Lukomlį, kur pasistengė skubiai atstatyti sugriauto miesto tvirtovę. Ten jį apsupo lietuvių kariauna, netrukus, nepaisant gan stiprios tvirtovės, turėjo pasiduoti brolių malonei. Šie jį, sukaustytą grandinėmis, išsiuntė pas karalių; uždarytas kalėjiman Chencinų pilyje, prasėdėjo ten *ilgus** metus, po to, giminės užtarimu, buvo išvaduotas[1]. Taip baigėsi 1386 metų žiemos kampanija. Polockas gavo stiprią įgulą kovoms prieš Livonijos vokiečius, kitos įtvirtintos pilys buvo kaip reikiant aprūpintos, Rusios valsčiai – Polocko, Vitebsko, Oršos, Lukomlio, Mstislavlio, Minsko, taip pat vasalinės kunigaikštystės su gerai pastatytais įtvirtinimais tapo pajėgūs gintis nuo bet kokio priešo[2].

Laimė, taika ir turtai, atrodė, buvo Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei po kojomis, tačiau jos valanda ne taip greit išmušė.

DEVINTOSIOS KNYGOS PABAIGA

---

[1] *Visi kronikininkai pasakoja, kad kunigaikštis Andrius trejetą metų prasėdėjo Chencinų pilyje, o patikimesni šaltiniai mums rodo, kad 1394 metais jis buvo išlaisvintas, apdovanotas ir tikrai broliškai bei karališkai iš Krokuvos išsiųstas (Przezdziecki A. Życie domowe Jadwigi i Jagiełły. – 1854. – S. 46). Taigi buvo kalintas ne trejetą, bet aštuonetą metų***.

[2] Strijkovskis. – P. 442, 443. Jis klysta skelbdamas, kad esą Polocką buvo užėmęs Andrius, juk Rusios kronikos šito nerašo, jeigu būtų taip buvę, tad kaip anam palankesnės, be abejo, nebūtų užmiršusios apie tai parašyti.

LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA

Dešimtoji knyga

* * *

I skyrius

SKIRGAILA – LIETUVOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS

. . . . . .

1366

1387 m. Skirgaila – vietininkas. Apeisime šiuose raštuose Vladislovo Jogailos reikalus, susijusius vien su Lenkijos, kaip tos tautos istorijos dalimi; verčiau imkimės to, kas mūsų temai yra svarbiau. Karalius, paėmęs savo naujos valstybės valdžią, privalėjo tiek daug ką padaryti, kad kurį laiką turėjo tiesiog užmiršti apie gimtąjį kraštą; aukščiausiąją valdžią ten patikėjo Skirgailai, pavesdamas jam eiti vietininko pareigas. Tas kunigaikštis savo prieraišumu, kario nuopelnais ir atsidavimu brolio reikalams daugiau už visus buvo vertas pastarojo padėkos ir didelio pasitikėjimo[1]. Niekas nedrįso

[1] *Vladislaus Rex faedus init cum Skirgellone fratre et promittit ei non oblaturum se Trocensem ditionem cujus limites describuntur. Item concedit ei*

Lietuvos ir Rusios didysis kunigaikštis Skirgaila
Portretas iš senųjų Krokuvos graviūrų rinkinių
Juozapo Ozemblovskio litografija

nieko pasakyti prieš, ir jeigu vietininkui pritrūkdavo išmanymo valstybės reikaluose, taryba, esanti prie jo, sudaryta iš Lietuvos senatorių (taip nuo to laiko imti vadinti didikai, posėdžiavę Lietuvos seime), taip pat iš kai kurių paskirtų lenkų, tą aukščiausiosios valdžios nuovokos trūkumą kiek išlygindavo. Save patį su savo valdomis Skirgaila laikė karaliaus ir Lenkijos vasalu[1].

1367

1387 m. Atvertimo darbų pradžia. Vis dėlto karalius turėjo kuo geriausių ketinimų, nuoširdžiausiai norėjo siekti gėrio abiem tautoms, karščiausiai trokšdamas įvykdyti savo pažadus. Pirmiausia rūpinosi kaip reikiant įtvirtinti Lietuvoje krikščioniškąjį tikėjimą pagal Romos bažnyčios apeigas; įvertinant tuometinę reikalų padėtį, visų pirma reikėjo siųsti atvertėjus, skiriant jiems valstybės globą, laiduoti jų saugumą. Pirmasis atvertėjas buvo vienuolis kamaldulis Jeronimas Prahiškis. Šį** karalius pasiuntė iš Krokuvos ir pavedė kunigaikščiui Vytautui; atvykęs į Gardiną, gavęs deramą saugumo garantiją, buvo pasiųstas į valsčius, išpažįstančius pagonybę[2]. Žmonės ten garbino

---

Grodno, Swisłoc, Bobrujsko, Reczyck, Lubiec, Propojsko, Luboszany, Humienno (Igumenį. – *T. N.), Łohojsko et Połocko quod ei pater attribuerat* (Karalius Vladislovas sudarė sutartį su broliu Skirgaila ir pažadėjo jam atiduoti Trakų valdas, kurių sienos aprašomos. Taip pat užleido jam Gardiną, Svisločių, Bobruiską, Rečicą, Liubečą, Propoiską, Liubošanus, Igumenį, Logoiską ir Polocką, kadangi jam tai buvo palikęs tėvas). *Cromer.* Index Arch. Crac. MS. – Nr. 391. *Šios nepaprastai įdomios transakcijos nuorašą turiu savo rankraščių rinkinyje (kn. VII. – Nr. 288. – P. 430)*.

[1] *Cromer.* Index Arch. Cracov. MS. – Nr. 392.

[2] Apie tą Jeronimą smulkesnių žinių yra pateikiama šio veikalo pirmame tome (p. 369–376). Strijkovskis apie jį kalba aiškiai, tad įsitikiname jį apaštalavus anksčiau negu kad būtų galima manyti sprendžiant iš kitų šaltinių, kadangi padarėme išvadą, jog tai vyko tarp 1392 ir 1393 metų, kas prieš-

žalčius, kitaip sakant, namų dievybes, kurias Jeronimas įsakė užmušinėti ir deginti. Vėliau atvyko į vietovę, garsėjusią kažkokia šventove, kurioje degė Amžinoji ugnis *(Žnicz)*, žyniai ją naudojo kerėjimams, ypač ligonių, ir čia įtikinėjo neteisingą esant supratimą dievybės, pasireiškiančios ugnies pavidalu, užgesino šventąją ugnį, įsakė sugriauti šventovę[1]. Perėjo į kitą vietovę, garsėjusią Saulės šventove, kur rado legendinį geležinį kūjį[2]; ten skaitydamas šventąją Kristaus Evangeliją, skelbė tiesas, įtikinančias tikrojo Dievo didybe. Apie tolesnę Jeronimo apaštalavimo eigą pasakytina, kad ji yra susijusi su tuo, kas dėjosi paties karaliaus akyse, kaip kad įsitikiname, palyginę įvykius, aprašytus šaltinyje, iš kurio paimta ši žinia, su Strijkovskio pasakojimais. Iš to išryškėja, kad Jeronimas atvyko į Lietuvą pačioje 1387 metų pradžioje ir buvo vienas iš rengusiųjų atvertėjus didžiam darbui, pradėtam karaliaus.

1368

1387 m. Apaštališkasis seimas, atvertimas. Karalius Vladislovas su žmona Jadvyga nusprendė karštai imtis darbo įtvirtindami Lietuvoje šventąjį tikėjimą; betgi prieš išvykdami į Vilnių

---

tarauja to meto aplinkybėms, nes tada Vytauto valdžia tuose kraštuose jau nebebuvo aukščiausia.

[1] Visi mano stebėjimai perša labai tikėtiną mintį, kad toji šventovė buvo vietovėje, kur dabar yra Romanovo *(Romanowo)* kaimas, prie Dviupio ežero Lydos apskrityje. Žr. šio veikalo pirmą tomą (p. 177–178 ir 207).

[2] Apie tą kūjį buvo rašoma šio veikalo pirmame tome (p. 372–373). Čia siūlosi pastaba, patvirtinanti tai, ką mes anksčiau sakėmė (§ 422), o būtent, kad tolimoje praeityje masosų ar mazoviečių (mozūrų) krašte garsėjo galingas valdovas, kuris, norėdamas, kad žmonės būtų tamsuoliai ir nemokšos, uždarė jiems duris į mokslo šviesą, tad vienas didvyris, milžinas, niekais pavertė jo pastangas, o jo kūjis, tai yra jo naudotas ginklas, buvo paskelbtas stebuklingu.

išleido iškilmingą pasiuntinybę pas didįjį magistrą Konradą Ciolnerį, kuriai vadovavo Olesnicos kunigaikštis Konradas, su pranešimu, kad Lenkijos karalius pradeda veiklą, ėmęsis visos Lietuvos krikšto, tad prašo Vokiečių ordino atvira širdimi prisidėti prie išrišimo, kaip kad liepia jų pašaukimas arba bent jau kad ordinas teiktųsi per tą laiką laiduoti taiką su Lietuva, kaip valstybe, pereinančia į katalikų religiją, pripažindama ją vyraujančia, arba leistų sudėti ginklus[1]. Ką į tai atsakė kryžiuočiai, nėra žinoma, betgi tikra yra tai, kad per ištisus tuos metus nedrįso jokiais antpuoliais drumsti Lietuvai ramybės[2].

Kelionėje į Vilnių karališkąją porą lydėjo įžymūs valstybės asmenys: Gnezno arkivyskupas Bodzanta su gausiu būriu dvasininkų, pamokslininkais ir visais Bažnyčios tarnais; kunigaikščiai Jonas ir Ziemovitas Mazoviečiai, Konradas iš Olesnicos; senatoriai: Poznanės vaivada Baltramiejus Višenburgas, Kristijonas iš Kozieglovų Sondeckis, Mikalojus Osolinskis iš Vislicos; kaštelionai: kancleris Zaklika iš Mendzigužo, pakancleris Mikalojus Maškorovskis, pakamaris Spitka iš Tarnovo ir daugybė kitų aukšto rango pareigūnų. Atkeliavęs į Vilnių, karalius sušaukė Lietuvos seimą, kuris prasidėjo kitą dieną po *Pelenų dienos*[3]. Skirgaila,

---

[1] Belskio kronika. – P. 273.

[2] Apie tai randame pėdsakų Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas „D"), kur pats karalius viename rašte nurodo: *Post annum Baptismi nostri misimus ad eundem Magistrum multum solempnes ambaciadores et signanter ducem Conradum Olesnicensem cum ceteris principibus volentes et petentes perpetuam cum ipso facere unionem et median. te ipsius auxilio commodius gentes nostras potuissemus vocare ad Baptismum etc.* (Prabėgus metams po to, kai priėmėme krikštą, pasiuntėme pas minėtąjį magistrą didžiai iškilmingą pasiuntinybę ir, pažymėtina, kartu kunigaikštį Konradą iš Olesnicos su kitais vadais, norėdami ir siekdami sudaryti su juo amžiną sąjungą ir kad galėtume, jo tarpininkaujami, savo gentis patraukti prie krikšto ir t. t.).

[3] *Jau gavau ne vieną priekaištą ir ne sykį buvau skaudžiai kritikuotas, kad pernelyg paankstinu seimų Lietuvoje atsiradimą. Tačiau savo tiesai patvirtinti turiu apčiuopiamą įrodymą – 1387 metų Vladislovo Jogailos privilegiją, duotą „An. 1387. feria sexta post diem Cinerum", tai yra vasario 22 dieną (apie šią privilegiją dar kalbėsime plačiau). Privilegija buvo paskelbta pačioje seimo*

Vladimiras Kijevietis, Vytautas ir daugelis kitų Lietuvos kunigaikščių, didikų ir aukštųjų bajorų sudarė tą didįjį tautos susirinkimą, kuriam Jogaila visa Lenkijos karaliaus iškilminga didybe pirmininkavo. Reginys didingas, nepalyginamas, tačiau tikslai dar didingesni ir tauresni! Tartasi dėl priemonių, kurių nedelsiant reikėtų imtis, kad visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje būtų įvesta krikščionių religija pagal šventos Romos bažnyčios apeigas; ši religija visų pirma buvo pripažinta vyraujančia visiems laikams. Po išsamaus pasitarimo ir paskelbus reikalingus potvarkius, buvo pradėtas didis Lietuvos krikšto darbas. Pirmiausia sostinėje užgesinta Amžinoji ugnis, sugriauti altoriai, sulaužyti ir paskandinti dievų iš akmens ir brangiųjų metalų stabai, simboliai, paminklai, išmušti šventi šliužai. Pamokslų ir astrologiniame bokšte iškelta Šventojo Kryžiaus vėliava, užnešti varpai, dievų buveinės vieta pašventinta ir ant Amžinosios ugnies aukuro griuvėsių pastatytas altorius, skirtas išganingajam tikėjimui, prieš kurį arkivyskupas atliko bekraujį aukojimą; pradėta statinį perdarinėti į krikščionišką bažnyčią. Dvasininkai, tarnavę gimtojo krašto dievams, išnyko, nutilo sibilės, žmonės netgi nedrįso balso kelti; tyliai tarp savęs kalbėta: „O, koks lenkų Dievas turi būti galingas, jeigu tiems naikintojams mūsų dievai nieko blogo negali padaryti; o jeigu iš mūsų kas nors taip pasielgtų, be abejo, neliktų griežtai nenubaustas“. O šios nuomonės vienas atsitiktinumas vos nepatvirtino. Buvo imtasi kirsti giraitę, dievams pašvęstą, šiems darbams vadovavo Jeronimas Prahiškis, kamaldulis; taip nutiko, kad vienas žmogus, kirsdamas didžiulį ąžuolą[1], susižeidė koją –

pradžioje, dalyvaujant visiems seimo nariams, ir joje buvo tokie žodžiai: „de consensu et voluntate fratrum nostrorum, Clarissimorum Ducum et omnium Nobilium“, tai yra: „mūsų brolių Algirdo, Kęstučio ir kitų jų giminaičių, šviesiųjų kunigaikščių, tiek dalinių, tiek vasalinių, taip pat visų bajorų patarimu ir liepimu“. Šioji vieta išmušė iš vėžių ir patį mano nuomonės griovėją Kraševskį (žr.: Wilno. – T. II. – S. 496–497).*

[1] Strijkovskis (p. 445) sako, kad esą kirsdamas Perkūno stabą, betgi mini Jeronimą Prahiškį, tad labiau tikėtinas yra jo paties pasakojimas (žr. šio veikalo pirmą tomą, p. 373).

taip smarkiai trenkė, kad krito kaip negyvas ant žemės; atrodė, buvo įsikirtęs blauzdą. Žmonės sujudo, imta šaukti ir priekaištauti Jeronimui, kad dievams pašvęstų medžių nevalia naikinti nebaudžiamiems; pastarasis aiškino juos klystant, sakydamas, kad tai esančios velnio žabangos; peržegnojo, liepė parkritusiam žmogui stotis ir įtikino nė kiek aną nesusižeidus, netgi visai neįsikirtus. Tas įvykis buvo palaikytas stebuklingu, juolab karščiau imtasi naikinti religinius paminklus. Vilniečiai ir žmonės, atvykstantys iš apylinkių, veržėsi užsiplieskę noru priimti katalikų tikėjimą; istorija byloja, kad pusę jų sudarė rusinai arba lietuviai, išpažįstantys Rytų apeigų krikščionybę, šiokia tokia dalis buvo ir katalikų, juk pranciškonai nuolatos gyveno Švenčiausiosios Mergelės Marijos vienuolyne Smėlynėje, kiti buvo stabmeldžiai, jų priskaičiuojama daugiau kaip trisdešimt tūkstančių. Kai pagonybė buvo visai sunaikinta, visose viešose vietose, turguose, žmonių susibūrimuose buvo skelbiamas Dievo žodis, mokoma tikrojo tikėjimo paslapčių, pratinama prie apeigų, nors nebuvo tenkinamasi dvasininkais, mokančiais slavų kalba sakyti pamokslus, kai kurie turėjo būti pramokę ir lietuvių kalbos, nes pačių pranciškonų Vilniuje buvo priskaičiuojama iki kelių dešimčių; tačiau pirmieji pamokslininkai, kad būtų suprasti, turėjo vertėjus, kurie jų pamokslus tiesiog pažodžiui kartojo žmonėms. Iš čia kilo legenda, kad esą pats karalius, Vytautas ir Lietuvos kunigaikščiai aiškino žmonėms Dievo žodį. Tikriausiai, kai arkivyskupas kalbėjo žmonėms, karalius, stovėdamas greta, pats buvo tuo vertėju arba didesnės reikšmės, įspūdžio ir supratimo dėlei anam pabaigus tėvynainiams maloniai teikęsis jų šneka aiškino dalykus, ganytojo išdėstytus. Esama taip pat padavimo, kad karalius buvo sukūręs ir iš lenkų kalbos į lietuvių vertęs maldas bei giesmes[1].

Pagaliau atėjo diena: sušaukti žmonės buvo skirstomi pagal

[1] Apie tą padavimą yra rašoma Žemaičių politiniame kalendorėlyje, išspausdintame 1769 metais, kurį aš turiu be pradžios ir pabaigos, tad pavadinimo nežinau.

lytį, luomą ir amžių į būrius, varguoliai gavo naujas baltas milines, tam tikslui atvežtas iš Lenkijos, visi gražiai pasidabinę, nusiprausę, susišukavę, be galvos apdangalų, savo būrio laikydamiesi, ėjo prie Neries, kurios vandenis pašventinęs vyriausiasis ganytojas šlakstė juo būrius, žegnodamas: „Vardan Dievo Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios", kiekvienam būriui duodamas vardą kurio nors šventojo ar šventosios. Karališkoji pora per tų apaštalavimo rūpesčių metą Vilniuje, Perkūno šventyklos vietoje, įkūrė Katedros bažnyčią, davę vyskupo ir kankinio šventojo Stanislovo vardą[1].

Ir dabar po puikiai atlikto perstatymo, užbaigto šio amžiaus pradžioje, tebegyvuojanti turi didįjį altorių, autentišką, iškilusį kaip tik pačioje Amžinosios ugnies aukuro vietoje. Pirmuoju Vilniaus vyskupu buvo paskirtas Andrius Vasila *(Wasilon),* dvasininkas iš pranciškonų vienuolyno, anksčiau buvęs vyresniuoju Vilniuje, Smėlynės Švenčiausiosios Mergelės Marijos vienuolyne, vėliau Vengrijos karalienės Elžbietos, Jadvygos motinos, nuodėmklausys ir Seretos vyskupas. *Kadangi pavėlavo Poznanės vyskupo Dobrogosto pasiuntinybė, popiežiaus patvirtinimas Vilnių pasiekė tik po pustrečių metų*[2]. Nauja vyskupija ir bažnyčia buvo deramai aprūpintos lėšomis, karalienė dovanojo brangių

[1] Apie tą bažnyčią daugiau papasakosime šio veikalo septinto tomo XII priede. Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 56) tvirtina, kad tuo pat metu Jogailos ir Jadvygos fundacija buvo įsteigtos lotyniškosios vyskupystės Lucke ir Kijeve. Dalykas, siūlomas patikrinti rašančiajam Lietuvos Rusios žemių istoriją. Kijeve betgi tereikėjo atkurti, nes ten vyskupijos katedra gerokai anksčiau gyvavo. Gedimino viešpatavimo laikais juk buvo atnaujinta, ir Henrikas, pamokslininkas iš Pasvalio, ten apie 1321 metus buvo vyskupu. Žr.: *Naruševičius.* – T. VII. – P. 42–48. – Kn. I – § XXVI. – Nuoroda „I".

[2] *Vyskupo Dobrogosto pasiuntinybė pavėlavo todėl, kad popiežiaus bulė, patvirtinanti vyskupystės fundaciją ir vyskupo Andriaus paskyrimą Vilniaus vyskupu (prieš tai jis buvo Seretos vyskupas), buvo paskelbta tik 1388 metų pabaigoje. Tuo tarpu bažnyčia buvo baigta statyti ir pašventinta 1389 metų gegužės 5 dieną. Vyskupas Andrius buvo įšventintas gegužės 6 dieną*.*

reikmenų pamaldoms aukoti ir indų. Taurių paslaugų Bažnyčiai intencija prie jos įsteiga ir buvo aprūpinta lėšomis prelatūra, kanauninkai ir kito rango dvasininkai. Vėliau Aukštutinėje pilyje buvo įkurta Šv. Martyno parapinė bažnyčia; tuo pat metu atsirado parapijos su funduotomis bažnyčiomis ir tikrosios Lietuvos ribose: Ukmergėje, Maišiagaloje, Nemenčinėje, Medininkuose, Krėvoje, Obolcuose, Ainoje. Kitos bažnyčios metraštininkų nepaminėtose vietovėse, kaip pavyzdžiui, Lydoje[1], buvo arba pastatytos naujos, arba apdovanotos. Po visą kraštą išsiuntinėti mokintojai skleidė išganingąjį žodį ir krikščioniškąjį mokymą. Pats karalius su aukštaisiais savo giminės kunigaikščiais važinėjo po svarbiausias Lietuvos vietoves; žmonėms dalijo dovanas, įkalbinėjo, mokė, savo pavyzdžiu liudijo naujojo mokymo išganingumą. Vis dėlto šį kartą visam laikui krikščionybė buvo įvesta tik tikrosios Lietuvos ribose. Rusinai, saugodami vienybę tikėjime, išlaikė savo apeigas; Žemaitija nepriėmė visuotinio atsivertimo krikščionybėn. Pats Jeronimas Prahiškis, vykdydamas savo apaštalavimo darbus, per Vytauto įsakymus, nusiųstus vietos valdžiai, patyrė pasipriešinimą, kai žmonės, matydami, kaip naikinami tautos paminklai, netekę kantrybės ėmė kelti balsą ir grasino urmu persikelsią į kitas žemes. Tas pats mokintojas pasakoja: „Vytautas norėjo, kad geriau tegu Kristui žmonių trūksta negu kad jam". Šit todėl paliepė Jeronimui dangintis iš savo kunigaikštystės. Regis, kad šitai dėjosi po 1387 metų, Užgirio krašte, Vytauto valdžioje buvusiame[2].

---

[1] Žr. I priedą.

[2] Šaltiniai šiam paragrafui: rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 55, 56; rankraštinė vokiškoji J. F. R. kronika; *Bielski.* – S. 273; *Strijkovskis.* – P. 444–446; šio veikalo pirmas tomas. – l. c.; Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 204; *Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 109; *Raynaldo.* Ann. eccl. – An. 1386. – Nr. 6; an. 1387. – Nr. 16.

Pastabos. Visų atvertimo darbų buvo imtasi, kaip kad jau sakėme, Didžiojo pasninko pradžioje, o privilegijos, kuria buvo įkurta Vilniaus vyskupija, datoje nurodytas *penktadienis** po Pelenų dienos[1]. Betgi Strijkovskis ta proga praneša apie Rytų apeigų tikėjimo rusinių teisę tekėti už katalikų ne kitaip, kaip tik pereinant į vyro tikėjimą, tad čia verta priminti rusų kronikų reikštus priekaištus karaliui, tikriausiai dėl tos pačios priežasties kilusius, esą tame apaštališkajame seime buvo priimtas potvarkis, verčiantis rusinus priimti katalikiškąjį tikėjimą[2]. Esą du garsius lietuvius, anksčiau rusų dvasininkų

[1] Šios privilegijos ištraukas cituoja Strijkovskis (p. 446, 447). *Privilegija Vilniaus vyskupystei datuota „Anno 1387. Feria sexta post diem Cinerum (1387 metais. Penktadienį po Pelenų dienos)". Velykos tais metais buvo švenčiamos balandžio 7 dieną, taigi Pelenų diena – vasario 20-ąją. Vadinasi, „Feria sexta" – penktadienį po Pelenų dienos, tai yra vasario 22 dieną. Kodėl ši privilegija buvo duota anksčiau nei įvyko apaštališkasis Lietuvos seimas, negalima niekaip kitaip paaiškinti, kaip tik karaliaus noru, kad tame seime dalyvautų jau Vilniaus vyskupu įšventintas Andrius – regis, to ir pati tradicija reikalauja**.*

[2] *Rusinų vedybos su katalikėmis buvo uždraustos todėl, kad jie tokias žmonas krikštydavo antrą kartą ir taip jas atplėšdavo nuo ankstesniojo tikėjimo. Žr. popiežiaus Grigaliaus IX bulę Lenkijos dvasininkams, datuotą „Beate XV Cal. Augusti (Betikoje, penkiolika dienų prieš rugpjūčio kalendas) (liepos 18 diena. – T. N.) Pont. a. quinto (1231. – T. N.)" (Historica Russiae Monimenta. – T. I. – Nr. XXXIII. – P. 31). Toje bulėje pasakyta: „Mulieres catholicas, quas sibi aliquando copulant in uxores, in contemptum fidei Christianae „secundum ritum ipsorum denuo baptizari faciunt, et eorum" errores dampnabiles observare. Verum quia nec pati volumus, nec debemus, quod fideles perfidis matrimoniali copula coniungantur, eo quod lucis ad tenebras conventio non ecxistat, nec deceat membra Salvatoris Christi membris Satane perditi sociari (Katalikų tikėjimo moteris, kurias kartais ima į žmonas, paniekindami krikščionių tikėjimą, „pagal jų pačių paprotį priverčia būti pakrikštytas ir jų gėdingo paklydimo laikytis". Iš tiesų nenorime ir neprivalome kęsti, kad tikinčiosios būtų jungiamos į sutuoktinių poras su bedieviais, nes taip, kaip neįmanoma šviesos sujungti su tamsybėmis, taip netinka ir Išpirkėjo Kristaus avelėms būti tuokiamoms su šėtonui atsidavusiais asmenimis)". Šis apaštališkosios sostinės sprendimas ir buvo pagrindas įstatymo, apie kurį kalbame. Tą reikalą aiškina*

pakrikštytus, atkakliai nenorėjusius paklusti tam potvarkiui, karalius įsakė suimti, o kai ir šituo negalėjo priversti pakeisti tikėjimo, įsakė nubausti mirtimi[1]. Taigi galėjo būti panašių nutarimų seime, tačiau apie pastarąjį įsakymą nevertėtų kitaip manyti, kaip tik pripažinti, jog kilmingi lietuviai, nesvarbu, kokio tikėjimo, ar stabmeldžiai, ar krikščionys Rytų apeigų, visi buvo įpareigoti priimti katalikiškąjį, antraip grėsė griežta bausmė; betgi kad tokia prievarta būtų taikoma kilmingiems rusinams, patikėti negalima, nes Rusios kronikininkai mums aiškina, kad tik viena Vilniaus gyventojų pusė, susidedanti iš stabmeldžių, priėmė krikštą, o kita – iš krikščionių rusiškųjų apeigų, varu nebuvo verčiama[2]. O jeigu kas panašaus būtų dėjęsi, žinotume iš pasiuntinio, karaliaus ir Lietuvos seimo iš Vilniaus nusiųsto pas popiežių, kuriuo buvo Poznanės vyskupas Dobrogostas[3], istorijoje žinomas ne iš vieno šaltinio. Apskritai matome, kad tuo laiku vilniečiai pelnė didelį karaliaus palankumą, kadangi šis apdovanojo miestą privilegija, suteikdamas

ir privilegija, kuria bažnytinės valdos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje atleidžiamos nuo mokesčių: „D. Vilnae. Feria sexta post diem Cinerum. A. Dom. 1387 (Duota Vilniuje, penktadienį po Pelenų dienos, 1387 Viešpaties metais") (vasario 22 diena. – T. N.) (Nuorašas iš Lietuvos Metrikos. – Kn. „A". – Nr. 64; mano nuosavas rinkinys). Šioje privilegijoje sakoma, kad karalius kartu „su visais savo mylimais broliais, kunigaikščiais ir visais Lietuvos valstybės bajorais nustato ir prisiekia, jog visi lietuviai, kad ir kokio luomo būtų, kad ir kurioje Lietuvos valstybės dalyje gyventų, turi ir privalo priimti katalikų apeigų tikėjimą. Jeigu rusinas vestų lietuvaitę arba lietuvis – rusinę, privalo priimti katalikų tikėjimą. Tuo tarpu tie, kurie jau yra vedę kitatikių dukteris, arba tos, kurios jau ištekėjo už kitatikių, kiekvienas privalo likti savo tikėjime. Tie katalikai arba tos katalikės, kurie priims kitą tikėjimą, bus griežtai baudžiami".*

[1] Danilavičiaus „Metraštininkas". – l. c.; *Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 110.

[2] Ibidem. *Radvilų archyve yra privilegija: „Anno 1387. Privilegium Vladislai Regis, quo ineolis Magni Ducatus Lituaniae fidem, christianam implechentibus urtas literas conudit. Sigillum mejestaticum. Data Wilnae (1387 metai. Karaliaus Vladislovo laiškas, suteikiantis privilegiją priimantiems krikščionių tikėjimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jo Didenybės antspaudas. Duota Vilniuje)". Be jokios abejonės, privilegija suteikta vasario 27 dieną**.*

[3] *Stryjkowski.* – S. 443.

Magdeburgo teises, kas reiškė pareigūnų išsivadavimą iš valdžios priklausomybės; rašyta 1387 metų kovo 22 dieną Merkinėje[1]. Tad iš čia dar matome, kad karalius, baigęs tvarkytis reikalus Vilniuje, tuojau pat apvažinėjo svarbiausius Lietuvos miestus.

1370

1387 m. Karaliaus potvarkiai. Karalienė Jadvyga grįžo į Lenkiją, o karalius leidosi į kelionę po kraštą, tiek norėdamas palengvinti krikščionybės įvedimą, tiek išžvalgyti vidaus administracinę tvarką. Galbūt pirmesniame paragrafe paminėtos susiklosčiusios aplinkybės dėl religijos reikalų turi kokį ryšį su čia išdėstytu: aplankęs Vitebską, sustojo Polocke, kur kilo kažin kokios vietos gyventojų riaušės ir vaidai, todėl gyventojus buvo priverstas griežtai nubausti, tos sumaišties kaltininkams paskelbęs mirties nuosprendį. Grįžęs Vilniun, vėl sušaukė seimą, kuriame, be kitų nutarimų, buvo patvirtinta Skirgailos investitūra Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei; tas kunigaikštis, tautos papročiu išrinktas, gavo sostą ir buvo paskelbtas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Po to įvyko karaliaus sesers Aleksandros santuoka su Mazovijos kunigaikščiu Ziemovitu, kuriam kaip kraitį perleido Radomo žemę. Tokiu būdu Jogaila, atidavęs Piastų giminėn savo seserį, susigerino su ta gimine, turinčia didžiausių teisių į Lenkijos sostą, kurį užėmė. Po metų grįžęs į Lenkiją, prie Karūnos prijungė dalį Voluinės žemių, esančių kairiajame Bugo krante, tai yra Kulmo valsčių,

[1] Dubinskio teisių bei privilegijų rinkinys ir t. t., 1788, Vilniuje, *in fol.: Privilegium Vladislai Jagellonis Regis Poloniae et M. D. L. super Magdeb. civit. Vilnensi Collatum. D. in Merecz in crastino S. Benedicti Abbatis An. D. 1387* (Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislovo Jogailos privilegija dėl Magdeburgo teisių Vilniaus miestui. Surašyta abato, Merkinėje, šv. Benedikto išvakarėse, 1387 Viešpaties metais *(kovo 22 dieną. – T. N.)**.

kurio seniūnu paskyrė Sandomiro kaštelioną Kšeslavą iš Kurozvenkų[1]. Kalėdų šventes karalius praleido Vilniuje.

1371

Diplomatijos manevrai. Kad ir kaip nuoširdžiai Lenkijos karalius stengėsi žmonių gerovės, šviesos ir tikėjimo labui, kad ir kaip pagirtina tai buvo, Vokietijoje nesiliovė plitę šmeižtai ir piktos apkalbos, skleidžiamos Austrijos kunigaikščių giminės; jų netgi buvo paduoti oficialūs skundai apaštališkojon sostinėn ir prašymai teisme svarstyti lenkų bei Jogailos padarytas skriaudas kunigaikščiui Vilhelmui, esą jie tiesiog jėga išplėšę karalienės Jadvygos ranką, o su ja ir Lenkijos sostą. Žinoma, tuščios ir po laiko buvo tos pastangos, tačiau liudijančios, kad Vilhelmas turėjo remtis teisėtais kaltinimais, dėl ko niršo kaimynai, pavydūs ir besibaiminantys stiprėjančios slavų valstybės, vadovaujamos tikro kryžiuočių priešo; tad reikėjo panaudoti diplomatinį užtaisą sugriauti tą atsiradusį naują statinį šiaurėje, visai atsiribojusioje nuo vokiečių įtakos. Net ir didysis magistras savo ruožtu neatsiliko prisidėdamas prie skundų, sakydamas, esą lenkai trukdo slopindami piligrimų ir riterių, per anų kraštą vykstančių gelbėti ordino, įkarštį, pridarydami įvairių nemalonumų ir kliūčių dievotiems svečiams; iš čia išvada, kad Jogailos ir jo brolių krikštas išėjo krikščionybei ne į gera, bet į bloga – prisiimtas ne iš tyros širdies, veidmainiaujant, susietas su Bažnyčios priesakų paniekinimu sprendžiant santuokos su kunigaikščiu Vilhelmu nutraukimą; pagaliau ordinas teigė visą Lietuvos krikšto reikalą esant impozantišką spektaklį, suvaidintą tam, kad nuo

[1] *Stryjkowski.* – S. 447, 448. Klysta mūsų kronikininkas, nurodydamas Lucką vietoj Kulmo, nes anas priklausė Vytautui, o Kulmas dar prie Kazimiero iš tiesų buvo prijungtas prie Lenkijos, kaip buvęs kaimynystėje ir norint išlyginti sienas, ką anksčiau turėjome progos minėti; pastaruoju metu tikriausiai buvo kaip nors atplėštas.

pagonių būtų nukreiptas ordino krikščionybės diegėjų ginklas, diegėjų, besitaikančių į tą objektą taip pat fanatiškai, kokia yra ir lietuvių pagonybės dvasios tvirtybė[1]. Betgi tie skundai, tarsi pabandymui mesti, buvo paskleisti po vokiečių kunigaikščių rūmus, siekiant ištirti, kokį padarys įspūdį ponams, kuriuos buvo numatyta įtraukti į ginkluotą sąjungą, turėsiančią nuversti nuo sosto Jogailą. Tačiau jie nesusilaukė nė mažiausio dėmesio[2]. Visi žinojo apie austrų kartu su ordinu rezgamas intrigas savo pačių interesais. Visi tik ir garbino didžius Dievo Apvaizdos darbus, kurie tarsi stebuklas reiškėsi atsiverčiant milijonams pagonių, kas pranoko visas viltis ir didžiausius visų lūkesčius. Be to, buvo žinoma, kad Jogailos ir Jadvygos sutuoktuvės įvyko teisėtai, gavus popiežiaus Urbono VI sutikimą[3]. Aišku, patys vokiečiai įniršo ant Prūsijos kryžiuočių, mat Livonijos gyventojai, vadovaujami tos provincijos ordino magistro, sudarė su Lietuva prekybos sutartį[4]; popiežiaus menėse ir krikščionių didikų rūmuose pasirodė raštas, tarsi Dorpato vyskupo ir jo diecezijos gyventojų vardu skelbtas, kuriuo smarkiai buvo plūstamas didysis magistras ir jo patarėjai, priekaištaujama, kad šie skundėsi ir apgailestavo dėl didžių darbų krikščionybės labui, užuot tuo džiaugęsi ir Dievui padėką reiškę, kaip kad privalėjo. Kryžiuočiai, pykčio pagauti, užsipuolė vyskupą ir privertė atšaukti tą raštą, teigdami, kad jis vyskupui primestas ir jo vardu išgalvotas, tačiau, kad ir kas jo autorius buvo, jis atskleidė kryžiuočių politikos niekšybes, karaliaus, lenkų ir lietuvių poelgių teisumą; tokią teisybę patyrę, patys palankiausi ordinui žmonės turėjo atsisakyti diplomatinių gudry-

[1] Senoji Prūsijos kronika. – P. 41; *Voigt.* – B. V. – S. 497; *Luc. David.* – B. VII. – S. 200 *sequ.*

[2] Ta pati kronika senoviniu atviraširdiškumu byloja: „Ordinas, tuos šmeižtus skleisdamas, bandė, kas kiek tai į širdį paims ir tikrai susilaukė kai kurių meilikavimų, tačiau nei kunigaikščiai, nei popiežius nenorėjo jokiais darbais prisidėti prie to reikalo".

[3] Chron. Salisb. – Ap. *Pez.* Script. rer. Austriae. – T. I. – P. 429.

[4] *Cromer.* Index Arch. Cracov. MS. – Nr. 393.

bių[1]. Tuo tarpu gal apaštališkojo sosto atsakymas pasiuntinybei iš Vilniaus užsigulėjo popiežiaus kanceliarijoje, tikriausiai dėl nepalankumo atstovaujančiam vyskupui Dobrogostui, kuris, ko gero, turėdamas skolų Italijoje, kur pirma buvo įsikūręs, joms padengti pasinaudojo jam patikėtais pinigais, juk tuščiomis rankomis niekas į Šventojo Tėvo rūmus nevykdavo; žodžiu, taip susiklostė, kad popiežiaus bulė pasirodė anksčiau, buvo paskelbta dėl austrų ir Kryžiuočių ordino skundų, skirta Mazovijos kunigaikščiams Jonui ir Ziemovitui, taip pat kai kuriems Lenkijos didikams. Jame Šventasis Tėvas, nors reiškia savo didžiulį džiaugsmą dėl Jogailos krikšto, betgi vadina jį tik Lie-

[1] Dorpato vyskupo atvirame laiške nurodyta data: *in Walk Oppido dioec. Tarbatensis a. d. 1387 ipso die festi b. Jacobi Apost. in Cod. Oliv.* (Valkos mieste, Dorpato vyskupijoje, 1387 Viešpaties metais, Palaimintojo apaštalo Jokūbo šventės dieną, pagal Olyvos kodeksą) (p. 35; iš Slaptojo Berlyno miesto archyvo. – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 498, 499). Vyskupas, be kita ko, sako: *Quidam zizaniorum seminatores perversi nostri ac eorum (i. e. Magistri et Preceptorum ordinis) emuli domino nostro summo pontifici scripserunt, ut asseritur, sub nostro nomine nec non sub nominibus militarium dyocesis ac Civium civitatis nostre Tarbatensis litteras articulos diffamatorios et ignominiosos quam vis falsos continentes contra eosdem Magistrum, Preceptores et fratres in derogacionem honoris ipsorum ac denigracionem et obnubilacionem bonorum nominis, fame et opinionis eorundem minus iuste, per dictos nostros ac eorum emulos conceptas et perperam fabricatas, de quibus quidam litteris et eorum contentis et precipue infamationibus premissorum fecimus et sumus innocentes consilio, facto et auxilio, teste deo* (Kažkokie piktžolių sėjėjai, mūsų priešininkai ir jų (tai yra magistro ir ordino vyresniųjų) tarnai, mūsų vyriausiajam dvasininkui, siekdami apžmeižti valdovus, ne tik mūsų, bet ir mūsų vyskupijos karių bei mūsų, Dorpato piliečių bendruomenės, vardu parašė laišką, pilną šmeižikiškų, gėdingų ir klaidingų faktų prieš tuos pačius magistrą, vyresniuosius ir brolius, neteisėtai menkinančių, šmeižiančių bei juodinančių doručių vardą, garbę bei reputaciją; mūsų nurodytų asmenų ir jų tarnų sugalvotą ir bjauriai suklastotą, taigi dėl šito laiško, jo turinio, o ypač dėl pasiuntinių šmeižto, Dievas mato, esame nekalti, neprisidėjome nei patarimu, nei veiksmu, nei pagalba). Neturime to rašto atšaukimo, jis tikriausiai ne vieną to meto reikalą paaiškintų. Dargi nežinome, ar jis slypi kur tarp rankraščių, ordinui palankių tyrinėtojų nepaskelbtas, ar iš tiesų jo nėra.

tuvos didžiuoju kunigaikščiu ir aiškiai pareiškia, kad dėl Austrijos kunigaikščio skundo šį kartą susilaikys pripažindamas jį Lenkijos karaliumi. Nors nenori kaip nors užgauti Vladislovo ir Jadvygos; susilaiko atsakyti besiskundžiančiai pusei, teisingumo ieškančiai, atidėdamas reikalą vėlesniam svarstymui, kiek tai bus suderinama su jo paties ir Bažnyčios garbe. Norėta šia proga leisti suprasti, kad apaštališkojo sosto palankumas karaliaus asmeniui yra labai tvirtas, nepaisant visų tų skundų, kurie niekam verti, palyginti su paties reikalo teisumu. Pagaliau neabejotinas dalykas, kad popiežius nenorėjo nė vienų užgauti ir pageidavo iš abiejų pusių susilaukti pamaloninimų, todėl austrų ir ordino atkakliai spiriamas, išleido bulę, pilną gražių pamokymų ir tėviškų jausmų, tačiau iš esmės visiškai nieko nekeičiančią[1]. Lenkijoje, kai buvo gautas tas raštas, karalius turėjo iš naujo paspausti pareiškimu, pasiųstu per Poznanės vyskupą Dobrogostą, ir Šventasis Tėvas netruko atsakyti – 1388 metų balandžio 17 dieną; pastarajame rašte iškalbingai kartoja savo neapsakomą džiaugsmą dėl lietuvių tautos ir karaliaus atsivertimo, dėl jo apaštališkų darbų ir dėl Lenkijos sosto užėmimo; netgi teisinasi, kad buvo uždelsta duoti atsakymą į pareiškimą iš Vilniaus, dėl ko kaltę verčia pasiuntinių aplaidumui[2].

---

[1] Tą bulę žr. VI priede.

[2] Šios bulės data: *Perusii XV Cal. Maji pontificati n. a. decimo* (Perudžija, penkiolika dienų prieš gegužės kalendas, mūsų popiežiavimo dešimtieji metai) (1388 metų balandžio 17 diena. – *T. N.*). Nuorašas – Długošo (p. 110, 111). Dėmesio verta aplinkybė, apie kurią rašoma pabaigoje: *Quod Serenitati tuae alias non scripsimus, hoc non parvenit ex Patris, sed potius ex Nuncionum sollemnium negligentia per te non missorum, et ex aliis rationabilibus causis* (Kad apie visa kita Tavo šviesybei neparašėme, – tai ne dėl Tėvo kaltės, bet dėl to, kad per aplaidumą pas Tave taip ir nepasiųsti garbingesni pasiuntiniai ir dėl kitų nepaaiškinamų priežasčių). Tad aišku, kad vyskupo Dobrogosto pasiuntinybė nebuvo laikoma iškilminga, nes tas prelatas atvyko tuščiomis rankomis, ir karalius turėjo siųsti kitus, labiau mokančius reikalus tvarkyti.

1387 m. Skirgaila – Lietuvos didysis kunigaikštis. *Dėl šių reikalavimų, tai yra dėl akivaizdaus Lietuvos ponų nenoro jungtis su Lenkija – kad savo krašto nepaverstų karalystės provincija, kad neprarastų savitumo – o galbūt ir dėl giminės reikalų bei nenoro spręsti labai pasunkėjusias problemas, tai yra valdyti jau dvi valstybes, arba ir viena, ir kita kartu paėmus, privertė karalių savo valdžią patikėti broliui Skirgailai (apie tai jau rašėme anksčiau), suteikiant jam Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą. Atrodo, kad šiam karaliaus sprendimui lenkai neprieštaravo. Ir vis dėlto tai labai keista, nes lenkai, duodami Jogailai karūną, regis, labai griežtai pareikalavo, kad Lietuva ir Lenkija ypač glaudžiai susijungtų į vieną kūną. Visa tai rodo, kad priežastys inauguruoti Skirgailą buvo labai sudėtingos, svarbios ir reikšmingos abiejų tautų gerovei. O kai karalius sugrįžo į Lenkiją, Liubline susirinko seimas, į kurį atvyko ir Vytautas su Skirgaila. Ten ir buvo apibrėžti santykiai tarp šių dviejų, taip visuomet priešiškai vienas kitam nusiteikusių, kunigaikščių*[1]. *Po to ir karalius, ir senatas formaliai patvirtino abiejų kunigaikščių teises. O kiti tame seime dalyvavę kunigaikščiai karaliui davė paklusnumo priesaiką ir patvirtino ją raštiškai*[2]. *Taigi, nepaisant tos aplinkybės, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje aukščiausia valdžia buvo atiduota Skirgailai, visi privalėjo** būti pavaldūs karaliui ir išlaikyti glaudžius ryšius su karalyste; apie tai sužinome iš Vytauto skundų karaliumi, vėliau pareikštų kryžiuočiams[3]. Koks tas žingsnis*, buvo

[1] *Vitoldi Literae quibus promittit Skirgelloni fratri amicitiam et auxilium, contra quovis, hosteo exupto Regi Poloniae. Dat. Lublini. 1387 (Vytauto raštas, kuriuo pažadėjo broliui Skirgailai draugystę ir pagalbą prieš visus, o ypač Lenkijos Karalystės, priešus. Pasirašyta Liubline, 1387 metais). Cromer. Index Archivi Cracoviensis. – Nr. 403.*

[2] *Ibidem. – Nr. 404, 405, 406.*

[3] *Voigt.* – B. V. – S. 533.

pražūtingas Lietuvai ir kiek neapgalvotas, įsitikinsime iš vėlesnių mūsų pasakojimų. Vladislovas, turėdamas iš tiesų absoliučią valdžią, galėjo valdyti tą valstybę savo paties ir Lenkijos Karūnos labui, tenai vien tik laikydamas vietininkus; o nustatydamas didžiojo kunigaikščio valdymą, metė nesantaikos obuolį, pasėjo pavydą tarp brolių kunigaikščių, išleido iš rankų savo paties interesų ramstį ir paruošė dirvą savo tėvynės nelaimėms, kurios ją iš tiesų pastatė ant bedugnės krašto; sau prisidarė tiek rūpesčių, kad ne kartą iki pat savo gyvenimo pabaigos turėjo dėl to sprendimo karčiai graužtis, nes galiausiai buvo priverstas pamatyti dviejų tautų vienybei kilusį pavojų, kam tik Vytauto mirtis tegalėjo sukliudyti.

1373

1387 m. Kunigaikščio Bazilijaus sužieduotuvės su Vytauto dukra. Tuo metu, kai dėjosi šie įvykiai, kunigaikštis Vytautas buvo Lucke, kur gyveno jo šeima: ten priėmė aukštą svečią, keliauninką, tai buvo Bazilijus Dmitrovičius, Rusios didžiojo kunigaikščio sūnus, grįžtantis iš Multano. Tasai jaunasis kunigaikštis buvo užlaikytas pas Aukso ordos chaną Tochtamyšą kaip įkaitas; iš ten pasprukęs, jis rado prieglobstį pas Multano vaivadą Petrą. Pagaliau Dmitrijus patarė jam grįžti į savo kraštą per Lenkiją ir Lietuvą. Gal jis troško sąjungos su Lietuva arba iš papratimo, likusio nuo seno, būti jai pavaldžiam, buvo palankus ten viešpatavusiai giminei kaip Gedimino ainiams; šit todėl turėjo sūnui prisakyti, kad taip susiklosčius aplinkybėms pasieiškotų sužadėtinės iš Lietuvos kunigaikščių giminės. Rusios kunigaikštis pirmiausia lankėsi Krokuvoje, tikriausiai per Vengriją leidęsis į kelionę; priimtas gražiai, svetingai, lenkų riterių buvo nulydėtas į Lucką. Ten kiek laiko viešėjęs susižiedavo su kunigaikščio Vytauto

dukra Anastazija[1]; po šio akto Bazilijus su lenkų svita 1388 metų sausio 19 dieną atvyko į Maskvą[2]. Tas poelgis Jogailą taip supykdė, kad ėmė piktai žiūrėti į Vytautą – ar pastarojo priešininkams ką prišnibždėjus, ar įsigilinęs į susiklosčiusias politinių Rusios santykių su Lietuva aplinkybes; šiaip ar taip, bet užsitraukti nepasitikėjimą Jogailos, iš prigimties neapsakomai įtaraus, reiškė pakliūti didelėn nemalonėn.

1374

1388 m. Jurbarko pilies mūrų statyba, taikos sutartys. Taip susiklosčius aplinkybėms, 1388 metai, prasidėję taikos laikais, regis, žadėjo Lietuvai santarvę su kaimynais. Tačiau Kryžiuočių ordinas ėmėsi pasiruošimo darbų, rengdamasis užimti Žemaitiją: tad pradėjo atstatinėti Jurbarko pilį – išmūrijo naujas sienas, vietoj Vytauto sudegintos savo atsimetimo laiku[3]. Tuo pat metu buvo gautas kvietimas derėtis dėl taikos sutarties tarp Lietuvos ir ordino. Tą tikslą turėdami sausio mėnesį į Torunę suvažiavo abiejų pusių įgaliotiniai: gausiam Lenkijos ir Lietuvos didikų būriui vadovavęs karaliaus nuožiūra skirtas arkivyskupas Bodzanta, didysis komtūras Konradas Valenrodas, lydimas ordino špitolininko Valpoto Basenheimo ir kai kurių komtūrų iš ordino. Jie sutarė, kad, siekiant tvirtos taikos, karalius ir didysis magistras turi surengti bendrą susitikimą; tuo tarpu truks paliaubos ir bus pradėta keistis belaisviais[4].

---

[1] Kad sužiedotuvės įvyko Lucke, liudija rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 56.

[2] *Karamzin.* – T. V. – S. 88, 89. – Nota nr. 113.

[3] *Voigt.* – B. V. – S. 501. Tų mūrų liekanos ligi šiol matomos prie Mituvos upės už Jurbarko dvaro.

[4] Apie tai yra protokolinė žinia Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius 75. – Nr. 26), datuota: *In aula estivali in suburbio castri Thorum an. 1388 feria quinta proxima ante festum purification. S. Marie* (Vasaros būstinėje,

Numatytą dieną karalius į Racionžą, didysis magistras į Torunę atvažiavo, iš kur buvo pradėta per pasiuntinius vesti derybas. Po kelias dienas vykusių pasitarimų kryžiuočių buvo iškeltos šios trys sąlygos: 1. Kad visi belaisviai, tiek ordino riteriai, tiek leniniai, bajorai ir žmonės iš prastuomenės luomo, kuriems pas karalių po pastarojo krikšto yra daug blogiau gyventi negu prieš tai, tuojau pat būtų išvaduoti – ar sumokėjus išpirką, ar apsikeitus įprastu besiderančiųjų asmenų pirmtakų naudotu būdu[1]. 2. Kad karalius laiduotų sienų ir ordino žemių saugumą, nuo bet kokių skriaudų gindamas, netgi tuo atveju, jeigu lietuviai ir rusinai vėl nuo krikščionybės atsimestų, kaip kad tokia nelaimė jau ne kartą buvo ištikusi. 3. Ir pagaliau apie teises, kurios didžiajam magistrui ir ordinui priklauso ar galėtų būti įgytos, pasakytina, kad karalius negali joms niekuo kliudyti[2]. Dėl pirmojo punkto iš karaliaus Vladislovo negalėjo būti gauta kokių paaiškinimų, mat buvo žinoma, kad, be kitų žmonių, dešimt ordino riterių varge ir skurde galuodamiesi mirė kalėjimuose, netgi po karaliaus krikšto; tikriausiai Skirgailai valdant taip buvo pasikeitęs kalinių likimas. Paskutinysis punktas buvo parašytas taip nesuprantamai ir reikalingas daug išsamesnių paaiškinimų, kad su tuo jokiais būdais nebuvo galima sutikti. Pagaliau po dešimties dienų derybų šalys išsiskyrė nieko nesutarusios, labiau negu prieš

Torunės tvirtovės priemiestyje, 1388 metais, ketvirtadienį prieš šv. Marijos apsivalymą (sausio 27 diena. – *T. N.*).

[1] Senoji Prūsijos kronika (p. 41) skelbia, kad pačių ordino riterių nelaisvėje buvo šešiasdešimt, be daugelio kito luomo karių ir kaimo žmonių. Kad Jogaila po savo krikšto daug beširdiškiau su jais elgėsi negu prieš krikštą.

[2] Tas straipsnis anksčiau minėtoje transakcijoje skamba taip: *Insuper et tercio eciam extitit petitum, ut mihi et ordini meo de jure quod nobis competeret vel competere posset, faverent* (Pagaliau, trečia, reikėtų siekti, kad būtų globojama tai, kas man ir mano ordinui priklauso arba galėtų priklausyti).

tai įsitikinusios viena kitos nusistatymu prieš draugystę ir taiką[1].

1375

1388 m. Kryžiuočių klasta. Tuo būdu, sužlugdęs viltis susitarti, užmiršęs nelaimingas aukas, Skirgailos kalėjimuose vaitojančias, didysis magistras ėmėsi visai naujų ir daug žadančių sumanymų. Jis paklausė savo patarėjų, kurie, diriguodami diplomatijos manevrams, tikriausiai vylėsi pasiglemžti didžiules pinigų sumas, Marienburgo iždе sutelktas; pakanka pasakyti, kad švaistūnas Valenrodas buvo pirmasis tarp ordino vyresniųjų. Tad, nutraukus sutartis, popiežiaus rūmuose rezidavęs kryžiuočių prokuratorius, kuris ir derybų metu buvo prie didžiojo magistro, kažin koks išgama Makiavelio tėvynainis, nulėkė pas popiežių su raštu, kuriuo skundė karalių, lenkus, lietuvius ir rusinus, kad esą su ne visai švaria sąžine sėdo prie derybų stalo dėl taikos, Šventojo Tėvo taip pageidaujamos; kad esą Jogaila pats apsimestinai priėmęs krikščionybę ir kitus į ją vesdamas buvo sumanęs apgauti ordiną ir visą krikščioniškąjį pasaulį, netgi bet kurią dieną reikią tikėtis, kad anie atsimes ir grįš prie pagonybės. Todėl maldauja ir šaukiasi popiežiaus, kad paskubėtų pagalbon ordinui, patekusiam į didžiausią, kokio dar niekad nepatyrė, pavojų[2]. Tuo tarpu kryžiuočiai švaisto pinigus, kaip kad niekad to nedarydavo, papirkinėdami dalinius kunigaikščius iš nusigyvenusių giminių.

---

[1] Apie sutartis pasakytina, kad didysis magistras minėtame laiške apie karalių ir jo patarėjus sako: *Ipsi plus intendebant pacem per modum combnationis obtinere* (Patys labiau siekė išlaikyti taiką klasta). Tad, anot vieno seno priežodžio, „Blogis pats iš savęs kyla".

[2] Tame laiške nurodyta data: *In curia Eynsedil ipso ascensionis domini an. d. 1388* (Einsedilo kurijoje, per Kristaus Dangun žengimą, 1388 Viešpaties metais). Formularbuch. – S. 23. Po ranka turiu nuorašą.

Pamaryje sueina su jais sąjungon, parduotų jiems Lenkijos karalių ir jo brolius, nelaisvėn paimtų, jei įmanytų, įvairiausiais būdais pataikauja, kad tik leistų karius Pamaryje verbuoti, sudarinėja sutartis su avantiūristais telkdami kariuomenėn; žodžiu, išlaidaudami, kaip kad iki šiol ordine nebuvo girdėta, tuština priplėkusias iždo skrynias, galingiausiais ginklais ginkluodamiesi prieš Lietuvą ir Lenkiją. Trimituoja skelbdami kryžiaus žygį, kviečia riterius, tarsi ordinui būtų išmušusi paskutinioji; šio žygio šūkiu skelbia: Gelbėti šventąjį tikėjimą, išnaikinti tautas, Jogailos valdomas! Manifestu laiko skundą, paduotą popiežiui ir imperatoriui, tokio turinio: 1. Kad karalius Vladislovas belaisvių nei už išpirką, nei mainais negrąžinąs. 2. Jog nėra jokių garantijų, kad lietuviai neišsižadėsią tikėjimo po senovei, kaip prie Mindaugo. 3. Kad jie iki šiol aukas savo dievams atnašauja ir nesiliauja laikęsi pagoniškojo tikėjimo. 4. Kad iš Lenkijos yra aprūpinami ginklais, žirgais, patrankomis ir artileristais. 5. Kad ordinui priklausančios lietuvių žemės yra negrąžinamos[1].

1376

1388 m. Dingstis kelti karą. Vis dėlto, kai klastomis ir brangiaisiais metalais prasiskynus kelius sušvito didelių vilčių, popiežius dar nesidavė apgaunamas: jis dažnai tvirtindavo, kad su Lenkijos karaliumi sudaryta taikos sutartis turi būti šventai ir tvirtai saugoma; tai rišo rankas ir stūmė į neviltį vienuolius

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 503–505; *Baczko.* – B. II. – S. 240. Taip pat šių autorių nurodyti šaltiniai. *Karalius, matydamas kryžuočių intrigas, pats pabėgo į Lietuvą. Regis, tai įvyko liepos mėnesį, galbūt penkioliktą dieną. Tačiau Lietuvoje išbuvo neilgai, nes jau rugpjūčio 27 dieną su Jadvyga bei kunigaikščiais – Vygandu Aleksandru, Skirgaila Kazimieru ir Starodubo kunigaikščiu Žygimantu Kęstutaičiu – iš Vislicos atvyko į Naująjį Korčiną (Przezdziecki A. Życie domowe Jadwigi i Jagiełły. – 1854. – S. 5)*.

riterius, mat jau ėmė baimintis, kad brangiai atsiėję rūpesčiai nenueitų perniek susidūrus su tvirta Šventojo Tėvo valia. Būtent tuo metu, nežinia ar Mazovijos kunigaikščių prašyti, ar kokios susibūrusios grupuotės iš Marienburgo kurstomi, ar dėl ko kito Lietuvos kunigaikščiai – Vytautas, Kaributas ir kažkoks Konradas, pastarojo sūnėnas, įsiveržė į Mazoviją ir, tenykščių gyventojų padedami, atėmė iš kryžiuočių Vizną, laikytą užstatu. To puolimo dingstis buvo ta, kad lietuvių kariauna, tų kunigaikščių vadovaujama, traukė per Mazoviją į Lenkiją ekskortuoti karaliui Vladislovui, turėjusiam vykti į suvažiavimą Vengrijon; susirėmė prie Viznos; kryžiuočių įgula anuos užkliudė, tad pilis buvo užimta ir už nuoskaudą atsilyginta. O dėl ordino vyresniųjų pasakytina, kad jiems to ir tereikėjo. Didysis magistras tuojau pat iškalbingai popiežiui parašė apie lietuvių kunigaikščių apgaulingumą, išdavikiškus jų tikslus, nukreiptus prieš Bažnyčią, visą krikščioniškąjį pasaulį, kurių pirmąja auka gali tapti ordinas, kaip šventąjį tikėjimą dengiantis skydas; aiškūs pirmieji žingsniai atsimetimo nuo Bažnyčios, pavojų ir pragaišties, gresiančios krikščionims, link. Kad šitam būtų užkirstas kelias, ordinas, turėdamas galimybę, prašo Šventojo Tėvo visokeriopos paramos ir pagalbos, kokia tik, jo nuožiūra, galima suteikti[1].

1377

1388 m. Karas. Bemat po to kryžiuočiai ėmė ginkluotis, sakydami, kad nori atsiimti Vizną. Tad pirmąją rugsėjo savaitę didysis komtūras Valenrodas ir maršalka Engelhardas Rabė, vesdami gausią kariauną, buvo Žemaitijoje; Romainių apylinkes

[1] Tas pranešimas, nusiųstas popiežiui, pažymėtas data: *Marienburg ipso die S. Laurentii* (rugpjūčio 10 diena. – *T. N.) an. 1388* (Marienburge, šv. Lauryno dieną (rugpjūčio 10 diena. – *T. N.*) 1388 metais). Formularbuch. – S. 38.

ugnimi ir kardu nuniokoję, persikėlė per Nevėžį, priartėjo prie Neries, apgulė Visevaldę. Tad didysis kunigaikštis Skirgaila su Vygandu Aleksandru paskubėjo tai vietovei pagalbon, kryžiuočiai po kelių atkaklių susirėmimų, kiekvieną kartą patys patyrę nuostolių, buvo priversti atsitraukti. Priartėjo prie Nemuno ir žemiau, grįždami, persikėlę per Nevėžį, patraukė didžiuoju Nemuno keliu; taip žygiuodami pakelyje kliudė Vilkijos pilį, kurią reikėjo užimti. Tad sulig pirmu puolimu įgula, kažkokio bailio vadovaujama, padegė pilį ir pabėgo į miškus; po to dar dvylika dienų priešas plėšikavo tarp Nevėžio ir Dubysos; kiek prigrobę belaisvių, grįžo savan kraštan. Tuo metu didysis kunigaikštis atsiuntė pasiūlymą apsikeisti belaisviais, ką vykdant buvo sutartos paliaubos keturiolikai dienų ir nuspręsta dėl asmeninio pokalbio, turėsiančio įvykti Dubysos saloje. Jis įvyko, Skirgaila susitiko su ordino maršalka ir paiždininkiu, tačiau, išskyrus apie pasikeitimą ir išpirką belaisvių, tuo metu paimtų, nieko daugiau nežinoma apie to susitikimo pasekmes. Netgi nebuvo susitarta pratęsti paliaubas, nes kryžiuočiai, apsistoję stovykloje, pasibaigus sutartam laikui, iš naujo siaubė Panemunės kraštą per visą žygiavimo iki savo sienos laiką[1].

1378

1389 m. Taikos sutartys. Vis dėlto šie metai kryžiuočiams nebuvo dalingi: turtai pradėti barstyti, nuostolių patyrė ne-

[1] Laiduodami taiką raštu, pažymėtu data: *Scriptum prope Cowno in Crastino b. Martini Episcopi et confessor. a. d. 1388* (Rašyta prie Kauno, Palaimintojo vyskupo ir sekėjo Martyno išvakarėse, 1388 Viešpaties metais) Formularbuch. – S. 23. Lietuvos kunigaikščiai yra pasirašę: *Schirgalo Dei gratia Dux Lithvanie et dominus Trocens. et Polocens. Alexander dux Lithuanie et dominus Kernoviensis* (Skirgaila, Dievo malone, Lietuvos kunigaikštis ir Trakų bei Polocko viešpats. Aleksandras, Lietuvos kunigaikštis ir Kernavės viešpats). Tai buvo Vygandas.

mažų, o naudos jokios nepelnė, nes karui su Lietuva apaštališkasis sostas nepritarė, daugelis vokiečių kunigaikščių ir pats imperatorius šito negyrė. Pamarėnai ėmė dovanas, rinko aukas karių ginklams, verbavimui, betgi labiau linko prie Lenkijos karaliaus, kad dargi buvo prieita iki vaidų dėl kliūčių, daromų riteriams, piligrimams jų kelionėse. Senasis Ciolneris dažnai sirgdavo, galop, sveika nuovoka įvertinęs savo ordino reikalų padėtį, suprato daugiau naudos pelnysiąs draugaudamas su karaliumi negu kad su juo ir su Lietuva kariaudamas. Tad pasistengė, kad būtų sutarta susitikimo diena draugiškoms deryboms dėl taikos, parinkta joms vieta Liubiče prie Vyslos; tačiau tas susitikimas neįvyko. Nusprendė abi pusės netrukus surengti kitą, Neidenburge, kur apie Sekmines, 1389 metais, karaliaus atstovais atvyko didysis kunigaikštis Skirgaila, Ziemovitas Mazovietis, Poznanės vyskupas Dobrogostas ir kiti; kryžiuočiams atstovavo: didysis komtūras Valenrodas, špitolininkas Basenheimas ir dar keletas vyresniųjų. Pirmiausia jie iškėlė tris savo pasiūlymus, mums jau žinomus, kuriuos šį kartą išdėstė taip: 1. Išvaduoti arba apsikeisti belaisviais. 2. Laiduoti sienas ir ordino turtą visais atžvilgiais, ką vėliau palikti spręsti popiežiaus ir imperatoriaus nuožiūra. 3. Pripažinti teises, ordinui suteiktas popiežiaus raštais ir imperatoriaus privilegijomis. Šešetą dienų truko pasitarimai, susikalbėta dėl dviejų pirmųjų punktų. Dėl trečiojo, kai lenkų įgaliotiniai pareiškė, kad iš viso negalį suprasti, kokias teises pripažinti ordinas iš karaliaus reikalautų, kryžiuočiai piktai atkirto: „Tų teisių, kurias gavome į Lietuvą 1253, 1255, 1257, 1259 metais ir 1260 metų Mindaugo donacijomis, taip pat popiežių: Inocento IV ir Aleksandro IV, be to, imperatoriaus Frideriko II leidimais ginklu užimti pagonių kraštus ir donacijų patvirtinimais, kurių galia mes besąlygiškai ir be jokių išimčių tampame tų kraštų valdovais“. „Dabar galutinai įsitikinome, kad jums niekas daugiau, kaip tik Lietuva, nerūpi, – pasakė lenkai, – ir kad jūs su karaliumi, mūsų valdovu, ne dėl krikščioniškojo tikėjimo, o

siekdami įsigyti žemių vedate karus“. Po to suvažiavimas baigėsi: lenkai dar išliejo pyktį ant kryžiuočių už riaušes Pamaryje ir karaliaus tarnų persekiojimą. Po šio suvažiavimo didysis magistras nuvyko pas vokiečių kunigaikščius su savo skundais Lenkijos karaliumi; išdėstė savo nuoskaudas imperatoriui. Vaclovas, pritaręs jiems, rašė karaliui, iškalbinėdamas jam nereikalingą užsispyrimą, ypač išlaisvinant vokiečių belaisvius, lietuvių tautos vangumą priimant krikščioniškąjį tikėjimą, netgi pareiškė užuominų dėl jo paties nepastovumo, dvejonių ir gundymosi grįžti prie pagonių klaidatikystės. „Savaime suprantama, – pridūrė imperatorius, – kai šią laukinę tautą remiate ginklais, žirgais ir žmonėmis, siunčiate aprūpindami visu kuo reikalingu, tai mūsų imperatoriaus ir visų krikščionių didikų akyse pelnote aiškų nepalankumą ir galite priversti juos atsilyginti už skriaudas, padarytas visam krikščioniškajam tikėjimui, suteikti globą Mergelės Marijos Vokiečių ordinui ir susilaukti sprendimo imtis priešiškų veiksmų prieš jus patį“[1].

---

[1] Imperatoriaus Vaclovo laiškas didžiajam magistrui (Formularbuch. – S. 75) pažymėtas data: *Prag die vicesima prima Septembris Regn. nostror. anno Boemie vicesimo septimo, Romani quarto decimo* (Praha, rugsėjo dvidešimt pirmoji, mūsų, Bohemijos karalystės, dvidešimt septintieji, Romos – keturiasdešimtieji metai). Jame rašoma, kad per pasiuntinius Konradą Valenrodą, Gdansko komtūrą Volfą Colnhartą ir grafą Rudolfą Kyburgą gavo pasiaiškinimą ordino interesų reikalu ir praneša didžiajam magistrui: *Quod illustri Vladislao Regi Cracovie etc. nostras direximus litteras seriosas* (Kad šviesiausiajam Vladislovui, Krokuvos karaliui, nusiuntėme rimtą savo laišką). Pateikęs šio laiško nuorašą pažodžiui, nurodo: *Preterea ex dictorum fratrum relacione comperimus, qualiter iidem Litwani juxta morem antiquum et sub generali errore conceptum in interitu christianorum victimas et libamina offerunt, dictisque fratribus ipsorum domos per vim aquisitas incendio concremarunt, quadque habitatores et incole paricium Polonie prefatos Litwanos in armis, equis, bombardis sive pixidibus et eorum operariis sive magistris ac omnibus aliis, que ad sustentationem generrarum spectare noscuntur, fortificient et in acquirendis eisdem juxta posse et vires suas prebeant auxilium* (Be to, iš minėtų brolių pranešimo supratome, kaip tie patys lietuviai pagal seną, per kažkokį esminį paklydimą įsitvirtinusį paprotį, krikščionis paskiria sunai-

Iš esmės visuose tuose pasitarimuose pastebimas keisčiausias dalykas, nes didysis magistras, nuduodamas savo esą draugišką prielankumą lenkams, priekaištauja karaliui, kad neleidžia išpjauti lietuvių ir rusinų, kadangi taip reikėtų suprasti Konrado Ciolnerio mintis laiške, rašytame Lenkijos Karalystės ponų tarybai ir miestams, išplatintas kaip skundus ir šmeižtus per aplinkraščius, išsiuntinėtus po Europą[1]. Galiausiai matyti, kad kryžiuočiams pirmiausia rūpėjo Žemaitija, kuri netgi didžiojo kunigaikščio valdžios ne kiek tepaisė, užtat mulkino Skirgailą, prisimetę tariama draugyste: didysis magistras rašė jam, mandagumą reikšdamas ir tokius pat gaudavo atsakymus; viename iš tų laiškų Konradas dėkoja už žmoniškumą, parodytą belaisviams; ne kartą buvo prieita iki susitikimų rengimo, betgi visada iš ordino pusės rasdavosi kliūčių. Vis dėlto stebina vienas laiškas, kuriame Konradas kviečia Skirgailą slapto pokalbio ir pageidauja, kad kuo mažiau su savim imtų žmonių[2]. Iš čia galima įsitikinti, kad kryžiuočiai siekė tą kunigaikštį atgrasinti nuo karaliaus ir abudu kartu apgauti.

---

kinti kaip aukas dievams, o iš minėtų brolių jėga atimtus ir padegtus namus paverčia pelenais, be to, vietiniai Lenkijos gyventojai minėtiems lietuviams tiekia pastiprinimą maistu, ginklais, arkliais, pabūklais bei šaudmenimis, parūpina vyresniųjų arba vyrų, kurie galėtų prižiūrėti jų gamybą, be to, stiprintų ir didintų jų pajėgas, sudarytų pagalbinius būrius). Dėl aukų pasakytina, kad kryžiuočiai nesumelavo, kadangi Žemaitijoje dar rūko aukurai, dievams pašvęsti, tik tiek suklaidino, kad tai visai Lietuvai priskyrė.

[1] *Wir wissen mit der Cronen czu Polen nicht anders denn lieb und gut. Alleyne euwer herre de König die Litawen und die Russen vorteding wedir uns und wedir das reht* (Su Lenkijos Karūna, kaip su nieku kitu, mes palaikome draugiškus ir gerus santykius. Tik jūsų Lietuvos valdovas ir rusinai yra prieš mus ir prieš teisingumą). Registrant. – S. 44. – Ap. *Voigt.* – l. c.

[2] *Yo ir und wir uff die ziet heimlichen czusamen quemen, also das ez nich viel lüte dirfüren, das were uns destolieber* (Jūs ir mes susitiksime slapta ir mums abiem būtų tuo geriau, kad kuo mažiau žmonių atvyktų kartu su jumis). Registrant. – S. 51.

1389 m. Karas Žemaitijoje. Dargi kryžiuočiai didžiavosi užsilaikiusia tvirta taika su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, tik Žemaitija, kaip kraštas užsispyrusiai neatsimetantis nuo pagonybės ir nebuvęs aiškioje Skirgailos valdžioje, buvo išimtis. Netgi per paslaptingumo rūką, kuriuo kryžiuočiai savo raštuose stengiasi apgaubti krikščionybės pažangą Lietuvoje, pastebime, jog Žemaitijoje, nors naujųjų atvertėjų apaštalavimas kliūčių neturėjo, bet ir nebuvo remiamas tenykščių bajorų, nusistačiusių prieš karalių, kad aukščiausiąją valdžią atidavė į Skirgailos, kurio neapkentė, rankas, labiau palankūs buvo Kęstučio giminei, verčiau norėjo būti pavaldūs Vytautui. Taip susiklostė, kad per tokius susipynusius jausmus Žemaitija tapo tarsi atskira federacine respublika. Tai liudija kryžiuočių surengtas to krašto puolimas, kurio didysis kunigaikštis nesiejo su tuo, kad nutraukiami draugiški santykiai. Kad ir kaip ten buvo, Ragainės komtūras Jonas Rumpenheimas ir Insterburgo valdytojas, vadovaudami vokiečių plėšikautojų būriui, įsiveržė į Žemaitiją ir prasibrovė net iki valsčių kairiajame Nevėžio krante, dargi prie Šventosios upės *(Swintuppe),* paskui užsuko į Kaltinėnų apylinkes, iš kur išsivarė nemažai galvijų ir žmonių. Po to Memelio komtūras Markvardas Rašau išsiruošė Žemaičių Medininkų link. Betgi laiku perspėti gyventojai įsileido plėšikautojus krašto gilumon, o vėliau, jiems grįžtant, siauroje perėjoje tarp liūnų, pastoję kelią taip sparčiai apsupo, kad visai supliekė: ketvertas ordino riterių, šešiasdešimt šeši kiti kariai atgulė kovos lauke, kiti pateko nelaisvėn, o patį komtūrą gyvą su žirgu ir amunicija sudegino, atiduodami dievams kaip auką; iš garsių kritusių kryžiuočių, be kitų, ordinas labai gailėjo Ervino Štokheimo, didžiojo magistro kompaniono, tai yra adjutanto, ir kažkokio Kverferto grafo[1].

[1] Foigtas (t. V. – P. 522) pateikia Vygando paliudijimą apie to kryžiuočių komtūro sudeginimą: *Litwani vero juxta errorem suum proposuerunt, unum cristianum offere diis ceciditque sors super dictum commendatorem, impositumque*

Šie įvykiai labai išgąsdino Livonijos riterius, todėl jie patys pasiūlė sudaryti paliaubas, kad neprisiviliotų priešo į savo žemes[1].

* * *

II skyrius

SUOKALBIAI, MAIŠTAI, KARAI

. . . . . .

1380

1389 m. Vytauto maišto pradžia. Kai žemaičiai savo pergale Kryžiuočių ordinui įvarė baimės ir prislėgė liūdesiu, visai Lietuvai atėjo itin vargingas ir graudus metas vien tik dėl lėto įtaraus karaliaus būdo ir Vytauto perdėm didelių ambicijų. *Ir čia turėjo prasidėti šeimyniniai vaidai, ypač dėl Skirgailos, kuriam patikėta galia kitiems jo broliams, matyt, buvo nepakenčiama. Tikriausiai karalius, norėdamas užkirsti kelią tiems nesutarimams, kažką pažadėjo, o didžiajam kunigaikš-*

---

equo suo cremare voluerunt, qui perfusus cruore ex vulneribus rubicundus apparuit, alliguntque eum ad 4 vibices cum manibus et pedibus et circumposito igne suffocatus est (Išties lietuviai dėl savo paklydimo pasiūlė paaukoti dievams vieną iš krikščionių, ir burtas iškrito minėtam komtūrui, ir norėjo sudeginti pasodintą ant jo žirgo; jis pasirodė apsipylęs krauju, srūvančiu iš žaizdų, ir pririša jį keturiomis juostomis per rankas bei pėdas ir, aplinkui sukrovę ugnį, sudegina).

[1] *Indivium inter Lithuanos et Livones literae a Magistro Mareschalco, provinstuntur* (Vyriausiojo magistro laiškas, pranešantis apie lietuvių ir Livonijos ordino nesantaiką). – Nr. 1390. *Cromer.* Index Archivi Cracoviensis. – Nr. 407*.

čiui netgi raštiškai patvirtino, kad prieš šio žinią ir valią nė vienam giminaičiui nedovanos Lietuvoje nei naujų žemių, nei naujų miestų[1]. Tas kunigaikštis, nesitenkindamas už Trakų kunigaikštystę gautu mainu, norėjo Liubarto paveldo, kas jam buvo atsakyta; tuo tarpu gyveno Lucke, kur, kaip kad mes anksčiau sakėme, savo dukrą Anastaziją ištekino už Basilijaus Dmitrovičiaus, tikriausiai ne be ypatingų reikalavimų savo ambicingiems siekiams patenkinti ir laidavimosi Maskvos paramos, apie ką karalius tuoj pat sužinojo, kadangi ten dalyvavo lenkai, lydėję Bazilijų kelionėje. Taigi greitai užsimezgė kažkokie Rusios didžiojo kunigaikščio ir Vytauto ryšiai, kurie taip smarkiai sustiprino įtarinėjimus Lenkijos kabinete, kad karalius uždraudė iš Lucko į Maskvą ir Prūsiją siųsti įgaliotinius, pavedė Skirgailai akylai stebėti Vytautą. Liubline įvyko kunigaikščių suvažiavimas, kur Vytautas turėjo raštu pasižadėti būsiąs pavaldus Skirgailai[2]. Pastarasis didysis kunigaikštis, įnikęs į pramogas, medžioklę, puotas ir dažnai galvą pametęs smarkiai belėbaudamas, buvo visiška priešingybė Vytautui, taigi negalėjo būti malonus Vytautui toks pavaldumas, juolab jo veiksmų prievaizda; tad lengva susivokti, kaip greitai įsimetė nesantaika. Skirgaila, persiėmęs neapykanta ir būdamas niekingo būdo, galėjo karaliui šmeižti Vytautą ir dar didesnį nepasitikėjimą kurstyti, labai skaudindamas išdidų kunigaikštį. Jis, norėdamas pasiteisinti, pasiuntė pas karalių patikimą savo dvarionį Kurčą; tuokart Vladislovas įsakė jį sukaustyti grandinėmis, marino badu, grasino, kankinimais gąsdindamas, kad išgautų slaptus jo ponо užmojus ir apie suokalbį su Maskvos valdovu. Nežinia, kas buvo iškvosta, tik aišku, kad Vytautui nepalankūs dalykai; nes savo nesėkmių galuojamas, gal kokių žinių gavęs, užsidegė didžiausia neapykanta karaliui ir Skirgailai, kurią

[1] *Cromer. Index Archivi Cracoviensis. – Nr. 408*.*

[2] Ibidem. – Nr. 403.

sukėlė slaptas Skirgailos pasikėsinimas atimti jam gyvybę[1]. Kaip tik tuo metu susiformavo grupuotė, priešiška didžiajam kunigaikščiui, kuris dažnai, blogos nuotaikos slegiamas, prasižengdamas tiesai, užgauliodavo bajorus ir didikus; dalydavo ir atiminėdavo valdas[2], nekaltai bausdavo, apdovanodavo be nuopelnų; su kitais netgi žiauriai elgdavosi; visur draugiškos puotos, vaidindamas Aleksandrą Didįjį, su durklu puolė savo bendrus. Tad netrūko žmonių, pasišovusių prisidėti prie maištautojų prieš tokį valdovą. Buvo prieita iki to, kad į 1389 metų pabaigą Vytautas sumanė atvirai imtis ginklo, užimti Vilnių ir paimti valstybės valdžią. Tuo laiku Vytautas gyveno Krėvoje; kadangi šis miestas negalėjo priklausyti to kunigaikščio skirtinei valdai ir nepriklausė iš tiesų, galima manyti, ar tik nebuvo jis ten priverstinai išsiųstas gyventi; šaltiniai tą mano spėjimą patvirtina. Iš Krėvos Vytautas netikėtai atvyko į Gardiną, sutelkė iš to krašto ir Polesės savo šalininkus, motiną iš Brastos išsiuntęs į Žemaitiją, pasirodė su kariauna prie Vilniaus būtent tuo metu, kai Skirgaila viešėjo Polocke. Buvo sumanyta klasta užimti miestą; kai vartai rytui išaušus privalėjo būti atidaryti, turėjo įsibrauti daugybė vežimų, esą su prekėmis į turgų važiuojančių, kuriuose

[1] Slaptajame Karaliaučiaus archyve, rankraštyje, pavadinimu: *Dies ist Witoldes sache wedir Jagaln und Skirglan,* tai yra Vytauto kova prieš Jogailą ir Skirgailą (foliantas „F". – P. 23), be kita ko, Vytautas nurodo, kad Jogaila Liublino pilyje davė Skirgailai privilegiją visoms Vytauto paveldėtoms žemėms, dėl ko jis dažnai skųsdavęsis. Veltui netgi prašė raštų ir privilegijų žemėms, mainais duotoms, veltui baudė paveldo po Liubarto mirties. Tuo reikalu spaudė ir per savo bajorus, kurie galiausiai buvo grandinėmis surakinti ir įmesti kalėjiman, kankinti *(mit wasser gemardert).* Vytautas sako, jog Skirgaila, matydamas, kad jis niekada neatleis jam už tai, kad šis tapo jo tėvoninių valdų savininku, pasikėsino į jo gyvybę. Galiausiai skundžiasi, kad neturėjo valios nei ką nori daryti, nei kam nori rašyti, nei kam duoti ką panorėjęs ir t. t.

[2] *Czaski.* O prawach. – T. I. – S. 58. – Nota nr. 327. Be kaltės ir teismo atėmė iš Nesvyžiaus kunigaikščio Fedkos Kremenecą ir Brėslaują, tad šis turėjo ieškoti karaliaus užtarimo, kad atgautų.

lindėjo po šienu pasislėpę ar uždangstyti sąmokslininkai. Tačiau tą gudrybę pastebėjo prie vartų stovinti lenkų sargyba: buvo duotas pavojaus ženklas, uždaryti vartai; išsiųsti žvalgai kalnuose aptiko kariauną, pasiruošusią pulti miestą. Skubiai perspėtas, Skirgaila išaiškino sąmokslą ir sužinojo, kad visi Vytauto rūmų dvariškiai, apleidę Krėvą, išvyko į Gardiną[1].

Pasiųsta pas karalių; tuo tarpu stipri kariauna buvo pasiruošusi smogti Gardinui. Tuokart Vytautui neliko nieko kito kaip tik kartu su šeima, dvariškiais ir savo sąmokslo bendrais pasitraukti iš krašto. Pirmiausia nuvyko pas Jonušą, arba Joną, Mazovijos kunigaikštį, svainį, betgi šaltai sutiktas Plocke, ieškojo prieglobsčio Ziemovito rūmuose, kuris, būdamas priešiškai nusiteikęs Skirgailai, linko pažadėti tarpininkavimą palankioms deryboms su karaliumi. Betgi netruko susižinoti, kad karalius reikalauja sąmokslininkus suimti ir perduoti į jo rankas, Ziemovitas abejojo, žadėjo neišduosiąs, tačiau nesunku buvo numanyti, kokią tegali silpnesnis rasti stipresniojo užuojautą. Jonušas važiavo į Krokuvą, maldavo karalienės Jadvygos užtarimo, galiausiai, supratęs, kad blogiui pasipriešinti neįmanoma, tylomis pasiuntė žygūną pas karalienę Oną, kad galvotų, kaip apsisaugoti pačiai ir apsaugoti vaikus nuo pavojų persikėlus pas kryžiuočius[2].

---

[1] Pagal sutrumpintą Vygando pasakojimą (p. 301) matome, kad kryžiuočiai iš anksto žinojo apie šią gudrybę ir buvo pikti ant Sudimanto, kad išsidavė Kaributui ir todėl nepavyko.

[2] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 58, 59; rankraštinė vokiškoji J. F. R. kronika; *Voigt.* – B. V. – S. 533, 534. Strijkovskis vardija Vytauto sąmokslo priežastis pagal jo paties prisipažinimus (p. 449–451). Jo sumanytas planas užimti Vilnių padedamam žmonių, pasislėpusių šieno vežimuose, yra gudrybė, nusižiūrėta nuo karaliaus Komano, norėjusio užimti Marselį (Masaliją), graikų valdytą, ką pats yra nurodęs; čia buvo iš tiesų kažkas panašaus, kaip kad ir kiti šaltiniai paliudija. O kad Ringailė tuo metu turėjo būti sužadėta su Mazovijos kunigaikščiu Henriku, negalima patikėti, juk jinai buvo prie kunigaikštienės Vytautienės.

1381

1390 m. Pakartotinė Vytauto emigracija. Kunigaikštienė Vytautienė, gavusi tokią žinią, nedelsdama su dukra Anastazija, mažamečiais sūnumis – Jonu ir Jurgiu, su kunigaikštyte Ringaile ir Žygimantu Kęstutaičiu išvažiavo į Prūsiją. Ją taip pat lydėjo tikras brolis, Smolensko kunigaikštis Glebas Sviatoslavovičius[1]. Jie visi atsidavė didžiojo magistro malonei, kaip naujų sandėrių tarpininkai ir laiduotojai, patikinantys anų elgimąsi esant nuoširdų. Gardinas, dar laikytas jo kariaunos, vadovaujamos Alšėnų kunigaikščio Jono, turėjo būti atiduotas kryžiuočiams kaip įkaitas. Ordinas to pasiūlymo griebėsi abiem rankomis, dingo pagarba karaliui, baigėsi draugystė su Skirgaila, nublankusi prieš viltį pelnyti naudos iš vidaus vaidų Lietuvoje; tad iš karto ne tik kad sutiko svetingai priimti Vytautą, bet ir trisdešimt tūkstančių kapų gražių užstatą prižadėjo už Žemaitiją[2].

1382

Karalius, apie viską perspėtas, išsiuntė Karūnos pakanclerį Mikolajų Moskorovskį su Lenkijos kariaunos rinktine, kad nedelsdamas apsuptų Vilnių ir imtųsi jo gynybos, juk tikėjosi, kad kryžiuočiai su Vytautu pirmiausia pasistengs užimti sostinę. Vytautas tuokart buvo Gardine. Jeigu Moskorovskis, užuot traukęs į Vilnių, būtų užpuolęs Gardiną, be abejonės, būtų sučiupęs Vytautą, kadangi jo žmonėms ne ką terūpėjo suokal-

[1] Anot senosios Prūsijos kronikos (p. 42, Foigto veikale: t. V. – P. 533), atvyko tuokart į Prūsiją kunigaikštis Jurgis su žmona, kunigaikštis Jonas su žmona ir sukaustytas grandinėmis Glebas, kurį kryžiuočiai kalėjime, kaip pridera, laikė. Šis pastarasis, kaip kunigaikštienės Vytautienės brolis, buvo atiduotas įkaitu.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 535–536.

bis ir nebuvo nusistatę prieš karalių. Tuo metu trys pasiųstieji kryžiuočiai riteriai: komtūras Arnoldas Burgelnas, Rastenburgo valdytojas, lietuvis pabėgėlis Tomas Survila ir Markvardas Zalcbachas prie Lyko upės surengė pasitarimą su Vytautu ir Jonu Alšėniškiu. Ten jie sudarė tą atmintiną 1390 metų sausio 19 dienos transakciją, atnaujindami pirmesnius, sutartus, užrašymus ir kunigaikščius emigrantus atiduodami į Kryžiuočių ordino globą ir rankas[1].

1383

1390 m. Karo veiksmai. Po šių garantijų veiklusis ordinas skubiai telkė kariauną, burdamas žmones iš visų savo šalies kraštų, ir netrukus maršalka, vesdamas daugiau kaip keturiasdešimt tūkstančių ginkluotų žmonių, patraukė Lietuvos sienos link; Vytautas su savo kariais prisijungė prie jų. Tos didžiulės pajėgos turėjo sunaikinti visas Lietuvos žemes kairiajame Neries krante. Taigi pirmiausia reikėjo užimti stiprų punktą, didžiausią prie šios upės, dėl to nusprendė apsupti Kernavę, iš tiesų apleistą miestą, tačiau turintį tris įtvirtintas pilis, pastaraisiais metais paties Vytauto iš naujo atstatytas. Vadai tose tvirtovėse ar dėl išdavystės, ar išsigandę didžiulės juos apsupančios kariaunos, padegę medines sienas ir namus, su visais žmonėmis pabėgo anapus Neries. Maršalka betgi nesikėlė per upę, gal bijojo išdavystės, gal išgirdęs apie stiprią kariauną, kairiajame krante besisukiojančią, su kuria neturėjo noro grumtis; žodžiu, skubiai atsitraukė ir prisiartino prie Maišiagalos, kurios nauji įtvirtinimai ir įgula, sudaryta iš tūkstančio šimto žmonių, šiek tiek sulaikė kryžiuočių armiją, galop, patyrę nemažų nuostolių, šturmu užėmė pilį; ketvertas šimtų lietuvių atgulė mūšyje, kiti buvo paimti nelaisvėn. Vėliau, po dvidešimties dienų plėšikavi-

[1] Žr. VII priedą.

mo ir kai kurių svetimtaučių įšventinimo į riterius pagonių žemėje, prisigrobę porą tūkstančių belaisvių, to didžiojo žygio kariai triumfuodami grįžo į savo kraštą[1].

1384

1390 m. Tuometinė Vytauto padėtis. Tie veiksmai, nors tariamai jų imtasi Vytauto interesams remti, neatnešė jam jokios naudos ir, aišku, buvo tik maršalkos, taip pat ordino vyresniųjų sugalvoti, kad atsivarytų belaisvių ir prisiplėštų grobio. Beje, ordinui tai turėjo nepigiai atsieiti. Vytautas juolab pajuto šaltą priėmimą ir nepasitikėjimą, kai visi jo dvariškiai buvo suskirstyti į mažus būrelius ir apgyvendinti įvairiose, atokiose nuo jo, vietose. Netgi atimti jo sūnūs, po rūpestingo auklėjimo priedanga įkurdinti Karaliaučiaus konvente[2].

Didysis magistras, ligos palaužtas, jau visai mažai ką tereiškė jo balsas pasitarimuose, reikalai visu svoriu prislėgė Valenrodą ir gausius jo draugus iš ordino aukštųjų pareigūnų. Tuo metu Palenkės pilys per nesuprantamą aplaidumą tebeliko valdomos Vytauto pareigūnų, kurie, sulig pirmaisiais kryžiuočių atsitraukimo nuo Kernavės žingsniais, būtų sudėję ginklus, stojus prieš juos nors vienam pulkui. Dabar, gavę naujų nurodymų iš Prūsijos ir paramos užtikrinimą, nusprendė gintis. Aplinkybės susiklostė taip, kad pats karalius, Karūnos armijos priešakyje, turėjo traukti Polesėn. Dešimt dienų sugaišo užimdami Brastos pilį, tam vadovavo Hinčas iš Rogovo[3]. Priėjo

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 537.

[2] Kad Vytauto sūnūs buvo su motina Prūsijoje, aiškiai nurodo rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 59). Jau šių dienų prieraše nurodyti ir jų vardai, atitinkantys esančius kituose šaltiniuose.

[3] Siūlosi mintis, pateisinanti rastą viename iš mano šaltinių, kad kunigaikštienės Kęstutienės apie tą laiką jau nebebuvo Brastoje, nes dar 1389 metais ji persikėlė į Žemaitiją.

iki Palenkės Kameneco ir ten nemažai laiko užsibuvo; neįprasti šalčiai nukamavo lenkus, bajorai išsivažinėjo po namus, ir Lenkijos karalius, dviejų didžių tautų valdovas, liko su savo dvariškiais, vos devynis šimtus raitelių siekusiais, priešais tvirtovę, su ten įsikūrusiais suokalbininkais. Betgi ta kilnių tarnų saujelė, su dviguba narsa ir pasišventimu ėmusi pulti, greitai pradžiugino karalių užimdama tvirtovę. Jos sargyba buvo patikėta Krokuvos kardininkui Žindramui Maškovskiui. Karalius, neprarasdamas drąsos, skubėjo Gardino link ir, persikėlęs per Nemuną, kovo pradžioje prie miesto įsirengė stovyklą.

1385

1390 m. Paimamas Gardinas. Gardinas turėjo dvi stiprias tvirtoves, rinktinę įgulą, patyrusių vadų, jų priešakyje stojo kryžiuotis Markvardas Zalcbachas. Karalius, apsiribojęs stebėjimu, laukė paramos pulkų iš Lietuvos, kurie, Skirgailos vadovaujami, netruko atvykti. Prasidėjo atakos ir šturmuotė įvairių papilės įtvirtinimų; gynyba visur buvo atkakli ir sumaniai vykdoma. Kryžiuočiai, dar prieš karaliui prisiartinant, plačiai nusiaubė aplinkinius kaimus; buvo atėję pavasario atlydžiai, kelius pavertę klampynėmis; puolėjų kariauna kentė badą, tik už keliolikos mylių buvo galima rasti maisto, kurį pristatyti dėl pabjurusių kelių reikėjo savaitės laiko. Betgi tai neatgrasė karių nuo darbo ir kovos, vadų pavyzdžiu skatinamų. Tačiau maršalka su Vytautu skubėjo Gardinui pagalbon, vežimuose gabendami maisto ir reikmenų neįprastu ligi šiol kryžiuočiams būdu: viena, kad metas važiuoti buvo kuo nepalankiausias; antra, kad jų tvirtovės visad būdavo gerai aprūpinamos maistu, todėl jo nereikėdavo tiekti per priešo apgultį, kuri, be to, niekados ilgai neužsitęsdavo. Tad pastarasis atvejis buvo išimtis kryžiuočių taktikoje. Pagalbon atėjusieji išsidėstė kitoje Nemuno, plaukusio patvinusia vaga, pusėje; svarstyti persikėlimo sunkumai. Vokiečiams pavy-

ko pertempti per upę grandinę, kurią, pritvirtinusi po Aukštutinės pilies mūrų apačia, saugojo įgula; imta ruošti sielius tiltui statyti, krantas puolėjams buvo visiškai neprieinamas: abi pilys buvo prie pat upės iškilusios. Vis dėlto kryžiuočiai nuo aukštumos vandeniu nuleido didelių rąstų, kurių smūgiais sužnekino grandinės santvaras, ją sutraukė ir paskandino darbininkus. Vienas jų, gelbėdamasis atplaukė į dešinįjį krantą ir iš jo sužinota, kad kryžiuočių armija visas viltis deda į tiltą, jeigu jos neišsipildys, turės galvoti apie atsitraukimą, kadangi kitaip, išskyrus persikėlimą per Nemuną palei pilių mūrus, į pagalbą atėję pulkai negalės pasiekti savo tikslo. Tai apgultį juolab įkvėpė ir Žemutinė pilis buvo užimta. Taigi minties apie tiltą jau buvo atsisakyta. Maršalka iš tiesų tuojau pat nusprendė labai skubiai trauktis. Ir karalius vėl padarė nemažą klaidą, kad neturėjo po ranka būdų, kaip sparčiai persikelti raitelių daliniui, kurie, pagąsdinę kryžiuočių užnugario pulkus, savaime suprantama, būtų pelnę daug naudos, be abejo, krovinių vežimai ir patrankos būtų patekę į jų rankas. Betgi kai pagalbos pulkų atsitraukimą pastebėjo įgula nuo Aukštutinės pilies, tarp vokiečių ir Vytauto žmonių kilo pavojinga nesantaika. Jie tuoj pat atidavė pilį karaliui, kuri buvo užimta po šešetą savaičių trukusių nuolatinių atakų[1].

1386

1390 m. Taika su Žemaitija. Tuo tarpu Vytautas, paramai apdalytas pinigais, ėmė regzti intrigas Žemaitijoje[2]; pirmiausia pasiuntiniai atliko savo darbą, paskui pats nuvyko į tenykščius kraštus, įstengė palenkti septynių valsčių bajorus: Medininkų, Kaltinėnų, Knituvos, Kražių, Viduklės, Raseinių ir Ariogalos, kad

[1] *Długoss.* – Lib. X. – P. 125; *Lindenblatt.* – S. 74; *Wigand.* – Ap. *Voigt.* – B. V. – S. 538; Schütz. – Fol. 86.

[2] Vytauto raštas, patvirtinantis tūkstančio grivenų skolą, sutrumpintas įdėtas Luko Davido (t. VII. – P. 220).

sutiktų sueiti sandraugon su kryžiuočiais, atsisakę ryšių su Didžiaja Kunigaikštyste. Dėl to išleido iškilmingą delegaciją, vadovaujamą Vaižebučio, iš kiekvieno valsčiaus išrinkę pasiuntiniais nustatytą skaičių bajorų. Jų vardai, pagal tai, kaip minimi rašte, yra šie: iš Medininkų pavieto – Vaižebutis, Dirkstelis, Rukundė, Jaušaitis; iš Kaltinėnų – Skvaibutė, Eimantas, Tylenis, Daukšas, Ragelis, Skučas; iš Rietavo – Žilpė, Pamplis; iš Kražių – Einoras, Eivildis, ano brolis, Vitė, Gečas, Eitutė, Ramuotis; iš Viduklės – Bimantas, Surgaila, Gelvainis, Surtenis; iš Raseinių – Šiaudenis, Klausigaila, Aisteikė; iš Ariogalos – Sundė, Vilaudė, Eirimas, Giniotis, Joteikė, Dramutė[1]. Jie atvyko į Karaliaučių apie Sekmines; svetingai maršalkos Rabės priimti rengė pasitarimus, dalyvaujant Vytautui ir ordino pareigūnams; šito pasekmė buvo įžūli ir griežta sutartis, draugiška sąjunga su ordinu, nustatanti paklusnumą kunigaikščiui Vytautui, kurį jie vadindavo *Kunigas,* o vokiečiai *König,* Žemaitijos karaliumi. Žemaičiams buvo uždėta prievolė vos iškilus reikalui tarnauti ordino kariaunoje; gavo laisvos prekybos teisę ir galimybę siųsti savo produktus į Jurbarką, Ragainę ir Memelį bei savo ruožtu Prūsijos pirkliai – anų valsčiuose savo prekes be varžymų pardavinėti. Žygių į Lietuvą metu jokiu būdu taikai ir geram sutarimui negali būti nė vienos pusės prasižengta, o svetimšalių priešų užpuolimo atveju vieni kitiems yra įpareigoti teikti tarpusavio pagalbą. Jeigu Žemaitijai kiltų kokių nors nesusipratimų, kunigaikštis Vytautas ir ketvertas tenykščių didikų, iš ordino – maršalka ir ketvertas vyresniųjų turi sudaryti komisiją ir taikiai išspręsti ginčą; abiejų raštų data: Karaliaučiuje, 1390 metų gegužės 26 dieną[2]. Pasibaigus posėdžiams, maršalka apdovanojo pasiuntinius naujais drabužiais, savo karių vitingų mundurais, be to, dar nusiuntė į Žemaitiją javų, įvairių audeklų, druskos ir kitų daiktų – dovanų tenykščiams gyventojams. Visame elgesyje, priešingai kryžiuočių įpročiui ir jų

[1] Žr. VII priedą.

[2] Ibidem.

godulio įgūdžiams, nepastebime buvus kokių reikalavimų duoklės, jokio ryškaus noro primesti valdžią, netgi vasalo priklausomybės. Užtat lengva suvokti, kad tai buvo tik spąstai lietuviams, kad į savo pusę palenktų daugiau valsčių, nutrauktų susiklosčiusius įprastus ryšius su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, susilpnintų visą valstybę, suteikdami vaizduotėje susikurtą didžiojo kunigaikščio titulą nelaimingojo Vytauto asmeniui, kuris iš tiesų ėmė vadintis Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios didžiuoju kunigaikščiu, o vėliau vienu kartu paminti po kojomis ir tas fantazijas, ir tas tariamas laisves, o savo geležinio skeptro valdžią išplėsti nuo Neries iki Dnepro.

1387

1390 m. Žygis į Lietuvą. Dar neminėjau, kad Vytautas, pasiduodamas kryžiuočiams, ir Vizną jiems pavedė, juk tuo laikmečiu aptinkame tą pilį su įkurdintais kryžiuočiais, vadovaujamais ordino vietininko. Kunigaikštis Jonušas Mazovietis dėl to buvo labai smarkiai įsižeidęs ir ėmė grasinti ją atsiimsiąs. Vokiečiai savo ruožtu stengėsi įsitvirtinti tame punkte, tokiame jiems svarbiame; įkurdino ten samdytus žmones iš Pamario, kuo geriau suremontavo tvirtoves. Tai patraukė lenkų dėmesį ir jie tikriausiai manė esant užmojų prieš Polesę ar Gardiną. Atvyko svečių ir iš svetur: Derbio grafas, vėliau Lankasterio kunigaikštis, o po to Anglijos karalius, Henriko IV vardu, atsivedė tūkstantį ginkluotų žmonių, taip pat Prancūzijos grafas Busikas, jau trečią kartą kaip ginkluotas piligrimas vykstantis[1]. Buvo Prūsijoje ir samdytų pulkų iš svetimų kraštų; tad šitaip sutelkę didelę armiją, rugpjūčio mėnesį, vesdamiesi naują didįjį kunigaikštį sosto užimti,

[1] *Jean le Maigre dit Bicicaut, fils du Marechal de cenom* (Jonas Meras, vadinamasis Busikas, maršalo sūnus). *De Wal.* Hist. de l'Ordre Teutonique. – T. IV. – P. 51.

pakilo žygin į Lietuvą. Buvo pakviestas ir Livonijos magistras, skersai kirto Žemaitiją, prie Naujojo Kauno susijungė su maršalkos kariuomene[1]. Ten gavo žinią, jog Skirgaila stovi prie Neries, aukščiau Senojo Kauno, kad sutrukdytų persikelti per upę. Tuokart maršalka, pasiėmęs rinktinių raitelių, vyko aukštyn iki pat Nevėžio, prasigavo per girią ir priartėjo prie Neries, kurios krantu netikėtai prisiartinę, nusileido ir staigiai iš užnugario smogė Skirgailai. Po įnirtingo mūšio, įvykusio rugpjūčio 27 dieną, didysis kunigaikštis turėjo trauktis ir buvo vejamas net iki Visevaldės *(Wissewalde)* tvirtovės, neteko apie šimto kritusių žmonių; į nelaisvę tikriausiai buvo paimta daugiau, tarp kurių buvo penketas kunigaikščių, iš raitelių atimti ir du šimtai žirgų. Kariauna priartėjo, laivai iš Nemuno įplaukė į Nerį, kunigaikštis Vytautas, lydimas Livonijos magistro Venemaro Brugenojės, irgi atžygiavo su atsargos pulkais. Tad visa kariauna, užlaikydama Skirgailą Visevaldėje, persikėlė per upę ir patraukė Vilniaus link[2].

1388

1390 m. Vilniaus apgultis. Vilniaus apgultis prasidėjo rugsėjo 4 dieną. Priešo kariauna, suskirstyta į atskirus dalinius, įvairiose miesto pusėse, kalvose, įsirengė stovyklas taip, kad jis buvo visiškai apsuptas; nutiesti tiltai per Nerį, kad atkirstų susisiekimą van-

[1] Anot Danilavičiaus „Metraštininko" (p. 44), Polockas tuo metu Vytauto labui buvo užimtas Livonijos magistro.

[2] *Lindenblatt.* – S. 76; *Voigt.* – B. V. – S. 543. Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 59, 60), apie tą patį mūšį pasakodama, Visevaldės pilį vadina Veišiškėmis, išvardija žymiausius riterius, paimtus nelaisvėn: *Kniazia Semena Javnutieviča – Viča, Kniazia Hleba Sviatoslaviča Smolenskoho, Kniazia Hleba Konstantynoviča, Kniazia Ivana Tetu, Lva Pluksiva i innych Kniažej mnoho pojmali* (Kunigaikštį Simoną, Jaunučio sūnų, Smolensko kunigaikštį Glebą, Sviatoslavo sūnų (anot Prūsijos kronikų, jis buvo kalėjime, užtat turėjo sprukti iš Prūsijos kaip bėglys pas Skirgailą. – *T. N.)*, kunigaikštį Joną Tetą, Levą Plaksičių, be to, ir paėmė daugelį kitų kunigaikščių)*.

deniu. Pagrindinė kryžiuočių pozicija buvo nuo Panerių pusės, tuokart garsios Vilniaus kapitulos valdos. Trys galingos tvirtovės sudarė to miesto gynybą: Aukštutinė pilis, kitaip sakant, Gedimino tvirtovė, stovėjusi ant nuošalaus kalno, dabar vadinamu Pilies. Žemutinė pilis, arba Kreivoji[1], stovėjo tos pilies papėdėje, užstojo Katedrą, kunigaikščių rūmus, krautuves ir svarbiausius miesto pastatus, skalaujama šakotos Vilnios vagos, tęsėsi net iki Neries, ji susisiekė su Aukštutine pilimi, ir tuo metu didesnė jos dalis buvo apjuosta medine siena; dėl netiesios aptvaros buvo vadinama Kreivąja. Trečioji pilis stovėjo Vilnios aukštupyje, ant kalno, kur dabar pamestinukų Vaikelio Jėzaus prieglauda; vadinama – Bokšto[2]. Buvo tai atskira tvirtovė *(castellum),* pastatyta vietoj kažkokios šventos pagonių buveinės ar gal stačiatikių

---

[1] Dlugošo vadinama *Castrum curvum* (p. 123). Iš čia darkyta lotynų kalba – *Curvin.* Foliante „D", esančiame Slaptajame Karaliaučiaus archyve, anoniminis Gnezno archidiakonas aiškiai ją vadina Kreivąja pilimi *(Krzywygrod). Pats miestas dar nebuvo iš visų pusių apjuostas mūro siena, tik kai kuriose vietose. Tam įrodymas – 1387 metų karaliaus Vladislovo Jogailos privilegija, suteikianti Vilniui Magdeburgo teises: „In crastino S. Benedicti Abbatis"* (Šv. abato Benedikto išvakarėse). *Dubiński. Zbiór praw i przywilejów. – S. 1*.*

[2] Foigtas (t. V. – P. 544) įdeda ištrauką, kuri randama Slaptajame Karaliaučiaus archyve (foliantas „E". – P. 70): *Sie umeleten (umlegten) dy Wille, dy do ist dig zamhaf teste stad in den landen czu Littowen, dorine drey hüsser sint gesacz, welchir eyns heinsset das Cromchus, in deme vil thusende gewopinter und anter Edele und gemeiner leute beydes kunnes (Geschlechtes) also wol vor beschirmunge des huses, alz och vor czuflucht und besaldunge woren gesamelt, in welchem huse here Kasemyrus gar christlicher fürste, unser gar lipster bruder heuptmann doselbst was gesaczt* (Jie apgulė Vilnių, kuris Lietuvos krašte yra gerai įtvirtintas miestas. Ten stovi trys pilys, iš kurių viena vadinama Kreivąja pilimi. Ten ne vienas tūkstantis gyventojų – tiek kilmingų, tiek paprastų žmonių, tiek vyrų, tiek moterų – ne tik susirinkdavo ginti pilį, bet ir rasdavo čia prieglobstį apgulties metu. Miestą valdė Kazimieras, krikščioniškojo tikėjimo kunigaikštis, mūsų mieliausiasis brolis). Ponas Foigtas mano, kad *Kromhus* ar *Cromehus* turėtų priminti trečiąją pilį, kuri taip turėtų būti pavadinta nuo *Kram* (krautuvė), tačiau pripažįsta, kad tai būtinai sietina su Kreivąja pilimi, kurią Dlugošas vadina *Castrum curvum* (žr. aukščiau cituotą pastabą). Kas, aišku, vokiškai – *Krumhaus,* o senąja šneka –

vienuolyno su požemiais, kokių pavyzdžių yra Rusioje; lig šiol ten išlikę požeminiai praėjimai, tikri tuneliai[1], galėjo būti naudojami pabėgimui ar slaptiems ryšiams palaikyti. Regis, pats miestas, be griovių ir palisadų, neturėjo kitų aptvarų, jo siena tęsėsi nuo Bokšto iki Vingrių, nuo ten iki Kreivosios pilies; turėjo šešis bokštus. Žmonės iš priemiesčių ir artimų kaimų su visu savo turtu susispietė mieste; pilys buvo perpildytos daiktų ir prekių, atvežtų iš tolimiausių kraštų[2]. Kunigaikštis Karigaila Kazimieras turėjo aukščiausią valdžią būtent Kreivojoje pilyje, prieš kurią Vytautas

---

Cromehus, nuo *Krum, Crome, Krzywy* – kreivas. Neprieštaraujame, kad tuomet Vilniuje buvo Prekybos namai, kurie pirklių buvo vadinami *Hostinnyj dvor,* vokiečių – *Gastehus* (svečių kiemas), jie ir dabar gerai žinomi, ir tuo pat vardu gyvuojantys, ir tikriausiai toje pat vietoje, prie Švč. Trejybės vienuolyno, stovintys. Tik tai niekas kitas daugiau nebuvo, kaip tik didžiulis kiemas, gerai aptvertas, kur buvo sandėliai ir atvykėlių pirklių buveinė; driekėsi už tikrojo miesto pylimų ir labiau pirklių dievų globa bei šventomis jų priedermėmis galėjo pasikliauti negu kad tapti tvirtove. Tad belieka trečiąja tvirtove laikyti Bokšto, ir iš pavadinimo, ir iš vietovės padėties sprendžiant, ir savo gyvavimo amžiumi gerokai pralenkiančia anas dvi pilis ir pagaliau ji, pagal žmonių padavimus, laikytina atskira pilaite, *Castellum,* ko pėdsakų dar yra mūrų liekanose, labai senose, nuo kampo, nuo viršaus apačion, Savičiaus gatvės link, besitęsiančiose (žr. šio veikalo t. I, p. 212). Tik atkreipus dėmesį į ištrauką iš folianto, tai yra į karaliaus Vladislovo pasakojimą, neliks nieko, kas leistų mums *Cromehus* (Kreivąją) pilaitę pripažinti buvus pirklių namais, nes ten buvo įsikūrę keli tūkstančiai žmonių, jiems vadovavo Karigaila, o visa tai pažodžiui atitinka Dlugošo pasakojimą (l. c.); taigi nėra užuominos apie Krautuvę *(Kramnym),* kalbama tik apie Kreivąją pilį. *Yra daug įvairiausių Vilniaus Žemutinės pilies vardo kilmės aiškinimų, bet, regis, pats įtikinamiausias – nuo Krewa – pilis, Krewa mesta, Krewy – horod, tai yra vyriausiojo žynio pastatyta. Iš čia – Krywyj horod, Castrum ursum*.* Ponas Foigtas, nežinodamas vietovės padėties ir mūsų reikalų, galėjo suklysti darydamas išvadas, tai ar ir mes, aklai juo sekdami, turėtume tas klaidas kartoti?

[1] Tunelis (angl. *tunnel)* – kelias po Temze. Tas Bokštas dar iki šiol lietuviams yra istorijos paminklas, galimas dalykas, paslaptingas.

[2] Vilnius palaikė plačius prekybos ryšius su Rusios miestais prie Daugu-vos ir Dnepro, net iš Vroclavo pirkliai atveždavo audinių ir didžiulių sandėlių turėjo. Žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 556.

įsirengė stovyklą. Svarbiausias puolimas taip pat buvo nukreiptas į tą pusę, kaip į vietą ir lengviausiai paimamą, ir geidžiamų lobių gausiausią, sandėlius, pirklių turtų prikrautus. Kronikininkai nieko nekalba apie patį miestą: tikriausiai nebuvo užimtas, juk Kreivąją pilį galėjo pulti atskirai, o namuose likę gyventojai būti Vytauto valioje. Jo stovykla buvo prie Neries, kur dabar Šv. Jurgio bažnyčia. Stengtasi užlyginti griovius, pristumti mūrdaužes patrankas ir jau pradėta taranais sienas griauti, užkopta ant mūrų, kai rugsėjo 10 dieną, šeštąją nuo apgulties pradžios, pačiu apyaušriu, dviejuose vartuose staiga įsiplieskė gaisras, be abejonės, padegus Vytauto šalininkų papirktiems išdavikams, kuriems prisidėjus priešas, jau pasiruošęs pulti, metėsi į pilį ir sukėlė baisų sąmyšį, taip pašėlusiai, kad nebebuvo kaip nei ugnies gesinti, nei pilies ginti[1]. Apie du tūkstančius žmonių buvo iššudyta arba paimta nelaisvėn, didesnę dalį pastatų ir prekių sandėlių prarijo liepsnos, įgula gelbėjosi Aukštutinėje pilyje. Kunigaikštis Karigaila, dengęs užnugarį, buvo užmuštas sumaištyje; ilgai pilyje nebuvo žinoma apie jo likimą, manyta, kad papuolė į nelaisvę, kalbėta, kad Vytauto stovykloje jam buvo nukirsta galva; betgi labiausiai panašu į tiesą, kad, neatpažintas minioje, anglų kario ieties pervertas, dvasią išleido, o jo kūnas bus sudegęs ugnyje, juk tą vietą apėmė gaisro liepsnos[2]. Užėmus Žemutinę pilį, liko kitos dvi, Aukštutinė ir Bokšto; labai magėjo pirmoji, jos padėtis itin patogi – ant gerokai iškilaus kalno, statūs šlaitai aplink mūro sienas,

[1] Strijkovskis. – P. 455; Kojalavičius. – T. II. – P. 20; foliantas „E". Šie šaltiniai nedvejodami Kreivosios pilies gaisrą mano aiškiai kilus dėl išdavystės. Kryžiuočiai visad ginčijo tai, betgi kas gali vidaus karuose už tokius dalykus laiduoti? Reikia pažymėti, kad Strijkovskis šioje istorijos dalyje, Dlugošo supainiotomis pastabomis sekdamas, irgi įklimpsta į baisią painiavą ir anachronizmus. Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika, trumpai dėstydama, viską apibūdina kur kas nuosekliau. Ponas Foigtas, kurio chronologija, dokumentais paremta, sekame, šiuo atveju pridarė klaidų (t. V. – P. 459).

[2] Labai kruopštūs ir įdomūs pono Foigto tyrinėjimai šioje vietoje negali būti praleisti (t. V. – P. 545, 546). Lindenblatas irgi apie šią apgultį kalba

bokštų ir kuorų saugoma, aprūpinta visomis reikmėmis, ginama narsios lenkų įgulos, vadovaujamos Mikalojaus Moskorovskio. Visa tai nesumažino puolėjų užsidegimo; gynėjai, šaltai apgalvoję, duodavo stiprų atkirtį. Jau nuo apgulties pradžios didžiulės patrankos buvo užritintos ant kalno, iškilusio virš tvirtovės, sto-

---

(p. 77). Viename iš didžiojo komtūro laiškų pasakyta, kad žmonių iki tūkstančio žuvo, į nelaisvę paimta apie du tūkstančius. Kitas autorius, De Valis (t. IV. – P. 68), cituoja Anglijos kronikininką Volsingamą*, kuris mano bendrai buvus iki keturių tūkstančių žmonių nuostolių, tikriausiai abiejose pusėse. Vadovavimą šios atakos metu jis priskiria Derbio grafui. Dlugošas (t. I. – Kn. X. – P. 128) sutinka su tais pačiais skaičiais: *In castro curvo per proprorum fraudem prodito de suis Polonis, Lithuanis et Ruthenis quatuordecim prope milia vidissent aut flamma voratos esse aut hostile gladio cecidisse* (Kreivojoje pilyje, klasta išduotoje kažkieno iš saviškių, daugiau nei keturis tūkstančius lenkų, lietuvių ir rusinų arba ugnies prarytus, arba priešų kardais sukapotus, regėję). Dėl Karigailos mirties buvo skirtingų nuomonių. Lenkijos karalius skundėsi kryžiuočiams, kad šis maršalkos įsakymu buvęs nužudytas, ir jo galvą, pamautą ant kuolo, nešiojo pasityčiojimui po stovyklą, net esą iš palaikų tyčiojęsi (foliantas „E". – P. 70). Tuo tarpu foliante „Prūsijos sukūrimas" *(Compositio Pruss)* pasakyta: *Tandem christianissimum principem dominum Casimirum dictum Corigello fratrem germanum domini Regis interfecerunt, interfectique caput a corpore scindentes et amputantes et detruncantes cum eodem capite ludibria et multas subsannaciones facerunt in vilipandium Regis* (Pagaliau dievočiausią kunigaikštį, valdovą Kazimierą, valdovo karaliaus brolį, vokietį, vadinamą Karigaila, nužudė ir, siekdami paniekinti karalių, nužudytojo galvą nuo kūno traukdami, plėšdami ir kirsdami bjauriausiai iš jos tyčiojosi) (p. 35). Kryžiuočiai savo ruožtu visad prieštaravo šiai nuomonei, sakydami, jog tai priešo prasimanymas, sukurtas jiems įgelti. Autorius cituoja didžiojo magistro pavaduotojo 1391 metais vokiškai rašytą laišką Lenkijos karalienei, kur nurodyta: „Iš laiško Jūsų Karališkajai Didenybei sužinome, jog kai kurių karo vadų, esančių Vilniaus apgultyje, pranešta, kad esą kunigaikščiui Karigailai Kazimierui nukirsta galva. Turime į tai atsakyti, kad tas, kas šitą sakė, nei žinojo, kaip iš tikrųjų buvo, nei žino, kadangi mes iš maršalkos ir kitų, vertų pasitikėjimo, žmonių, didikų, riterių ir tarnų, kurie tame žygyje buvo, lūpų girdėjome, jog kunigaikštis Karigaila neatpažintas buvo užmuštas, kad niekas apie jį nieko nežinojo, kas truko net iki penktos dienos, kad apie jį jokios žinios mūsų neturėta tol, kol vienas atbėgėlis lietuvis atvyko į mūsų stovyklą, iš jo sužinota apie kunigaikščio nužudymą". Tas pat laiške Šlionsko kunigaikščiams ir tas pat žinio-

vėjusios kitoje Vilnios pusėje. Iš ten akmens sviediniais be perstojo šaudyta į pilį, sienose buvo gan dideli plyšiai. Svetimtaučiai šauliai šaudė iš lanko ir kilpiniais, priartėdami prie pat pilies kalno turėjo rodyti vikrumo ir drąsos stebuklus; kopimas į kalną, kautynės dėl vandens, kautynės palei mūrus; išpuoliai gerai vykdomi, nepailstančios įgulos budrumas ir narsa; nuovoka ir ištvermė vado, kuris nereikalingus ar įtartinus žmones netgi išsiuntė iš tvirtovės; karo meno išmanymas, galop tvirtas lenkų pasiryžimas niekais pavertė visas pastangas puolėjų, taip įtemptai prieš tą tvirtovę kovojusių penketą savaičių, visomis išgalėmis, tokiais kaštais ir tiek jėgų įdėjusių. Nebuvo tenkinamasi burnojimais, netgi buvo grasinama, tyčiojamasi, kviečiama dvikovon: svetimtaučiai prikaišiojo lenkams, kad tarnauja pagonybės labui; giną netikrų dievų šventoves, pastarieji rodė į išganymo simbolius, iškeltus ant Šv. Martyno bažnyčios stogo[1], o aniems patiems iškalbinėjo, kad tarnauja vienoje armijoje su pagonimis, juk didesnioji Vytauto valdomų žemaičių dalis dar laikėsi pagonių tikėjimo. Puolėjai rodė ant ieties pamautą kažkieno galvą, sakydami, jog tai esą Kreivosios pilies vado Karigailos. Lenkai, žinoma, šaipėsi iš to bauginimo, galop buvo sutarta dėl prancūzų ir lenkų susitikimo, paskirtas laikas ir vieta, teisėju išrinktas imperatorius Vaclovas;

se foliante „E" (p. 67). Lenkijos kronikininkai dėl to prieštarauja Dlugošui, kuris (t. I. – Kn. X. – P. 128) aiškiai sako, kad pagautam kunigaikščiui nukirto galvą ir ant ilgos ieties pamovus rodė lenkams, buvusiems pilyje. Kojalavičius (p. 21), De Valis (t. IV. – P. 67), rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 61, 62) skelbia, kad Skirgaila (klaida, – turi būti Karigaila) pateko į nelaisvę Vytautui, betgi, kaip jis mirė, nieko nepasakoja. Kokie įvairūs gandai sklido, tokios įvairios yra ir kronikininkų nuomonės, užtat taip ilgai šį reikalą gaubia nežinia.

[1] Yra pasakojama, kad esą lenkai, iškabinę pilies bokšte vėliavą su kryžiumi, taip įtikinėjo anglus ir prancūzus, kad su krikščionimis susidūrę, kad samdyti už algą kariauja (Onacevičius knygos įvade apie Kazimiero viešpatavimą. – P. XV, XVI). Tai tikrovei prieštaraujantis dalykas. Juk lenkai toje galingoje tvirtovėje būdami visai nesibaimino, o svetimšaliai juolab žinojo, kad anie esą krikščionys; taip pat nei prancūzai, nei anglai šiuo atveju už algą kryžiuočių armijoje netarnavo.

betgi tos riterių pretenzijos vėliau baigėsi bokalų pakėlimu[1]. Taip rungtyniaujant narsa, ištverme ir atkaklumu, puolėjai pastebėjo, kad kasdien kyla vis didesnė Skirgailos grėsmė, kuris nesiliovė puldinėjęs iš užnugario, nukirsdamas ryšius su Prūsija, dėl ko pritrūko parako ir kitų reikmenų. Be to, artinosi vėlyvas ruduo, šaltos naktys, perteklių pakeitęs alkis kariaunoje sukėlė ligas, dėl ko labiausiai sumažėjo viltys užimti pilis. Po to, kai visais būdais pulti tvirtoves jau buvo pasinaudota, priešo armija nusprendė trauktis. Nežinome priešo nuostolių, kuriuos kryžiuočiai iki juokingumo sumažina, vos kelias dešimtis žmonių nurodydami; betgi atmintina yra Tautvilos mirtis, jis krito nuo patrankos šūvio būdamas šalia brolio Vytauto; pas kryžiuočius jis buvo priėmęs krikštą, regis, Konrado vardą gaudamas. Taip pat žuvo Hohenšteino grafas Algardas[2]. Lietuvių nuostoliai turėjo būti tikrai didesni dėl išdavystės ir skerdynių Kreivojoje pilyje: vieni nurodo keturiolika tūkstančių, kiti – pusę to[3]. Atmintinas dar liūdnas atsitikimas vienam iš lietuvių kilmės kunigaikščių, kuris, be jokios abejonės, turėjo būti Narimanto sūnus (Aleksandras – kunigaikščių Rožinskių pirmtakas?). Pastarasis, iškvietęs dvikovon vieną priešingosios pusės riterį, besikaudamas atvirame lauke buvo išmuštas iš balno, paimtas nelaisvėn; Vytautas esą jį pakabintą už kojų medyje liepė šauliams strėlę paleidus nušauti[4]. Kas atsitiko su pačiu

[1] Lenkijos atstovais į Prahą prisistatė ketvertas riterių: Dobrynės kašteliionas Jonas iš Vloščevo, Mikalojus iš Vašmutovo, Jonas iš Zdažovo, Jaroslavas Čekas. Betgi imperatorius, išsiuntęs į Lenkiją savo brolį, Liuksemburgo kunigaikštį Joną, į Prancūziją – Moravijos markgrafą Jodoką, tiek nuveikė, kad lenkai su prancūzais draugiškai rankomis susikabinę atėjo pas Vaclovą į puotą *(Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 129, 130).

[2] Vygandas, o juo sekdamas Šiucas (fol. 86). Palaidotas Vilniaus katedroje *(Długoss.* – Lib. X. – P. 130).

[3] Vygandas, Dlugošas (l. c.).

[4] Strijkovskis vadina jį Narimantu, Pinsko kunigaikščiu ir tikru Jogailos broliu (p. 455). Foigtas visu reikalu abejoja. Kad jis buvo Narimanto sūnus, Aleksandras Narimantaitis, Pinsko kunigaikštis, Jogailos paskelbtas, labai tikėtina. Narimantas, pasak mūsų kronikų, paskendo mūšio metu Strėvos upėje 1348 metais, anot Karamzino (t. V. – P. 140), buvo naugardiečių užmuštas.

Vilniaus miestu – jokie kronikininkų padavimai nieko mums nebyloja, o kad tada buvo gausus gyventojų ir toli nusidriekęs, nekyla abejonių; turėjo tai būti susispietusios trobelės ar kaimiūkščiai ir palivarkėliai, tarsi atsitiktinai, kaip kad kai kurie mano, ir netgi vėlesnieji keliautojai yra patikinę, išmėtyti dauboje tarp Neries ir Vilnios, kur buvo iškilusios stačiatikių tikėjimo cerkvės, taip pat Švč. Mergelės Marijos bažnyčia Smėlynėje ir prie jos pranciškonų vienuolynas, Šv. Mikalojaus bažnyčia su didžiulėmis kapinėmis bei kiti svarbesnieji statiniai. Visa tai neturėjo visiškai virsti griuvėsiais, antraip kronikos nebūtų nutylėjusios, turėjo nusileidę pasiduoti, kaip kad esame minėję[1].

[1] Ne pro šalį čia bus pacituoti žinių apie Vilnių XVI amžiuje, paimtų iš vokiečių keliautojų atsiminimų, įdėtų Celerio *(Zeller)*, mūsų autorių vadinto Celiarijumi *(Cellarius)**, veikale (Newe Beschreibung des Königreichs Polen und Gr. Herzgothum Litauen etc. – 1663; antrasis leidimas, p. 195–209): „Vilnius yra plačiai išsidriekęs ir gausiai gyvenamas. Tačiau namai ten dažniausiai mediniai, žemi, jie labiau panėši į palivarkus, kaimo pastatus negu kad į miesto, dengti malksnomis arba storlentėmis; gatvės, labiau panašios į miesto, yra dvi ar kiek daugiau, kuriose gyvena svetimšaliai. Karalius Žygimantas I puikiai įsirengė rūmus Kreivojoje pilyje *(Cromehus)*, kur įsteigė ir gausią knygų biblioteką. Gatvėse šen bei ten nemaža vandens trykšlių, kurios latakais iš šaltinio, už Vokiečių vartų esančio, ima vandenį, tik jis turėtų būti nekoks. Dėl to alus ten nenusisekęs... tačiau midus – nuostabus. Ten yra daug aklų žmonių, todėl kad gyvena dūminėse pirkiose, valgo daug svogūnų ir česnakų, per daug geria degtinės, alaus ir midaus. Ir nors miestas didelis, jame nėra nei jokių špitolių, nei prieglaudų varguoliams. Tą miestą pirkliai lanko žiemą, kai balos ir klampynės užšąla. Nėra išsiskiriančių priemiesčių, tačiau aplink miestą yra daugybė išmėtytų medinių namelių, kuriuos lengvai bet kur galima perstatyti, kadangi nėra nei taisyklingų gatvių, nei kvartalų. Žmonės tose pirkiose gyvena grubūs, netašyti, tingūs, didesnė dalis jų – valdiniai, kurie savo ponų klauso, todėl kad dažnai yra jų mušami. Rakandų namuose nedaug. Vaikai, šeimininkai ir galvijai po tuo pačiu stogu telpa, dvokiančiame būste *(numuose. – T. N.)*. Gimdyvė guli ant kieto suolo, o kitą ar trečią dieną sveika eina į darbą. Patalai šiame krašte nežinomi. Turtuoliai ir bajorai miega ant meškos kailių; bajoraitį iš to pažinsi, kad prašmatniai rengiasi ir daugybę aukso bei sidabro papuošalų prisikabinęs; miesčionys savo puikybę tuo liudija, kad žmonos puikias sukneles ir brangias apyrankes nešioja. Už miesto vartų dažnos vagystės ir žudynės, ypač

1390 m. Karalius Lietuvoje. Karalius Vladislovas, kai jį pasiekė garsas apie tas jo tėvynę ištikusias negandas, atvyko su dalimi lenkų kariaunos; tačiau priešo šalyje nebebuvo. Parodęs tėvišką rūpestį nelaimingiesiems tėvynainiams, priešo lig paskutiniųjų nusiaubtiems, suteikė didelę paguodą. Vos tik rogių kelias leido važiuoti didžiajam transportui, atėjo parama grūdais ir ūkyje reikalingais daiktais; tai tęsėsi visą žiemą. Vargšai žemaičiai, savo ponų kryžiuočių taip pat nusiaubiami šiems pereinant jų žemę, irgi šaukėsi pagalbos, kęsdami badą; išsisukinėjo sakydami, kad Vytauto pasiuntinių buvo dažnai bauginami, esą visi bus išnaikinti, jeigu nenutrauks ryšių su

---

prie tos vietos, kur stovi puikūs karaliaus Žygimanto I rūmai, betgi iš medžio, prie miško pastatyti, pilies pusėje; netoli Viršupio, taip pavadinto upelio, skirti pramogoms ir poilsiui. Jame žvėrynas, kur yra įvairių žvėrių, dideliais kaštais išlaikomų. Atvažiuojant nuo Karaliaučiaus, per tris mylias nuo miesto, driekiasi nuostabus miškas ir aukštos kalvos, iš kur patenkame į ilgą slėnį, nusėtą daugybės kaimų ir miestelių, daugiausia totorių gyvenamų, iš ten dar dvi mylios kelio iki miesto". Po to aprašinėja gaisrus, sumaištis, religinius vaidus, kilusius XVI–XVII amžiaus pradžioje. Pabaigoje vėl nukrypsta į pasakojimus apie pastatus, remdamasis vėlesniais šaltiniais: mūro bažnyčių yra nemažai – ypač giria bernardinų bažnyčią ir vienuolyną, pirklių namus, kanceliariją, rūmus: vyskupo ir vaivados, graikų apeigų bažnyčią, rotušę ir t. t. Iš rankraščių, atsiųstų man iš Peterburgo, iš kadaise istorikui Karamzinui priklausiusių dokumentų rinkinio, matyti, kad Vilnius buvo apjuostas grioviais ir palisadais. Ta siena prasidėjo nuo Bokšto, dabar Vaikelio Jėzaus, ir rėmėsi į Vokiečių gatvės pradžią, iš ten, apimdama Šv. Mikalojaus bažnyčią, siekdavo griovą, vadintą Kačergos, ir tęsėsi, taip kaip ir mūsų laikais, iki Šlapiųjų vartelių, dabar bulvaro pradžia; siekė Kreivąją pilį. Vartai buvo: Šlapieji, Totorių, Vilnios, Trakų, Vokiečių, Rūdininkų, Krėvos, arba Aušros, Subačiaus, Užupio, Pilies, Bernardinų. Pilies vartai jungė miestą su Žemutine pilimi. Dar senaisiais laikais Bokšto vartų *(Brama Bakczyńska)*, kur dabar Puzinų namas (Šv. Mykolo skersgatvis, nr. 486), pavadinimas kilo nuo totorių daržų: *Bakčy* – totoriškai daržas. Ten, už chemijos laboratorijos, seniau – evangelikų susirinkimo vietos, buvo mūrinis namas, vadinamas Bokšto *(Bakszta)*. Žinios iš padavimų.

vokiečiais. Karalius nedraudė ir tiems žmonėms pasiųsti paramos. Tuo tarpu, pasigilinęs į įvykius sostinėje, įsitikino, kad Skirgailos valdžia gyventojams buvo nepakeliamai sunki, alinanti, neteisinga; šitai patvirtino Moskorovskis, nepanoręs toliau likti pavaldus tam kunigaikščiui, prašė leisti grįžti į Lenkiją. Tada karalius Vladislovas Vilniaus seniūnu paskyrė Jaską Olesnickį, Dembno herbo, o Skirgailą nušalino nuo miesto valdžios. Žinoma, pats apsiėmė ir visą Lietuvą valdyti, išsiuntęs tą kunigaikštį į Kijevą Pietų Rusios vietininku; ne dėl to, kad taip iš Vladimiro atimtų tos kunigaikštystės valdžią, kaip kad norėtų Strijkovskis[1], juk anas Kijeve negyveno, tad Skirgaila galėjo paimti miesto ir krašto valdžią kaip didžiojo kunigaikščio vietininkas. O pačioje Lietuvoje vietininko pareigos buvo patikėtos Vygandui, turėjusiam vardus: rusišką – Bazilijaus, Romos katalikų – Aleksandro, – pačiam jauniausiam iš karaliaus brolių ir labiausiai jo mylimam, jaunuoliui, daug vilčių teikiančiam. Pastaruoju metu jis turėjo Krėvos ir Kernavės kunigaikštystes, Lenkijoje jam priklausė valdos Inovroclave ir Bydgoščiuje; buvo vedęs Opolės, vėliau Gnievo kunigaikščio Vladislovo dukrą Jadvygą, paliko vieną dukrą, su ja sugyventą[2]. Tai rodo, kad karalius suprato padaręs klaidą, patikėdamas Skirgailai tokią didelę valdžią, per kurio nerangumą ir nevykusį elgimąsi tėvynė patyrė baisių nesėkmių, suskilo valdovų šeima.

1390

1391 m. Tarpuvaldis kryžiuočių valstybėje. Anastazijos santuoka. Kai Lietuvoje dėjosi tokie dalykai, Marienburge didįjį magistrą Konradą Ciolnerį Rotenšteiną ištiko mirtis; ordino valdymas buvo patikėtas iš aukštųjų pareigūnų sudarytai tarybai,

---

[1] *Stryjkowski.* – S. 456.

[2] Tas pats. – P. 458; *Naruszewicz.* – T. VII; genealoginės lentelės.

kuriai vadovauti, kaip buvęs pavaduotojas *(Staathalter)*, ėmėsi didysis komtūras Konradas Valenrodas. Nieko reikšmingo Vytauto reikalo labui jis negalėjo sumanyti, nuolat baiminosi Lenkijos karaliaus, o šis taip pat dėl lėto savo būdo, nors ir laikydamasis grėsmingos pozicijos, nestojo kovon su kryžiuočiais per tarpuvaldį jų valstybėje, iš tiesų laukęs patogaus meto atsilyginti už Kreivosios pilies sudeginimą, betgi uždelsęs septynis mėnesius. Tą nedovanotiną karaliaus Vladislovo nerangumą istorikai aiškina įvairiai: žiema – nepalankus metas žygiams ar įprastinis karaliaus aplaidumas politikoje kaltas, prie to dar prisidėjus lenkų nenorui už Lietuvą kariauti ar nusileidus įkalbinėjimams Kališo vaivados Sendzivojaus, labai palankaus lenkams, ar pagaliau ordino vyresniųjų pastangos karalienę Jadvygą įprašant[1], žodžiu, kryžiuočių ir Vytauto laimei, karalius nesusivokė pasinaudoti gera proga ir aplinkybėmis. Lietuvių emigrantai ramiai sėdėjo Prūsijoje: Alšėnų kunigaikštis Jonas ir Belzo kunigaikštis Jurgis gyveno Morungene, prie Visevaldės paimtas kunigaikštis Simonas Jaunutaitis liko nelaisvėje Marienburge, kiti buvo kitose pilyse ar kalėjimuose arba gyveno griežtai prižiūrimi; apskritai, kartu su riteriais imant, ordinas turėjo išlaikyti per du tūkstančius žmonių. Kunigaikštis Vytautas su šeima gyveno Bartenšteine; būtent ten pas jį atvyko bajorai nuo didžiojo kunigaikščio Bazilijaus Dmitrovičiaus, prašydami išleisti už jo kunigaikštytę Anastaziją, sužieduotą su juo; jie buvo vadinami: Aleksandras Polė, Belevutas ir Selivanas; vyko tai 1391 metų sausio pradžioje. Jaunoji kunigaikštytė, tėvų palaiminta, Alšėnų kunigaikščio Jono lydima, jūra iš Gdansko išplaukė į Maskvą; per Pskovą ir Didįjį Naugardą ją pasiekė ir sausio 21 dieną susituokė su didžiuoju kunigaikščiu, Sofijos vardu priėmusi vyravusios Bažnyčios tikėjimą[2].

[1] Žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 576, 577 (Valenrodo laiškas karalienei).

[2] *Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 141; t. VII. – Noty nr. 132–133. Šios pastabos suderintos su rusiškomis datomis.

Toks yra kronikininko pasakojimas; vis dėlto, kad kelionės būta jūra iš Gdansko į kurį nors Livonijos uostą, galima užginčyti svariais argumentais, juk sausio mėnesį jūros pakraštys paprastai plačiu ruožu užšąla ir netgi dabar, laivininkystei labiau ištobulėjus, laivai tuo metų laiku neplaukioja, nebent žiema būtų buvusi išskirtinai šilta, kaip kad tai matyti iš kronikininkų pastabų, nurodančių atsakomojo Lenkijos karaliaus žygio nuostolius, kurio esą nebuvo galima dėl tos priežasties surengti. Galiausiai kunigaikštytė, išvažiavusi iš Bartenšteino apie Tris Karalius, po dvidešimties dienų per Memelį, Mintaują, Rygą bei Naugardo kraštą galėjo ir rogėmis į Maskvą atvykti.

1391

1391 m. Konradas Valenrodas. Galiausiai didžiuoju magistru kryžiuočiai išrinko Konradą Valenrodą. Apie jį tiek daug prirašyta įvairių padavimų ir mūsų literatūros istorijoje jis yra toks reikšmingas asmuo, kad manau esant reikalinga trumpai, pagal patikimiausius šaltinius ir savo paties vertinimus, visa tai išdėstyti. Buvo kilęs iš garsios Valenrodų giminės, nuo seno gyvenusios Frankonijoje, kur dar X amžiuje vienas iš tos giminės buvo tarp imperatoriaus Otono II rūmų dvariškių, kitas, taip pat iš tos giminės, dalyvavo turnyruose imperatoriaus Henriko III laikais. Konradas, jauno amžiaus būdamas, Vokietijoje įstojo į Kryžiuočių ordiną, o netrukus ir tikras jo brolis Jonas apsivilko mantiją su juodu kryžiumi; pastarasis, pajutęs pašaukimą būti vienuoliu, tam ir pasišventė, tarnavo ordinui ir vėliau gavo Rygos arkivyskupiją. Jų sūnėnas Friderikas vėliau ėjo ordino maršalkos pareigas. Konradas jau senokai gyveno Prūsijoje, kai jam 1377 metais buvo duota Šliochovo komtūrija, ją valdė iki 1382 metų, tuomet pakviestas būti maršalka, kuriuo tarnavo iki 1387 metų, kol buvo pakeltas į didžiuosius komtūrus. Kai mirė Ciolneris, kurio

pavaduotoju, kaip kad matėme, jis buvo septynis mėnesius, 1391 metais buvo vienbalsiai išrinktas didžiuoju magistru. Žmogus išmintingas, ištikimas tiesai, pašėlęs karys ir darbštuolis, kadaise perdėm žiaurus, veiklus eidamas pareigas ir geranoris žmonėms, religijai gan abejingas, užtat nemėgęs naudos neduodančios veiklos; nepalankus dvasininkams, pilnas puikybės, besimėgavęs prabanga ir pobūviais, perdėm išlaidus ir į senatvę pamėgęs stipraus gėrimo taurę išlenkti. Niūrus draugijoje ir bjauraus veido. Galiausiai galima pasakyti, kad jis vienas tiek iššvaistė turtų, kiek dešimtys jo pirmtakų per didelius vargus būtų galėję sukaupti; juk, be naudotų atsargųižde, jo valdymo laikais buvo renkami dideli mokesčiai ir duoklės. Tai ir ką dar apie jį papasakosime vėliau, galima pripažinti istoriškai teisingais dalykais, visa kita priskirtina prie anekdotinių pasakojimų.

1392

1391 m. Taikos sutartys. Pirmučiausias naujojo ordino viršininko rūpestis buvo užmegzti draugiškus ryšius su lenkų karaliaus rūmais, ypač kad tam progą davė Poznanės vaivada Sendzivojus. Lankėsi jis ir Marienburge, ir pas karalių, prižadėjo abi puses palenkti taikytis, taigi buvo rūpinamasi dėl asmeninio karaliaus susitikimo su didžiuoju magistru; turėjo būti deramasi dėl pasikeitimo belaisviais ir jų išpirkimo; kryžiuočiai rodė nuoširdų norą sudaryti taikos sutartį visam laikui, karaliaus ir Sendzivojaus ryšių palaikymas laiškais patikina, kad bent jau be klastos to buvo norėta ir daug tikėtasi iš Lenkijos senatoriaus tarpininkavimo. Šių pastangų išdava buvo ta, kad Sendzivojus atvyko į Marienburgą su karaliaus įgaliotiniais Štrusu ir Arnoldu Valdau; pastarieji su aukščiausio rango vyresniaisiais sutarė dėl šių punktų: suvažiavimas turi įvykti šv. Margaritos dieną, liepos 13-ąją, Vyslos saloje, prie Zlotori-

jos pilies; čia kiekviena pusė atsiųs po keturis aukščiausio rango pareigūnus su visais įgaliojimais sudaryti sutartį. Šie aštuoni įgaliotiniai turi nustatyti priešsutartinius punktus dėl valdų, priklausančių kryžiuočiams, lietuvių, lenkų ir rusų kraštams, kaip kad priklauso pagal teisybę ir draugiškus pasvarstymus. Sutarę tarpusavyje, įgaliotiniai praneš savo valdovams, ir karalius atvyks į Racionžą, o didysis magistras – į Torunę, kad, pasirinkę tinkamą vietovę, abu galėtų suvažiavę susitikti. Tuo metu tarp Prūsijos, Lietuvos ir Rusios negali būti pažeistas taikos susitarimas, įsigalėsiantis nuo paskutiniojo sekmadienio prieš Sekmines iki liepos 27 dienos, keturioliktosios dienos po šv. Margaritos, įskaitant ir Livoniją; dėl to didysis magistras nedelsdamas nusiųs ten nurodymus raštu. Tuo metu Lenkijos kraštams negali būti jokių trukdymų, dėl kurių nukentėtų prekybos interesai ar gyventojai; taip pat nebus kaip nors trukdoma ryšiams su Torune, Gdansku ar užjūrio kraštais. Savo ruožtu didžiojo magistro valdiniai įgyja visišką laisvę prekybos interesais lankytis Krokuvoje, Vengrijoje, Rusioje, Lietuvoje arba kraštuose ir miestuose, valdomuose karalystės, kad šie valdiniai nebūtų priversti išimtinai tik Krokuvoje, o anie tik Torunėje laikyti savo prekių sandėlius, betgi senu papročiu visur, kur tik jiems patinka. Tačiau jei per taikos sutarčiai sudaryti nustatytą laiką pirkliai nebaigtų savo reikalų, o valdovai išsiskirtų nesusitarę, pirkliams dvi savaites po šv. Margaritos iki pat artimiausios šv. Jono šventės, rugpjūčio 29 dienos, bus leista baigti tvarkyti savo reikalus ir laisvai su visu turtu išvykti į savo kraštą. Pagaliau buvo sutarta, kad lietuviai ir rusinai paliaubų metu nesiims jokių sumanymų, skriaudą darančių krikščionių kraštams, ar kitiems, rusinams priklausantiems[1], nei rengs žygių, taip pat negalės pasitarnauti teikdami tokią pagalbą ar paramą, kuri karaliui ir aniems kraštams būtų nenaudinga. O jei lietuviai ar rusinai paliaubų metu būtų

[1] Tikriausiai kalbama apie Didįjį Naugardą ir Pskovą.

iš kokios nors pusės užpulti, patys savomis jėgomis turėtų gintis, dėl to jokiais būdais nelaužydami taikos susitarimo; didysis magistras ir ordinas turi elgtis taip pat[1]. Kuriam laikui užsitikrinęs ramybę, pašalindamas atviro karo pavojų, Valenrodas vis tiek nesiliovė galvojęs apie karo žygius, nes atnaujino anksčiau sudarytas sutartis arba sudarinėjo naujas su verbuojamais kariais iš Pamario, ieškodamas gausios, kiek tik išgali, samdytų karių paramos ir, be kitų krašto reikalų tvarkymo, paliaubas daugiausia išnaudodavo tam, kad kuo greičiau ir geriau pasirengtų naujam karui[2].

1393

Ruošiamasi užkariauti Lietuvą. Neturime žinių, kaip tie skelbti susitikimai su kryžiuočiais iširo, tik tai tikra, kad Valenrodas, laimėjęs laiko savo pasiruošimams, turėjo progos kovai su pagonimis pasikviesti riterių iš svetur, mat, dalį už visumą palaikęs, tai yra Žemaitiją už visą Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, drąsiai ėmė skelbti visus esančius pagonis. Gerai apmokėti vienuoliai visame krikščioniškajame pasaulyje griaudėjo iš sakyklų, skelbė naująjį didįjį magistrą Dangaus pasiuntiniu, turinčiu baigti apkrikštyti pagonis ir Romos bažnyčios viešpatavimą išplėsti už Rifėjų kalnų; dievotiems piligrimams, gerai ginkluotiems, Prūsijoje žadėjo puikias vaišes, svetingumą, dosnumą kiekvieną kartą, aukštesnį riterio rangą, iškilmingas puotas. Kryžiuočių pamokslininkai, kuriems visos sakyklos tapo atviros, nereikalavo nei popiežiaus bulių, nei išrišimo, gražby-

[1] Apie tai dokumento originalas Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius 62. – Nr. 2). Datuota: *In castro Marienburg a. d. 1391 proxima die Sabbati post festum b. Ambrossii* (Marienburgo tvirtovėje, 1391 Viešpaties metais, penktadienį po Palaimintojo Ambraziejaus šventės (balandžio 8 dieną. – *T. N.*).

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 585–587.

liavo apie auksą ir išgertuves, grobį ir lėbavimus nekrikštų žemėje. Didžiojo magistro aplinkraštis pranašavo tokias vaišes ir iškilmingas puotas, kokių dar šiuose kraštuose nebuvo regėta. Visa tai iš atokiausių šalių traukė ir viliojo klajūnus bei avantiūristus riterius, kiti ėjo vien smalsumo vedami, kad pamatytų tuos turto švaistymo, atvertimo ir nepažįstamo pasaulio užkariavimo stebuklus[1].

Taigi apie šv. Joną, net greičiau negu buvo tikėtasi, atvyko iš Vokietijos markgrafas Friderikas iš Meiseno, lydimas daugelio grafų, baronų ir penketo šimtų riterių. Taip pat daugiau ar mažiau gausiai traukė riteriai iš Prancūzijos, Anglijos, Škotijos ir kitų kraštų. Nudžiugintas parama, Valenrodas sutelkė savo krašto armiją, sušaukė samdytus karius, rinkimosi vieta paskyrė Karaliaučių. Marienburge jau nebebuvo kalbama apie susitikimą su Lenkijos karaliumi, tik buvo laukiama liepos galo, kitaip sakant, pliauboms skirto laiko pabaigos. Nuostabioje stovykloje prie Karaliaučiaus turėjo būti surengta iškilminga puota, maršalka Rabė, plačiai užsimojęs, ėmėsi pasiruošimo darbų. Tuo metu tarp svečių kilo muštynės; škotai susikivirčijo su anglais, buvo prieita iki kruvinų susirėmimų; įžymus riteris Vilhelmas Duglas ir dar vienas iš jo giminės ar stovyklos gyvybe užmokėjo; šis įvykis sukėlė riterių piligrimų vaidus, o vėliau kilo nesusipratimų tarp anglų ir prancūzų; labiausiai prie to prisidėjo armijos gaišatis. Tad reikėjo pajudėti iš stovyklos prie Karaliaučiaus; netgi ir rugpjūtis atėjo, tad, atidėjusi puotos iškilmes, kol atvyks į pagonių žemę, kariauna mažomis grupuotėmis patraukė Nemuno žygio kelio link. Didysis magistras pats asmeniškai vadovavo, dalyvių – keturiasdešimt šeši tūkstančiai ginkluotų žmonių, iškėlę bures Nemunu aukštyn plaukė daugybė krovininių laivų, prikrautų įvairių reikmenų[2].

---

[1] Senoji Prūsijos kronika. – P. 42.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 595–597.

1394

Valenrodas jau nebeturėjo išskaičiavimų paisyti Lenkijos karaliaus, todėl drąsiai ėmė jį erzinti, užimdamas Zlotoriją, Dobrynės žemę ir kitus vienuolio godulio jaukus, elgėsi prieš karaliaus norus ir pamindamas jo teises, galiausiai kaip įniršęs liūtas puolė Lietuvą. Tai taip pat pasekmė gerojo karaliaus Vladislovo silpno būdo: turėdamas sutvarkyti daugybę reikalų savo valstybėse, pražiūrėjo, kas svarbiausia, tai yra, pritaikęs gerą progą, sutramdyti vienuolių riterių puikybę, ir leidosi Sendzivojaus įpainiojamas į santykius, mažiausiai naudos duodančius, dėl ko ordinui tik pakišo galimybę surengti Lietuvos puolimą, vieną pačių didžiausių.

1395

1391 m. Puotos iškilmės. Išdidusis Valenrodas, stojęs tokios didžiulės armijos priešakyje, vertinančiu žvilgsniu žvelgė į švytruojančius riterius, žygiuojančius gražiai surikiuotomis gretomis, virš kurių buvo iškelta vėliava su Dievo Motinos atvaizdu, už jų ėjo riteriai, iškėlę Šv. Jurgio vėliavą, toliau – Meiseno vėliava, užnugaryje plaikstėsi kitos. Didžiulei stovyklai vieta parinkta prie Kauno, dešiniajame Neries krante, dviejų didžiulių upių santakoje, plynėje, nusidriekusioje aukšta pakrante. Ordino maršalka negaišdamas ėmėsi ruošti ištaigingą pobūvį, vadinamą puotos iškilmėmis. Joks didysis magistras nebuvo nieko panašaus padaręs, jokios riterių ar valdovų iškilmės negalėjo lygintis, kaip kad nė vienas iš ruošusiųjų vaišes būdo savybėmis neprilygo Valenrodui, kurio polėkis, šėlsmas ir atžagarumas vienuolio pašaukimui artėjo prie beprotybės ribos; ar jam norėjosi įamžinti savo vardą rodant pernelyg didelį dosnumą ir išlaidumą, ar manė ta puota ordino labui papirksiąs visą Lietuvą, sunku atspėti, žodžiu, puota bu-

vo iškelta tokia prašmatni, tokia ištaiginga, kad jos išlaidos siekė iki penkių tūkstančių prūsiškų sidabro grivenų. Tai vyko pirmosiomis spalio dienomis[1].

1396

1391 m. Žygis į Vilnių. Po tų iškilmių kariauna persikėlė per Nerį, priartėjo prie Strėvos upės, kur pasidalijo į dvi kolonas: viena lėtu žingsniu ėjo palei kairįjį Neries krantą, kita patraukė Trakų link, vadovaujama paties Valenrodo, lydimo atėjūnų iš svečių šalių. Tačiau, priartėję prie tos vietos, visus priemiesčio pastatus rado Skirgailos pelenais paverstus ir susivokė, jog būtina skubiai grįžti ir Paparčių *(Boporten)* apylinkėse susijungti su pirmąja kolona. Tuo tarpu kariaunos dalinys, traukęs nuo Veliuonos, su kuriuo susijungė kunigaikštis Vytautas, apsupo Vilkijos tvirtovę[2], kuri po šiokio tokio žemaičių pasipriešinimo buvo atiduota Vytautui. Lenkai, dar kiek gynęsi, kažkokiame atskirame įtvirtinime dėl menkų savo pajėgų buvo priversti pasiduoti nelaisvėn[3]. Ta tvirtovė buvo svarbi dėl savo padėties, kadangi skersai kirto Nemuno traktą, besitęsiantį palei dešinįjį krantą. Ji, stovėjusi dabartinio miestelio priemiesčio vietoje, siekė iki pat Nemuno, tekėjusio čia pat už aukštų krantų, iš kitos

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 596–598.

[2] Lindenblato veikale – Vilkenburgas *(Wilkenburg).* Jis tapatinamas ne su Vilkmerge, kuri gana toli nuo kelio, kur dėjosi įvykiai, yra įsikūrusi, o su Vilkija, per tris mylias žemiau Kauno, prie Nemuno esančiu miesteliu.

[3] Visi kronikininkai, pasakodami apie įvykius Valenrodo laikais, yra labai aplaidūs. Vilkijos pilį (Vilkenburgą) jie tą kartą perkelia prie Neries ir liepia Vytautui prie didžiojo magistro akių užimti, tuo tarpu jis dar būtų likęs Žemaitijoje ir t. t. Žiūrėti apie tuos paistalus pono Foigto nuorodose (t. V. – P. 600). Strijkovskis priešo stovyklą įkurdina ant Vilniaus degėsių; dar reikšmingesni dalykai, rasti Długošo veikale, Olesnickį verčia antpuolius rengti, be gailesčio pliekti kryžiuočius, ko betgi pastarieji niekados net nesapnavo, ką iš jų pačių kronikų sužinome.

pusės buvo visai priartėjusi prie pakrantės aukštumų, tad vertė priešą šioje vietoje atsitraukti toli nuo upės ir, per kalvotas vietas su daugybe tarpeklių einant, aplenkti nemažą plotą. Betgi reikėjo ją užimti, kad turėtų laivams saugesnį kelią, o grįždami – ir sau tinkamesnę vietą persikelti. Su kunigaikščiu Vytautu, be prūsų kariaunos, buvo dar nemažai žemaičių, norom nenorom užsiverbavusių, tikriausiai įtikinus, kad tokia didžiulė kariauna, be abejonės, įvesdins jį į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Prie Visevaldės jis persikėlė per Nerį; pastarąją tvirtovę apsupo Livonijos riteriai ir bemaž tuo pat metu užėmė, tikriausiai taip pat Vytauto tarpininkaujami; vis dėlto trys šimtai bajorų ilgai nenorėjo ginklo padėti, galop buvo paimti nelaisvėn. Neilgai buvo laukta, kol prisijungs Livonijos magistras, kuris, prie Visevaldės persikėlęs per Nerį, kartu su Vytautu priartėjo prie pagrindinės armijos. Kariauna jau žygiavo tiesiai Vilniun, kai pasiekė žinia, kad lietuviai patys miesto apylinkėse keturių–penkių mylių atstumu viską aplink sunaikino, žmones iškeldino ir visas galimybes apsirūpinti maistu likvidavo. Po paskutinio pasitarimo buvo pripažinta esant neįmanoma šiuo rudens laiku ir taip susiklosčius aplinkybėms imtis ko nors ryžtingo prieš Lietuvos sostinę. Šit taip didžiulis žygis, kuriame karių dalyvavo iki septyniasdešimties tūkstančių, įskaitant Livonijos ir Vytauto pulkus, nepasiekė savo tikslo, tiesiog pastangos nuėjo perniek. Grįžtant buvo persikelta per Nerį ir nuspręsta dar orams nepabjurus imtis medinių pilaičių statybos. Tam tiko ir rudens oras, nes tokių trys buvo pastatytos, dvi – per pusę mylios nuo Kauno, Nemuno pakrantėje, markgrafo Frideriko ir Meiseno pulko garbei jo vėliava buvo papuoštos. Jos, regis, stovėjo žemiau Kauno ir užtikrino ryšį su Užgirio kraštu, palengvindamos persikėlimą per upę. Trečioji buvo pastatyta kažkur aukščiau Kauno[1]. Šio miesto tvirtovė buvo Vytauto rankose ir jos įrengimas taip pat

[1] Nežinome netgi, kaip tos pilaitės iš tikrųjų vadinosi; tai, ką kronikininkai tame skirsnyje kalba apie Noiverderį ar Noigarteną ir Metenburgą, aiškiai su kitomis vietovėmis yra sietina. Žr. mūsų geografinius aiškinimus.

turėjo būti patobulintas[1]. Visos tos tvirtovės buvo patikėtos Vytautui, užtektinai turėjusiam atvykstančių pas jį šalininkų ir šiek tiek ordino riterių; įkurdino ten savo žmones. Kryžiuočių kariauna plėšikavo ir naikino; Naugardukas prie Neries buvo sudegintas, pastarąjį pripažįstame esant ta pačia Visevalde, Skirgaila neseniai buvo tą punktą iš naujo sustiprinęs. Ukmergę taip pat panašus likimas ištiko[2], be abejo, dėl Livonijos kryžiuočių, grįžtančių į savo kraštą.

1397

*Dėl šio baisaus kryžiuočių antplūdžio, nuolatinių Vytauto šalininkų atakų bei Livonijos kryžiuočių antpuolių Lietuvos padėtis tapo labai apverktina. Valstiečiai buvo priversti apleisti savo dirbamos žemės plotus, todėl neturėjo kuo misti, prasidėjo badas. Ir riterių nebuvo galima išlaikyti prie ginklo. Karalius, norėdamas išgelbėti badu mirštančius lietuvius, iš Lenkijos ir Rusios turėjo atgabenti įvairiausių maisto produktų. Jonas Olesnickis tuomet vadovavo pagrindinėms Lietuvos ginkluotosioms pajėgoms, o jauniausias karaliaus brolis Vygandas Aleksandras – vyriausybei[3]. Taigi, kai tik atsirado galimybė pradėti naują karą, šis jaunasis kunigaikštis, Olesnickio patartas, stengėsi** sugriauti Lietuvos žemėje priešo pastatytas naujas pilis, betgi tai nepavyko. Kaunas jau buvo taip priremtas, jog mažai betrūko, kad būtų užimtas, tuo metu, kai jaunasis kunigaikštis, kantrybės

[1] Kad Kaunas tada buvo priešo rankose, Prūsijos kronikininkai, tiesa, nenurodo; mūsų kronikininkai kur kas vėliau verčia tikrą apsuptį rengti; tačiau dėl daugelio priežasčių reikia manyti, kad po pastarosios Vilniaus apgulties kažkuris Vytauto kariaunos dalinys, grįždamas iš Prūsijos, turėjo tą tvirtovę užvaldyti. Tai kryžiuočių šaltiniuose buvo praleista, o mūsų – aplaidžiai užrašyta, todėl Dlugošo veikale atsidūrė nederamoje sau vietoje.

[2] *Stryjkowski.* – S. 457.

[3] *Dlugoss.* – *Lib. X.* – *P. 132–133.*

stokodamas, nutraukė apgultį[1]. Tačiau Vygandas buvo nuožmus priešas Vytauto, turėjusio didelių vilčių pats vienas su savo šalininkais užkariauti ir Vilnių, ir visą Lietuvą; taip pat tikėjosi paramos iš žento Bazilijaus, Skirgailą atstūmė, lenkų vadus manė lengvai įveiksiąs, jei tik visus krašto gyventojus patrauksiąs savo pusėn; tiesa, Vygandas stovyklų patirties neturėjo, tačiau buvo Algirdo sūnus, taurumu labai primenantis tėvą ir tautos mylimas[2].

Karalių, brangiausių tautos relikvijų niokotoją, sėdintį svetimame soste, buvo lengva tautos akyse apjuodinti ar nekenčiamą Skirgailą išpeikti, o dėl Vygando tai negalėjo pasisekti, mat tauta dėjo į jį trokštamiausias savo viltis. Vytautas, priešingai, prarado lietuvių pasitikėjimą ir meilę, kurios jau niekad tokios didelės ir nebeatgavo. Nepaisant visų jo labai vertingų savybių, per nelaimes jis įgavo tarsi atšiaurumo, nepatiklumo; buvo jis karys, iš mažens tiesiog pratinęsis vadovauti ginkluotiems žmonėms, užtat išsiugdė per didelį autokratiškumą, tautoje nepriimtiną, kuris tik stovyklose tiko. Gal ir metas buvo palankus to kunigaikščio veiksmams, padėjęs jam savo tikslų siekti. Tuo tarpu Valenrodas užmiršo nesuskaičiuojamas savo išlaidas, tik ką vėjais paleistas, kai buvo prieita iki vaidų su karaliumi dėl Dobrynės; tie dalykai, tiesa, netelpa į mūsų pasakojimų rėmus, betgi sunku nutylėti pastabas, kaip tas didysis magistras dėl prieštaringų savo veiksmų ir po to žygio į žemes palei Vilnių nesigėdijo užsispyręs sakyti, kad esą nesulaužęs paliaubų sutarties ar, tiksliau, ne-

---

[1] *Stryjkowski.* – S. 438.

[2] Be anksčiau minėtų valdų, jis turėjo karaliaus Vladislovo jam dovanotas: Kernavę, Bručiškes ir Čečerską. *Cromer.* Index Arch. Cracov. MS. – Nr. 381: *Datum Carcoviae in papyro lacerato. Sub. An. 1385* (Duota Krokuvoje, papiruso lakšte, 1385 metais). *Długošas (kn. X. – P. 135) labai palankiai atsiliepia apie tą kunigaikštį, išauklėtą lenkišku papročiu, tai yra dievobaimingą ir puikių manierų, labai protingą ir gabų. Lenkijoje jis valdė Bydgoščių ir Inovroclavą*.*

atitolinęs progos pratęsti ją ir sutarti su karaliumi dėl taikos[1]. Tuo metu, kai Vytautas Lietuvoje dažnai griebdavosi ginklo prieš karalių, turėjęs savo žinioje kryžiuočių riterių, laikęs atimtas iš ano ar jo žemėse pastatytas pilis, Valenrodas nesiliovė teisinęsis Europai, kad jis Lietuvos nekamuojąs karais, – ir tai sakė tuo metu, kai Vytautas užėmė Merkinės *(Merkenpille)* pilį ir paimtus ten įkaitais buvusius lenkus, sukaustytus grandinėmis, išsiuntė į Marienburgą; kai pagaliau maršalka ir Osterodės komtūras su kariauna įsiveržė į Lietuvą, kad kartu su Vytautu pultų Gardiną, kur buvo įkurdinta karaliaus įgula.

1398

1391 m. Užimamas Gardinas. Nedaug tepraėjo laiko, kai kunigaikštis Vytautas su pagalbon atėjusiomis pajėgomis, tik ką minėtomis, apsupo Gardiną; tuo metu Žemutinė pilis po pastarojo jos užėmimo, regis, nebuvo pakilusi iš griuvėsių, tik Aukštutinė tegalėjo būti ginama. Įgula, iš dalies sudaryta iš lenkų, tačiau daugiau buvo rusinų ir lietuvių, davė narsų atkirtį. Nuolatos iš patrankos šaudyta į mūrus, kurie, būdami begalinio storio, atsilaikydavo prieš akmens sviedinius. Viltis užimti jau blėso, kai pilyje įsiliepsnojo didžiulis gaisras – ar nuo įmesto deglo, ar, kas labiau panašu į tiesą, įžiebtas išdaviko rankos. Toje sumaištyje, užuot gesinusi ugnį, įgula puolė vaidytis: lietuvių kariai stojo į kautynes su lenkais, įveikė juos, uždarė vienam pastate, gaisrą užgesino, o pilį užleido maršalkai. Nelaimingi lenkų kariai buvo paimti per prievartą; penkiolikai riterių maršalka įsakė nukirsti galvas, kitus išvaryti į Marienburgą[2]. Tad iš čia matyti, kad kryžiuočiai turėjo priežasčių pykti ant lenkų, dėl kokio mažmožio nebūtų ryžęsi tokio žiauraus smurto imtis.

---

[1] Ištrauka iš Valenrodo laiško karaliui, cituojama Foigto (t. V. – P. 604, 605).

[2] *Voigt.* – l. c.

1391 m. Vytauto taikos sutarties su karaliumi užuomazgos. Kai dėjosi šie įvykiai, Krokuvoje lankėsi Mazovijos kunigaikštis Henrikas, Ziemovito vyresniojo sūnus. Jis kunigaikštienės Onos Vytautienės lankymosi Mazovijoje metu jos rūmuose susipažino su jaunąja kunigaikštyte Ringaile Kęstutaite ir ją pamilo. Vėliau politiniais sumetimais giminės labui apsivilko kunigo sutaną ir, popiežiaus paskirtas, tapo Plocko vyskupu; pasakoja, kad buvo jau antrąkart pašventintas, į Krokuvą vyko, regis, tam, kad baigtų mokslus. Tuo tarpu karaliaus didikų taryboje buvo sudarytas planas, kaip Vytautą atplėšti nuo kryžiuočių; buvo tik rūpinamasi rasti aukštos kilmės žmogų, kuris imtųsi slaptos pasiuntinybės. Tikriausiai nelengvas ir perdėm pavojingas dalykas buvo ryžtis tam, tad negalėjo nieko surasti; tačiau kunigaikštis Henrikas noriai prisiėmė šią užduotį ir prisiekė dorai ją įvykdyti. Ko tik nepadarysi dėl meilės! Jam rūpėjo pamatyti Ringailę, tad surado ir būdą, ir priemonių. Kuo skubiausiai atvyko į Dobrynę, iš ten į Balgą, iš Balgos į Kristburgą, kur kalbėjosi su komtūrais, gerai jam pažįstamais; jiems patikėjo savo norą pasimatyti su kunigaikščiu Vytautu, pas kurį važiuoja, kaip sakė, dėl šeimyninių ryšių, juk ketino jo rūmuose pasilikti visam laikui; kryžiuočiams pagaliau žadėjo aukso kalnus, savo begalinį palankumą ordinui nuduodamas; neginčijo, kad neseniai buvo Krokuvoje, betgi apie karalių kalbėjo paniekinančiai, pridurdamas, kad esą visa karaliaus didikų taryba jau yra tos nuomonės, jog reikia prašyti didįjį magistrą sudaryti taiką, kad ir kokia jos kaina būtų. Žadėjo, savo ryšiais pasinaudodamas, atverti ordinui kelius pasiekti tikslus, kuriuos jie pripažins esant reikalingiausius, savo ir krikščionybės naudos paisydami. Tų komtūrų tarpininkavimas suteikė galimybę laisvai pervažiuoti per Prūsiją ir dalį Lietuvos, net iki Kauno. Ten surado Vytautą, tik ką po pilies užėmimo atvykusį iš Gardino. Sueita slaptai pasikal-

bėti: tąkart Henrikas ėmė dėstyti, kaip nederą laikytis priešiškų tėvynei pozicijų, tokias sunkias nelaimes jai nešant, netgi kenkiant savo paties garbei, šeimai ir prasižengiant aukščiausiajam teisingumui. Betgi, kai suprato, jog Vytautas pats tą gerai jaučia ir mielai šito nesiimtų, pripažino, kad karaliaus nepalankumas, šmeižtai, pavydas ir nesantaika su Skirgaila verčia, pagaliau savo paties saugumo sumetimais, Vytautas turėjo imtis tų veiksmų. Kryžiuočius jis pažįstąs ne blogiau už kitus, tačiau būtinybė spiria jį laikytis tos paramos, nors ir pražūtingos, nors ir nepatikimos. Henrikas suteikė susitaikymo su karaliumi viltį, parodė tokį nuoširdumą, kad Vytautas prisipažino turįs tokį norą. Tuomet parodė karaliaus raštą, priesaika laiduotą, kuriame karalius užtikrina amžiams atleisiąs jam įžeidimus, grąžinsiąs jo draugystę, pasitikėjimą, brolišką meilę jų bendros tėvynės labui, kad tėvynainių nelaimėms ateitų galas, ir kad tik jie nepasiduotų geležinėn Kryžiuočių ordino skeptro valdžion; nori viską, kas tik yra jo valioje, pašvęsti tam, kad gyventų su broliu sandraugoje ir santarvėje. Pagaliau buvo išsklaidyti visi Vytauto priekaištai, regis, rastas būdas susisiekti su karaliumi, nes Vytautas išvažiavo į Gardiną, o kunigaikštis Henrikas sugrįžo į Prūsiją, kad aplankytų kunigaikštienę Vytautienę, viešėjusią Kremitės pilyje, Sambijoje. Reikalai ten ėjosi kuo puikiausiai, pasiūlymai buvo priimti. Henrikas buvo pas savo Ringailę, slapta su ja susižiedavo, ir ta laime besidžiaugdamas, savo misijos su atsargiu apsukrumu neužmiršo ligi galo įvykdyti. Iškilo reikalas, kad kunigaikštienė Vytautienė parašytų didžiajam magistrui, prašydama leisti nuvykti į Lietuvą, nurodydama priežastį, kad esą vietos gyventojai, jos buvimo ir raginimų paveikti, turėtų rodyti didesnį palankumą ordinui ir jos vyro reikalams; į ką kunigaikščio Henriko ir maršalkos Rabės, ją šiuo atveju užtarusio, rūpesčiu, gavo sutikimą. Netrukus kunigaikštienės brolis, buvęs Marienburgo nelaivėje, Vytauto prašymu ir tų pačių rūpesčiu buvo išvaduotas ir išsiųstas į Jurbarką.

1400

1392 m. Žygis į Lydą. Įprastu žiemos žygių laiku maršalka pasiūlė Vytautui mintį imtis tolimo žygio; tad pagal bendrą susitarimą 1392 metų sausį prie Alytaus atvyko kryžiuočių pulkai – Ragainės komtūras Jonas Rumpenheimas, Sambijos vaitas Konradas Lichtenšteinas ir Insterburgo valdytojai su kažkokiais atvykėliais iš svetur. Kunigaikštis Vytautas, kad išvengtų mažiausio įtarimo, surinko savo ginkluotus žmones ir išvyko į tą žygį. Kai jau turėjo išvykti iš Alytaus, anglai susivaidijo su vokiečiais dėl teisės nešti Šv. Jurgio vėliavą, dėl ko buvo prieita iki kruvinų muštynių; abiejose pusėse buvo garsios giminės žmonių, vieniems vadovavo Notumbrijos grafo sūnus Persis, kitiems – Rupertas iš Šokendorfo. Žygio tikslas buvo Lydos miestas, tuo metu kunigaikščio Kaributo, palikto eiti krašto sargybą su Seversko kariauna, buveinė; kryžiuočiai netikėtai priartėjo per užšąlusias balas, padegė papiles; o tas kunigaikštis, nepaisant gerus įtvirtinimus turinčios pilies, vienos mažiausiai lig tol Lietuvoje paliestos, gintis joje nenorėjo, skubiai su visais dvariškiais ir kariauna išvyko, visa ką, kas buvo pilyje ir mieste, palikdamas priešo grobiui. Buvo paimti ginklų sandėliai ir nemažai karo reikmenų[1].

1401

1392 m. Žygis į Vilnių. Apie Sekmines Vytautas turėjo vesti į Lietuvą naujus atėjūnus. Žygio tikslas tą kartą buvo Mediniukai prie Vilniaus. Neturime jokių žinių nei apie to žygio aplinkybes, nei apie sėkmę. Ko gero, ir ten stovėjo pilis, panaši į Lydos, nes ir ten buvo ieškota ginklų sandėlių[2].

---

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 607 – 609.

[2] Ibidem.

1402

1392 m. Naujos pilaitės. Kunigaikštis Vytautas buvo *iš anksto** pasiūlęs didžiajam magistrui pastatydinti dvi įtvirtintas pilaites, reikalingas kairiajame Nemuno krante; vieną prieš Gardiną, kad dengtų persikėlimą per upę ar žygiuojančius per tiltą, prie pilių buvusį, kitą – kur nors prie Alytaus. Valenrodas atsiuntė statytojų ir reikalingų medžiagų; pirmosios statybai vadovavo netgi aukštas ordino pareigūnas – drabužininkas Verneris Tetingenas, kita buvo statoma Brandenburgo komtūro Jono Šionfeldo prižiūrima. Vienai buvo duotas Noigarteno vardas, tai yra Naujasis Gardinas, kitai – Metenburgas, tai yra pasienio tvirtovė; deja, abiejose buvo įkurdintos kryžiuočių įgulos[1].

1403

Tuo tarpu Vytautas įvairiais pretekstais sukvietė iš Prūsijos ten dar likusius savo gimines ir draugus, tarp kitų – Belzo kunigaikščius Joną ir Jurgį, kurie buvo išsiųsti į Jurbarką, kur buvo kunigaikštis Vytautas su savo šeima. Dargi kryžiuočiai susigriebė perdėm išlaidūs buvę tiems lietuvių kunigaikščiams ir didikams grįžtant, nes jiems išlaikyti ordinas jau buvo išleidęs šimtą tūkstančių sidabro grivenų[2]. Marienburge, didžiojo magistro rūmuose, liko tik jaunasis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis, tarsi įkaitas laikytas – ar atsisakyta jį išleisti, ar Vytautas nesiryžo prašyti jo, bijodamas įtarimų[3]. Vytautas Karaliaučiuje dar paliko du mažamečius sūnus.

---

[1] Ibidem.

[2] Ibidem.

[3] Vokiečių kronikos, neaišku kodėl jį vadina Konradu arba Vygandu.

1392 m. Atsimetama nuo kryžiuočių. Tuo tarpu didysis magistras vis dažniau keldavo karalienės nerimą – tai iš Vengrijos karaliaus Zigmanto įsigydamas dalį Brandenburgo markos, tai derėdamasis dėl Dobrynės žemės. Lietuvoje taip pat prasidėjo permainos, nuliūdinusios karalių. Vygandas Aleksandras, paliktas vyriausiuoju valdytoju, staiga mirė, buvo kalbama, kad kažkurio iš namiškių nunuodytas; įtarimas buvo mestas Vytautui[1]; betgi tai negali būti tiesa, kadangi karalius, kuo širdingiausiai mylėjęs Vygandą, bent jau nebūtų taip lengvai ir nuoširdžiai susitaikęs su Vytautu. Be abejo, ta nelaimė susivaidijusius brolius greičiausiai suartino. Karalius pats ragino paskubėti vykdyti, ką buvo sutarę; atsiuntė tai, ko tik Vytautas galėjo reikalauti, tai yra aktus, kuriais jam atiduodama Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Žemaitija, sudarytus pagal visus reikalingus formalumus, užtikrindamas brolišką meilę bei sutarimą ir ateityje. Tai vyko prieš pat šv. Joną Krikštytoją, kai Vytautas netikėtai nemažo savo raitelių dalinio priešakyje pasirodė priešais Kauno vartus, prisimetęs draugu, tarsi grįžtančiu iš kažkokio žygio. Buvo nuleistas tiltas, atidaryti vartai; betgi kunigaikštis, įėjęs į tvirtovę, savo žmonėms ūmai įsakė užimti svarbiausius punktus, po to suėmė ordino riterius ir pirklius, išvijo užsienio svečius, paliepė sudeginti tiltus per Nemuną ir Nerį, sugriauti tvirtoves, kur negalėjo greitomis įsikurti. Nuskubėjo į Gardiną, kurį savo įgulos priežiūrai atidavė ir ordino pareigūnus su jų žmonėmis taip pat į kalėjimą uždarė. Įsakė siūlyti Noigarteno ir Metenburgo pilaitėms pasiduoti; jei bus atsakyta neigiamai, grasino stipriu puolimu, ir ėmėsi paruošiamųjų darbų sudeginti. Kryžiuočiai, nors narsiai stoję

[1] Jis buvo palaidotas Vilniaus katedroje, vienoje kapavietėje su Karigaila, tačiau vėliau, karaliaus rūpesčiu, pergabentas į Krokuvą *(Dlugoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 134, 135)*.

gintis, bet, nematydami galimybių atsilaikyti, sutiko pasiduoti. Visi buvo paimti nelaisvėn į Gardiną, pilaitės sudegintos[1].

1405

1392 m. Vytauto sūnų mirtis. Du Vytauto sūnūs, likę Karaliaučiuje, tuo pat Vytauto atsimetimo nuo kryžiuočių metu buvo nunuodyti. Betgi ar tai su didžiojo magistro žinia, jo paties ar jo svitos patarėjų valia taip atsitiko, iki šiol jokie žinomi istorijos šaltiniai nepaaiškino. Nešališki kronikininkai pasakoja, kad tas nusikaltimas buvo įvykdytas kerštaujant vienam iš ordino riterių[2]. Lukas Davidas neturėjo progos kaip reikiant to įvykio aptarti; pabaigoje įdėjo pasakojimą apie paskutinįjį Vytauto atsimetimą nuo kryžiuočių, kas, pagal naujausius, dokumentuose aptiktus, paaiškinimus, vyko 1392 metais[3]. Pasvarstykime tik,

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 613. Taip pat žr. VIII priedą, ten pateiktas išvadas, iki šiol išdėstytus dalykus ir atkirčius į melagingas kronikos žinias.

[2] *Die beiden Söne Witouds wurden auf Königsberg auf de H. M. Befhel herrlich gehalten und erzogen. Es begab sich aber, dass Witaud mit einem Br. D. O. sich veruneinigte, welches dann demselben Br. fast zu herzen ging, also auch, dass weil er vielleicht an Witouden sich nicht rächen konte, oder von wegen des H. M. nich turfte, eine gar böse That vorgenommen und dem beiden Sönen Witouds, so zu Königsberg waren, vorgeben wollen, wie er dann hernach gethan, da er gegen Königsberg Kommen, so das die beide Knaben in einer Nacht an Gift verstorben und umbkommen sind* (Abu Vytauto sūnūs viešėjo Karaliaučiaus pilyje, kur didžiojo magistro įsakymu su jais buvo elgiamasi kuo maloniausiai. Bet atsitiko taip, kad Vytautas susivaidijo su vienu ordino broliu, kuriam tas vaidas labai užgavo širdį. Ar negalėdamas atkeršyti pačiam Vytautui, ar negalėdamas to padaryti dėl didžiojo magistro palankumo jam, jis pasiryžo piktam darbui ir abu Vytauto sūnus, buvusius Karaliaučiuje, vieną naktį nunuodijo). *Luc. David.* – B. VII. – S. 189–190. Šios kronikos leidėjas Hėnigas* pridūrė pastaboje: *Es wundert nicht, dass unsere neuen Geschichtschreiber diese Nachricht, die doch viel aufklärt, übersehen haben. Die beiden Knaben hiessen Iwan und Georg* (Mane stebina tai, kad šių dienų istorijos perrašinėtojai praleido šią žinią, kuri daug ką paaiškina. Berniukų vardai buvo Jonas ir Jurgis).

[3] Nežinome, iš kokių šaltinių ponas Onacevičius paėmė žinias, kad esą

juk netgi vardas to kryžiuočio, nuodytojo, nežinomas, nėra ir užuominos apie jo nubaudimą; betgi tų nekaltų aukų mirties metas atitinka tą laikotarpį, kai Vytautui mesti įtarinėjimai pasitvirtino; žodžiu, nieko tikro negalima pasakyti kryžiuočiams išteisinti. Aptikau lotynišką rankraštį, kuris turėtų būti verstas iš vokiečių kalbos, XV amžiaus rašto, siekiančio Prūsijos karo prie Kazimiero Jogailaičio laikus. Tai teisinis traktatas, įrodinėjantis kryžiuočius esant veidmainius karaliui, kaimynams ir pačiam Dievui; istorijoje tarp įrodymų, liudijančių įvairius neištikimybės ir melagingų priesaikų ženklus, yra tokia žinia: „Andrius Sonenbergas[1], brolis iš Vokiečių ordino, kilęs iš Austrijos, – nurodo rankraštis, – būdamas didžiojo kunigaikščio Vytauto kompanionu, prisiekė su juo atsimesti nuo ordino ir pereiti pas Lenkijos karalių: abu kartu atliko išpažintį rūmų kapelionui, prisiekė prieš šventąją Ostiją, kuria kunigas, perlaužęs ją į dvi dalis, suteikė jiems Švenčiausiąjį sakramentą, Viešpaties aukos kūnu ir krauju palaimindamas. Kai Vytautas iškėlė maišto vėliavą, jis pabėgo iš Jurbarko, tarsi iš Vytauto kalėjimo, ir atvyko į Karaliaučių. Jis norėjo, išvogęs didžiojo kunigaikščio vaikus, buvusius didžiojo magistro rūmuose įkaitais, pirklio laivu, jau paruoštu, pabėgti į Palangą. Betgi, nors turėjo geriausią progą tą padaryti, tris savaites pragyvenęs Karaliaučiaus konvente, persigalvojo ir sulaužė savo priesaiką, juk pats nunuodijo Vytauto sūnus, tarsi ordino įžadų šventumo jausmo pagautas, kurie jį iš draugo padarė kerštingu beširdžiu. Iš apostazės *a religione* ir apostazės *a fide* jis pasirinko dviejų nekaltų vaikų žudymą, kuo vėliau ir pats nesigėdydamas didžiavosi; tai yra iš dviejų

---

buvo nunuodyta 1385 metais (žr. genealogines lenteles, įdėtas Glebavičiaus veikale apie Vytauto gyvenimą ir Albertrandžio – apie Kazimiero IV viešpatavimą).

[1] Kad Sonenbergai ar Sonemburgai (regis, klaidingai Dlugošo (kn. XI. – P. 244) nurašyta), buvo riterių giminė, liudija tas metraštininkas, nes įdėtoje pastraipoje sako, kad prieš mūšį prie Tanenbergo Teodorikas Sonemburgas vedė Kulmo vyskupo pulką.

galimybių gera valia duotą priesaiką sulaužyti blogiausiu būdu, ir tai vadinama priesaikos išdavysčių išdavyste *(perjuratio perjuratissima)*". Kiek istoriškai teisingas yra tas pasakojimas, skaitytojas tegu sprendžia pats. Betgi turiu pridurti, kad Strijkovskis ir lenkų metraštininkai mini kažkokį Šunbergą ar Sunbergą, komtūrą, kurį kartu su Zalcbachu po mūšio prie Žalgirio paimtus į nelaisvę Vytautas dėl asmeninių skriaudų įsakė mirtimi nubausti; dėl to yra rimta priežastis manyti, kad tai buvo tas pats Sonenbergas, kuris, susiklosčius tuometinėms aplinkybėms, taip įžūliai išdavė. Verta patikėti cituotu pasakojimu, juolab žinant, kad šitą įvykdė kryžiuotis, pats sumanęs, apimtas kažkokios sąžinės graužaties ir iš meilės savo ordinui; užtat ir nebuvo nubaustas; o Vytautas visai neskundė ordino, juk niekur kryžiuočių dokumentuose nėra jokių tokio skundo pėdsakų[1].

1406

Apie kunigaikštį Henriką Mazovietį. Apie kunigaikštį Mazovietį pasakytina, kad jis iš tiesų pats nusivilko kunigo sutaną ir susituokė su kunigaikštyte Ringaile ir, nors buvo Plocke bažnyčios klebonas ir netgi popiežiaus Bonifaco IX skirtas vyskupu nominatu bei iš jo gavęs leidimą įšventinti, dar netapęs kunigu, išėjo iš dvasininkų luomo, grįžo į Plocką ir, kai kreipėsi dėl savo tėvoninių valdų dalies, dvasininkų paniekintas, nebeilgai jomis naudojosi, mėgaudamasis perėjęs į kitą luomą ir

[1] Rašydamas apie tai, gavau gerbiamojo pono Žegotos Onacevičiaus pranešimą iš Peterburgo, kuriame jis nurodo, kad Imperatoriškojoje bibliotekoje rado karaliaus Jogailos teismo su kryžiuočiais proceso Konstanco susirinkime rankraštį (1414–1418), prie kurio dirba stengdamasis įskaityti. Jis turėtų atitikti foliantą, saugomą Slaptajame Karaliaučiaus archyve, pavadinimu *Handlung wider Polen*, o gal dar labiau vertintinas, kadangi nėra priekaištų, ordino garbę žeidžiančių. Jeigu Vytautas skundėsi dėl sūnų nužudymo, ten turėtų būti viskas, nieko nepraleidžiant surašyta.

gyvendamas su mylimu žmogumi; išėjo iš gyvenimo netikėtai, tarsi nuo kažkieno įduotų nuodų[1].

* * *

III skyrius

VYTAUTAS – LIETUVOS IR ŽEMAITIJOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS. SKIRGAILA – RUSIOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS

. . . . . .

1407

1392 m. Susitaikoma su karaliumi. Išsivadavęs iš kryžiuočių globos, Vytautas atvyko *į Vilnių*** ir tuoj pat iškeliavo į susitikimą su karališkąja pora sutartoje vietoje, tai yra Astravoje[2]. Ten*** buvo priimtos sąlygos, atgavo tėvonines val-

---

[1] Mechovita, į kurį nusižiūrėjo Strijkovskis (p. 459). Głebavičius (p. 53–54), nežinia iš kur paėmęs, patikėjo, kad kelioms dienoms po sutuoktuvių praėjus, Vytauto rūmuose Henrikas buvo nužudytas. Pasak vokiečių kronikų, jis mirė Plocke *1392 metais**.

[2] Astrava – Lydos apskrityje, į vakarus nuo Lydos, netoli Myto, Ditvos upės kairiajame krante, kadaise didžiulė Lietuvos iždo valda, kur buvo galingi rūmai, kaip kad liudija lig šiol išlikę pamatai ir rūsiai; vaismedžių sodas turėjo užimti devynis margus siekiantį plotą; nesenais laikais priklausė Lydos kamarninkui Tadui Narbutui. Dabar, per eksdivizijas susmulkintas, tėra nedidelis palivarkas, priklausantis ponams Michalovskiams.

das[1]; po to visi nuvyko į Vilnių, kur rado Skirgailą ir kitus gimines kunigaikščius, susiėjusius ten su žmonomis, vaikais ir visomis šeimomis, žodžiu, šį suvažiavimą būtų galima pavadinti tikru Gedimino giminės santaros sambūriu, juolab įžymesniu, prašmatnesniu ir iškilmingesniu, kadangi tikrojo Dievo pažinimo ir nuostabios Jo Bažnyčios dovanotoja kilnioji Lenkijos karalienė, pačiame amžiaus gražume, be galo žavi, maloni, patraukli, išmintinga, buvo tos giminės sandraugos tarpininkė ir siela. Visa giminė entuziastingai sutiko Vytautą, kuris, užuot teisinęsis, ko iš jo ir nebuvo reikalauta, prie nuostabiosios karalienės sosto padėjo iškilmingus ir priesaika patvirtintus aktus, liudijančius gera valia, be prievartos ir bet kokių kitų kėslų, vien tik tėvynės labui ir Dievo garbei, prisiimtą tvirtą, amžiną ir neatšaukiamą draugystę, pareigą tarnauti ir paklusti karalienės bei Lenkijos karalystės valiai, taip gražiai bičiuliaujantis vienybėje ir santarvėje su valdovų giminės kunigaikščiais, ir ypač su didžiuoju kunigaikščiu Skirgaila, gyventi. Panašų nuolankumo aktą nuo savęs įteikė didžioji kunigaikštienė Ona su savo pačios antspaudu[2]. Savo ruožtu karalius

---

[1] Transakcijos sudarytos Astravoje, nežinome iš jokių kitų šaltinių, išskyrus Lubenskio (Opera Posthuma etc. – Antwerp., 1643; traktatas: *De Jure Reg. Pol. ad Rusch. Mosch. ditiones *)*. Ten 184-ajame puslapyje yra įdėtas šios transakcijos pavadinimas su nurodyta klaidinga metų data – *Ostrovo die S. Dominici A. 1391* (Astrava, 1391 metų šv. Dominyko dieną), tai yra *rugpjūčio 4-ąją**. Ten pat**** kalbama ir apie kunigaikštienės Onos Vytautienės laidavimą už vyrą, duotą karalienei Jadvygai, tą turime paminėtą Kromerio.

[2] Kromeris (Index Ar. Cracov.) išsaugojo mums šias detales iš tų laikų: *Vladislaus Rex fatetur se reconciliasse Skirgellum cum Vitoldo* (nr. 414). *Annae Vitoldi Vxoris fidelitas Regi et Regno Poloniae* (nr. 415). *Anna Vitoldi Vxor promittit maritum servaturum, que ei convenerint, cum Hedvigi Regina et praesertim quod ab ea Regno non desciscet* (nr. 416). *Vitoldi cum Skirgalo concordia et societas contra omnes, excepto Regno Poloniae. Item premittit quod ei ducatum Kijoviensem armis debet acquirere. Testatur etiam suo consensu et haeredidus ejus a Rege datum esse districtum et arcem Krzemieniec et districtum Stossek, propterea quod cum jussu Regis patrimonium suum in gratiam Vitoldi cessit* (nr. 417). *Vitoldi post sopitum dissidium promissio, quod*

savo paties, Respublikos ir giminių kunigaikščių vardu raštu išdėstė, patvirtinęs priesaika, kad pripažįsta Vytautą tikru broliu, draugu bei Lietuvos ir Žemaitijos didžiuoju kunigaikščiu, turinčiu teises ir pareigas tokias, kokios tas pareigas einančiam yra duotos, taip pat kurios reikalingos toms pareigoms ir kraštams kaip prisijungusiems ir priklausantiems Lenkijos Karūnai. Buvo įteiktas ir trečiasis aktas, karaliaus su Vytautu kartu patvirtintas ir išduotas Skirgailai, kuriuo jam suteikiamas Rusios didžiojo kunigaikščio titulas, kartu buvo duota ir tam priklausanti antra pagal reikšmingumą valdžia visai Lietuvos Rusiai, kunigaikštystėms ir žemėms, jai priklausančioms, suteikiant tas pačias teises ir prerogatyvas, kokias turėjo jas valdę didieji Lietuvos kunigaikščiai, Skirgailai prisiimant įsipareigojimą paklusti karaliui ir laikytis su Lietuva tvirtos sąjungos, be to, dar Senieji Trakai ir Kremenecas bus Skirgailos paveldima skirtinė valda. Po to dar sutvarkyti kai kurių tėvoninių valdų ar žemių mainų reikalai, iš jų pažymėtina: Kijevo kunigaikščiui Vladimirui skirta dalis ir kunigaikštystė mainais už Skirgailai užleistą Kijevą; Kaributui atiduotas Naugardukas. Vyko tai 1392 metais, į liepos mėnesio pabaigą. Šis tikras taurumo ir broliško sutarimo triumfas baigėsi religinėmis apeigomis Šv. Stanislovo bažnyčioje, kur broliai altoriaus papėdėje, dalyvaujant dvasiškajam tėvui, padavė vienas

---

nunquam deseret Hedvigim Reginem et Regnum Poloniae. Omnes sub Anno 1392 (Karalius Vladislovas liudija, kad susitaikė su Skirgaila ir Vytautu (nr. 414). Onos, Vytauto žmonos, ištikimybė ir Lenkijos viešpatavimas (nr. 415). Ona, Vytauto žmona, pažadėjo, kaip dera, tarnausianti vyrui ir karalienei Jadvygai, o ypač, kad nesieksianti atimti iš jos karalystės (nr. 416). Vytauto ir Skirgailos santarvė ir sąjunga prieš visus, išskyrus Lenkijos karalių. Taip pat pažadėjo jam, kad turės aprūpinti ginklais Kijevo kunigaikštystę. Be to, savo pritarimu ir jo paveldėjimo teisėmis liudija, kad karalius jam atidavė Kremeneco apylinkes ir tvirtovę bei Stožeko apskritį, kadangi jis savo tėvoniją karaliaus įsakymu perleido Vytauto malonei (nr. 417). Pažadas, kad po Vytauto mirties niekada nepaliks karalienės Jadvygos ir Lenkijos Karalystės. 1392 metai).

kitam rankas, broliškos santarvės vardan ir laimės tautai troškimo vedami prisiekė laikytis sutarties. Po to Vytautas įprastomis apeigomis žengė į didžiojo kunigaikščio sostą[1].

1408

Didysis magistras Valenrodas su reikalais lankėsi Memelyje, kai gavo žinią apie Vytauto atsimetimą; neapsakomai nustebo taip subtiliai apgalvotu išdavystės planu, po to jį pagavo įtūžis ir ordino vyresniesiems ėmė prikaišioti neatsargumą bei nerūpestingumą; smarkiai šėlo ir tuojau pat išsiuntė įsakymus į Marienburgą ir kitas vietas, kad Vytauto brolis Žygimantas, taip pat bet kuris iš lietuvių, rastas dar likęs šalyje, būtų sukaustyti grandinėmis ir griežčiausiai saugomi. Apie Vytauto pabėgimą pranešė vokiečių kunigaikščiams ir Danijos karalienei, nupasakodamas, kaip tas kunigaikštis, priesaikos garbės nepaisantis, šitaip niekšiškai išdavė ordiną ir krikščioniškąjį tikėjimą pereidamas pas pagonis. Priminė klastingą Lenkijos karaliaus elgimąsi ir pranešė, kad dėl viso to taika, bet kokie draugystės ryšiai su tam valdovui priklausančiais kraštais yra nutraukiami, laikomi negaliojančiais nei dabar, nei ateityje. Betgi verta pasakyti, kad jis pats pirmas, kiek prieš Vytauto atsimetimą, baigdamas užimti Opolės kunigaikščio tvirtovę Dobrynės žemėje, suteikė progos rastis rimtai priežasčiai nutraukti tuos santykius. Žengus šį žingsnį, didžiajam magistrui buvo pasiųstas Lenkijos Karalystės dvasininkijos luomo ir pasauliečių senatorių laiškas, pažymėtas gegužės 8 diena, kuriame nurodoma, kad jis elgiasi prieštaraudamas savo paties pareiškimams ir pastangoms siekti Lenkijos Karūnos draugystės, ko neseniai buvo ėmęsis pas karalienę Jadvygą; senatas, norėdamas aiškiau įsitikinti, ką mąsto didysis magistras, tyčia

[1] Dlugošas, Mechovita, Strijkovskis, Glebavičius ir kiti.

nusiuntė pasiuntinį ir įteikė užklausimą: Ar taiką su ordinu reikia laikyti nutrauktą, ar ne?[1] Tikriausiai atsakymas nebuvo tiesus, mat Lenkijos senatas kiek vėliau, tai yra karališkajai porai lankantis Lietuvoje, jautė pareigą ordinui aiškiau priminti klastingą jo elgesį su karaliumi ir Lenkijos Karūna, senato diplomatiniame pareiškime, rašytame birželio 9 dieną, be kita ko, nurodyta, kad Zlotorijos, Bobrovnikų ir visos Dobrynės žemės paėmimą savo valdžion, lenkų vadą išvejant jėga, jis laiko aiškiu taikos ir bet kokių draugiškų santykių nutraukimu, nes tos pilys ir žemės, nors buvo laikomos įkeistos, betgi yra neatskiriama Lenkijos Karūnos nuosavybė; tad dėl priešiškų žingsnių – tiek pasisavinant Karūnos nuosavybę, tiek su ginklu rankoje užpuolant minėtą pilį – senatas reiškia protestą ir apskundžia skelbdamas visiems krikščionių didikų rūmams[2]. Ordinas atsakė per savo magistro instanciją gan riterišku tonu, be kita ko, kad Dobrynės lenkams, kurią ne iš jų įsigijo, neatiduos; tegu žinosi turėdami reikalą su Opolės kunigaikščiu, nes pastarasis, užleisdamas tvirtovę, įpareigojo ją gavusiuosius saugoti nuo bet kokio pašalinio pretenzijų į šį kraštą; pagaliau, jeigu Opolės kunigaikštis leistų išpirkti, o įkaitui sutartą sumą kas nors skirtų, ordinas nesipriešintų iš įkeistos žemės atsitraukti. Tuos dalykus trumpai aprašėme, kaip vykusius prieš Vytauto atsimetimą ir galbūt paaiškinančius karaliaus elgesį susitaikant su broliu, tarsi dviejų brolių susitaikymas reikalautų priežasčių pasiaiškinti kažkam trečiam. Tuo tarpu po įvykių, anksčiau aprašytų, kryžiuočiai, norėdami parodyti, kiek jiems terūpi draugystė su Lenkijos karaliumi, tuoj pat kitą rudenį išsiruošė žygin pasiplėšikauti.

---

[1] Rašto data: *Petrcovie ipso die b. Stanislai Mart. a. d. 1392* (Piotrkove, Palaimintojo kankinio Stanislovo dieną, 1392 Viešpaties metais). Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Stalčius 62. – Nr. 3.

[2] Skundo data: *Stoky ipso die Felicis et Aucti Martirium beator* (Stožeke, Palaimintųjų kankinių Felicijano ir Primo dieną (1392 metų birželio 9 diena. – *T. N.).* Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Stalčius 59. – Nr. 9.

1392 m. Antpuolis. Rudeniop ėmė burtis atėjūnai iš svetur, tarp kurių matėsi jau iš ankstesnio apsilankymo žinomas Derbio grafas Henrikas; jis, atvykęs su savaisiais anglais į Gdanską, įsivėlė į vaidus su Pamario bajorais, ir jo žmonės užmušė įžymų bajorą. Grafas, iškviestas į dvikovą, skubiai su savo žmonėmis išsidangino atgal į tėvynę, nenorėdamas pažvelgti į akis narsiam prūsui – jis, kuris buvo išsiruošęs į tokį tolimą kelią ir tiek pinigų išleidęs, kad prisižiūrėtų į taikių Lietuvos žemdirbių skerdynes. Buvo gana daug gausių ir žymių klajūnų riterių pulkų, kad maršalka Engelhardas Rabė, prijungęs savo riterių būrius, galėjo traukti į mūšio lauką. Prie Prūsijos Johanisburgo pilies surengė puotos iškilmes įžymiems svečiams; po šių riterių iškilmių žygio dalyviai patraukė tiesiai į žemę, jau daugelį amžių krikščioniška garsintą, tai yra per Kolną ir Lomžą į Suražą, prie Narvos stovėjusią tvirtovę, kurią Jogaila buvo užleidęs Henrikui Mazoviečiui; šis kunigaikštis, nė negalvodamas imtis gynybos, skubiai su savo jaunąja žmona gelbėjosi pabėgdamas[1], bijojo teisėto kryžiuočių keršto, tikriausiai specialiai jo tykojusių už tokį miklų jų apmulkinimą. Ta pilis stovėjo kuo patogiausioje vietoje, apsupta klampiomis pelkėmis; tikriausiai sausas ruduo palengvino priėjimą, be to, upėje buvo pastatyti laivai, taigi pilis buvo lengvai užimta, apiplėšta ir ligi pamatų sunaikinta. Nuniokoję aplinkinius valsčius, su kelių šimtų belaisvių grobiu, žygio dalyviai, patys nepatyrę jokių nuostolių, kaip kad yra pasakyta kronikose, grįžę su triumfu buvo sutikti Prūsijoje[2].

---

[1] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 136.

[2] *Voigt.* – B. V. – S. 624, 625.

1392 m. Kaributo sąmokslas. Tuo metu, kai dėjosi šie įvykiai, kunigaikštis Kaributas pasižymėjo prieš naująjį Lietuvos valdovą surengtu sąmokslu, patyrusiu nesėkmę. Kaip kad matėme, jo valdžioje buvo Lyda ir nuo Vytauto žygio su kryžiuočiais į tą miestą laikų jo santykiai su pastaruoju turėjo būti labai pašliję (§ 1400). Dabar gyveno Naugarduke ir rūpinosi susigrąžinti Lydą; kai tas jam buvo atsakyta, jis, subūręs kazokus, persikėlė per Nemuną ir su ginklu rankose traukė užimti tą miestą. Didysis kunigaikštis, gavęs skubią žinią, stojo mūšin su sąmokslininkais; kariaunos susitiko prie Dakūdavos, dabar Radvilų valsčius, į pietus nuo Lydos. Po įnirtingo mūšio jie buvo išvyti iš mūšio lauko, o Kaributas pabėgo į Naugarduką. Ten pavytas, gintis taip pat neįstengė, tad su žmona bei visais savo dvariškiais buvo paimtas nelaisvėn ir išsiųstas pas Lenkijos karalių. Tas kunigaikštis, garsus būdo nepastovumu, dar tėvo skirtas valdyti didžiulę, puikią ir prekybai palankią Seversko kunigaikštystę, skalaujamą laivybai tinkamų upių, ypač pažymėtinu Dnepru, derlingomis dirvomis, turtingu ir gyvenamu vienais seniausių slavų, būtų tapęs galingu valdovu, Rytų pusėje dengusiu tėvynę Lietuvą, tačiau politikos reikalais nuolatos abejodamas, tai nukrypdamas nuo vienybės su gimtuoju kraštu linijos, tai vėl netyra sąžine susidėdamas su pajėgesniais negu jis Rusios kunigaikščiais, prarado tą turtingą valdą, kuri buvo išdalyta įvairiems smulkiems kunigaikščiams. Pagaliau, permainingą sėkmę patirdamas tai Rusioje, tai tėvynėje, tarnavo broliui Jogailai šiam priimant kitą tikėjimą; turėjo Lydą, o pastarajame giminės suvažiavime gavo Naugarduką, regis, mainais už aną miestą[1].

[1] Žinią, kad kunigaikštis Kaributas turėjo Naugarduką, patvirtina tai, kad Lauriševo vienuolynui buvo dovanojama įvairiausių žemių ir ežerų, apie ką užrašyta sename mišiole, kurį prieš kiek laiko (1822 metais) įsigijo kunigaikštis Adomas Čartoriskis. Nuorašas yra Ščiorsų bibliotekoje.

1411

1392 m. Vytauto vaidai su Skirgaila. Kijevo kunigaikštis Vladimiras nenorėjo vykdyti neseniai Vilniaus giminės suvažiavime skirtų ir savo noru prisiimtų įsipareigojimų, priešinosi Skirgailai ir pagaliau tiek pridarė savo valiūkystėmis, besivaišindamas ir telkdamas būrius triukšmadarių girtuoklių, kad didysis kunigaikštis Vytautas buvo priverstas pats vykti į Kijevą, taikyti besivaidijančių brolių, pagaliau tiesiog prievarta turėjo iškeldinti padūkusį lėbautoją į jam skirtas vietas – Žitomirą ir Ovručą[1].

Bet ir Skirgaila, nors amžiumi gerokai už Vladimirą jaunesnis, nelabai tenusileido jam noru lėbauti. Vytautas asmeniškai įvesdino Kijevan Rusios didįjį kunigaikštį; ten, vienų iškilmių metu, Skirgaila tiek užsimiršo, kad ėmė Vytautą viešai užgaulioti; nors pastarasis nusileido įgėrusiam broliui, betgi nuo to laiko tarp jų prasidėjo nesutarimai, tad kilo kivirčų, nenaudingų valstybės interesams.

1412

1392 m. Sugriaunamas Gardinas. Vytautas, vertindamas santaiką Rusioje, atsidėjęs ir labai kantriai ėmėsi taikyti Vladimirą su Skirgaila; žinodamas tų kunigaikščių silpnybes, netgi kentė užgauliojimus. Tuo tarpu priešas mokėjo pasinaudoti jo išvykimu į Pietų Rusią, sugriovė, kaip kad žinome, pirmiau Suražą, paskui, atėjus žiemai, kai pradėjo šalnoti, kaip tik sutelkęs naujus maldininkų būrius, vadovaujamas ką tik išrinkto ordino maršalkos Vernerio Tetingeno ir didžiojo komtūro Vilhelmo Helfenšteino, kartu su prancūzais, nyderlandiečiais ir

[1] Danilavičiaus „Metraštininkas“ (p. 46), tačiau painiojasi vėliau nutikusiuose įvykiuose.

įvairių tautų riteriais iš pašaukimo, išsiruošė užimti Gardiną, kaip patį žymiausią Vytauto valdų miestą. Deja, gausios įgulos, juk joje buvo per keturis tūkstančius karių, vadas buvo niekam tikęs; tik trejetą dienų tvirtovės tesilaikė, tiek daug reiškusios ir taip gerai pačios gamtos ir dirbtinių įrengimų dėka pritaikytos gynybai. Paimta šturmu, nemažai įgulos buvo iššudyta kardu dievoto žmogaus rankoje, trys tūkstančiai žmonių nuvaryti nelaisvėn, sugriautos pilys, nusiaubtos apylinkės. Tas smūgis Vytautui buvo juolab skaudesnis, nes patirtas tarsi per pačius tėvynės sūnus, kurių savavaliavimai, privertę jį užsilaikyti išvykus, sutrukdė ateiti į pagalbą svarbiam kariniam punktui[1].

1413

1392 m. Didžiosios kunigaikštienės Julijonos mirtis. Tuo pat metu Lietuva buvo nuliūdinta didžiosios kunigaikštienės Julijonos Algirdienės, karaliaus motinos, mirties. Ta kunigaikštienė pastaruosius metus praleido Rusioje, nors jos rezidencijos vieta kronikose – nei mūsų, nei rusų – nėra nurodyta; tačiau tikru dalyku galima laikyti tai, kad, tapusi našle, ne Vilniuje gyveno. Ji kažkur Baltojoje Rusioje pastatydino moterų vienuolyną ir apsivilkusi abitą, regis, nuo 1387 metų, ėjo vyresniosios pareigas. Nėra iki galo ištirta, tačiau Bychovo ar Mogiliovo apskrityse turėtų būti viena vietovė, žinoma kaip didžiosios kunigaikštienės Algirdienės buveinė, kur iki šiol gyvena Rytų apeigų vienuolės. Kad ir kaip ten buvo, ji mirė būdama vienuolė, pasivadinusi Marija, 1392 metais, buvo palaidota Kijeve, jos palaikai ilsisi požemyje tarp

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 637. Anot jo, tuos dalykus patvirtina tai, kas išdėstyta ankstesniajame paragrafe.

[2] *Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 254. Šis autorius rėmėsi rusiškosiomis kronikomis. *Recenzijoje pono Kraševskio veikalui (Wizerunki. – T. XXIII (poc-*

palaimintųjų[2]. Tad, ne Vilniuje, kaip kad manyta[1]. Pagal seną laidojimo Rusioje paprotį mirusiojo kūną tuojau pat po mirties privalu išnešti ir ne į tolimą vietą, tad arba Kijeve, arba kur nors netoliese esančiame moterų vienuolyne bus mirusi ši įžymi mūsų karalių motina; kiek žinome iš jos biog-

---

zet drugi nowy). – S. 44) skaitome, tarytum 1810 metais, Skaisčiausiosios Dievo Motinos (Prečistos), arba Spaso, cerkvę perstatinėjant į anatomikumą, rūsyje buvo rasta sidabro lentelė su rusišku užrašu, bylojančiu, kad ten buvo palaidota didžioji kunigaikštienė Julijona Algirdienė. Būtent taip išskaitė tą užrašą ponas Antanas Marcinovskis. Iš kitų lūpų girdėjome, kad toji sidabro plokštė buvo nuimta nuo karaliaus Aleksandro žmonos karalienės Elenos karsto. Šią lentelę pasiėmė buvęs Vilniaus universiteto rektorius ponas Simonas Malevskis ir liepė ją išlydyti – regis, pasidirbino šaukštus. Tenka tik apgailestauti, kad ponas Antanas Marcinovskis nenurašė to užrašo. Dėl to šiandien neturime teisės remtis šiuo faktu, taigi negalime paneigti rusų metraščiuose užrašyto padavimo, kad Julijonos palaikai ilsisi Kijevo požemiuose. Karamzinas (t. V. – P. 122–123. – Pastaba nr. 254) cituoja ištrauką iš metraščio, kurioje pasakojama apie įvairiausius įvykius, nutikusius valdant Bazilijui: „6900 (1392. – T. N.) metais Lietuvoje mirė Algirdo žmona Julijona, krikščioniškasis vardas – Marija, ir buvo palaidota Kijeve, Pečioroje". Būtent čia ir randame priežastį tos painiavos, kuri atsirado mūsų kronikose dėl Algirdo žmonų vardų. Taigi jose Julijona vadinama Marija, ir savo nuožtu pirmajai [Algirdo] žmonai Marijai (pasaulietinis vardas) suteikiamas šventasis anos vardas. Jeigu toji antkapio lentelė tikrai būtų priklausiusi Julijonai Algirdienei, tai joje nebūtų išskaitytas šis vardas [Julijona. – R. G.], tik Marija, nes būtent tą vardą ji nusinešė į kapus. Ir senieji rašytiniai šaltiniai mirties patale ją vadino Marija – iš čia ir metraštininkų klaidos (Žr.: Wiszniewski. – T. XXIV (tai yra paskutinysis tomas, kurį išspausdino ponas Juozapas Zavadzkis). – S. 110–111. – Przypis nr. 1).*

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 63) tik tiek tepaaiškina, kad didžiąją kunigaikštienę Julijoną mirtis ištiko jau Vytautui susitaikius su karaliumi. Kunigo Lodziatos rankraštyje, kuriuo mes naudojamės, šio veikalo pirmame tome (p. 211–212) rašant apie Vilniuje buvusią Bakcho šventovę, klaidingai nurodomas jos vardas – Julijona, vietoj Marija – pirmosios Algirdo žmonos, cerkvės**, vadinamos Piationka, fundatorės – sekant Strijkovskiu, kuris Julijoną vadina Vitebsko kunigaikštyte ir pirmąja Algirdo žmona (p. 424, 425); kadangi rusiškosios kronikos, geriau šiuos dalykus išmanančios, mums priešingai nurodo, kaip kad mes savo laiku matėme, tad toje cerkvėje reikia ieškoti ne Julijonos, o Marijos Algirdienės, mirusios prieš 1349-uosius, kapavietės.

rafijos – kasdieniame gyvenime garsėjo dorybėmis, pasireiškusiomis išmintimi ir dievotumu, ką liudija iki šiol Vilniuje tebesantis bazilijonų vienuolynas prie Švenčiausiosios Trejybės cerkvės[1].

1414

1393 m. Švitrigailos maištas. Amžinatilsį didžioji kunigaikštienė gaudavo garantuotų pajamų iš savo dvarų, taip pat ir iš Vitebsko kunigaikštystės[2]; savo nuožiūra tą kunigaikštystę ji perleido sūnui Švitrigailai, tačiau po jos mirties kunigaikštystė buvo grąžinta didžiojo kunigaikščio iždui, ir karalius nurodė paimti ją savo pajamoms, paskirdamas ten valdytoją Teodorą Viosną. Švitrigaila, įsižeidęs, kad atėmė Vitebską, kai gražiuoju nepavyko priprašyti, kad tą valdą grąžintų, kaip išdavikas užpuolė miestą, nužudė Viosną ir įkurdino savo vietininką. Kai žinia apie tai pasiekė karalių, jis pavedė Vytautui nubausti kunigaikštį kaip sąmokslininką, prasižengusį teisei ir aukščiausiajai valdžiai. Didieji kunigaikščiai Vytautas ir Skirgaila, sujungę savo rūmų pulkus, tuojau pat patraukė kovon su nusižengusiu savo broliu. Pirmiausia atėjo į Drucką. Šie kunigaikščiai, tikriausiai susimokę remti Švitrigailą, išsigynė to priekaišto, priėmė karius, parodydami tinkamą nuolankumą, aprūpino maisto ištekliais ir dar žmonių davė paramai. Vėliau priartėjo prie Oršos. Oršiečiai, palaikydami Švitrigailą, uždarė miesto vartus, gynėsi dvi dienas, trečiąją pasidavė. Atėjo eilė Vitebskui. Švitrigaila užsidarė pilyje ir nusprendė gintis iki galo. Apgultis, atrodė, grėsė pareikalausianti daug

[1] *Stebelski.* Żywoty świętych Panień. – T. II. – S. 9*.

[2] Būtent tai, kad Vitebskas priklausė didžiajai kunigaikštienei Julijonai ir suklaidino kai kuriuos kronikininkus: laikydami ją Vitebsko kunigaikštyte, skelbia, kad esą ji buvusi pirmoji Algirdo žmona, kuria iš tiesų buvo Marija.

jėgų, tad didieji kunigaikščiai kreipėsi pagalbos į Smolensko kunigaikštį Jurijų Sviatoslavovičių; kai šis atvyko, vitebskiečiai, išgąsdinti puolėjų galios ir dažnų atakų, išgirdę grasinimus bausme, nepermaldaujama už priešinimąsi, jeigu tuojau pat nepasiduos, atidavė miestą. Po to ir Švitrigaila, apimtas abejonių, buvo priverstas išeiti iš pilies ir žemai nusilenkti laimėtojams[1]. Tiesa, neturime žinių, kaip su juo tąkart buvo pasielgta, tačiau, kad jam išliko Krėva, duota pirmiau, po Vygando Aleksandro mirties, už valdą, pasak ką tik nurodyto šaltinio[2], abejonių nekyla. Betgi numaldyto kunigaikščio nuoskauda vėl atgijo, kai šis atsidūrė savo pilyje, apsuptas pataikūnų: užsiplieskė baisiu pykčiu ant Vytauto, laikydamas jį visų tų nelaimių kaltininku, tik ir žiūrinčiu, kaip jam skriaudas daryti. Ėmė burti bajorus ruošdamas sąmokslą, kurio kėslai turėjo būti tokie niekšiški, kad, išgirdęs juos per atsitiktinumą esant išaiškintus, tuojau pat su kai kuriais bendrininkais turėjo pabėgti iš šalies.

1415

1393 m. Švitrigaila pabėga. Jau 1393 metų pradžioje Švitrigaila buvo didžiojo magistro rūmuose, Marienburge[3], būtent toje vietoje, kur buvo visų intrigų prieš Lenkiją ir Lietuvą vieta ir kalvė. Svetingas priėmimas, didžiojo kunigaikščio titulas, per akis pažadų, pinigų, kariauna – visa kas buvo iš karto pažadėta, kad tik nugramzdintų Lietuvą ir Lenkiją į sumaiščių ir karų liūną, o per tai ordinui atsirastų proga gaudyti, anot patarlės, žuvį drumstame vandenyje. Savaime suprantama,

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 63, 64.

[2] Nežinia, kodėl Karamzinas susigalvojo (t. V. – P. 176), esą Švitrigaila buvo sukaustytas grandinėmis, nusiųstas pas karalių – tai netiesa, nes ir data klaidinga.

[3] *Voigt.* – B. V. – S. 638.

kilmingasis emigrantas turėjo prisiimti savo pirmtakų, proteguotų Prūsijos, pradedant Pelužiu, baigiant Vytautu, vaidmenį; reiškė neginčijamas* teises į didžiojo kunigaikščio valdžią, gebėjo išvardinti savo šalininkus, po visą kraštą esą išsibarsčiusius; kalbėjo apie turtus, likusius paslėptus savo pilyse. Kryžiuočiai, kaip kad paprastai būdavo, lengvapėdiškai, kadangi godūs, visomis galiomis griebdavosi priemonių, kad ir kokias aplinkybes pasiūlydavo, be abejo, savo pačių labui.

1416

Sklandė šmeižtai ir apkalbos apie apaštališkąjį karalių Vladislovą, juk pagieža, godumas, veidmainystė visada purvais drabsto: didikų rūmuose Europoje imta kalbėti, kad esą jis tik apsimeta priėmęs krikščionybę, esą Vytautas neabejotinai tapo apostatu, atsimetė, susitepė rankas ėmęs atnašauti aukas dievams, kurių garbė, šventovės, žyniai yra atgaivinti visoje Lietuvoje ir vyriausiasis žynys viešai sostinėje aukoja aukas Perkūnui. Popiežius, smarkiai tų naujienų nustebintas, savo nuncijui, siųstam į Šiaurės šalis dėl naujų didžiojo magistro rietenų su Rygos arkivyskupu, pirmiausia pavedė apsilankyti Vilniuje ir pasižvalgyti tame, anot vienų, pagonybės lizde, anot kitų – katalikiškojo tikėjimo židinyje. Tuo nuncijumi buvo Mesinos vyskupas Jonas; į Vilnių jis atvažiavo 1393 metų pirmąjį ketvirtį, kur jo jau laukė karalius Vladislovas. Apaštališkasis nuncijus, gražiai, svetingai priimtas, nuvyko į katedrą, prie kurios vyskupo, kanauninkų ir visos dvasininkijos sutiktas su šventu vandeniu, matė puošnią šventyklą ir gausų besimeldžiančiųjų būrį, apžiūrėjo bažnyčias, pranciškonų vienuolyną, daugybę rusų apeigų tikėjimo cerkvių; buvo vienoje viešoje procesijoje, kurioje su didžiu pamaldumu dalyvavo karalius ir jo dvariškiai, nesuskaičiuojama žmonių minia puolė ant kelių prieš šventąjį Išganymo simbolį, žodžiu, Vilnių ir Lietuvą rado to-

kią krikščionišką, kokios tik tenorėti galėtų. Tad iš Vilniaus nuvykęs į Prūsiją, nuncijus kryžiuočiams į akis išklojo jų melą apie lietuvių pagonybę; primygtinai baudė, kad susitaikytų su karaliumi ir krikščionių tauta[1]. Tada ir karalienė apsilankė Vilniuje; ji pati sugerino Skirgailą su Vytautu, tarp kurių, kaip kad mes minėjome anksčiau, buvo kilę kivirčų. To susitaikymo sąlygos buvo labai gražios, juk abu didžiuosius kunigaikščius, tuo atveju, jeigu vėl rastųsi kokių nesusipratimų, įpareigojo visad stoti karalienės kaip tarpininkės teisman ir sprendimo šventai laikytis[2]. Kaip nuncijaus pastangomis sudarytos sutartys ir surengti pasitarimai dėl taikos su karaliumi nuėjo niekais, kaip karalius, netekęs kantrybės, dvi savaites palaukęs kryžiuočių, turėjo apleisti Vroclaveką *(Neuleslau)*, dėl ko buvo nutraukta taikos sutartis, pagaliau, kaip kryžiuočiai įsileido į karus su Mazovijos kunigaikščiu Jonušu – pasakojimai apie tai yra šalutiniai mūsų temai. Žinių apie tai Lenkijos istorijoje yra daug.

[1] Nuncijus rašė: *Dictus dominus noster cupiens et desiderans cristianitatis pacem et requiem et ad evitanda scandala, que evenire possent, vestram magnificentiam hortatur attente quatenus cum domino Wladislao Rege Polonie et aliis Litvanis noviter baptizatis, prout in partibus litwanie de mandato ipsius domini nostri ex vera informacione percepimus et oculis propriis vidimus plures erectas ecclesias nec non episcopum Wilnensem per ipsam civitatem Wilna processionaliter incedentem, quem sequebatur dominus Rex et aliorum Litwanorum baptizatorum maxima multitudo, pacem et concordiam faciatis, salvo semper statu et honore magnificentie et ordinis antedicti* (Mūsų skirtasis Viešpats, norėdamas ir trokšdamas krikščionims taikos ir ramybės bei vengdamas nemalonumų, kurie gali kilti, itin rūpestingai ragina Jūsų Didenybę, juolab, kad iš patikimų šaltinių atskirose Lietuvos vietovėse mūsų paties valdovo pavedimu sužinojo bei savo akimis regėjo daugybę pastatytų bažnyčių ir netgi Vilniaus vyskupą, per patį Vilniaus miestą su procesijomis einantį, kurį lydėjo valdovas karalius ir daugybė kitų pakrikštytų lietuvių, kad sudarytumėte taiką bei santarvę su valdovu Vladislovu, Lenkijos karaliumi, ir visais neseniai pakrikštytais lietuviais, pasinaudodami savo visada laisvu požiūriu ir Tavo Šviesybės bei minėtojo ordino garbe). Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Foliantas „F". – P. 37.

[2] *Stryjkowski.* – S. 463.

1417

1393 m. Potvarkiai šalies viduje. Betgi negalima praleisti potvarkių pačioje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kuriuos karalius paskelbė, be abejonės, lankydamasis Vilniuje. Kaributas, nenuorama ir tiek kartų savo tėvynei pakenkęs, jau matėme, kaip veltui prarado Seversko kunigaikštystę, o vėliau Lydą ir Naugarduką; Lenkijoje gyveno jau bemaž metai, tarsi kalėjime, tik sugrįžęs į Seversko žemę, gavo ten nemažą valdą Naugarde Severske, tačiau su sąlyga, kad vietos bajorai gera valia už jį laiduos ir duos ištikimybės priesaiką. Tie patikėtiniai buvo – Dovydas Rusanas, Bazilijus Torošajus, Grigorijus Nesvyžietis. Lengvenis Simonas buvo patvirtintas vadu, kitaip sakant, jam tautos buvo duota konstitucinė Didžiojo Naugardo Respublikos didžiojo kunigaikščio valdžia. Vytautui ir Skirgailai padalytos šalys bei tiksliai nustatytos kiekvieno valdos ribos[1]. Vingaudas Andrius, Vytauto įsikišimu, išvaduotas iš kalėjimo, gavo kuklių valdų Šiaurės Lietuvoje, pakankamų, kad gyventų kaip priderėjo. Dar jį matysime ėmusis veiklos visuomenės labui; jis yra pirmtakas garbingos Polubinskių ir Trubeckių giminės[2].

1418

1393 m. Konrado Valenrodo mirtis. Mirtis Konradą Valenrodą ištiko visai nelauktai, paankstinusi nutraukti jo gyvenimo giją. Tačiau ordinui ir kraštui, kuriuos jis nuskurdino savo

---

[1] *Koiałowicz.* – Lib. II. – P. 14. *Regis, abu karališkieji sutuoktiniai įkalbino Skirgailą atvykti į Krokuvą, kur šis ir viešėjo nuo 1393 metų spalio 24 iki gruodžio 7 dienos. Būtent tuomet Jadvyga ir Jogaila sugebėjo galutinai jį sutaikyti su Vytautu (Przezdziecki A. Życie domowe Jadwigi i Jagiełły. – 1854. – S. 38)*.*

[2] *Koiałowicz.* – Lib. II. – P. 37. Jis vėl vaidijosi su broliais, ir su sūnumi Jonu pabėgo į Pskovą. Pskovo kronika Karamzino veikale (t. V. – Pastaba nr. 182).

neapsakomu išlaidumu, – tinkamu laiku. Apie tą netikėtą įvykį prirašyta paistalų, kuriuos ponas Foigtas kritiškai įvertino logiškomis išvadomis ir rado istorinę tiesą. Didysis magistras važiavo į Kulmą, ten priėmė Danijos karalienės Margaritos ministrų kabineto pasiuntinį, per kurį gavo kažkokį svarbų skubų pranešimą. Grįžo į Marienburgą, ir ūmai jį užpuolė tokia smarki karštligė, kad, šaukdamasis Viešpaties, visą naktį maldavo stiklinės vandens, gydytojas liepė neduoti nė lašo, prarado sąmonę, jį apėmė konvulsijos ir taip jis išleido paskutinį atodūsį. Turėjo būti apėmę kliedesiai, turėjo būti prilaikomas, nes blaškėsi, spyriojosi; tie dalykai nėra nesuprantami; tačiau tas gydytojas, geriau jį reikėtų vadinti nuodytoju, kuris karščiuojančiam ligoniui uždraudė duoti gerti, yra istorijos mįslė. Mirė liepos 25-ąją ir tą dieną šėlo nematytos audros bei viesulo sūkuriai[1].

1419

1393 m. Keičiamasi belaisviais. Ordino vyresnieji laikėsi sutarties su Lietuva ir galvojo apie savųjų, tebesančių nelaisvėje, likimą; aišku, jie manė, kad yra daugiau belaisvių paėmę; įnešta išpirka būtų pageidautina ordino kasai, gerokai ištuštintai. Susitarta svarstyti šiuos reikalus. Rugpjūčio 15 dieną Dubysos saloje įvyko suvažiavimas; lietuviams atstovavo abu didieji kunigaikščiai: Lietuvos ir Žemaitijos – Vytautas, Rusios – Skirgaila[2]; ordinui – maršalka Verneris Tetingenas, lydimas kai kurių vyresniųjų. Belaisviai, kai kurie jau aštuonerius ir dešimtį metų nematę savo tėvynės, kiti kalėjimuose

[1] *Voigt.* – B. V. – S. 644, 720–728.

[2] Kad tie titulai ir įvykiai neatrodytų nauji spėliojimai, turiu savo skaitytojams priminti, kad Slaptajame Karaliaučiaus archyve iš laikų, apie kuriuos kalbama, ir 1392 bei 1393 metų yra Švitrigailos ir Vytauto antspaudai su įrašais, kuriuose yra šie titulai, jie paminėti ir pačiuose dokumentuose.

jauni susenę ir pražilę – juk barbariškumas ir pašėlęs įtūžis pamina žmogiškumo teises, karo belaisvius vienodai, kaip ir baisius nusikaltėlius, sunkiomis grandinėmis kausto. Betgi palyginus abiejų pusių sąrašus, pasirodė, kad kryžiuočių viltys tuščios – pinigų iš tiesų jokių neturės gauti. Užtat ilgai derėjosi ir spyriojosi, kadangi karalius griežtai pareikalavo, kad galva už galvą būtų mainoma. Ir taip už ketvertą kunigaikštiškos kilmės belaisvių[1] buvo atiduota tik tiek pat kryžiuočių riterių; pagaliau nė už vieną žmogų nė vienai pusei nereikėjo mokėti. Tad galima numanyti kronikininkus nurodant perdėtą belaisvių skaičių kryžiuočių surengtuose mūšiuose bei antpuoliuose ir sumažintą, kai kalbama apie priešingosios pusės.

1420

1393 m. Antpuolis. Grįžęs iš suvažiavimo, maršalka Prūsijoje rado žymių svetimšalių svečių: Viurtembergo grafas Eberhardas V buvo atvykęs su nemažu riterių ir ginkluotų žmonių būriu. Reikėjo nedelsiant nuvesti juos į pagonių žemę. Žygis buvo surengtas labai iškilniai: ordino Didžioji, Šv. Jurgio vėliavos plaikstėsi virš prašmatniai apsirengusių riterių gretų. Buvo žygiuota per Graudžių girią, ne be didelio vargo. Vitingai ir Insterburgo pasienio sargyba sudarė priešakinį būrį. Netikėtas smūgis teko Pamedės valsčiaus apylinkėms, priešas pasislinko Raseinių link. Ugnimi ir kardu buvo niokotos vargšų žemdirbių sodybos; galop, atšipinę kardus į beginkles aukas, paėmę šešetą šimtų belaisvių, pasigrobę aštuonetą šimtų žir-

[1] Tai patvirtina tiesą apie tai, kas rankraštinėje Lietuvos (Bychovco) kronikoje (§ 1388) yra apie penketą kunigaikščių, paimtų nelaisvėn mūšyje prie Visevaldės 1390 metais, juk žinome, kad Vytautas savo žmonos brolį Glebą Sviatoslavovičių prieš atsimesdamas buvo išsireikalavęs iš Marienburgo (§ 1399).

gų, neaišku kiek įvairių galvijų, triumfuodami grįžo į savo šalį[1].

1422*

1393 m. Kerštas. Betgi žemaičiai tučtuojau ėmė galvoti, kaip atsikeršyti: paslapčia susibūrė ir puolė gausybę prekių sandėlių turintį prekybinį Memelio, arba Klaipėdos, miestą; tikriausiai prieš spalio 16 dieną užėmė, apiplėšė ir pelenais pavertė, viduryje stovėjusią tvirtovę sugriovė. Pačiai piliai grėsė didžiulis pavojus ir ji vos ne vos buvo apginta. Mūšyje krito vienas kryžiuočių riteris ir šešiasdešimt karių; nemažai paimta belaisvių, grobio išsigabenta nežinia kiek[2].

1423

1394 m. Antpuolis. Žiemos metu Prūsijon prisirinko naujų svečių: iš Vokietijos – grafas Leiningenas, iš Anglijos – grafas Betfortas, iš Prancūzijos – taip pat aukštos kilmės riterių. Maršalka kreipėsi į visus pajūrio miestus ir provincijas, kad pristatytų jų daliai skirtą ginkluotų žmonių skaičių. Juk neįprastai dideli šalčiai žadėjo galimybę apsilankyti atokiausiuose ir sunkiausiai prieinamuose kraštuose. Tad antpuolio tikslas buvo Lietuvos vidurio, o būtent, Rusios žemės. Žygin buvo leistasi Trijų Karalių šventės išvakarėse, persidanginta per užšąlusios Narvos sietuvas, aplenktas Gardinas ir prisiartinta prie Naugarduko. Tačiau miestas rastas gyventojų sudegintas, patys buvo

[1] *Voigt.* – B. VI. – S. 2, 3. *1393 metų lapkričio 16 diena istorijoje yra įsidėmėtina tuo, kad Krokuvoje gimė kunigaikštytė Cimbarka, kuri ten pat 1412 metais buvo ištekinta už Ragūzos kunigaikščio Ernesto (Przezdziecki A. Życie domowe Jadwigi i Jagiełły. – 1854. – S. 38)***.

[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 2, 3.

išsikėlę į pilį[1] ar į atokias girias. Iš ten, siaubdami gyvenvietes, kokios tik pasitaikydavo, kariautojai, persikėlę per Nemuną, atėjo prie Lydos, kur taip pat rado galingą pilį, stovinčią vidur degėsių. Buvo užsimoję pasislinkti Šalčininkų link, o gal arčiau Vilniaus, betgi šalčiai staigiai atpuolė, ėmė šilti, ir, ko gero, išgirdo apie Lietuvos kariauną, ateinančią traktu iš Vilniaus, juk ir nuo Gardino pusės buvo grasinama karine jėga. Kad ir kaip ten buvo, neginčijamas dalykas, kad nuo Lydos kryžiuočiai tuo metu buvo priversti klampoti per Ditvos balas, kaip kad sprendžiame iš atsitraukimo kelių aprašymo ir iš geografinio to kelio vietovių išsidėstymo; yra netgi mano paties matytų to persikėlimo pėdsakų, ligi šiol ryškių, į šiaurę nuo Lydos, prie Noniškių *(Noniszki)* akalicos; vietos padavimai užtikrina, kad čia yra buvęs tiltas, pastatytas kažkokio, jau užmiršto, priešo, kai buvo priverstas per čia eiti. Guli čia storų rąstų, bemaž trijų sieksnių ilgio, išklotų tiesia linija, labai klampiame slėnyje, per kelių šimtų sieksnių plotą; kai kurie medžiai iki šiol tyso sveiki, tarsi suakmenėję, ir rodo to tilto, nutiesto per liūną, kryptį. Žinome taip pat tą žygį užsitęsus penkias savaites – neįprastai ilgai tokiu metų laiku; tad turėjo būti kliūčių, praleistų kronikose, įpratusiose nesėkmes nutylėti. Labai galėjo būti, kad nuo Lydos priversti leistis tuo keliu, radę silpnai užšąlusias Ditvos pelkes, griebėsi to būdo persikelti, po ranka užtektinai turėdami ir medžių, ir žmonių. Persikėlę per tą upę, pasuko į Kaniavą per vietoves, kur ligi šiol yra parapijų centrai – Rodūnia ir Nočia, atvyko prie Drogezino, anot kronikininkų, pilaitės, dabar – Drucminų *(Drućminy)* kaimas, kurį užėmė; iš ten į Merkinę – ir tenykštę pilaitę ištiko toks pat

[1] Mano krašto padavimų ir pasakų rinkinyje* yra žinių ir apie Naugarduko pilį. Po kalnu, ant kurio ji stovėjo, turėjo būti požeminiai perėjimai arba tunelis apgulties metu pabėgti ir atsinešti vandens. Vienoje iš Lietuvos pilių, kurios pavadinimas jau užmirštas, toks tunelis, šimto pėdų ilgio, leidosi iki požeminės cisternos, įtaisytos per sieksnį žemiau Nemuno, iš kur, vežant arkliais kilnojamąjį įrenginį, apsupties metu buvo imamas vanduo.

likimas. Pagaliau, Nemuną radę jau betvinstantį, persikėlė į kairįjį krantą ir skubiai patraukė Prūsijon. Grobis turėjo būti du tūkstančiai du šimtai belaisvių, tūkstantis keturi žirgai ir daugybė galvijų[1]. Tiesa, kronikininkai neteigia Švitrigailą dalyvavus šiame žygyje; betgi, tikėtina, jis turėjo būti ir vadovauti, kadangi toks drąsus siautėjimas galimas tik gerai žinant kraštą. Tikriausiai tas kunigaikštis kėsinosi prisiplėšti Kaributo turtų, o paskui nuvesti kryžiuočius į Krėvą, kad pasiimtų likučius, gal ten paslėptus.

1424

1394 m. Didysis žygis. Tokio pobūdžio paslaugų ordinui nesumažėjo ir vėliau. Kryžiuočiai didžiuoju magistru jau turėjo įžymųjį Konradą Jungingeną, išrinktą 1393 metų lapkričio 30 dieną[2]. Jis, dideles viltis dėdamas į Švitrigailos ryšius Lietuvoje, užsimojo surengti labai reikšmingą žygį. Burgundijoje pasamdė du šimtus rinktinių lankininkų, gebėjo prisikviesti karių atėjūnų iš Šlionsko, Austrijos, Vokietijos, Prancūzijos; jie manėsi Vilnių jau paėmę. Bėglys kunigaikštis gavo meilikaujančių pažadų. Parengiamųjų darbų buvo imtasi veikliai ir skubiai: stojo prie jų visi komtūrai, visi miestai su visomis pajėgomis; technika, patrankos, reikmenys – visa buvo gabenama prie Nemuno. Paskutinę 1394 metų liepos savaitę pats didysis magistras, lydimas Švitrigailos ir nemažo lietuvių emigrantų būrio, stojo didžiulės kariaunos priešakyje[3]. Iš Karaliaučiaus pasuko į Liubavą, susėdo į laivus; per Aismares, Giliją įplaukė į pagrindinę Nemuno vagą, nors ne be sunkumų ir

[1] *Voigt.* – B. VI. – S. 10, 11.

[2] Ibidem. – P. 4.

[3] Dlugošas (p. 139) sako: *Quem (Boleslaum) Lithuanorum et Ruthenorum profugarum non speranda multitudo sequebatur* (Kurį (Boleslovą) lietuvių ir rusinų bėglių neįtikėtina daugybė lydėjo).

nuostolių, kadangi smarki audra pasičiupo mariose laivus ir dalį jų, pilnutėlius ginklų, Kristburge nuskandino. O Elbliongo komtūras su raiteliais sausuma žygiavo per Užgirio kraštą Kauno link. Visi žygio dalyviai netoli šio miesto rugpjūčio 13 dieną susijungė. Rado Kauną apleistą, pilį paverstą griuvėsiais; tad ėmė greitomis jį stiprinti, atsigabeno medžių ir akmenų. Ketvirtą dieną atėjo žinia, kad Vytautas, vedinas labai gausiu raitelių būriu, sudarytu iš lietuvių ir lenkų, traukia to miesto link. Prasidėjo kautynės; didžiojo kunigaikščio raiteliai palei pat priešo stovyklą rungėsi stoję į dvikovas, užtemptos patrankos mėtė sviedinius į didžiojo magistro ir maršalkos palapines. Vokiečiai savo ruožtu atsišaudinėjo. Buvo netgi vadai susiėję pasikalbėti, tačiau be naudos, mat didysis magistras nė už ką neleido atstatyti Kauno, kurį taip lengvabūdiškai sugriovė ir juolab lengvabūdiškiau elgėsi užmiršdamas jį atstatyti. Kryžiuočiai, stovėdami ant Kauno piliakalnio, anuometinės taktikos požiūriu, buvo užėmę patogesnes pozicijas, taikydamiesi, kad Vytautas, turėdamas penkiolikatūkstantinę kariauną, negalėtų jų nuvyti; Burgundijos lankininkai stebino savo vikrumu ir drąsa; atvykdavo vis naujų karių dalinių iš Prūsijos, atskubėjo netgi Livonijos riteriai. Tad Vytautas, baimindamasis būsiąs atkirstas nuo Vilniaus, pasitraukė. Po to visą kariauną subūręs kairiajame Neries krante, didysis magistras patraukė Strėvos upės link; persikėlęs per tą upę, tais laikais reikšmingą savo gyliu, glaudžiomis gretomis žygiavo tiesiai Vilniaus link. Didžiajam kunigaikščiui reikėjo laukti to momento ir pulti Kauną; tuo pat metu, jeigu pilies nepaimtų, priartėję priešo neužimtu Neries krantu, ko gero, būtų galėję bent atsarginį laivyną sudeginti. Jis ėmėsi kitokių veiksmų. Kryžiuočiai, persikėlę per Strėvą, iš kažkokio lietuvio išdaviko sužinojo, kad visi perėjimai per miškus yra užtverti didžiulėmis užkardomis, daugybėje vietų pristatyta patrankų ir slepiasi ginkluoti žmonės, pilna pasalų, o pats didysis kunigaikštis stebi priešo kariauną. Geriau tuo įsitikinę per žvalgus, pasiųstus į įvairias

vietas, kryžiuočiai neturėjo kitos išeities kaip, vos priartėję prie kairiojo Neries kranto, susirasti kelią kita kryptimi. Betgi tą sumanymą lydėjo tūkstančiai kliūčių ir didžiuliai vargai: reikėjo tiesti kelius per tankias girias, statyti tiltus, tvenkti upes, ne kartą pritrūko pašaro žirgams ir maisto žmonėms; be viso to, reikėjo nuolatos kautis su Lietuvos kariuomenės daliniais, tai šen, tai ten kokią žalą bedarančiais ir užpuldinėjančiais. Pagaliau kryžiuočių armija prasibrovė į lygesnę vietą, prie Paparčių. Ten buvo prieita iki mūšio, per kurį nelaisvėn buvo paimtas Sudimantas, Vytauto svainis ir kadaise jo bičiulis emigracijoje, įsiminęs vokiečiams dėl klastingos apgaulės. Didysis magistras surengė aukščiausio rango pareigūnų teismą, kurio nuosprendžiu Sudimantas buvo pakartas už kojų. Kitą dieną, naujame susirėmime, nelaisvėn paėmė Vytauto svainio sūnų, regis, kažkurį iš Smolensko kunigaikščių. Tą pačią dieną priartėjo prie Vilniaus, pakėlę nepaprastai sunkią kelionę: pelkėse neteko daugybės žirgų ir vežimų, kariaunai įkandin genami galvijai arba nuklydo, arba buvo lietuvių pagauti; žmonių taip pat nemažai buvo prarasta[1].

1425

1394 m. ***rugpjūčio 22 d.****. **Vilniaus apgultis.** Karo veiksmai puolant miestą prasidėjo apgulant upių neskalaujamą jo dalį ir išdėstant bateriją priešais Žemutinę, arba Kreivąją, pilį. Betgi gausi rinktinių karių įgula visuose punktuose, kur grėsė pavojus, atremdavo stiprius smūgius, be to, nuolatos rengė išpuolius, tad kasdien vykdavo įnirtingos kovos – tai palei tvirtovės sieną, tai šalimais kalvose, kurias, nuvaikę puolėjus, užėmė pabėgusieji iš tvirtovės; atėmę patrankas, jas arba gadino, arba jomis niokojo

[1] *Długoss.* – P. 140. Kiek aiškiau tas aplinkybes apibūdina Prūsijos kronikininkai, tarsi specialiai teisybę gražindami, tačiau, lyginant šaltinius, ji išryškėja.

įvairius priešo pozicijų punktus[1]. Tos kovos ir skerdynių miesto viduje metu be perstojo dundėjo patrankos ant pylimų ir priešo baterijose, kurios specialiai prieš pilį buvo išstatytos. Tuo tarpu atvyko gausi lietuvių, lenkų ir rusinų kariauna, kuriai vadovaudamas didysis kunigaikštis, turėjęs ypač gausų raitelių būrį, užėmė visą puolėjų užnugarį. Padėtis susiklostė tokia, kad ir iš abiejų pusių, tai yra nuo miesto ir mūšio lauko, nuolat grėsė pavojus, ir dargi nė vienas dalinys negalėjo išlįsti iš stovyklos pasiieškoti maisto, mat ir stipriausi pašarininkų būriai arba negrįždavo atgalios, arba būdavo supliekiami didelių nuostolių patyrę. Netgi pats maršalka, su savo rinktiniu pulku riterių leidęsis plėšikauti, buvo visiškai sutriuškintas ir priverstas trauktis. Tos aplinkybės priešo armijai kėlė vis didesnę grėsmę, badas jau buvo parodęs savo. Pašarininkus reikėjo pridengti labai stipriu raitelių daliniu; tam tikslui Brandenburgo, Balgos, Bartenšteino ir Reino komtūrai su savo pulkais, paremti Varmijos ir Sambijos vyskupų pulkų, nužygiavo pietų link. Atėję prie Rudaminos, per pustrečios mylios nepastebėjo nė vieno lietuvio kario; tik pasiųsti žvalgai pranešė, kad didysis kunigaikštis ir Kaributas netoli stovį. Kai komtūrai įsitikino, kad anie, nežinodami apie jų atvykimą, pasiliko savo pozicijose, nė kiek nepajudėję ir nesusigriebę sergėtis, skubiai pasuko į tą pusę, kad netikėtu smūgiu sutriuškintų priešą. Greitai perbėgo per mišką, tačiau ūmai pastebėjo pelkėtu slėniu, vidur kurio tekėjo upė (Rudamina), esantys atskirti nuo lietuvių kariaunos. Stovėjo ji dviem daliniais, kur kas gausesnė, atrodė ilsėjosi kelią įveikusi. Dėl to, juolab dėl lietuvių karių, apsimetusių nieko nepastebinčiais, abejingumo, nė kiek neišsigandę, jie stengėsi prisiartinti, apėjo tą slėnį, persikėlė per upę, tikriausiai prie pat Rudaminos, prasigavo iki ten, kur stovėjo lie-

[1] Stebėtis reikia, kaip ponas Foigtas, ką ir sakyti, labai išsamiai aprašinėjantis tą apgultį, Burgundijos lankininkams iki pat pabaigos skiria labai reikšmingą vaidmenį. Jų buvo tik du šimtai, pasižymėjo prie Kauno, reiškėsi žygiuojant į Vilnių, pačioje apgulties pradžioje stebuklus rodė. Nebent tai buvo nesužeidžiamų achilų falanga!!!

tuviai, ir nuo sparno pusės užpuolė mažesnįjį dalinį – Kaributo vadovaujamus rusinus. Šie, pralaužti sulig pirmu smūgiu, iš mūšio lauko išsibėgiojo. Tuo tarpu viską apgaubė tirštas rūkas. Su viena kryžiuočių raitelių dalimi bėgančiuosius leidosi vytis grafas Colenas, o komtūrai, surikiavę savuosius, puolė didesnįjį dalinį, vadovaujamą paties Vytauto. Prasidėjo kruvinos kautynės kardais ir ietimis. Lietuviai stipriai laikėsi, tačiau gerai pavykęs puolimas ir vėl atnaujintas pavienėmis priartėjusiomis kolonomis vertė Vytautą manyti, kad užnugaryje esąs pats didysis magistras su nemažomis pajėgomis, siunčiantis vis naujus raitelių dalinius. Pati tiršta migla, trukdanti įžiūrėti, vertė sutikti su tokia mintim, nes atokumoje matėsi būriais judantys tarsi atsargos pulkų kariai; be to, jų padedami, priešo daliniai galėjo apeiti rusinams pabėgus likusį neuždengtą flangą ir pulti iš užnugario; tad įsakė trimituoti atsitraukimą. Kryžiuočiai nesiliovė spaudę ir kai ką laimėjo; be kita ko, paėmė nelaisvėn Belzo kunigaikštį Joną, į jų rankas pateko šeši karo ženklai ir didžiojo kunigaikščio Didžioji vėliava; užmuštų ar į nelaisvę paimtų lietuvių priskaičiavo penketą šimtų, savo nuostolių metraštininkai nenurodė. Tuo tarpu mūšis prie Vilniaus sienos tęsėsi tiesiog be perstojo dieną ir naktį, juk ne kartą vidur tamsios nakties iš miesto buvo ruošiami antpuoliai ir šturmuojamos apgulties karių pozicijos. Taip būtent vieną naktį ketvertas šimtų lietuvių prisėlino prie pat didžiojo magistro stovyklos, patylomis išblaškė priešakinę sargybą, užklupo poste ką tik iš mūšio prie Rudaminos atskubėjusį Brandenburgo komtūrą Joną Štreifeną, lankantį patrulius. Tikriausiai būtų žuvęs, jei į jo šauksmą nebūtų atbėgę žmonės iš gretimo punkto. Ėjo jau aštuntoji apgulties diena, kai Livonijos magistras atvedė tokią gausią kariauną, kad puolėjų gretų linija galėjo nusidriekti palei Nerį iš abiejų pilies pusių, kur buvo pastatyti du tiltai palaikyti ryšį su krantu priešingoje pusėje, iš kur buvo imta vežti didelius maisto krovinius, o apsuptiesiems buvo nutrauktas ryšys su kitu krantu ir flotile upėje. Tąkart, atrodė, neturėjo nuvilti lūkesčiai pralaužti mūrą nuo upės pusės, nes tada būtų galima užritinti patrankas

priešais įėjimą į Žemutinę pilį. Dieną ir naktį buvo šaudoma į mūrus, griuvo sienos, virto bokštai, darbai įgavo kitą tempą: buvo statomi kilnojami bokštai, padedantys nublokšti žmones nuo palisadų ir kopti ant mūrų, kasamos požeminės landos, ruošiama technika šturmuoti. Tuo metu atsitiktinė ugnis, užsiplieskusi viename barake, ūmai sukėlė gaisrą prancūzų ir flandriečių stovykloje, kur ne tik kad maisto ir pašaro atsargos sudegė, bet ir žmonių. Kas juolab liūdnų nuostolių atnešė, kadangi tie dalykai buvo susiję su dideliais sunkumais ir kainavo nemažai žmonių gyvybių; be to, ir anapus Neries pašarininkams grėsė toks pat pavojus. Nors mūruose jau buvo pramuštos landos, priėjimą prie jų trukdė gilūs vandens grioviai[1].

Norėta nusausinti griovį tarp Totorių vartų ir Vilnios, skalaujančios tą Kreivosios pilies pusę; dėl to buvo pradėtas tiesti perkasas iki Neries, tačiau darbininkai buvo taip varginami dažnų antpuolių, kad šių ketinimų teko atsisakyti. Apskritai žmonių, ginančių miestą ir pilis, turėjo būti daug, drąsių ir narsių vadų jiems irgi netrūko, juk stebėtinas ir retas pavyzdys įtvirtintų miestų gynybos ir puolimo mene, kad gynėjai įveikė puolėjus prie miesto sienos ne vienu ryžtingu antpuoliu, kaip būdavo kadaise, bet dvidešimtį dienų ir daugelį naktų kaudamiesi, neleisdami kokia gudrybe ar karo meno išmone nurungti jų tvirtovių galios; be paties Konrado Jungingeno, dalyvavo narsių riterių, patyrusių vadų, garsių karo meno žinovų, atvykusių iš labiausiai apsišvietusių Europos šalių. Galiausiai aplinkybės susiklostė taip, kad puolėjai, susiskaičiavę prarastus žmones, žirgų ir karo reikmenų nuostolius, įvertinę miesto gynėjų galimybes, susivokė, kad tęsti apgultį

[1] Senojo Vilniaus sienos aprašyme (žr. § 1388) aptikau, kad į pietus nuo pranciškonų vienuolyno buvo ežerėlis, iš kurio prasidėjo upelis (Vingris, regis), tekėjęs skardinga griova iki Vilnios pro Trakų ir Vilnios vartus, o iškastas gilus griovys, kuriame buvo vandens (?) nuo to ežerėlio pro senuosius Rūdininkų ir Krėvos vartus tęsėsi net iki Bokšto. Kitas bokštas, arba vartai virš Vilnios, buvo ten, kur dabar chemijos laboratorijos pastato kiemo pakraštys nuo Latako pusės.

gali būti pražūtinga visai kariaunai. Tad didysis magistras įsakė nutraukti visus darbus apgulčiai rengti, apsiribojo tik stebėjimais, pasiuntęs grįžti atgal Livonijos kariauną, jau labai išsekusią. *Jie, traukdamiesi Dinaburgo link, atsidūrė prie Gardino kunigaikščio Daumanto Videniškių dvaro. Daumantas su savo gerai ginkluotais ir kautis pasirengusiais valstiečiais juos taip sutriuškino, kad mažai kam pavyko išsigelbėti*[1]. Tuo tarpu Švitrigaila įkalbėjo vieną savo palydos tarnų, rusinų kilmės, kad, apsimetęs bėgliu, nuvyktų į miestą ir jam duotais pinigais papirktų išdavikų, kurių padedamas mieste sukeltų gaisrą. Jis pakliuvo pas rusų vienuolius, vadintus černcais, ir su jais sutarė dėl išdavystės, kaip kad 1390 metais buvo padaryta, dėl ko Žemutinė pilis pasidavė Vytautui. Tačiau vienas jų pranešė miesto vadui apie tą suokalbį; parsidavėliai, tučtuojau suimti, pasakė tiesą ir gyvybe sumokėjo už nusikalstamą suokalbį. Kai tai nepavyko, reikėjo galvoti apie atsitraukimą; keletą kartų buvo kalbėta su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu, kuris nuolat stebėjo priešo stovyklą – tai prisiartindamas prie jos, tai kiek atsitolindamas; tačiau šiuose suėjimuose nieko nebuvo nuspręsta. Pagaliau Konradas sutiko su šia galutine sutartimi: kryžiuočių kariauna taikiai atsitraukia nuo Vilniaus, per Trakus, kur nelies kunigaikščio pilies; didysis kunigaikštis to atsitraukimo metu nedarys jiems nuostolių ir nepuldinės. Tad taip, bemaž ketvertą savaičių sugaišęs, daugybę žirgų, atsargų, karo reikmenų, ir, kaip galima numanyti, trečdalį žmonių praradęs bei nieko nelaimėjęs, išskyrus nusiaubtus priemiesčius bei apylinkes, kurie po paskutiniojo sudeginimo 1391 metais jau galėjo būti atsistatę, sugėdintas Konradas Jungingenas su savo svetimšaliais atėjūnais atsitraukė[2].

---

[1] *Stryjkowski. – S. 307. Vietos padavimai šį įvykį iki šiol mena. Videniškiai yra už keturių mylių į vakarus nuo Ukmergės*.*

[2] *Długoss.* – P. 140; *Voigt.* – B. VI. – S. 26–30 ir jo nurodyti šaltiniai. *Anot senovės padavimų, per karą kažkoks riteris raitas įsiropštė į vieną iš toliau nuo Vilniaus, dešiniajame Vilnios krante, dunksantį kalną, kuriame miestą apgulę priešai buvo įsirengę stovyklą. Šis stebuklingas įvykis bei netikėtas antpuolis privertė kryžiuočius, nuolat iš pabūklų apšaudančius miestą, pasitraukti nuo*

1394 m. Atsitraukimas nuo Vilniaus. Kryžiuočiai su visa stovykla nuo Vilniaus atsitraukė, regis, *apie spalio 25 dieną***, ramiai keliavo namo per Trakus, persikėlė per Strėvos upę, kai atsitiktinai sugautas kažin koks lietuvis pranešė, kad didysis kunigaikštis įsakė visur užkirsti kelią, kad kai kuriose vietose yra iškasta apkasų ir visuose perėjimo punktuose pristatyta ginkluotų žmonių, o pats artinasi iš užnugario ir, kai kryžiuočiai ims jėga skintis kelią, iš visų pusių bus apsupti ir iki vieno iššudyti. Be abejo, tai privertė sunerimti: tučtuojau išsiųsti sekliai atnešė patikimą žinią, kad belaisvio pasakojimas yra teisingas; iš Žemaitijos atvyko gausus būrys žmonių, pastojo visas miško kelio vietas. Tad nebuvo galima gaišti nė minutės, reikėjo skubiai, kol neatvyko didysis kunigaikštis, užimti apkasus, išversti užkardas. Pasiųstas karys pėstininkas ir rinktinis lankininkas aptiko užtvaras tokias galingas, kokių panašiais atvejais kryžiuočiai niekad nebuvo matę. Betgi pirmoji nesėkmė karius gerokai nuvylė; atskubėjo narsūs riteriai ir su kardais rankose vidur baisių skerdynių pralaužė užkardas, per savųjų lavonus, užmušę du šimtus penkiasdešimt lietuvių, prasiveržė per pasalas, prasivalė perėjas ir visa kariauna prasigavo per tą pražūtingą vietą. Atvykę į Kauną,

---

kalno. Todėl šis nutikimas, nors išsaugotas tik miglotame padavime...[toliau rankraštis neįsk. – R. G.]. Dar XVII amžiuje istorinius to įvykio pėdsakus buvo galima rasti Jasinskių (herbas – Vanagė, Jastrzenbiec) namuose, nes tiek Kojalavičius („Miscellanea"), tiek Vitunskis (laidotuvių pamoksle „Džiaugsminga mirtis", „Radošny grób") kalba apie tai, minėtą žygdarbį priskirdamas Jasinskiui (herbas – Poronia), riteriui, kuris į Lietuvą atvyko iš Lenkijos ir kuris savo ankstesnį herbą pakeitė į Vanagės herbą. Apie šį nuotykį rašo ir Neseckis savo herbyne (straipsnis „Jasinskis, herbas – Vanagė"). Atmetę legendą apie slydimą ledu ir kryžiuočių magistro sugavimą, netgi tikėdami pasakojimu apie puotą, per kurią Jasinskis sugavęs kryžiuočius jų baterijoje, pastatytoje Trijų kryžių kalne, – visą įvykį galima manyti iš tikrųjų buvus ir priskirti jį prie čia aprašomos Vilniaus apgulties.*

rado ten savo laivus, krovininiai paėmė ligonius ir sužeistuosius; kariauna, iš lėto traukdama dešiniuoju Nemuno krantu, kartkartėmis leidosi į antpuolius Žemaitijon, kad atkeršytų už išdavikiškas pasalas. Prie Jurbarko persikėlė per upę ir negaišdami patraukė Prūsijon, kur grįžo nebuvę daugiau kaip du mėnesius, nei ordinui, nei jo sąjungininkui Švitrigailai jokios naudos nepelnę. Vilniaus apgultį, patyrę nemažų nuostolių, turėjo nutraukti, Kauno nepavyko sustiprinti tiek, kad galėtų palikti ten savo įgulą. Naudos iš grobio jokios nepripažino turėję. Pagaliau dešiniajame Strėvos krante vos neteko visiems galvų padėti, kas būtų neišvengiamai juos ištikę, jeigu didysis kunigaikštis Vytautas būtų suspėjęs laiku juos iš užnugario priremti. Kryžiuočiai, aprašinėdami tą aplinkybę, dėl išdavystės netgi nesipiktina visu smarkumu, ko gero, prie Vilniaus sudarytoje sutartyje buvo kokia nors sukta išlyga, kaip kad reikėtų spėti; tikriausiai didysis kunigaikštis buvo įsipareigojęs nedaryti kliūčių žygiuojant per kraštą tam tikrą atstumą, dėl kurio kryžiuočiai apsiriko, o jis tęsėsi iki upės, jų suprastos kaip Neries, tačiau iš tikrųjų tai buvo Strėva. Taigi dėl nesusigaudymo krašto geografiniame padalijime atsirado dviprasmybė, kuria buvo galima pateisinti žemaičių veiksmus. Gal jie be didžiojo kunigaikščio žinios buvo pridarę pasalų, pastarajam per daug ir netrukdant; tiesa, nors jis ir traukė paskui priešo kariauną, tačiau jų nepuolė. Gal tuokart, jei kryžiuočiai, nepralaužę pasalų, būtų traukęsi Trakų link ir būtų prieita iki mūšio su anuo. Žodžiu, dalykai ar sąmoningai, ar atsitiktinai buvo pakreipti kryžiuočiams pavojinga linkme.

1427

1394, 1395 m. Taika su kryžiuočiais. Kitą žiemą, nors Prūsijoje netrūko svetimšalių atėjūnų, kryžiuočiai nedrįso

rengti žygio į Lietuvą; tikriausiai juos stipriai prilaikė ryšiai, kuriuos Lenkijos karalius užmezgė užsienyje. Sudarė įžūlią ir be galo tvirtą sutartį su imperatoriumi Vaclovu, dėl ko didysis magistras gavo šio valdovo įsakymą saugoti taiką, kaip kad yra apaštališkojo sosto liepta, su Lenkijos karaliaus valstybėmis. Karalius suartėjo su Vengrija, buvo girdėti, kad su tos karalystės magnatais sudaryta sutartis, kuria Lenkijos karaliaus valion buvo atiduota nemaža anų kariaunos dalis. Ordine netgi būta nuomonės, kad esą lenkai palaiko slaptus ryšius su turkais. Saugantis kryžiuočių, krašto viduje buvo imtasi ne tik šių gynybos priemonių, – karalius visokiais būdais ragino ir lenkų riterius. Metraščiai pasakoja, kad savo pirmtakų karalių ir didžiųjų kunigaikščių turtus plačia ranka žarstė, žemės valdas dalijo vien tik tam, kad riterius priragintų kovoti su vokiečiais[1]. Didžiajam magistrui, ne perdėm linkusiam imtis avantiūristinių žygių, rūpėjo ir vaidai su Livonijos dvasininkija, išlikę po pašėlusio Valenrodo, o ypač su Dorpato vyskupu, kuris buvo užmezgęs ryšius su Vytautu. Dar ir permaininga žiema 1394 metų pabaigoje bei kitų pradžioje užgaišino atėjūnus. Dėl visų šių priežasčių pusantrų metų su Lietuva susirėmimų nebuvo[2].

1428

1394 m. Rusios reikalai. Karo su kryžiuočiais metu Lietuvos sienas nuo Rusios pusės saugojo Mstislavlio kunigaikštis Lengvenis Simonas, tuo pačiu metu kelis kartus stojęs mūšin su Rusios didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi Dmitrovičiumi,

[1] *Dlugoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 141.

[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 37–50. Tai, ką Glebavičius, sekdamas Strijkovskiu, knygoje apie Vytauto gyvenimą (p. 39, 40) kalba, esą tuo metu buvo vykdomi Lietuvos antpuoliai, autentiškomis kryžiuočių žiniomis, yra toli nuo tiesos.

kuriuose buvo laimėjęs pergalę. Mūšyje pagavo kažkokį kunigaikštį Rodislavą, kurį nusiuntė pas didįjį kunigaikštį Vytautą, šis trejetą metų laikė jį nelaisvėje, vėliau už dviejų tūkstančių rublių išpirką paleido[1]. Po to atsitikimo kunigaikštis Lengvenis Lietuvos didžiojo kunigaikščio vardu sudarė taikos sutartį su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi ir draugystės vardan vedė jo seserį Mariją. Sutuoktuvių iškilmės įvyko 1394 metų birželio 14 dieną Maskvoje[2].

1429

1394 m. Vasaliniai kunigaikščiai maištauja. Niekad nerimstantis Kaributas Dmitrijus tuo laiku nenorėjo paklusti didžiajam kunigaikščiui, prieštaraudamas dėl nustatytos duoklės valstybės iždui rinkimo; žinome betgi, kad jam buvo paskirta Seversko kunigaikštystė (§ 1417), gyveno tuometiniame Naugarde[3]. Jo pavyzdžiu pasekė ir kiti vasaliniai kunigaikščiai: Voluinės – Vladimiras, Podolės – Teodoras Karijotas, Smolensko – Glebas Sviatoslavovičius. Papasakosime atskirai, kaip jie buvo sutramdyti.

---

[1] Tūkstantis du šimtai gryno sidabro grivenų.

[2] Danilavičiaus „Metraštininke" (p. 210) taip pat yra nurodyta dalykų, susijusių su mūsų aprašomais: „Ėjo naugardiečiai su kunigaikščiu Romanu, o tas Romanas buvo iš lietuvių kunigaikščių giminės (Patrikas Narimantaitis? – *T. N.)* ir kunigaikščiu Konstantinu (Beloozeriečiu. – *T. N.)* apsupti Polocką, prie kurio stovėjo visą savaitę. Pskove tuokart (1394 metais. – *T. N.)* valdė kunigaikštis Andrius Algirdaitis ir jo sūnus Jonas. Vieno antpuolio metu krito kunigaikštis Jonas Kokorskis ir Bazilijus Teodorovičius, taip pat nemažai kitų riterių. Po to naugardiečiai atsitraukė nei taikos sutartį sudarę, nei Pskovą užėmę". Mstislavlio kunigaikštis turėtų būti vadinamas Simonu, Lengvenio Simono sūnumi (žr. mano pastabas apie genealogiją priešpaskutiniame šio tomo priede).

[3] *Stryjkowski.* – S. 465. Jis painioja Naugardo valdą su Naugardo Seversko valda ir kaip Dlugošas įsivelia į didžiules painiavas.

1430

1394 m. Numalšinamas Kaributas. Į 1394 metų pabaigą didysis kunigaikštis su gausia kariauna patraukė kovon prieš maištaujantį Kaributą į Seversko žemę. Pastarasis kunigaikštis, remiamas Tverės kunigaikščio, išsiruošė į mūšio lauką, susidūrė prie Nedochodovo[1], kur po atkaklaus susirėmimo Kaributas pabėgo iš mūšio vietos. Vejamas karštomis pėdomis, negalėjo apsiginti ir Naugarde. Turėjo sutikti net su nauju potvarkiu dėl skirtinės valdos: paėmė Voluinės krašte Braclavą, Vinicą, Sokolecą ir Kremenecą jau ne kaip dalinę kunigaikštystę, o kaip privačią valdą. Jam pritarusieji arba nukentėjo, arba išsiteisino – šito nežinome. Atrodo, kad šis potvarkis netgi negreitai buvo gautas, nes Kaributas, su savo šeima nugabentas į Vilnių, kiek laiko buvo politinis kalinys[2]; po to savo uošvio, Riazanės kunigaikščio Olego, laidavimu susitaikė ir persikėlė į Voluinę[3].

1431

1395 m. Numalšinamas kunigaikštis Vladimiras. Iš Seversko krašto, kurį valdyti buvo patikėjęs kunigaikščiui Sanguškai[4], didysis kunigaikštis 1395 metų pradžioje nuvyko į Kijevą, ten susijungė su Skirgailos kariauna ir abu patraukė tramdyti Vladimiro; jo miestus – Žitomirą ir Ovručą – užėmė Vytautas, o Kanevą, Zvenigorodą ir Čerkasus – Skirgai-

---

[1] Nedochodovas stovi dešiniajame Tščos upės krante, Kalugos gubernijoje. Mūsų kronikininkai suplaka tą mūšį į vieną su mūšiu prie Dakūdavos (§ 1410).

[2] Strijkovskis (p. 465, 466) tai paliudija, nors ir painioja datas bei įvykius.

[3] Ibidem.

[4] *Koiałowicz.* – Pars. II. – P. 51.

la. Vladimiras apsiginklavo, ruošėsi stoti mūšin, tačiau iki to nepriėjo, kadangi karalius Vladislovas, gavęs žinią apie brolių vaidus, nusiuntė savo pasiuntinius sutvarkyti reikalų be kraujo praliejimo. Kunigaikštis Vladimiras nuvažiavo į Kijevą, galiausiai, po ilgų derybų, mainais už savo kunigaikštystę Voluinėje, kurios nesugebėjo valdyti išlaikydamas santaiką, sutiko priimti privačią Kopylio valdą su didžiuliais valsčiais, siekiančiais Nemuno žiotis ir Pripetės upę. Tos sutartys, karaliaus patvirtintos, įsigaliojo tų pačių metų rudenį[1]. Voluinės dalis liko Lietuvai ir ją valdė Skirgaila, kita atiteko Lenkijos Karūnai.

1432

1395 m. Numalšinamas kunigaikštis Teodoras. Užėmusi kunigaikščio Vladimiro Voluinės pilis, Lietuvos kariauna nužygiavo į Podolę stoti į kovą su tenykščiu kunigaikščiu Teodoru Karijotu. Pastarasis pirmiausia užsidarė Braclave, savo buveinėje, tačiau, matydamas, kad neįmanoma atsilaikyti apgultyje, pabėgo į Kamenecą. Buvo paimtos tos kunigaikštystės pilys: Braclavas, Smotričius, Červonogradas, Bakota ir Skala, tačiau pastarosios ne be stipraus pasipriešinimo, juk Strijkovskis dar 1575 metais girdėjo apie tai padavimą, matė apkasus, vytautais vadintus *(Witoldowemi zwane),* ir daugybę kapų prie tos vietovės. Apgulties Kamenece priremtas, kunigaikštis Teodoras gynėsi, iškart pasikliovęs vietovės įtvirtinimais ir valakiečių pagalba, kurių pasikvietė šiam reikalui; betgi tarp valakiečių ir podoliečių kilo kivirčai, dėl kurių šie pilį atidavė didžiajam kunigaikščiui. Teodoras, paimtas nelaisvėn, turėjo važiuoti į Vilnių; jo vietininkas Nosis buvo

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 64; Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 46; Strijkovskis. – P. 467, 468. Abu pastarieji šaltiniai klaidingai nurodo datas.

ištremtas iš šalies. Podolė, paversta Lietuvos provincija, buvo atiduota valdyti didžiojo kunigaikščio vietininkui[1].

Vis dėlto dėl Podolės reikėjo vesti derybas su lenkais, turėjusiais senesnių teisių į tą žemę, kurias jiems juolab reikėjo atnaujinti, kai Vytautas pranešė senatui, kad tą kraštą prijungė prie Lietuvos ne tik kaip savo maištaujančio vasalo ką tik užimtą, bet kaip savo prosenelio Gedimino užkariautą. Todėl karalius visomis išgalėmis turėjo stengtis suderinti savo Karūnos ir Lietuvos interesus. Galop buvo sulygta, kad lenkai, sumokėję keturiasdešimt tūkstančių auksinų (dabartiniais – šešis šimtus tūkstančių)[2] atlyginti karo išlaidoms, gauna Podolę; kadangi iždas tos sumos neturėjo, ją padengė Krokuvos kaštelionas Spitka iš Melštyno ir iš Karūnos įkaitu paėmė visą kraštą su jam priklausančiomis pilimis[3].

1433

1395 m. Tochtamyšas pabėga į Lietuvą. Kai reikalai Rusioje buvo taip sėkmingai sutvarkyti, į Lietuvą atvyko totorių valdovas, kreipdamasis į didįjį kunigaikštį pagalbos ir globos. Tai buvo Tochtamyšas. Kad susidarytume ryškesnį lietuvių santykių su totoriais vaizdą, turime iš jų istorijos, nors ir labai mažai težinomos, pateikti mums reikalingą informaciją. Tochtamyšas, Čingischano šeštosios kartos palikuonis, žmogus išmintingas, pasigviešęs valdžios ir klastingas politikas, iš dalinio kunigaikščio, valdžiusio kažkokį ulusą, norėjo tapti aukščiausiuoju chanu kipčiakų, arba Aukso ordos, įkurtos Batu, vadovaujančios mažesniesiems cariukams ir visoms Rusioje užkariautoms žemėms. Jos sostinė buvo miestas, arba pastovi

---

[1] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 52; Strijkovskis. – P. 469.

[2] Pagal palyginimų lentelę *(Czacki.* O prawach. – T. I. – S. 178).

[3] *Kajałowicz.* – Pars. II. – P. 50.

jų stovykla, vadinta Sarajumi[1]. Tuo metu, kai Tochtamyšas užsimojo imtis šių tikslų, viešpatavo jo giminaitis Uruschanas. Betgi, nepaisant pagalbinių pulkų, atsiųstų didžiojo kunigaikščio Algirdo (§ 1256), tas žygis nepavyko. Tochtamyšas pabėgo į Samarkandą[2], kur viešpatavo garsusis Timūras. Tochtamyšas, prisitaikęs prie jo, sugebėjo gauti paramos, nugalėjo Uruschaną, jį nužudė ir tapo kipčiakų ordos valdovu. Betgi netruko Tochtamyšas per nelemtą didybę įsitraukti į karus su Timūru, užsiėmusiu užkariavimais Indijoje, į kurio Pavolgio valdas įsisukęs ėmė siausti. Tas kariauninkas, vos apie tai išgirdo, įtūžęs dėl tokio nedėkingumo, perėjo stepes, dabar vadinamas Kirgizijos, aptiko jį prie Uralo krantų ir, gavęs žinią, kad anas norįs nustumti jį nuo valstybių, esą priklausančių Čingischano palikuonims, valdžios, su tokiu įniršiu stojo į mūšį, kad Tochtamyšas vos gyvas išsigelbėjo dykumos toliuose; užėmė Sarajų, atsisėdo į Batu sostą, galop liovėsi, tenkindamasis Aukso ordos nugalėtojo šlove, leidosi įprašomas, grąžino sostą nugalėtajam ir pats išvyko į savo pamėgtąjį Samarkandą. Kas gi buvo tasai Timūras? Visai nežymaus totorių, vadintų čagatais, kunigaikščio sūnus, nieko daugiau neturėjęs kaip tik gerą išauklėjimą, nepaprastų gabumų ir dar nepaprastą jį lydėjusią sėkmę. 1352 metais jis tebuvo klajoklis, bastęsis Šiaurės Azijoje, be žirgo ir seno kupranugario, iš tiesų neturėjęs jokio kito turto; o 1360 metais buvo žinomas kaip despotiškas valdovas dvidešimt šešių karalysčių trijose pasaulio dalyse: Azija nuo Arabų jūros ir Persų įlankos iki Dono bei Sibiro gilumos; Europoje – Krymas ir stepės prie Dnepro žiočių bei Dono; Egiptas su visa galingojo Faračo valstybe – pakluso jo valdžiai. Tas nepaprastas žmogus jautė saiką, kai iš nedėkingojo Tochtamyšo išpešęs Batu skeptrą, grąžino jį, tačiau Tochtamyšas

[1] *Šeri-Saraj,* kas reiškia aukso rūmus, stovėjo prie Volgos dešiniajame krante 48° 45' šiaurės platumos *(Siestrzencewicz.* Hist. de la Tauride. – P. 341).

[2] Samarkandas, arba Samerkentas, stovėjo kairiojoje Volgos pakrantėje, kiek į šiaurę nuo Sarajaus.

nesugebėjo įvertinti to palankumo reikšmės: vėl ėmė šėlti, plėšė Irano šiaurės provincijas. Timūras tuokart jam parašė: „Visagalio Dievo vardu klausiu tavęs, kokių tikslų siekdamas, tu, kipčiakų chane, tuščion didybėn pasinėręs, peržengi savo krašto ribas, galbūt užmiršai paskutinįjį karą, kai mano ranka tavo galią, pajėgas, turtus ir kraštą pelenais pavertė? Nedėkingasis, ar atsimeni, kiek malonių kadaise tau suteikiau? Dar turi laiko pasitaisyti: nori taikos? Ar karo? Rinkis. Man tas pats. Tik atmink, kad net giliausios jūros gelmės nepaslėps priešo nuo mūsų kerštо". Tochtamyšas puolė prie ginklo, tuokart įvyko kruvinas mūšis tarp totorių dabartinio Jekaterinodaro apylinkėse. Pergalė sviro tai į vieną, tai į kitą pusę; kipčiakų chanas galėjo ją išlaikyti, jeigu būtų daugiau vado sugebėjimų turėjęs; jis leidosi bėgti, Timūras chano valdas atidavė Uruschano sūnui, vadintam Koiričiaku, jaunam kunigaikščiui, kaip reta gražiai nuaugusiam ir dailaus veido. Tuo metu tas naujas valdovas turėjo progos susipažinti su Tochtamyšo dukra, mergina, išsiskiriančia iš totorių grožiu, pamilo ir gavo Timūro leidimą imti ją į žmonas. Tačiau jinai nenorėjo savo rankos atiduoti Koiričiakui, sutiko tik su ta sąlyga, kad jos tėvui būtų grąžintos valdyti ordos žemės. Meilė buvo stipresnė ir už tėvonio teisę, ir už norą valdyti. Koiričiakas nuvyko į Samarkandą, puolė po Timūro kojomis, išprašė leidimo atiduoti kipčiakų sostą Tochtamyšui. Betgi pastarasis, vos tik paėmęs į savo rankas valstybės vairą, ryžosi naujam maištui prieš Timūrą; slapta susimokė su totoriais ir viešai pakėlė ginklą, Koiričiakas garbei prieš meilę suteikė pirmenybę ir liko ištikimas savo geradariui, pas kurį išvyko, visai nedalyvaudamas kare. Jis Tochtamyšui lygiai taip pat buvo nesėkmingas; prarado kariauną ir valstybę; vos įstengė pasislėpti nuo Timūro totorių neįveikiamoje tvirtovėje Krymo kalnuose Čufut Kalėje. Koiričiakas vėl meldė savo geradarį užsistodamas uošvį; tačiau už visą savo kilnumą ir ištikimybę kaip atlyginimą gavo leidimą vykti pas žmoną. Tuo metu Timūras, kaip Batu sostą turintis, 1395 me-

tais savo užmojus nukreipė į rusų žemes, norėdamas ten susigrąžinti ankstesnę savo valdžios galią. Sklandė tarp totorių įvairių šnekų apie tą žygį, kalbėta, kad per didįjį kunigaikštį Bazilijų tokią pat nesėkmę, kokią per jo tėvą Kulikovo lauke, iš naujo patyrė. Tochtamyšas, tuo tikėdamas, surinko savo šalininkus ir nužygiavo pastoti kelią Timūrui atsitraukiant, tikėdamasis lengvai nugalėti juos, nepribaigtus. Krymo tvirtovėje, stovėjusioje ant skardingos uolos, dabar vadinamoje Čufut Kale, netoli Bachčisarajaus[1], pavestoje patikimam vadui, paliko turtus ir dukrą. Po dviejų dienų, kai išvyko Tochtamyšas, atkeliavo Koiričiakas, nieko nežinodamas apie naują uošvio žygį. Kunigaikštytė, smagi vyro sulaukusi, kurį lygiai taip pat karštai mylėjo, kaip kad ir buvo mylima, norėjo, kad jis perimtų vadovavimą tvirtovei. Tačiau totorius, kuriam Tochtamyšas buvo pavedęs tas pareigas, nenorėjo jų perleisti Koiričiakui. Įgula buvo padalyta į grupuotes, atrodė, tuoj bus griebiamasi ginklo. Tada atsirado kažkoks Ulema, norintis sutaikyti abi puses: jis įkalbėjo ir vieną, ir kitą, kad priešingoji norinti nusileisti, pasiūlė bendras vaišes, esą siekiant susitaikyti. Tačiau, kunigaikštytės pritarimu, įkalbėjo pastarosios šalininkus, kad vaišių metu, davus ženklą, jos vyrą paskelbtų vyriausiuoju tvirtovės vadu. Greitai aukštieji vadai susiėjo ir prasidėjo vaišės; sutartas ženklas buvo duotas, vadas, nustebintas šūksnių, Koiričiaką palaikančių, suprato, kad buvo išduotas, ėmė šaukti apie išdavystę, pervėrė durklu Ulemą, duodantį ženklus; visa salė buvo pilna besikaunančiųjų: sklinda sužeistųjų dejonės, sumaištis didėja, kunigaikštis Koiričiakas sužeidžiamas. Jo žmona tą akimirką įbėga į salę, matydama vyro kraują, baisia rauda pratrūksta, norėdama apsaugoti nuo smūgių, griebia jį į savo glėbį, tačiau abu, lemtingo durklo sužeisti, krenta negyvi kaip buvę, laikydami vienas kitą glėbyje. Tą vaizdą matydami,

[1] *Bakčy Saraj* reiškia Batu rūmus. Tuose kalnuose dabar yra įsikūrę karaimai.

visi sustingo, aprimo šėlsmas, vadas pradingo. Tochtamyšas pats pribėga artyn prie žuvusiųjų. Jo sielvarto aprašyti neįmanoma: įamžino jį paminklu ant kapo, kur palaidojo abiejų įsimylėjėlių palaikus, ir kuris dabar tebestovi Čufut Kalėje, stebindamas keliautojus kaip tokio pobūdžio statinio meno pavyzdys. Tas chanas, gavęs apgaulingų žinių, esą Timūras nėjo Rusios gilumon, o grįžo ir siaubia Azovą, turėjo, kvapo neatgaudamas, grįžti į savo Krymo tvirtovę. Betgi Timūras sparčiai nužygiavo į Aziją, mat grįžti jį spyrė labai svarbūs reikalai. Pašėlėlis Tochtamyšas vėl pasirodė arenoje ir užpuolė Sarajų. Tuo tarpu Timūras Kutlukas, arba Temiras Kutlujus, Timūro anūkas, panoro pasinaudoti Tochtamyšo negandomis ir tų pačių savo senelio žygių Rusioje metu, ko gero, panašių, kaip anas, žinių suklaidintas, buvo sumanęs užvaldyti Sarajų; tačiau Edigėjus, jo dėdė, atkalbėjo jį nuo to neatsargaus sumanymo, patardamas verčiau užimti Krymą. Dėl to Timūras Kutlukas buvo paskelbtas Krymo chanu. Betgi, kai Sarajus buvo užimtas Tochtamyšo, anas buvo įgaliotas išstumti jį iš tų savo senelio užkariautų valdų ir, Edigėjaus padedamas, nugalėjo Tochtamyšą, kuris su savo žmonomis ir dviem sūnumis pabėgo į Kijevą, iš kur Skirgaila išsiuntė jį Lietuvon[1].

1434

1395 m. Numalšinamas kunigaikštis Glebas. Tačiau nesantaika Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dar nebuvo kaip reikiant įsigalėjusi. Smolensko kunigaikštis Glebas nesiliovė maištavęs. Norėdami gerai suvokti tuos reikalus, turime prisi-

[1] Histoire de Timur-Bec. – T. I. – P. 202; t. III. – P. 10, 259; *Karamzin.* – T. V. – S. 134–147; *Siestrzencewicz.* Hist. de la Chers. Tauriqu. – P. 344–346; *Castelnau.* Essai sur l' Hist. anc. et moderne de la nouvelle Russie. – T. III. – P. 177; Krymo padavimai.

minti, jog Smolensko kunigaikštystė, atskilusi nuo Rusios visumos, išvengė totorių antpuolių, prisiimdama ypatingą Lietuvos didžiųjų kunigaikščių globą. Gediminas ir Algirdas ne kartą nuo pražūtingos nelaimės gelbėjo tą kunigaikštystę, kuri tvirtai ir ištikimai laikėsi prie Lietuvos ir taip išvengė nelaimių, kurias galingajai Rusiai atnešė totoriai, ir dėl to kalti vien jų kunigaikščiai, besivaidijantys tarpusavyje ir iš esmės visai puolę dora. Pastaraisiais metais Smolensko kunigaikštis Sviatoslavas savo dukrą Oną išleido už Kęstučio sūnaus Vytauto, buvo atsidavęs Lietuvos draugas, betgi sumaiščių ir permainų toje valstybėje laikotarpiu stojo Vingaudo Andriaus pusėn, sukėlė maištą ir žiauriai persekiojo didžiojo kunigaikščio valdinius, pagaliau prie Mstislavlio jį užklupo mirtis. Tačiau kunigaikštis Vytautas, būdamas prisirišęs prie savo svainių, Sviatoslavo sūnų, vyresniajam Jurgiui atidavė Smolenską, o jaunesnįjį Glebą pavedė karaliaus globai. Kai anas emigravo pas kryžiuočius, kunigaikštis Glebas gyveno pas savo seserį ir buvo atiduotas įkaitu Prūsijon, tačiau greitai, pabėgęs iš kalėjimo, vėl grįžo į Lietuvą, tarnavo Skirgailos armijoje, nes mūšyje prie Visevaldės kryžiuočių buvo paimtas nelaisvėn. Vytauto išvaduotas vėl grįžo Lietuvon; vėliau su vyresniuoju broliu Jurgiu pasiliko Smolenske, tikriausiai po Vitebsko žygio prieš Švitrigailą, kuriam talkino, prie Oršos pridarė skriaudų, užėmė, karu pasinaudodamas, keletą didžiojo kunigaikščio valsčių ir atidavė savo bajorams; tuo įžeidęs Vytautą, ėmė maištauti ir atsisakė paklusti. Glebas savo svainiui irgi atsilygino nedėkingumu, palaikydamas brolio pusę. Didysis kunigaikštis vilkino tuos reikalus, tikriausiai dėl savo žmonos Onos, kurią labai mylėjo ir už daug ką buvo įpareigotas būti jai dėkingas. Sutramdė maištaujančius artimus gimines kunigaikščius, visad vildamasis, kad tuo pavyzdžiu pamokys Glebą bei Jurgį ir privers juos paklusti, nusiuntė pasiuntinius su perspėjimu, į kurį negavo jokio atsako. Šiaip ar taip, nelengva buvo numalšinti šį maištą, pirma, kad Smolenskas buvo viena galingiausių

Padneprės tvirtovių, antra, kad tenykščiai bajorai ir gyventojai iš visos širdies pritarė pasipriešinimui; pagaliau tie kunigaikščiai palaikė ryšius su Rusios kunigaikščiais, netgi pats didysis kunigaikštis Bazilijus laukė progos, kuri, galutinai pribaigus reikalus su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, pastūmėtų juos vasalinėn jo paties priklausomybėn. Tai gerai žinodamas, Vytautas turėjo griebtis priemonių, kurios be didelio kraujo praliejimo užkirstų tam kelią. Savo valstybėje paskelbė, kad ruošia didžiulį žygį prieš totorius ir Timūrą Kutluką, imdamasis pats ginti Tochtamyšo interesus. Sutelkęs kariauną ir to chano lydimas, iššygiavo į mūšio lauką; kelias pasitaikė pro Smolenską, niekas iš Rusios kunigaikščių nemanė tam priešintis; be abejo, visi plote plojo didžiuliam žygiui, meldė Dievą sėkmės. Kariauna, prisiartinusi prie Smolensko, sustojo prie jo sienos, įsirengė stovyklą, tarsi poilsiui. Kunigaikštis Glebas, taikydamasis prie visuotinės geranoriškos savo žmonių priejautos, per pasiuntinius palinkėjo savo svainiui sėkmės, būdamas tikras gražiais jo ketinimais, ir pats atvyko į lietuvių stovyklą. Didžiojo kunigaikščio maloniai sutiktas ir atlygintas už kariams skirtą maisto atsargų pagalbą, išklausė šiuos žodžius: „Girdėjau, – pasakė Vytautas, – kad su broliu ir kai kuriais bajorais nesutariate; aš norėčiau santarvę grąžinti; atsiųskite man visus, imsiuosi spręsti ginčą“. Taigi netrukus kunigaikštis Glebas atvyko su visa savo bajorų taryba ir pirmaisiais miesto asmenimis; jie atnešė įprastų dovanų, draugiškumą parodydami; betgi didysis kunigaikštis ne to pageidavo; įsakė visus kartu su jų kunigaikščiu saugoti sargybą pristačius, miestą užėmė ir įkurdino ten savo žmones. Kunigaikščiui Jurgiui tokiomis aplinkybėmis pavyko pabėgti į Riazanę. O sprendimą paskelbė tokį: kadangi Smolensko kunigaikštystė, nuo seno esanti Lietuvos vasalinėje priklausomybėje, yra reikalinga didesnės globos, saugant nuo totorių jungo ir jam pavaldžių Rusios kunigaikščių, negu kad jai gali suteikti kunigaikštis Glebas, su savo broliu ir kai kuriais bajorais

nesutariantis, maištingas ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui priešgyna, kadangi pati Lietuva yra reikalinga toje pusėje stipresnės savo sienų apsaugos, Smolensko kunigaikštystė, savo pačios ir visos valstybės labui, nuo šiol tampa Lietuvos provincija, valdoma dviejų vietininkų. Jais šį kartą skiriami Jomantas ir Bazilijus Boreikis, garsūs Lietuvos didikai. Kunigaikštis Glebas gauna Polonos miestą su plačiai nusidriekusiais aplinkiniais valsčiais. Bajorams bus atleista su sąlyga, jei priesaika patvirtins ištikimybę ir priklausomybę Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Dėl kunigaikščio Jurgio, Glebo brolio, neramaus maištautojo, tiek prieš savo kunigaikštystę, tiek prieš Lietuvą, Riazanės kunigaikščio Olego globotą, pasakytina, kad prieš tą sąmoksliininką ir jo globėją tučtuojau stojo kunigaikštis Lengvenis Simonas su Lietuvos kariauna ir smolenskiečiais, nukariavo žemes tarp Okos bei Dono ir grobį nusigabeno į Lietuvą. Tas žygis įvyko 1395 metų žiemą, atmintiną neįprastais savo šalčiais. Galop ir kunigaikštis Jurgis susitaikė su didžiuoju kunigaikščiu, kuris jam davė didžiulę valdą su Roslavlio miestu[1]. Taip Vytautas, paėmęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdymą, grąžino vieningą valdžią visai valstybei, maištaujančius kunigaikščius sutramdydamas, iš kitų paimdamas nuolankaus paklusnumo priesaikos dokumentą, koks būtent išliko istorijoje, duotas Tverės kunigaikščio Boriso Aleksandrovičiaus[2], kuris su savo kariauna tarnavo žygiuose prieš atvirai maištaujančiuosius[3].

---

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 65; Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 48; Strijkovskis. – P. 474. Jurgiui priskiria Voluinės Zaslavlį, dar kildindami iš jo kunigaikščių Zaslavskių giminę. Visiškai klaidingas dalykas. Juk Zaslavlio paveldėtojai buvo Jaunučio Algirdaičio ainiai.

[2] *Hlebowicz.* – S. 45–48. Šiame veikale įdėtas visas šis dokumentas.

[3] Danilavičiaus „Metraštininke" (p. 48) nurodoma, kad tais metais (1395 ir 1396) žiema buvusi neįprastai žvarbi. *Tų pačių 1395 metų vasario mėnesį karalius Jogaila Sondče susitiko su Vengrijos karaliumi Zigmantu. Dlugošas klysta manydamas, kad tai įvyko 1394 metų liepos 24 dieną. Anksčiau minėtą datą patvirtina ir karaliaus išlaidų registras (Przezdziecki A. Życie domowe Jadwigi i Jagiełły. – 1854. – S. 64). Tame susitikime abu Lenkijos karališkieji*

1396 m. Skirgailos mirtis. Išplėsti tokią valdžią visoje valstybėje padėjo ir Skirgailos mirtis, ištikusi jį būtent tuo metu; kalbėta, kad esą buvęs nunuodytas. To atsitikimo aplinkybės buvo tokios: Kijeve vietininko pareigas ėjo ir metropolijos rūmuose prie Šv. Sofijos soboro gyveno toks vienuolis, vadintas Foma Izufovu, anot kitų, jis buvo ir Pečioros vienuolyno archimandritas. Sausio 4 dieną[1], kai didysis kunigaikštis Skirgaila važiavo į medžioklę už Dnepro, buvo to vienuolio pakviestas į metropolijos rūmus pusryčių. Po tų iškilmių, vos tik Skirgaila atvyko į Miloslavičių, tuojau pat smarkiai susirgo, nusilpęs buvo atvežtas į Kijevą, septintąją dieną jis mirė. Mūsų kronika to vienuolio nekaltina aiškiai nunuodijus, tik priduria: „Kaip kiti sako, tas Foma davęs kunigaikščiui Skirgailai išgerti nuodų"**. Ir iš tiesų mirtis septintąją dieną, labai tikėtina, galėjo ištikti dėl per daug išgerto stipraus gėrimo; šiaip ar taip, vienuolis neturėjo jokių sumetimų imtis tokio sumanymo prieš valdovą, žmonių ir dvasininkų nuoširdžiai mylėtą, pastarųjų prielankumą rodė širdingas jo gedėjimas. Kunigaikščio palaikus lydėjo giedodami laidotuvių maldas, ant savo galvų nunešė karstą ir palaidojo požemiuose prie šv. Teodosijaus[2].

---

sutuoktiniai Vengrijos karūnos naudai atsisakė palikimo teisės – minus Marijai, Jadvygos seseriai, kuri nepaliko įpėdinių.*

[1] Danilavičiaus „Metraštininke" (p. 47) nurodoma, kad tos iškilmės pas kunigą Fomą buvusios *na kanon kanona kreščenia,* kas reikštų dieną prieš Trijų Karalių šventę, tai yra sausio 4 dieną.

[2] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 64, 65), toje vietoje pasinaudojusi Danilavičiaus „Metraštininku", aiškina šį dalyką; pabaigoje ten pasakyta: *Semoho dnia umer. I panesli jeho na holovach swiaščennicy pojušče pesni obchodnyja so svičami s horoda s Kijeva ko sviatoj Bohorodicy Pečerskoj i položen byst dobryj a čudnyj Kniaž Skirgajlo podle hrobu sviatoho Fteodosia Pečerskoho* (Septintąją dieną mirė. Šventikai su žvakėmis, giedodami laidotuvių giesmes, nunešė jį, užsidėję ant galvų, iš Kijevo miesto į šventąjį Dievo Motinos katakombų vienuolyną, ir

* * *

IV skyrius

VYTAUTAS – LIETUVOS, ŽEMAITIJOS IR RUSIOS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS

. . . . . .

1436

Lietuvos valdžia Rusioje. Žinia apie Skirgailos mirtį pasiekė Vytautą jam dar tebebūnant prie Smolensko. Reikėjo tuojau pat imtis valstybės, likusios po ano mirties, valdymo; prijungė ją prie Lietuvos tokiu pat pagrindu kaip anksčiau, ir ją valdyti vietininku išsiuntė kunigaikštį Joną Algimantaitį Alšėniškį, bičiulį ir savo nuotykių bendražygį. Kas juolab buvo reikalinga, kadangi didysis kunigaikštis norėjo įvesti tvarką didžiulėje senosios Rusios dalyje, susietoje su Lietuva glaudžios sąjungos saitais. Žemė senovės viatičių, slavų veiklios genties, kurie nei variagų priklausomybėje ilgai buvę, nei tarpusavio

---

paguldė gerąjį, palaimintąjį kunigaikštį Skirgailą šalia šventojo Pečioros Teodosijaus grabo*). Tik kronikoje praleista, kad Skirgaila buvo: *narečenyj vo sviatom Kreščeniu Joan,* tai reiškia, kad šis kunigaikštis, kaip rusų tikėjimą priėmęs, turėjo tą vardą, kurio laikėsi iki pat savo gyvenimo pabaigos. Skirgailos mirties metais, lyginant įvykius, pirmesnius ir vėlesnius, reikia pripažinti 1396-uosius (*Karamzin.* – T. V. – S. 136). Dlugošas (t. I. – Kn. X. – P. 142), priešingai, tvirtina, kad Skirgaila tironiškai elgėsi su rusų bajorais ir todėl vienuolis įdavė jam nuodų, žiede paslėptų, kurių į taurę gebėjo įberti. Priduria, kad tas kunigaikštis, kai iš rusiškojo tikėjimo, savo broliu Jogaila sekdamas, perėjo į lotyniškąjį, buvo sumanęs vykti kelionėn į Romą.

maišto audrų, blaškiusių šiaurės slavus, patyrę, buvo išlikę nepriklausomi nuo kunigaikščių, kilusių iš Riurikų giminės, valdžios. Viatičiai buvo žemdirbių gentis ir labai taikaus būdo, tačiau mokėjo įnirtingai gintis nuo svetimšalių užpuolimų – ko pėdsakai išliko Lietuvos istorijoje. Jie netgi totorių jungo, Uždneprės Rusiai primesto, laikais šliejosi prie Lietuvos; valsčius po valsčiaus, miestas po miesto pereidinėjo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių valdžion[1], patys tų kraštų kunigaikščiai matė naudingiau būsią rinktis vasalinę priklausomybę labiau prie širdies buvusiai anų valdžiai negu būti engiamiems Užvolgio barbarų, kurių palankumo siekdamas kunigaikštis turėjo tapti savo paties tėvynės tironinės priespaudos įrankiu, juk kiekvienas chano duotas sutikimas buvo pelnytas auksu ir niekšybe, krikščionims nešė naujus priespaudos vargus. Kodėl priekaištauti viatičių ir Seversko kunigaikščiams bei žmonėms, kad jiems buvo atgrasi laukinių Šiaurės Azijos nenaudų viršenybė! Kodėl stebėtis, kad viatičių žemė, dabartinė Orlovo gubernija, su dalimi Kalugos ir Tulos, Kurskas, Polockas, Vitebskas, Velikije Luki, Rževas, Smolenskas, Karačevas, Mcenskas, Belevas, žemės nuo Okos, Sulos krantų iki Dnepro, Juodosios jūros, Dnestro, Bugo ir Nemuno vidupio noriai pasiduodavo Lietuvos valdovų valiai? Jie tiems kraštams buvo išvaduotojai iš sunkios totorių nelaisvės, prižiūrėtojai laimingo gyvenimo ir ramybės, laidavę laisvesnę valdžią, pasaulietinės tvarkos ir religijos toleranciją. Vieni iš tų kraštų turėjo savų senos giminės kunigaikščių ir buvo vien tik Lietuvos vasalinėje priklausomybėje arba susieti glaudžia sąjunga, kiti buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių paveldas[2]. Vytautas visuose tuose kraštuose norėjo suimti į vienas rankas visą aukščiausiosios valdžios, patikėtos jam brolio karaliaus ir lietuvių tautos, galią, gerokai sumenkusią valdžios nebuvimo, sąmyšių

[1] Žr. XII priedą, ypač pačią pabaigą.

[2] Paliudijimus apie tas didžiąsias valdas pateikė Glebavičius (p. 53, 54); *Karamzin.* – T. V. – S. 138, 139.

krašto viduje laikais, po Algirdo mirties, ir jam tai per trumpą laiką pavyko. Tačiau stabilesnei taikai išlaikyti buvo reikalingi draugiški ryšiai su Rusios didžiuoju kunigaikščiu.

1437

1396 m.* **Bazilijaus Dmitrovičiaus vizitas.** Ir čia Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas surado išeitį, – kai atvyko į Smolenską, kur priiminėjo apsilankiusį žentą Bazilijų Dmitrovičių ir savo dukrą, jo žmoną, nors ne perdėm atvira širdim dėl politinių reikalų, tačiau meiliai ir maloniai, kadangi siejo giminystė. Apdaliję vieni kitus dovanomis, sudarė sutartis, nustatančias kai kurių vietovių ribas ir apskritai užtvirtinančias sienų saugumą, netgi dėl savo valstybių apsaugojimo nuo svetimšalių užpuolimų ir pavaldžių kunigaikščių maištų. Kartu su Bazilijumi iš Maskvos atvyko ir metropolitas Kiprijonas, kuris didžiajam kunigaikščiui išdėstė Bažnyčios interesus Rusioje, easančioje jo valdžioje. Vytautas geranoriškai išklausė jo samprotavimų, pripažino jį visuotiniu visos Rusios ganytoju, turinčiu dvasininkijos valdžią visose jo valstybėse ir pakvietė į metropolijos sostinę Kijevą, tad Kiprijonas, ištaikęs progą, ten atvyko; per aštuoniolika mėnesių įvedė hierarchinį valdymą. Abu kunigaikščiai Prisikėlimo šventę praleido Smolenske, dalyvavo iškilmingose pamaldose, aukotose metropolito, ir įšventinant Smolensko vyskupą Nazoną[1]. Šiose vietose

[1] Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika dėl dovanų byloja: *I učtyl* (Bazilijus. – *T. N.) Velikoho Kniazia velikimi dary: cepmi, pojasy zolotymi, sobolami, kamkami* (brangiais audeklais. – *T. N.), vsudy zlatymi i Bachmaty* (stambiais žirgais. – *T. N.). Kniaž Veliki ziatia svojeho Velikoho Kniazia także učtyl i odaryl rozličnymi dary, sažonymi porly i dorohimi aksamity, mnohocennymi kamkami i hynšty* (koralais. – *T. N.) v zlotych sedlcach i innymi mnohimi rečami* (Ir pagerbė (Bazilijus. – *T. N.)* didįjį kunigaikštį brangiomis dovanomis: auksinėmis grandinėmis ir diržais, sabalais, brangiais audeklais, auksiniais indais ir bachmatais (stambiais žirgais. – *T. N.)*. O didysis kunigaikštis

sudarytas sutartis vykdydamas, Vytautas įsakė, kaip kad metraštininkai teigia buvus, atšaukti Lietuvos kariauną iš Riazanės kunigaikštystės ir prižadėjo Olegą palikti ramybėje. Betgi tas kunigaikštis, vos tik sužinojo apie didžiųjų kunigaikščių sugrįžimą į savo sostines, ginkluotas įsiveržė į lietuvių žemes ir ėmė supti Liubucką – pilį, stovėjusią netoli Kalugos. Didysis kunigaikštis Bazilijus pasiuntė pasakyti Olegui, kad suvis neprotingai pasielgęs ir jeigu negrįšiąs į savo kunigaikštystę, turėsiąs reikalų su juo ir su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu; jis atsitraukė nuo Liubucko. Betgi Vytautas, sparčiai ėmęsis rūpintis savo krašto saugumu, jau buvo Riazanės kunigaikštystėje, Riazanę užėmė spalio 1 dieną[1]; tiek buvo prirėmęs Olegą, kad šis girioje turėjo ieškoti prieglobsčio, ir lietuviai užtektinai prisiplėšė jo kunigaikštystėje. Didysis kunigaikštis, grįždamas iš to žygio, kuris tikriausiai nebuvo toks kruvinas, kaip kad rusų metraštininkai nusako, juk pasipriešinimas buvo labai pakrikęs, užvažiavo į Kolomną, kur pasimatė su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi; ten kelias dienas linksmai kartu praleidęs, sugrįžo į Vilnių. Viena susitikimo pasekmių buvo bendra pasiuntinybė, nusiųsta pas naugardiečius, su kvietimu sueiti artimesnėn draugystėn ir nutraukti ryšius su Livonijos vokiečiais, taip pat neproteguoti maištaujančių kunigaikščių, būtent, Smolensko Bazilijaus Ivanovičiaus[2] bei Narimanto sūnaus Patrikijaus. Tai buvo neįmanomo dalyko reikalavimas iš tų respublikos gyventojų-pirklių; jie jau ketvertą metų, tarpininkaujami livoniečių, palaikė tokius glaudžius ryšius su užjūrio vokiečiais, taip pelningai su jais prekiaudami tiek naudos turėjo, pagaliau taip su jais buvo susidraugavę, jog reikėjo ypa-

Vytautas taip pat pagerbė savo žentą, didįjį kunigaikštį, ir dovanojo jam įvairių dovanų: perlais siuvinėtų brangių aksomų, brangių audeklų, auksu ir koralais puoštų balnų bei daug kitų nuostabių daiktų)*. Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 49, 209; *Karamzin.* T. V. – S. 138, 139. – Nota nr. 166.

[1] *Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 167.

[2] Kas buvo tas Bazilijus Ivanovičius, pasakyti negaliu. Tikriausiai koks Jurgio ir Glebo Sviatoslavovičių giminaitis.

tingo įvykio, kad toms abiem pusėms parankūs santykiai būtų galėję savo pačių noru nutrūkti. O išvaryti kunigaikščius, kartą paimtus globon, buvo nesuderinama su respublikos gyventojų doros supratimu. Naugardas buvo miestas apsišvietusių gyventojų, labiau už kitus šiaurinių slavų krašte, viena, kadangi totorių barbarų tamsybė jiems nedarė įtakos; antra, ryšių su Europos tautomis dėka; jie toleravo savo žemėje kitą tikėjimą, leido pirkliams, ten gyvenantiems, statytis bažnyčias, kurios gyvavo keletą amžių, kol Jonas Bazilevičius Rūstusis XVI amžiuje, po to, kai jo miestą apleido sėkmė, įsakė jas sugriauti. Bazilijus Dmitrovičius ir Vytautas buvo monarchai, linkę prie vienvaldystės, tačiau, žinodami savo vertę, mokėjo ir savo žmones gerbti; tad neįsižeidė, kai naugardiečiai, pagarbiai priėmę jų pasiuntinius, davė tokį atsakymą: „Ko iš mūsų nori didieji kunigaikščiai? Argi jiems nėra žinoma, kad gyvename taikoje su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu, su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi ir su vokiečiais? Tegu teikiasi leisti mums išlaikyti tokią savo padėtį, kokioje kiekvienas garbingas žmogus pageidautų išlikti“[1].

1438

1396 m. Totoriai nugalėti. Bemaž tuoj pat didysis kunigaikštis Vytautas, norėdamas atlyginti už Tochtamyšo skriaudas ir nubausti totorius už žygius į Podolę, gan dažnai tuo laikotarpiu rengtus, pasiuntė savo kariauną, vadovaujamą vieno lietuvių didiko, Kromerio vadinto Algirdu[2], kurį lydėjo ir pabėgėlis chanas. Jie, sustoję prie Dono, stepėse, vadintose Laukinėmis

[1] Danilavičiaus „Metraštininkas“. – P. 216; Naugardo kronika, įdėta Karamzino veikale (t. V. – Pastaba nr. 172), kalba apie 1393 metais Naugardo sudarytą sutartį su Vytautu; *Karamzin.* – T. V. – S. 140, 141. – Nota nr. 169.

[2] Strijkovskis (p. 475) skelbia jį buvus tik lietuvių didiku. Kromeris (kn. XVI. – P. 252) vadina kunigaikščiu.

stepėmis *(Dzikie Pola)*, užklupo tris totorių cariukus, visus tris brolius, valdžiusius tris mažas ordas, vadintas Krymo, Kirkelsko ir Mankopo[1], kuriuos visiškai nugalėjo, netgi patys tie vadai atgulė mūšyje. Nemažai totorių paimta nelaisvėn, juos Tochtamyšas išsivarė kartu. Sutelkęs gausų dvariškių būrį iš mirzų ir ulonų, taip pat samdinių kariuomenę iš totorių, grįžo į Lietuvą, kur didysis kunigaikštis laikinai įsikurti davė jam Lydą su apylinkėmis[2]. Tas laimėjimas ir ryšiai su Tochtamyšu padarė įspūdį visai totorių tautai, priminė jiems Rimgaudo, Mindaugo ir Gedimino pergales, kas kiek laiko atvėsino įkarštį ir grobio godulį, sulaikė antpuolius į kraštus, priklausančius Lietuvos didžiajam kunigaikščiui.

1439

1396 m. Kryžiuočių antpuolis. Kalbėdami apie Prūsiją, turime pažymėti, kad 1396 metai prasidėjo pašlijusiais Lietuvos ir Kryžiuočių ordino santykiais. Gal didysis magistras jau galėjo nebepaisyti būtinybės išlaikyti taiką su Lenkijos karaliumi, gal, be to, dar geidė patenkinti norus Geldrijos kunigaikščio, kuris, atvykęs į Prūsiją kaip ginkluotas piligrimas kovoti su pagonimis, iššvaistė savo pinigus menkniekiams, laikmečio fanatizmo šventais paverstiems, po to pasiskolino iš ordino ir vėl pražaidė pinigus. Kad ir kaip ten buvo, kryžiuočių kariauna su atėjūnais iš svetur sausio pabaigoje ar vasario pradžioje traukė per girias į Lietuvos žemę; tačiau nepaprastai gilios pusnys ir juolab stiprus prie pat sienos stovėjusios kariaunos pasipriešinimas privertė juos trauktis.

---

[1] *Stryjkowski.* – l. c. Kirkelskas, Sarkelas, Bialovežas – senovės miestai prie Dono. Krymo orda tada buvo mažai reikšminga.

[2] *Stryjkowski.* – S. 476; taip pat: Poloniae Descriptio ex Thuani Historiar. – Lib. LVI: Respubl. siue Status Poloniae et Lithuaniae. Pastarajame šaltinyje tie patys belaisviai apie 1396 metus įkurdinti prie Vokės, tačiau per anksti.

1396 m. Livonijos reikalai. Tuo tarpu vaidai su Livonijos dvasininkija trukdė kryžiuočiams, visą jų veiksmų eigą ardydami. Nors šis dalykas yra šalutinis mūsų temai, tačiau ta proga, kad čia iš dalies yra įsipainiojęs Lietuvos didysis kunigaikštis, apie kurį mūsų metraštininkai tyli, turime trumpai išdėstyti jo esmę. Kryžiuočiai, nuolat užimti savo pasaulietinės ir bažnytinės valdžios plėtimu, ėmė taikstytis, kaip užimti Livonijos vyskupijos valdas tokiu pat būdu, kaip kad buvo padarę Prūsijoje. Jau Ezelio vyskupystę apgyvendinę savo ordino nariais, ėmėsi Rygos arkivyskupijos; pageidavo, kad tuometinis arkivyskupas Jonas Sintenas su savo kapitula vilktųsi Kryžiuočių ordino abitą; šis siekis sukėlė dvasininkijos įniršį, arkivyskupas ėmė primygtinai spausti grąžinti kai kurias valdas Livonijos magistrų neteisėtai užimtose žemėse, o būtent Rygos miestą. Magistras Venemaras Brugenojė, žmogus ypač atžaraus ir narsaus būdo, pasirodė besąs toks baugus, kad arkivyskupas buvo priverstas senu papročiu kreiptis pagalbos į Lietuvos didįjį kunigaikštį, tad užmezgė su juo ryšius laiškais: dvasininkai atidavinėjo savo pilis lietuvių valdžion, netgi žadėjo dalytis savo valdomis, kad tik jiems būtų suteikta karinė pagalba priešinantis ordino smurtui. Betgi didysis kunigaikštis, tikriausiai sekdamas savo broliu karaliumi, stropiai neįsigilino į tuos dalykus; gal taip pat žvalgėsi į Prūsiją ir nepageidavo įsivelti į karą su vokiečiais vienu metu prie Nemuno ir prie Dauguvos, juk ir Rytų kraštuose reikalai nebuvo patikimi. Tuo tarpu arkivyskupas, netekęs kantrybės, paskelbė prakeiksmą kryžiuočiams, ir visa tai baigėsi tuo, kad pats turėjo gelbėtis pabėgdamas į Liubeką. Magistras užgrobė visą lig paskutinio Rygos bažnyčios turtą ir netgi taip apsuko galvą popiežiui, kad tai jam baigėsi geruoju; Jonas Sintenas buvo perkeltas eiti aukšto titulo Aleksandrijos patriarcho pareigas. Tuokart kapitula paskubėjo arkivyskupu išrinkti Otoną, Štetino

kunigaikščio Sventiboro keturiolikmetį sūnų. O kryžiuočiai, popiežiaus valia, į arkikatedrą iškėlė savo ordino vienuolį Joną Valenrodą, kuriam kapitula atsisakė paklusti. Dėl to magistras visus jos narius išvarė iš šalies. Imperatorius ir daugelis Romos valstybės kunigaikščių rėmė Otoną, kryžiuočiai nusprendė atkakliai laikytis savo statytinio. Popiežius aiškiai dvejojo. Vis dėlto Dorpato vyskupas Teodoras, supratęs, kad nusavinus arkivyskupiją ateis ir jo eilė, metėsi palaikyti dvasininkijos pusę veikliau už kitus garbius užtarėjus. Pagalbos kreipėsi į švedus, senąjį arkivyskupą nusiuntė į Livoniją, tie abu su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu sudarė įžūlią ir tvirtą sutartį, kurią pasirašė Vilniaus vyskupas Andrius, taip pat pirmieji Lietuvos didikai. Savo padėjėju paskyrė kunigaikštį Joną Meklenburgietį, kuris, atvykęs į Revelį, sutelkė tarnauti penketą šimtų vitlandiečių, arba Baltijos jūros piratų, ir jų priešakyje atvyko į Dorpatą. Buvo sudarytas planas išvyti kryžiuočius iš Livonijos: lietuviai iš vienos pusės, rusinai naugardiečiai ir pskoviečiai, Vytauto priraginti – iš kitos, švedai – nuo jūros pusės: visi kartu turėjo imtis veiksmų; netgi Otonas, išrinktas arkivyskupu, buvo Dorpate. Visa tai vyko 1396-aisiais ir paaiškina, kodėl didysis kunigaikštis taip stengėsi pribausti naugardiečius nutraukti sutartį su kryžiuočiais. Lenkijos karalius, savo ruožtu naudodamasis imperatoriaus ir vokiečių kunigaikščių pykčiu ant kryžiuočių dėl minėtų priežasčių, aplinkraščiu, išsiuntinėtu po krikščionių didikų rūmus, pranešė, kad ordinas, ėmęsis veiksmų prieš Lietuvą, pjauna krikščionis, tikrus Romos bažnyčios sūnus, juk Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir visa lietuvių tauta yra atsidavę katalikų tikėjimo išpažinėjai. Tuo tarpu didysis magistras Konradas Jungingenas pastebėjo Livonijos kryžiuočiams gresiantį pavojų, davė žinią magistrui Venemarui ir perspėjo apie viską, patardamas griebtis skubiausių būdų užimti Dorpato vyskupo pilis, bent jau pasirūpinti savųjų saugumu. Kartu pakeitė savo poziciją dėl Lietuvos: pirmiausia pasistengė, kad kai kurie ordino broliai,

anksčiau asmeniškai pažįstami su Vytautu ir turėję garbės būti jo draugais, įvairiomis šalutinėmis dingstimis prisiplaktų prie jo, įgytų pasitikėjimą ir galiausiai šis patikėjo jiems savo siekius dėl Livonijos. Parinkti gudrūs vienuoliai taip įstengė apeiti didįjį kunigaikštį, kad šis parodė jiems arkivyskupo Jono Sinteno jam rašytus laiškus ir slaptą sutartį, sudarytą su Dorpato vyskupu. Nieko daugiau nebereikėjo, didysis magistras pranešė Livonijos magistrui, kad jam nevalia nė minutės gaišti ruošiantis karui. O tuo tarpu ordino maršalka ir keletas komtūrų pasirodė Vilniaus rūmuose, kaip nuolankūs savo ordino pasiuntiniai, išdėstę šiokias tokias, ne ką tereiškiančias aplinkybes, taip sėkmingai išgavo žinias apie Livoniją, kad didysis kunigaikštis jų akivaizdoje suplėšė sutarties su tenykščia dvasininkija aktą ir, sudarydamas taikos sutartį su didžiuoju magistru, su visu ordinu suėjo į draugiškesnius santykius[1].

1441

1396 m. Dėl ko nutraukti santykiai su ordinu? Tuo tarpu senoji Rygos kapitula, nežinojusi apie pasikeitusius didžiojo kunigaikščio santykius su kryžiuočiais, Dorpato vyskupo įkalbėta, kuris, matydamas vėstantį to valdovo dėmesį jo reikalui, siekė jį paakinti; kapitula, sakau, gal todėl, kad Lietuvoje viešpataujanti šeima buvo ypatingoje jos malonėje, nušalino nuo arkivyskupo pareigų jaunąjį kunigaikštį Otoną ir į jo vietą išrinko Vytauto sūnėną, Krokuvos katedros brangenybių saugotoją[2]. Apie tą išrinkimą pranešdama per pasiuntinį, kapitula prašė paremti jį su ginklu rankose. Didysis kunigaikštis,

[1] *Katzebue.* – B. III. – S. 52–57; Voigt. – B. VI. – S. 65–67; *Napiersky.* Index Corp. dipl. – Nr. 516, 517.

[2] Kas buvo tas brangenybių saugotojas, nieko tikro nežinau; betgi reikėtų spėti, kad tai buvo vienas Patirgo sūnų: Aleksandras ar Jonas. Žr.: *Voigt.* – B. V. – S. 176–179.

suglumintas tokio netikėtai keblaus reikalo, pastebėjo, kad didysis magistras įsiviliojo jį į savo pinkles, tad nieko kito nebeliko, kaip tik kreiptis į jį patarimo. Konradas, paklaustas, davė atsakymą: „Nepatarčiau Jūsų Kunigaikštiškajai Didenybei gilintis į tų prelatų reikalus, juk jie sau naudos ieško kitų vaiduose“[1].

1442

1396 m. Karo priemonės. Nors didysis kunigaikštis nebuvo manęs remti Livonijos dvasininkijos, ypač kai šiauriniai rusinai atsisakė nutraukti draugystę su kryžiuočiais, o švedai tik popieriuje siuntė pagalbą; vis dėlto tikėjosi, kad ordinas nuosaikiomis priemonėmis numaldys tuos kivirčus, juk iš tiesų tik vienas Dorpato vyskupas buvo pajėgus priešintis su ginklu rankose, priešas – ne itin grėsmingas. Todėl turėjo užsistoti vyskupą kreipdamasis į Livonijos magistrą, turėjo didįjį magistrą įpareigoti palenkti aną taikytis; tačiau veltui: jie abu paniekino didžiojo kunigaikščio užtarimą, juk kariauna Livonijoje jau buvo pasiruošusi, pasamdyta ir iš Prūsijos duota pagalba patraukė į mūšio lauką. Dorpato vyskupystė užpulta su totoriams būdingu smarkumu, žmonės išvaikyti, sumušti, išsivaryti; visa, kas tik buvo sunaikinamo, sunaikinta; nei šventovių, turto, nei žmonių, riterių luomo, visai prie politinių intrigų neprisidėjusių, žodžiu, nieko nebuvo pagailėta. Tik vienas Dorpatas per atsakančias savo tvirtoves ir narsius žmones išliko. Taip susiklosčius reikalams, didysis kunigaikštis, smarkiai įpykęs ant kryžiuočių, įsakė užpulti Vizną, dar jų įkaitu turėtą tvirtovę, ir, kai mažiausiai to tikėjosi, ji buvo užimta, apiplėšta, žmonės išvaryti nelaisvėn, o pati sudeginta.

[1] *Kotzebue.* – l. c.

1443

1396 m. Švitrigailos veikla. Tada kryžiuočiams jau nebebuvo jokio reikalo gailėti Lietuvos didžiojo kunigaikščio, ėmė iš Livonijos puldinėti Žemaitiją ir Lietuvą. Tokių antpuolių metu Švitrigaila, atvykęs iš Prūsijos, ėmėsi vaidmens gėdingo vedlio, vedančio savo tėvynainių pražūtin. Didysis kunigaikštis Dauguvos link pasiuntė kariauną, kuri užėmė Dinaburgą. Tada Švitrigaila, iš kryžiuočių paėmęs dalinį, susimokęs su Vitebsko bajorais, perėjo Pskovo žemę ir užpuolė Vitebską; iš kitų miestų irgi išvijo vietininkus, karaliaus paskirtus, žodžiu, sukurstęs riaušes visoje kunigaikštystėje, paėmė savo valdžion. Tačiau tas neišmintingas žingsnis ir savo pajėgų, juolab neapdairiu elgesiu, susilpninimas – atsivadintus kryžiuočius išblaškius po miestelius, turinčius šiokias tokias tvirtoves, pagreitino maišto baigtį. Didysis kunigaikštis greitai sužinojo apie tai, paskubėjo su kariauna, apsupo Vitebską, kur maištininkai priešinosi trisdešimt dienų, kol šturmu buvo paimta Žemutinė pilis. Visi žmonės pabėgo į Aukštutinę, prasidėjo *badas**, didžiulė sumaištis, norėta išvyti gyventojus iš pilies, kilo panika, ir šie atidarė vartus puolėjams. Nugalėtojas pasirodė turįs saiką, nedaugelį nubaudė mirtimi, Švitrigailą, grandinėmis sukaustytą, nusiuntė pas Lenkijos karalių. Vitebsku sekdami, nurimo ir kiti tos kunigaikštystės miestai[1].

1444

1396 m. Užimama Orša. Nežinia, ar kiek anksčiau, ar šio maišto metu Smolensko bajorai, dar tebeturintys pretenzijų į

---

[1] *Koiałowicz.* – Pars. II. – P. 52–54. Jis iš patikimų šaltinių buvo ėmęs, tačiau, Strijkovskiu sekdamas, mūsų § 1414 ir § 1434 išdėstytus įvykius sumaišė su pastaraisiais, prie ano anachronizmų klaidingai taikydamas datas.

valsčius, Oršos paviete išsidėsčiusius, išvijo karaliaus skirtus jų lankytojus, valsčius užėmė, Oršoje irgi įkurdino savus žmones. Paraginti pasiduoti, atsakė, kad kunigaikštis Jurgis Sviatoslavovičius, buvęs Smolensko valdovas, yra davęs jiems privilegijų į tas valdas. Didysis kunigaikštis, prie Vitebsko būdamas, siuntė į Zaslavlį sužinoti, kuo remdamasis kunigaikštis tai padarė. Nežinia, ką atsakė Jurgis, aišku tik viena, kad bajorai vėl buvo išvyti ir Orša užimta. Čia betgi išaiškėja viena aplinkybė iš Rusios istorijos – kunigaikštis Jonas Michailovičius, regis, iš Tverės kunigaikščių giminės, protegavo tą Smolensko užėmimą, kadangi, paimtas su ginklu rankose, buvo nubaustas mirties bausme, jo namai Oršoje sugriauti, o žmona su vaikais išsiųsta į Lietuvą[1].

1445

1396 m. Taikos derybos. Taip įvykiams klostantis, kai didysis kunigaikštis rūpinosi sutvarkyti tiek Vitebsko kunigaikštystės, tiek kitų rytinių valstybės valdų administravimą, buvo gautas didžiojo magistro kvietimas į suvažiavimą, turintį įvykti liepos pabaigoje Dubysos saloje, kurio tikslas buvo smulkiau aptarti taikos reikalus. Kartu didysis magistras atvirai pranešė, kad lenkai tarp krikščionių kunigaikščių paskleidė, jog didysis kunigaikštis Vytautas, būdamas geras krikščionis katalikas, visą savo galią panaudodamas, ėmėsi atversti lietuvius; todėl reikia deramai įtikinti tuo ordiną, kad galėtų su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu sudaryti tvirtą taiką. Taigi matyti, jog krikščionys didikai vertė kryžiuočius žengti šį žingsnį, o jų visai ir nereikėjo įtikinėti, – kaip artimų kaimynų, neseniai turėjusių savo šalyje Švitrigailą, su Lietuva palaikiusių ir atvirus, ir slaptus santykius, juk ir ordino maršalka neseniai

[1] *Karamzin.* – T. V. – Nota nr. 254.

pats lankėsi Vilniuje ir pats savo akimis viską matė. Šiaip ar taip, Konradas Juningenas buvo išties didžiai garbingas ir apsišvietęs žmogus; pats suprato karą su Lietuva esant neteisingą, numatė pražūtingus padarinius abiem pusėms ir žmonijai, tad galėjo nuoširdžiai trokšti taikos, sutarties, galėjusios ordinui garbę suteikti; todėl galbūt manė esant nederančią nuomonę apie didžiojo kunigaikščio tikėjimo netikrumą, juk nelabai seniai ordinas jį buvo paskelbęs atsimetėliu. Kai buvo susitarta, didysis magistras priartėjo prie susitikimo vietos, regis, apsistojo Jurbarke, lydimas Varmijos vyskupo Henriko ir Pamario – Jono su savo valdininkais pasaulietiniams reikalams tvarkyti, daugeliu kanauninkų, mokytų žmonių, pirmaujančių Hanzos miestų pasiuntinių ir savo aukštojo luomo riterių. Vytautas buvo Kaune, kiekvienos pusės į Dubysos salą buvo pasiųsta po aštuonis įgaliotus patarėjus sudaryti parengiamąsias sutartis. Lietuva pateikė tokį pasiūlymą: kad vieną kartą visiems laikams būtų nutraukti karai, vadinamieji karai su pagonimis už tikėjimą, netikėti užpuolimai, nežmoniški niokojimai; laikytis santykių, kokie turėtų būti tarp dviejų krikščioniškų valstybių – draugystės, santarvės, tarpusavio pagalbos. O didysis magistras pasiūlė: pirma, jei didysis kunigaikštis ir jo valdiniai yra geri krikščionys ir ateityje tokie būti ketina, jam ir jo pavaldiems žmonėms privalu būti paklusniems ir Bažnyčiai, ir Romos valstybei, tai yra pirmasis ištikimybės krikščionybei paliudijimas; o kitas – toks elgimasis, kaip ir kitų krikščionių valdovų. Antra, jeigu didysis kunigaikštis yra krikščionis ir toks nori visados išlikti, įrodymui, kad neišduos ordino, kuo anksčiau pasižymėjo, taip pat įrodymui, kad jis pats bei jo tauta tvirtai ir ištikimai visad laikysis šventojo katalikiškojo tikėjimo, turėtų atstatyti ir sugrąžinti ordinui pilis, kurias pats sunaikino tuo tarpsniu, kai buvo atsimetęs, bent dvi, kurios buvo į patikimas jo rankas atiduotos; tegu didesnio tikrumo, kad visa bus ištesėta, dėlei keleriems metams užstatu duoda aukštųjų savo didikų vaikų ir su jais prisiekia pagal

ordino formuluotę. Prie tos pastraipos buvo pridėti dar trys* Prūsijos dvasininkų punktai: 1. Tegu didysis kunigaikštis prisiekia visoje savo valstybėje stropiai platinti krikščioniškąjį mokymą ir papročius, pats savo krikščionišku gyvenimo būdu duodamas pavyzdį. 2. Tegu didysis kunigaikštis pasistengia, kad tie, kurie dar nėra pakrikštyti, būtų krikštijami katalikų, o ne rusų papročiu. 3. Jokiu pretekstu neleisti pulti krikščioniškų žemių, išskyrus tikros skriaudos atvejus, kai atkeršyti yra būtina; taip pat neleisti kitiems nekrikštams rengti antpuolių į kaimynines krikščionių žemes. 4. Didysis kunigaikštis privalo visas privilegijas ir dovanojimo raštus, anksčiau ordinui duotus, patvirtinti ir juos tesėti. Didysis kunigaikštis sueigai pateikė tokius atsakymus į ordino pasiūlymus. Dėl pirmojo. Nori būti nuolankus šventos Romos bažnyčios sūnus ir toks išlikti visiems laikams; tačiau Lenkijos karalius yra aukščiausiasis Lietuvos valdovas, kuriam su visais savo pavaldiniais turi priklausyti ir jo pavaldumo pirmumas, todėl jeigu šis laikysis to nuolankumo, tai ir jis neatsimes, ką anas turės Romos valstybei daryti, tą ir jis bus įpareigotas vykdyti; tegu ordinas per pasiuntinius tai praneša imperatoriui ir elektoriams. Dėl antrojo. Pilių atstatymo, užstatų ir priesaikos davimo reikalais didysis kunigaikštis nemano esąs įpareigotas, kadangi Lenkijos karalius, kaip aukščiausiasis valdovas, savo valdžioje turi užtektinai pilių Lietuvoje ir užtektinai lietuvių bajorų Lenkijoje, galinčių įkaitus atstoti, tad krikščionio valdovo rankose yra pakankama garantija tikro Lietuvos nusistatymo būti tvirtiems tikėjime ir ištikimybėje šventai apaštališkajai sostinei. O dėl tikėjimo skleidimo, mokymo ir krikščionių elgesio vieni su kitais pasakytina, kad tam yra Vilniaus vyskupas, jis prisiekė popiežiui, jam priklauso tai žiūrėti. Dėl trečiojo. Nors atsakymas duotas neigiamas, tačiau palikta viltis, kad būtų galima rasti būdų patenkinti tuos sunkiausius reikalavimus. Betgi kryžiuočiai suvokė, kad jų pastangos neteikia jokių vilčių pasiekti sėkmę, išmintingi Vytauto atsakymai sumala spekuliatyvias jų

užmačias; netgi negalėjo pasitraukti iš derybų aiškiai sau nepakenkdami, pasiūlė iki nustatyto laiko sudėti ginklus, kol susisieks su imperijos kunigaikščiais ir deramai išsiaiškins, kaip turėtų pasielgti. Tad buvo sutarta dėl abipusių paliaubų ir dienos įgaliotinių suvažiavimui, nustatytos transakcijomis, kur parašyta: kryžiuočių – Dubysos saloje, Vytauto – Senajame Kaune, tą pačią dieną, tai yra penktadienį, po šv. Jokūbo, 1396 metais[1]. Atėjo suvažiavimo diena, šv. Arkangelo Mykolo, kryžiuočiai įgaliotiniai atvyko į Dubysos salą, kur susitiko su keturiais lietuvių patarėjais, įgaliotais ir turinčiais Lenkijos karaliaus bei didžiojo kunigaikščio Vytauto instrukcijas. Betgi kryžiuočiai, radę visai nereikšmingų dingsčių, o būtent, kad įgaliojimai, karaliaus valia išduoti, esą nepakankami, sužlugdė visą derybų eigą[2].

1446

1396 m. Karo priemonės, taikos sutartys. Dar paliaubų metu žemaičiai pridarė kryžiuočiams kažin kokių skriaudų, tikriausiai gindamiesi nuo plėšikautojų, iš anapus Livonijos sienos puldinėjančių. Užtat vos įgaliotinių susirinkimas iš Dubysos salos išsivažinėjo, Ragainės komtūras įsiveržė į Žemaitiją, savo žingsnius ženklindamas nepaprastomis žiaurybėmis. Maršalka į Pietų Lietuvą taip pat pasiuntė Reino komtūrą, kartu su Insterburgo valdytoju. Tie abu antpuoliai, kartu įvykdyti, Lietuvai buvo nepaprastai nuostolingi, keletas šimtų žmonių buvo išsivaryta nelaisvėn. Tačiau Vytautas nesiveržė į karą: užuot ėmęsis įprasto atsako, nusiuntė į Marienburgą pasiūlymą, kviesdamas maršalką atvykti į Lucką, kad pasiaiškinę priartintų derybų dėl taikos reikalą. Matant šaltakraujišką

[1] Slaptasis Karaliaučiaus archyvas (Registranten. – S. 54).
[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 68–71.

didžiojo kunigaikščio apsisprendimą, toks kryžiuočių elgesys, krikščionių orumą ir žmoniškumą paminantis, Europos kunigaikščiams turėjo būti labai atstumiantis, vertęs sugėdinti riterius vienuolius. Jie iš tiesų neišsiuntė savo maršalkos į Lucką, tačiau negalėjo atsisakyti paliaubų net iki kitų metų balandžio mėnesio. Tačiau gebėjo pasiekti, kad Dorpato vyskupui ir žemaičiams, nekrikščionims ar besipriešinantiems priimti atvertėjus kunigus, didžiojo kunigaikščio valia sutartyje būtų padaryta išimtis[1].

1447

1396 m. Diplomatija. Nors kryžiuočiai kelių tartis dėl taikos ir neužkirto, tačiau, nuvildami karalių ir didįjį kunigaikštį, vien dėl to atsisakė padėti Dorpato vyskupui, kad pasisotintų kruvinu kerštu tam prelatui, išdrįsusiam paniekinti Vokiečių ordino abitą ir proteguoti Rygos kapitulą, taip pat besipriešinančią. Vyskupui, matant tų XIV amžiaus vandalų nuniokotus savo valsčius, žmones išvaikytus, vasalus arba sukaustytus paimtus į kryžiuočių pilis, arba tremtyje, turėjo paskutinė kantrybė baigtis prieš susimokant su piratais, vadintais vitalianais[2], ir užmezgant artimus ryšius su Štetino kunigaikščiu Sventiboru, kas jį kiek laiko apsaugojo nuo vienuolių riterių niokojimų. Ta aplinkybė didįjį magistrą įtraukė į diplomatinius santykius su Sventiboru, imtasi ieškoti tarpininkų ir daugybės

---

[1] *Voigt.* – B. VI. – S. 72.

[2] *Vitaliani, Vitalienbrüder* – nuo maisto vežiojimo, taip pat *Gleichbeuter,* kadangi po lygiai dalijosi grobį. Iš pradžių tai buvo savanoriai, per Danijos karą su Švedija miestams, esantiems blokadoje, vežioję maistą, kartu jie buvo ir kaperiai. Vėliau tokių drąsuolių padaugėjo, ir apie 1393 metus visų šalių laivynams Baltijoje jie ėmė kelti siaubą; suėjo į tarpusavio sąjungą, užvaldė Gotlando salą ir tapo jėga, sunkiai įveikiama; netgi daugelis pajūrio miestų juos rėmė.

politinių manevrų. Tuo metu pastebėjo grėsmingus debesis, besitelkiančius Lietuvos padangėje, pranašaujančius artėjančią audrą. Įžvalgus ir nekarštagalvis Konradas Jungingenas nelinkėjo savo ordinui karo su Lietuva, kadangi žinojo, kad jis šiuo laiku būtų nemažas ir turėtų tokių pasekmių, dėl kurių jokiais išskaičiavimais nebūtų buvę galima išsiteisinti. Tad griebėsi progos, kai 1396 metais į Marienburgą atvyko Vytauto pasiuntinys, aišku, pirmiausia dėl to, kad perduotų ano siuntą broliui Žygimantui, sėdinčiam kalėjime, galbūt toje pačioje menėje, kur kadaise buvo jo tėvas; turėjo jis laišką, rašytą Lucke, Trijų Karalių išvakarėse, kur didžiajam magistrui buvo išdėstyta, kaip sutvarkyti smulkiausius pasienio reikalus. Su tuo pasiuntiniu jis išleido savąjį, didžiajam kunigaikščiui išdėstydamas savo pasirengimą sudaryti tvirtos taikos sutartį. Tačiau Lucke pirmąja sąlyga buvo iškelta, kad Dorpato vyskupas būtų įtrauktas į derybas. Į tai kryžiuočiai atsišaukė burnodami, esą verčiau apie jokią taiką nenorį girdėti negu kad su ta gėdą jiems darančia sąlyga galį sutikti. *Tantaene animis coelestibus irae?** Tad reikalai sustojo iki diplomatinių manevrų, kurių tuo pačiu metu vyskupo ir ordino buvo imtasi. Kol tai vyko, Lenkijos karaliaus pastangomis imperatorius Vaclovas pasiuntė garsų riterį Mikalojų Temerecą su ryžtingu ir griežtu nurodymu didžiajam magistrui, kad nustatytą dieną atvyktų į Vroclavą derybų su Lenkijos karaliumi ir sudaryti galutinę taikos sutartį tiek su pastaraisiais, tiek su Dorpato vyskupu, kam tarpininkausiąs pats imperatorius. Tuojau pat atvyko ir kitas imperatoriaus pasiuntinys, Čekijos provincijos komtūras, su reikalavimu, kad Vytauto brolis, kunigaikštis Žygimantas, iki šiol buvęs įkaitu, būtų perduotas imperatoriui, kur bus patikimesnės rankos saugomas negu kad Prūsijoje. Tos pasiuntinybės sukėlė didelę ordino politikų sumaištį: nepasitikėta imperatoriumi, juk žinota apie jo draugystę su Lenkijos

* Nejaugi toks didelis dievų pyktis? (lot., Vergilijus).

karaliumi, kita vertus, nelabai saugu buvo pastarąjį įžeisti ir, kas žino, kokie išmėginimai per tuos imperatoriaus pasiūlymus grėsė ordinui. Tad buvo griebtasi išmonės, tokios subtilios, kokiai tik tuometinė diplomatija tegalėjo būti pajėgi; atsakymo imperatoriui turinys buvo toks: didysis magistras negali važiuoti į Vroclavą, kol jo pasiuntinybė, išsiųsta pas popiežių, ir daugelis krikščionių valdovų nesugrįš. Pasiuntinybės tikslas – kreiptis patarimo ir nurodymų dėl taikos sutarties su Lietuva sudarymo sąlygų. Šiaip ar taip, sutartys šiuo klausimu nuolatos galioja, negali būti nutrauktos, juk pats didysis kunigaikštis dorai padeda suartėti, menku dalyku tėra rūpinamasi, kad tik, tęsiant sutartis, būtų galima užtikrinti krikščionių saugumą. Dėl kunigaikščio Žygimanto pasakytina, kad ordinas jo negali atiduoti į svetimas rankas, kadangi šis jiems yra duotas įkaitu, pavestas patikimoms rankoms ir jų politinis kalinys, tad privalo likti savo vietoje. Jo nelaisvė ilgai netruks, juk kalbama tik apie kai kurių pilaičių atstatymą. Ordinas per imperatoriaus pasiuntinį, kuris buvo iš ordino brolių, žinojo apie priemones, kurių imperatorius turi savo reikalavimams paremti, tikriausiai nesvarbių ir nebaisių, vis dėlto manė esant būtina negaištant sudaryti sutartį su Vytautu. Visa kliūtis buvo Dorpato vyskupas, tiksliau sakant, nepajudinamas magistras Venemaras. Didysis kunigaikštis be jokių išskaičiavimų laikėsi pačios nenaudingiausios ujamo vyskupo pusės ir jo neįtraukus į derybas nenorėjo imtis jokių taikos su kryžiuočiais reikalų. Tad jie po ilgų svyravimų, išsisukinėjimų ir derėjimosi 1397 metų liepos 15 dieną turėjo sudaryti atskirą sutartį su vyskupu. Liko tik sueiti į artimesnius ryšius su Lietuva, kaip aplinkybės vertė, tačiau politikos akiračiuose papūtė kiti vėjai, juolab kad ir didysis kunigaikštis jau daugelį kartų savo poelgiais buvo prasižengęs sąlygoms, dėl kurių pirma atkakliai derėjosi. Netgi pats karalius atvyko į Lietuvą ir visa širdimi geidė matyti derybų baigtį. Tačiau reikalai vis tiek ėmė šlyti: iš ordino niekas nepasirodė nei Dubysos saloje, nei Vilniuje; diplo-

matiniai santykiai tapo nepaprastai šalti; norėta iš viso su Lietuva atskirai tartis, tarsi tas kraštas neturėtų jokių ryšių su Lenkija. Kryžiuočių diplomatai ėmė stengtis Vytauto ir lietuvių tautos akyse vaizduoti, kaip sąjunga su Lenkija kenkia jų garbei ir pagarbai, teisingai pasaulyje pelnytai; juk nepriklausomybė ir valia būti laisviems nuo svetimos įtakos yra brangiausia kiekvienos valstybės privilegija, o juolab Lietuvos, visad buvusios laisvos ir niekam nepriklausančios. Žodžiu, mesta sėkla to susipriešinimo, nepasitikėjimo ir puikybės, kuri brendo iki paskutiniųjų Vytauto gyvenimo dienų ir apnuodijo jas širdgėla.

1448

1397 m. Kryžiuočių skundai karaliumi ir Lietuva. Kad tai kaip reikiant suprastume, pateiksime kryžiuočių skundą, perskaitytą imperijos kryžiuočių susirinkime Frankfurte prie Maino. Didysis magistras, imperatoriaus pakviestas į tą suvažiavimą, neatvyko, betgi žinodamas, apie ką bus kalbama, pasiuntė ordino didįjį špitolininką grafą Konradą Kyburgą ir komtūrą Volfą Colnhartą, kurie garbingame imperijos didikų suvažiavime, viešoje kalboje, pareiškė tokį skundą: „Kasdien prieš Vokiečių ordiną yra ruošiami baisūs pasikėsinimai, nes nekrikštai lietuviai ir rusinai dėl sąjungos su Lenkijos karaliaus kraštais įgauna vis didesnę stiprybę. Juk dabar tarp lenkų, lietuvių ir rusinų ima klestėti tvirta vienybė; jau sakau atvirai ir be užuolankų: kas Lietuvai arba Rusiai opu, tas lygiai taip pat rūpi Lenkijai, nors anie dar tebėra Kristaus tikėjimo bjaurotojai ir priešininkai. Lenkijos karalius tvirtina: jo valstybė pripažįsta nuolankumą tik sostinei Romai, o ne šventos Romos valstybei ir jos galvai. Tad, kai pastarojoje konferencijoje Lietuvos didysis kunigaikštis pranešė apie savo pavaldumą Romos bažnyčiai ir tuo pačiu imperatoriaus

valstybei, kuo ir kiti krikščionys kunigaikščiai yra įpareigoti, karalius, atvykęs į Lietuvą, atmetė tą skirsnį ir vietoj jo įterpė: kuo Lenkijos Karalystė yra Romos bažnyčiai įpareigota, tuo ir Lietuva bus įpareigota. Kasdien iš Lenkijos į pagonių kraštus traukia atsargos ginklų, šarvų, kirasų, šaudmenų, katapultų, raitelių, amatininkų, šaulių, šaunamųjų ginklų ir t. t. į atokiausias krašto vietas, tad nugalėti Kristaus priešininkus bus kaskart sunkiau. Visus, kurie nori nekrikštams eiti pagalbon, karalius laisvai praleidžia per savo kraštus, pavyzdžiui, Štetino ir Meklenburgo kunigaikščius, kad su jais Vytautas sudarytų sutartį, kaip kad ir su Dorpato vyskupu, ir su jūrų plėšikais, su kuriais praėjusiais metais ordinas turėjo tokių sunkių susirėmimų, jog plėšikai būtų netgi iki to priėję, kad visą Livoniją būtų užėmę ir ordiną iš ten išviję, jeigu ne Dievo suteikta stebuklinga pagalba, o visų tų nelaimių priežastis buvo Lenkijos karalius. Netgi per žygius prieš pagonis karalius įvairiopai kenkdavo, kartą – perspėdamas apie krikščionių ruošiamą pasikėsinimą prieš juos, kitą kartą – statydamas ir atstatinėdamas pagonių pilis. Jo ryšiai su užsienio valdovais vargais negalais leidžia ordinui pasamdyti tik pusę tiek žmonių, kiek pirma maršalka išsivesdavo į mūšio lauką. Per visus sandėrius, kuriuos ordinas pradėdavo, kad anuos atverstų į šventąjį tikėjimą, skersai kelio stodavosi karalius, juk liepos mėnesį vykusiame suvažiavime, kai didysis kunigaikštis Vytautas savo pažadus gyventi krikščioniškai, nuolankume Romos bažnyčiai, liautis puldinėjus krikščioniškus kraštus, pakrikštyti nekrikštus valdinius, neprasidėti su krikščionių priešais norėjo laiduoti duodamas įkaitų, užleisdamas kai kurias žemes ir atstatydamas pilis, karalius savo įtaka viską sutrukdė. Ir kai pastarajame suvažiavime didysis kunigaikštis mūsų vyresniesiems davė garbingiausią užtikrinimą bei pažadą remti krikščionybę, gyventi nuolankume ir paklusnume Romos bažnyčiai ir valstybei, taip pat taikoje su krikščionių kraštais, šias žinias didysis magistras su džiaugsmu sutiko, o karalius, netrukęs apie tai susižinoti,

pats atskubėjo į Lietuvą, atmetė sutartus punktus ir vietoj jų įdėjo visai svetimus dalykus – klausimą dėl Dobrynės įkaito, – pastarąjį kraštą trokšte trokšta paveržti iš Opolės kunigaikščio ir Romos valstybės, kurios valdinys jis pats yra. Vis dėlto ordinas pranešė, kad, jeigu karalius sumokės įkaitui ir iš kunigaikščio gaus leidimą išpirkti, noriai minėtąją žemę perleis karaliui. Kitaip elgtis ordinui nedera ir jis neturi tokios galios. Betgi ką ta žemė turi bendro su Lietuva ir Rusia? Karalius tuo kišimusi tik trukdo visuotinei krikščionybės gerovei"[1].

Be to, pasiuntiniai buvo pasiėmę ilgą instrukciją, kur, be kita ko, jiems pavesta Romos valstybės kunigaikščiams pareikšti, kad Lenkijos karalius tikrai įkalbėjo imperatorių Vaclovą atkviesti didįjį magistrą į Vroclavą, kad ten, ordinui ir visam krikščioniškajam pasauliui skriaudą darydami, priimtų kažin kokį nutarimą; juk ir imperatorius reikalavo išduoti jam kunigaikštį Žygimantą, kad už jį mainais iš turkų atgautų kai kuriuos savo krašto didikus, ten nelaisvėje esančius. Didysis magistras uždraudė išvaduoti tą valstybės kalinį, kadangi lietuviai su totoriais ir turkais, kaip nekrikštai, einą išvien, o karalius palaiko su jais nuolatinius ryšius. Iš tiesų nežinoma, kokios buvo šių šmeižikiškų įtikinėjimų pasekmės, tačiau tikras dalykas yra tai, kad Frankfurte buvo suvoktas akivaizdus melas ir taip įžūliai išdėstytas, juk ordinas dar turėjo būti dėkingas karaliui ir Vytautui už išsilaikymą Livonijoje, kai buvo sutriuškintas Dorpato vyskupas, būtent už tai, kad anie nesusivienijo su vyskupu, Štetino ir Meklenburgo kunigaikščiais, taip pat vitalianais, tuokart vienas mėnuo būtų išsprendęs Livonijos riterių likimą. Juk vėlgi, ar tiesa, kad lietuviai ir rusinai, patys būdami nekrikštai, esą remia totorius? Kada dar labiau negu kad tuo metu buvo stengtasi Lietuvoje krikščionybę

[1] Tokio turinio raštas buvo įteiktas Vokietijos imperijos seimui, vykusiam Frankfurte prie Maino, datuotas ketvirtadienį, prieš 1397 metų Velykų Didžiąją savaitę (Registranten. – S. 52). Instrukcija pasiuntiniams, ta pačia data, ten pat (p. 52–54).

įtvirtinti ir Lietuvos Rusioje vienybę su Roma užtikrinti? Skirgaila Kijeve tam paruošė rusų dvasininkiją – šie jį, kataliką, palaidojo savo šventųjų kapavietėje, požemiuose. Vytauto draugas metropolitas Kiprijonas buvo beveik linkęs pritarti bent jau vienybei ir šventai viso krikščioniškojo pasaulio santarvei, gal mažai tetrūko, gal tereikėjo popiežiaus sprendimų gražumu sutvarkyti reikalus. Visa tai žinojo imperatorius Vaclovas ir imperijos kunigaikščiai. Tad kryžiuočiai tokiu šmeižtu nieko kito negalėjo sulaukti, kaip tik užsitraukti gėdą. Be abejo, prieš stodami į derybas su Lietuva dėl taikos, pirmiausia jie buvo priversti pabaigti kalbą su karaliumi dėl Dobrynės. Ir kaipgi, didysis magistras buvo visai arti to, tereikėjo duoti laiko aprimti ordino vyresniųjų įtūžiui; todėl kartkartėmis leido įsigalėti paliauboms. Viltys nebuvo tuščios, tačiau ordino diplomatai rasdavo kliūčių, trukdančių susigerinti: tai laiškas dėl paliaubų, kuriame dėl Vytauto kanceliarijos klaidos nebuvo stropiai parašyta data, buvo pasiųstas atgal[1], tai žinios apie pergalę prieš totorius, tai iš Lenkijos lietuviams ir rusinams parūpinami jiems reikalingi dalykai; žodžiu, įvairios priežastys sukeldavo Kryžiuočių ordino, ieškojusio preteksto delsti, baimę ir nepasitikėjimą[2].

1449

1397 m. Karaliaus Zigmanto tarpininkavimas. Iš tiesų buvo gautas Vengrijos karaliaus Zigmanto pareiškimas su pasiūlymu tarpininkauti pašalinant kliūtis, dėl kurių buvo vilkinamas abiejų pusių taikymasis, betgi kryžiuočiai ir čia, įtarinėdami karaliaus Vladislovo įtaką, manė esant netinka-

---

[1] Viename Vytauto laiškų dėl paliaubų vietoj 1397 metų išskaityti 1396 metai ir todėl nebuvo jų priimtas.

[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 78–84.

ma priimti nešališką paslaugą. Didysis magistras Vengrijos karaliui davė suprasti, kad tos kliūtys nesančios tokios svarbios, kaip kad gali atrodyti karaliui, be to, atskleidė pastarajam tariamai perprastą Vytauto veiksmų planą, įsakęs pranešti, kad: „Taikos sutartis, su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu sudaryta ilgam laikui, negali turėti išganingų pasekmių nei ordinui, nei krikščionybei, juk jei kartą jis tokią taiką užsitikrins, jo užmojais nebus nieko daugiau siekiama, kaip tik per tą laiką visų pirma užkariauti ir savo valdžiai pajungti pagonis arba rusinus atokiausiose, kaimyninėse savo valstybei šalyse, arba, jeigu neįstengs jų įveikti, susijungs su jomis ir tos storžievės tautos ginklą nukreips prieš ordiną. Netgi trumpų paliaubų metu parodė aiškų norą užvaldyti Didįjį Naugardą, ten jis, jeigu būtų pasisekę, būtų gavęs turtingą grobį ir juolab sustiprėjęs ordino pražūčiai; taika su Vytautu nuolatiniam laikui nėra toks lengvas dalykas: jis ne tik ordiną, bet ir visą krikščioniškąjį pasaulį pergudrauja, todėl reikia gerai apsigalvoti". Aiškios gudrybės, tokios bereikšmės ir bergždžios, kad kiekvieno kantrybė galėjo baigtis, kas norėjo laikyti jas tiesa. Kryžiuočiai, be to, dar apeliavo į savo pašaukimo priedermę, draudžiančią santaiką su valstybe, kur dar buvo nekrikštų lietuvių ir rusinų, nepavaldžių Romos bažnyčiai, juk, kol ordino kaimynystėje nesiliaus gyvavęs tokios rūšies tikėjimo išpažinimas, tol jis neturi teisės durklo iš rankų išleisti, negali liautis senu papročiu ir Bažnyčios nuostatų pagrindu į pagalbą kvietęsis narsių piligrimų.

1450

Pastabos. Nėra iš tiesų deramai išsiaiškinta, kodėl Žemaitija dar taip ilgai laikėsi pagoniškojo tikėjimo, tarsi specialiai prieš karaliaus ir Vytauto pastangas nusistačiusi; užtat tenykščiai gyventojai grūmėsi su kryžiuočiais ir kėlė tų grobuonių

krikščionybės nešėjų pasipiktinimą visa valstybe. Betgi iš visa ko, kas žinoma, galima daryti išvadą, kad tie žmonės, prisirišę prie senovinių savo papročių, šalies vidaus tvarkos, kas visų pirma pasakytina apie religiją, tolimi nuo tos kultūros įtakos, kokią laikmečio dvasia darė kitoms Lietuvos provincijoms, artimesnėms slavų kaimynėms, nuo seno tvarkęsi skirtingai negu kad anos, sudarė tarsi ypatingą respubliką, į kurią didieji kunigaikščiai turėjo mažesnių teisių negu į provincijas, jų giminės tėvoninėmis laikomas, tad jų vienvaldystė, sulig rusinų provincijų užėmimu įvesta, tokios įtakos Žemaitijoje neturėjo. Būtent tai žinojo didysis magistras, kai rašė Vengrijos karaliui, kad neva dar yra užkariautinų pagonių ir Uždauguvio rusinų, kuriuos užvaldęs Vytautas gali labai sustiprėti; esą tam, kad tai įvykdytų, jam reikią nemažų pajėgų ir geros sėkmės, o svarbiausia – taikos su ordinu. Užtat esą norėjęs sudaryti taikos sutartį, vien tik su sąlyga, kad jam Žemaitija būtų atiduota arba leista užkariauti ir nebūtų kliudoma niokoti ir apiplėšinėti Uždauguvio rusinų.

1451

1397 m. Kryžiuočių antpuolis. Kai buvo tęsiamos derybos dėl taikos, kryžiuočiai, viena vertus, įvairiausiais būdais nuo jų išsisukinėdami, kita vertus, jau nebegalėdami kitose krikščioniškose valstybėse suklaidinti vokiečių, trimitavo skelbdami kryžiaus žygį, visoje Italijoje ir Neapolio karalystėje kvietė riterius į kovą su pagonimis; šie iš tiesų 1397 metų rugsėjį nemažu būriu atvyko į Prūsiją. Ragainės komtūras ketverto šimtų savo žmonių būrio priešakyje susijungė su anais ir nuvedė plėšti Žemaitijos. Betgi sėkmė nuo šio žygio nusisuko arba žemaičiai, laiku perspėti, pastojo kelią miške, per kurį turėjo patraukti plėšikautojai; toje užkardoje taip smarkiai prirėmė, kad supliekė visą jų armiją, paėmė du šimtus belaisvių ir penketą šimtų žirgų.

1452

1397 m. Išvaduojamas Švitrigaila. Bemaž tuo pat metu Švitrigaila susitaikė su karaliumi ir buvo išleistas iš kalėjimo. Jo valda tuokart buvo dalis Podolės, regis, Dnestro pakrantėje, turinti atskiros kunigaikštystės titulą, esanti Lenkijos globoje, kitaip sakant, jos vasalė; be to, grynomis pajamomis gavo tūkstančio keturių šimtų grivenų metinį mokestį nuo druskos kasyklų[1]. Vėlesniais laikais, apie 1401 metus, karalius davė jam dalį Podolės, Lietuvai priklausančios, kurią už penkis tūkstančius sidabro grivenų po Krokuvos vaivados Spitkos iš Melštyno žūties mūšyje prie Vorsklos buvo nusipirkęs iš jo žmonos Elžbietos ir sūnų Jono bei Spitkos, prie to dar pridėjęs nemažas valdas Lenkijoje: Žydačevą, Strijų, Šidlovecą, Stobnicą, Drugnią ir Uscę[2].

1453

1397 m. Žygis į totorių žemes. Kai reikalai tokiais netvirtais žingsniais artėjo prie taikos su Vokiečių ordinu sutarties, didysis kunigaikštis ne mažiau rūpinosi nugalėti totorius, gėlė jam širdį, kad tie barbarai užkariavo tiek krikščionių valstybių ir nesiliauja kamavę nelaimingosios Rusios. Tikriau-

[1] *Kotzebue.* Switrigail. – Leipzig, 1820. – S. 26, 27. Autorius klaidingai teigia, kad esą Švitrigailą tuo metu iš kalėjimo išvadavo kažkokie kunigaikščiai, tačiau tai juk įvyko 1418 metais. Taip pat daro išvadą, kad tasai kunigaikštis pastarosios Oršos apgulties metu esą turėjęs būti Smolensko kunigaikščio Jurgio stovykloje, betgi, pasak mūsų naudotų šaltinių, nei Jurgis, nei Švitrigaila nebuvo prie Oršos, pirmasis Zaslavlyje, antrasis jau kalėjime sėdėjo. Tą išvadą autorius paremia kita išvada: esą Jogaila taip staiga ėmėsi aprūpinti brolį priverstas tuomet kilusio drąsaus maišto. Ir tai privalu išsiaiškinti išsamiau. Karalius juk jį aprūpino kaip brolis, karštai mylintis, iš prielankumo savo giminei, be jokios prievartos.

[2] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 177.

siai dar suvažiavime Smolenske, o vėliau Kolomnoje, dėstė jis didžiajam kunigaikščiui Bazilijui būdus, kaip sugriauti milžinišką Aukso ordą ir išvaduoti krikščionis iš totorių jungo, ypač kai Dievas tą baisiąją valstybę padalijo pusiau, tikriausiai norėdamas, kad ir jo pyktis būtų padalytas į dvi dalis. Tochtamyšas, baisus plėšikas, dabar pats gali tapti įrankiu savo tėvynainiams sutramdyti. Ar buvo kada labiau tam tinkamas laikas? Tas planas, menkai teremiamas Bazilijaus ir jo patarėjų, buvo šiek tiek įgyvendintas 1397 metais: didysis kunigaikštis Vytautas stovykloje prie Lucko sutelkė Rusios paramos, savo šalies vasalų, savo paties šalies ir tikriausiai iš Lenkijos kiek atsiųstų riterių pulkus. Su Tochtamyšo totoriais iš Lydos suruošė didžiulį žygį kautis su Padonės plėšikais[1]. Liepos mėnesio pabaigoje su ta kariauna perėjo per Ukrainą, persikėlė per Doną ir Azovo apylinkėse ėmė persekioti totorių ordas; pulkai, pergalingai žygiuodami, net Volgą pasiekė visur triuškindami sutiktus priešo būrius, turėjo būti susigrumta viename didžiuliame mūšyje, kaip pasakojama; betgi nieko lemtingo nebuvo pasiekta, tikriausiai dėl to, kad įsibaiminę totoriai pasitraukė laukinių stepių gilumon, o juos pavyti buvo neįmanoma, nepavyko iš tos pusės ir prisiartinti prie pagrindinės Aukso ordos buveinės. Visa nauda iš to buvo – įvaryta baimė ir paimti į nelaisvę keletas ulusų, tai yra nuolatinių klajoklių gyvenviečių. Dalį tų belaisvių didysis kunigaikštis nusiuntė dovanų Lenkijos karaliui; pastarieji priėmė krikščionybę ir nutautėjo. Lietuvoje buvo įkurdinti įvairiose vietovėse, dabartiniuose pavietuose: Vilniaus[2], prie

[1] Didysis magistras, atsitiktinai sužinojęs apie tą kariuomenės telkimąsi, sudrebėjo. Tučtuojau rašė Vokietijos magistrui (datuota: *Meselenz Sonnt. vor Margaretha 1397* (Mezelancas, 1397 metais, sekmadienį prieš šv. Margaritą), kad praneštų Frankfurte į seimą susirinkusiems kunigaikščiams, jog tai gali būti slaptas Vytauto kėsinimasis sunaikinti krikščionybę. Registr. – S. 59.

[2] Man atitekusiuose vietos žmonių padavimuose, vienoje išlikusioje giesmėje, sakoma, jog prie upės žmonės sunešė duoklę kažkokiam tironui, kita-

Vokės upės; Trakų, Lydos, Naugarduko, Ašmenos, Brastos; Voluinėje, Užgirio krašte[1].

Tochtamyšas su savo žmonėmis pasiliko kažkur už Dono, tikriausiai valdovu kokios nors užkariautos ir gynybinę padėtį turinčios ordos.

1454

1397 m. Rūpinamasi taika. Tačiau Lenkijos karalius nesiliovė dėjęs pastangų susitarti dėl taikos tarp savo šalies ir kryžiuočių, ypač į 1397 metų pabaigą, pakartotinai prikalbino Vengrijos karalių Zigmantą, kad nuvyktų pas didįjį magistrą su pasiūlymu šiuo reikalu. Jis prašė, kad Konradas Jungingenas atvyktų į Gnezną, kur pažada pats būti, ir turi vilties, jog savo tarpininkavimu padės abiem tautoms gyventi tarpusavio taikoje. Tačiau Konradas, aiškiai neatmesdamas to pasiūlymo, ieškojo būdų išsisukti: pranešė apie savo abejones dėl didžiojo kunigaikščio Vytauto ruošimosi prisidėti prie sutarties, sakydamas, kad šis neapsakomai sustiprino savo pajėgas visomis rusų tautos ir totorių jėgomis, savo tvirtovės sargybą patiki nekrikštams rusinams ir lietuviams; tad, prieš imdamasis to

---

me jos krante giriose ir kalvose siautėjusiam, kad išsipirktų ramybę. Latvių šnekoj *Wakka* reiškia činšą, duoklę, rinkliavą *(Stender.* Leth. Gramm. – S. 172). *Anot Kromerio, totorių gyvenvietė prie Vokės buvo įkurta 1397 metų balandžio 17 dieną. Manyčiau, kad istorikas šį įvykį pernelyg paankstino, bent jau mėnesiu*.*

[1] Negalima sutikti su tuo, kad Lietuvos totoriai laikytų Vytauto laikus savo buvimo mūsų žemėje pradžia; jie, kaip kad mes anksčiau (§ 1186) matėme, jau prie Gedimino pradėjo Lietuvoje kurdintis. Ne visi ir belaisviai buvo, anot jų pačių padavimų, apsigyvendavo ir savo noru. Turime paliudijimų iš Perekopo caro Edigėjaus susirašinėjimo su Vytautu 1420 metais, kad į Lietuvą kėlėsi aukštos kilmės totoriai, tai yra mirzos, kurių caras prašo nepriimti *(Czacki.* O prawach. – T. II. – S. 138). Lietuviai savo tolerancija išlaikė jiems tėvų duotą tikėjimą, kurį išsaugojo nutautėję ir tapę lenkais.

tarpininkavimo, reikalavo kiek padelsti, kad galėtų geriau perprasti tą valdovą, nesuprantamus planus rezgantį[1]. Nežinia tačiau, kokį atsakymą davė Vytautas; tik tas yra tikras dalykas, kad ordiną buvo apėmusi baimė, buvo ruošiamasi karui su Vytautu. Didysis magistras įvairiems valdovams, iš kurių tikėjosi pagalbos, į kadaise Prūsijoje garsius Kšečiotus išsiuntinėjo dovanų, įpareigojo ir Ziemovitą Mazovietį, paskolindamas jam du šimtus Čekijos grašių už Plunsko prie Narevo įkaitą[2].

1455

Jau anksčiau matėme, kad dabartinė didžiojo kunigaikščio galia labai veikė nuovokųjį Konradą Jungingeną – jis nesiryžo netgi Žemaitijon ruošti žygių ar proteguoti Švitrigailą, kai pastarasis per kažkokią avantiūrą apleido Podolę ir 1397 metais persikėlė į Vengriją[3]. Juk kitų metų pradžioje Redeno komtūras grafas Kyburgas dalyvavo Vengrijos karaliaus pasiuntinybėje, apie kurią anksčiau minėta, jis buvo įpareigotas vesti derybas su Švitrigaila, gerbdamas su karaliumi ir Vytautu besitęsiančias paliaubas. Taigi su Lietuva Konradas buvo toks atsargus, kad, nors ir turėjo progą vėl pasikviesti Švitrigailą, kiekvienu atveju ordinui reikalingą kaip pretendentą, nors vėl galėjo turėti vilties įtempti senąsias spyruok-

[1] Redeno komtūro pasiuntinybė pas Vengrijos karalių (Registr. – S. 66); didžiojo magistro laiškas Vytautui, datuota: *Sonnab nach Aller Heilig 1397* (1397 metais, šeštadienis po Visų Šventųjų). Ten pat. – P. 64.

[2] Tos vietovės geografinė padėtis pono Foigto yra klaidingai nurodyta, nes, jo nuomone, dabartinė Lomža seniau buvo vadinama Plunsku. Aš manau, kad tai Plonskas, dabar – Plonka, miesteliūkštis į šiaurę nuo Suražo prie Narevo. Įkaito sutarties data: *Marienburg,* an. *S. Nicolai abend 1397* (Marienburgas, šv. Mikalojaus išvakarėse, 1397 metais). Cod. Oliv. – P. CXCIV.

[3] *Kotzebue.* Preuss. ält Gesch. – B. III. – S. 288. To paties autoriaus monografija „Švitrigaila" (p. 29).

les vidaus vaidams Lietuvoje kelti, apsisprendė verčiau tų nepatikimų planų atsisakyti negu užsitraukti ordinui baisaus Vytauto piktumą ir dar labiau per interesų bendrumą suartinti su Lenkijos karaliumi. Toks suartėjimas būtų tolinęs taikos traktato sėkmę, nes Lenkijos interesai taip pynėsi su Lietuvos, jog buvo sunku atskirai su kiekviena eiti į derybas, kaip kad ordinas būtų norėjęs, stengdamasis susilpninti sąjungą, jam pavojingą. Tačiau komtūras Kyburgas gebėjo Vengrijos karaliui taip apibūdinti didžiulę Vytauto galią, jo vienybę su Lenkija, dėl ko tų tautų pajėgos esą taip neapsakomai pralenkiančios kitas ir dėl to esančios labai pavojingos visoms kaimyninėms valstybėms, kad karaliaus Zigmanto noras būti tarpininku ėmė vėsti ir suvažiavimas Gnezne nuėjo perniek. Tuo tarpu ordinas slapta teikė pagalbą Švitrigailai, rezgančiam kažkokias intrigas pas popiežių[1]; kai žinios apie tai pasiekė karalių Vladislovą, smarkiai jį užpykdė ant kryžiuočių; išdėstė savo pyktį juos proteguojančiai karalienei, o keletas senatorių pateko jo nemalonėn, kad įkalbinėjo jį būti nuosaikesnį klastūnams vienuoliams, nuo karo su jais atitraukdami[2]. Didysis magistras, tai pastebėjęs, griebėsi įprastinių ordino gudrybių: nusiuntė vieną mokytą juristą, kad po krikščionių kunigaikščių ir popiežiaus rūmus paskleistų tokį skundą: „Karas su nekrikštais ordinui darosi vis sunkesnis; viena, kad Lenkijos karalius juos nuolat aprūpina siųsdamas ginklus, stiprina ir karo moksle lavina; antra, kad tiek Lenkijoje, tiek Štetino kunigaikščio kraštuose daro kliūtis ir nepraleidžia į Prūsiją svetimšalių svečių. Kunigaikštis Vytautas ne kartą duodavo pažadus išlaikyti tikėjimą, bet vėl juos sulaužydavo, kai karalius tam pasipriešindavo. Lietuvoje nėra jokių ženklų, kad krikščionybė tvirtėja, kadangi daugelis lietuvių verčiau renkasi rusiškąjį tikėjimą negu kad

[1] *Kotzebue.* Switrigail. – S. 30.
[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 90.

paklusnų nuolankumą Romos bažnyčiai ir valstybei. Sklinda gandai, kad karalius ir Vytautas ėmėsi žygių rūpindamiesi pas popiežių gauti karališkąją karūną Lietuvos ir Rusios kraštams, kurią, jeigu taip atsitiktų, pastarasis turįs užsidėti ant galvos pirmojo suteikta leno teise; todėl prie jo prisijungs dar daugiau pagonių, o ordinas jau nebebus pajėgus pakelti prieš jį ginklo[1]. Tad Šventasis Tėvas turįs patarti; krikščionys didikai patys turį pagalvoti, kokių priemonių imtis, kad tie reikalai pakryptų kita linkme, juk Vytauto žodžio ir darbų permainingumas yra gerai žinomas, tad gali netrukti ateiti nemaža nelaimė ir atnešti skriaudų"[2]. Betgi aplinkybės kryžiuočiams buvo gan nepalankios. Vengrijos karalius, įtikintas daręs klaidą, į kurią jį buvo įklampinęs Kyburgas, ne mažiau už Lenkijos karalių buvo įpykintas – galingas kardas kabojo virš ordino, kiekvieną minutę galėjęs smogti jam mirtiną smūgį. Konradas šitą gerai žinojo ir visokiais būdais vengė karo su Lenkija ir Lietuva, jo riteriai bruzdėjo – uždaryti vienuolynuose turėjo nuobodžią choro priedermę vykdyti, užuot, kaip anksčiau būdavo, šėloję po Lietuvą ir triukšmingai leidę dienas stovyklose, karo mūšius paįvairindami pramogomis; tuo tarpu dabar privalėjo, iš po gobtuvo žvelgdami, ant suolų sėdėdami, chore psalmes giedoti. Šaipėsi netgi iš didžiojo magistro, vadindami jį vienuolio gobtuvu; jis visa tai kentė, kadangi toliau už kitus matė, nes buvo tauresnis ir tvirtesnis. Susitarė su karaliumi ir karaliene dėl Dobrynės, laikydamiesi mandagumo, nuolankiai ir santūriai, kartu žiūrėdami savų interesų; žinodamas karalienės dievotumą ir malonų būdą, ypač gerinosi šiai damai. Su Vytautu pratęsė paliaubas[3].

---

[1] Iš to matome, kad mintis apie karūną Lietuvai paskutiniaisiais Vytauto gyvenimo metais nebuvo nauja ir pačiam karaliui svetima.

[2] Instrukcija pasiuntinybei, datuota antrą pirmos savaitės po Didžiojo pasninko dieną, 1398 metais (Registr. – S. 72).

[3] Paliaubų sutarties data: *Marienburg. Dinstag nach Palmtag* (Marienburgas. Antradienis po Palmių dienos), 1398 metais (Registr. – S. 76).

1456

1398 m. Diplomatija. Taip reikalams pakrypus, susiklostė diplomatinės aplinkybės, turėjusios nemažą reikšmę ir visiškai mūsų istorijoje pamirštos. Karalienė Jadvyga rašė Vytautui, kad ištekėdama iš vyro už savo valstybę kaip kraitį gavo Rusią ir Lietuvą su ta sąlyga, kad ji turi teisę rinkti iš tų kraštų tam tikrą kasmetinę duoklę, vadintą činšu. Nors tas raštas buvo surašytas su visokeriopais pamaloninimais, visiškai neįžeidžiant didžiojo kunigaikščio ir tautos garbės, jis padarė nemažą įspūdį Vytautui, tarsi nieko apie tai, kad esąs karalienės duoklininkas, nežinojusiam. Tuojau pat sušaukė tautos seimą į Vilnių ir Lietuvos bei Rusios didikų paklausė: „Ar jie laiką save Lenkijos Karūnos valdiniais, kad dėl to būtų įpareigoti mokėti duoklę?" Vienbalsiai atsakė: „Jokiais atžvilgiais nesame valdiniai: mes visada buvome laisvi, mūsų pirmtakai niekados Lenkijai duoklės nemokėjo, nemokėsime ir mes, išlaikysime seną savo laisvę"[1].

1457

Karalienės širdingumas ir karaliaus santūrumas aptramdė tuos drąsius nepriklausomybės protrūkius. Lenkijos senatas, vengdamas bet kokios galimybės abiejų tautų vienybei suirti, apsiribojo išmintingu saikingumu. Betgi Vytautas savo ruožtu nujautė nemalonumus, kurie jo laukė dėl tų nesusipratimų, labiausiai bijojo, kad karalius nesudarytų su kryžiuočiais atskiros taikos sutarties, vien dėl Lenkijos. Tad paskubėjo pašalinti kliūtis, trukdančias sueiti į draugiškesnius santykius su ordinu; pavedė savo pasiuntiniui pranešti apie pasiruošimą tartis su didžiuoju magistru. Pastarasis, žinodamas apie tai, kas atsitiko Vilniuje, seime,

[1] *Lindenblatt.* – S. 113, 114; *Voigt.* – B. VI. – S. 92, 93.

nusprendė pasinaudoti aplinkybėmis, galinčiomis supykdyti tarp savęs tautas ir, nelaukdamas nė minutės, išsiuntė įgaliotinius į derybas: didįjį komtūrą Vilhelmą Helfenšteiną, didįjį špitolininką grafą Konradą Kyburgą, aukščiausio rango diplomatą, ir Ragainės bei Osterodės komtūrus – Markvardą Zalcbachą ir Joną Šionfeldą, kurie atvyko į skirtą vietą, Gardiną, kur buvo didysis kunigaikštis su suvažiavusiais pirmaisiais šalies didikais. Vyko tai 1398 metų balandžio mėnesį.

1458

1398 m. Susitarimas dėl taikos. Po kiek laiko trukusių derybų pagaliau buvo prieita prie paruošiamosios sutarties, lengvinančios nuolatinės taikos sudarymą: „Didysis kunigaikštis Vytautas privalės perleisti ordinui dalį Žemaitijos, nustatytomis ribomis, tarp Prūsijos ir Lietuvos valdų, o būtent: pradedant nuo Salyno salos (dabar Šilėnai, *Szyłłany,* prie Nevėžio žiočių) net iki Narevo upės bus tiksliai nustatyta siena; jeigu kunigaikštis Ziemovitas arba jo įpėdiniai išpirks Vizną, tai ir ten, pagal žinias, iš senų žmonių gautas, bus nustatyta siena. Didžiajam kunigaikščiui ir jo dvariškiams, taip pat didžiajam magistrui leidžiama medžioti įvairius žvėris Šešupės ir Bebro upės apylinkėse. Atskirame didžiojo kunigaikščio ir didžiojo magistro susitikime bus tiksliau nužymėtos sienos, pasirašyta ir patvirtinta antspaudais. Jeigu vienas panorės arba kitas reikalaus, turės būti paprašyta, kad karalius Vladislovas patvirtintų tą sutartį. Be to, didysis kunigaikštis turi duoti pažadą pastatydinti dvi ar tris pilis palei sieną, padėdamas ordinui atstatyti, ką buvo tose vietovėse sugriovęs, už tai įkaitu esantis kunigaikštis Žygimantas bus paleistas. Abiejų pusių belaisviai bus išvaduoti. Į Pskovo kraštą didysis kunigaikštis jokių pretenzijų nereikš, padės ordinui jį užkariauti, o didysis magistras savo ruožtu padės užimti Didįjį Naugardą. Šalyse, sutartyje

dalyvaujančiose, prekyba visų luomų žmonėms bus nevaržoma ir proteguojama, be jokių naujų muitų, išskyrus senuosius. Jokiam žmogui, privalančiam mokėti iždui mokesčius, nebus leidžiama įsikurti be žinios ir sutikimo valdžios tos šalies, iš kurios atvyko. Didysis kunigaikštis stengsis savo žmones atvesti į krikščioniškąjį tikėjimą, palenks prie nuolankumo Romos bažnyčiai ir valstybei, kaip kad jai yra nuolankios kitos valstybės. Neniokos krikščionių šalių, jei iš jų nebus skriaudos ir neteisybės patyręs. Panaudos visas galimas priemones plėsti krikščioniškąjį tikėjimą savo šalyse. Visos lig šiol vienų kitiems padarytos skriaudos, žala ar keltos pretenzijos turi būti visiems laikams nutrauktos ir pamirštos. Per susitariančias šalis nebus leista žygiuoti jokiai kariuomenei, kad nebūtų pakenkta kitai pusei. Abiem pusėms gaudyti ir išduoti kalinius. Viena pusė, be žinios ir sutikimo kitos, neves per jos žemes savo kariuomenės, o kai bus gautas tam sutikimas, turi būti pražygiuojama nepadarant jokios žalos kitai pusei. Pagaliau abi pusės pasižada tų sąlygų teisingai, be klastos, melo, nuolatos ir tvirtai laikytis, dabar ir visados, taip pat nei žodžiu, nei darbais, nei atvirai, nei slapta šitam nekenkti. Taip pat sutarta dėl asmeninio didžiojo kunigaikščio ir didžiojo magistro suvažiavimo Salyno saloje šv. Mykolo dieną, dalyvaujant tam tikram skaičiui ordino vyresniųjų ir Lietuvos didikų; pastarajame suvažiavime tie sutarti punktai, sąlygos ir dar galimi papildymai privalės būti pakeisti į nuolatinę taikos sutartį ir turi būti atitinkamai sankcionuoti". Tos sutarties data: Gardine, 1398 metų balandžio 23 dieną[1].

[1] *Voigt.* – B. VI. – S. 93, 95. Lietuvių transakcija – Bačkos veikale (t. II. – P. 385–393). Taip pat žr.: *Luc. David.* – B. VIII. – S. 31, 32. Ordino įgaliotinių išduota transakcija datuota: *Garthen im J. 1398, am S. Georgen Tage* (Gardinas, 1398 metai, šv. Jurgio dieną). Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Stalčius 53. – Nr. 1. Priedas, Bačkos praleistas, įdėtas Foigto (l. c.). Šiuos punktus didysis magistras ratifikavo atskirai, ratifikavimo nuorašo juodraštis yra Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius XVII. – Nr. 165). Žr.: *Lindenblatt.* – S. 114.

Sudarius šią sutartį, didysis kunigaikštis sušaukė į Vilnių tautos seimą, kuriam pranešė apie visus punktus ir sąlygas; tam buvo visuotinai pritarta ir patvirtinta; juolab su didesniu noru, – rašo Prūsijos kronikininkas, – kuo aiškesni buvo Lietuvos interesai, su Lenkija besiklostant tokioms aplinkybėms, užsitikrinti saugumą nuo Vokiečių ordino[1]. Šiaip ar taip, dar daug ko trūko, kad besitariančiosios pusės jaustų abipusį pasitikėjimą ir būtų atviros. Nors ordino įgaliotiniai ir buvo Gardine prisiekę išleisti kunigaikštį Žygimantą, gavę įsipareigojimą atstatyti pilis, ir Vytautas tuo reikalu buvo davęs atskirą raštą su antspaudu, didysis magistras vis dėlto dar reikalavo įvykdyti kažkokias slaptas sąlygas ir jam užteko žiaurumo užlaikyti nelaimingąjį kunigaikštį kalėjime dar kiek laiko, metus ar ilgiau, kaip kad gyrėsi pats, rašydamas Livonijos magistrui, kuris taip pat įspėjo to kalinio nevertai neišleisti[2]. Tos neteisybės įpykintas didysis kunigaikštis ėmėsi ruošti naujus papildymus prie sutartų punktų arba kai kuriuos taisyti; susisiekė su karaliumi Vladislovu ir sutiko įterpti į savo sutartį lenkų interesus, o būtent Dobrynės reikalus ir nusistatymą dėl pavaldumo Romos valstybei. Žodžiu, reikalai taip susipainiojo, kad Konradas baiminosi, jog viskas, kas surėsta, perniek nenueitų. Užtat rašė Vytautui: „Kam, Jūsų Didenybe, dėl Dobrynės žemės į sutartį terpiate?! Pone, tai nei Jūsų, nei mūsų rūpestis. Kunigaikštis, kuris mums tas žemes paliko, kol kas nesiveržia iš Lenkijos Karūnos valdžios; todėl mes nemanome, kad ta pastraipa turėtų būti kliuvinys sutarčiai, mūsų sudarytai. Mes nieko neįmanomo iš Jūsų Didenybės nereikalaujame, tik iš tiesų negalėtume žinoti, kuo Jūsų Kunigaikštiškąją Didenybę įžeidėme

---

[1] *Lindenblatt.* – S. 115.

[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 96. Ištrauka iš didžiojo magistro laiško Livonijos magistrui.

arba gal, Jūsų Didenybe, ketinate nuo mūsų sutarties atsimesti? Betgi gal teiktumėtės žinoti, kad neturime noro su Jūsų Didenybe karo padėties laikytis, nors ir būtumėme per Jus priversti, todėl noriai sutinkame rengti naują su Jūsų Kunigaikštiškąja Didenybe suvažiavimą, kad galėtume aptarti priemones, įgalinančias taiką pasiekti"[1]. Rašė Konradas ir kitą laišką, ne mažiau nuoširdų ir raginantį siekti santaikos, atitinkamų krikščioniškų šalių valdovams[2].

1460

1398 m. Taikos sutartys. Didysis kunigaikštis, remdamas tuos draugiškus kvietimus, nudžiugintas brolio Žygimanto išvadavimu, turėdamas, be to, kitų, jo supratimu, svarbių sumetimų Rytų reikalais, pritarė galutinės taikos sutarties sudarymui. Pirmiausia buvo užtikrintos paliaubos saugioms deryboms. Apie Sekmines ordino vyresnieji ir nustatytas skaičius amatininkų buvo išsiųsti į Lietuvos pasienį, kad būtų pradėtos statyti pilys. Taip atsirado maršalkos įkurdinta pilis prie Angerapės upės, o Balgos komtūro – prie Lyko. Didysis kunigaikštis teikė statybai žadėtą pagalbą, įsigalėjo tarpusavio pasitikėjimas, abi pusės tikrai norėjo siekti santaikos. Didysis magistras ėmėsi parengiamųjų darbų, iš Vokietijos pasikvietė garsų diplomatą, ordino tarną, kad parengtų aktus ir imtųsi susirašinėti su imperijos kunigaikščiais. Rugsėjo pabaigoje jau buvo pakelyje į Lietuvą, lydimas to minėto asmens ir pirmųjų ordino vyresniųjų. Kunigaikštis Žygimantas kiek anksčiau tos kelionės grįžo į tėvynę. Salyno sala dar matė Livonijos magistrą Venemarą Brugenoję su aukštaisiais pareigūnais, taip pat

[1] To laiško data: *Marienburg Dienstag Vincentii Mart. 1398* (Marienburgas, 1398 metai, šv. kankinio Vincento antradienis). Registr. – S. 70.

[2] Datuota: *Marienb. Dienstag vor Ostern 1398* (Marienburgas, 1398 metai, antradienis prieš Velykas). Ten pat. – P. 77.

vyskupus: Varmijos – Henriką ir Sambijos – Henriką, be daugelio prelatų, laisvųjų menų magistrų bei daugelio įžymių riterių, ordino ir pasauliečių. Atvyko ir didysis kunigaikštis su žmona, Vilniaus vyskupu Andriumi, nemažai kunigaikščių, didikų ir bajorų. Prasidėjo pasitarimas: nedaug buvo pasakytino dėl Gardine sutartų punktų; detaliai pažymėta siena, einanti nuo Livonijos per Salyno salą net iki Mazovijos; nuomonių atitikimas, vienybė, abipusė pagarba vyravo garbingų žmonių pasitarime, tad spalio 12 dieną buvo visiškai susikalbėta dėl sutarties. Buvo patvirtinta visa Gardino sutartis, tik dar pridurta: didysis magistras su niekuo ir jokiais pretekstais nesidės į sąjungas, nukreiptas prieš didįjį kunigaikštį Vytautą ir jo valstybę. Pastarasis pasižadėjo ir tvirtai garantavo visose savo valstybės provincijose krikščioniškąjį tikėjimą visomis išgalėmis ir visais būdais skleisti; būti Romos bažnyčiai ir valstybei priklausomas, kaip kiti krikščionys kunigaikščiai priklauso; niekada neleisti, kad į ordino valdas, kaip priešo, nuo jo valstybės sienų būtų rengiami išpuoliai. Abipusiai prižadėta ir vienų kitiems įsipareigota tos taikos sutarties šventai, tvirtai ir amžiams nepažeidžiant laikytis; jei Lenkijos karalius sutarties nepatvirtins, dėl to didysis kunigaikštis atsakomybės neturės prisiimti. Iškilmingai pareikšta apie laisvę abiejų pusių kaliniams, įkaitų – kunigaikščio Žygimanto ir kitų – išvadavimą[1].

Po kelių dienų didysis kunigaikštis raštu davė įsipareigojimą teikti pagalbą pasienio pilių statyboms maršalkos ir Balgos komtūro parinktose vietovėse. Patvirtina leidimą rinkti kalkakmenį ir kitas reikalingas medžiagas prie Nemuno, Neries, Strėvos ir Šventosios upių, taip pat leidimą didžiajam ma-

[1] Didžiojo magistro transakcija datuota: *Uff dem Werder Sallyn in der Memel dem Vlyesse gelegen n. Chr. Geb. 1398, am czwelften tag des Monden Octobris* (Nemuno upės Salyno saloje 1398 metais po Kristaus gimimo, spalio mėnesio 12 dieną). Originalas – vokiškai ir lotyniškai (Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Stalčius 53. – Nr. 1, 3). Vytauto transakcija – 1419 metų transumpte (žr. IX priedą).

gistrui visą likusį gyvenimą laisvai medžioti Šešupės ir Bebro upių pusėje, kaip kad buvo nustatyta Gardino suvažiavime[1].

1461

1398 m. Pobūviai, nuotykiai, politikos reikalai. Kai pasibaigė šie diplomatiniai rūpesčiai, prasidėjo iškilmės ir vaišės, abiejų pusių viena kitai rengiamos, kuriose dalyvavo gausybė aukštų svečių iš abiejų valstybių, netgi damų. Didžioji kunigaikštienė Ona Vytautienė, įstabaus grožio ir išminties, su savo rūmų damomis, dailiai ir prabangiai pasidabinusiomis, šiuose susibūrimuose ypač išsiskyrė. Tai nebuvo pedantiškai apgalvotos vaišių iškilmės, kaip Valenrodo, vien tik ištaiga garsios, o draugiškos vaišės tikrų bičiulių, pramogos, linksmybės, pokalbiai ir linksmos, be dirbtinumo bei prievartos, iškilmės. Vieną dieną, po pietų, lietuvių didikai vieningai paskelbė tostą: „Už Lietuvos ir Rusios karalių Vytautą!", jam vokiečiai karštai pritarė, pasigirdo šūksmai, ir buvo primygtinai prašoma, kad būtų leista tuo didelės garbės vardu jį visada sveikinti. Didysis kunigaikštis maloniai padėkojo ir kukliai atsisakė nuo tokio aukšto titulo, esą dar nedrįstąs manyti esąs vertas priimti[2].

Buvo tai žiedai, neseniai pasėtos vokiečių sėklos, betgi dar ne vaisiai, turėję apnuodyti dviejų tvirtų tautų vienybę, ordinui mirtinai pavojingą. Juk Vytautas, trokšdamas valdžios ir didybės, ateičiai buvo toliau užsimojęs: jis norėjo tapti karaliumi, tačiau karaliumi visų šiaurinių žemių ir savo skeptru pasiremti į sudaužytą Batu sostą. Betgi tam laikas dar nebuvo atėjęs. Vis dėlto turėjo įsitikinti, koks laikinas svečias žmogus yra šioje žemėje,

---

[1] Transakcijos originalas datuotas: *Kauen am Montage vor. S. Gallen Tage 1398* (Kaunas, 1398 metai, pirmadienis prieš šv. Galeną). Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Stalčius 53. – Nr. 4. Kunigaikštis Žygimantas pasirašęs kaip liudininkas.

[2] Tą aplinkybę aprašo Lindenblatas (p. 118).

kai, grįždamas iš Salyno salos, būdamas Gardine, vos kartu su žmona gyvybės neprarado. Vidur gūdžios nakties didžiųjų kunigaikščių miegamajame staiga įsiplieskė gaisras – ar nuo naktinės lempos, ar iš krosnies – liepsna pačiupo apmušalus ir užuolaidas. Laimei, užjūrio kačiukas, buvęs tame pačiame kambaryje, šoko į guolį ir dar laiku pažadino Vytautą, kad suspėjo kartu su žmona, vienais apatiniais, ištrūkti iš liepsnos, tačiau ji prarijo visą turtingą didžiosios kunigaikštienės garderobą[1]. Apie diplomatinius reikalus, baigtus su kryžiuočiais, pasakytina, kad karalius Vladislovas pasirodė esąs jiems visiškai abejingas – nei patvirtino sutartį, sudarytą Salyno saloje, nei ją užginčijo – jam taip buvo apkartę santykiai su ordinu, kad nebenorėjo su jais susidurti. Karalienė Jadvyga visą laiką susirašinėjo su didžiuoju magistru, įkalbinėdama tiek dėl Dobrynės, tiek dėl prekybos ryšių, ypač dėl tranzitinės prekybos su Rusia, Prūsijos Pavyslės miestais. Ta išmintinga ponia, dėl nuoširdaus dievotumo gerbdama ordiną, stengėsi dėl jo gerovės kiek tik galėjo, labai nepažeisdama savo Karūnos interesų. Nors žinojo, kad jo narių dora yra smukusi, brangino ne žmones, o šventą jų pašaukimą ir, galima sakyti, kad pranašiška nuojauta numatė jų nuosmukį: „Aš galiu, – rašė kartą kryžiuočiams, – karalių nuo karo su jumis sulaikyti, nenorėdama, kad lietųsi krikščionių kraujas, betgi matysite: po mano mirties sulauksite teisingo atpildo už tokį elgimąsi"[2]. Vis dėlto sutartis, Salyno saloje sudaryta, sulaukė visuotinių Europos valdovų pagyrų: daugelis skambiai ją gyrė ir abi puses sveikino laimingos amžinų vaidų baigties sulaukus; be kitų, Vengrijos karalius Zigmantas pasižymėjo savo liaupsinimu ir gražiais pažadais, ypač nepagailėdamas jų ordinui, iš kurio vylėsi pasiskolinsiąs pinigų[3]. Betgi kartus buvo kryžiuočiams karaliaus Vladislovo abejingumas: jis, išmintingos savo politikos sumetimais, nors niekuo nepakenkė Vytauto sprendimams ir noriai taikos labui perleido apie dešimtį

[1] *Lindenblatt.* – l. c.

[2] *Bandtkie.* Dzieje nar. Pol. – T. II. – S. 23 (antrasis leidimas)*.

[3] *Voigt.* – B. VI. – S. 160, 161.

kvadratinių mylių Užgirio krašto, per amžinus užpuldinėjimus visiškai nuniokoto ir ištuštėjusio, nors labai derlingų žemių, taip pat Žemaitiją, kuri ne visai jo valioje buvo, žmonės nepalenkiamo būdo; tik nesulaukęs jokių ordino nuolaidžiavimų ir nerasdamas tinkamų būdų patenkinti ano godulį, pasiliko teisę elgtis paisydamas abiejų tautų interesų, nes žinojo, kad privalo ateiti laikas, kai turės sutramdyti tų vienuolių riterių ir puikybę, ir godumą, ir užmojus viešpatauti didžiulius kraštus aprėpiant.

Tais metais mirė pirmasis Vilniaus vyskupas Andrius Vasila – vienų tyrinėtojų nuomone, birželio 8 dieną[1], kitų – gruodžio 3 dieną[2]. Jo vieton buvo išrinktas Jokūbas Plichta, taip pat pranciškonas.*

* * *

V skyrius

KETURIOLIKTOJO AMŽIAUS PABAIGA

. . . . . .

1462

Pastabos. Kryžiuočiai Žemaitiją gavo tiktai popieriuje: nepalaužiami tenykščiai gyventojai saugojo savo nepriklauso-

---

[1] *Tikrai nežinome, kodėl įvairiausiuose šaltiniuose šio vyskupo mirties metai nurodomi 1399-ieji. Rankraštiniame Dionizo Paškevičiaus „Piliečio kalendoriuje" pažymėta birželio 8 diena.*

[2] *Kraševskis taip pat nurodo vyskupo mirties datą – remiasi 1398 metų įpėdinio išrinkimo aktu (jis turėtų būti Kapitulos archyve). Testamentas irgi buvo sudarytas 1398 metų spalio 27 dieną, taigi mirtis jį galėjo ištikti gruodžio 3 dieną. Tai užfiksuota pranciškonų rankraščiuose.*

mybę ir papročius, įpratę kariauti arba slėptis neįžengiamose savo giriose, nebijojo priešų, kratėsi krikščioniškojo tikėjimo; žemė jų – naši, teikdavo maisto, žmonės mokėjo tenkintis mažu; ryšiai su Padauguvio Rusia duodavo jai druskos bei geležies ir nieko daugiau iš svetimų rankų jiems nereikėjo, jau netgi geležį patys mokėdavo iš pelkių rūdos lydyti; noragas, kirvis, peilis, ietis – visas turtas, kuriuo kraštas galėjo didžiuotis; dievybės, poetiniai mitai ramino širdis ir šildė užgrūdindami[1].

Žiniuoniai apdainuodavo senovės laikų didvyrių šlovę, garbindavo savo giesmėse laisvę ir tik jos gynėjus pripažindavo vertus po mirties draugėje su dievais būti. Tokius žmones tais laikais, be abejo, buvo sunku pavergti; ne kartą išduoti, apgauti, apiplėšti, negailestingai galuoti buvo rūstūs, nepatiklūs, atsargūs ir tiesiog per tas negandas ėmę laukiniams prilygti. Širdim jie linko prie Gedimino giminės kunigaikščių, betgi nenorėjo nei jų valdiniais būti, nei jų parduotais savo kanibalams. Tokių gyventojų žemių perleidimas galėjo nieko nereikšti, juk reikėjo jas užkariauti, ko kryžiuočiai tiek amžių negalėjo padaryti ir be Vytauto pagalbos niekada nebūtų pasiekę. Šį kartą iki tos pagalbos buvo toli gražu.

---

[1] *Visiškai neaišku, kokiais šaltiniais rėmėsi Mogiliovo arkivyskupas Sestšencevičius (Histoire de la Tauride. – P. 329), teigdamas, kad 1398 metais genujiečiai iš Krymo miesto Kafos pabėgo į Ukrainą ir pas mus atsinešė būdą iš javų varyti degtinę. Šis faktas tik tiek panašus į tiesą, kiek apskritai gali būti teisingi apsišvietusių, bet gudrių ir godžių žmonių prekybos mainai su žemesnės civilizacijos žmonėmis. Genujiečiai tikriausiai mūsų piliečiams įpiršo degtinę mainais už žemdirbystės produktus. Taip tas skanus, bet ir pragaištingas gėrimas nesunkiai paplito tarp lietuvių – be to, gana anksti, dar Gedimino laikais, kaip galima spręsti iš šio mokyto vyskupo raštų. Vėliau, jau Vytautui valdant, kai kurie degtinę varyti mokėję genujiečiai apsigyveno Ukrainoje ir šį „meną" išplatino tarp vietos gyventojų*.*

1399 m. Puldinėjama Žemaitija. Be abejo, ordinas negailėjo maloningų prašymų ir raginimų, tačiau veltui. Žemaičiai nenorėjo ir girdėti apie naujus valdovus; praradome, kalbėjo, senus, mūsų išsižadėjusius, naujų nenorime, kol nors vienas žemaitis bus gyvas žemėje, tol turi išlikti laisvas ir tarnauti saviems dievams. Patys persekiodavo savo tėvynainius, kuriuos įtarinėdavo susimokius su vokiečiais. Visur keliai sugadinti, tiltai sugriauti, upės užtvenktos, girios užtvertos, užtvindyta nepereinamais liūgais. Žemaitija netgi nuo Lietuvos atsiribojo. Karalius tylėjo, Vytautas nesikišo, nes nebuvo įsipareigojęs užkariauti krašto, gana kad perleido. Reikėjo kariauti. Betgi kai į 1398 metų pabaigą iš svetur sugužėjo atėjūnai, deramai nepasiruošus nevalia buvo jų tuojau pat vesti, žiema taip pat buvo labai atšiauri ir nepalanki žygiams. Pavasariop, atėjus žygių metui, maršalka Verneris Tetingenas, lydimas piligrimų, dauguma kurių buvo prancūzai, nuvyko į Žemaitijos Medininkų apylinkes. Tuo pačiu metu Livonijos magistras įsiveržė nuo Mituvos su nemažomis pajėgomis, ugnimi ir kardu niokodamas. Žemaitijos vadas, gaila, kad gerai nežinome jo vardo, tikriausiai klaidingai parašytas – *Thel,* Telas, paskubėjo gelbėti savųjų; kryžiuočiai, jam priartėjus, metėsi trauktis atgal, vesdamiesi iki tūkstančio belaisvių ir penketą šimtų žirgų, betgi šio grobio negalėjo išsigabenti, smarkiai priremti ir nugalėti, buvo išvyti į Sambiją. Telas, sužinojęs apie maršalkos puolimą, sugrįžo į Medininkus; tačiau šis, bijodamas atlydžio, su šalčių atpuolimu ateinančio, jau buvo besitraukiąs į Prūsiją, mažai žalos tepridaręs. Sulaukęs vasaros, didysis magistras Konradas Jungingenas apsiginklavo, tik savo paties kariauną vesdamas birželio 15 dieną įžengė į Žemaitiją, siekdamas ją sutramdyti; vienuolika dienų siautėjo po šalį, tik degindamas ištuštėjusius kaimus ir naikindamas pasėlius, o žmonių visai nematė, tačiau naktimis kryžiuočių punktus užgriūdavo būriai žmonių, kaip naktinės pamėklės lėkė žirgai, žmonės

įsiveržDavo ir dingdavo tarsi ryto migla. Galiausiai vokiečiai, baimindamiesi įkliūti, susilaukti kokios pražūtingos nelaimės, apleido kraštą nieko nelaimėję, net belaisvių neįstengę pačiupti[1]. Tik dabar ordinas suprato, kokią dovaną gavo iš didžiojo kunigaikščio ir ko dar trūksta, kad tas dovis įgytų kokią nors vertę.

1464

1399 m. Žygis prieš totorius. Tuo tarpu didysis kunigaikštis Vytautas, užsitikrinęs saugumą iš kryžiuočių pusės, ėmėsi didžių savo užmojų. Reikėjo įveikti totorius, o ta pergale prieš Rusios nugalėtojus pelnytis aukštą garbę ir galią viešpatauti visuose Rusios slavų kraštuose, juk išplėšti iš chanų Batu skeptrą buvo tas pats, kas tapti visos Rusios caru. Dar praėjusiais metais didžiojo kunigaikščio pavedimu kovon su totoriais žygiavo Patrikijus Narimantaitis – nežinia, ar kad paremtų Tochtamyšo pusę, ar į susirėmimus, kaip paprastai prieš didesnių žygių imantis. Tas kunigaikštis buvo nugalėtas ir mūšyje prarado gyvybę[2]. Tochtamyšas buvo kipčiakų ordos vyriausiojo chano smarkiai priremtas, visai supliektas, antrą kartą turėjo bėgti į Lietuvą. Didysis kunigaikštis nurodė jam pasilikti Kijeve, kur jo totoriai įsirengė stovyklą. Kariai jau buvo telkiami dideliam žygiui, visur sklido mūšių su totoriais atgarsiai. Betgi netrūko sveiko proto patarimų: Lenkijos karalius nepritarė broliui, kad į tokias tolimas šalis leistųsi pergalės siekdamas, kuri, jo manymu, negalėjo lietuvių valstybei jokios naudos duoti. Karalienė Jadvyga, tarsi nujausdama liūdnus padarinius, smarkiai atkalbinėjo[3] ir tikriausiai nebūtų įstengęs atsilaikyti jos spiriamas, jeigu nebūtų turė-

[1] Livonijos kronikininkai; *Voigt.* – B. VI. – S. 166, 167.

[2] *Kojałowicz.* – Pars II. – P. 60 (apie 1398 metus).

[3] *Dlugošas rašo, kad karalienę aplankė kažkoks regėjimas (gal sapne, gal tiesiog dienos metu) ir ji iš anksto įspėjo nelaimę*.*

jęs kuo pasigirti atremdamas: „Užtikrinau, – rašė jis karalienei, – Lietuvą visiems laikams būsiant saugią ir laisvą nuo kryžiuočių; turiu ir kitus krikščionis išvaduoti nuo kitos rūšies engėjų. Dievas geruose darbuose padės". Kariai iš visų pusių traukė Kijevo link, į stovyklą, nusidriekusią kairiajame Dnepro krante: karalius atsiuntė savanorių iš Lenkijos ir prityrusių vadų, tarp kurių vyriausieji buvo: vaivados – Jonas iš Tarnovo, Spitka iš Melštyno ir Jonas iš Glovačinų; Jonas Dombrovskis, Šamiotulskis, Ščiukovskis, Ostrorogas, Naršicas ir nemažai kitos aukšto luomo jaunuomenės, kiekvienas lydimas ginkluotų žmonių, kiti atsivedė nemažus pulkus rinktinių raitelių. Kunigaikščiai – lietuviai ir rusinai vasalai atvyko su savo kontingentu. Daugelis Rusios dalinių kunigaikščių, totorių pajungtų, arba patys atvyko savo pulkų priešakyje, arba atsiuntė vadus. Didysis magistras džiūgaudamas pritarė tam žygiui, be abejo, numanydamas, kad sėkminga jo baigtis supriešins Vytautą su Lenkijos karaliumi; atsiuntė Ragainės komtūrą Markvardą Zalcbachą, penketą šimtų rinktinių riterių, ginkluotų ir aprūpintų visais reikmenimis[1].

Didysis kunigaikštis buvo Smolenske, tikriausiai, kad greičiau sutelktų tiek narsius Seversko krašto, tiek Rusios kunigaikščių iš atokesnių Rusios žemių prižadėtos pagalbai karius, pagalbos laukė ir iš didžiojo kunigaikščio Bazilijaus. Tačiau pastarasis, ar baimindamasis užsitraukti chano pyktį, ar matydamas Vytautą kėsinantis į Rusią, ar neturėdamas gabumų savo tėvo, garbingojo Dmitrijaus, laimėjusio pergalę prieš engėjus Kulikovo lauke, norėjo išvengti atviros pagalbos, atsiuntė į Smolenską savo žmoną. Tėvo maloniai sutikta, atliko pasiuntinybės užduotį kaip reta istorijos įvykiuose sėkmingai, pasiekusi norimų tikslų: buvo nuspręsta, kad didysis kunigaikštis

[1] Slaptajame Karaliaučiaus archyve saugomas dokumentas (Treslerbuch. – S. 12) kur pasakyta, kad Zalcbachas tam žygiui iš ordino kasos gavo keturis šimtus dvidešimt penkias sidabro grivenas grynais.

Bazilijus sutelks savo kariauną Riazanės krašte, po to pasiųs ją Volgos link ir taip imsis veiksmų iš kitos pusės, tikriausiai neleisdamas Kazanės totoriams susijungti su kipčiakų orda. Kas betgi jam nelabai pavyko: tikriausiai Bazilijus, tariamai kovodamas su Kazanės totoriais, siekė užmaskuoti savo maištą prieš chaną, valdžiusį Rusioje, bet, sakau, ši nedidelė apgavystė nepavyko, ir nebuvo įstengta sutrukdyti totorių tarpusavio pagalbai. Kad ir kaip ten buvo, didžioji kunigaikštienė Sofija, tėvo apdovanota brangiomis dovanomis, būtent rinkiniu paveikslų, vaizduojančių Viešpaties kančios istoriją, tapytų Graikijoje, grįžo į Maskvą. Didysis kunigaikštis, iš Smolensko nuvykęs į stovyklą prie Kijevo, jau rado savo kariauną ir įžymius vadus, pasiruošusius stoti į kovą.

1465

Pranašas stovykloje. Negalime praleisti mažmožio, atrodytų, nereikšmingo, kurio istorinę tiesą liudija tiesus pasakojimo būdas ir nešališkas požiūris į šį reikalą. Papasakosime pažodžiui: „Didžiojo kunigaikščio Aleksandro (Vytauto) stovykloje prie Kijevo 1399 metų liepos mėnesį pasirodė vienas senolis vienuolis piligrimo drabužiais; jis kasdien, kai didysis kunigaikštis grįždavo į savo palapinę, apėjęs kariauną, kuri nuolat gausėjo ir vis labiau puikavosi, nes pagalba buvo siunčiama iš visų pusių ir iš įvairių valdovų, taigi senolis būdavo prie tos pat palapinės, sveikindavo kunigaikščius, didikus ir vadus, kiekvieną savo paties ir savo tėvo vardu, rusų papročiu ir kalba, kartais lenkų, lotynų ar lietuvių, priklausomai, kas kokios tautybės būdavo, su kiekvienu kalbėdavo gana sklandžiai, gražbyliaudamas, su krikščionio nuolankumu ir dievotumu; kartais graudendavosi iki ašarų, verkdavo ir nueidamas visada dainuodavo liūdną graikišką dainą. Didysis kunigaikštis, kartą susidomėjęs įsakė pakviesti tą keistą senolį į savo

palapinę. Kai įėjo, persižegnojęs ir pasimeldęs prieš nukryžiuoto Išganytojo paveikslą, kuris įprastoje vietoje stovėjo, žemai nusilenkė ir labai iškalbingai pasakė pasveikinimą rusų kalba. Betgi, kol didysis kunigaikštis buvo užsiėmęs prie stalo su kancleriu, su juo kalbėjosi kai kurie kunigaikščiai, prisidėjo ir kryžiuočių komtūras su Krokuvos vaivada; senolis į kiekvieno klausimus atsakinėjo rusiškai, lenkiškai ir lotyniškai, kaip kurio buvo kreiptasi. Jau vien tas mokytumas visiems darė didžiulį įspūdį; iš drabužių, kryžių ir įvairių šventenybių, kurios kabėjo jam ant krūtinės, buvo galima atpažinti Romos bažnyčios kataliką ir keliauninką, lankiusį graikų kraštus. Betgi, kai didysis kunigaikštis rado laiko leistis su juo į kalbas, liepė jam prisiartinti prie jo krėslo ir paklausė, kas toks jis esąs, atsakė: „Esu piligrimas, vadinuosi Jonas iš Pokšivnos, buvau prie Dievo Išganytojo karsto, nusilenkiau jo aukštą garbę šlovindamas Carograde, Amžinosios Išminties šventovėje, mačiau Romą ir nešu Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios palaiminimą Jūsų Kunigaikštiškajai Didenybei, didžiausia laime sau laikydamas Tavo veidą ir didybę, pirmojo tarp dabartinių krikščionių šalių monarchų, regėti. Tegu Dievas įvykdo Tavo siekius ir karaliaus vainiką uždėjęs ant Tavo galvos apvainikuoja pergales! Norėjau pamatyti Dievo didybę Rusios miestuose, betgi turiu grįžti į Aziją, kur mūsų Dievas Išganytojas kentėjo mirties kančiomis ant kryžiaus. Tačiau turiu pasukti iš kelio, užsuksiu dešinėn, kad perdėm kairėn nenuklysčiau, neprarasčiau ir gyvybės, nesusimaišyčiau aš, nuodėmingasis, dulke pavirtęs, su palaikais gausių Tavo karių. Dievo nuosprendis nesuprantamas, ateitis gedulu gresia". Nusilenkė iki žemės, didysis kunigaikštis paskendo mintyse; senolis tuo tarpu išgūrino iš palapinės. Nuo to laiko jo nematė; kalbėjo, kad paskui keletą kartų buvo pas didįjį kunigaikštį privataus pokalbio. Turėjo jis alegorijomis, gana gerai suprantamomis, išpranašauti pralaimėjimą prie Vorsklos; ilgai dar buvo kalbėta apie tą keistą pranašą, daugelis jį dar lig šiol mena iš pasakojimų savo senelių

ir prosenelių, kurių motinos apraudojo žūtį karių, jų širdžiai brangių, ar giminių, kritusių kare su totoriais[1].

1466

1399 m. Mūšis prie Vorsklos. Betgi ta pranašystė nebuvo melaginga. Papasakosime apie tolesnius įvykius. Didysis kunigaikštis po tokių didelių pasiruošimo darbų, kuriais bemaž metus buvo užsiėmęs, nepaisydamas atkalbinėjimų ir pranašysčių, pasikliovęs savo laime ir karių narsa, davė įsakymą kilti į žygį. Prieš įsirengiant stovyklą, atvyko pasiuntiniai nuo aukščiausiojo chano Timūro Kutluko; jie, stoję prieš didįjį kunigaikštį, kalbėjo: „Kunigaikšti, atiduok Tochtamyšą, kadaise galingą valdovą, dabar – niekingą bėglį, toks yra nepakeičiamas chano nuosprendis". Vytautas atsakė: „Einu pats su juo pasimatyti". Ir išvyko keliu, į rytus vedančiu, pėdomis Monomacho, kadaise žygiavusio nugalėti poloviečių. Kariauna persikėlė per upes – Sulą, Korelą ir Psolą, priartėjo prie Vorsklos[2].

Jos priešingame krante jau buvo matyti boluojančios Timūro Kutluko palapinės. Tas chanas ėmė tikrai norėti taikos, nes pas

[1] Versta iš lotynų kalbos. Rankraštis – senąja data, vėliausiai XVI amžiaus, duotas man vieno istorijos šaltinių mėgėjo. Matyt, tai nuorašas iš kokio nors trumpų istorijų rinkinio, o galbūt – iš asketų pasakojimų, vadintų legendomis.

[2] Vorsklos upė teka prie Achtyrkos ir Poltavos, prie Perevoločnos įteka į Dneprą. Apie mūšio vietą istorijoje neturime nei užuominų, nei vietovės tyrinėjimų. Atrodo, kad Vytautas žygiavo nuo Kijevo per Perejaslavlį, Čumaką, Jablonovą, per Sulą persikėlė Lukomlyje; Korelą – prie Korelos miestelio, Psolą prie Holtvos, iš kur priartėjo prie Vorsklos, į tą vietą, kur vyko Petro I mūšis su švedais. Nuo tų aukštumų už Vorsklos matyti lyguma, vadinta Golė-Polė, kurioje apsistoję totoriai įsirengė stovyklą. Kai Vytautas pasitraukė kiek aukščiau Vorsklos, kaimiūkštis, išsidriekęs kairiajame tos upės krante, vadintas Mikolsku, buvo viso mūšio veiksmo vieta, kuris tad buvo baigtas tuose pačiuose laukuose, kuriuose buvo nugalėtas Švedijos karalius Karolis XII, trims amžiams praslinkus.

didįjį kunigaikštį su pakartotiniu pasiuntinybės pavedimu išsiuntė savo žentą, šis chano vardu paklausė: „Klausiu apie to karo priežastį, juk niekados, kunigaikšti, tavo sienų neperžengiau?“ Vytautas Batu atitinkamu tonu atsakė: „Dievas man suteikė visų tautų valdžią. Būk mano sūnus ir duoklininkas arba rinkis tapti belaisviu“. Timūro Kutluko ir tai neatgrasė nuo noro taikytis: pripažino Vytautą esant vyresnį už jį amžiumi ir pareigomis, netgi buvo linkęs mokėti tam tikrą duoklę. Betgi didysis kunigaikštis tuo neapsiribojo: ne tik nežadėjo Tochtamyšo neremti, bet dargi norėjo, kad totoriai jo atvaizdą ant savo pinigų atspaustų – dalyko neįmanomo, tiesiog prieštaraujančio musulmonų religijai ir papročiams. Šiaip ar taip, bet apsukrusis chanas pergudravo išdidųjį Vytautą – tai pareiškimais apie savo nuolankumą, tai prisimetęs sutinkąs priimti sunkias sąlygas, tai išsiprašydamas tris dienas laiko apmąstymams dėl monetos su jo portreto spaudu. Pagaliau dovanomis, dažnais pasiuntinių apsilankymais, kurie kartu ir šnipais buvo, tiek pasiekė, kad susilaukė nepalyginamai didesnės paramos. Iš tiesų atvyko Edigėjus, totorių vadas, vienas garsiausių, už kurio bunčiuko visi, kas buvo ordose, noriai žygiavo į karą. Šis, sužinojęs apie taikos sąlygas, sušuko: „Geriau mirtis!“. Ir tučtuojau išvažiavo į Vorsklos pakrantę, norėdamas pasikalbėti su didžiuoju kunigaikščiu. Kai Vytautas pasirodė kitame krante, Edigėjus pasakė: „Narsusis kunigaikšti, chanas tikrai pripažins tėvu, tu juk vyresnis metais, tačiau esi jaunesnis už mane, nusileisk, tapk mano duoklininku ir ant lietuvių monetų iškalk mano ženklą“. Vytautas, tos totoriaus kalbos įnirtintas, palaikė ją kvietimu į mūšį, įsakė trimituoti bei mušti būgnus žygin, persikėlė per Vorsklą ir plynėje, kairiajame jos krante, ėmė rikiuoti kariuomenę. Vaivada Spitka, apžvelgęs totorių pulkus, atkalbinėjo šį kartą nestoti į mūšį; baudė pradėti derybas dėl taikos, kai pastebėta, kad ir Edigėjui ta mintis nebuvo svetima. Patyrusio vyro nuomonė turėjo būti svarbi, vadai, sukviesti tarybon, pagarbiai ją išklausė, tačiau tokioje tyloje, kokia kartais apima esant liūdnai nuojautai. Pats didysis kunigaikštis buvo santūrus,

kai Spitka pareiškė savo nuomonę, Ščiukovskis, paprašęs žodžio, prabilo taip: „Jeigu nuostabios žmonos žavesys ir šio gyvenimo malonumai tave tiek vilioja, kad bijai mirties, tai savo pavyzdžiu nesulaikyk mūsų, pasiruošusių žūti arba nugalėti tų barbarų galybę, akim neaprėpiamą". Į tai Spitka: „Nelaimingasis, aš savo galvą padėsiu tame mūšio lauke, tu iš jo pabėgsi". Vytautas atsistojo iš vietos ir įsakė duoti ženklą mūšiui. Vyko tai 1399 metų rugpjūčio *14 dieną*[1]. Lietuvių gretos sustojo pleištu. Aprašysime mūšį pagal savo paties pastebėjimus ir kai kuriuos istorijos šaltinius; būtent – mūšio linija buvo laužta aštriu kampu, pačiame smaigalyje stovėjo patrankos ir vadovavo patyręs karys kunigaikštis Kaributas Dmitrijus. Sustačius karius į tokią padėtį, tas išsikišęs punktas artėjo priešo link nauju puolimo metodu; didžiulės patrankos sugriaudėjo, tačiau jų panaudojimas nebuvo tiek ištobulintas, kad jų padariniai būtų padarę tokį įspūdį, kokį darė trenksmas ir dūmai; dar nebuvo žinomos nei kartečės, nei rikošetiniai šūviai – vien tik tai galėjo būti veiksminga prieš tirštą totorių minią. Vis dėlto tų gaujų galybė suduždavo atsimušusi į priešakines tvarkingai surikiuotos kariaunos linijas. Vadai padarė klaidą perdėm įsiveržd ami į priekį ir atitolindami sparnus nuo upės; tiesa, tais veiksmais nuklojo lauką priešo lavonais ir, rodės, įstengė užsitikrinti pergalę. Betgi totoriai, naudodamiesi vietovės padėtimi, užėjo į pleišto užnugarį ir drąsiu smūgiu privertė pakeisti rikiuotę, tad taip trys šonai, linijai ištįsus, tapo silpni, tai yra: užnugaris ir du sparnai, atsidūrę prieš priešo puolimą. Šito totoriams ir tereikėjo: jų minios, vadų narsa uždegtos, iš visų pusių supo kariauną, jau atstumtą nuo upės; linija buvo pertraukta įvairiose vietose, priešas smogė ir stovyklai. Pirmiausia pairo raiteliai, ėmė trempti savus pėstininkus, kurie, priremti iš visų pusių, turėjo spiestis į

[1] *Ir Dlugošas, ir Belskis nurodo visiškai tą pačią datą, tai yra rugpjūčio 14 dieną. Tačiau pirmasis, regis, suklydo, sakydamas: „feria tertia post festum Sancti Laurentii", nes 1399 metais šventojo Lauryno diena buvo sekmadienį, taigi „feria tertia", tai yra antradienis, buvo rugpjūčio 12 diena, o 1398 metais (taip nurodo Belskis) – rugpjūčio 13 diena*.*

glaudžias gretas ir tuo pat metu prastai kovėsi su priešu, kuris jau vien tik raitininkų pulkais stojo prieš. Per tą naudos neduodantį veržimąsi pairo gretų vienybė. Prasidėjo visuotinė suirutė; Tochtamyšas pirmas su savaisiais spruko anapus upės, už jų kryžiuočiai, už pastarųjų traukė anas pagyrūnas Ščiukovskis. Įvykiai buvo sunkiai aprašomi abiejuose krantuose Vorsklos, paplūdusios žmonių krauju. Legendos byloja, kad per tūkstantį lavonų padengė tuos laukus. Vien krikščionių kunigaikščių krito septyniasdešimt keturi; žinome kai kurių vardus: Seversko kunigaikštis Kaributas Dmitrijus; Polocko kunigaikštis Andrius Kęstutaitis Kuprys*; Mykolas Jaunutaitis; Koreco, o vėliau Trubecko kunigaikščio Dmitrijaus sūnus Andrius; Kaributo sūnūs – Jonas Skinderis ir Andrius, Drucko kunigaikščiai; Jonas Jevlaškovičius, nežinia iš kur; Jonas Borisovičius – Kijevo; Glebas Sviatoslavovičius – Smolensko; Glebas Karijotaitis – pirmesniojo įbrolis; Simonas ir Mykolas Podbereskiai; Teodoras ir Dmitrijus Patrikejevičiai Volskiečiai; kunigaikštis Jomantaitis; Belzo kunigaikštis Jonas, Jurgio sūnus. Iš lenkų krito aukštieji didikai: Krokuvos vaivada Spitka iš Melštyno; pastarasis ilgai užlaikė totorių dalinį, kad duotų Vytautui laiko pasitraukti, mirė garbinga mirtimi; vaivados: Ravos – Varsijas[1] iš Mechovo, Plocko – Socha, Varšuvos – Pilikas, Sandomiro – Jonas; riteriai aukščiausiojo rango: Žučekas iš Voišino, Rapolas iš Tarnovo, Jonušas iš Dombravos, Tomas Vežinekas, Petras iš Miloslavicų ir kiti[2]. Vos pats didysis kunigaikštis su Švitrigaila išliko sveiki – tik lenkų narsos dėka, ypač šiuo atveju nusipelnė Dobrogostas Šamiotulskis ir Sendzivojus Ostrorogas. Totorių skaičius prieš mūšį turėjo siekti du šimtus tūkstančių, Vytautas negalėjo turėti daugiau kaip septyniasdešimt penkis – aštuoniasdešimt tūks-

---

[1] Buvo gana daug spėjimų apie Varšuvos pavadinimo kilmę; pats paprasčiausias būtų – nuo vardo *Warsz,* lotyniškai *Varsius* – pirmojo to miesto įkūrėjo.

[2] *Długoss.* – T. I. – Lib. X. – P. 157. Spitkos mirtis labai nuliūdino karalių Vladislovą, juk tai buvo vyras, turintis daug privalumų ir prisirišęs prie valdovo; 1391 metais Vladislovas buvo perleidęs jam leno teise valdyti Podolę.

tančių. Priešas po to laimėjimo dar su didžiule kariauna patraukė Dnepro link, apsupo Kijevą ir paėmė tris tūkstančius sidabro rublių (per penkiolika tūkstančių dabartiniais) išpirką; vien Pečioros vienuolynas turėjo duoti tris šimtus rublių; totoriai antpuolius turėjo nukreipti net Lucko link, siekdami užpulti Vytauto rezidencijos miestą, tačiau iki to nebuvo prieita, kadangi turėjo būti gavę žinią, kad dar didelė lietuvių kariauna yra mūšio lauke, su kuria nenorėdami kautis grįžo atgalios[1].

1467

Apie totorius. Įvairiais mūsų istorijos laikotarpiais pasitaikydavo pasakojimų, susijusių su totorių istorija; Vytauto viešpatavimo metu juolab įdomių žinių randame. Ta tauta, tarsi užrūstinto Dangaus atsiųsta kaip rykštė senajam pasauliui, jau XIV amžiaus pabaigoje vykdė skirtą lemtį; mūšis prie Vorsklos buvo paskutinysis to ženklas. Timūras, kuris mirė 1395 metais, buvo paskutinysis minėtos Dangaus bausmės įrankis ir pirmasis jos tramdytojas, juk nuo jo totoriai pradėjo vieni kitus niokoti ir nuo tol jie dažnai keldavo tarpusavio žudynes. Tochtamyšas, tarsi tyčinis kaltininkas daugybės savo tautos nelaimių, apie kurio likimą mes papasakojome ankstesniuose paragrafuose, po mūšio prie Vorsklos už savo būdo nepastovumą ir bailumą mūšio lauke didžiojo kunigaikščio buvo paniekintas ir apleistas. Kiek laiko jis klajojo po stepes, kol sulaukė priešininko Timūro Kutluko mirties; tada jam

---

[1] Medžiagos šiam paragrafui suteikė rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika (p. 67, 68), Danilavičiaus „Metraštininkas" (p. 217–219), Ščerbatovas (t. IV. – P. 308)*, Karamzinas (t. V. – P. 146–152), Glebavičius (p. 55–61), Dlugošas ir kt. Apie kritusiųjų skaičių niekur neradau paminėta. Lindenblatas (p. 51) tikina, kad totorių žuvo didelė daugybė. Tai nesusiję su Timūru, kuris mirė 1395 metais, tačiau Edigėjus buvo vienas iš to užkariautojo armijos vadų. Užtat kai kurie Vytautą teigia kariavus su šio kariais, o kiti – su juo pačiu.

pavyko surinkti kariauną ir stoti kovon su pastarojo įpėdiniu, regis, sūnumi, vadintu Abu Saidu. Tačiau viename mūšyje, netoli Tiumenės, visiškai sumuštas, 1408 metais žuvo mūšio lauke, sulaukęs jau žilos senatvės[1].

1468

1399 m. Įvykiai Lietuvoje ir Rusioje. Nelaimingo mūšio prie Vorsklos metai pasižymėjo ir kitais liūdnais įvykiais Lietuvoje ir Lenkijoje. *Gaisrai, ypač tas, kuris kilo Vilniuje metų pabaigoje*,* pridarė neapsakomos žalos: sudegė visa papilė, Žemutinėje pilyje – svarbiausi pastatai, Katedra, didžiojo kunigaikščio rūmai, iždas, sandėliai, arklidės sudegė su visa kuo ten buvusiu; puikiausius žirgus ir daugybę vertingiausių daiktų prarijo liepsna. Didžiojo kunigaikščio iždo nuostoliai buvo įkainoti šešiasdešimčia tūkstančių sidabro rublių[2].

Prie liūdnų 1399 metų įvykių reikėtų priskirti vos ne patį liūdniausią, tai yra pirmalaikę karalienės Jadvygos mirtį. Birželio 12 dieną ji susilaukė dukters – vietoj taip monarcho, abiejų tautų ir paties popiežiaus Bonifaco IX (kuris skelbėsi būsiąs vaikelio krikšto tėvu) laukiamo įpėdinio. Todėl per šventą krikštą karališkoji dukra buvo pavadinta Elžbieta Bonifacija. Tačiau šis vaikelis po poros dienų mirė. Pati gi karalienė, dėl gimdymo labai sunegalavusi, atidavė Dievui dvasią tik po mėnesio, liepos 17 dieną, taigi išgyveno dvidešimt septynerius me-

[1] Šaltiniai, pažymėti nuorodoje § 1433.

[2] *Voigt.* – B. VI. – S. 168. Dinaburgo komtūro laiškas Livonijos magistrui, datuotas: *Lyxten Freitag vo s. Gertrude* (Lykas, penktadienis prieš šv. Gertrūdą (kovo 17 dieną. – *T. N.),* 1399 metais. Napierskis (Index Corp. dipl. – B. I. – Nr. 533) kalba apie *LXM. stuecke sylbers,* tai yra šešiasdešimt tūkstančių sidabro rublių. *Data nurodyta klaidingai, nes tai įvyko prieš kitą šv. Gertrūdos dieną, kuri švenčiama lapkričio 16 dieną, tuo tarpu 1399 metų penktadienis buvo lapkričio 14 diena. Šį laišką išspausdino Balinskis (Historya miasta Wilna. – T. I. – S. 19)**.*

tus[1]. Lietuviai nuoširdžiai apraudojo jos mirtį, kaip geradarės, atgaivinusios jų tautos kultūrą krikščioniško tikėjimo kelyje. Jos prieraišumo Lietuvai atminimas išliko įamžintas Čekijos Prahoje, tenykštėse mokslo įstaigose, tuomet gan klestėjusiose; tai – speciali kolegija Lietuvos jaunuomenei, besiruošiančiai tapti dvasininkais[2], juk Lenkijoje, regis, dar nebuvo girdėti apie aukštąsias mokyklas, kiek geriau organizuotas. Ta pirmalaikė karalienės mirtis nugramzdino karalių Vladislovą į gilų liūdesį; jau net buvo sumanęs apleisti Lenkijos sostą ir persikelti į Lietuvą, tačiau lenkai paskelbė nuostatą, kad kol Vladislovas bus gyvas, nieko kito karaliumi nerinks. Vėliau dar kartą vedė – Cilio grafaitę Oną, mirusios karalienės pusseserę, artimiausią po jos sosto paveldėtoją. Pats didysis kunigaikštis Vytautas, po karo su totoriais numaldytas nepalaužiamos Aukščiausiojo valios, dažną kartą sutrypiančios žemiškųjų valdovų puikybės pilnus siekius – tiek jų pačių pamokymui ir labui, tiek norint apsaugoti žmoniją nuo nelaimių – padėkojo teisingajam Dievui bent jau už išgelbėtą paties gyvybę. Ir įamžindamas tą atminimą fundavo dvi bažnyčias su pranciškonų vienuolynais: Kaune ir Ašmenoje[3]. Tuomet, jau nebegalvodamas apie karaliaus karūną, paniro į savo valstybės vidaus reikalus.

---

[1] *Žr. Długošą (kn. X. – P. 158 ir kt.). Jis smulkiai aprašo tas aplinkybes ir pačią karalienės mirtį*.*

[2] 1397 metų gruodžio 10 dieną fundacija įgyvendinta dviejų Prahos miestelėnų rūpesčiu – Jono Kšižo ir Nepro, buvo pavadinta: *Collegium Hedvigis Reginae s. Reginense;* pajamų turėjo keturiasdešimt kapų gražių, gaunamų palūkanomis nuo kapitalo – dviejų tūkstančių kapų gražių; priimdavo dvylika lietuvių, einančių dvasininkų luomo mokslus; buvo tvarkoma vyresniojo vienuolio, administravusio Betliejaus bažnyčią namuose, vadintuose Jeruzale *(Bandtkie.* Dzieje narodu Pol. – T. II. – S. 22 (antrasis leidimas).

[3] *Koiałowicz.* – Pars. II. – P. 66. Kauno pranciškonų bažnyčia tokia, kokią aš ją mačiau prieš 1812 metus, buvo visiškai tokio stiliaus kaip Vilniaus Šv. Onos bažnytėlė.

* * *

„LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJOS“ V TOMO PRIEDAI

. . . . . .

I priedas

Šiek tiek iš Lydos miesto istorijos

Ta vietovė, apie 1180 metus nukariavus Dainavos kunigaikštystę, kuriai ji priklausė, yra lietuvių gyvenvietė. Lietuviškai Lyda *(Lida)* reiškia skynimą – ruožą, kur iškirstas miškas. Pilis buvo įkurdinta didžiojo kunigaikščio Gedimino 1323 metais; ją statė Kijevo meistrai, buvo pasinaudota ir belaisviais iš Voluinės[1]. Nuo labai senų laikų šio krašto gyventojai buvo stačiatikiai. Koplyčia pilyje stovėjo nuo pat jos įkūrimo. Katalikų tikėjimą įvedė pranciškonai, siekdami atversti lietuvius, dar pagonimis tebebuvusius; kadangi rusinai visiškai nesikišo į vietos tikėjimo reikalus, tarp jų vyravo santaika ir abipusė tolerancija.

1366 metais atvyko trijų vienuolių pranciškonų misija; juos 1369 metais per kažkokią sumaištį iššudė pagonys. Betgi netrukus atvyko dar šeši vienuoliai, kurie prie savo brolių kapo pastatė oratoriumą ir prie jo, papilėje, apsigyveno. Tada Lydos seniūnas buvo Daugirdas, krikščionis.

---

[1] Šiame straipsnyje dauguma detalių yra paimta iš klebonų užrašų, kuriuos surinko a. a. kunigas Vincentas Narbutas, Lydos dekanas ir klebonas.

Apie 1376 metus atvyko daugiau pranciškonų, ir jų jau buvo devyni. Iš Viznos miesto jie atsivežė Dievo Motinos paveikslą, kuris, garsus malonėmis, ligi šiol yra išlikęs parapijos bažnyčioje.

1381 metais Jogaila, tuokart Vitebsko, Krėvos ir Lydos kunigaikštis, dovanojo Lydos bažnyčiai valdą, dabar vadinamą Plebancais *(Plebańce)*, ir pajamų iš kažkokio kito valsčiaus.

1397 metais Lydoje iškilo nauja bažnyčia, pašventinta Vilniaus vyskupo Andriaus, kuris prie jos iš naujo įkurdino pranciškonus[1]. Ko gero, senieji to ordino misionieriai per kryžiuočių antpuolį 1394 metais buvo išvaikyti ar užmušti, kaip kad liudija klebono užrašai.

1406 metų rugpjūčio 5 dieną Smolensko kunigaikštis Jurgis Sviatoslavovičius su rinktine plėšikautojų gauja užpuolė Lydą, apiplėšė ir ją sudegino; veržėsi ir į pilį, tačiau veltui. To kunigaikščio žmona su vaikais buvo pilyje nelaisvėje, ir tenykščio seniūno, vadinto Jokūbu iš Selicos, tuo metu nebuvo; tačiau netrukus jis atskubėjo iš Holdovo ir nuvijo plėšikautojus, kurie pradingo Šalčininkų giriose, o paskui užpuolė pranciškonų vienuolyną Vilniuje, buvusį Smėlynėje prie Švč. Mergelės Marijos bažnyčios, kuriame, ieškant turtų, vienuolius, kuriuos tik rado vienuolyne, visus iki vieno iššudė (Taip žodis žodin yra Lydos klebono užrašuose). Kunigas Gžibovskis p. 122–131) aprašo tą patį įvykį, Vilniaus pranciškonų nukankinimo dieną nurodydamas rugpjūčio 7-ąją, tačiau metus žymėdamas suklydo, anot jo, 1403-iaisiais, kuriais tas kunigaikštis Jurgis negalėjo būti Lietuvoje; apskritai jo chronologija yra paimta iš klaidingų šaltinių; užrašai, anksčiau minėtieji, tikslesni ir labiau atitinkantys įvykių eigą, nurodo – 1406 metus; jie yra vesti kunigo Stognevo, kuris po keturiasdešimt kelerių metų buvo Lydos klebonas, vėliau baigti jo įpėdinių.

---

[1] *Grzybowski.* Skarb nieoszacowany. – S. 58.

1414 metais bažnyčia Lydoje buvo atnaujinta, pašventinta suteikus Švč. Mergelės Marijos, Visų Šventųjų vardą, o per pirmąjį pašventinimą buvo gavusi Šv. Kryžiaus vardą. Tarp klebonijos dokumentų rasta maža karaliaus Vladislovo privilegijos skiautė, iš kurios pavyko išskaityti tik šitą vietą: *In nomine Dni Amen. Vladislaus dei gratie Rex polonie lituanieque Princeps supremus e. t. c. Heres rusie e. t. c. Ad perpetuam rei memoriam. Quam-quam ex suscepti cura Regiminis universorum nostrorum Regimini subditorum utilitate tenemur ad ea tamen que dinini cultui administracionem decus ac gloriam ac statum felicem et quietem, ac virium firmitatem Ministrorum Omnipotentis conspicuint, tanto dignius intendimus quantum pro ceteris mundi Princibibus nomen Regale solum magnificencie extollit et mirabilius universorum prouidencie creatoris considerantes sane Omnipotentis immensam clemenciam qua nos ovem pridem perditam ad Regales dignitates solium Clementissimi sublimauit, volentesque tanquam fidelis commissorum gubernator pro infinitis beneficiis aliquibus licet tamen exilio meritis obuiare. Ecclesiam vetere nostre fundacionis olim pp. cc. ord. s. Francisci Apostolis Lituanie commendandam in opido nostro Lida nunc de nouo constructam et ad honorem Omnipotentis Dei Gloriosissime. Virginis Marie Omnium Sanctorum specialiter Sancti Crucis... dicatum... dotauimus bonis prouentibus et utilitatibus ut in nostris literis... clare nititur confirmamus et incorporamus donamus et appropriamus Lidensem... Dougirdi... ommos theolonis vulgariter* (Viešpaties vardu, Amen. Vladislovas, Dievo malone Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis ir t. t., Rusios paveldėtojas ir t. t. Amžinam įvykio atminimui. Kadangi visų mūsų Valdovo sumanymo, rūpesčio bei atsidavusiųjų valdovui paslaugumo esame įpareigoti prieš tuos, kurie supranta tarnystės dieviškajam kultui grožį, šlovę, laimę bei ramybę ir atskirų Visagalio tarnų stiprybę, be to, nuostabiai aiškiai suvokdami beribį Visagalio gailestingumą, kuris mus, anksčiau –

prarastą avinėlį, išaukštino iki karališkųjų Maloningiausiojo titulų, juo labiau, kad visiems pasaulio valdovams karališkasis vardas iškelia tik visų mūsų Kūrėjo išmintį bei didybę, kaip ištikimi nusidėjusiųjų ganytojai, visomis, kiek įmanoma, begalinėmis pelnytomis malonėmis iš rūpesčių siekiame išlaisvinti. Bažnyčią, seniai mūsų įkurtą ir kadaise tėvams, Šv. Pranciškaus ordino broliams, Lietuvos apaštalams, patikėtą, mūsų mieste, Lydoje, dabar iš naujo atstatytą ir visagalio Dievo bei Šlovingiausiosios Mergelės Marijos, Visų Šventųjų, o ypač Šv. Kryžiaus, garbei paskirtą, apdovanojame gera sėkme ir nauda, kas mūsų laiške... aiškiai matyti, patvirtiname ir įkūnijame, duodame ir skiriame Lydos, arba... liaudiškai vadinamiems Daugirdo... tikėjimo namams).

Kitoje pusėje vėlesnių laikų raštu pažymėta data: *A. Domini M. CCCC*. XIII. Feria iijj. in hebd. Pentecost* (1413 Viešpaties metais, ketvirtą Sekminių šventadienį). Neabejotinai tai yra privilegijos data.

1434 metais, kai Švitrigaila sudegino Lydą, bažnyčia vis dėlto išliko.

1450 metais Krupoje pastatyta parapijos bažnyčia.

1533 metais mieste buvo pašventinta rusų cerkvė (Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 315).

1631 metais Lydoje gimdydama mirė Ona iš kunigaikščių Šuiskių giminės, ištekėjusi už Jono Mykolo Narbuto, paskutinė kunigaikščių Šuiskių nuo Šujos, rusų emigrantų, apie 1500 metus atvykusių į Lietuvą, palikuonė. Jos sūnus Pranciškus – Lydos Narbutų giminės pirmtakas.

Lydos klebonų sąrašas
(paimta iš vietos dokumentų)

1460 metais klebono pareigas prisiėmė kunigas Stognevas.

Nuo 1554 metų, kuriais kunigas Jonas iš Donatovo, nau-

dojęsis Vilniaus beneficija, Lydoje prisiėmė klebono pareigas, bažnyčia buvo valdoma administratorių *ad interim*, žemės pajamos ėjo Vilniaus kapitulos naudai, todėl ūkis buvo nusmukdytas.

Nuo 1559 metų – kunigaikštis Jonas, Andriaus sūnus, Lucko ir Brastos vyskupas.

Nuo 1580 metų – kunigas Jonas Jušinskis, nuo jo laikų imta pasirašinėti Lydos ir Krupos klebonais.

Nuo 1622 metų – kunigas Jonas Krizostomas Rogniatovskis.

Nuo 1650 metų – kunigas Adomas Lipnickis, Lydos dekanas.

Nuo 1657 metų – kunigas Martynas Dlužnevskis.

Nuo 1662 metų – kunigas Ignotas Rebertas.

Nuo 1688 metų – kunigas Stanislovas Vidmantas Vidimovskis.

Nuo 1700 metų – kunigas Jonas Daugirdas.

Nuo 1717 metų – kunigas Laurynas Bordinskis.*

Nuo 1738 metų – kunigas Petras Strokovskis.

Nuo 1747 metų – kunigas Mykolas Zenkavičius, Vilniaus vyskupas, fundatorius mūrinės bažnyčios, kuri buvo perkelta į kitą vietą, iš papilės, kur dabar yra aikštė priešais Iždo rūmus.

Nuo 1760 metų – kunigas Stanislovas Bogušas-Sestšencevičius, Žemaitijos kanauninkas.

Nuo 1766 metų – kunigas Antanas Eismantas.

Nuo 1783 metų – kunigas Kazimieras Narbutas, ekspijoras, Šv. Stanislovo ordino kavalierius**.

Nuo 1801 metų – kunigas Vincentas Narbutas, Livonijos kanauninkas, Lydos dekanas.

Nuo 1826 metų – kunigas Račinskis.

Nuo 1831 metų – kunigas Vincentas Linkenas, Lydos dekanas.

*Nuo 1846 metų – kunigas Chlevinskis, Lydos dekanas***.*

Lydos seniūnų sąrašas
(iš senovinio teismo posėdininko
Vercinskio rankraščio*)

Jokūbas iš Selicos, apie 1404 metus;
Ačgerėjus (Hadži Gerėjus), totorių paskelbtas, buvo tapęs Krymo chanu, 1443 metais;
Stanislovas Petraškavičius, iki 1499 metų;
Glebas iš Janovo Sapiega, trumpai;
Kristupas Iliničius, 1503 metais;
Drozdas, karaliui nušalinus Iliničių, 1505 metais;
Jokūbas Abramavičius, trumpai;
Jurgis Radvila, 1538 metais;
Mikalojus Radvila, trumpai;
Jurgis Iliničius, trumpai;
Petras Veriha Boguševičius Masalskis, 1559 metais;
Jonas Abramavičius, Smolensko vaivada, Dorpato teismo prezidentas, Lydos ir Cėsių seniūnas (Jo titulai – iš kito šaltinio[1]), Livonijos teismo prezidentas, 1596 metais;
Jurgis Radvila, trumpai;
Aleksandras Golovčinskis, trumpai;
Kazimieras Steponas Sapiega, 1619 metais;
Kunigaikštis Mykolas Radvila, trumpai;
Aleksandras Naruševičius, LDK pakamaris, 1660 metais;
Kunigaikštis Kristupas Radvila, 1675 metais;
Mykolas Pranckevičius, 1688 metais;
Kazimieras Pranckevičius, 1703 metais;
Juozapas Scipijonas, 1720 metais;
Ignotas Scipijonas;
Juozapas, kitas Scipijonas, 1785 metais.

[1] Katechizm, albo krótkie zebranie wiary i powinności chrześciańskiej i t. d. Išleistas Jono Abramavičiaus lėšomis ir t. t., Vilniuje, 1598.

* * *

II priedas

Didžiojo komtūro Vilhelmo Helfenšteino laiškas didžiajai kunigaikštienei Julijonai, Algirdo žmonai

Šis laiškas buvo rašytas po didžiojo kunigaikščio Algirdo mirties, kai tarp Jogailos ir Kęstučio įsigalėjo nesantaika. Jis yra saugomas Slaptajame Karaliaučiaus archyve (Pergamentų registras, išspausdintas Luko Davido (t. VII. – P. 155–157).

Decenti nec non amicabili salutacione premissis o nobis et virtuosa Domina Regina Vestre magnitudinis excellencia presentibus dignetur attendere, quomodo carum vestrum natum Skyrgailo, quem de tenebris ad lucem ut speramus vocavit altissimus et indubitanter vestris ex informacionibus maternis ad superna tendit ex infimis, obuiando sibi cum quibusdam nostris fratribus et servitoribus amicabiliter suscepimus ipsum Magistro nostro generali presentantes, quem leta facie suis coniuxit lateribus multas curialitates et reuerencias sibi in conuersionibus potacionibus collocucionibus ac clenodiis exhibendo ita ut non solum in Marieburgo sed it omnibus nostris castris et municionibus in quibus moram ad sue voluntatis beneplacitum ex speciali iussione Magistri lante procuratum trahere potuit ipsum de castro ad castrum in decenti comitiua secure per nostros fratres et nobiles amicabiliter conduximus, immo propria in persona nos de Marieburgo ad proximum castrum nostrum in magna familiaritate sibi adhesuimus ita ut in nostris partibus expendere non habuit. Hec deo in laudem, sibi in solacium, vobis in honorem procurantes, tamen ne nupcias explendas ad quas illustres principes et duces tres de Masouia etc. et quamplures alii nobiles conuenerunt negligeret, prout et*

eum ad eos securo conductu conduceret magistro nostro liberaliter supplicatum per magnificum Ducem de Thessin extiterat, solum pro una nocte permansit in Marieburgo et in nobili conductu et securo peruenit in Thorun, ubi in castro nostro moram trahens se vestire decenter ut suam decuit nobilitatem proposuit, et postmodum sibi associato quodam milite ex speciali commissione Magistri ad prefatos principes propter predictas nupcias congregatos ad locum peruenit feliciter preobtatum, Nobisque postmodum de multimodis curialitatibus et maxime ab ordine exhibitis scribens multarum acciones graciarum referendo, cor suum pro eo, quod a deo et christianitati nec non ab ordine tanta promeruit, ponens in iubilo quod nunquam obliuioni maxime erga ordinem intendit tradere, cui quantum, poterit refundere se submittit, Vestra eciam perpendat nobilitas, ad quid iste furens tanquam canis rabidus (numanoma, Kęstutis. – *T. N.*), *non solum in Christianos sed eciam in Litwinos sua fouetur in malicia, qui cottidie prout alias vos lacius premunimus ut ab aliis audiuimus ad regnum an holat Litwinorum, et quomodo vestrum gloriosum possit tradere filium Jagalum sibi gentes et castra cum toto regno valet subiugare, Vos igitur cum vestris habeatis, huius uite fragilitatem aduertentes, de bono vestri filii Skyrgail inchoato negocio Deo infinitas agendo gracias ceterosque vestros filios ad similem inducatis. Supplicamus insuper ut nostris nunciis presencium exhibitoribus qui multa ex parte Magistri et nostri nec non ordinis que scribere esset difficile vobis et filio vestro satis referre habent auras adhibere digemini credulas tamquam vobis propria loqueremur in persona, Vestram eciam virtuositatem cum uno pare cultellorum mensalium, et magnificenciam filii vestri Jagali cum uno cultello dignum duximus honorare, que non per modum muneris, sed in signum amicicie supplicamus non spernere prefato vestro filio de quedam sella nobis missa in qua magnam nobis exhibuit complacenciam magnas graciarum acciones referentes.*

(Pamalonintiems pagarbaus ir ypač draugiško pasveikinimo, mums Jūsų Didenybės autoriteto akivaizdoje, o šlovingoji Valdove Karaliene, derėtų išdėstyti Jums, kaip brangų Jūsų sūnų, Skirgailą, iš tamsos į šviesą pašauktą Aukščiausiojo, arba, pasak Jūsų motiniško pranešimo, iš pragaro pakeltą į Dangaus aukštybes, suvedusio jį su daugeliu mūsų brolių ir tarnų, priėmėme, draugiškai pristatydami jį mūsų vyriausiajam magistrui, kuris mielai įvedė jį į savo artimųjų ratą su derama pagarba ir dideliu palankumu dėl jo atsivertimo, visa tai išreikšdamas pokyliais, pokalbiais ir brangiomis dovanomis, be to, jis galėjo maloniai leisti laiką ne tik Marienburge, bet ir visose mūsų tvirtovėse bei miestuose pagal savo paties norus, nes ypatinguoju magistro potvarkiu jį, visu kuo dera aprūpintą, galėjo vežti iš stovyklos į stovyklą su saugia ir kilmingajam derama mūsų brolių ir didžiūnų palyda, taigi per mums artimą asmenį dėl didelio palankumo jam nugabenome jį iš Marienburgo į gretimą mūsų tvirtovę, ir tai neturi būti atlyginta mūsų pusei; tuo vardan Dievo garbės, jo paguodos ir Jūsų šlovės rūpinomės, tačiau ne tam, kad atsisakytų rengti jungtuves, į kurias atvyko trys šviesiausi valdovai, Mazovijos kunigaikščiai bei daugelis kitų kilmingųjų, o tam, kad jį pas juos, saugiai lydimą, apsiimtų nuvežti, mūsų magistro kilniai paprašytas buvo nuvykęs pas prakilnų Cešino kunigaikštį, tik vienai nakčiai pasiliko Marienburge ir su garbinga bei saugia palyda pasiekė Torunę, kur, mūsų tvirtovėje viešint, pasiūlė tinkamai, kaip jo kilmingumui dera, jį aprengti, o po to, lydimas kario, paskirto atskiru magistro potvarkiu, laimingai atvyko į trokštamą vietą pas minėtus valdovus, susirinkusius dėl numatytų vestuvių, o vėliau, rašydamas mums apie daugelio kurijų, ir ypač apie ordino, nuopelnus, perdavė pačią kilniausią savo širdies padėką už tai, kad Dievas, krikščionių bendruomenė ir ordinas parodė jam tokį didelį palankumą, ypač džiaugdamasis galėdamas išreikšti, kad niekada nepamiršiąs ordino ir kad galėsiąs tai parodyti, tapęs jam pavaldus; Jūsų Kilnybei, taigi, siūlytume pasvarstyti, dėl kokių priežasčių anas (numanoma, Kęstutis. – *T. N.)* niršta nelyginant

piktas šuo, regzdamas piktadarybes ne tik prieš krikščionis, bet ir prieš lietuvius, nuo kurio kasdien kuo labiau siekiame Jus apsaugoti, nes iš kitų išgirdome, jog išduoda lietuvių karalystę, taigi gali taip išduoti ir sūnų Jogailą, o gentis ir tvirtoves su visa karalyste sau prisijungti, dėl šių aplinkybių atkreipdami Jūsų ir Jūsų pavaldinių dėmesį į šio gyvenimo trapumą, reikšdami begalinę padėką už Jūsų sūnaus, pradėjusio rūpintis Dievu, Skirgailos, laimę, raginame, kad ir kitus savo sūnus panašia kryptimi vestumėte. Galiausiai nuolankiai meldžiame, kad mūsų pasiuntiniai, dalyvaujant įgaliotiems asmenims iš mūsų, ordino, ir ypač iš magistro pusės, visa tai, ką sunku yra išdėstyti raštu, Jums ir Jūsų sūnui aiškiai perteiktų ir išsklaidytų neaiškių abejonių šydą, kreipdamiesi į Jus kaip į artimą asmenį, be to, Jūsų Kilnybę viena pora stalo įrankių, o Jūsų sūnų, Jo Didenybę Jogailą, vienu peiliu pavedame apdovanoti, kurio ne vien kaip buities reikmens, bet ir kaip draugiškumo ženklo minėtą Jūsų sūnų meldžiame nepaniekinti, su didžiausiu malonumu išreikšdami Sosto mums pavestą perduoti nuoširdžiausią padėką).

Be abejonės, tas laiškas buvo rašytas didžiojo komtūro Vilhelmo Helfenšteino. Data nenurodyta, tačiau laikytina, kad tai 1382 metų antroji pusė.

* * *

III priedas

1383 metai: kryžiuočiai skelbia karą

Pranešimo punktai, kuriais buvo skelbiamas karas: „1. Kad Jogaila ir Skirgaila suvažiavimą, turėjusį įtvirtinti draugiškus

ryšius, dėl kurių anksčiau buvo sutarta, nepaisydami visų pareiškimų, sužlugdė. 2. Kad Jogaila, apimtas puikybės, nenorėjo atvykti pasimatyti su didžiuoju magistru, nors tebuvo už trijų mylių, nes pastarajam nebuvo įmanoma pas aną atvykti. 3. Kad vokiečių belaisvių neatiduoda ir parduoda rusinams kaip valdinius, nors lietuvių belaisviai, verti daugiau kaip tūkstančio dviejų šimtų kapų grašių išpirkos mokesčio, buvo nemokamai atiduoti, už kuriuos tik dvidešimt vienas žmogus, po keturias kapas kainos, buvo atiduotas. 4. Kad Jogaila stengiasi užvaldyti Žemaitiją, nors ji ir perleista ordinui. 5. Kad Mazovija taikos metu kariavo, dėl ko ordinas užsitraukė didelį lenkų įtarumą, juk sutartyje buvo sąlyga, kad be ordino sutikimo ir žinios neturi į jokį karą stoti. 6. Kad Jogaila pas jį atsiųstam Ragainės komtūrui uždraudė duoti bet kokį atsakymą. 7. Kad atsiųsto pas jį ordino maršalkos nenorėjo išklausyti. 8. Kad didžiajam magistrui taikos sutarties raštų neišsiunčia, nors pastarasis jam savuosius įteikė" *(Voigt.* – B. V. – S. 419). Originalo nėra, nuorašas be datos ir parengtas vėlesniais laikais, apie 1387* metus, nors priskirtinas prie 1383 metų (Slaptasis Karaliaučiaus archyvas. – Stalčius 52. – Nr. 10).

Kad ta aplinkybė kryžiuočiams buvo labai svarbi, liudija ši transakcija, išsaugota Kroicfeldo**, pavadinimu: *Zum Gedächtniss wie Jagello wider dem orden that, und wie ihm 1383 der Friede anfgesagt wurde, ewig zu gedehen in acht Artikeln* (Jogailos kovų su ordinu ir taikos sutarties sulaužymo 1383 metais amžinam atminimui, išdėstant tai aštuoniais punktais).

Vertimas iš senosios vokiečių kalbos pažodžiui: „Kai Jogaila ir Skirgaila nusprendė su mumis surengti suvažiavimą, mes su tuo sutikome ir nuplaukėme aukštyn taip toli, kad dėl seklumos plaukti toliau negalėjome, taip priartėjome prie Jogailos per tris ar keturias mylias. Tuokart atplaukė pas mus, kur mes stovėjome su savo laivais, Skirgaila, ir kalbėjomės vieni su kitais šitaip: Skirgaila, gerai matai, kad mes su savo laivais toliau plaukti nebegalime, padaryk tad, kadangi esi ypatingas

mūsų geradaris ir draugas, ir atsižvelk į paslaugą bei ištikimybę, kurią ordinas tavo broliui ir tau rodė ir dar noriau pasiryžęs parodyti, tiek iš Livonijos, tiek ir iš Prūsijos pusės, kai kadaise iš savo valstybių buvote išvyti, o ordinas jums su trimis kariaunomis padėjo jas atgauti. Prašyk karalių (tada Jogailą vadino Lietuvos karaliumi. – *T. N.*), kad teiktųsi atvykti pas mus, tą trumpą kelią įveikdamas, juk gerai matai, kad mes priplaukti negalime, nei žirgų neturime raiti joti.

Į tai mums Skirgaila atsakė taip kalbėdamas: Aš tą noriai padarysiu ir, prašau tavęs, įsakyk maršalkai su manim važiuoti pas karalių, kad jis pats tai pasakytų, o aš jam padėsiu. Tada mes liepėme maršalkai sėsti kartu su juo į laivą; jis atvyko pas karalių ir buvo maloniai sutiktas, o po to, kai šiek tiek pasikalbėjo, maršalka taip į jį kreipėsi: Karaliau! Mes Prūsijos didįjį magistrą ir vyresniuosius pas tave siuntėme pranešti tau apie pasiuntinybę, būk malonus išklausyti manęs. Karalius jam į tai atsakė šiais žodžiais: Maršalka, mielai tai noriu įvykdyti; ir tarė: Palauk, maršalka, kol pakviesiu savo didikus ir kunigaikščius. Kai tai buvo padaryta, maršalka išdėstė savo reikalą ir kalbėjo toliau: Didysis magistras kitais kartais dėl tavo malonybės du kartus taip toli vyks raitas arba laivu iki kur pareikalausi. O karalius atsakė: Maršalka, palauk, aš noriu su savaisiais pasitarti ir maloniai tau duosiu atsakymą. Kai po to pas jį buvo pakviestas maršalka, Jogaila pareiškė: Maršalka, ar nori išgirsti, kaip buvau patartas? Pastarasis atsakė: Karaliau, labai noriu. Karalius tarė: Maršalka, aš mielai norėjau raitas vykti pas didįjį magistrą, tačiau mano didikai nenori man to leisti. Į tai maršalka atsakė: Mielas karaliau, arba daryk taip, arba nedaryk. Tačiau visad atmink draugiškumą, kokį tau ordinas rodė ir iki šiol rodo, todėl teikis nuvykti pas didįjį magistrą, kadangi jis neturi žirgų, kad pas tave atvažiuotų, nei gali pėsčias tą kelią nueiti, kaip kad pats tą žinai.

Po to karalius tarėsi dar kartą, betgi tokį pat atsakymą davė. Tuo metu Skirgaila vaikštinėjo pirmyn ir atgal, šen bei ten,

nesiartindamas prie besikalbančiųjų. O Konstantinas, karaliaus brolis, paklausė: Maršalka, ar nori mano nuomonę išgirsti? Maršalka atsakė: Konstantinai, mielai klausau. Tad žinoki, maršalka, jeigu karalius ir norėtų pas jus vykti, tai aš to niekados nepadarysiu. Maršalka atsakė: Konstantinai, tavo šneką gerai suprantu, ar klausysies mano atsakymo? Maršalka, mielai klausau. Tad žinoki, kad didysis magistras ir vyresnieji mane atsiuntė pas karalių, o ne pas tave.

Taigi taip, nieko nelaimėję, turėjome išsiskirstyti, o jie kasdien vis daugiau prasižengimų darydavo, kaip kad liudija vėlesnės pastraipos". Po to eina punktai, anksčiau turinyje nurodyti *(Kotzebue.* – B. II. – S. 424–426).

* * *

IV priedas

Vytauto dovanojimo raštas

In nomine domini amen. Sub anno nativitatis eiusdem Millesimo Tricentesimo nonagesimo tercio Indiccioni prima die Mensis Aprilis vicesima nona Hora terciarum uel quasi Pontificatus Sanctissimi in Cristo patris et domini nostri domini Bonifacii diuina prouidencia pape noni anno quarto in Castro de Marienburg Pomezaniensis diocesis Venerandus dominus Wilhelmus de Halfensteyn Magnus Commendator ordinis beate Marie Theutonicorum duos patentes litteras in pergameno scriptas non rosas nec cancellatas sed ut prima facie apparebant, sanas et integras ac vicio penitus et suspicione carentes, mihi Notario publico infra scripto in Testium infra scriptorum presencia ad manus fideles tradidit, meque ut eas transumerem et copiarem ac

in publicam fermam redigerem requisiuit Quarum quidem litterarum prima Sigillis fuit quatuor sigillata in cordilis de serico viridis coloris ab infra appendentibus, Sigilla vero fuerunt ab extra de communi glauca cera ab intra vero duo prima de rubea et tercium de viridi sed quartum de glauca cera et in medio eorum apparebat quasi equus currens cum insidente armato et extendente manum suam quasi ad ictum In medio vero quarti apparebat quasi imago viri armati et sursum erecti stantis et habentis in dextra lanceam in sinistra scutam Superscriptio vero primi Sigilli fuit ut apparuit, Sigillum Witowdi ducis in Trakken Secundi vero Sigillum Georgii ducis Nagart, Tercii vero Sigillūm Lewe ducis Druczk Quarti vero et ultimi Sigillum Sudemond de Wesisken. Et tenor huiusmodi littere theutonicus fuit et est talis.

(Viešpaties vardu, Amen. Po Jo gimimo 1393 indikcijos balandžio mėnesio pirmą dieną, dvidešimt devintą tercijų valandą, arba Švenčiausiojo Kristuje mūsų Tėvo ir Viešpaties valdovo Bonifaco dieviškosios globos devintojo popiežiaus ketvirtaisiais pontifikato metais, Marienburgo tvirtovėje, Pomezanijos vyskupystėje, didžiai gerbiamas valdovas Vilhelmas Helfenšteinas, didysis Palaimintosios Marijos teutonų ordino patikėtinis, du atvirus, pergamente parašytus, laiškus, nepakenktus ir net nesubraukytus, bet, kaip iš pirmo žvilgsnio pasirodė, sveikus ir nepaliestus bei visiškai nekaltus ir nekeliančius jokio įtarimo žemiau paminėto valstybės notaro, į patikimas rankas man perdavė toliau surašytų liudininkų akivaizdoje, ir pavedė man, kad aš juos suredaguočiau ir derama forma perrašyčiau. Pirmasis šitų laiškų buvo antspauduotas keturiais antspaudais, kabančiais apačioje ant virvelių, nuo vaško nusidažiusių žalia spalva, beje, iš išorės visi antspaudai buvo vienodo geltono vaško, tačiau iš vidaus du pirmieji – raudono, trečias – žalio, na o ketvirtas – geltono vaško, o jų viduryje buvo matyti tarsi šuoliuojantis žirgas su jojančiu kariu, kurio ranka – tarsi pasiruošusi smūgiui. Ketvirtojo [ant-

spaudo] centre buvo matyti tarsi ginkluoto, tiesiai stovinčio ir dešinėje rankoje laikančio ilgą ietį, o kairėje – dubenį, vyro atvaizdas. Užrašas ant pirmojo antspaudo bylojo, jog tai yra antspaudas Vytauto, Trakų kunigaikščio, na o kitas – antspaudas Jurgio, Naugardo kunigaikščio, trečiasis – antspaudas Levo, Drucko kunigaikščio, pagaliau ketvirtasis ir paskutinis – Sudimanto iš Vėžiškės antspaudas. O jau laiškas buvo rašytas teutonų kalba ir jo turinys yra toks:

Wir Wigand (Vytautas. – *T. N.) von gotis gnaden Herczoge czu Trocken vorjehen und bekennen offentlich in desem briue Noch der czit als wir von Trokken und von allen unsern landen vortreben woren, von unsern Vetteren und unsir vater von den selbigen vnsern vettern getodt wart, do czoge wir in die Masowe und werben die Hant an dem Erwirdigen geistlichen manne bruder Conrad Czolner vom Rotensteine Homeister dutschis ordins, die gab her vns, des quame wir czu Im und begoben uns, gote und Im genczlichen zcum Cristen globen, Vnd das wir alle die land die vnsirs vaters vnd vnsir gewest war, von Im und sine orden mit willen czu eynem leben entphan welden, Vff das her vnd der gancze Ordin uns widder hulffen czu unsirn landen, Mit sulcher underscheit, das wir dem Homeister vorgeschreben, vnd dem Orden mit allem vnsirn luyten widir alle betruber des Ordens, wo sye hin gebotin adir haben welden sulden dynen Ouch habe wir obirgeben die Buwestat czu Kawen, die sol dem Ordin ewiglich czu gehoren Ouch han wir dem Ordin mit gutem willen gelasen von dannen alz die Nerie* (Vilija. – *T. N.) in di Memell fellet eyner milen breit allen enden, von der Memel bis eyn virteil eyner mile uff jenehalben Rumsisken, Vmb des willen ab uns unsir vettern, adir andere vynde des gloyben welden anvertigen, das sie vns deste has machten czu Holffe kommen, von Rumsisken vort an die Memel uff kein Rusen im mittil Strome ken den landen zcu Prusen, von dannen bis uff die Masouwe und Polan, alzo wasczwischen den landen und Prusen vnd der Memel gelegin*

ist, das czumole Ir blibe, Want der Ordin die landt verwustet und vortreben hat, vnd gewonnen, Ouch synt die selben Landt ny vnsir elderer gewest vnd bekennen das wir keyn recht daczu haben, Vnd der Ordin sal haben von dannen, als die Nerie in die Memel fellet allen enden eyne halbe mile bis do die Nawese in die Memel fellet Wir haben auch die anderen Greniczen mit dem Ordin gericht, als die Nawese in die Memel fellet in dem mittelstrome bis de sie entspringet, vort von dannen bis ken Liflandt, So das das landt czu Selen czu mole des Ordens, solle blieben, vnd alle molstete czu beyden siten der Nawese vnd Stowunge (upės? – *T. N.) die da czu vugen, sollen sie haben czu Irem nutcze vnd alle Sameyten sollen des ordens syn als sy von aldirs gewest synt, Gescheyis auch, das wir adir vnsir nachkomlinge, ane Sone adir ane Tochter sterben So sollen alle vnsir Landt geneczlich an den Ordin gefallen, Desir Dinge czu gedechtnis das sie stete gancz vnd vnvorseret ewicklichen bliben, So haben wir Wigand vorgenannt Herczoge czu Trokken vnd Jurgen vnsirs bruders Son Herczoge czu Nogarten* (Jurgis Lengvenaitis, sūnus kunigaikščio, Naugarde paskelbto didžiuoju. – *T. N.) vnd Lewe vnser Swoger Herczoge czu Druck vnd Sudemund von Wesisken* (Eišiškių? – *T. N.) vnser Insegel an dessen briff tasen hengen der gegeben ist uff dern Haseczu Konigisberg in Prusen in der Jarczal vnsirs Herren Tusunt Dreyhundert in dem vier vnd achczichsten iare am neesten Sonnabunde vor unsir frauwen tage Purificionis* (sausio 30 dieną. – *T. N.*) *Geczuge syn vnsir getrouwen Baioren Jorgen, Swirgal, Gybut kommerer czu Seymen, Roenkutte, Michel Mylegunde vnd andir vil erbarer vnsir lüte wirdigis geczugnisses.*

(Mes, Vygandas (Vytautas. – *T. N.)*, Dievo malone Trakų kunigaikštis, pranešame ir skelbiame viešai šiuo raštu: po to, kai mes iš Trakų ir iš visų savo žemių buvome išvyti savo pusbrolių, o mūsų tėvas tų pačių brolių buvo nužudytas, nuvykome mes į Mazoviją ir prašėme pagalbos maloningojo dvasininko brolio Konrado Ciolnerio Rotenšteino, Vokiečių ordino didžiojo

magistro. Jis mums ją suteikė, todėl mes pas jį nuvykome ir visiškai atsidavėme Dievui ir jam, krikščioniškojo tikėjimo prieglobstin žengdami. Taigi visus kraštus, mūsų tėvui ir mums kadaise priklausiusius, iš jo ir ordino rankų mūsų gera valia kaip lenines priimame, siekdami, kad jis ir visas ordinas padėtų atgauti mūsų kraštus; su ta sąlyga, kad mes aukščiau minėtam didžiajam magistrui ir ordinui su visais savo žmonėmis turėtume tarnauti stodami prieš visus ordino skriaudėjus, kur tik bus įsakyta ar rasis reikalas. Taip pat statybai Kaune mes perleidome vietovę, kuri visiems laikams turi priklausyti ordinui. Ordino naudai gera valia atsisakėme ir dalies krašto nuo ten, kur Neris (Vilija. – *T. N.)* įteka į Nemuną, per mylią platumu į abi puses, o nuo Nemuno per ketvirtį mylios į abi puses kiekvienam krante, net iki Rumšiškių; vien tik dėl to, kad, jei panorėtų mūsų pusbroliai ar kiti tikėjimo priešai pulti, galėtų kuo greičiau mums pagalbon ateiti. Vėlei, pradedant nuo Rumšiškių, aukštyn upės vagos viduriu Rusios kraštų link, turi priklausyti Prūsijos kraštui; nuo ten Mazovijos ir Lenkijos link, kas taip pat yra tarp Prūsijos krašto ir Nemuno, jiems pasilieka. Kadangi ordinas tą kraštą nuniokojo bei ištuštino ir todėl užėmė. Be to, tas kraštas niekados mūsų pirmtakams nepriklausė, ir mes pripažįstame, kad į jį jokios teisės neturime. Ordinui taip pat turi priklausyti nuo vietovės, kur Neris į Nemuną įteka, per pusę mylios į visas puses, net iki kur Nevėžis į Nemuną įteka. Taip pat nustatėme kitas ribas su ordinu – nuo Nevėžio žiočių iki Nemuno, pastarosios upės vagos viduriu, net iki jos versmių, o nuo ten toliau net iki Livonijos; Sėlių kraštas irgi turi priklausyti ordinui, visais malūnais Nevėžio ir Stavungės (upės? – *T. N.)* abiejuose krantuose jam taip pat nebus užginta naudotis. Visas Žemaitijos kraštas turi priklausyti ordinui, kaip nuo seno buvo. Jeigu taip atsitiktų, kad mes arba mūsų įpėdiniai, sūnaus ar dukros neturėdami numirtų, tuokart visas mūsų kraštas ištisai pereis ordino nuosavybėn. Tam reikalui atminti, kad tvirtai ir nepažeidžiamai galiotų amžiais, mes, aukščiau minėtieji, Trakų

kunigaikštis Vygandas ir Naugarduko kunigaikštis Jurgis, mūsų brolio sūnus (Jurgis Lengvenaitis, sūnus kunigaikščio, Naugarde paskelbto didžiuoju. – *T. N.)* Drucko kunigaikštis Levas, mūsų svainis, Sudimantas iš Vėžiškės (Eišiškių? – *T. N.),* įsakėme mūsų antspaudus prikabinti. Rašyta Karaliaučiaus pilyje, Prūsuose, 1384 Viešpaties metais, sekmadienį prieš Švč. Mergelės Marijos įvesdinimo šventę (sausio 30 dieną. – *T. N.).* Liudytojais yra mūsų ištikimi bajorai – Jurgis, Svirgaila, Žeimių pakamaris Gimbutas, Rumbaudas, Mykolas Milegandė ir daugelis kitų garbingų, pasitikėti vertų žmonių).

Kitą raštą įdedame VII priede su visa transumpto baigiamąja aringa.

Iš Luko Davido (t. VII. – P. 173–179).

* * *

V priedas

Du didžiojo magistro laiškai, paaiškinantys tuometinius įvykius

Littera ad papam de edificacione castri et de strage facta per Litwanos ubi commendator de Rangnit cecidit.*

Sanctissime pater Ad V. S. clemenciam quam vtique in profecta et augmento christiane religionis vbi hec ipsa perceperit exhilarari non dubito deduco Quod nuperrime de Mense Maij ad honorem dei et gloriosissime Matris eius profectumque ad defensionem religionis christiane predicte non sine grauissimis ordinis mei nec non subditorum ipsius tam nobilium quam rusticorum terreque tocius sumptibus et expensis. iter nauigio ar-

ripientes. non sine periculo rerum et corporum ad partes infidelium Litwinorum ad quendam locum vbi alias quaddam fortalicium per predictos infideles constructum cum maximis similiter sumptibus et periculis per ordinem meum distructum fuerat, die xxiiij eiusdem mensis adductis nobiscum lateribus et aliis ad hoc necessariis perueni, Ibique castrum siue fortalicium aliud muratum extruxi et exaggeratis laboratoribus et latomis infra quatuor septimanorum spacium conpleui munimentum fossatis meniis presidiis et aliis pro defensione oportunis adeo ut spero ipsum contra insultam dictorum infidelium per meos ibidem pro custodia positos posse conseruari, Aliud quod B. V. cum graui cordis molestia humiliter referendum decreui, quod durante dicte constructionis tempore et consilio et mandato meo Venerabilis et Religiosus frater heate memorie Commendator in Rangnit terras alias dictorum infidelium cum exercitu equitum ingressus et dictos infideles strage dampnis incendiis et spoliis afficiens satis prospere redire cepit, Premissa parte exercitus sui cum preda ante eum, et ipso commendatore vna cum pluribus aliis tam fratribus ordinis mei quam militibus et armigeris aliis in posteriori custodia pro aliorum antemissorum defensione remanente, cum iam speraret esse tutus, sepedictorum Litwanorum infidelium rex nomine Jagal vna cum fratre suo scismatico Skirgal et aliorum infidelium et scismaticorum maxima multitudine commendatorem cum suis inuadens durum conflictum pariter inierunt, in quo ab utraque parte quam plurimi ceciderunt. inter quos de nostris dictas commendator vna cum quibusdam fratribus mei ordinis octo hospitibus nobilibus peregrinis aliisque nobilibus subditis ordinis mei militaribus interiit, Aliis eciam pluribus in lamentabilem captiuitatem deductis cum enormi iactura equorum et armorum satis huius terre periculose ita ut captorum et interfectorum fratrum meorum essent xxiij et aliorum tot ut numero computarentur quinquaginta. exclusis nobilibus antedictis. Verum B. P. cum bellicis insudare debeam vt ordinis mei sit disposni cum maiori labore exercitus prusie licet multum per predicta et

adeo attenuati quod nisi affluens dei gracia suffragaretur. vix sumptus et expensus ordo meus ac subditi ipsius tollerare possent. Sed ne desidiosus et torpens in incepto opere videar in brevi sepedictas infidelium terras mediante dei adiutorio cuius bellum geritur personaliter propono visitare cum quantis sumptibus autem hec fieri possit considerando lx^M. hominum et lxxx^M. equorum expensis faciendi per sex septimanas per solitudinem extra partes posset diligens aliquis et in talibus expertus conputare, Hec protanto B. P. S. V. scribere volui et vos qui loco dei estis apud omnium christifidelium in prosperitate ipsorum congaudentes et aduersitate compacientes graciosum S. V. affectum ad ordinem meum qui sine intermissione postpositis omnibus treugis que non sine graui periculo desolacionis tam terre Prusie quam aliarum vicinarum provinciarum teneri possent, cum nominatis iam sepe infidelibus pro Christi nomine exercet prouocem humiliter et deuote Beatissime Pater Beatitudinem Vestram Beatus Beatorum beatificet et ecclesie sue conseruet per felicia incrementa Datum in castro meo Maryenburg in octava Petri et Pauli.

(Švenčiausiasis Tėve, Jūsų dangiškajai išminčiai, kuri džiūgaudama priima krikščionių tikėjimo sėkmę ir išplitimą, kad ir kur, kad ir kokia ji būtų, neabejodamas pranešu, kad visai neseniai, nuo gegužės mėnesio, vardan Dievo garbės, Jo šlovingosios Motinos laimės ir minėto krikščionių tikėjimo sėkmės bei apgynimo, ne be didžiausių mano ordino, ir ypač jam atsidavusiųjų, tiek kilmingųjų, tiek kaimiečių, ir visos žemės išteklių bei lėšų, nukeliavę tolimą kelią laivu į bedievių lietuvių žemes su nemažais pavojais turtui ir žmonėms, ton vieton, kur lygiai taip pat mano ordino su didžiausiomis pajėgomis ir pavojais buvo sugriauta viena, minėtų bedievių kadaise pastatyta, tvirtovė, to paties mėnesio 24 dieną, gabendamas su savimi plytas ir kitus tam būtinus dalykus, atvykau ir pastačiau ten kitą stovyklą, tai yra mūrinę tvirtovę ir papildžiau statinį, ke-

turiose iš septynių ten esančių nišų įrengdamas įtvirtinimus bei akmenų skaldyklas, be to, priekyje iškasdamas galerijas tikėjausi galėsiąs paslėpti saviškius, pasiųstus sargybon prieš minėtų bedievių antpuolį, bei parūpindamas kitus gynybai be galo svarbius dalykus. Be viso to, Jūsų Malonybe, yra ir kitų dalykų, kuriuos su dideliu širdies sunkumu nutariau pranešti, taigi kaip tik tuo metu, kai vyko šios statybos, mano patarimu ir pavedimu gerbiamasis ir dievobaimingasis šviesios atminties Ragainės komtūras į kitas minėtų bedievių žemes su raitelių kariuomene buvo įžengęs, šiuos bedievius silpnindamas žudynėmis, užpuolimais, plėšimais ir gaisrais, pagaliau jau aiškiai nutaręs grįžti, pasiuntęs dalį savo kariuomenės su karo grobiu į priekį, pats komtūras kartu su daugeliu kitų, tiek mano ordino brolių, tiek visokių kitų karių bei ginklanešių, gale sudariusių apsaugą ginti kitiems, anksčiau pasiųstiems, kai jau manė esąs visiškai saugus, taip dažnai mūsų minėtų bedievių karalius, vardu Jogaila, kartu su savo broliu schizmatiku Skirgaila ir daugybe kitų bedievių bei schizmatikų, puldamas kartu su saviškiais, pradėjo žiaurias kautynes, kuriose iš abiejų pusių žuvo daugybė karių, o tarp jų ir mūsų minėtas komtūras, drauge su kai kuriais mano ordino broliais, aštuoniais svečių šalių didžiūnais bei kitais kilmingaisiais, atsidavusiais mano ordinui kariais, krito, be to, su daugeliu kitų sučiuptų į apgailėtiną nelaisvę kartu su daugybe kritusių žirgų bei šitai žemei gana pavojingų ginklų, tai nelaisvėn paimtų ir nužudytų manųjų brolių būtų kokie dvidešimt trys, o kitų dar tiek, tad iš viso būtų galima priskaičiuoti penkiasdešimt, neskaitant anksčiau minėtų didžiūnų. Tai štai kaip, Maloningasis Tėve, turėjau plušėti su karo dalykais, kol su didžiausiu vargu išdėsčiau, ką teko patirti mano ordino kariuomenei Prūsijoje, ir minėtų dalykų taip labai buvome nusilpninti, kad nebent tik Dievo malonės antplūdis mus palaikė. Betgi visas mano ordinas, kartu paėmus, ir visi jam atsidavusieji vos gali tai pakelti. Tačiau, kad neatrodyčiau nusiminęs, nustėręs iš baimės ar nesiimąs

jokios veiklos, netrukus dažnai minėtų bedievių žemes, padedamas tarpininko Dievo, kurio karas vyksta, pats asmeniškai ketinu aplankyti su tokiomis lėšomis, kad jas panaudojus būtų galima per šešias savaites surinkti kariuomenę iš keturiasdešimties žmonių ir aštuoniasdešimties arklių, jei tik atsirastų bent vienas toks labai sumanus, neturintis pareigų ir tokiuose dalykuose patyręs. Taigi dėl to, Palaimintasis Tėve, Jūsų Šventenybei norėjau parašyti ir paprašyti Jūsų maloningojo švenčiausiojo palankumo, nes Jūs esate kaip Dievas daugeliui Kristaus ištikimųjų, jų sėkmėmis kartu besidžiaugiąs ir nelaimėse užjaučiąs, kad palaimintumėte mano ordiną, kuris gali tęsti kovas, nepraleisdamas nė vieno vėlesnio, kad ir kaip pavojingo, tiek Prūsijos, tiek gretimų provincijų žemę alinančio žygio, ir kautis su jau dažnai minėtais bedieviais Kristaus vardu, nuolankiai aukodamasis, ir tesaugo, Švenčiausiasis Tėve, Jūsų Šventenybę ir laimingą Jūsų Bažnyčios augimą Švenčiausiasis iš Švenčiausiųjų. Surašyta mano tvirtovėje Marienburge, per Petro ir Povilo oktavą).

Tai laiškas popiežiui Urbonui VI, rašytas 1384 metų liepos 6 dieną. Prie šio laiško pridėtas atskiras raštas, kuriame aprašytos tokios karo gudrybės:

Si fratres nostri de Prusia voluerint facere expedicionem in superioribus partibus scilicet versus Ansteten, tunc scriberent Liuoniensibus regem vel regnum Poloniam velle se visitare.

Si autem in partibus mediis scilicet circa Velna Viduckele Rosiene vel Aragele fecerint expedicionem scribent se velle cum Marchione de Brandenburg placitare.

Si vero ad inferiores partes terre scilicet Medeniken Wangen tunc scriberent ducem de Stetin.

Porro si fratres de Liuonia voluerint expedicionem educere ad terras Lituinorum videlicet superiores partes tunc scribent prutenis quod velint constitui apud regem Swecie. Si wero ad infe-

riores scil. Wangen scribent quod velint esse apud Episcopum Osiliensem.

(Jei mūsų broliai Prūsijoje norėtų rengti žygį į aukštutines sritis, tokias kaip Olštino link, tegul parašo Livonijos arba Lenkijos Karalystės valdovui, kad nori jį aplankyti.

Tačiau jei norėtų į vidurines sritis, tokias kaip Vilnius, Viduklė, Raseiniai arba Ariogala, ruošti ekspediciją, tada terašo Brandenburgo markgrafui, kad nori paviešėti.

Tačiau, jei norėtų į žemutines sritis, tokias kaip Medininkai ar Vangiai, tuomet tegul rašo Štetino kunigaikščiui.

Na o jei pagaliau broliai Livonijoje norėtų rengti žygį į aukštutines lietuvių žemes, tegul parašo prūsams, jog nori aplankyti Švedijos karalių. O jei į žemutines, kaip Vangiai, terašo, jog trokšta keliauti pas Saremos vyskupą).

Šioje knygoje jau kalbėjome apie tas karo gudrybes. Dar kartą apie tai rašome tik dėl to, kad būtų išlaikytas autentiškumas ir geografinis tikslumas – kad geriau įsivaizduotume, kaip buvo suskirstytas lietuvių kraštas.

Littera ad collegium de perdicione castri constructi.

Cum summa abediencia deuotissima recomendacione premissa Reuerendissimi P. et domini graciosi Nuper Litwanorum rex nomine Jagel adiunctis sibi regibus XI. similis perfidie ac paganorum nec non scismaticorum innumero multitudine Castrum dequo hoc anno R. V. scripsi in dictorum infidelium terminis per ordinem meum constructum per duos menses continuos absidens et tandem quia fratribus meis et aliis in eodem castro positis aquis inpedientibus quas propter iam dictorum infidelium multitudinem ac machinarum iaculorum Bombardarum et aliorum instrumentorum quibus callida nimis et dolosa Scismaticorum de Russia machinacione suffulti erant resistenciam transire cum exercitu nequivi auxilium ferre non potui Excepto quod

summus Marschalcus ordinis mei ipsum castrum vsque ad aquas intermedias visitando alimenta eis attulit et infirmos in eodem inuentos aliis pro municione castri relictis Secum abduxit Sepedicti infideles subtili et dolosa adinuencione predictorum scismaticorum de Russia sine quibus minime potuissent castrum ipsum expugnarunt Captis et cesis exfratribus ordinis mei et aliis nobilibus subditis ipsius. C. et L. electis viris sic quod propter predicta et innumerabilia dampna armorum et hominum nobilium in captivitate adhunc detinent ordinis nostri lv fratres una cumducentis et quinquaginta aliis subditis ordinis nobilibus christianis Causam autem tocius despendii et totum huius historie seriem si P. V. ignoret procurator ordinis mei V. R. P. volebit de ea plenius informare. Datum etc.

(Laiškas kolegijai apie minėtosios tvirtovės statybą.

Su didžiausiu paklusnumu ir švenčiausiuoju Didžiai Gerbiamojo Tėvo ir maloningojo valdovo minėtu patarimu. Visai neseniai lietuvių karalius, vardu Jogaila, pasikvietęs devynis, bedievyste į jį panašius, valdovus, su nesuskaičiuojama galybe laukinių ir schizmatikų, šitą tvirtovę, apie kurią šiais metais Jūsų Šviesybei rašiau, minėtų bedievių žemėse mano ordino pastatytą, ištisus du mėnesius laikė apsupęs, dėl to, kad mano broliams ir kitiems toje stovykloje esantiems kelią užtvėrė vandenys, dėl daugybės jau minėtų bedievių, akmenis mėtančių pabūklų, bombardų ir visokių kitokių įrenginių, kuriais ypač sukta ir klastinga schizmatikų iš Rusios apgavyste buvo sustiprinti, negalėjau su kariuomene prasiveržti pro apsuptį ir nepajėgiau suteikti pagalbos, be to, dar ir dėl to, kad vyriausiasis ordino maršalka mano stovykloje iki pat vandenų vidurio apsilankęs, maistą iš ten buvusiųjų atėmė, o tuo pačiu ir netvirtus jaunuolius bei kitus, stovyklos gynybai paliktus, su savimi išsivedė. Dažnai minėti bedieviai gerai suplanuotu ir klastingu minėtų schizmatikų iš Rusios, be kurių būtų buvę kur kas silpnesni, antpuoliu užpuolė pačią tvirtovę, nukaudami, įskaitant belaisvius, šimtą penkiasdešimt rinktinių vyrų,

buvusių mano ordino brolių bei kitų jam atsidavusių kilmingųjų. Taigi, be minėtų nesuskaičiuojamų ginklų bei kilmingų žmonių nuostolių, nuo tada nelaisvėje laiko keturis mūsų ordino brolius kartu su dviem šimtais penkiasdešimt kitų, ordinui atsidavusių kilmingų krikščionių, tačiau jei visų šitų baisių netekčių ir visos šito įvykio eigos Didžiai Gerbiamasis Tėvas nežinotų, tai mano ordino globėjas Jūsų Didžiai Gerbiamąją Šventenybę norėtų apie tai išsamiau informuoti. Duota ir t.t.).

Šventajai Kardinolų kolegijai, tais pačiais metais.

Visą šį tekstą paėmiau iš Luko Davido (t. VII. – P. 193–196), Hėnigo leidimo, Foigto pataisyto.

* * *

VI priedas

Popiežiaus Urbono VI bulė

Urbanus Episcopus seruus seruorum dei Dilectis filiis Nobilibus viris Janussio et Semouito ducibus Mazowie, Dobeslao et Spithconi Cracov., Krzeslao Sandomir. Comitibus et Sandiuogio. Palatinis. Ceterisque Baronibus regni Polonie Salutem et apostolicam benedictionem Cum pacis angeli de vnius conuersione seu agentis penitenciam peccatoris congaudeant quanto magis pater spiritualis ex conuersione quorumcunque et precipue personarum sublimitate et generis claritate fulgentium que prius errorum tetra obfuscate caligine ad lumen vere fidei rediere consolatur, quantumve nobis iocunditates attulit dilecti filii nobilis viri Wladislai supremi principis Litwanorum conuersio, dum ipsum renatum fonte baptismatis et obiecto velamento veteris

hominis in nouum hominem per reguracionem (sic)[1] *huiusmodi renasci conperimus et fidei orthodoxe stabilitate firmari, Et quamvis communis debeat cunctis esse leticia et par gaudium noster tamen in hiis precipue exultat animus dum ea conspicimus non ab homine vel per hominem sed per gratiam sancti spiritus operari, ex hoc enim exultamus in domino, et speciali paternaque iocunditate letamur, uosque scire et pro certo tenere volumus, quod statum et honorem predicti principis vt predilecti filii paternis zelamur affectibus, Et ipsum pocius Carissimum in Christo quam dilectum filium si rigor justitie sineret er regem quam ducem appellaremus, sed voces interpellantium qui pro sua consequenda iustitia ad cognitionem iudicii et decisionem patris spiritualis qui illius vices gerit in terris cunctos redemit et creavit et saluos vult fieri recurrunt hujusmodi nostris affectibus abicem interponunt; vt non ea, que cunctis placent, sed que equitatem sapiunt operemur, Nostris enim vel si forsan a vestra alienum hucusque fuit noticia vobis innotescat, Quod dilecti filii nobiles viri Albertus et Wilhelmus duces Austrie et Magister ac tratres hospitalis sancte Marie theutonicorum Jerusalemitani ad nostram presenciam suos nunccios destinarunt, exorantes suppliciter, vt ante omnia de matrimonio vt asserunt inter predictum Willelmum ducem et Carissimam in Christo filiam nostram Hedwigem reginam Polonie illustram contracto et pro parte ipsorum Magistri et fratrum super certis articulis cognosceremus, quibus, cum simus omnibus in iustitia reddenda et precipue in causis matrimonialibus et ecclesiasticis debitores, et ad nostrum et ecclesie spectat iudicium, petentibus non possumus prout nec velle debemus iustitiam denegare, cum etiam tam vobis quam ipsis parati sumus eam paterna beniuolentia ministrare, Quare nobilitatem vestram rogamus et hortamur attente quatinus singulis debita meditatione pensatis quid deceat, quidue expediat in futurum, omnemque dubietatis ammouentes scrupulum, ac de no-*

[1] Man atrodo: *reguracionem fecit,* tai yra revokavo.

bis vt patre benivolo confideatis, cum dicto expediat principi ad fidem conuerco, vt fidei sue ac iustitie firma stabiliat edificia super fundamento fidei quod est Christos Jhesus stabilita, in quo omnis edificatio in sanctum domini templum crescit in quo iam ipse in spiritu sancto cepit coedificari, ad ora obloquentium obstruenda, pro premissis dictique principis ad vestra iustitia prosequenda ad nos et sedem apostolicam recurratis Nos enim tam principi et vobisquam Willelmo ac Magistro et fratribus predictis in premissis iustitiam parati sumus paterna dulcedine ministrare, dictisque regine et principi vobisque quantum saluo honore nostro et acclesie romane poterimus in omnibus pro statu ipsorum regine et principis confouendo, et vestro vt dilectis filiis paternis affectibus complacere. Datum Perusii III. Kal. Januarii Pontificatus nostri anno decimo (1387 metų *gruodžio 29 diena*. – T. N.)*

(Tarnų tarnas vyskupas Urbonas Dievo išrinktiesiems sūnums, kilmingiesiems vyrams Jonušui ir Ziemovitui – Mazovijos kunigaikščiams, Dobeslavui ir Spitkai – Krokuvos, Kšeslavui – Sandomiro ir Sendzivojui, pareigūnams, dvariškiams ir kitiems Lenkijos Karalystės riteriams [siunčia] pasveikinimą ir apaštališkąjį palaiminimą kartu su angelo taika dėl vieno asmens atsivertimo, arba ėmusio atgailauti nusidėjėlio, o ypač nuoširdžiai Dvasiškasis Tėvas džiaugiasi atsivertimu asmenų, spindinčių kilmės aukštumu ir giminės šlove, kurie kadaise šlykščios klaidų tamsos buvo apgaubti, o dabar į tikro tikėjimo šviesą nutarė išeiti, kokį didžiulį džiaugsmą mums atnešė mūsų nepaprastojo sūnaus, kilmingojo vyro, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vladislovo atsivertimas, kai mes patyrėme, jog jis, nuplautas krikšto šaltiniu ir nusimetęs buvusio ankstesnio žmogaus drabužį, šventų apeigų metu pagaliau atgimė nauju žmogumi, o taip patvirtintas teisingo tikėjimo tvirtumas, ir, nors vienoda turėtų būti linksmybė dėl visų ir toks pat džiaugsmas, tačiau dėl šitų mūsų širdis ypač džiaugiasi, kadangi suprantame tai ne žmogaus, ne žmo-

gumi pasinaudojus, o vien Šventosios dvasios malone vykstant, taigi dėl to šloviname Viešpatį ir, ypatingu tėviškų džiugesiu trykšdami, norime, kad Jūs žinotumėte ir tikru faktu laikytumėte, jog minėto kunigaikščio, kaip išskirtinio sūnaus, padėtį ir garbę tėviškais jausmais karštai giname, jeigu jį, brangiausiąjį Kristuje, kaip išrinktąjį sūnų, paženklintų teisingumo nepalenkiamumas ir jį pavadintume valdovu karaliumi, bet prieštaraujančiųjų balsai, kurie tam, kad būtų laikomasi teisingumo, siekdami sužinoti sprendimą ir nutarimą, kreiptųsi pagalbos į dvasiškąjį tėvą, kuris čia, žemėje, atlieka pavedimus ano, Kuris viską atpirko, sukūrė ir nori visus matyti laisvus ir, siekdamas sustabdyti mūsų aistras, kartais stato kliūtis, kad ne tai, kas visiems patinka, bet kas daro aukštuomenę protingesnę, darytume; pagaliau, jei kas nors iš mūsų paminėtų dalykų Jums buvo nežinoma, iš šito pranešimo, tikėkimės, paaiškės, mat išrinktieji mūsų sūnūs, kilmingieji vyrai Austrijos kunigaikščiai Albertas ir Vilhelmas, magistras ir svetingosios Šventosios Marijos Jeruzalietės teutonų broliai mūsų akivaizdoje paskyrė savo pasiuntinius, nuolankiai maldaudami, jog visų pirma tam, kad būtų pripažinta santuoka, sudaryta tarp minėto kunigaikščio Vilhelmo ir brangiausiosios Kristuje mūsų dukters Lenkijos karalienės Jadvygos, sužinotume iš magistro ir pačių brolių visas tikslias aplinkybes, ir visa tai, kai sužinosime, turėsime pranešti teisingumui, o pirmiausia apie santuokos paskatas ir su Bažnyčia susijusius įsipareigojimus bei visa, ką gali spręsti mūsų ir Bažnyčios teismas, to siekiantiems teisingumo negalime ir neprivalome atsakyti, tokiu būdu pasirengę jį vykdyti su tėvišku geranoriškumu ne vien Jūsų, bet ir jų atžvilgiu. Taigi kviečiame ir raginame Jūsų aukštuomenę, kad kasdienės deramos meditacijos pratybomis dėmesingai ir tinkamai ruoštumėtės ateičiai, atmesdami visas nerimastingas abejones, ir kad mumis, kaip geranorišku tėvu, pasitikėtumėte, be to, kad padėtumėte minėtajam į tikėjimą pasukusiam kunigaikščiui, kad stiprintumėte tvirtą savo tikėjimo ir teisingumo pastatą ant tikėjimo pamatų,

nes tai yra Jėzaus Kristaus tvirtovė, kur vykdoma visos Visagalio Dievo šventovės statyba, kurią jis pats ėmėsi statyti Šventojoje dvasioje, kad būtų užčiauptos priešgyniaujančiųjų burnos, kad anksčiau minėti valdovai galėtų laikytis Jūsų teisingumo, į mus ir į apaštališkąjį sostą kreipkitės pagalbos, mat mes tiek valdovui ir Jums, tiek Vilhelmui, magistrui ir minėtiems broliams, su tėviška švelnumu esame pasirengę minėtuose dalykuose vykdyti teisingumą, be to, kiek tik laisva mūsų ir Romos bažnyčios valia galėsime, visuose, su Jūsų karalienės ir valdovo padėtimi susijusiuose, reikaluose, rūpinsimės minėtais karaliene, valdovu ir Jumis, tėviška širdimi džiaugdamiesi Jumis, kaip išrinktaisiais sūnumis. Rašyta Perudžijoje, trys dienos po sausio kalendų, mūsų pontifikato dešimtaisiais metais (1387 metų gruodžio 29 diena. – *T. N.*).

Paimta iš Luko Davido (t. VII. – P. 201–203), Hėnigo leidimo, iš Slaptojo Karaliaučiaus archyvo registrų.

Be to, ką mes pasakėme, apie šią aplinkybę, reikėtų pridurti: lenkai pirmareikšmiu laikė interesą, kad Vilhelmas nebūtų jų karalius; pirma, kadangi visad vengė ryšių su Austrija; antra, kadangi tie rūmai buvo parsidavę kryžiuočiams. Tad, kai tik pasitaikė Jogaila, kilo labai didelės reikšmės sumanymas. Lenkija, būdama nepriklausoma nuo Lietuvos ir dar su ja, tokia stipria, sąjungoje, galėjo būti tikra savo savarankiškumu. Žinojo, kad popiežius neatšauks Jadvygos ir Jogailos sutuoktuvių, kad ir kokių Vilhelmas ir kryžiuočiai veiksmų imtųsi; kadangi popiežiaus rūmai dar nebuvo tiek smukę, kad tam ryžtųsi savo labo žiūrėdami, Bažnyčios naudai, ką iš krikšto turėtų, ir Urbono VI viešpatavimo garbei pakenktų. Juk jeigu Ziemovitas ar kuris kitas kunigaikštis būtų vedęs Jadvygą, tuojau pat prieš popiežių būtų stota su visai autentiškais liudijimais Vilhelmo su Jadvyga pirma įvykusios santuokos, kuo visais laikais lengva pasirūpinti; ji buvo jam palanki, tad abiejų sutuoktinių paliudijimas užtikrintas. Taigi pagavi politinė nuovoka ir susiklosčiusios ypatingos aplinkybės Jogailą pasodino į Lenkijos valdovo sostą.

* * *

VII priedas

Raštai kryžiuočiams

I. [Vytautas raštu pasižada...]

Vytautas raštu pasižada ištesėti pirma ordinui duotus užrašymo aktus. Transumpto, pateikto IV priede, tęsinys.

..... *Secunda vero littera sigillata fuit duobus Sigillis in pressulis pergameneis ab infra appendentibus et ambo Sigilla fuerunt ab extra de communi glauca cera Sed ab intra primum fuit derubea Sed secundum de artificiosa glauca cera fuit eciam primum rotunde disposicionis Secundum vero oblonge forme. In primo apparebat quasi species equi currentis cum insidente armato tenente gladium in dextra et Subscripcio ejus erat Sigillum Witoldi ducis in Trokken In secundo vero Sigillo apparebat quasi ymago viri stantis et habentis manus elevatas ac si oraret et superscripcio ejus erat litteris Rutenicis quas legere nescivi Tenor vero littere sequitur in hunc modum.*

..... O antrasis laiškas buvo antspauduotas dviem antspaudais, kabančiais pergamento apačioje, ir abu anstpaudai iš išorės buvo tokio pat geltono vaško, bet iš vidaus pirmasis buvo raudono, o antrasis – kokybiško geltono vaško, be to, pirmasis buvo apskritos konfigūracijos, o antrasis – pailgos formos. Pirmajame lyg ir buvo matyti šuoliuojančio žirgo su jojančiu raiteliu, dešine ranka laikančio kardą, atvaizdas ir užrašas ant jo buvo – antspaudas Vytauto, Trakų kunigaikščio, antrajame antspaude matėsi tarsi stovinčio vyro, laikančio pakeltas rankas ir tarsi besimeldžiančio atvaizdas, o jo užrašas buvo įrašytas rusiškomis raidėmis, kurių nemokėjau perskaityti. Minėtojo laiško turinys buvo išdėstytas taip:

Wir Withawt von gotis gnaden Herczog czu Luczig vnd czu Garten, vorieh vnd bekenen offentlicht in desem briue, das wir veste und genczlich halden wellen alle vnse briue vnd gelobde die wir vorschreben haben dem Erwirdigen geistlichen Herren Heren Conrad Czolner vom Rotensteine Homeister dutschis ordins vnd dem Ordin do wir vortrebenworden von vnsern Fettern vs vnsirn feterlichen erbe, des quomen vir czu Im und begoben vns gote vns dem Erwirdigen geistlichen Herren Heren Conrad Czolner vom Rotensteine Homeister des dutschin Ordins vnd dem Ordin czum Cristengloyben, als das wir vns vorschreben haben in den vorgenanten cziten in den briuen, die in des erwirdigen Herren Heren Homeisters gewelden sint, die welle wir gäncz veste vnd stete halden, vnd nummer widder den Ordin gethun ewiklich in keynerleye wise mit all den vnsirn. Vnd das was vnuorseret vnd vnczubrochen blibe, So haben wir Herczog Withowt czu Luczig und czu Garten vnsir Ingesegil mit vnsirm rechten wissen vnd willen mit dem Irluchten fursten Herczogin Iwan von Galschan Ougemundes Son der auch sin Ingesegil mit vns an desen Brief hat losen hengen Der do gegeben is an der Licke in dem Jare noch gotis gebort Tusunt dreyhundert Nuenczigkun der neesten Mitwoche vor Fabiani vnd Sebastiani der Marterer (sausio 19 dieną. – T. N.).*

(Mes, Vytautas, Dievo malone Lucko ir Gardino kunigaikštis, skelbiame ir viešai šiuo raštu pripažįstame, kad tvirtai ir be išlygų norime laikytis visų savo raštų ir maloningajam dvasiškajam valdovui, Vokiečių ordino didžiajam magistrui ponui Konradui Ciolneriui Rotenšteinui ir ordinui duotų pažadų, kai mes savo pusbrolių buvome išvaryti iš savo tėvonijų, atvykome pas jį ir pasikliovėme Dievu bei maloninguoju dvasiškuoju valdovu, Vokiečių ordino didžiuoju magistru ir ordinu, krikščioniškuoju tikėjimu, tuokart mes davėme pažadą raštais, kurie yra maloningojo pono, didžiojo magistro rankose; jų norime tvirtai ir be išlygų laikytis ir niekados nieko prieš ordiną nesiimti jokiais atžvilgiais kartu su saviškiais. O tam,

kad tai nebūtų pažeista ir sulaužyta, mes, Lucko ir Gardino kunigaikštis Vytautas, prikabiname savo antspaudą, kaip dera, su mūsų valia ir žinia, prie šviesiojo kunigaikščio Jono Alšėniškio, Algimanto sūnaus, kuris taip pat savo antspaudą kartu su mumis prie to rašto liepė prikabinti. Rašyta prie Lyko, 1390 metais nuo Viešpaties gimimo, trečiadienį prieš kankinius Fabijoną ir Sebastijoną (sausio 19 dieną. – *T. N.).*

Acta sunt hec anno Indiccione Mense die hora pontificatu et loco quibus supra Presentibus discretis viris Andrea Plebano in Schonenberg Henrico Stange et Hoykone de Konget clericis Pomezaniensis et Culmensis diocesis Testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

(L.S.)

Et ego Nikolaus Rompardi clericus Pomezaniensis diocesis publicus Imperiali auctoritate Notarius quia requisitus ut prefertur prefatas litteras in presencia dictorum Testium de manibus Magnifici et venerandi principis domini Magistri generalis supradicti recepi de verbo ad uerbum propria manu fideliter scripsi et transsumpsi collacione diligente hincinde prehabita presens hoc transumptum siue publicum instrumentum exinde confeci Signoque et nomine meis solitis me subscribens signaui in fidem et testimonium omnium premissorum.

(Visa tai padaryta tokiais ir tokiais indikcijos, pontifikato metais, mėnesį, dieną ir valandą, tokioje ir tokioje vietoje, dalyvaujant žemiau surašytiems supratingiems vyrams: Andriui, Šionebergo atstovui, klierikams Henrikui iš Stangės, Hakonui iš Kongės, Pomezanijos ir Kulmo vyskupijų liudininkams, specialiai pakviestiems ir pašauktiems dėl anksčiau minėtų dalykų.

Ir aš, Mikalojus Rompardis, Pomezanijos vyskupijos klie-

rikas, ir, valdovo pavedimu, valstybės notaras, jau anksčiau, kaip buvo minėta, peržiūrėjęs išvardintų liudininkų akivaizdoje nurodytą laišką, gautą iš minėto šlovingojo ir dievobaimingo valdovo vyriausiojo magistro rankų, žodis žodin savo ranka patikimai perrašiau ir, uoliai sugretindamas, perteikiau ir dabar šitaip padarytą nuorašą, tai yra viešą dokumentą, štai pabaigiau bei savo įprastais antspaudu ir vardu pats, apačioje pasirašydamas, patvirtinu, pasitikint ir liudijant visiems anksčiau minėtiems asmenims).

Iš Luko Davido (t. VII. – P. 178–179).

Šis transumptas yra Slaptajame Karaliaučiaus archyve (stalčius 56. – Nr. 4); *Napierski.* Index Corp. dipl. – Nr. 464. Spausdinta: *Baczko.* – B. II. – S. 243; taip pat: Preuss. annal. – Quart II. – S. 44.

II. Žemaičių pasiuntinių raštas kryžiuočiams

Wissentlich si alen di desenbriff seen, horen oder lesen, das wir nachgeschrebene, von des gemeinen landes wegen, czu Samaiten, als Maisebuth, Dirzshel, Ruckunde, Jawschen son, gesessen in dem lande czu Medniken, Sqwaybuth, Eymund, Tilen, Dawchs, Ragel, Skutcz, gesessen in dem lande Caltheneen, Zilse, Pampli vs dem lande Knetow, Eynur, Eywild, ejnuren bruder, Wide, Getcz, Eybutte, Ramouit vs deme lande czu Krazow, Bimund, Surgail Gelwan, Swithen, vs deme lande czu Widnckeln, Zawden, Clawsegail, Hosteike, vs dem lande czu Cosieen (Raseiniai? – T. N.) Sunde Wilawde, Erim Gineoth, Jotheke, Dramutte, vs deme lande czu Erugeln, Mit deme abersten Marschalke vnd mit den Herren czu Prussen, aber ein haben getragen von der gemeinen landes wegen czu Samaiten, also das wir vorgeschrebene, Könige Withowten, dem obersten Marschalke, vnd den Herren czu Prussen, globt haben czu helfen, wider alle Ire Vinde und einen Frede gemacht haben mit In, vnd si mit vns, also das die lute von Prussen sicher

mogen czin in das land tzu Samayten, do selbes tzu Kowfslagen, des selben gliech, solle wir von Samaiten ouch wedir tzien ken Jurgenburg, ken Rungnit vnd ken der Memil in Ireland, den selben Frede welle wir stete und veste halden, Vortme were is, das wir czu Howse quemen in einer Reisen, so sullen Ire lute frede haben, vor alle di jene die von vns, vs dem lande czu Samayten sint, vnd sollen ouch frede wedir haben, vor den Iren, Were is ouch, das si imand, von Irem Vinden welde slaen, so solle wir In helffen, des selben glich sollen si vns von Samaiten ouch wedir tun, Vortme, geschege in also, das eine Irrunge werde czwisschen In vnd vns also, das eines sich an dem an dem worgese, is were an slachtunge, oder an Dübe, oder was czweitracht czwisschen In und uns entstunde, is were wor ane is were, der sal macht haben, der oberste Marschalk, vs deme lande czu Prussen, mit viren der eldesten do selbers vs deme lande, die man der czu gibt von Irr wegen, So sol is ouch macht haben kunig Withowt vnd vire del eldesten, vs dem lande czu Samayten, die dor czu werden gegeben von unser wegen, Was di selben tzene sprechen, vor eine fruntschafft, vnd vor ein recht, dor an sollen si sich von beidersiet lasen gnugen, vnd nimand sal do wedir sprechen, Vff das dese vorgeschrebene Ding, stete vnd veste werden gehalden, vnd czu merer sicherheit, so haben wir unsern Kunig Withowten gebeten das her sin Ingesegil an desen briff hat lasen hengen Want wir selben keine Ingesegele haben Gegeben vff dem Huse Kunnigsberg, in der Jaren unsers Herren Tusund dri hundert, in dem nuenczigsten Jare, an dem nechsten Donirstage nach dem Pfingstage (gegužės 26 dieną. – *T. N.*).

(Tegu būna žinoma visiems, kurie tą raštą skaito arba girdi skaitomą, kad mes, žemiau nurodyti iš viso Žemaitijos krašto, būtent Vaižebutis, Dirkstelis, Rukundė, Jaušaitis – Medininkų pavieto gyventojai; Skvaibutė, Eimantas, Tylenis, Daukšas, Ragelis, Skučas – Kaltinėnų pavieto gyventojai; Žilpė, Pamplis – iš Rietavo pavieto; Einoras, Eivildis, ano brolis, Vitė, Gečas, Eitutė, Ramuotis – iš Kražių pavieto; Bimantas, Surgaila, Gelvainis,

Surtenis – iš Viduklės pavieto; Šiaudenis, Klausigaila, Aisteikė – iš Raseinių pavieto; Sundė, Vilaudė, Eirimas, Giniotis, Joteikė, Dramutė – iš Ariogalos pavieto su Prūsijos didžiuoju maršalka ir didikais sudarėme sutartį dėl reikalų, su visu Žemaitijos kraštu susijusių, tokio turinio: kad mes, aukščiau išvardinti, prisiekėme karaliui Vytautui, didžiajam maršalkai ir Prūsijos didikams teikti pagalbą kovoje su bet kokiais priešais ir sudarėme su jais, o jie su mumis – taikos sutartį, kad Prūsijos žmonės galėtų saugiai lankytis Žemaitijos krašte, ten prekiauti, lygiai taip mums iš Žemaitijos valia lankytis Jurbarke, Ragainėje ir Memelyje, jų krašte. Tokią taikos sutartį norime nuolatinę ir tvirtą išlaikyti. Jeigu atsitiktų, kad mes keliaudami atvyktume į kokią nors pilį, tenykščiai žmonės turi būti ramūs, be kitų, ir tie, kurie yra iš Žemaitijos krašto (bėgliai), irgi turi taikos laikytis. Jeigu taip atsitiktų, kad iš jų kas panorėtų su savo priešu kariauti, privalome anam teikti pagalbą, tuo pačiu jie mūsų žemaičiams turi atsilyginti. Jeigu kiltų kokių nesusipratimų tarp jų ir mūsų, kad vieni prieš kitus užsimirštų – ar muštynes sukeldami, ar apsivogę, ar ginčas tarp mūsų įsiplieksty, – tokiu atveju, kad ir kur tai būtų, didysis maršalka iš Prūsijos šalies ir dar ketvertas bajorų iš to paties krašto, taip pat karalius Vytautas su ketvertu bajorų iš Žemaitijos krašto, tam mūsų duotų, apsvarstytų, ir toks sprendimas laikytinas draugišku ir teisėtu, kuriuo abi pusės turi tenkintis be jokių kieno nors prieštaravimų, tad, tokiomis aukščiau minėtomis aplinkybėmis atsiradęs, turi būti paskelbtas nepažeidžiamas. Didesnio tikrumo dėlei prirašėme mes karalių savo, Vytautą, kad prie to rašto įsakytų savo antspaudą prikabinti, kadangi mes patys antspaudo neturime. Rašyta Karaliaučiaus pilyje 1390 Viešpaties metais, ketvirtadienį po Sekminių (gegužės 26 dieną. – *T. N.*).

Tos transakcijos originalas, rašytas ant pergamento, su Vytauto antspaudu, raudoname vaške, kiek pažeistu, pergamento juostele prikabintas, apie 3/4 colio skersmens yra saugomas Slaptajame Karaliaučiaus archyve.

III. Kryžiuočių reversinė sutartis

Wissentlich si allen di desen brieff sehen hören oder lesen, Das wir öbir eyn getragen haben als mit deme ganczen lande czu Samayten, das si Könige Witolden vnd vns globt haben czu helffen, wedir alle vnser Vynde, vnd eynen Frede gemachet haben mit vns vnd wir mit In also Das di vor Samoyten mögen czien Ken Jurgenburg, Ken Rangnith, vnd Ken der Memil in vnser land Do selbist czu Kofflagen, desselben glich, Das die unsern ouch werdir mögen czien in das land czu Samayten, Den selben frede welle wir stete vnd veste halden, Vormte wers, das wir czu Howse quemen in eyner reysen, So süllen Ire lute frede haben vor den vnsern, vnd die unsern, vor den Iren, Wers ouch das si ymand von vnsern vynden welde slan, so sülle wir In helffen, des selben glicht ab vns oder die unsern ymand welde slan, so süllen sie vns ouch wedir helffen, Vormte wers des got nichten welle ab eyne Irrunge würde czwischen In vnd vns also das eyner sich an dem ander vergese, es were an slachtunge, oder an Dübe, ades was czweitracht czwisschen In vnd vns entstunde, es were woran es were, das sol macht haben Konig Witold vnd vyer der Eldisten us deme lande czu Samayten, disy dorczu geben ven Irer wegen, So sales macht haben der Obirste Marschalk us deme lande czu Prüssen mit vyren edelsten us deme selben lande di man darczu gibt, von des Ordens wegen, Was die czeene sprechen vor eyne Freuntschafft vnd vor eyn recht, daran süllen sie sich von beydersyt lasen genugen vnd nymand sol do wedir sprechen, Das dese Ding stete vnd veste werden gehalten vnd czu merer Sicherheit so han wir Engilhard Rabe Obirster Marschalk unsen Ingesegelan an desen briff lasen hengen Gegeben uff deme Huse Königsberg in der Jaren vnsers Heren tusent CCC in deme ne un zigsten Jare am nehesten Dornstage nach dem Pfings tage (gegužės 26 dieną. – *T. N.*).

(Tegu būna žinoma visiems, kurie šį laišką mato, girdi arba skaito, kad mes sudarėme sutartį su visu Žemaitijos kraš-

tu ir jo karaliumi Vytautu, kuris mums prižadėjo padėti kovoje su bet kokiais mūsų priešais, sutarė dėl taikos su mumis, o mes – su juo. Tokiomis sąlygomis: kad žemaičiai gali lankytis Jurbarke, Ragainėje ir Memelyje, mūsų krašte, ir ten prekiauti. Savo ruožtu mūsiškiai gali lankytis Žemaitijoje. Tokios taikos norime nuolatinai ir tvirtai laikytis. Jeigu atsitiktų, kad mes keliaudami užvažiuotume į kokią pilį, mūsų žmonės turi laikytis taikos su vietos žmonėmis, o vietos – su mūsų; jeigu jiems pasitaikytų su kokiais nors priešais kariauti, turime tokiu atveju teikti pagalbą; taip pat, jeigu mes arba mūsų žmonės norėtų su kuo nors kariauti, jie mums turi pagelbėti. Jeigu atsitiktų, nuo ko, Dieve, sergėk, kad per kokius nesusipratimus, tarp mūsų kilusius, nesusitvardytume – ar į muštynes stotume, ar vagystė, ar koks tarpusavio nesusipratimas pasitaikytų dėl kokios nors priežasties, – tada karalius Vytautas ir ketvertas žemaičių bajorų, tam tikslui krašte išrinktų, turės galią spręsti; galią taip pat turės vyriausiasis maršalka ir dar ketvertas bajorų iš jo krašto, ordino duotų; kokią jie pareikš nuomonę – kaip draugai arba pagal teisę – ja abi pusės turės tenkintis ir niekas negalės tam prieštarauti. Kad tas dalykas būtų nuolatos ir besąlygiškai išlaikytas, didesnio tikrumo dėlei mes, vyriausiasis maršalka Engelhardas Rabė, įsakėme prie to rašto mūsų antspaudą prikabinti. Rašyta Karaliaučiaus pilyje 1390 Viešpaties metais, ketvirtadienį po Sekminių (gegužės 26 dieną. – *T. N.*).

Abu iš Luko Davido (t. V. – P. 221–224). Hėnigo pataisyta pagal autentišką nuorašą.

* * *

VIII priedas

Istorijos klaidų taisymai

Rašydamas šį tomą, turėjau taisyti nepaprastai daug dalykų; dabar, taisydamas kronikų klaidas dėl Vytauto emigracijos, savo skaitytojams turiu pateikti žinių, grindžiamų išsamesniu nagrinėjimu, todėl visa tai įdedu į šį priedą.

Visuotinai buvo įprasta manyti, kad esą Vytautas tris kartus emigravo pas kryžiuočius ir tris kartus nuo jų atsimetė. Tai klaida, kartojama net geriausių istorikų *(De Wal.* Histoire de l'Ordre Theutonique; *Baczko.* Preuss. Geschichte; *Kotzebue.* Preuss. ält. Geschichte; *Hlebowicz.* Krótki rys życia Witolda). Tuo tarpu patys patikimiausi šaltiniai *(Lindenblatt.* – S. 85–87; *Wigand.* – P. 302; foliantas „E". – P. 54, 112, 257; didžiojo magistro laiškas Danijos karalienei (Registr. – S. 25), esantis Slaptajame Karaliaučiaus archyve; rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 51 *sequ.*) visai nieko nežino apie antrąją iš eilės emigraciją, juolab apie antrąjį atsimetimą nuo kryžiuočių, kitaip sakant, po 1390 metų tik kartą Vytautui priskiria tokį atsitikimą. O pats seniausias tris kartus pasikartojusio atsimetimo gandonešis – Simonas Grunau (traktatas XIII. – d. X. – § 3). Juo pasekė Dlugošas, Šiucas, Lukas Davidas, Strijkovskis ir kiti. Visi patikslinimai transakcijose, aktuose ir įvairiuose rankraščiuose, esančiuose Slaptajame Karaliaučiaus archyve, pono Foigto ir daugelio kitų tyrinėtojų pastabose, pritaria Lindenblato nuomonei ir rankraštinei Lietuvos (Bychovco) kronikai, kitaip sakant, kad 1388 ar 1389 metais Vytautas, kaip kad norėtų klystantys istorikai, tikrai nebuvo susimokęs su Vokiečių ordinu, visos žinios iš tų laikų liudija, kad tada jis buvo toks ordino priešas, kaip niekados daugiau. Tik, kaip žinome

iš transakcijų originalų, 1390 metų pradžioje sudarinėjo draugiškas sutartis ir ruošėsi emigracijon. Betgi kronikininkai nieko apie tai nekalba, nors Vytautas tuo laiku turėjo svarbių priežasčių suartėti su ordinu. Pirmiausia peržiūrėsime šaltinį, kuris galėjo suklaidinti kronikininkus; kai 1383 metais Skirgaila užvaldė Trakus, paėmė nelaisvėn ten buvusią įgulą ir kryžiuočius, Vytauto šalininkus Žemaitijoje apėmė baimė, ir reikalai, palankūs jam, pakrypo į kitą pusę. Vytautas, būdamas tarp žemaičių, negalėjo jais pasitikėti, buvo priverstas kuo greičiausiai sprukti į Prūsiją ir pasikliauti ordino globa, labiau negu pirma, priimdamas krikštą ir visas sąlygas, kokias kryžiuočiai panoro jam iškelti – tai būtent galėjo būti palaikyta pakartotine emigracija. Nors iš tikrųjų nebuvo atsimesta nuo pirmesnės. Vytautas tik su didžiojo magistro valia ir sutikimu lankėsi Žemaitijoje, kaip savo kunigaikštystėje, ir buvo ordino sąjungininkas (§ 1344 ir 1345). Dėl tos kritiškai neperprastos aplinkybės turėjo atsirasti klaidų, visam tam reikalui esminių; buvo perkeldinėjamos datos, stengtasi, kad būtų panašu į tiesą, juk buvo sunku pripažinti ir suprasti, kaip taip lengvai leidosi tris, vienas po kito, kartus apmulkinami. Pats Kojalavičius dėl to susimąsto, nors pėda pėdon seka Strijkovskiu. Tikriausiai norėdami išvengti to prieštaravimo, Korneris (ap. *Eccard.* – P. 1147), taip pat Krancas (Vandalia. – L. IX. – C. 15) pažymi, kad Vytautas antrą kartą ne savo valia pas kryžiuočius atvyko, bet buvo jų pagautas į nelaisvę kažkokiame mūšyje, po to jam dovanota laisvė, gavo tris pilis su įpareigojimais kiekvieną kartą, atsiradus reikalui, stoti kovon su lietuviais; paskui, antrąkart atsimesdamas, tas pilis sudegino. Glebavičius Vytauto gyvenimo aprašyme pasaką apie pakartotinę emigraciją kitaip perdirbo, tačiau vengė nurodyti datas, kurios visą jo statinį būtų sugriovusios. Jau išvardijant pilis yra dalykų, klampinančių į klaidas. Vygandas pirmasis šiuo reikalu pripainiojo. Metenburgų buvo du: *Neuhaus* ir *Neugarthen,* kas reiškia tą patį. Todėl tad: *Nawądz* ir *Nangard* – mūsų

rašytojų paimti, todėl tad ir Luko Davido (t. VII. – P. 194–195); Vytautas tuo pačiu kartu degina Jurbarką, Marienburgą, Ritersverderį, Ragainę ir Memelį. Dėl to De Valis (t. IV. – P. 37) Vytautą po antrojo atsimetimo pasiunčia netgi niokoti Livonijos, nes tų pilių pavadinimai, jam nesuprantami, atrodė esantys iš Livonijos geografijos. Ir bedrai metraštininkai yra labai nepatikimi šiuo atžvilgiu, būtent, kurias pilis, po kurio atsimetimo sunaikino.

* * *

IX priedas

1398 metų taikos sutartis

Tas aktas yra toks reikšmingas mūsų istorijoje, kad mes negalime jo čia praleisti, nors ir yra spausdintas, abiem kalbomis, kaip buvo parašytas. Kadangi mes nurašėme nuo a. a. Hėnigo redaguoto nuorašo, galime laiduoti, kad šis nuorašas yra kur kas tikslesnis ir labiau atitinka originalą.

In nomine Sanctae et Individuae Trinitatis Amen. Alexander alias Witaudus Dei Gratia, Supremus dux Litwaniae et Russiae, vniuersis praesentibus et posteris praesentium notitiam habituris, salutem et rei gestae ad perpetuam memoriam cognoscere veritatem. Cum auctor pacis, ad pacis et vnitatis spiritum, suis rigorosis monitis ed mandatis sedule nos inuitet, dignum arbitramur, ut inueteratae displicentiae, querre, et offense contra venerabilem Ordinem beatae Mariae de domo Theut. Irlitan. per nos diutius exagitare, in pacem perpetuam remissionem, et con-

cordiam, contemplationem orthodoxae fidei commutentur; hinc est, quod nos de illustrium et nobilium nostrorum consilio cum venerabili domino Conrado de Jungingen Magistro generali suisque conpraeceptoribus dicti Ordinis, Anno, die et loco infra scriptis, certum terminum placitorum, concorditer celebravimus, super pace inter nos, nostros et terras nostras, ex una, ex dictum magistrum generalem, suos et terras eiusdem ordinis, parte ex altera facienda, perpetuo et firmanda. Et variis praemissis tractatibus tandem non coacti, nec vii aut metu compulsi, sed sponte et bona voluntate, sinceritatem animi nostri, quam reuera ad fidem Christi gerimus, expressimus in hunc modum. Inprimis siquidem promissimus: In omnibus terris nostris pro posse nostro fidem catholicam dilatare, sacrosanctae Romanae Ecclesiae, sacroque Romano imperio ea exhibere nullorum Christianorum terras, excepta uia defense aut propulasande iniuriae unquam manu nostri exercitus inuadere, an ut inuadantur ullos cum proposito et voluntate admittere, et quidquid nobis fuerit possibile, intuitu Christianae fidei, una cum nostris ducibus et proceribus infra scriptis firmiter adimplere. Insuper promisimus et praesentibus bona fide promittimus, quod ex nunc et in antea tenebimus pacem inuiolabilem et concordiam, cum dicto domino Conrado Magistro, suis successoribus, totoque Ordine praedicto, ac praelatis et Ecclesiis in Prussia et Livonia, eorum et earum terris quibus libet terrarumque incolis, perpetuis temporibus obseruare, nec unquam uolumus et debemus aliquam ligam inire aut facere contra Ordinem et Ecclesias praedictis cum dominis aut aliis hominibus quibuscunque et rancore quolibet postposito omnes et singulas iniurias si quas nobis an nostris per se uel alios quoslibet intulerunt, remittimus penitus et offensas. Insuper limites et terminos inter nostras et eiusdem ordinis terras distingui fecimus, in hunc modum, incipiendo in quadam insula dicta Sallyn, sita in fluvio, dicta Memla, habente sub se insulam aliam dictam Romeywerder, et ita ab extremitate superiori dictae insulae Sallyn directe progrediendo ad fluuium dictum Naweze in

declino seu ualle continue sub sylua dicta Heiligenwaldt. Ab hinc dictum fluuium sequendo in mediis fluctibus usque in Wiswilten ascendendo; Adhinc linealiter et directe eundo ad quendam lapidem magnum, dictum Rode, iacentem in fluvio dicto A, et Rode uulgariter nuncupatum. Ab isto lapide ascendendo super stagnum dictum Smarden. Ab hinc directe ad lacum seu stagnum dictum Apertense, a dicto stagno seu lacu per directum eundo usque ad uiam uulgariter nuncupatum der Prengelsche Wegk, Ab hinc directe usque in Nenemeythen. Ab hinc linealiter procedendo uersus finem seu aciem merice uulgariter dicte die Heyde ad locum, ubi fons oritur, Ab dicto ortu fontis procedendo per directum in solitudinem quandam, communiter Wiltnusze dictam, ubi fluuius Egloffe ortum habet. Ab hinc directe eundo per medium dictae solitudinis, uidelicet Wiltnisze usque ad terminos illorum de Ploscove. Et hi omnes termini praemissi siti sunt uersus Lyuoniam ascendendo, versus uero Prussiam termini subscripti per dictum ordine perpetuo sine quolibet contradictionis abstaculo habebuntur. Incipiendo a supra dicta Insula Sallyn, in directum procedendo usque ad fluuium dictum Suppe. Ab hinc ascendendo ad locum ortus sui. Abhinc directe progrediendo usque ad fluuium, qui effluit a locu dicto Metensehe et dicitur uulgariter Metenfliesz. Ab hinc per descensum fluuii usque ad miliare prope fluuium qui Nare dicitur. Et abhinc eundo directe usque in dictum fluuium Nare. Denique promittimus. Quodsi Illustris Dominus Semovethus dux Masouiae, haeredes aut sui successores, a dicto Ordine redemerint Castrum dictum Wiese cum suis pertinentiis, Nos nostri haeredes aut successores debebimus certos limites seu terminos cum eodem duce, suis haeredibus aut successoribus inter nostras et Masouiae terras facere, iuxta bonam, iustam et legitimam informationem certum sedentium hominum antiquorum. Omnes igitur terras versus Prussiam et Liuoniam, per praedictos limites, ut praemittitur, distinctas cum omnibus suis iuribus et utilitatibus ad praedictum Ordinem expresse, recognoscimus perpetuo pertinere. Quibus etiam,

si quid iuris in easdem, nobis nostris cohaeredibus, haeredibus et successoribus competeret seu competere posset, expresse praesentibus renuntiamus. Caeterum terrae ac dominia Ruthenorum de Plescowe qualitercunqne, siue per nos aut per ipsum Ordinem coniunctim aut diuisim acquisite fuerint, vel alias qualitercunque deuenerint, solus Ordo easdem perpetuo obtinebit. Necunquam bona fide eundem, quo minus easdem obtineat, inpediemus. Insuper uolumus, quod homines Ordinis et Ecclesiarum praedictarum in omnibus terris nostris mercari et negotiari libere ualeant absque thelone s, aliisque exactionibus, quos etiam tenebimur sicut nostros, saluis tamen theoloneis ab olim institutis ac quibuslibet edictis nostris editis et edendis, in terris nostris, quibus nostri ortantur et dicti Ordinis homines sunt ortati. Praeterea nullum censitum, mancipium an seruum Ordinis sine expressa licentia Magistri generalis, qui pro tempore fuerit, debebimus ad terras nostras recipere aut locare. Item nobis inexpeditione communi cum praedicto Ordine et ipsius hominibus existentibus, quotquot ipsi captiuauerint suos habeant et teneant ut captiuos; excessus quoque et maleficia per Ordinis homines qualitercunque commissos et commissa, capitaneus exercitus Ordinis libere iudicabit. Excessus vero communes, per utriusque exercitus insunt et communiter iudicabuntur. Nullos insuper armigeros; Dominos milites, vasallos uel alterius cuiuscunque generis homines etiam si Christi fideles fuerint in dampnum seu praeiudicium ipsius Ordinis aut suorum scienter unquam per terras nostras ire promittemus, sed impediemus et prohibebimus iuxta posse. Insuper omnes proscriptos seu banitos a terris Ordinis non recipiemus ad terras nostras, maxime qui in sui uindictam homicidia uel incendia ordini eul ipsius hominibus comminantur.

Praeterea per terras dicti Ordinis contra quoscunque nunquam traducemus exercitum aut traduci, per quemcunque faciemus, nisi expresse fuerit de beneplacito praedicti Ordinis. Quo obtento damnum nequaquam Ordini aut ipsius hominibus

inferemus. Omnia vero et singula praemissa in articulis praemissis et eorum quodlibet contenta bona fide promittimus pro nobis, haeredibus, cohaeredibus ac quibuslibet successoribus nostris firmiter ac inuiolabiliter obseruare, nec unquam contraveniemus aut contraveniri procurabimus per quoscunque arte, ratione, ingenio, de iure, vel facto, consilio uel auxilio, publice uel occulte. In quorum omnium euidens testimonium et fidem de et super omnibus praemissis, litteras tam in latino quam theutonico per omnia eiusdem sententiae nostri maioris et omnium subscriptorum nostrorum Nobilium Sigillorum munimine mandauimus communiri. Et nos, Woldemir patruus dicti Ducis domini Alexandri, Sigismundus frater ejusdem dicti domini ducis Alexandri, Georgius de Pinska, Michael de Zasla (iš Zaslavlio. – *T. N.), Alexander de Staradup, Iwan de Galscha, Iwan de Drutzk Duces, Jamund de Cletzka Mynghail Capitaneus in Aschmynna, Manewit Capitaneus in Wilna, Bratus de Uys, Wayssel filius Boreyken, Czapurno Marschalcus curiae supra dicti domini Alexandri ducis, Gatud* (Goštautas. – *T. N.) Capitaneus in Krewa, Kymunt, Gynewille Capitaneus in Trakken, Sungel* (Sungaila. – *T. N.) Capitaneus in Cawen, Walimund filius Bluskeu, Wigail Capitaneus in Wilkomir, Astik Capitaneus in Vspalle, Careybo* (Kareiva. – *T. N.) Capitaneus in Medeniken, Boywid Capitaneus in Kerna, Gyrde, Schaumundi filius, Godhard filius Tauthegnide, Gynthowd filius Wilgaws. Nobiles seu proceres terrarum Litwaniae et Russiae, praedictarum. Omnia et singula in supradictis articulis et in eorum quolibet contenta ratificantes et approbantes. Promittimus bona fide, fraude et dolo proculmotis, quod dominum nostrum supradictum illustrem, Alexandrum alias Witaudum, supremum ducem Litwaniae et Russiae, omnesque ipsius haeredes, cohaeredes et successores ad dictam pacem tam rationabiliter et solenniter firmatam inter dictum dominum nostrum et suos ex una Et uenerabilem superdictum ordinem ex alia parte seruandam cum omnibus Christi fidelibus, praecipue cum Ordine dicto, per omnibus iuribus nostris et*

modis nobis possibilibus et ad quaelibet tacta capitula, ut praemittitur seruanda, praedictos dominos nostros fideliter hortabimur et efficaciter inducemus. Et in eorundem testimonium euidens, sigilla nostra praesentibus sunt appensa. Datum supra fluuium dictum Memla in Insula dicta Sallyn Anno Domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo Octavo, duodecima die Mens, Octobris, Praesentibus Reuerendis in Christo patribus atque dominis, Domino Heinrico et Domino Andrea Warmien. Sambien, et Wilnen. Ecclesiarum Episcopis, Ac honorabilibus uiris et dominis praelatis, diuersorum statuum et facultatum professoribus ac Magistris Et strenuis uiris militibus et militaribus et aliis plurimis fide dignis testibus ad praemissa.

(Švenčiausiosios ir vienatinės Trejybės vardu, Amen. Aleksandras, arba Vytautas, Dievo valia Didysis Lietuvos ir Rusios kunigaikštis, amžinam atminimui ir visiems dalyvaujantiems bei ainiams, turėsiantiems suprasti šią žinią bei patirti padarytų sprendimų naudą ir teisingumą.

Kadangi taikos vykdytojas savo griežtais perspėjimais ir pavedimais ragina mus taikos ir vienybės dvasion, manome, kad yra verta, jog įsisenėjusi nesantaika, karas ir įžeidimai prieš Palaimintosios Marijos teutonų brolius, ilgai mūsų kurstyti, būtų pakeisti į amžiną taiką, atleidimą, santarvę ir tikro tikėjimo suvokimą; kaip tik dėl to mes, garsiausių ir kilmingiausių mūsiškių nutarimu, su dievobaiminguoju valdovu iš Jungingeno, minėto ordino vyriausiuoju magistru ir jo patarėjais tais metais, dieną ir toje vietoje, kurie nurodyti žemiau, drauge švenčiame galutinį mūsų susitarimą dėl taikos; mūsiškių ir mūsų žemių iš vienos pusės, minėto vyriausiojo magistro, jo riterių ir ordino žemių iš kitos pusės, sudaroma amžina ir tuoj būsianti patvirtinta taika. Tačiau ne įvairių ankstesnių svarstymų paskatinti, ne jėgos ar baimės pastūmėti, o laisvos valios ir gerų norų, taip išreikšdami mūsų sielos, kurią iš tiesų vedame

prie Kristaus tikėjimo, nuoširdumą. Pirmiausia štai ką pažadame: kad visose mūsų žemėse galima katalikų tikėjimą skleisti ir jį palaikyti didžiai šventos Romos bažnyčios ir šventos Romos valdžios pavedimu ir kad mūsų kariuomenės būriai niekada neįžengs į jokias krikščionių žemes, nebent jei reiktų ką nors kelyje apginti arba smurtą atremti, ir atmetame galimybę, jog kieno nors siūloma arba savavališkai būtų įvesta, neleisime to ir visa, kas tiktai bus įmanoma bei atitiks krikščionių tikėjimo nuostatas, drauge su savo vadais ir kilmingaisiais tvirtai vykdysime. Be to, davėme įžadą ir dalyvaujantiems gera valia pažadame, kad nuo šios dienos visada ateityje laikysimės nepajudinamos taikos su minėtu valdovu, magistru Konradu, didžiūnais ir visu nurodytu ordinu, su bažnyčių prelatais Prūsijoje ir Livonijoje, su visomis jų žemėmis bei visų jiems priklausančių žemių gyventojais ir saugosime su jais santarvę per amžių amžius. Be to, norime ir privalome niekada neįeiti į jokią konfederaciją prieš ordiną ir minėtas bažnyčias, prieš valdovus arba kokius nors kitus žmones, nors ir apmaudu būtų kai kuriems arba kam nors asmeniškai, jei kokias nors pavienes skriaudas iš jo arba jo žmonių būtų patyrę, visiškai atleidžiame nusižengimus. Be to, pranešame, kad yra nustatytos sienos ir ribos tarp mūsų ir ordino žemių, tokiu būdu – pradedant nuo vienos salos, vadinamos Salynu *(Sallyn),* esančios upėje, vadinamoje Nemunu *(Memla),* už kurios yra kita sala, vadinama *Romeywerder,* ir taip nuo minėtos Salyno salos viršutinio krašto einant tiesiai iki upės, vadinamos Nevėžiu *(Naweze),* toliau jo posūkiu arba slėniu, pro mišką, vadinamą Šventąja giria *(Heiligenwaldt).* Iš čia einant minėta upe, iki jos vidurio, iki pat Višviltės *(Wiswilten),* nuo čia linija einant iki vieno didžiulio akmens, vadinamo Rode *(Rode),* gulinčio minėtoje upėje ir dėl to liaudiškai vadinamoje Arode, nuo šito akmens brendant per pelkę, vadinamą Smardyne *(Smarden).* Iš šitos vietos tiesiai ežero, arba pelkės, vadinamos Apeitų *(Apertense),* link, o nuo šitos, paminėtos pelkės, arba ežero,

einant tiesiai ligi kelio, dar vadinamo Brengeliškių keliu *(Prengelsche Wegk),* nuo čia tiesiai iki Nevemintos *(Nevemeythen).* Iš šitos vietos žengiant tiesia linija iki krašto arba pabaigos liūno, liaudiškai vadinamo Ganykla *(die Heyde),* iš kur trykšta šaltinis, nuo minėto šaltinio ištakų einant tiesiai vienos dykvietės, visų vadinamos dykra *(Wiltnusze),* link, kur prasideda upelis Eglosė *(Egloffe).* Iš čia einant tiesiai per nurodytos dykros vidurį, nes dykra *Wiltnusze* tęsiasi iki Plocko *(Ploscove)* gyventojų sienų. Ir visos šitos pažymėtos sienos yra kylant Livonijos ir minėtų Prūsijos sienų link, kurių minėtas ordinas amžinai laikysis be jokių prieštaravimų. Pradedant nuo minėtos Salyno salos, einant tiesiai iki upės, vadinamos Šešupe *(Suppe),* iš čia einant tiesiai iki jos aukštupio. Iš šitos vietos einant tiesiai iki upės, ištekančios iš ežero, vadinamo Metų *(Metensehe)* ežeru, o liaudiškai praminto *Metenfliesz.* Iš čia, leidžiantis upe žemyn iki sienos riboženklio, stovinčio netoli upės, vadinamos Narevu *(Nare).* Ir nuo šitos vietos einant tiesiai minėta Narevo upe. Be viso to, štai ką pažadame: jeigu šviesiausiasis valdovas Ziemovitas, Mazovijos kunigaikštis, jo įpėdiniai arba paveldėtojai iš minėto ordino atsiimtų tvirtovę, vadinamą *Wiese,* su aplinkinėmis žemėmis, mes, mūsų įpėdiniai ir paveldėtojai privalėsime nustatyti aiškias sienas arba ribas su šituo kunigaikščiu, jo įpėdiniais ir paveldėtojais tarp mūsų ir Mazovijos žemių, vadovaudamiesi patikimais, teisingais ir teisėtais ten gyvenančių seniausių vietinių gyventojų parodymais. Taigi visas žemes Prūsijos ir Livonijos link, pagal visas teisines nuostatas ir naudą atskirtas anksčiau nurodytų sienų, aiškiai pripažįstame amžinai priklausant minėtam ordinui. Ir visa tai čia esančiųjų akivaizdoje aiškiai pareiškiame mūsų palikimo dalininkams, paveldėtojams ir įpėdiniams, tai yra visiems tiems, kurie siektų arba galėtų siekti į jas teisių. Kitų žemės arba kokios nors rusinų iš Polocko valdos, jei mūsų arba paties ordino kartu arba atskirai būtų prijungtos arba kokiu nors kitu būdu atitektų, jos visada bus vien tik ordino nuosavybė. Ir laisva

valia niekada jam netrukdysime, kad ir kiek jų turėtų. Be to, norime, kad ordino ir minėtų bažnyčių žmonės galėtų laisvai prekiauti ir dirbti be apribojimų, taip pat tuos, kuriuos priimsime kaip mūsiškius anksčiau įsteigtais laisvais leidimais, kai kurių mūsiškių nurodymu mūsų išleistais ir skirtais mūsų žemėse išdalyti, kuriais mūsiškiai yra aprūpinami, ir ordino žmonės bus aprūpinti. Be to, jokių cenzorių, valdininkų ar ordino tarnautojų be aiškiai vyriausiojo magistro, tai yra asmens, tuo metu einančio šias pareigas, išduoto leidimo neprivalome į savo žemes priimti ar apgyvendinti. Taip pat, jei bendrame su minėtu ordinu žygyje kas nors iš dalyvaujančių mūsiškių arba ordino žmonių ką nors sučiuptų arba iš saviškių kuriuos nors turėtų ir laikytų kaip belaisvius, surengusius pabėgimą arba kokią nors kitą žalą padariusius ordino žmonėms, leidžiama juos teisti ordino kariuomenės vadui. Be to, bendri pabėgėliai, kadangi jie priklauso abiem kariuomenėms, tai ir teisiami bus kartu. Be to, jokie ginklanešiai, karių vadai, vasalai ar kokias kitas pareigas einantys žmonės arba krikščionys, jeigu būtų žinoma, kad yra nuteisti arba teistini paties ordino ar jo žmonių, pažadame niekada neleisti jiems eiti per mūsų žemes, o kaip tik įstengsime sustabdysime ir jų neleisime. Be to, nė vieno nuteistojo ar nusikaltėlio iš ordino žemių į savo žemes nepriimsime, ypač tų, kurie bus nurodomi kaip teisti dėl žmogžudysčių, gaisrų ar padegimų pačiam ordinui arba jo žmonėms.

Dar pridedame, kad per minėto ordino žemes niekada nevesime kariuomenės prieš ką nors ir niekada nebūsime vedami, nebent tai būtų daroma su aiškiu minėto ordino pritarimu. Ir kad tai vykdydami jokios žalos nei ordinui, nei jo žmonėms nepadarysime. Pažadame įpėdiniams, paveldėtojams ir visiems mūsų palikimo dalininkams, kad gera valia tvirtai ir nepajudinamai laikysimės visų kartu ir atskirų pasižadėjimų, išdėstytų nurodytuose dokumentuose ir jų prieduose, ir kad niekada jų nepaneigsime, bet visomis priemonėmis, proto bei prigimties galiomis, įstatymais ir veiksmais, tardamiesi ir naudodamiesi visokia pa-

galba, viešai ir slaptai rūpinsimės, kad nebūtų pasielgta priešingai. Ir šį dokumentą, kuriame lotynų ir teutonų kalbomis išdėstyti visi teiginiai, kaip visų šitų įsipareigojimų akivaizdų ir neginčijamą įrodymą, pavedame patvirtinti mūsų vyriausiojo ir visų mūsų žemiau pasirašiusių kilmingųjų antspaudais. Ir mes, Vladimiras, minėto valdovo kunigaikščio Aleksandro dėdė; Žygimantas, to paties minėto valdovo Aleksandro brolis; Jurgis iš Pinsko; Mykolas iš Zaslavlio; Aleksandras iš Starodubo; Jonas iš Alšėnų; Jonas iš Drucko; Jomantas iš Klecko; Mingaila, Ašmenos seniūnas; Manvydas, Vilniaus seniūnas; Barkus iš Uiso; Vasilijus, Boreikos sūnus; Čupurna, anksčiau minėto valdovo kunigaikščio Aleksandro rūmų maršalka; Krėvos vietininkas Goštautas; Kymantas Ginvila, Trakų vietininkas; Sungaila, Kauno vietininkas; Valimantas, Pluškio sūnus; Vigaila, Ukmergės vietininkas; Astikas, Užpalių vietininkas; Kareiva, Medininkų vietininkas; Buivydas, Kernavės vietininkas; Girdė, Šaumanto sūnus; Gotaras, Tautegindžio sūnus; Gintautas, Vilgaujo sūnus – minėtų Lietuvos ir Rusios žemių kilmingieji bei paveldėtojai, išdėstėme visa tai laisva valia, atmesdami bet kokią suktybę ir klastą. Taigi minėtas šviesiausiasis Aleksandras, arba Vytautas, mūsų valdovas, didysis Lietuvos ir Rusios kunigaikštis, bei visi jo įpėdiniai, paveldėtojai ir palikimo dalininkai, minėtos, taip rūpestingai ir iškilmingai patvirtintos taikos tarp minėto mūsų valdovo ir jo žmonių iš vienos pusės ir didžiai gerbiamojo minėto ordino su visais Kristaus ištikimaisiais iš kitos pusės, privalo laikytis. Ir ypač, kad su minėtu ordinu visomis mūsų teisės priemonėmis ir visais įmanomais būdais būtų, kaip numatyta, laikomasi visų aptartų skyrių, ištikimai raginame ir nenuilstamai skatiname. Ir kaip akivaizdus šitų dalykų įrodymas, mums dalyvaujant, buvo pakabinti mūsų antspaudai. Šitai padaryta upės, vadinamos Nemunu, saloje, vadinamoje Salynu, tūkstantis trys šimtai devyniasdešimt aštuntaisiais Viešpaties metais, spalio dvyliktą dieną, dalyvaujant gerbiamiesiems Kristuje tėvams ir valdovams: viešpačiui Henrikui ir viešpačiui Andriui – Varmijos, Sambijos ir Vilniaus bažny-

čių vyskupams, be to, aukštiesiems vyrams ir ponams prelatams, įvairių mokslų bei dalykų profesoriams ir magistrams, pagaliau karo reikalus išmanantiems ryžtingiems vyrams bei kariams ir daugeliui kitų, kuriuos anksčiau nurodėme, tikėjimu žymių liudininkų).

Paimta iš Luko Davido (t. VIII. – P. 33–38). Hėnigas šį dokumentą pateikė ir dabartine vokiečių kalba (p. 39–44), kai ką pataisęs pagal transumptą, esantį Slaptajame Karaliaučiaus archyve. Originalų neišliko. Ordinas išleido reversinę sutartį, taip pat vokiečių ir lotynų kalbomis (Spec. – Nr. 26, 339; *Napierski*. Index Corp. dipl. – Nr. 528).

Tarp ordino liudytojų paminėti šie: *Wennemar von Brugghenoye Gebiethiger zie Liefland, Wilhelm von Helfenstein Groszkomthur, Werner von Tettingen oberster Marschall, Graf Konrad von Kyburg oberster Spitaler und Komthur zu Elbinge Johann von Beffart oberster Troppier und Kompthur zu Christburg, Burchard von Wobecke Treseler, Bernhard Hevelmann Landmarschall zu Liefland, Friedrich von Wenden Kompthur zu Thorn, Ulrich von Jungingen Compthur zu Balga, Johann von Rumpenheim Compthur zu Brandenburg, Marquard von Zalcbach Compthur zu Ragnit, Johann von Schönfeldt Comthur zu Osterode, Albert Graf von Szwarzburg Comthur zu Danzig.* Visi antspaudai prikabinti prie dokumento.

Vokiškoje originalo kopijoje asmenvardžiai kiek skiriasi nuo pateiktų lotyniškame egzemplioriuje. Todėl krašto genealogijos tyrinėtojams pateikiame ir šį variantą: *Und wir Woldemar des Irluchten forsten Allexandri vornant vetter, Sigismundus des vorgenanten heren Allexandri bruder hertzog Jorge von Pynske, hertzog Michale von Sulssaw, hertzog Alexander von Staradup, hertzog Iwan von Golscha, hertzog Iwan von Drutzka, Jamandt von Cletzke, Mynigail hauptman tzu Aschminne, Menewyde hauptman tzu Wille, Bratusch von der wies, Wayssel, Boreyken son, Czapurne hohemarschalk des vorgenanten Irluchten fors-*

ten heren Alexandri, Chaslud, hauptman tzu Crewen, Kymundt, Genewille, hauptman tzu Tracken, Sungal hauptman tzu Couwen, Walymund, Boschken son Wygail, hauptman tzu Wolkomir, Astik hauptman tzu Vsspale, Coreybo, hauptman tzu Medenyken, Namyr des vogen. Irluchen fersten heren Alexandri Pferdemarschalk, Boywide, hauptman tzu Kernow, Girde, Skamunden son, Gothard Tawtegynden son, Gintowt Mygail son...

Lotyniškajame variante, be kai kurių vardų rašymo skirtumų, praleistas Andrius Nemira.

* * *

X priedas

Apie Rytų apeigų bažnyčios kankinius, nužudytus Vilniuje už šventąjį tikėjimą

Mūsų metraštininkai – nei rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika, nei Dlugošas, nei Strijkovskis, nei Kojalavičius „Lietuvos istorijoje" nekalba apie panašų atsitikimą[1]. Tačiau rusų šaltiniai, iš kurių paimtos Rytų apeigų bažnyčios martirologijos žinios, mums yra aiškiai paskelbę apie trijų garsių lietuvių nukankinimą, todėl turime tą dalyką, kaip istorijos fragmentą, šiame priede aptarti.

Pačioje didžiojo kunigaikščio Algirdo viešpatavimo pradžioje, 1342 metais[2], rusų vienuolis, vardu Nestoras, didžiosios kuni-

[1] Reikia pažymėti, kad laikotarpis nuo 1345 iki 1348 metų Strijkovskio yra praleistas.

[2] *Kulczyński.* Menologium Bazyliańskie*. Šis autorius, sekdamas Kojalavičiumi, to įvykio data nurodo 1329 metus, betgi vėliau, geriau istoriją

gaikštienės Marijos Algirdienės rūmų kapelionas, atvertė kai kuriuos lietuvius krikščionybėn, tarp jų buvo dvariškių, garsios kilmės, du broliai Kuklėjus ir Michlėjus, didžiojo kunigaikščio numylėtiniai. Anksčiau jie slapta laikėsi krikščioniškojo tikėjimo, betgi kai buvo pastebėta, jog jie šalinasi pagoniškų religinių susiėjimų, tam tikromis dienomis nevalgo mėsiškų valgių, nešlovina saulės ir kitų dangaus kūnų, o galiausiai išaiškinta, kad leidosi pakrikštijami ir išpažino krikščionybę, pirmasis – Jono, antrasis – Antano vardu, didysis kunigaikštis įsakė juos abu uždaryti į kalėjimą; tačiau nei ta bausmė, nei grasinimai neprivertė jų atsimesti nuo šventojo tikėjimo. Vis dėlto po metų, praleistų kalėjime, Jonui, tikriausiai laikomam atskirai nuo brolio, pasiryžimas ėmė blėsti; todėl pasiuntė didžiajam kunigaikščiui pranešimą, kad norėtų būti paklusnus jo valiai, jeigu būtų išvaduotas iš kalėjimo. Algirdas, prisiminęs tuos tarnus, kadaise buvusius jo malonėje, įsakė abu išleisti laisvėn. Antanas šiaip ar taip nenorėjo grįžti prie pagonybės; didysis kunigaikštis pats ėmėsi gražumu jį įkalbinėti pasekti vyresniuoju broliu, negailėjo nei palankumo, nei pažadų, kad tik jį palenktų savo pusėn. Betgi niekas neįstengė jo atkalbėti nuo tikėjimo į tikrąjį Dievą. Algirdas įsakė įmesti jį į dar griežtesnį kalėjimą ir visokiais kankinimais pergalėti tą užsispyrimą. Kenčiantysis guodė save apaštalo žodžiais: „Žinome, kaip Dievą mylintiems viskas eina į gera. Kai Dievas su mumis, kas prieš mus!“. Tas kantrumas, tos išmintingos kalbos, tas džiugesys širdyje esant nelaisvėje nustebino visus rūmus, visi bėgo lankyti nelaimingojo Michlėjaus, visi jautė jam didelę pagarbą. Ogi Kuklėjus, kuriam buvo sugrąžin-

---

įsiskaitęs, susivokė, kad Algirdas pradėjo viešpatauti vėliau, todėl juos nukėlė į 1342 metus (Specimen Eccles. Ruth. – P. I). Kulčinskio šaltiniai buvo Rusios ir Livonijos kronikos, bet nenurodė, kurios, taip pat Henstenijus. Pošakovskis *(Poszakowski)* politiniame kalendorėlyje (žr.: Żywoty ŚŚ. Panien. – T. II. – S. 5) tą nukankinimą Algirdui priskiria 1328 metų kovo 3 dieną. Visos tos klaidos pasklido po tinkamai neištirtų Algirdo viešpatavimo pradžios laikų. Tad turime neabejotiną teisę jas ištaisyti.

tas prabangus rūmų gyvenimas, buvo paniekintas ir rūmų, ir miesto. Ypač krikščionių, žiūrėjusių į jį kaip į apostatą, didžiausios paniekos pilnomis akim; patys pagonys priekaištavo jam nepastovumą ir silpnadvasiškumą, prarado visų draugystę ir pasitikėjimą. Netgi didysis kunigaikštis apie jį pasakė: „Jei kas atsimeta nuo dviejų religijų, ar gali būti ištikimas savo valdovui?"

Galiausiai tas dvariškis, žmonių paniekos sugniuždytas, savo širdyje pajuto gėlą ir graužatį dėl prasižengimo Dievui. Nuėjo pas didįjį kunigaikštį ir parpuolęs prie jo kojų, pasakė: „Pone, prisipažįstu tau aiškiai, kad vėl grįžtu prie krikščioniškojo tikėjimo, daryk man ką nori, jau niekados nuo jo neatsimesiu. Dovanok, valdove, kad verčiau renkuosi dalytis su savo broliu kalėjimu ir kankinimais negu kad prabangias tavo rūmų menes". Ta kalba taip įžeidė Algirdą, kad pats ėmėsi jį mušti, įsakė sukaustyti sunkiomis grandinėmis ir įmesti daboklėn kalėti kartu su Antanu. Čia abu broliai, angeliško džiugesio apimti, ėmė garbinti Dievą ir pasakoti žmonijai Atpirkimo stebuklus. Nuo tada jų daboklė tapo šventove, kur buvo garbinamas Kristus. Žmonės nesiliovė dieną ir naktį būriavęsi po daboklės langu, atėję klausytis nuostabių jų pamokymų; daugelis atsivertė ir lėkė į krikščionių šventoves, prašydami suteikti šventąjį krikštą. Kai tokių žmonių kasdien vis daugėjo, kai lietuvių jau minios ėmė išpažinti Kristų, pagonių šventikai įtūžo, nuėjo pas didįjį kunigaikštį ir primygtinai prašė, kad neleistų savo pirmtakų religijai žlugti, net iš pamatų išjudintai, aišku, kokiais kerais, tų dviejų patrakusių krikščionių, nejaučiančių kančių ir pažeminimų, jiems skirtų, gebančių žmonėms akis apdumti ir krikščionybėn atvesti; galop tiek pasiekė, kad didysis kunigaikštis tuos kenčiančius brolius atidavė į žynių rankas. Jie reikalavo pagerbti dievus, tačiau, negalėdami jų priversti, Joną pasmaugė ir balandžio 24 dieną pakorė ant ąžuolo šakos; Antanas dar ilgiau buvo kankinamas; pagaliau, birželio 14 dieną buvo pakartas ant to paties medžio. Nesitikėdami, – pasakoja Viešpaties šventųjų istorija,

– kad netrukus prie to medžio bus pastatyta šventovė Dievo Švenčiausiosios Trejybės Vienybėje garbei[1]. Vyko tai 1347 metais, pagal patikimiausius datos apskaičiavimus[2].

Trečiasis kankinys buvo anų pirmųjų giminaitis – Nižilas, per krikštą pavadintas Eustachijumi, kuris taip pat buvo iš didžiojo kunigaikščio dvariškių, apie jį nežinome ankstesnių gyvenimo detalių, tik kad buvo vadintas *Kruhlec,* tikriausiai tai kokią pareigybę ar ką nors panašaus reiškė[3]. Nukankinus abu pirmuosius, jis taip pat buvo atiduotas į pagonių šventikų rankas: daugelį kartų buvo kankintas, plaktas, laužyti blauzdikauliai, nuo galvos, kurios pagonių papročiu neleido skusti, buvo nuplėšta oda, pagaliau, gruodžio 13 dieną, ant to paties medžio buvo pakartas[4]. Dėl tų šventųjų kankinių ir lietuvių patronų kūnų palaidojimo vietos istorikai nesutaria: Danilavičiaus „Metraštininkas" įsitikinęs teigia, kad Eustachijus buvo palaidotas Vilniuje, prie Šv. Mikalojaus cerkvės, vienoje duobėje su Antanu ir Jonu[5]. Kur ta Šv. Mikalojaus cerkvė galėjo stovėti, negalime tiksliai pasakyti[6].

---

[1] *Orlov J.* Pamiatnik sobytij. – Čast II. – S. 204–207 (antrasis leidimas)*.

[2] Kojalavičius (Miscellanea. – P. 8–9) pasakoja, kad Jonas buvo pakartas balandžio 24 dieną, o Antanas – birželio 14 dieną. Jų atminimą balandžio 14 dieną mini graikų-rusų apeigų bažnyčia, suvienyta su Romos.

[3] *Kruhlec* – pareigūnas iš valdovo svitos.

[4] Danilavičiaus „Metraštininkas". – P. 169–170; Voskresenijos metraštis, išleistas grafo Rumiancevo (p. 534); *Koiałowicz.* – l. c.

[5] *Koiałowicz.* – l. c.

[6] *Garbingasis straipsnio, išspausdinto „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe" (1842. – T. XXIII. – P. 50), autorius įtikinamai įrodė, kad parapinė Šv. Mikalojaus mirties (Uspenjė) cerkvė buvo pati seniausia Vilniuje. Anot jo, ši šventykla stovėjusi dešiniajame Latako gatvės kampe, leidžiantis nuo kalno žemyn. Jai priklausančios kapinės ir popo namai buvo nusidriekę net iki pat Vilnios kranto. Toje gi šventoje vietoje stovėjo metropolijos cerkvė, pavadinta Skaisčiausiosios Dievo Motinos cerkve (Prečistos). Tikrai nežinome, ar šiandieninė Šv. Mikalojaus cerkvė egzistavo ir tų šventųjų kankinių mirties metu. Tačiau, regis, visi faktai kalba už tai, kad buvo funduota jau vėliau. Taigi, manydami, kad šventųjų kankinių Jono, Antano ir Eustachijaus palaikų poilsio*

Kojalavičius teigia priešingai: *Sepulti Vilnae in templo Sanctissimae trinitatis ritus Graeco – Russi vniti* (Palaidoti Vilniuje, Švenčiausiosios Trejybės graikų-rusų unitų cerkvėje)[1]. Todėl tie karstai turėtų būti dabartinėje baziljonų cerkvėje. Leidžiame sau kelti prielaidą, galinčią suderinti tas dvi istorikų legendas. Ąžuolas, ant kurio šakų buvo pakarti kankiniai, galėjo būti toje vietoje, kur Švenčiausiosios Trejybės cerkvė buvo pastatyta vėlesniais laikais, nes pirmoji jos statyba yra antrosios Algirdo žmonos Julijonos, kurią buvo vedęs 1349 metais (§ 1218) laikų, tad neilgai trukus, po tų šventų žmonių nukankinimo, ir galbūt siekiant pagerbti pirmą jų kapo duobę, juk galima teigti, kad pagonys iš pradžių po tuo pačiu ąžuolu juos buvo palaidoję. Tačiau netrukus krikščionys pirmųjų dviejų kūnus perkėlė į Šv. Mikalojaus cerkvę. Tad taip iš padavimų apie pirmąjį palaidojimą ir jų kapo vietoje pastatytą Švenčiausiosios Trejybės cerkvę, ne iki galo perprastų, buvo sukurtas Kojalavičiaus pasakojimas. Betgi Danilavičiaus „Metraštininkui" ir Voskresenijos metraščiui buvo žinoma apie jų kapavietę Šv. Mikalojaus cerkvėje, kur yra ir Eustachijaus palaikai.

Yra dar kitų padavimų apie tų kankinių palaidojimo vietą, į kuriuos nesigilinsime ir dėl jų teisingumo nepriešgyniausime. Apie jų pripažinimą šventaisiais ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patronais pasakytina, kad tai įvyko 1364 metais Carogrado patriarcho Filotėjaus bei Kijevo ir visos Rusios metropolito šv. Aleksijaus protegavimu[2].

---

vieta yra Šv. Mikalojaus cerkvė, galime teigti, jog senoji parapinė cerkvė buvo Latako gatvėje.*

[1] *Koiałowicz.* – l. c.

[2] *Dubowicz.* Hierarch. – Xięga IV. – Rozdział. II. – S. 178; *Koiałowicz.* – l. c.

* * *

XI priedas

Valdovų, susijusių su Lietuvos reikalais nuo Gedimino mirties iki 1407 metų, sąrašas

Popiežiai

Klemensas VI	nuo 1342 metų iki 1352
Inocentas VI	1362
Urbonas V	1370
Grigalius XI	1378
Urbonas VI, Romoje	1389
Klemensas VII, Avinjone	1394
Benediktas XIII, išrinktas 1394 metais, jo abediencija baigėsi 1398 metais, vėl užėmė tas pareigas 1403 metais, Pizos konsiliumo atleistas 1405 metais, Konstanco – 1417, mirė 1423 metais	
Bonifacas IX	iki 1404
Inocentas VII	1406
Grigalius XII, Pizos konsiliumo nušalintas	1409

Vokietijos imperatoriai

Karolis IV	iki 1344
Giunteris Švarcburgas	1349
Vaclovas, nušalintas nuo pareigų	1400
Robertas, Reino palatinato valdovas	1410

Lenkijos karaliai

Liudvikas, Vengrijos ir Lenkijos	nuo 1371 metų iki 1382

Jadvyga	nuo 1385 iki 1386
Vladislovas Jogaila	nuo 1386 iki 1434

Švedijos karaliai

Albertas	iki 1388
Margarita, Danijos karalienė	1412

Danijos karaliai

Olafas, su motina Margarita	iki 1387
Margarita	iki 1412

Rusios didieji kunigaikščiai

Simonas Išdidusis	nuo 1340 metų iki 1353
Jonas Gražusis	iki 1359
Dmitrijus Konstantinovičius	1362
Dmitrijus Doniškis	1389
Bazilijus Dmitrovičius	iki 1425

Čekijos karaliai

Karolis IV, imperatorius	iki 1378
Vaclovas, imperatorius	1419

Kryžiuočių ordino didieji magistrai

Liudolfas Kionichas Vaitcanas, pasitraukė iš pareigų	1345
Dusmeris Arfbergas, pasitraukė	1351
Vinrichas, arba Henrikas Kniprodė, mirė	1382
Konradas Ciolneris Rotenšteinas, mirė	1390
Konradas Valenrodas, mirė	1394
Konradas Jungingenas, mirė	1407

Rygos arkivyskupai

Engelbertas Dalenas, mirė	1347
Fromholdas Tifhuzenas ar Fifhuzenas	1369
Zigfridas Blombergas	1373
Jonas Sintenas, pakeltas Aleksandrijos patriarchu	1393
Jonas Valenrodas, kryžiuočių dvasininkas, savo katedrą iškeitė į Liežo	1418

Livonijos provincijos magistrai

Burhardas iš Dreilėbeno	1341–1345
Gosvinas Herikė	iki 1360
Arnoldas Fitinhofas	iki 1365
Vilhelmas Frimersheimas, arba Frimersenas	iki 1378
Robinas Elcas, arba Jobė, gal Lobė Ulsenas	1379–1390
Venemaras Brugenojė	1391–1401

* * *

XII priedas

Pastabos ankstesniajam tomui ir jo taisymai

Lygindamas kronikų aprašymus su vietovės išsidėstymu, buvau nustatęs didžiojo kunigaikščio Rimgaudo mūšio su Livonijos riteriais, įvykusio 1233 metais, vietą – Užpalių[1] apylinkėse. Tik gavęs mūsų krašto dalykų mylėtojo, garbingojo veterano pono Juozapo Pomarnackio, Subačių seniūno, pastabas iš ap-

[1] Žr. t. IV, § 844.

žvalgos vietoje, įsitikinau savo nuomonę buvus teisingą ar arti tiesos. Taigi netoli nuo Daugailių palivarko, per pusę mylios nuo Užpalių esančio, telkšo ežeras, vadinamas Alksnu *(Alksnis),* kuris labai primena vietą, kur vyko minėtas mūšis, išlikusį Alnpekės kronikoje – *Alsen* (p. 31). Tos vietovės apylinkių padėtis, ypač senovės laikų piliakalnis, pusiasalyje tarp pelkėto slėnio įsispraudęs, kuris anksčiau aiškiai buvo minėto ežero tęsinys, vadinamas legendiniu vardu Rūsis *(Russis),* o, be viso to, dar pusiaukelyje tarp Užpalių ir Daugailių esančios didžiulės kapinės, senovinės, kuriose pilkapiai, vainiku apdėtais akmenimis, vadinami Kapeliais *(Kapele),* tai yra senkapiais; vietovė atvira, bet saugoma anksčiau minėto piliakalnio ir ežero; aiškiai atmintyje iškyla ano garsaus mūšio laukas, kurio labai mažai detalių, tik priminimą kronikose, teturime. Tikriausiai senesni amžiai gebėjo tos pergalės atminimą ilgam įamžinti vardu upeliūkščio, dabar jau menko, – Ringio *(Ringis),* kas atitinka didžiojo kunigaikščio vardą – Rimgaudas *(Ringold),* tarsi epitetas, iš ano žodžio padarytas tokiu būdu kaip lietuvių kalboje įprasta. Šio, dabar tik upokšnio, tėkmė, per pusę varsto nuo pilkapiais nusėto lauko, arba Kapelių, verčia manyti, kad prie jo krantų Rimgaudas laimėjo pergalę, kas aiškėja ir iš strateginių tyrinėjimų.

Antroji pastaba to paties žmogaus maloniai man kartu su pirmesne duota (1838 metais lapkričio 18 dienos laiške iš Bratnavos), įtikina, kad neklaidingai būta nustatytos mūšio vietos taip pat Livonijos riterių su didžiuoju kunigaikščiu Rimgaudu 1236 metais, prie vietos, vadintos Kameniu *(Kamień)*[1]. Juk tarp Tiltagalių kaimo ir Lėvens upės, per pusę varsto nuo ano tekančios, yra laukas, nusėtas pilkapiais, primenantis didelį ten įvykusį mūšį. Taisytina tik viena: buvau klaidingai informuotas, kad esą Tiltagalių kaimas turi vardą, kilusį nuo lietuviškos šaknies *Tyltas,* tuo tarpu tas žodis vietinių šnekoj reiškia – tiltą,

[1] Žr. t. IV, § 850.

grindą, siją, kuris iš tiesų nutiestas į aną kaimą ir davė jam vardą, reiškiantį tilto pabaigą. Nežinau, ar Kamenio upeliūkščio vardas iki šiol išlikęs, ar ne, apsiribosiu tenkindamasis suradęs patį mūšio lauką ir teisingu būdu jį nurodęs; o ypatingos pono Pomarnackio malonės dėka turėjau galimybę ištaisyti pirmesnio tyrinėtojo klaidą. Pagaliau ar tą mūšį nurodysime prie Kamenio, kaip kad senovės kronikininkų, ar prie Tiltagalių, tai reikalo nepakeis, svarbiau, kad turėtume teisingą vietovės vaizdą*.

PAAIŠKINIMAI

P. 60* – Epigrafas, kuriuo autorius papildė tekstą, rengdamas antrąjį leidimą (Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius (toliau – MAB RS). – F. 17. – B. 244/5). Įklija parankiniame penktojo tomo egzemplioriuje (toliau – PEĮ). Citata iš leidinio: *Migelis de Servantesas Saavedra*. Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis. – V.: Vaga, 1997. – T. II. – P. 33. Iš ispanų kalbos vertė Valdas Petrauskas.

Beje, T. Narbutas buvo įsitikinęs, kad tikslesnis Servanteso herojaus vardo lenkiškas atitikmuo esąs ne *Don Kichot,* bet *Don Kiżot* arba *Don Kiszot.*

P. 65* – Žr. paaiškinimą (p. 69*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (V.: Mintis, 1997. – P. 608).

P. 66* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1340 m." (Parankinis LTI penktojo tomo egzempliorius (toliau – PE). – P. 2).

P. 67* – Žr. paaiškinimą (p. 69**) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 608).

P. 69* – Tikriausiai T. Narbutas cituoja tą patį registrą, kurį Martynas Kromeris parengė 1551 metais, tvarkydamas Lenkijos Karalystės archyvą. Žinoma, kad Kromeris rankraščius ne tik suskirstė, bet ir aprašė jų turinį. Būta kelių šio registro kopijų. T. Narbuto rinkiniuose taip pat buvo Kromerio registras:

Index archiwum Koronnego, sporządzony przez *Kromera,* rękopism bardzo starej daty, ale zupełny, pomieścza w sobie znumerowanych artykułów 834// *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach // MAB RS. – F. 18. – B. 185. – L. 6–7. – Nr. 12). Tikriausiai tai taip pat buvo vienas iš Kromerio registro nuorašų.

P. 69** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1341-ieji" (PE. – P. 7).

P. 71* – Sakinys, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 64–65). Žr. paaiškinimą (p. 108*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 611).

P. 72* – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžio „ir" (*i*) (PE. – P. 11).

P. 76* – Žr. paaiškinimą (p. 447**) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 647).

P. 77* – Žr. paaiškinimą (p. 106*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 611).

P. 79* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *Mitawę*), vietoj: *„Nitawę"* (PE. – P. 21).

P. 79** – Tas pat.

P. 83* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 64–65).

P. 83** – Plačiau apie kunigaikštienę Ievą skaitykite T. Narbuto LTI ketvirtame tome (p. 487–488, 3 išnaša).

P. 85* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 64–65).

P. 86* – Kitaip – *Čanibeką*.

P. 87* – Turimas omenyje veikalas: *Schloezer A. L.* Geschichte von Littauen, Kurland und Liefland. – Halle, 1785.

P. 90* – Turima omenyje Jono Vinterturiečio (Johannes

Vitoduranus) šveicarų kronika, kurioje aprašomi XVI amžiaus vidurio įvykiai Pietvakarių Rusioje bei Lietuvoje.

P. 90** – Albertas Argentinietis (tikrasis kronikos autorius – Motiejus Nuvembergiškis). Ši kronika buvo ir T. Narbuto Šaurų dvaro bibliotekoje (*[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 18. – Nr. 255).

P. 94* – Rengdamas antrąjį leidimą, T. Narbutas šioje sakinio vietoje ketino dar kartą įterpti žodį „Vokietijos" *(z Niemiec)* (PE. – P. 40). Be jokios abejonės, suklydo.

P. 96* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *Ringolta*), vietoj: „Mindaugo" (*Mendoga*) (PE. – P. 43).

P. 96** – T. Narbuto ekskursas į 1812 metų įvykius nėra atsitiktinis. Plačiau apie istoriko poziciją 1812 metų Napoleono kampanijoje skaitykite: *Griškaitė R.* Pirmosios Teodoro Narbuto biografijos // Lituanistika. – 1993. – Nr. 2. – P. 3–13. Tekste minimas garsus 1812 metų kampanijos dalyvis, Dono kazokų atamanas, generolas grafas Matvejus Platovas (1751–1818).

P. 97* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 96–97).

P. 98* – Žr. paaiškinimą (p. 210*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 623).

P. 101* – Žr. paaiškinimą (p. 118*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 615).

P. 102* – Žr. paaiškinimą (p. 160*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 619).

P. 105* – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 96–97).

P. 106* – Turimas omenyje leidinys: *Mikłaszewski J.* Rys historyi Polskiej od wzniesienia się monarchii, aż do ostatniego upadku i rozbioru kraju. – Warszawa,

1829 (pirmasis leidimas – 1821, antrasis – 1823, trečiasis – 1825 metais). T. Narbuto naudotas ketvirtasis, 1829-ųjų metų leidimas, buvo pataisytas ir papildytas.

P. 108* – Turimas omenyje veikalas: Panowanie Kazimierza Jagiellończyka Króla Polskiego i W. Księcia Litewskiego, wyjęte z rękopismów *Jana Albertrandego* Biskupa Zenopolitańskiego. Wydał *Żegota Onacewicz*, professor statystyki i dyplomacyi w Uniwersytecie Wileńskim. Z wizerunkami, kartami geograficznemi i tablicą geneologiczną. – Warszawa, 1826. Ši knyga buvo T. Narbuto Šaurų dvaro bibliotekoje (*[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 16 – Nr. 226).

P. 109* – Sakinys, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 64–65).

P. 110* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį LTI leidimą (ten pat). Istorikas cituoja veikalus: [*Naruszewicz A.*] Tauryka, czyli wiadomości starożytne i późniejsze o stanie i mieszkańcach Krymu do naszych czasów. – Warszawa, 1787; *Michalonis Lituani.* De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moscorum. – Basileae, 1615; [*Siestrzencewicz, Stanisław – Bohusz*] Histoire de la Tauride. – Brunświk, 1800 (antrasis leidimas).

P. 111* – Tikriausiai turimas omenyje Joanikijus Bazilovičius (Joannikij Baziłowicz, 1742–1821), ukrainiečių rašytojas, Mukačiovo vienuolyno vienuolis, kuris 1799 metais išspausdino „Brevis notitia fundationis Theodori Kariathoviis" – apie Teodorą Karijotaitį.

P. 112* – Tikriausiai cituojamas garsaus švedų rašytojo ir istoriko Olafo Dalino veikalas (Dalin, 1708–1763).

P. 112** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „Monforon“ (PE. – P. 5).

P. 112*** – Livländische Jahrbücher... von 1030 bis [1761]... *Von Friedrich Konrad Gadebusch*. – Riga, 1770–1783.

P. 112**** – Sakinys, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 64–65).

P. 113* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1352“ (PE. – P. 66).

P. 113** – Tekstas, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj sakinio: „Žemaitijoje vis dėlto pirma epidemijos įvyko smarkus kryžiuočių antpuolis“ (*Na Żmójdzi jednakże poprzedził zarazę silny napad krzyżacki*) (ten pat).

P. 113*** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *Marszałek*), vietoj: „magistras“ (*Mistrz*) (ten pat).

P. 114* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *w obecnym temu opowiadaniu czasie*), vietoj žodžių: „žiemą, prasidėjusią“ (*w zimie poczynającej się*) (PE. – P. 67).

P. 114** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig. : *utrudziły znowu lody na rzekach i bagna zamarzły*), vietoj žodžių: „sustabdė Juodosios mirties plitimą“ (*zatamowały szerzenie się Czarnej Śmierci*) (ten pat).

P. 116* – Šio garsaus XIV amžiaus anglų kronikininko veikale, be kita ko, aprašomi ir 1377–1395 metų įvykiai Avinjone. Pirmą kartą kronika buvo išspausdinta 1652 metais.

P. 141* – Turimas omenyje ordino kronikininkas Jonas Posilgietis (Johann von Posilge, apie 1340–1405), kurį laiką klaidingai vadintas Jonu Lindenblatu (Johannes Lindenblatt). Parašė „Prūsijos žemės kroniką“, apimančią įvykius nuo 1360 metų iki autoriaus mirties 1405 metais.

P. 144* – T. Narbutas kurį laiką, tai yra 1804–1806 metais, su Prūsijos ir Rusijos hidraulikos inžinieriais įgyvendindamas Nemuno vagos pritaikymo laivybai projektą, gyveno Kaune. Apskritai, kaip galima spręsti iš istoriko rankraštinio palikimo, turėjo sukaupęs daug medžiagos šio miesto istorijai.

P. 145* – Izaokas (?–1003), šventasis, šventojo Adalberto (Vaitiekaus) palydovas Prūsijoje.

P. 145** – *Cirkumvalacinė linija* (lot. *circumvallare,* „apsupti pylimu") – karinė išorinė, ratu einanti įtvirtinta pozicija, kurią atakuojantieji pastato aplink vietovę blokados atveju, siekdami užtikrinti atakuojančiosios kariuomenės užnugarį ir sutrukdyti priešui gauti pastiprinimą iš išorės. *Kontrvalacinė linija* – karinė vidinė koncentrinė įtvirtinta pozicija, kurią statydavo apgulėjai aplink tvirtovę blokados atveju, siekdami apsisaugoti nuo išpuolių iš tvirtovės.

P. 145*** – Apie Kauno apskritinės mokyklos prefektą Simoną Laurinavičių ir jo korespondenciją su T. Narbutu jau ne kartą buvo rašyta. Žr. paaiškinimą (p. 601*) LTI ketvirtam tomui (p. 661).

P. 146* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „sumež naoružonyj" (PE. – P. 113).

P. 152* – Tikriausiai T. Narbutas suklydo. Turėtų būti: „trečią kartą".

P. 154* – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 125).

P. 154** – Žodis, kurį autorius įterpė į sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (orig.: *z rąk*) (ten pat. – P. 124).

P. 154*** – Kaip rodo T. Narbuto LTI penktame tome paskelbtas iliustracijų sąrašas, minėto paveikslo savininko vardo ir pavardės inicialai – „P. A. M" (*Narbutt T.* Dzieje narodu Litewskiego. – Tom V. –

Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839. – S. IV). Galbūt tai pats LTI leidėjas – „Ponas Antanas Marcinovskis (P[an]. A[ntony]. M[arcinowski]")?

P. 155* – Žr. paaiškinimą (p. 350*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 629).

P. 157* – LTI pirmame tome autorius šį žynį vadina *Siggo* (*Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. I. – V.: Mintis, 1992. – P. 230).

P. 162* – Turimas omenyje veikalas: *Castelnau G.* Essai sur l' histoire ancienne et moderne de la Nouvelle Russie. – T. I – II. – Paris, 1820.

P. 162** – Lietuvos mokslų akademijos rankraščių skyriuje saugomas minėto kunigo Lodziatos rankraštis „Istoriniai padavimai apie senovinę rusišką cerkvę Vilniuje, vadinamą Piatnica" (*Historyczne podania o starodawney Cerkwi Ruskiey w Wilnie Piatnicką zwaney*) (f. 124/7. – L. 1).

P. 163* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1363 metai" (PE. – P. 138).

P. 168* – Antanui Boleslovui Glebavičiui rašant monografiją apie Vytautą (*Hlebowicz A. B.* Krótki rys życia Witolda W. X. Litewskiego. – Wilno, 1821) didelę įtaką darė Ignotas Onacevičius, jo darbai, idėjos ir Lietuvos istorijos samprata.

P. 170* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *niewinnym*), vietoj: „nekaltiems žmonėms" (*niewinnemu ludowi*) (PE. – P. 148).

P. 177* – T. Narbutas remiasi Simono Okolskio (1580–1653) veikalu: *Okolski S.* Orbis Polonus. – T. I – III. – Cracoviae, 1641–[1645].

P. 179* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 160–161). Cituojama monografija: *Kraszewski J. I.* Wilno od

początków jego do roku 1750. – T. II. – Wilno, 1840.

P. 179** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „kovo mėnesį“ (*w miesiącu Marcu*) (PE. – P. 160).

P. 180* – Turimas omenyje veikalas: *Grzybowski A.* Skarb nieoszacowany OO. Franciszkanów Litewskich, to jest ciała Franciszkanów męczenników pod ziemią zachowane. – Wilno, 1740.

P. 184* – Sakinys, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 167).

P. 187* – *Wegeweiser*, arba *Die littauischen Wegeberichte*, Lietuvos kelių aprašymai – tai kryžiuočių žvalgų pranešimų rinkinys. Šie aprašymai išliko XIV amžiaus pabaigos – XV amžiaus pradžios dokumentų rinkinyje, kuris buvo saugomas Karaliaučiuje, Slaptajame ordino archyve. Šie dokumentai buvo paskelbti tik 1863 metais, tačiau jie buvo gerai žinomi ir XIX amžiaus pirmosios pusės istorikams. T. Narbutas daug informacijos apie juos gavo iš Johano Foigto bei Ignoto Onacevičiaus.

P. 204* – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 192–193). Turimas omenyje garsaus anglų gydytojo ir botaniko, karaliaus Karolio II asmens gydytojo ir Oksfordo universiteto botanikos profesoriaus Roberto Morisono (Morison, 1620–1683) veikalas.

P. 206* – Be abejonės, buvo padaryta klaida. Turėtų būti: „1372 m.“.

P. 209* – Remtasi rinkiniu: Sobranije gosudarstvennych gramot i dogovorov, chraniaščichsia v Gosudarstvennoj kollegii inostrannych diel. – Č. I. – Moskva, 1813.

P. 210* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 224–225). Cituo-

jamas Rusijos valstybės veikėjo, kolekcininko ir šaltinių leidėjo Pavelo Muchanovo (1798–1871) dokumentų rinkinys: Sbornik *Muchanova.* – Moskva, 1836. Ši knyga buvo T. Narbuto Šaurų dvaro bibliotekoje (*/Narbutt T./* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 12. – Nr. 19).

P. 213* – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 224–225).

P. 214* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 209).

P. 224* – Tekstas, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį LTI leidimą, vietoj: „Po to buvo nulydėti į Trakus, kur pilyje aplankė kunigaikštį Kęstutį, kuris, matyt, labai svetingai juos priėmė. Atrodė, kad žmoniškumas ir šventa teisė į taiką pirmą kartą to garbingo riterių sambūrio buvo deramai pagerbta. Tik, deja, neilgam, ir netvirti buvo tie užsimezgę ryšiai, įkvėpti vienų kitiems pagarbos, narsa pelnytos – dėl permainingos politikos jie buvo gėdingai nutraukti. Gaila, jog kronikininkai nieko smulkiau nepaliko mums apie šį suvažiavimą, kad mes galėtume istoriškai tikrai įrodyti, kas buvo kaltas, kad sulaužytas duotas žodis. Vygandas, vienintelis apie tai bylojantis, tiesa, amžininkas, betgi riterių ordino brolis, todėl dažnai nedovanotinai šališkumu sergantis, be abejo, klastą priskiria priešininkų pusei; tik kadangi nė mažiausios priežasties, vertusios to griebtis, nenurodo nei įrodymais pagrindžia, tikriausiai jo svarstymai yra įtartini, be abejo, kryžiuočių pateisinimui išgalvoti. Žodžiu, kryžiuočiai, kad ir taikiai atsitraukė nuo Vilniaus ir Trakų, pasukę Nemuno link, jaunasis kunigaikštis Vytautas su penketu šimtų savo riterių raitelių išskubėjo pirma,

visus punktus kairiajame Nemuno krante net iki Tamau sunaikino, dėl ko kryžiuočių kariauna, patirdama didžiulį maisto išteklių trūkumą, turėjo žygiuoti baimindamasi užkardų ar lietuvių, iš visų pusių juos stebėjusių, išpuolių, net negalėdama išsiųsti pašarininkų kur nors paieškoti pašaro. Ką dėl to pasakyti? Ką kaltinti? Argi Algirdas ir Kęstutis būtų norėję garbę, visu gyvenimu pelnytą, stovyklose susenę, dėl tokio menkniekio ir nevertos išdavystės prarasti? Tikriausiai ne; tikriausiai, kad Vytautas prieš susitarimą trauktis buvo pasiųstas anapus Nemuno, surado žygkelį ir sunaikino punktus, apie ką nei Lietuvos kunigaikščiai, nei kryžiuočių vyresnieji nieko nežinojo. Kunigaikščius, nė jokios minties apie išdavystę neturėjusius, jau vien tai liudija, kad, be abejo, ne penketą šimtų raitelių būtų siuntę anapus Nemuno tik naikinti punktų, bet užkardoms įrengti, daugiau įmanančių įveikti. Argi dvylikatūkstantinė armija galėtų nukentėti nuo tokio menko kareivių skaičiaus? Jie stebėjo anuos, nes baiminosi, kad priešai, įpykę už punktų sunaikinimą, įprastu būdu ieškodami pašaro, krašto neniokotų, tačiau į jokį mūšį nestojo, tikriausiai jau žinojo apie paliaubas. Tik taip būtų galima išsiaiškinti tą ypatingą karo meno fenomeną – visai nieko pikto nemanant tai atsitiko, nepaisant tokios daugybės istorikų priekaištų ir priekabių (*Albert Krantz.* Wandalia. – Lib. X. – C. 3; *Hermann Corner.* Chronicon. – S. 1129; *Voigt.* – B. V. – S. 273–275; *Długoss.* –T. I. – Lib. X. – P. 45; pastarasis, aprašydamas tą atsitikimą, jokios išdavystės neįžiūri, nes niekada lietuvių neužtaręs, jeigu būtų apie šitą žinojęs, nebūtų nutylėjęs)“ (PE. – P. 222–224; PEĮ. – P. 224–225).

P. 230* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 256–257).

P. 231* – Plačiau apie šią recenziją skaitykite: *Griškaitė R.* Keletas minčių jau pasirodžius pirmam „Lietuvių tautos istorijos" tomui lietuvių kalba // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. II. – V.: Mintis, 1995. – P. 437–441.

P. 231** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1349 metais" (PE. – P. 234).

P. 231*** – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 288–289).

P. 232* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „XVI priedą" (PE. – P. 235).

P. 233* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „XVI priedą" (ten pat. – P. 237).

P. 233** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *pięc córek*), vietoj: „ketvertą dukterų" (*cztery córki*) (ten pat. – P. 238).

P. 234* – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą – lentelę LTI ketvirtam tomui) T. Narbutas nurodė, kad Lengvenis Simonas „žuvo mūšyje 1435 metais".

P. 234** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1350 metais" (PE. – P. 239). III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą – lentelę LTI ketvirtam tomui) istorikas taip pat nurodė, kad Jogaila gimė 1350 metais.

P. 234*** – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą – lentelę LTI ketvirtam tomui) T. Narbutas nurodė, kad Skirgaila Kazimieras gimė 1354 metais.

P. 234**** – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą – lentelę LTI ketvirtam tomui) istorikas nurodė, kad Švitrigaila mirė 1453 metais.

P. 234***** – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą – lentelę LTI ketvirtam tomui) T. Narbutas nurodė, kad Kaributas Dmitrijus gimė 1358 metais.

P. 234****** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *dwie starsze były córkami Maryi, a trzy młodsze),* vietoj: „vyriausioji buvo Marijos duktė, o keturios jaunesniosios" *(najstarsza była córką Maryi, a cztery młodsze)* (PE. – P. 240).

P. 235* – Parankinis LTI penktojo tomo egzempliorius rodo, kad T. Narbutas ketino šią išnašą pakeisti nauja. Deja, tos įklijos dalies (p. 256–257), kurioje turėjo būti naujasis tekstas, neišliko.

P. 240* – Tikriausiai T. Narbutas suklydo. Turėtų būti: „į 1379 metų pabaigą".

P. 250* – Autoriaus intarpas antrajam leidimui (orig.: *27 Lut.*) (PE. – P. 163).

P. 251* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 288–289). Remtasi leidiniu: [*Napiersky C. E.*] Index corporis historico – diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae; oder Kurzer Auszug des derjenigen Urkunden – Samlung, welche für die Geschichte und das alte Staatsrecht Liv –, Ehst – und Kurlands... Auf Veranstaltung und Kosten der verbundenen Ritterschaften Liv –, Ehst – und Kurlands [...]. – Th. I – II. – Riga und Dorpat, 1833–1835.

P. 255* – Tekstas, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj sakinių: „...įsibrovė per Vaiguvą prie Nemuno, per kurį persigavę Rumšiškių apylinkėmis nužygiavo Strėvos upės link, paskui puolė Dirsūniškį, tačiau gyventojai, sudeginę papilę, jau buvo pabėgę; po to patraukė

prie Nemuno aukštupio, vasario 14 dieną apsupo Naujapilį, į kurį paraku iš patrankų (*Bombardae*) taip smarkiai šaudė, kad įgula, išgąsdinta to neįprasto per šaudymą reiškinio ir jo padarinių, greitai pasidavė su visais žmonėmis, kurių buvo trejetas tūkstančių galvų, sutikę su sąlyga priimti krikštą ir išsikelti į Prūsiją. Visiškai sugriovę tvirtovę, vienas kariaunos dalinys pasuko į Laukiškes; kitas...“ (*...wkrzoczyli przez Wejgow ku Niemnowi, który przebywszy w okolicach Rumszyszek, poszli ku rzece Strawie, uderzyli potem na Dorsuniszki, lecz mieszkańcy, spaliwszy podzamcze, uciekli już byli, następnie posunęli się w górę biegu Niemna, oblegli warownię Nauenpille dnia 14 Lutego, do której z dział prochem (Bombardae) mocno strzelali, że załoga, przestraszona nowem zjawiskiem strzelby i jej skutkiem, wkrótce poddała się z całą ludnością, której było trzy tysiące głów, pod warunkiem przyjęcia chrzstu i przeniesienia się do Pruss. Po zniszczeniu całkowitem warowni, wojsko się udało pod Łaukiszki w jednym oddziale; drugi...*) (PE. – P. 270–271; PEĮ. – P. 224–225). Kaip jau buvo minėta, istorikas paskelbė net keletą straipsnių, skirtų Naujapilio lokalizacijai. Taip pat žr. paaiškinimą (p. 99*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 610).

P. 255** – T. Narbutas, rengdamas antrąjį leidimą, pakeitė šios išnašos vietą paragrafe, be to, atsisakė sakinio: „Grįžęs į Prūsiją, rado svetimšalių, pasišovusių žygin, kuriuos vėl atvedė į Lietuvą ir iš naujo nusiaubė Naujapilio apylinkes“ (*Za powrotem do Pruss, znalazł zagranicznych ochotników, których poprowadził na nowo do Litwy i znowu okolice Nauenpille popustoszył*) (PE. – P. 271).

P. 256* – Sakinys, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (orig.: *Z warowni Nauenpille zapewne poprawionej po zgorzeniu poszedł na nieprzyjaciela*) (PE. – P. 272).

P. 256** – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 273). Šiuo priedu autorius vis dėlto nepapildė LTI penktojo tomo.

P. 257* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – V.: 1971. – P. 82. Vertė Rimantas Jasas.

P. 264* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 288–289). Tikriausiai turimas omenyje Johano Kristijono Engelio (Johann Christian von Engel, 1770–1814) veikalas: Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosacen, wie auch der Königreiche Halitsch und Wladimir. – Halle, 1796.

P. 265* – Be abejonės, T. Narbutas suklydo. Turėtų būti: „Skirgailos".

P. 266* – Tas pat.

P. 268* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 270* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *Stare Troki*), vietoj: „Trakus" (*Troki*) (PE. – P. 290).

P. 270** – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 320–321).

P. 273* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *Prokszy*), vietoj: „Prorai" (*Prory*) (PE. – P. 294).

P. 273** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *Prokszy*), vietoj: „Proros" (*Prory*) (ten pat).

P. 273*** – Redaktorių pataisa, vietoj: „Prora" (*Prora*). Regis, T. Narbutas, rengdamas spaudai antrąjį LTI leidimą, šioje vietoje nepamatė netikslumo.

P. 273**** – Turimas omenyje straipsnis: Luka Pietrowicz.

Nowina historyczna przez *Teodora Narbutta* // Dziennik Wileński. – 1830. – T. V. – S. 129–158.

P. 273***** – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 87–88.

P. 276* – Be abejonės, T. Narbutas suklydo. Turėtų būti: „Gediminas".

P. 276** – Cituojamas veikalas: *Czacki T.* O Litewskich i Polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w Pierwszem Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem. – T. I. – Warszawa, 1800.

P. 279* – Turimas omenyje vokiečių istorikas Liudvikas Bačka (Ludvig von Baczko, 1756–1823), surinkęs ir 1792–1793 metais drauge su savo kolega Teodoru Šmalcu (Theodor Schmalz) leistame almanache „Prūsijos karalystės analai" (Annalen des Königreichs Preussen) paskelbęs nemažai istorijos dokumentų. Svarbiausias L. Bačkos veikalas yra 1792–1800 metais išleista šešiatomė „Prūsijos istorija" (Gescichte Preussens).

P. 280* – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą lentelę LTI ketvirtam tomui) T. Narbutas nurodė, kad Vaidotas žuvo prie Vorsklos 1399 metais.

P. 280** – Istoriko pataisa antrajam leidimui (orig. : *pięć*), vietoj: „keturios" (*cztery*) (PE. – P. 302).

P. 280*** – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą lentelę LTI ketvirtam tomui) istorikas rašė teisingai, tai yra „Danutė Ona", o ne Marija.

P. 280**** – Žr. paaiškinimą (p. 154*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 618).

P. 280***** – *Święcki T.* Opis starożytnej Polski. – Warszawa,

1828. Būtent šis veikalo leidimas buvo T. Narbuto bibliotekoje ([*Narbutt T.*] Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 14. – Nr. 146–147).

P. 280****** – Žodžiai ir išnaša, kuriais T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 303). III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą lentelę LTI ketvirtam tomui) istorikas nurodė, kad ketvirtoji Kęstučio duktė – „N; vyras Vanka, kunigaikštis, Vankavičių prosenelis", o penktoji – „Milė; vyras Žadeikis".

P. 281* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *Prokszy*), vietoj: „Proro" (*Prory*) (PE. – P. 304).

P. 281** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *do Prokszy*), vietoj: „Prorai" *(do Prory)* (ten pat).

P. 282* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig. : *Proksza*), vietoj: „Prora" (*Prora*) (PE. – 305).

P. 282** – Žr. paaiškinimą (p. 273****) šiam tomui (p. 584).

P. 286* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 320–321). Tikriausiai turimas omenyje garsaus austrų istoriko Juozapo Ašbacho (Josephh Aschbach, 1801–1882) veikalas.

P. 299* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 88.

P. 300* – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 332).

P. 302* – Sakinys, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 334).

P. 305* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *na chrzcie ruskim przyjął był imie, które zatrzymał i z powrótem do rzymskiego wyznania...*), vietoj: „per rusiškąjį krikštą ne Aleksandro, bet Jurgio vardą buvo gavęs, anąjį – Krokuvoje" (*na chrzcie*

ruskim, nie Alexandra, lecz Jerzego, przyjął był imie, tamto zaś w Krakowie) (PE. – P. 338).

P. 311* – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžio „esą" (*jakoby*) (ten pat. – P. 347).

P. 311** – Žodžiai (orig.: *do tego za protegowanie rodziny Kiejstuta*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 312* – Turimas omenyje garsus prancūzų inžinierius Giljomas Boplanas le Vasioras (Beauplan le Vasseur, G., ?–1673), 1631–1648 metais tarnavęs Lenkijos artilerijos kapitonu Ukrainoje, pastatydinęs ten Baro tvirtovę ir aprašęs Ukrainą 1650 metais Paryžiuje išspausdintoje knygoje „Ukrainos aprašymas" (Description d' Ukraine). G. Boplanas išspausdino ir tris Ukrainos žemėlapius: 1648 metais (Delineatio generalis camporum desertorum, vulgo Ucraina, cum adjacentibus provinciis), 1650 metais (Delineatio specialis et accurata Ucraine, cum suis Palatinatibus et districtibus, provinciisque adjacentibus) ir 1660 metais (Carte de l'Ukraine contenant plusieurs provinces comprises entre les confins de Moscovie et les limites de Transilvanie). Be to, 1651 metais Amsterdame išleido Lenkijos žemėlapį (Carte generale de la Pologne).

P. 312** – Cituojamas veikalas: *Bantyš – Kamenskij D.* Istorija Maloj Rossii ot vodvorienija slavian v siej stranie do uničtoženija getmanstva. – Č. 1. – Sankt – Peterburg, 1830.

P. 313* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „mestej" (PE. – P. 350).

P. 314* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 90–91.

P. 315* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 352–353).

P. 323* – T. Narbutas, rengdamas antrąjį LTI leidimą, nutarė pakeisti kai kurių paragrafų eilės tvarką. Šis, § 1354, pirmajame leidime buvo spausdintas p. 381 (nurodomas originalo puslapis). Dėl to pasikeitė ir kitų paragrafų numeracija.

P. 323** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „Jurijaus, tai yra Jurgio, vardą“ (*z imieniem Jurij, to jest Jerzy*) (PE. – P. 382).

P. 324* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj ankstesniosios: „Rankraštinė Lietuvos (Bychovco) kronika. – P. 45; *Lukas Davidas*. – T. VI. – P. 189; t. VII. – P. 225“ (PE. – P. 382; PEĮ. – P. 352–353). Cituojamas vadinamasis Semionovo (Minsko civilinio gubernatoriaus Aleksejaus Semionovo) dokumentų rinkinys: Sobranije drievnich gramot i aktov gorodov: Vilny, Kovna, Trok, pravoslavnych monastyriej, cierkviej i po raznym priedmietam. – Č. I. – Vilno, 1843.

P. 324** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1354“ (PE. – P. 363).

P. 324*** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1355“ (ten pat. – P. 364).

P. 325* – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 325** – T. Narbutas, rengdamas antrąjį leidimą, pakoregavo šią sakinio vietą. Pirminis variantas buvo toks: „su juo kiti du Jogailos broliai – Borisas ir Vingaudas, be to...“ (*z nim inni dwaj bracia Jagiełły, Borys i Wigund, tudzież...*) (PE. – P. 365).

P. 327* – Turimas omenyje vengrų jėzuitas ir istorikas Georgijus Prajus (Pray, György, 1723–1801), nuo 1773 metų – karališkasis Vengrijos istoriografas.

P. 327** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1356“ (PE. – P. 367).

P. 328* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1357“ (ten pat. – P. 369).

P. 329* – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 370).

P. 330* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 352–353).

P. 331* – Žodžiai (orig.: *to jest listowne*), kuriais T. Narbutas papildė sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 372).

P. 331** – Žodis (orig.: *często*), kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 331*** – Žodžiai (orig.: *lecz te nic niesprawiły dobrego*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 373).

P. 332* – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžio „regis“ (*zdaje się*) (ten pat. – P. 374).

P. 332** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj:„1358“ (ten pat).

P. 332*** – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžių: „kad Volkovyske sudarė sutartį vieni kitiems laiduodami raštais“ (*że zawarli w Wołkowysku umowę, wzajemnemi opisami zabezpieczoną*) (ten pat).

P. 332**** – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 335* – Tekstas, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj ankstesniojo: „...pasuko Merkio upės link ir apsupo tą miestą, taikė jis Ašmenos link, kurios ligi šiol dar niekad kryžiuočių antpuoliai nebuvo pasiekę; tas kelias turėjo eiti per Valkininkus ir Šalčininkus, iš ten tik nuvyko į

Krėvos kunigaikštystę, kad apiplėštų didžiojo kunigaikščio tėvonines valdas ir tuo jam suduotų skaudžiausią smūgį“ (*...posunął ku rzece Mereczance i okrążył to miasto, zmierzając pod Oszmianę, gdzie dotąd jeszcze, nigdy zagony Krzyżackie się nie zapędzały; droga ta, musiała iść przez Olkieniki i Soleczniki, ztamtąd dopiero dostali się do Xięztwa Krewskiego, aby splądrować dziedziczne posiadłości Wielkiego Xiążęcia i przez to najczulszy mu cios zadać*) (PE. – P. 377; PĮ. – P. 384–385).

P. 336* – Žodis (orig.: *nie*), kuriuo T. Narbutas papildė sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 378).

P. 336** – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šio sakinio pabaigoje atsisakė išnašos: „Lydos apskrityje, prie Kubancų kaimo, netoli Šalčios upės kairiojo kranto, yra piliakalnių ir senų kautynių vietų, kur ir dabar laukuose išaria ginklų nuolaužų; tikriausiai ten vyko mūšis, gal žygiuojant į Ašmeną, gal grįžtant tuo metu, apie kurį kalbama (*W powiecie Lidzkim, pod wsią Kubańcami, nie daleko lewego brzegu rzeki Solczy, są kurhany i miejsce pobojowiska dawnego, gdzie wyorywają na polach i dotąd szczątki oręży; zdaje się, że tam zaszła bitwa, czy w iściu, czy w cofaniu się zpod Oszmiany, w epoce w mowie będącej*) (ten pat).

P. 336*** – T. Narbutas, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžio „ruože“ (*w części*), tai yra „ruože aukščiau Rumšiškių“ (ten pat. – P. 379).

P. 337* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1359“ (ten pat. – P. 380).

P. 338* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1385 metai“ (ten pat. – P. 382).

P. 339* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *Prokszy*), vietoj: „Prorai“ (*Prorze*) (ten pat. – P. 384).

P. 339** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *Proksza*), vietoj: „Prora“ (*Prora*) (ten pat).

P. 339*** – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *15 Lutego*), vietoj: „vasario 14“ (*14 Lutego*) (ten pat).

P. 339**** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „Ipso die b. Valentii. Martyris“ (ten pat).

P. 340* – Čia ir toliau nurodomas LTI pirmo tomo, išleisto 1992 metais (*Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. I.), puslapis.

P. 340** – Šioje sakinio vietoje autorius atsisakė žodžio „Jurii“, tai yra „Alexander (Jurii)“ (PE. – P. 385).

P. 340*** – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 384–385).

P. 340**** – Šioje sakinio vietoje autorius atsisakė žodžių: „Kijevo kunigaikštis“ (*Xiąże Kijowski*) (ten pat. – P. 385).

P. 341* – Žodžiai (orig.: *to jest 18 Lutego*), kuriais T. Narbutas papildė sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 386).

P. 341** – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 342* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj ankstesniosios: „*Naruszewicz*. T. VII. Przypis 160 do Xięgi IV.“ (PE. – P. 386; PEĮ. – P. 386–387).

P. 348* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „trejetą [metų]“ (*trzy lata*) (PE. – P. 394).

P. 348** – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 352–353).

P. 351* – Sakinys, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 512–513).

P. 351** – T. Narbutas, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžio „krikštytoją“ (*nawracacza*) (PE. – P. 398).

P. 354* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *po*

Popilcu) ir nauja išnaša, vietoj: „po pirmosios Gavėnios savaitės“ (*po Niedzieli Wstępnej*) (PE. – P. 401; PEĮ. – P. 416–417).

P. 356* – Sakinys ir išnaša, kuriais T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 448–449).

P. 358* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui (orig.: *w piątek*), vietoj: „antradienis, po pirmojo Gavėnios sekmadienio, kitaip sakant šeštoji diena...“ (*we wtorek po Niedzieli Wstępnej, czyli szóstego dnia...*) (PE. – P. 407).

P. 358** – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 416–417; p. 448–449).

P. 359* – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 416–417).

P. 359** – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 360* – Žodžiai (orig.: *Marca 22*), kuriais autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 409). Cituojamas veikalas: Zbiór praw i przywilejów miastu stołecznemu W. X. L. Wilnowi nadanych na żądanie wielu miast Koronnych, jako też W. X. Ł., ułożony przez *Piotra Dubińskiego*, burmistrza Wileńskiego. – Wilno, 1788. Knyga buvo T. Narbuto Šaurų dvaro bibliotekoje ([*Narbutt T.*] Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 20. – Nr. 430).

P. 365* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj: „Ar paties Skirgailos reikalavimu, ar koks paikas reikalas iškiliau atstovauti tautoje aukščiausiajai valdžiai buvo prispyręs, bet karalius greitu laiku, būdamas Liubline, pagerbė savo brolį, suteikdamas jam Lietuvos ir Rusios didžiojo kunigaikščio titulą, žinoma, iškeldamas sąlygą... (*Jednakże, czy wymagania sa-*

mego Skirgełły, czy jakaś płonna potrzeba świetniejszej reprezentacyi władzy najwyższej w narodzie, spowodowały, że Król w niebawnym czasie będąc w Lublinie, uczcił brata swego dostojeństwem Wielkiego Xiążęcia Litewskiego i Ruskiego, z warunkami zapewne...) (PE. – P. 415; PEĮ. – P. 416–417).

P. 366* – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžių: „be abejonės, išreikalautas, naudojantis Vladislovo Jogailos geraširdiškumu“ (*niechybnie wymożony na dobroci Władysława Jagiełły*) (PE. – P. 416).

P. 370* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 448–449). Turimas omenyje veikalas: Życie domowe Jadwigi i Jagiełły z regestrów skarbowych z lat 1388–1417, przedstawione przez *Alexandra Pzrzezdzieckiego*, z dołączeniem postaci Władysława Jagiełły z nagrobka tego króla w Krakowie i tablicy z podobiznami słów polskich z końca XIV wieku. – Warszawa, 1854.

P. 377* – Tekstas, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 448–449).

P. 378* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 388* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 96.

P. 389* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 448–449). Parankinis LTI V tomo egzempliorius rodo, kad T. Narbutas buvo parengęs ir kitą šio papildymo variantą: „[...] Vis dėlto, kai dėl datos, tai įvykiai nelabai skiriasi. Netgi visi trys – įvažiavimas, krikštas ir karūnavimas – galėjo vykti vieną dieną. Tokią prielaidą

galima daryti ir dėl kitų tuometinių aplinkybių – dėl Vilhelmo Austrijiečio ir moterų nepastovumo jo atžvilgiu – juk viskas priklausė nuo motinos ir nuo dukters“ (ten pat).

P. 390* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 544–545). Parankinis LTI egzempliorius rodo, kad istorikas buvo parengęs dar du šio teksto variantus. Pirmasis buvo toks: „Senaisiais laikais slavai savo tvirtoves, tai yra pilis, kurios gindavo miestus nuo priešo, vadino *Krom*, *Kromnyj horod*, *Kremnik*, *Krem*, *Kreml* (*Ptašynski*. Gorodskojie ili sriedniejie soslovijie ruskogo goroda. – S. 6). Taigi, kai Vilniaus mieste ėmė nuolat gyventi žmonės, Žemutinė pilis tapo tikrąja jo uždanga nuo priešų. Todėl pagal rusišką paprotį pilis buvo pavadinta *Kromnyj horod*. Viename archyviniame karaliaus Jogailos foliante yra parašyta: *Cronibus*. Iš čia tiek vokiečių, tiek slavų kalbose atsirado pavadinimas *Krumhaus*, *Krzywyj horod*, *Krzywy zamek*, *Castrum curum*, arba *Curvin*, Kreivoji pilis. Taigi gana įtikinama, nes ir mūrinė pilies siena buvo būtent tokios formos“ (PEĮ. – P. 544–545).

Antrasis teksto variantas buvo toks: „Juk neturime jokio dokumentinio įrodymo, kad dar iki XVI amžiaus pradžios Vilniuje egzistavo prekybos namai. Karalius Aleksandras 1503 metų kovo 10 dieną davė privilegiją, leidžiančią pirkliams pastatyti svečių namus, kurių iki tol mieste nebūta – tam, kad užsienio pirkliai (tarp kurių galėjo pasitaikyti ir šnipų) niekur kitur nenakvotų, tik tuose namuose (*Dubiński*. Zbiór praw. – S. 18) (ten pat. – P. 448–449).

P. 392* – Turimas omenyje anglų kronikininkas Tomas Vol-

singamas (Walsingham, Thomas, ? – apie 1422). Svarbiausias darbas – „Anglijos istorija“ (*Historia Anglicana*), aprašanti 1272–1422 metų laikotarpį.

P. 395* – Kalbama apie olandų mokslininką Andrių Celiarijų (Cellarius, *vel* Kellar), 1659 metais Amsterdame išspausdinusį Lenkijos ir Lietuvos aprašymą (*Regni Poloniae Magnique Ducatus Lituaniae descriptio*), kuriame pateiktos ir trumpos Lietuvos didžiųjų kunigaikščių biografijos. 1730 metais veikalas buvo išspausdintas Vilniuje, o 1761 metais – Varšuvoje.

P. 407* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj žodžių: „Tai audrai praėjus, Olesnickio patartas...“ (*Po przejściu tej burzy, za radą Oleśnickiego...*) (PE. – P. 475; PEĮ. – P. 512–513).

P. 408* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 512–513).

P. 413* – Žodžiai (orig.: *uprzednio*), kuriais T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 483).

P. 414* – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, atsisakė dalies kunigaikščio Vygando Aleksandro charakteristikos, tai yra buvo išbraukti žodžiai: „Metraštininkai Vygandą liaupsina, kad įgiję lenkišką auklėjimą, jis buvo labai dievotas, geraširdis ir malonus...“ (*Wigunda wychwalają dziejopisowie, że, odebrawszy polskie wychowanie, był bardzo nabożny, ludzki i uprzejmy...*) (PE. – P. 485).

P. 415* – Turimas omenyje Ernstas Hėnigas (Hennig, *vel* Henning, 1771–1815) – Karaliaučiaus universiteto profesorius, nuo 1810 metų Slaptojo Karaliaučiaus archyvo direktorius, Luko Davido kronikos leidėjas. 1809–1811 metais jam vadovaujant

Slaptajame Karaliaučiaus archyve buvo padaryta daugybė dokumentų nuorašų, susijusių su Kuršo, Livonijos ir Estijos istorija. Nurašymą finansavo Livonijos bajorija.

P. 418* – Žodžiai (orig.: *1392 roku*), kuriais autorius papildė sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 490).

P. 418** – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *do Wilna*), vietoj: „į Lietuvą" (*do Litwy*) (ten pat. – P. 491).

P. 418*** – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžių: „...įvyko pirmasis pasimatymas ir buvo sudaryta pirmoji sutartis" (*...zaszło pierwsze widzenie się i pierwsze zawarcie umowy*) (ten pat).

P. 419* – Turimas omenyje istoriko ir teisininko Stanislovo Lubenskio (1573 arba 1577–1640) veikalas (*Łubieński S.* Opera posthuma. – Antwerpia, 1643).

P. 419** – Žodžiai (orig.: *4 Sierpnia*), kuriais T. Narbutas papildė sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat).

P. 419*** – Patikslinta autoriaus mintis, rengiant antrąjį leidimą (ten pat).

P. 427* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 512–513). Turimi omenyje anoniminiai straipsniai: „Do uwag nad dziełem: Wilno od początków jego do roku 1750 (t. I i II); sprostowanie i dopełnienie" // Wizerunki i Roztrząsania Naukowe. – T. XXIII (poczet nowy drugi). – Wilno, 1842. – S. 5 – 207; „Dwa pomniki cerkwi św. Trójcy w Wilnie" // Ten pat. – T. XXIV. – Vilnius, 1843. – P. 110–152.

P. 427** – Autorius, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžių: „Švč. Mergelės Marijos" (*N. Maryi Panny*) (PE. – P. 503).

P. 428* – Cituojamas veikalas: *Stebelski*. Żywoty świętych

Panień Eufrozyny i Parascewii. – Wilno, 1781. Knyga buvo T. Narbuto Šaurų dvaro bibliotekoje ([*Narbutt T.*] Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 15. – Nr. 185).

P. 430* – T. Narbutas, rengdamas antrąjį leidimą, šioje sakinio vietoje atsisakė žodžio „savo“ (*swoje*) (ten pat. – P. 506).

P. 432* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 512–513).

P. 435* – Originalo paragrafų numeracijos klaida – turėtų būti: „1421“.

P. 435** – Tekstas, kuriuo papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 512–513).

P. 436* – Regis, turimas omenyje apie 1852 metus parengtas, bet taip ir neišpausdintas Teodoro Narbuto rankraštis „Lietuvių padavimai“ (*Powieści Litewskie*), dabar saugomas MAB RS (f. 18. – B. 206 // II – 2).

P. 439* – Žodžiai (orig.: *Sierpnia 22*), kuriais autorius papildė paragrafo pavadinimą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 520).

P. 443* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 544–545).

P. 444* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 544–545). Čia minimas Augustinas Vitunskis (Wituński), garsus XVII amžiaus pamokslininkas, bernardinas, teologijos profesorius. T. Narbutas turi omenyje jo pamokslą „Džiaugsminga mirtis“, kuris buvo išspausdintas Vilniuje 1641 metais.

P. 444** – Žodžiai (orig.: *około 25 Października*), kuriais autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 527).

P. 458* – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 576–577).

P. 458** – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 100.

P. 459* – Tas pat.

P. 461* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1399“ (PE. – P. 551).

P. 462* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą naudotasi leidiniu: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 102. Vertimo tekstas pakoreguotas pagal Teodoro Narbuto komentarus šiam kronikos fragmentui.

P. 469* – Žodis (orig.: *głód*), kuriuo autorius papildė sakinį, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 564).

P. 472* – Be abejonės, T. Narbutas suklydo: turėtų būti „keturi [...] punktai“.

P. 485* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 608–609).

P. 496* – Turimas omenyje veikalas: *Bandtkie J. S.* Dzieje narodu polskiego. – T. II. – Wrocław, 1820 (antrasis leidimas).

P. 497* – Tekstas, kuriuo autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 608–609). Plačiau apie Dionizo Poškos „Piliečio kalendorių“ žr. paaiškinimą (p. 183*) T. Narbuto LTI ketvirtam tomui (p. 622).

P. 498* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (PEĮ. – P. 608–609).

P. 500* – Išnaša, kuria autorius papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 16–17, priedai).

P. 506* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat). Be to, pakoreguota data, tai yra: „rugpjūčio 14“ (*14 Sierpnia*), vietoj: „rugpjūčio 12“ (*12 Sierpnia*) (PE. – P. 618).

P. 507* – III genealoginėje Lietuvos kunigaikščių lentelėje (žr. priedą – lentelę LTI ketvirtam tomui) T. Narbutas rašė, kad tai buvo *Vaidotas* Kuprys.

P. 508* – Turimas omenyje veikalas: *Ščerbatov M.* Istorija rossijskaja ot drevnejšych vremion. – T. IV: Ot načala carstvovanija velikogo kniazia Dimitrija Joannoviča, proimienovannogo Donskoj, do carstvovanija caria Joanna Vasiljeviča. – Sankt Peterburg, 1784.

P. 509* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui (orig.: *Pożary, szczególnie w Wilna pod koniec roku przydarzony*), vietoj: „Didžiulis gaisras kovo mėnesį [kilo] Vilniuje..." (*Pożar okropny Wilna w miesiącu Marcu...*) (PE. – P. 623).

P. 509** – Tekstas, kuriuo autorius papildė išnašą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 623). Cituojamas veikalas: *Baliński M.* Historya miasta Wilna. – T. I. – Wilno, 1836.

P. 510* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj: „Tais pat metais Vilniaus vyskupas Andrius Vasila baigė savo gyvenimo dienas, senolis buvo labai tautos gerbtas ir nusipelnęs Bažnyčiai. Jo mirtį turėjo pagreitinti nelaimės, kurias atnešė gaisras; Katedra jo rūpesčiu iš Perkūno šventyklos perstatyta (apie tai žr. šio veikalo VI tomą, III priedą), greitosiomis išpuošta karalienės Jadvygos didžiulio dosnumo dėka, jo paties viso gyvenimo rinkiniais, buveinė ir visi praėjusių amžių paminklai, kurie galėjo būti išlikę ir turėjo būti, sudegė tame gaisre. Tikriausiai metų išvargintas, negalėdamas pakelti širdgėlos dėl tos netekties, mirė. Niekada nesulaukusi deramos pagarbos savo atminimui, karalienė Jadvyga taip pat užgeso amžiaus gražume pagimdžiusi dukrą" (*W tymże roku Andrzej Wasilon, Biskup wileński, żyć przestał, starzec wielce poważany w narodzie i zasłużony w kościele. Zgon jego musiało przyśpieszyć nieszczęście przez pożar*

zdarzone; kościoł katedralny, staraniem jego ze świątyni Perkuna przerobiony (O tem obaczyć w T. VI pis. niniej. Dodatek III.) z pośpiechem, ozdobiony szczodrobliwością wielkiej Królowej Jadwigi, zbiorami całego życia jego samego, mieszkanie i wszelkie zabytki wiekow upłynionych, jakie pozostać mogły i bydź musiały, zgorzały w tym pożarze. Zapewne skołatany wiekiem, smutku z tej straty przenieść nie mogąc, umarł. Takoż dosyć niewysławionej nigdy pamięci, Królowa Jadwiga, zgasła w kwiecie wieku, po powiciu córki) (PE. – P. 623; PEĮ. – P. 16–17, priedai; PEĮ. – P. 623–624).

P. 514* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „M. CCC. XIIII" (PE. – P. 4, priedai).

P. 515* – Sakinys, kuriuo autorius papildė priedą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 5, priedai).

P. 515** – Turimas omenyje garsusis T. Narbuto giminaitis pijoras, filosofas, „Logikos" (1769) autorius Kazimieras Narbutas (1738–1807).

P. 515*** – Sakinys, kuriuo autorius papildė priedą, rengdamas antrąjį leidimą (PE. – P. 5, priedai). Turimas omenyje Vilniaus universiteto auklėtinis, filomatas, Korano vertėjas į lenkų kalbą (kartu su Ignotu Domeika) kunigas Dionizas Chlevinskis (1793–1870). 1821 metais Adomo Mickevičiaus dėka jis tapo Starojelno klebonu. Nuo 1846 metų – Lydos dekanas. Prieš pat mirtį buvo paskirtas Eišiškių klebonu.

P. 516* – Lydos pavieto žemės teismo posėdininko Vercinskio memuarus T. Narbutas ketino paskelbti savo paties sudarytame „Lenkijos istorijos šaltinių rinkinio" (Zbiór źródeł do dziejów Polskich) pirmame tome. Deja, šis leidybinis sumanymas nebuvo įgyvendintas.

P. 517* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „nostre“ (PE. – P. 7, priedai).

P. 521* – Redaktorių pataisa iš: „1287 metus“. Regis, buvo padaryta korektūros klaida.

P. 521** – Tikriausiai tai garsusis Johanas Gotlybas Kroicfeldas (1745–1784) – Karaliaučiaus universiteto poezijos profesorius, lietuvių liaudies dainų skelbėjas.

P. 528* – T. Narbuto pataisa antrajam leidimui, vietoj: „cecedit“ (PE. – P. 17, priedai).

P. 537* – Autoriaus pataisa antrajam leidimui, vietoj: „1387 metų gruodžio 30 diena“ (ten pat. – P. 23, priedai).

P. 541* – Žodžiai (orig.: *19 Stycznia*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąjį leidimą (ten pat. – P. 25, priedai).

P. 561* – Turimas omenyje veikalas: *Kulczyński I.* Menologium Bazyliańskie, to jest żywoty świętych pańskich oboiey płci, z zakonu ś. Bazylego w. na miesiące rozłożone. – Cz. I – II. – Wilno, 1771.

P. 564* – Cituojama knyga: *Orlov J.* Pamiatnik sobytij v cerkvi i otečestve. – Č. II. – Sankt Peterburg, 1816.

P. 565* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąjį leidimą, vietoj: „Turbūt toje pat vietoje, kur dabar tebesanti stovi; tada medinė, vėliau mūryta, kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio lėšomis kartu su Švč. Trejybės cerkve, taip pat prieš tai buvusia medine (Kunigaikštis Ostrogiškis 1514 metais, po laimėto mūšio prie Oršos, vykdydamas įžadus, pastatydino Vilniuje dvi mūro cerkves (*Dubowicz.* Hierarchia. – Xięga IV. – Rozdz. 10; *Stebelski.* Żyw. ŚŚ. Pan. – T. II. – S. 82–83), kurios, senesnės fundacijos, buvo medžio). Šv. Mikalojaus lotyniškoji bažnyčia taip pat buvo vėliau sumūryta (Anot kunigo Gžibovskio: Skarb nieoszacowany. – S. 140),

Šv. Mikalojaus mūro bažnyčia pastatydinama šimtu trisdešimt metų vėliau po Švč. Mergelės Marijos mūro bažnyčios pastatydinimo Smėlynėje, tai yra apie 1497 metus, arba, pagal ištaisytą metų apskaičiavimą, 1464 metus, kadangi Gžibovskis savo metų apskaičiavimuose klysta trisdešimt trejais metais; sekdamas Strijkovskiu sako, kad Vilniaus vietininko Hanulo lėšomis. To autoriaus manymu, reikalas susijęs su pirmesnės šventovės, stovėjusios kapinėse, atnaujinimu. Reikėtų pranciškonų archyvuose ieškoti tos fundacijos akto, jis galėtų paaiškinti tą mūsų spėjimą, kuriam patikinimų radau kunigo Lodziatos rankraštyje, ne kartą jau nurodytame), tiesa, senųjų laikų krikščionių kapinių vietoje, kaip kad iš legendų žinome; galėjo būti taip, kad tuo metu ten stovėjo medinė cerkvė, Šv. Mikalojaus vardo, paties seniausio krikščioniško Vilniaus miesto patrono; kai pastaroji sunyko, pranciškonai pasistengė pastatyti dabartinę mūro bažnyčią (*Podobno na tem samem miejscu, gdzie i dziś istniejąca stoi; wtedy drewniana, poźniej z muru wyprowadzona, kosztem Xiążęcia Konstantego Ostrogskiego, razem z Cerkwią ŚŚŚ. Trójcy, takoż byłej przed tem z drzewa (X. Ostrogski w r. 1514, po bitwie wygranej pod Orszą, wymurował w Wilnie ze ślubu dwie Cerkwie, dawnej fundacyi. Dubowicz. Hierarch. Xięga IV. Rozdz. 10. Stebelski. Żyw. ŚŚ. Pan. T. II. str. 82–83, które były drewniane). Kościioł takoż Ś. Mikołaja łaciński, poźniej został wymurowany (Podług X. Grzybowskiego: Skarb nieoszacowany str. 140 wymurowanie kościoła Ś. Mikołaja, przypada na lat 130, po wymurowaniu kościoła N. M. P. na Piaskach t.j. około r. 1497, albo, podług poprawnej rachuby 1464, gdyż Grzybowski o lat 33 myla się w swojej rachubie lat; za*

powodem Stryjkowskiego, nakładem Hanula Nakienny, Namiestnika Wileńskiego. Rzecz jednak ta, podług tego autora, zdaje się ściągać do wznowienia świątyni, dawniej byłej na cmentarzu. Trzebaby szukać w archiwach Franciszkańskich tej fundacyi, ona może objaśnić to nasze domniemanie, którego poparcie, znalazłem w rękopiśmie X. Łodziaty, nie raz już przytaczanem) na cmentarzu, wprawdzie starodawnym chreściańskim, jak z podań wiemy; mogło bydź przeto, że tam istniała w tej porze Cerkiew drewniana, pod tytułem Ś. Mikołaja, najdawniejszego patrona chreściańskiego, miasta Wilna; po upadku której, Franciszkanie postarali się o wymurowanie dzisiejszego kościoła) (PE. – P. 45, priedai; PEĮ. – P. 16–17).

P.570* – Plačiau apie Juozapą Pomarnackį ir jo informaciją skaitykite: *Griškaitė R.* Leidėjai ir skaitytojai // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV. – P. 33–37.

TURINYS

V. Almonaitis Mintys penktąjį „Lietuvių tautos istorijos“ tomą užvertus 5
R. Griškaitė Penktasis „Lietuvių tautos istorijos“ tomas: nuo Gedimino mirties iki mūšio prie Vorsklos 17
Pratarmė 61

Devintoji knyga

I. Manvydo ir Jaunučio viešpatavimas 65
II. Algirdas – Lietuvos didysis kunigaikštis 83
III. Kryžiuočių kėslai užgrobti Lietuvą 132
IV. Algirdo viešpatavimo pabaiga 168
V. Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila 235
VI. Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis 263
VII. Jogaila antrą kartą tampa didžiuoju kunigaikščiu 285

Dešimtoji knyga

I. Skirgaila – Lietuvos didysis kunigaikštis 349
II. Suokalbiai, maištai, karai 377
III. Vytautas – Lietuvos ir Žemaitijos didysis kunigaikštis. Skirgaila – Rusios didysis kunigaikštis 418
IV. Vytautas – Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios didysis kunigaikštis 459
V. Keturioliktojo amžiaus pabaiga 497

Priedai

I. Šiek tiek iš Lydos miesto istorijos 511
II. Didžiojo komtūro Vilhelmo Helfenšteino laiškas didžiajai kunigaikštienei Julijonai, Algirdo žmonai 517
III. 1383 metai: kryžiuočiai skelbia karą 520
IV. Vytauto dovanojimo raštas 523

V. Du didžiojo magistro laiškai, paaiškinantys tuometinius įvykius.....528
VI. Popiežiaus Urbono VI bulė.....535
VII. Raštai kryžiuočiams.....540
VIII. Istorijos klaidų taisymai.....548
IX. 1398 metų taikos sutartis.....550
X. Apie Rytų apeigų bažnyčios kankinius, nužudytus Vilniuje už šventąjį tikėjimą.....561
XI. Valdovų, susijusių su Lietuvos reikalais nuo Gedimino mirties iki 1407 metų, sąrašas.....566
XII. Pastabos ankstesniajam tomui ir jo taisymai.....568

Paaiškinimai (parengė R. Griškaitė).....571

TEODORAS NARBUTAS

LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA
V TOMAS

Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Maketavo *Danutė Navickienė*

28,29 aut. l. Užsakymas 8
Išleido „Minties“ leidykla, Z. Sierakausko g. 15, 2009 Vilnius.
Spausdino „EPAISAS“, Daukanto g. 27, Kaunas.
Įrišo AB "Spindulys"
Kaina sutartinė

Narbutas, Teodoras

Na-162 Lietuvių tautos istorija (red. kol.: A. Tyla... /et. al./. – Vilnius: Mintis, 1992 –.

Kn. taip pat: T. Narbutas ir jo „Lietuvių tautos istorija" / Vytautas Berenis, t. 1, p. 7–17; „T. Narbutas - lietuvių mitologijos tyrinėtojas" / N. Vėlius, t. 1, p. 18–46.

T. 5. – 2001. – 605 p.: iliustr. – dalis teksto lot. – Kn. taip pat: Mintys penktąjį „Lietuvių tautos istorijos" tomą užvertus / Vytenis Almonaitis, p. 5–15. Penktasis „Lietuvių tautos istorijos" tomas: nuo Gedimino mirties iki mūšio prie Vorsklos / Reda Griškaitė, p. 17–58. Paaiškinimai / Reda Griškaitė, p. 571–603. – Bibliogr. išnašose. –
ISBN 5-417-00826-5

Šis Teodoro Narbuto „Lietuvių tautos istorijos" tomas apima laikotarpį nuo Gedimino mirties iki XIV a. pabaigos. Autorius plačiai aptaria Jaunučio, o ypač - Algirdo ir Kęstučio valdymo laikus. Daug dėmesio knygoje skiriama Jogailos ir Vytauto politinės bei karinės karjeros pradžiai. Vaizdžiai, remiantis to meto istorijos šaltiniais, aprašytos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kovos su totoriais bei vokiečių riteriais. Tekstas papildytas gausiais priedais ir iliustracijomis.

UDK 947. 45. 01